

School of Theology at Claremont

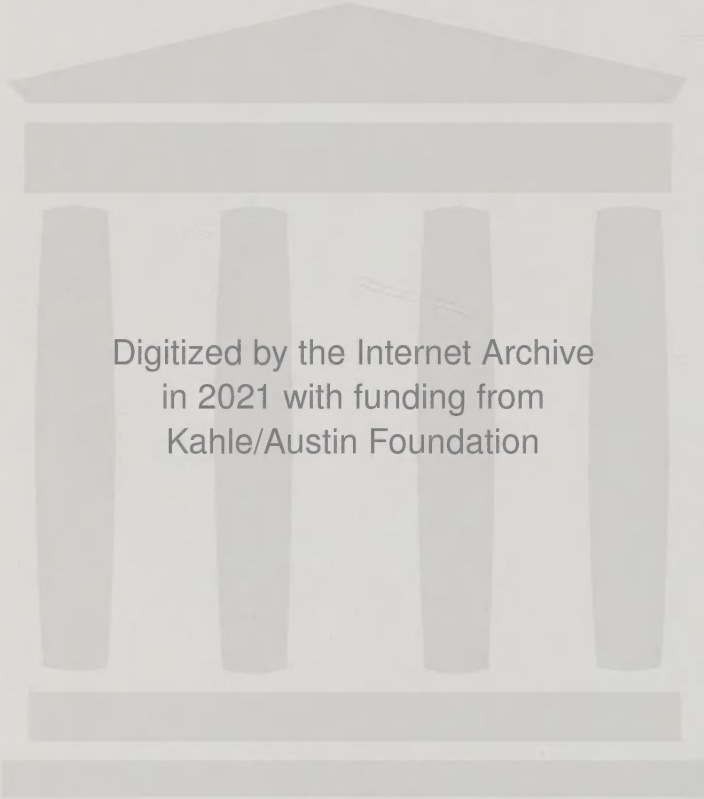


10011442266



Theology Library  
SCHOOL OF THEOLOGY  
AT CLAREMONT  
California





Digitized by the Internet Archive  
in 2021 with funding from  
Kahle/Austin Foundation



IOHANNIS WYCLIFFE

SVMMAE IN THEOLOGIA TRACTATVS TERTIVS

---

*DE CIVILI DOMINIO*

*LIBER PRIMVS*



BR  
75  
W78  
[v.2  
pl.1]

# IOHANNIS WYCLIFFE

## TRACTATVS DE CIVILI DOMINIO LIBER PRIMVS

*NOW FIRST EDITED FROM THE UNIQUE MANUSCRIPT  
AT VIENNA*

BY

REGINALD LANE POOLE, M.A.

BALLIOL COLLEGE, OXFORD  
DOCTOR IN PHILOSOPHY OF THE UNIVERSITY OF LEIPZIG  
FORMERLY OF THE DEPARTMENT OF MANUSCRIPTS  
BRITISH MUSEUM

LONDON

PUBLISHED FOR THE WYCLIF SOCIETY BY TRÜBNER & CO.  
57 AND 59 LUDGATE HILL

MDCCCLXXXV

JOHNSON REPRINT CORPORATION  
NEW YORK AND LONDON

MINERVA, G.m.b.H.  
FRANKFURT AM MAIN

Theology Library  
SCHOOL OF THEOLOGY  
AT CLAREMONT  
California

First reprinting, 1966

Printed in the United States of America

TO  
THE REVEREND BENJAMIN JOWETT, M.A.,  
MASTER OF BALLIOL COLLEGE,  
REGIUS PROFESSOR OF GREEK, AND VICE-CHANCELLOR OF THE  
UNIVERSITY OF OXFORD,  
HONORARY DOCTOR OF THEOLOGY IN THE UNIVERSITY OF LEYDEN,  
AND OF LAWS IN THE UNIVERSITY OF EDINBURGH,  
ETC., ETC., ETC.,  
IN GRATEFUL RECOGNITION OF HIS  
SERVICES TO THE HISTORICAL STUDY OF THEOLOGY,  
THIS WORK OF A FORMER MASTER OF HIS COLLEGE  
IS RESPECTFULLY DEDICATED  
BY ITS FIRST EDITOR.





## P R E F A C E.

THE three books *De civili Dominio* occupy the third, fourth, and fifth places in the series of twelve books that make up Wycliffe's *Summa in Theologia*. They are believed to exist only in a single copy, contained in two volumes and preserved in the imperial library at Vienna. Books I. and II. are together in codex 1341, and Book III. in codex 1340. The former volume<sup>1</sup>, with which we are here exclusively concerned, is a quarto volume written on vellum and bound in the original wooden boards. It measures 21 × 13·5 centimètres. The page is divided into two columns (indicated in this edition by A, B, and C, D, for the recto and verso respectively); and each column measures about 15·5 × 4·2 centimètres, the interval between them being something less than 9 millimètres. The volume is composed of quires of twelve leaves, and every twelfth leaf is headed by the title of the book in red ink<sup>2</sup>.

The first book is contained in the first 152 leaves<sup>3</sup>. The handwriting changes at the end of f. 96 B; but there is no good reason to assume that more copyists than two were at work in preparing the text of the

<sup>1</sup> The designation of the manuscript given by Michael Denis is Cod. Theol. ccelxxxii.: Codices MSS. Theol. Biblioth. palat. Vindobon., vol. i. par. ii. 1447 seq., Vienna 1794, folio.

<sup>2</sup> This is only the case in Book I., to which the following description is limited.

<sup>3</sup> The total is really 148, since the numbers 13, 145, 146, and 147, are accidentally omitted in the pagination.

Correc-  
tions.

manuscript. The latter part of the book was apparently written with greater haste than the former; and this fact, together with the natural variations caused by difference of pen and ink, will perhaps sufficiently account for the diversity of complexion in certain parts of ff. 96 C-152, which might at first sight lead one to distinguish several new hands. The corrections added either in the text or in the margin are various in origin. Those made by the scribe himself, being almost uniformly corrections of obvious clerical errors, I have usually received into the text without specifying the fact in a note. The corrections on the other hand which are not due to the scribe I have invariably noticed as '2da manu.' These latter, which proceed from more than one corrector, are based, I am persuaded, upon a collation with the archetype from which our manuscript was copied. I have therefore, in by far the majority of cases, adopted these readings into the text, relegating those of the *prima manus* into a footnote.

The pre-  
sumed  
original.

With respect to the history of this presumed archetype it is impossible to arrive at any definite conclusion until a comprehensive study is made of the entire series of Wycliffe manuscripts now collected at Vienna and Prague. I offer the following considerations with extreme reserve. Aeneas Sylvius tells us, in the thirty-fifth chapter of his *Historia Bohemica*, that a certain Bohemian student, 'vir quidam genere nobilis, ex domo quam Putridi Piscis vocant,'—a person who is without doubt identified with Nicholas Faulfisch,—brought home with him from Oxford a number of Wycliffe's writings, 'de civili, de iure divino <sup>4</sup>' (or,

<sup>4</sup> Opp. p. 103, ed. Basle, 1571, folio; and in Orthuinus Gratius' Fascic. Rer. expetend. et fugiend., f. cxlviii D, s. l., 1535.

according to another reading, 'de civili iure deque divino <sup>5</sup>'), etc. It so happens that the Vienna manuscript 1294, which contains the treatise *De Dominio divino*, as well as that *De Veritate sacrae Scripturae*, bears a note at the end of the latter work recording that it was 'corrected' by Nicholas Faulfisch and George of Knyehnicz in 1407 <sup>6</sup>. The fact thus elicited, that Faulfisch had a literary interest in Wycliffe's writings, goes far towards inclining me to believe that Aeneas Sylvius' account has an authentic foundation; while the argument by which it has been supposed to be invalidated (namely, that Faulfisch is known to have brought to Prague a document, almost certainly a forgery, containing a testimonial to Wycliffe's orthodoxy from the university of Oxford) appears to me irrelevant. Because Faulfisch and his companion had with them a spurious document, it does not follow that they had not also genuine works of Wycliffe: on the contrary it shews that they carried off whatever of or relating to Wycliffe they could lay their hands on <sup>7</sup>.

If then the evidence of Aeneas Sylvius be admitted, we have the fact that a treatise of Wycliffe *De civili [Iure?]*, which can hardly be other than our *De civili Dominio*, was imported into Bohemia in (or more probably before) 1407. We know from another source that a work bearing the title *De Dominio civili* was ordered to be burnt at Prague in 1410 <sup>8</sup>. Between these two dates then, unless a second copy of the original had found its way into Bohemia,—a supposition which, con-

Date of  
the manu-  
script.

<sup>5</sup> Hist. Bohem., p. 49, ed. Helmstaedt, 1699, quarto.

<sup>6</sup> The words are given by Shirley, Fascic. Zizan., intr., p. lxxxii., n., London, 1858; and more accurately by Dr. J. Loserth in the English translation of his Wiclif and Hus, p. 101 n., 1884.

<sup>7</sup> Dr. Loserth, pp. 71 seq., dismisses the whole statement of Aeneas Sylvius on these (as they seem to me) insufficient grounds.

<sup>8</sup> F. Palacký, Docum. Mag. Io. Hus, p. 380, Prague, 1869.

sidering the size of the work and the fact that only one copy is now known to exist, is hardly probable,—our manuscript must have been transcribed; that is to say, assuming that it was written in Bohemia: on palaeographical grounds I should place the handwriting with little hesitation in the early years of the fifteenth century<sup>9</sup>. On the same hypothesis the manuscript must have been corrected before 1410, since with due deference to the authority of Shirley, whose acquaintance with the Vienna manuscripts was far wider-reaching and more minute than mine can pretend to be, I do not find any traces in the book which I now publish of the corrector being ‘one who felt himself at liberty to correct the text on conjecture<sup>10</sup>.’ On the contrary he, or rather they (for I think I can discern two or three hands in the work) limited themselves to corrections of the sort that we expect to be found necessary in the performance of a careful but somewhat ignorant copyist. Often they add a series of words which is just long enough to fill a line of the text, shewing that the stichometry of the transcript was modelled upon that of its original. Scarcely in half-a-dozen cases do the corrections bear to me at least the look of conjectural emendations.

Nature of  
the cor-  
rections.

Place of  
writing.

The question of the date of the manuscript will of course be affected by the view we may be inclined to take of its nationality. In claiming it as Bohemian I am influenced principally by the ignorance displayed in it with respect to English names and English technical terms. A common word like *ballivus* (*ballivus*) is generally written *ballinus*; *forisfactura* is apt to

<sup>9</sup> Dr. Herzberg-Fraenkel believes that it may date from the last quarter of the preceding century, but I do not think his arguments convincing.

<sup>10</sup> Ubi supra, p. lxxxii.

become *fortisfactura*<sup>11</sup>; *Lincolniensis* appears as *Lincolien[is]*, *Lincolen[is]*, or *Lincon[ensis]*<sup>12</sup>. On the other hand it does not follow, because the manuscript is Bohemian, that it was necessarily written in Bohemia. Czech students in England there were in plenty. Part of a manuscript of Wycliffe's treatise *De Ecclesia* was written at Kemerton in Gloucestershire, not far from Tewkesbury<sup>13</sup>; and a manuscript of the *De Dominio divino* was written at Braybrook in Northamptonshire<sup>14</sup>: but both these transcripts are the work of Bohemian students, the notes from which we learn these particulars being written in Czechish. If then the manuscript of the *De civili Dominio* were written in England, our speculations as to its precise date must fall to the ground. On the other hand, if the evidence for a copy having been brought to Bohemia be admitted, and if it be conceded also that the corrections in our manuscript were made by strict *διόρθωται* with the help of the archetype from which it was transcribed, it seems to me more natural that the manuscript, as the work itself of a Bohemian scribe, should have been actually written in Bohemia.

The beginnings of chapters are indicated in the manuscript by coloured initials, red and blue, for the most part alternately. These initials were probably added by the same scribe throughout the volume, but this is a point on which it is difficult to speak positively, since the letters were not written but drawn. The *numbers* of the chapters are variously indicated,

Chapter-  
divisions.

<sup>11</sup> See p. 29, n. 19, etc.

<sup>12</sup> Where the manuscript has *Lincol* or *Lincol* simply, I have usually printed the word in its correct form.

<sup>13</sup> See a note in Dr. Loserth's edition of the treatise, p. 47, of which I have been favoured with the proof-sheets.

<sup>14</sup> Cod. Vindob. 1294, f. 250 C.

chapter i. alone being without any number. In the others we find the following methods adopted :

1. Number placed in the margin against the first line of the chapter : ii.-iv., viii.-x., xxxv.
2. Number inserted in the vacant space at the end of the last line of the preceding chapter : v., xv., xxi.-xxv., xxviii.-xxx., xxxvii., xli., xliii., xlv.
3. Number inserted between the columns : xxxix., xl.

In the remaining chapters the number is repeated :

4. As (1) *twice* : xix., xxvii.
5. As (2) *twice* : xxxiii., xxxiv.
6. As in (1) and (2) *combined* : vi., xii., xviii., xx., xxvi., xxxi., xxxii., xxxvi., xxxviii.
7. As in (1) and (3) *combined* : xlii.
8. As in (2) and (3) *combined* : vii., xi., xiii., xiv., xvi., xvii.

Sectional  
divisions.

The capital letters in the margin of the manuscript, indicating the beginnings of sections, are all added by one hand, both in Book I. and Book II. They are however very irregularly inserted. They first make their appearance in chapter iii., but it is not until about the twelfth chapter that any approach to uniformity is attained. Nor do these sections at all correspond with the logical divisions of the subject : they seem to have been noted down wherever the eye of the scribe was caught by a word like 'patet,' 'item,' 'ex istis,' etc. ; or by a numeral, 'tercio,' etc., which might denote merely a subdivision, or a subdivision of a subdivision. Thus out of sixteen sections marked in ten consecutive chapters which I examined for the purpose of testing their value, only six agree with the logical divisions of the subject ; four of these occur at the beginning of the chapter where the scribe could not go wrong, and the



other two, marked respectively *B* and *C* (in different chapters), indicate not the second and third, but the third and fourth divisions of the chapter. As I have not printed any of the sectional letters in this edition, I add as a specimen those relating to the last two chapters, which are also of interest, because of a certain confusion that has arisen with respect to the order of the several sections. I give first the marginal letter or number, secondly the folio in which it occurs (to indicate the intervals at which these signs appear), thirdly the words to which they refer in the text, and fourthly the page and line of my edition :

<i>A.</i>	f. 116 A	beginning of ch.	p. 358 l. 14.	CH. XLIII.
<i>B.</i>	„ B	<i>Secundo continet</i>	359 20.	
<i>C.</i>	„ D	<i>Nec moveat</i>	361 3.	
<i>D.</i>	117 B	<i>Item nisi ecclesia</i>	362 9.	
<i>E.</i>	„ D	<i>Item, ut alias</i>	363 12.	
<i>F.</i>	118 A	<i>ut si communitas</i>	364 12.	
<i>G.</i>	„ C	<i>Ostendi secundo</i>	365 28.	
<i>H.</i>	119 A	<i>Tercio vero</i>	366 29.	
<i>I.</i>	„ B	<i>Tercio principaliter</i>	368 11.	
<i>K.</i>	„ D	<i>Et patet quomodo</i>	369 18.	
<i>L.</i>	120 B	<i>Item beatus Petrus</i>	370 25.	
<i>M.</i>	„ D	<i>Ideo notum est</i>	372 9.	
<i>N.</i>	121 B	<i>Item superiores</i>	373 24.	
<i>O.</i>	„ D	<i>Unde libro quinto</i>	375 2.	
<i>P.</i>	122 A	<i>Unde in premium</i>	376 15.	
<i>Q.</i>	„ C	<i>Et sicut contingit</i>	377 25.	
<i>R.</i>	123 A	<i>Ex quo patet</i>	379 6.	
<i>S.</i>	„ B	<i>Item Deus</i>	380 10.	
<i>T.</i>	„ D	<i>Unde pro dictis</i>	381 10.	
<i>V.</i>	124 B	<i>Unde apostolus</i>	382 24.	
12. <sup>15</sup>	„ C	<i>Quod si obicitur</i>	383 12.	
13.	„ D	<i>In hoc autem</i>	384 15.	
14.	125 A	<i>Unde Lincolniensis</i>	385 18.	
15.	„ C	<i>Iste autem est tenor</i>	386 28.	

<sup>15</sup> To this number belongs the marginal note printed below, p. xv.

## CH. XLIV.

16.	f. 126 A	<i>quomodo ergo</i>	p. 387	l. 27.
17.	„ B	<i>ipsa enim</i>	388	24.
18.	„ D	<i>Nec potest quis</i>	389	25.
19.	127 A	<i>Illi, inquam</i>	391	5.
20.	„ B	<i>sic enim humilitate</i>	392	1.
21.	„ D	<i>Nec timeret</i>	393	15.
A.	128 B	beginning of ch.	394	24.
B.	„ D	<i>Pro dicendis</i>	396	17.
C.	129 B	<i>Tercio probatur</i>	398	14.
X.	„ D	<i>sed secundum</i>	399	30.
Y.	130 B	<i>Item Legifer</i>	401	9.
2.	„ C	<i>Ex istis tercio</i>	402	7.
3.	131 A	<i>Unde audenter</i>	403	25.
4.	„ C	<i>Ex istis quinto</i>	404	27.
5.	132 A	<i>Et ita officium</i>	406	7.
6.	„ C	<i>Ex istis sexto</i>	407	23.
7.	„ D	<i>Ideo omnis</i>	408	25.
8.	133 B	<i>Unde primi</i>	410	1.
9.	„ D	<i>In istis enim</i>	411	5.
10.	134 A	<i>Pono ergo</i>	412	21.
11.	„ C	<i>Unde Augustinus</i>	414	2.
D.	135 B	<i>Debet tamen</i>	415	29.
E.	„ D	<i>Econtra vero</i>	417	10.
F.	136 B	<i>Quod si verbosus</i>	418	25.
G.	„ D	<i>Quarto obicitur</i>	419	33.
H.	137 B	<i>Tercio predicatur</i>	421	6.
I.	„ D	<i>Quod si quinto</i>	422	24.
K.	138 A	<i>Quantum ad partes</i>	423	22.
L.	„ D	<i>Ex dictis septimo</i>	425	4.
M.	139 A	<i>Item non licet</i>	426	7.
N.	„ C	<i>Item quam sufficiens</i>	427	24.
O.	140 A	<i>Item si duarum</i>	428	34.
P.	„ C	<i>Et ista videtur</i>	430	11.
Q.	„ D	<i>Et quero utrum</i>	431	18.
R.	141 B	<i>Item lex Christi</i>	432	20.
S.	„ D	<i>Ideo fucus</i>	433	32.
T.	142 B	<i>Correpcio itaque</i>	435	5.
V.	„ D	<i>Tercia vero</i>	436	12.
X.	143 B	<i>Tercio colligitur</i>	437	23.

<i>V. f. 143 c</i>	<i>Quarto et ultimo</i>	p. 438 l. 30.
<i>Z. „ D</i>	<i>Quomodo, queso</i>	440 I.

From this table it appears that the alphabetical series in chapter xliii. is broken off after *V*, the following divisions being indicated by the numerals from 12 to 21; while the intervening signs are inserted in the middle of the complete alphabetical series of chapter xlv. after *C*, and in this intercalated series the number 1 is wanting. The irregularity naturally did not escape the attention of readers, and we find in f. 124 C, where the first numeral (12) occurs, the following question added in the upper margin: ‘*Quere istum numerum: X, Y, Z, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, capitulo sequenti post C litteram*<sup>16</sup>.’ To this another annotator rejoined, ‘*Sed nota quod textus bene stat, sed registravit secundum librum aliter transpositum.*’ A third note written above the first is almost rubbed out, and I have not been able to decipher the whole of it. The second note given above suggests at first sight that its writer answered the question on the authority of another copy of the book, as though he said to the writer of the first note, ‘Your doubt would be justified by codex A, but the marginal number is correct according to codex B.’ But I do not think this hypothesis necessary. It seems to me that the second annotator simply recorded what he thought an obvious explanation of the difficulty, without examining the contents of the sections; for it is perfectly clear that the order of sections indicated by the marginal signs involves an absolutely impossible transposition of the text. The only explanation that I can suggest of the way in which our manuscript came to be thus misnumbered, is that the quires of its

<sup>16</sup> The omission of the numeral 2 is probably accidental.

original were accidentally disarranged ; an error of this sort could not have occurred in our manuscript itself, because the first deviation from the natural order appears in the middle of a folio.

Catch-  
words.

The catchwords in the margin of the manuscript proceed from at least four different hands. The first hand appears alone as far as f. 7, where the second is found associated with him. After this a third hand comes in and works together with the second as far as f. 22, at which point a fourth writer appears. This last coöperates with his two next predecessors, the share taken by him gradually preponderating, until the end. Some of the catchwords were added by the correctors of the manuscript. I have had no hesitation in omitting the whole series altogether from this edition <sup>17</sup>. The object of catchwords was to serve the purpose of a marginal analysis, and this object their authors believed they secured by jotting down any word or phrase in the text that struck the attention of not too intelligent readers. To have printed them would have been merely to encumber the notes of this book without the smallest corresponding advantage. In no instance that I have examined do they help to emend or to elucidate the text.

Relation of  
the present  
edition to  
the manu-  
script.

In the foregoing description I have specified the only parts of the manuscript which I have omitted from my edition. My aim has been to print the manuscript as it stands and to make no single change without indicating it. To this rule there are the following exceptions :

(1) In order to save an unnecessary increase of the notes, I have altered the references to places in the

<sup>17</sup> In the same class I include the headings of pages that appear at intervals through the book.

Bible according to the usage customary in England ; that is to say, I have changed the figure into a Roman numeral, and added the number of the verse<sup>18</sup>. Citations from other books I have left unaltered, except that I have commonly used Roman numerals.

(2) I have ignored the punctuation and the use of capitals of the manuscript, which for the most part observes no rule either of logic or of grammar in these respects. The division into paragraphs is also my own.

It will doubtless be objected by some that, although I have, to the best of my knowledge, invariably specified in a footnote every case in which I have deviated from the reading of the manuscript, I have made these changes with unnecessary freedom. But it seems to me that an editor of a work that makes no pretensions, or at all events has no claim, to literary value is not bound by the same rigid laws which regulate the procedure of an editor of a work that has such a claim. Fidelity is in either case indispensable ; but in the former, I conceive, the editor has an ampler license of placing his conjectures in the text, provided always that he never consciously makes even the most trifling change without saying so in a note. His first object should be to produce an intelligible text. In the present edition I have been compelled to conjecture far more freely than would be necessary in regard to most books. The fact of my having but a single manuscript to go upon has deprived me of the ordinary means of emending

<sup>18</sup> When I came to examine the manuscript itself, I found that some of the abbreviated titles of the books of the Bible had been somewhat irregularly transcribed. Perhaps the only one however to which exception may be taken is 'Math.' for the 'M<sup>t</sup>' of the original ; but 'Matheu' is the form found in Wycliffe's English works (e.g. *English Works* hitherto unpublished, p. 8, ed. F. D. Matthew, 1880), and in Chaucer.

my text. In the case of quotations, I have of course availed myself, wherever possible, of the help of their originals<sup>19</sup>; but in the rest of the book I have had nothing but my own judgement to rely upon. Passages which appear to be corrupt, but in which I have been unable to propose any satisfactory emendation, I have marked with an obelus. The spelling of the manuscript I have left unaltered, except in cases where it might possibly give rise to ambiguity.

Wycliffe's  
Latin.

Not a little of the difficulty attending the preparation of the edition is due to the peculiar nature of Wycliffe's Latin. The immense interval that separates the style of his age from the comparatively pure Latinity of the twelfth century is well known. But Wycliffe's Latin is base even as compared with that of such of his predecessors as Ockham; there is a gulf between it and that of Thomas Aquinas. Wycliffe in fact belongs to a time when scholars were ceasing to *think* in Latin. It is significant of his position that he is one of the founders of English prose-writing. To understand his Latin it is often necessary to translate it into English; certainly in obscure passages this is often the readiest way of getting at his meaning. For instance, he frequently uses the active infinitive for the passive or the gerund: thus, 'rex posset exigere' for 'exigi' (p. 197, ll. 20, 21); compare the English idiom, 'hard to find,' 'far to seek.' In other cases he employs the active infinitive for the corresponding abstract noun; as

<sup>19</sup> In these cases I am sometimes apt to think that I have too much assumed the fidelity of Wycliffe's quotations or the correctness of the copies from which he quotes. Thus the chapter in the Decretals, II. xxiv. 1, *Audivimus*, is regularly cited by Wycliffe as *Audiamus*, and I can hardly doubt that the error is due not to himself or his scribe, but to his original. Instances of this kind are frequent, and I have often preferred to put the reading of the author quoted in a note rather than to take for granted that Wycliffe must have quoted from a good text.



'propter nullius creature concedere' for 'concessionem' (p. 244, ll. 16, 17). Again, as in the older English, we find double negatives; e.g. 'bonum nullum non inest homini' (p. 56, l. 9). Adjectives and adverbs are interchanged; as 'pro nullis similiter' for 'similibus' (p. 118, ll. 22, 23), and, *vice versa*, 'infinite plus diligens' for 'infinite' (p. 49, l. 24). Wycliffe constantly feels the want of a 'he,' 'she,' 'it,' in Latin; and he regularly uses 'sui,' etc., for the oblique cases, and for the nominative 'is,' 'iste,' 'ille,' or 'ipse.' This extinction of the reflexive sense of 'sui' is a source of continual bewilderment to those unfamiliar with the Latinity of the later middle ages.

The formation of the frequently recurring adjectives in *-ivus* and *-bilis*, about which lexicographers have not been precise enough, may also deserve notice here. Ducange, for example, makes 'dominativus' equivalent to 'dominans,' while he translates 'cogitativus' as 'multum cogitans.' With Wycliffe however all adjectives in *-tivus* (*-sivus*)—at least all those of his own mintage—take their meaning directly from the related substantive in *-tio* (*-sio*), those in *-tativus* sometimes from substantives in *-tas*. Thus the 'vis cogitativa' (p. 115, ll. 3, 4), is simply *the faculty of thinking*; 'potencie volitive' (p. 96, l. 13), *of the power of volition*. Similarly 'dispositive' (p. 66, l. 10) is *by way of disposition*; 'generative' (p. 69, l. 26), *as pertaining to generation*. Occasionally adjectives of this form are used as virtual equivalents of active participles; thus 'divisivo' and 'frangitivo'<sup>20</sup> (p. 329, ll. 29, 30). Adjectives in *-bilis* are the strict correlatives of those in *-ivus*, and are thus found in immediate juxtaposition, as passive

<sup>20</sup> For barbarous formations of this sort compare 'regitivus' (p. 270, l. 11), 'vicivus' (p. 234, l. 26).

and active; thus the combination, 'dominabile et dominativum,' used as substantives (p. 6, ll. 11, 12), means 'the relation of possessor and possessed.' These meagre notes may be of service in the absence of the glossary, which I have prepared so far as this book is concerned, and which I propose to complete for the second book and to publish together with it.

This glossary, as well as a full introduction discussing the various questions that arise with respect to the authorship and date of the work, and its relation to previous productions of a kindred nature, I have been reluctantly compelled to postpone until the second volume.

Summary of  
contents.

In the present preface I limit myself to a brief statement of the contents of the first book. It might seem that this object would be best secured by means of a table of contents in the usual form, and indeed I had drawn up such a table for a good many chapters before I convinced myself of its practical inutility. The formal arrangement and division of each chapter are given in the Latin register at the end of the book (pp. 443-460); and the details of the different arguments are sufficiently indicated in the running summary printed in the margin throughout the work. But the truth is that an analysis of a scholastic work like the *De civili Dominio* does not carry home to the understanding of the modern reader anything like a conception of the real bearing of the treatise; he is only confused by the multiplicity with which, for reasons of symmetry or school *étiquette*, the same points are proved and re-proved, distinctions are invented, analogies are forced, the true scope of the book is as it were industriously concealed from view. These characteristics are what we expect in the age not only of

*infima Latinitas*, but also of the extreme debasement of the scholastic method, when logic had ceased to act as a stimulus to the intellectual powers and had become a mere clog upon their exercise, and when men no longer framed syllogisms to develop their thoughts, but argued first and thought, if at all, afterwards. Consequently the detailed contents of a work of this kind give no clear indication of the real purport of that work. The course of the main argument is perpetually interrupted; there are digressions, meanderings, excursions, innumerable: we seem to be moving rapidly, but we soon discover that we are moving in a circle. Such are the limitations of the world of thought in which Wycliffe lived: his formal treatment is of the poorest and most wearisome description; it is only when we reach the special points which he set himself to prove, and which he thought he proved by means of all this clumsy groping, that we at all realise the intellectual vigour which, in spite of his method, Wycliffe possessed in no contemptible degree, although it is no doubt vain to compare him with the greatest thinkers of the middle ages. The treatise retains its value by virtue of the interest attaching to the main principles which it was written to establish, and the occasional vestiges of independent reflexion that meet us in its course. The following sketch traces only the outline of the former; it does not concern itself with any ulterior deductions or applications of these principles, far less with any discussion of their relation either to those of Wycliffe's predecessors or to the general scheme of his works.

The first division of the book is in effect a commentary on the old saying quoted by saint Augustin, *Fidelis hominis totus mundus divitiarum est, infidelis* CH. I.

- autem nec obolus*<sup>21</sup>. It opens with the announcement of 'two truths: ' one, that no one in mortal sin has a right to God's gift, in other words, he cannot hold *dominium* or lordship; the other, that every one in a state of grace has real lordship over the whole universe. The former truth is developed in ch. i.-vi., the latter in ch. vii.-xiv. Lordship, it is argued, implies usufruct, and as the unrighteous cannot use what he has to good purpose, he cannot be said properly to have it. A distinction is drawn between God's 'gift' (*donum*) and his 'grant' (*donatio*): his 'grant' is only to the righteous, to the church, whereas 'giving' is a general term which includes that which all creatures receive.
- CH. II.
- CH. III. Conversely the verb 'to have' is ambiguous: one may have a thing naturally, civilly, or according to the gospel; civil possession may be either righteous or unrighteous, evangelical possession is alone unequivocally righteous. The wicked can only 'have' in the lowest manner, i.e. naturally: civil lordship, and much more evangelical lordship, require the foundation of righteousness. Civil lordship therefore can only be ascribed to the wicked by an abuse of language; their
- CH. IV. lordship is *usurpative falsum et pretensum*. Another distinction is made in the fourth chapter, which treats of the limitations of human grants, namely, that between 'giving' and 'administering'; no creature can give without God's good pleasure, in other words he can only administer or communicate what God gives.
- CH. V.
- CH. VI. Wycliffe proceeds to shew that the doctrine that the unrighteous can hold lordship is contrary to the first principles of law, of lordship, and of service; and finally that it is incompatible with the perfection which must belong to all gifts of God. Such lordship

<sup>21</sup> See pp. 5 seq., and compare p. 20, n. 13.

therefore can have no real existence : it but seems to exist for a time, to the ruin of the possessor.

The correlative principle that the righteous is lord of all things is expanded in the next section of the book. The arguments of the preceding chapters are inverted ; and the same reasons which shew that the unrighteous has not, are adduced with equal cogency to prove that the righteous has. If God grants himself,—since in him is contained the essence of every creature,—with that grant he must necessarily grant all things. Examining the application of this doctrine to the different classes of ‘goods<sup>22</sup>,’ Wycliffe treats separately of *fama* or ‘social character,’ and shews that the opinion of the world is irrelevant to it. In the same way civil lordship exists not by virtue of any human opinion but by God’s grant ; nor can it be lost except by a man’s free will, i.e. by sinning<sup>23</sup>. If he renounce it for Christ’s sake he obtains in exchange complete lordship of the universe, an ampler lordship even than that possessed by man before the fall. Lordship is thus predicable of all classes of Christian men, clerical as well as lay<sup>24</sup>. As kings temporal rule conformably to civil laws, so do kings spiritual, i.e. prelates, in accordance with the law of the gospel : but the essence of the latter is that men should be lords over one another, since Christianity supersedes the relation of lord and servant by an universal reciprocity of service ; a man is lord, just so far as he is servant, of his brethren. At this point Wycliffe treats of the attitude that should be observed by the righteous towards earthly wealth,—that he who loves riches shall lose them, while he who hates them shall have them in abundance ;—and then digresses into the

CH. VII.

CH. VIII.

CH. IX.

CH. X.

CH. XI.

CH. XII.

CH. XIII.

<sup>22</sup> See p. 44, n. 19.<sup>23</sup> See p. 58, n. 8.<sup>24</sup> See p. 96, n. 15.

general consideration of 'goods,' shewing how the higher classes of them are inseparably connected with grace in the possessor.

- CH. XIV. Returning to the discussion of the universal lordship of the righteous, Wycliffe now develops the other side of the question, namely, how it is possible that each man can individually be lord of all things. One answer alone is possible: goods must be held in common. Wycliffe has no doubt or hesitation about this doctrine of community: he avows it plainly as a Christian application of the 'Socratic,' that is, the Platonic doctrine, excluding only the view that wives should be held in common. It should seem however from certain qualifications that occur later on in the book<sup>25</sup> that Wycliffe has no aim of suggesting a communistic reorganisation of the state, at least in the present conditions of society,—though he looks forward to it as a future ideal;—the doctrine may be regarded on the one hand as a necessary logical deduction from the principle that the righteous has all things, and on the other, from the principle that the human arrangements of society are in their nature the consequence of sin, and ought to be exchanged for the simpler and more universally applicable law which
- CH. XV. Wycliffe read in the New Testament<sup>26</sup>. In this belief he expounds in the chapters immediately following the 'conditions of charity' as laid down by saint Paul,
- CH. XVI. and enforces their practical application.

The second main division of the book extends from ch. xvii. to ch. xxv.: it treats of the relations of divine and human law, with the object of eliciting the

<sup>25</sup> See for instance pp. 127, 131 seq.

<sup>26</sup> See p. 1, n. 9. I may be allowed to refer to my *Illustrations of the History of medieval Thought*, pp. 294-300 (1884), for a fuller discussion of the question.



inference that the law of the gospel is by itself sufficient CH. XVII.  
 for all the purposes of human life and government. Civil law and 'that called canonical' are in this view unnecessary: this is obvious if they are actually implied in the law of Christ; if they be contrary to it they must be wrong; and if they stand out of relation to it they must also be wrong, since they would thus presuppose an imperfection in the divine law. The CH. XVIII.  
 real nature of these laws and of the different kinds of lordship based upon them is next analysed, with the result that civil ordinances, as originating in the fall of man, are found to be essentially tainted with sin and to have the elements of righteousness in them only in so far as they are controlled by the divine law. This CH. XIX.,  
 conclusion Wycliffe applies in detail and defends XX.  
 against objections: he returns to the demonstration of the weakness of human sanctions, and combats the 'three diabolical laws' that 'legal right *per se* involves free use,' that 'the best title to possession is that of conquest,' and that 'any injury is lawful against enemies;,' expanding his argument against the second CH. XXI.  
 of these maxims in a separate chapter. The rest of this section of the book is an exposition of the results of the foregoing doctrines in the Christian man's practice. Starting with a statement of the burthen CH. XXII.  
 and danger of riches, the discussion centres in the old antithesis between the life of action and the life of CH. XXIII.  
 contemplation. The superiority of the latter is insisted upon, and specially urged in the case of the CH. XXIV.  
 officers of the church, but not to the exclusion of the life of action. The clergyman must be both Jacob striving and Israel beholding God; but it is a grievous CH. XXV.  
 corruption if he take his active functions as a pretext for secular employments.

The third division of the book, ch. xxvi.—xxxiv., is of a more political character: it seeks to answer  
 CH. XXVI., the question how the state is best governed. Wycliffe  
 XXVII. enumerates separately the arguments in favour of monarchy and aristocracy, in his opinion the only  
 CH. XXVIII. two legitimate forms of polity. He then passes to the question as to whether obedience is due to tyrants, and answers in the affirmative sense, with the important qualification that *si esset verisimile homini per subtracciones temporalis iuvaminis destruere potentatus tyrannidem vel abusum, debet ea intencione subtrahere*. Incidentally it is denied that the clergy have any right to refuse payment of taxes exacted by the civil power. In conclusion, balancing the merits of the two forms of government allowed by him, Wycliffe decides in favour of an aristocracy, which he considers to be identical with the rule of ‘judges’ in the history of Israel: but he concedes that monarchy has many advantages, considering the sinful nature of human society; and that it is distinctly preferable if one man markedly preëminent in virtue can be found to take  
 CH. XXIX. upon him the duties of king. If there is to be one ruler, the question next arises, whether his power should pass to his children or whether the monarch  
 CH. XXX. should be elected. The answer is that neither hereditary nor election by itself furnishes an adequate basis for the erection of sovereign power: kingship stands  
 CH. XXXI. in no human right but in grace. Objections to this solution having been met, Wycliffe turns to the cor-  
 CH. XXXII., relative of lordship, service, and indicates the limits  
 XXXIII. within which slavery is admissible: he concludes by  
 CH. XXXIV. rejecting, except in very special cases, the position that slavery may be hereditary.

The fourth and last division of the book, beginning

at ch. xxxv., treats of the extent of human grants and by this means arrives at the discussion of the practical doctrine of the relation of the state to church-property, an exposition with a view to which the entire book was plainly written<sup>27</sup>. Wycliffe begins CH. XXXV. by questioning the lawfulness of grants in perpetuity; arguing that it is beyond the competence of man, or even of the whole race of mankind, to ordain that any person shall hold civil lordship over any specified grant. The title to such grant must rest on the approval of God, without which the grant of the pope himself is of no account. Human lords are the mere stewards of the Lord-in-chief, and they can but administer what he grants. It is by a figure of speech CH. XXXVI. that we say that the priest 'absolves the penitent,' 'makes the body of Christ,' or 'excommunicates sinners;' since all these acts do but shew forth that which is done alone by God: the priest has no authority to make or carry into effect, he can but declare that which is already effectuated by the divine power. If then man's capacity is limited to administering God's grants, and if these grants are secured only to the righteous, it is plain that man has no power to determine that any one shall hold a possession irrespectively of his personal merit.

Hence follows the important 'corollary,' introduced by an impassioned exordium, that if an ecclesiastical person or corporation habitually abuse his property, he must be deprived of it; and that the duty of carrying out this deprivation lies with the secular power, as the body responsible for the good govern- CH.  
XXXVII.

<sup>27</sup> Almost all the conclusions of Wycliffe which were condemned by pope Gregory the Eleventh, in 1377, are found in this part of the book.

- CH. XXXVIII.,  
XXXIX. ment of the state. Two difficulties here arise : first, if the temporal power were to seek to deprive the churchmen of their property, they would render themselves liable to excommunication ; and secondly, the churchmen on their part ought to submit to martyrdom rather than allow their goods to be taken from them. The former doubt Wycliffe resolves by the consideration that excommunication can only be rightly pronounced in the case of offences against God, that is, of strictly spiritual offences ; if pronounced in other cases, it is without effect. The argument leads Wycliffe to dispute the ‘plenitude of power,’ which was believed to be conferred with the keys upon the successors of saint Peter, and maintains that any vicar of Christ may err even in matters of faith. The nature of the church is then treated, in order to elicit a conclusion as to what are the essential elements of it making martyrdom in their defence justifiable. Wycliffe now resumes the question of the lawfulness of excommunication, and carries his enquiry into detail, especially concerning tithes, which he holds to be rightly payable to the clergy as the almoners of the poor. Tithes are, however, none the less a voluntary grant, and only to be paid with the object of attaining their original end. Thus, if the clergyman be notoriously wicked, it is open to the parishioners to pay their tithes to the poor directly, or to a committee of laymen who can be trusted to perform their duty on behalf of the poor. The main principle of this division of the book,—namely, that in a possible state of things the church, that is, the whole Christian community, of England may righteously deprive the clergy of their possessions,—is now repeated and reenforced with new proofs, which are for the most
- CH. XXXIX.
- CH. XL.
- CH. XLI.
- CH. XLII.

part little more than a recital of ones which have been already set forth in the earlier parts of the treatise.

The last two chapters, each of which is equal to about five of their predecessors,—the two together forming nearly a fifth part of the whole book <sup>28</sup>,—are of the nature of an appendix. The former treats of CH. XLIII.  
the supreme authority in the church, and may be divided into three sections. In the first of these the A.  
universality and the unity of the church catholic are expounded in such a way as not to limit the term to any individual church, or to the church of any individual time or place. It is the entire body of the predestinate, past, present, and future; whose head and eternal director is Christ. The second section is B.  
devoted to the question of the limitations on the papal authority. The pope, it is argued, may excommunicate unjustly, because as man he is peccable; the pope and his whole college may sin. We must believe the church, in the proper connotation of the word; but any particular church is only to be believed in so far as its judgement proceeds from Christ. No pope or college of cardinals is absolutely necessary to the government of the church. In the third section of C.  
the chapter Wycliffe elaborates his doctrine by a well-known reference to the history of Robert Grosseteste, who refused to induct a person recommended by papal letters of provision to a canonry at Lincoln. The letter and its answer are given at length and furnished with a commentary.

The concluding chapter is mainly recapitulatory: it CH. XLIV.

<sup>28</sup> The chapters in the first three divisions of the book, i.—xxxiv., have an average of less than seven and a-half pages each; those in the fourth division gradually increase in length, so that the eight chapters, xxxv.—xlii., have an average of more than thirteen and a-half, while the last two chapters add by themselves eighty-four pages.

- §§ 1, 2. deals with the sufficiency of the divine law revealed in holy Scripture, and the superfluity of human laws
- § 3. unless taught there; hence follows the necessity of
- § 4. the study of theology. Next, it declares that the law of Christ is the only law that we ought to learn, teach,
- §§ 5, 6. or practise; and then passes to the question as to the range within which belief is requisite. In this connexion Wycliffe compares the absolute authority of the holy Scriptures with the relative authority attaching to any ordinance of man, e. g. the Decretals of the church. Incidentally the primacy of the Roman
- § 7. see is again denied to be essential to the faith. In the last section Wycliffe once more insists upon the vanity of adding to the law of Christ, and expounds at large the sufficiency and necessity of the holy Scriptures, as the one complete and indispensable code for the government of the individual and of society.

References in  
the notes.

A few words may be added concerning the references in the footnotes. Citations from the fathers are made, unless otherwise stated, from the editions published at Paris by the Benedictines of Saint Maur; those from Aristotle refer to the edition of the royal academy of Berlin. The small capital letters added to the pages of the former mark the place in the page; but the letters A, B, C, D, when referring to manuscripts, indicate respectively the two columns of recto and verso. If a manuscript is not divided into columns the two sides of the folio are cited as *a* and *b*. In cases where references in the text have no note appended to them, it is to be understood that after using all available means I have been unsuccessful in recovering the original passages.

In concluding the first instalment of a somewhat laborious undertaking,—though it has been less labo-

rious than such a work would have been, had it not been entirely a voluntary undertaking,—it is my grateful duty to record my obligations to my wife, who has read with me nearly every page of the proof-sheets, and to Mr. F.D. Matthew, who has kindly gone through the whole volume in sheets, and supplied me not only with many corrections, but also with a multiplicity of acute and ingenious conjectures, most of which I have thankfully adopted. Dr. S. Herzberg-Fraenkel, also, of Vienna, to whose skilful labour I owe the transcript of the book, has assisted me in the course of its preparation by verifying doubtful points and suggesting explanations of difficult readings. All through the work, and not least when I was engaged in a personal examination of the manuscript, I have had abundant opportunities of judging, not only of Dr. Fraenkel's conscientious accuracy as a transcriber, but also of his critical power and his minute acquaintance with the palaeography of the class of manuscripts with which he has been engaged. Finally, I must offer my thanks to the veteran Wycliffe scholar, my friend Professor Lechler of Leipzig, for placing at my disposal his manuscript collections relative to the *De civili Dominio*; to Mr. Furnivall, for the unvarying courtesy and consideration with which he has conducted all the arrangements connected with the printing and publication of my work; and to the master and fellows of Balliol College for the protracted loan of books from their library.

R. L. POOLE.

OXFORD, *June 22*, 1885.





## ADDITIONS AND CORRECTIONS.

*Alterations referring to the text, the textual notes, and the footnotes, are printed in the same respective types as in the body of the work.*

*A supplementary table will be given in the second volume.*

Page 14, line 23, *for argumentum septimum read bonum argumentum.*

19, l. 22, *for eque read univoce.*

21, l. 17, *for evangelicam read ewangelicam.*

22, l. 16, *for monet read movet.*

26, l. 1, *for sequitur read sequatur.*

34, l. 29, *for descriptione read descriptio.*

70, l. 14, *for redemptoris read redemptoris.*

Pag. 1. Adde n. 7. *Primus* in cod. cancellatum est, et 30 supra scriptum. P. 3. Dele n. 22 [librarius enim ipse notis monuit verba esse transponenda]. P. 4. Adde n. 21. *philosophorum* : cod., ut videtur, *phisicorum*. P. 5. Dele n. 22 priorem [nam hic et p. 35, l. 20 et p. 60, l. 18 numerus in cod. recte invenitur; modo p. 25, l. 22 error exstat]. P. 19, n. 22. *Pro eque lege univoce*. P. 22. Dele n. 16. P. 26. Dele n. 1. Ibid., n. 28. *Pro suspexit lege suspicatus est*. P. 27. Adde n. 2. *ipsum* : cod. *ipsam*. P. 34. Adde n. 19 & 21. *volicio* : cod. *volucio*. P. 35. Dele n. 20. P. 49. Adde n. 24. *dabit* in margine additum 2da manu. Ibid., adde n. 28. *graciam* : cod., ut videtur, *gracia*. P. 54, n. 27. ita corrige : *diffamare* : cod. *diffamantur* expunctum. P. 56, n. 16. ita corrige : *de* in cod. cancellatum. P. 60. Dele n. 18. P. 70. Dele n. 13 [*dat* enim in cod. exstat; quod autem suspicor nihilominus omittendum esse, et sententiam ita interpungendam : *Et patet, quoad materiam, superhabundans operatio ubique redemptoris*]. P. 73. n. 6. Pro, cod. 2<sup>am</sup>, lege, cod., ut videtur, *sententia*; quod autem 2da manu in 2<sup>am</sup> immutatum est. P. 74, n. 4. Dele *diversificantur* et sequentia verba. P. 76. n. 15 ita corrige : *in quantum* 2da manu in margine superiori correctum : *text. inquit.*

Page 6, n. 11. *For correlation read cœexistence.*

33. Add n. 31. *Iacobi capitulo ii.* For the argument compare Augustin, ep. clxviii, 5, § 16; vol. ii. 600 E-G.

35. Add n. 12. *Quidquid, &c.* : quoted also in Wycliffe's tract De nova Praevaric. Mand. ii. p. 119, ed. Buddensieg (Polem. Works, vol. i.).

36, n. 26. For Bodl. 242 [the old number] read Bodl. F. infr. I. 2.

50. Add n. 15. De Dom. div. iii. 2; cod. Vind. 1339, f. 71 D.

63, n. 7. For f. I B read f. I D.

74. Add n. 26. Apparently August. de Consensu Evang. ii. 30, §§ 71-74; vol. iii. par. ii. 63 A, B, 64 D, E. See however below, p. 328.

Page 84, l. 21, *for* † *pene* *read* *Primo modo Deus odit peccatum, cum non vult id habere; et secundo modo iustus odit suam animam quando vult sibi malum pene.*

86, l. 29, *for* *civilitas* *read* *civilis possessio.*

132, l. 4, *for* *possessionibus* *read* *passionibus.*

139, l. 23, *for* *proprius* *read* *primus.*

„ l. 27, *for* *aliquociens* *read* *aliquociens.*

157, l. 31, *for* *capitulo vi. ultimo Moraliū* *read* *ultimo Moraliū capitulo vi.*

P. 81, n. 26. Adde, cod. *quo.* P. 84. Adde n. 21. Verba *Primo modo Deus odit peccatum, cum non vult id habere; et secundo modo habet iustus odit suam animam quando vult sibi malum* in superiori margine sunt addita 2da manu; in quibus *habet* sine dubio omittendum est. P. 86. Dele n. 29. P. 92. Dele n. 8. P. 95, n. 28. Pro, inter columnas, lege, in margine. P. 107. Adde n. 2. *suis* 2da manu in margine additum. P. 120, n. 13. Pro *repugnāns* lege *repugnās.* P. 120. Dele n. 4. P. 133, n. 19. Pro *pā* lege *pō.* P. 135, n. 25. Pro 30 lege 20. P. 135. Dele n. 23. P. 139, l. 23, ita corrige: *primus*: in margine notatur *vel proprius.* Ibid., adde n. 31. *quidem* 2da manu in margine additum. P. 159. Adde n. 27. *irretitos*: cod. *irritetos.* P. 169, n. 29. Pro *et quartum* (leg. *quantum*) lege 24<sup>m</sup>. P. 215. Adde n. 5, *tercium sive* in margine additum 2da manu. Ibid., n. 5, ad l. 6 pertinet. P. 246. Adde n. 20. *lv.*: cod. 51. P. 308. Adde n. 22. *sacrum* bis: cod. *sacramentum.* P. 325. Adde n. 28. *meridianum*: cod. *meredianum.*

Page 84. *Omit* n. 21.

139, n. 23. The reference is to August. Serm. lxxxv. 3, § 3; vol. v. 454 A: 'Primus vermis divitiarum superbia.'

140, n. 8. *Add*: Wycliffe probably derived it from the dying speech of Grosseteste recorded by Matthew Paris, Chron. mai., a. 1253; vol. v. 401, ed. Luard. The speech is cited below, pp. 392 seq.

204, n. 29 *belongs* to l. 19.

---

*The following corrections concern the analysis in the outer margin:*

P. 20. The numeral 3 should be placed against l. 20 of p. 19, where *Istis premissis* should open a new paragraph, the preceding sentence being united with the preceding paragraph.

P. 90, l. 13 of margin. For *grace* *read* *nature.*

P. 190. For *iv.* *read* *d.*

Pp. 216, 217. Correct the divisions 3. a, b, c, and 4 into c. i., ii., iii., and 3.

1A    *PRIMUS LIBER DE CIVILI DOMINIO*  
       *DE SUMMA SUA IN THEOLOGIA*  
       *TERCIUS IN ORDINE*  
       *INCIPIT HIC.*

5            Ius divinum presupponitur iuri civili  
               Dominium naturale presupponitur dominio civili.

DE CIVILI DOMINIO LIBER PRIMUS.

I.

TRACTANDO de civili dominio hominis superaddito naturali, THE UNRIGHT-  
 EOUS HAS NO  
 RIGHT TO LORD-  
 SHIP.  
 10 oportet in primo videre si civile dominium presupponat  
       dominium naturale fundatum in gracia, sicut ius civile  
       presupponit ius divinum, tamquam causam essencialiter  
       exemplantem. Intendo itaque pro dicendis ostendere  
       duas veritates quibus utar tamquam principiis ad dicenda:  
 15 prima, quod nemo ut est in peccato mortali habet iusticiam  
       simpliciter ad donum Dei; secunda, quod quilibet existens  
       in gracia gratificante finaliter nedum habet ius, sed in re  
       habet omnia bona Dei. Sed ne in primo impediatur  
       sentencie explanacio ex equivocacione vel ignorancia ter-  
 20 minorum, suppono quod ille solum dicatur habere simpliciter  
       ius ad bonum aliquod vel in illo, dum pure iuste, quod non

9. The two principles here stated, namely that the wicked have, properly speaking, no lordship, and that the righteous actually possess the whole universe, are elaborated in the first great division of the book. The former occupies ch. i-vi, the latter ch. vii-xiv. An epilogue on the rules of charity (ch. xv, xvi) concludes the section. With respect to the principles laid down it may be observed that the first is a logical deduction from the Augustinian doctrine of the negativity of evil, and inevitably leads to the second, upon which however is superimposed another doctrine, distinct in origin (since it starts from the notion that human laws are prima facie wrong), but the kernel of Wycliffe's theory, namely that of the community of goods. This, it needs not be said, is as ideal and spiritual as the other doctrine with which it is connected.

17. *Gracia gratificante*: for the expression compare Eph. i. 6.

tunc iniuste, ipsum possidet sive habet; sic videlicet, si [1A] aliquis pro aliquo tempore iniuste quidquam occupat, non habet illud simpliciter iuste pro eodem. Quo supposito, arguitur per rationes, primo per tres consequentes rationes cum suis ratificationibus ad probandum questionem pro- 5 positam.

1. Man's relation to man is determined by his relation to God;

Primo sic: Omne ius humanum presupponit causaliter ius divinum, ut patet de iure, ex supradictis, tractatu primo, capitulo iii.; ergo omne dominium iustum ad homines presupponit iustum dominium quoad Deum. Sed quilibet 10 existens in peccato mortali caret, ut sic, iusto dominio quoad Deum; ergo, et simpliciter iusto dominio. Sicut enim in relatis tenet consequentia \* a quoad simpliciter, ita tenet si B aliquid sit iustum quoad Deum, tunc simpliciter erit tale, cum regula prima non potest arbitrando deficere. Set 15 peccator caret vero dominio quoad Deum, quod quilibet existens in peccato mortali caret, ut sic, vero dominio quoad Deum. Argumentatur sic: Omne bonum quod talis possidet, iniuste possidet, ergo deficit a cuiuscunque dominabilis vero dominio. Antecedens probatur: Peccator 20 solum illo modo quo est possidet, sed qualitercunque est iniuste est, ergo qualitercunque possidet iniuste possidet; maior patet ex hoc quod mortale peccatum cum inficit naturam, multo evidencius inficit omnem modum vel accidens eiusdem, ut si vita hominis sit iniusta, ita quod iniuste 25 vivit, tunc quilibet operatio eius est iniusta cum non aliter operatur quam vivit, et cum vivere viventibus sit esse (ex secundo de Anima) patet quod sicut iniuste est et vivit, ita iniuste est dominus et iniuste subiacet cuilibet signabili accidenti. Ista ratio, etsi videatur multis sophistica, daret 30 tamen cuilibet methaphysico plenam fidem, cum sit conclusio primi Philosophi: Math. vi. 22, 23, sic dicit: *Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit; et si*

and if he is unrighteous, all he has is unrighteous,

8. *Tractatu primo*: i.e. the first book of Wycliffe's Summa, De Mandatis Dei; just as 'tractatus secundus' refers to the book De Statu Innocentiae.

27. Arist. de Anima ii. 4.

1B] *nequam fuerit, et corpus tuum tenebrosum est.* Cum ergo secundum sanctos noscentes quomodo Veritas modo suo intelligit per organa operationes elicitas ab eisdem, patet quod iste sit sensus: Si intencio sit recta, tota multitudo  
 5 operum consequencium erit iusta, et si intencio obliquet a iusticia, tota multitudo operum etiam bonorum de genere est iniusta. Iusticia enim secundum Aristotelem, quinto  
 C Ethicorum, est virtutum preclarissima, lucens inter \* ceteras sicut hesperus inter astra; cui sensui videtur Christus allu-  
 10 dere quando vocat totam multitudinem operum iustorum lucidam et totam multitudinem iniustorum operum tenebrosam. Et si ex isto infertur quod peccator iniuste habet <sup>even things good in them-</sup> corpus et animam ac organa vel quodcunque bonum aliud <sup>selves.</sup> naturale, patet quod nimis bene concluditur. Nam si talis  
 15 iniuste vivit, patet quod iniuste habet animam et sic vitam. Et aliter non tam crebro diceret Veritas, que mentiri non poterit, quod *Qui amat animam suam, volendo eam voluptuose contra iusticiam amare, perdet eam* (ut dicitur Ioh. xii. 25). Nemo autem perdit possessum vel habitum nisi  
 20 dum eius privatur iusticia, ergo etc. Et inter alia hoc movet Augustinus, super Iohannem omelia prima, quod *Peccatum nihil est et nihil fiunt homines cum peccant.* Nemo enim  
 peccans mortaliter habet pro tunc corpus vel animam nec aliquod bonum fortune nisi equivoce, quia cum habet esse  
 25 ex pura gracia, quo esse tenetur ex lege nature continuare in gracia, dum perdit regulam huius iuris non manet creatura vel quidquam possidens nisi equivoce.

Secundo principaliter sic argumentatur: Si contingit in-  
 iustum simpliciter iuste temporalibus dominari, per idem  
 30 contingeret iniustum pure iuste uti temporalibus quorum habet simpliciter iustum dominium. Consequencia patet ex hoc quod nemo habet liberum et purum iustum dominium cui iuste debet negari quilibet ususfructus; cuilibet ergo iusto

16. *que*: cod. *qua*.22. *nihil est et nihil*: cod. *nihil et nihil est*.

7. Arist. Eth. Nic. v. 3.

21. August. in Ioh. Evang. tract. i. (ed. Bened. vol. iii, pt. 2. 294 c).

33. Compare, however, below, p. 25, n. 28.

2. The contrary position would admit an ability in the unrighteous to use his possessions righteously, for usufruct and lordship go together.

In the case of the unrighteous man who gives alms, possessori licet legitime uti suis. Sed contra consequens **1C**  
 datum sic argumentatur: et sit Petrus \* iniustus occupans **D**  
 temporalia de quibus faciat elemosinam egentibus, cum qui-  
 buscumque circumstanciis volueris, ipso tamen stante iniusto  
 continue; et patet quod, si aliquis usus temporalium iniusti **5**  
 non foret iniustus, potissime foret talis, maxime cum opus  
 sit bonum de genere, quod nihil inficeret nisi iniusticia, quasi  
 distribuens est iniustus; quod si detur, per idem inficeret  
 quodlibet aliud bonum opus, quia de quocunque dando,  
 comitante iniusticia, eque bene procedit. Detur ergo quod **10**  
 Petrus iniustus, non iniuste (sed, distribuens elemosinam in  
 mortali peccato, iniuste distribuit, et sic quodcumque opus  
 bonum de genere iniuste, ut sic, operatur) sed pure et iuste  
 distribuerit. Contra: Nullum opus extrinsecum est iustum  
 simpliciter, nisi ut procedit a virtute iusticie; sed distribucioni **15**  
 Petri deficit in Petro virtus iusticie, cum sit habituatius iniusticia  
 repugnante: ergo distribucio data non est iusta simpliciter;  
 ymmo, cum iusticia sit omnis virtus (ex quinto Ethicorum),  
 si iuste distribuit, tunc distribuit virtuose; et per consequens  
 est virtuosus operans placenter et meritorie quoad Deum: **20**  
 consequens contra philosophorum et theologorum omnem  
 sententiam, qui dicunt quod existens in peccato mortali  
 operatur bonum opus de genere sed non bene. Similiter,  
 Deus requirit ab isto, sicut a quolibet viatore, quod nihil  
 operetur nisi in gracia. Iste autem operatur extra gratiam, **25**  
 cum sit \* in peccato mortali (ut supponitur): ergo operatur **2A**  
 aliter quam debet. Nec ista alietas operandi exigitur obligat  
 Petrum ad aliter operandum sub pena qualibet, sed sub pena

it is the motive  
that determines  
the act.

The unrighteous-  
ness of the agent  
makes even good  
acts unrighteous;

2. sit: cod. sic. 15. pro distribucioni, distribucio 2da manu.

26. ergo—  
debet in superiori margine 2da manu suppleta sunt.

27. exigitur pro exigit  
emendatum 2da manu.

2. Peter and Paul are Wycliffe's analogues to the Caius and Balbus of grammarians. Cf. infra, p. 39, n. 1.

18. Arist. Eth. Nic. v. 3. Cf. Io. Chrysost. Hom. in Matth. xvi. § 4, *Ἐνταῦθα δικαιοσύνην τὴν πᾶσαν ἀρετὴν λέγει*: vol. vii. 209 A, ed. Montfaucon, Paris, 1727, folio.

24. *Viator* is a 'traveller on earth,' as in f. 31 A: cf. *vians*, f. 28 C. This use of *via*, especially in opposition to *patria* (ff. 12 D, 23 C, &c.), is constant with Wycliffe.



2A] mortalis peccati. Ex quo patet quod, si Petrus sit iniustus, <sup>whatever he does</sup> quidquid fecerit, sive dormiendo sive comedendo sive quod-<sup>is a continual</sup> <sup>deadly sin;</sup> cunque opus bonum de genere faciendo, continue peccat mortaliter.

5 Nec hoc vertitur in dubium theologo qui noscit quomodo interior homo infectus peccato inficit totum residuum nature corporee et singulos actus suos: quemcunque autem iniustum est vivere, iniustum et cuiquam dominari.

Si queris testimonium Scripture quoad istam sententiam,   
 10 ecce conclusio conversionis apostoli (1 Cor. xiii. 3): *Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum ita ut ardeam, caritatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Et notum est cuicunque noscenti terminos quod iniusticia et caritas sunt duo immediate opposita, ita

15 quod oportet alterum inesse homini et, si unum inest, alterum deesse, et e contra. Et iterum notum est, si non sit possibile <sup>his use of a</sup> iniustum uti aliquo nisi eo ipso iniuste utatur vel <sup>thing is an</sup> <sup>abuse;</sup> <sup>his lordship a</sup> <sup>tyranny.</sup> abutatur, per idem non est possibile iniustum alicui dominari nisi, ut sic, iniuste dominetur vel potius tyranniset, cum iniuste

20 extorquet et occupat aliena. Quod si queris sanctorum doctorum testimonium, ecce magni Augustini sententia: Epist. xxxvii. ad Macedonium de tyranis, plane docet istam

B\* sententiam: *Ideo, inquit, si prudenter intueamur quod scriptum est, Fideli homini totus mundus divitiarum est, infideli autem*

2. primum sive 2da manu. 10. pro *conversionis* suspicor *conversi* legendum esse. 22. xxxvii.: cod. 3<sup>a</sup>, sicut et in ff. 8A, 11B; cf. autem ff. 28C, 41C. Nam quid noster in 3<sup>a</sup> quam dicit epistola legerit, patet e tract. de Incarn. Terbi, i. p. 7 (ed. Harris.). *tyranis* v. not. infra.

22. August. ep. cliii. § 26: Iam vero si prudenter, &c.: vol. ii. 534 E, F. The quotation is continued without break, infra, ff. 8A, 28C, D.

*Tyranis.* There is evidently a puzzle about this word, and I have adopted the reading which involved the slightest change. The text reads *tyrancis* or *tyrantis*: but the corrector (secunda manu) has written in the lower margin *triantis*, followed by a small erasure. I am of opinion that the foreign scribe found *triallis* or some similar English term in the manuscript before him and not understanding it presumed an error. As a matter of fact the epistle of Augustin is in answer to a question of Macedonius as to whether a bishop had a right to intervene in the interests of mercy between a judge and a prisoner.

24. *Fideli*, etc. The reference is to a verse inserted in the Septuagint after Prov. xvii. 6 (after ver. 4 in cod. Alex.): cf. infra p. 20, n. 13.

*nec obulus; nonne omnes qui sibi videntur gaudere licite con-* [2B  
*quesitis eisque uti nesciunt, aliena possidere convincimus? Hoc*  
*enim certe alienum non est, quod iure possidetur, hoc autem*  
*iure quod iuste, et hoc iuste quod bene. Omne ergo quod male*  
*possidetur, alienum est: male autem possidet, qui male utitur. 5*  
*Iusticiam, inquit, nemo male habet, et qui non dilexerit non*  
*habet. Peccunia vero et a malis male habetur, et a bonis tanto*  
*melius habetur quanto minus amatur. Hec Augustinus.*

3. Righteousness  
 is the one basis  
 of lordship,

Iterum tercio arguitur ad idem: Multa sunt dominia  
 civilia hominum civiliter dominancium super temporalibus 10  
 (ut suppono), et ad tale dominium non sufficit ponere do-  
 minativum et dominabile esse simul; ergo oportet aliquod  
 fundamentum domini ponere in altero extremorum: sed  
 nullum est pertinens si non iusticia dominantis; ergo ad-  
 versum civile dominium presupponitur dispositio virtutis 15  
 iusticie in taliter dominante. Minor patet ex hoc quod  
 tunc omnis homo, eo ipso quod est, dominaretur civiliter  
 omnibus temporalibus huius mundi; et patet quod dominium  
 non est relacio † que essencialiter consequitur ad extrema,  
 sicut equalitas et inequalitas per se consecuntur quantitates, 20  
 ut patet quinto Methaphysice ii. Cum ergo nulla creatura  
 sit per se dominus cuiuscunque, quia tunc non posset sibi  
 acquiri \* accidentaliter dominium vel deperdi, palam sequitur C  
 quod preter extrema oportet ponere in quocunque † domino  
 mediantem civiliter dispositionem dominio pertinentem. Sed 25

1. *licite* ex Augustino sumpsit: cod. *licitis*. Eadem ratione 3. *certe* (cod. *est vere*);  
*hoc autem*: (cod. *autem hoc*); 6. *nemo male habet* (cod. *nemo habet*). 17. *domina-*  
*retur* conieci: cod. *dominatur*. 24. *domino mediantem* conieci: cod. *divino mediante*.

6. *Iusticiam, inquit*: the quotation-mark is repeated because Wycliffe has dropped a sentence of the original before *iusticiam*.

*Nemo male habet*. I have inserted the *male* from the text of Augustin, which is indispensable from Wycliffe's point of view, as marking the distinction between virtues and natural goods, on which he dwells, infra f. 29C, D: Cum habicione naturalium propter eorum abusum stat perpetua dampnatio; cum nullius virtutis habicione stat dampnatio, eo quod non contingit abuti virtutibus.

11. *Dominativum et dominabile esse simul*, i. e. 'the correlation of possessor and possession.'

17. *Tunc*, 'in that case'; assuming the fact denied in the minor premise.

24. Cf. infra f. 11 D: Oportet . . extremis superaddere virtutem do-

20] et hoc omnes rectiloqui confitentur, dicentes concorditer <sup>for possession presupposes a right to possess,</sup> quod oportet omnem talem dominum habere ius ad rem cui civiliter dominatur, ut iure hereditario, emptione, vel donacione, et quod non sit aliquod ius creatum nisi a iure primo fuerit  
 5 extractum (ut patet de communi sermone de iure); palam <sup>and the original title which constitutes this right proceeds from God,</sup> sequitur quod nemo habet ius vel dominium super quemquam, nisi habuerit ad hoc beneplacitum Dei sui. Confirmatur: Omne iustum creatum ideo est iustum, quia placet Deo; cum non potest esse tale iustum quod de Dei bene-  
 10 placito non procedat. Similiter, sive iudex sentenciaverit sive lex propter aliquam trium causarum predictarum approbaverit cuiuscunque dominium, ideo sic facit, quia est iustum et rationabile ita esse; et per consequens prius naturaliter iustum est hominem dominari quam lex creata  
 15 vel iudex terrenus non errans hoc approbat; et per consequens primus titulus iusticie cuiuscunque civilis dominii est a Deo.

Nec hoc licet catholicis dubitare, cum iste magnus Do- <sup>the sovereign lord;</sup> minus, ratione sue omnipotentie et efficacia sue volencie,  
 20 habet in suo regno quidquid vult, et quidquid noluerit non habet; et patet quod ad omnem iustam occupationem civilem oportet quod iste dominus auctoriset, ratificet, et confirmet, cum omne quod ipse non approbat, non est iustum. Nec oportet circa hoc sollicitari, cum Ioh. i. 3,  
 25 Collocens. i. 16, et Iacobi i. 17, dicitur concorditer cum philosophis \* quod omnia sunt per ipsum; dominium ergo creature si est, est per Deum ipsum originaliter approbantem. Et ex ista maxima iuris nature regula extractum est ius monarchie terrene, quod non licet inferiori domino alienare,  
 30 specialiter ad manum mortuam, bonum immobile sine licencia domini capitalis; quod ideo est quia in omnibus illis habet iustum quod excidat. Et patet, quomodocunque

2. *dominium*: cod. *dominii*.  
 cod. *approbaverit*.

3. *civiliter*: cod. *civitati*.

12. *approbaverit*:

minativi mediate qua serviat Deo. The place here is certainly corrupt, and I am far from satisfied with the emendation which I have ventured to make in it.

whose approval  
the unrighteous  
lacks,

and lacking this,  
lacks strict lord-  
ship altogether.

homines conmutaverint inter se aliqua sine suo consensu, [2D non est iustum; et patet, quomodocunque homines conmutaverint bonum domini emendo, vendendo, donando, iudicando, nisi ipse concesserit, conmutacio est iniusta. Hoc ergo habito probatur quod Deus non approbat quod iniustus 5 aliquis dominetur, quia sit de Petro iniusto. Contra, si Deus approbat istud dominium, per idem approbat usum illius domini et omnia alia que sibi pertinent; et cum omnis talis abutatur bonis domini (ut patet ex secundo argumento), sequitur quod Deus approbat hunc abusum: 10 ymmo, cum quodlibet opus talis iniusti sit peccatum, sequitur quod Deus sit auctor et approbator peccati, non solum quoad esse secundum sed quoad esse primum; quia, si Deus vult quod iste dominetur et iste solum sic dominatur tyranisando, sequitur quod Deus vult quod ipse tyranniset, 15 et per consequens, ut sic, peccet: quod est blasphemum dicere. Confirmatur ex Scriptura: nam Osee viii. 4, Deus dicit prophetice de tyrannis, *Ipsi regnaverunt et non ex me*; tyrannides enim dicuntur equivoce regnaciones pretense (ut dictum est superius, capitulo tercio de iure simpliciter et 20 pretenso); et patet cum iniusti non dominantur ex \* Deo 3A quod nullius simpliciter dominantur.

## II.

LORDSHIP IS OF  
GOD'S GRANT.

1. Therefore no  
one in deadly sin  
can have it,

Licet autem rationes tres predictae dent fidem pluribus ad conclusionem propositam, tamen quia alii, secundum 25 variacionem suorum sensuum, et in aliis rationibus delectantur, ideo ut conclusio sit universalius et magis evidens, adiciam sex rationes alias ad eandem. Primo sic: Non est possibile hominem iuste simpliciter habere aliquod bonum sibi adiacens, nisi Deus donando id sibi prestiterit (ut patet 30 tractatu tercio de Dominio divino); sed Deus non prestat alicui, dum est in mortali peccato, aliquod donum suum: ergo nullus existens in mortali peccato habet pro tunc iuste

21. Deo conieci: cod. dicto.

28. adiciam: cod. addiciam.

20. Superius, presumably tractatu primo. Cf. supra, p. 2, n. 8.

3A] simpliciter aliquid bonum. Minor videtur ex hoc quod <sup>for he would only abuse it.</sup> non est prudentis prestare inimico, quem scit solum abuti prestito et ad sui damnum dissipare bona prestantis: Deus autem est summe prudens et providus; ergo non prestat  
5 creature sue quidquam pro tempore quo peccat mortaliter.

Confirmatur ex hoc quod non est possibile Deum prestare <sup>a. He is unworthy of it.</sup> alicui aliquid nisi digno: nullus talis est dignus esse Dei prestarius; ergo nulli tali, pro tempore quo est huiusmodi, prestat assumptum. Patet ex hoc quod Deus, cum non potest  
10 nisi voluntarie et racionabiliter prestare, eo ipso quod prestat aliquid creature, dignificat ipsam ut sit Deo prestarius: et cum hoc sit magna gracia, videtur quod Deus prius vel simul gratificat creaturam racionalem, dum aliquid sibi donat. Secundo confirmatur ex hoc quod oportet omnem  
15 impetranter dominium, eo ipso impetrare a Deo dominium, ut sit capitalis dominus cuiuscunque (ut patet ex ultima <sup>b. One can only have by asking, only ask by deserving, only deserve by grace.</sup>

B racione capituli precedentis); ergo conclusio: et \* minor patet ex hoc, quod impetrare, cum sit creaturam se dignificare, est mereri, quod non potest inesse nisi per gratiam.

20 Tercio confirmatur ex hoc quod si quis impetret a Deo, <sup>c. God's grant, being free, presupposes righteousness in the recipient.</sup> Deus consentit impetracioni, et per consequens iustum est quod habeat id; et cum omnis iusticia accidentis presupponit iusticiam in subiecto (ut patet ex racione prima prioris capituli), sequitur quod, prius quam iustum sit quod quis habeat  
25 donum Dei, oportet eum in sua substantia esse iustum. Et istud videtur Scripturam innuere (Iacobi primo capitulo, 5) quando dicit, *Si quis enim vestrum indiget sapientia, postulet a Deo qui dat omnibus affluenter et non inproperat.* Ecce, quod oportet impetrare a Deo quidquid homo habere volu-  
30 erit; secundo, quod Deus non donat nisi grato, quia non inproperat in donando, sed post conveniendo ingratos et infideles servos ad iudicium, (ut patet Math. xxv. 14 de homine profecto peregre postquam tradidit famulis bona sua). Et potest istud confirmari per illud Psalm. xlix. 16,  
35 ubi inproperat peccatori quia enarrat iusticiam suam et

assumit testamentum suum per os suum tam indignum. Si [3B] ergo non licet peccatori sine gravi peccato predicare vel legis divine sententiam pertractare, a maiori vel pari nec alicuius doni Dei usum vel potius abusum percipere.

2. But it is objected:  
(a) 'God gives sinners body and soul, and

Sed obicitur contra illud per hoc quod 'Deus prestat 5  
'hominibus post lapsum tam corpus quam animam, et tamen  
'tunc sunt in originali peccato; ergo stat Deum prestare  
'iniustis misericorditer bona sua. Sic enim hortatur Veritas  
'discipulos suos ad misericordiam \* instar Dei qui *pluit super C*  
'*iustos et iniustos* (Math. v. 45). Similiter, videmus, nedum 10  
'peccatoribus sed etiam infidelibus donantur bona naturalia  
'et bona fortune, eque sicut iustis. Cum ergo *omne donum*  
'*perfectum est descendens a Patre luminum* (Iac. primo, 17)  
'videtur quod Deus sine personarum acceptione donat tam  
(c) 'Is it of no profit for the sinner to do good works?' 'iustis quam iniustis. Similiter, nisi peccator haberet meritum 15  
'de bonis propriis, non expediret peccatori bonum facere,  
'cum ut sic abutitur alienis.'

The Answers:  
a. The soul and body are in substance pre-existent to man and his sin.

Ad primum dicitur quod donare et prestare presupponunt existenciam prestarii, et per consequens Deus nulli homini prestat substantiam anime; et patet ad primum. Et per 20 idem sequitur quod Deus non prestat originaliter peccanti aliquam partem corporis vel aliquod donum suum; et per idem nos non deberemus prestare vel donare aliquid peccatori dum cognoscimus ipsum esse talem, tum quia sic foveremus proditorem Domini nostri et non exemplaremus 25 donacionem nostram conformiter ad ipsum; tum etiam quia non licet nos alienare bona nobis solum prestita sine approbante licentia Domini nostri (sed ipse non approbat aliquod bonum iniusti pro tempore quo vivit iniuste; ergo nec nos): debemus tamen communicare cum ipso, specialiter correp- 30

5. Compare the explanation of the difficulties raised here and at greater length, *infra*, pp. 16 sq., which is given by Augustin, *Enarr.* in Psalm. ciii. i. § 9 (vol. iii. 1135 G-1136 D).

12. *Fortune* in Wycliffe's usage strictly follows the definition of Augustin, *Retract.* i. 1, as 'fortuitum rerum eventum, vel in corporis nostri vel in externis bonis aut malis:' vol. i. 3 C. The goods of nature are those which are intrinsic to the body. The classification of 'goods' is the subject of ch. xiii. of this book: cf. f. 15 A, not.



30] cione fraterna et aliis bonis, de quanto media sunt ad sui conversionem et non ultra. Et ad istum sensum precipimur diligere inimicos, id est, vellé illis bonum ad Dei honorem et nostri commodum; et sic Deus diligit inimicos, sed non  
 5 donat eis aliquid proprie dum sunt tales. Pro quo notandum, 'Granting' and 'giving' are not equivalent,  
 D quod \* donacio dicit gratuitam dacionem, et dacio est equivocum ad tradicionem solum ad bonum nature aut esse primum, vel ad bonum gracie vel perfeccionem secundam: primo modo dat Deus omni inanimato vel iniusto quidquid  
 10 habet; sed secundo modo dacionis, que est donacio, non the former applies only to the righteous.  
 dat aliquid nisi iustis. Unde signanter dicit Scriptura quod Deus *solem suum facit oriri versus malos et pluit super iniustos*, sed non dicit quod aliquid donat eis. In nomine Domini bona fortune accipimus, non ut laudem nobis aut voluptatem  
 15 indebite cumulemus.

Ad secundum nature argumentum: Cum nihil donatur *b. In this strict sense, the unrighteous receives no grant even of natural and temporal goods:* proprie nisi Deus donaverit; Deus autem non donat sic iniustis; ergo nec aliqua creatura (licet multi prodigaliter, contra liberalitatem eciam Aristotelis, distribuant indignis  
 20 que non donant sed proditorie usurpant dissipando bona Dei); et per consequens ex mera gracia ipsa donat. Sed that grant is to the church.  
 ut sciatur quibus donantur, secundum sensum Scripture, notandum quod totum genus hominum salvandorum, a primo parente usque ad novissimum electum, est una ecclesia  
 25 sponsa Christi, que pro tempore milicie miscetur cum reprobis (ut patet in parabola Salvatoris de zizaniis, Math. xiii. 24); et illam eque diligit sponsus continue, dans sibi quidquid communicatum est reprobis: unde quando prescitus peccans mortaliter habet bona fortune et nature, Deus com-  
 30 municando dat et vult ipsum habere talia; sed solum sue ecclesie inter homines donat ista. Ideo universitatem malorum, ut prescitorum, quam Veritas vocat *mundum*, et diabolum  
 4A eius principem, dividit cum suis ab \* universitate predestina-

4. non 2da manu additum.

3. Compare the distinction made below, f. 27 C.

28. *Prescitus* is Wycliffe's technical correlative to *predestinatus*. He is unwilling to think of the reprobate as foredoomed.

torum quam sepe vocat *regnum celorum*, ut patet, Ioh. xv. 19 : [4A  
*Si, inquit, de mundo fuisset is, mundus quod suum erat dili-*  
*geret* ; mundo itaque dat, et ecclesie donat, omnia que sunt  
mundi. Patet ista sententia ex sententia parabolica Salva-  
toris, Math. xxv. 28, 29, ubi post tradicionem bonorum hominis 5  
Iesu Christi servis suis in gracia baptismali vel alias, dum  
sunt grati, in finali iudicio positurus rationem, revertitur,  
et condemnando servum pigrum, quia noluit bona Domini  
sibi data ad sui profectum et Dei servicium ad augendum  
dare spiritualiter ad usuram, sodales suos alloquitur per 10  
hunc modum : *Tollite ab eo talentum, et date ei qui decem*  
*talenta habet* ; et sequitur ad propositum, *Omni habenti da-*  
*bitur et habundabit, ei autem qui non habet et quod videtur*  
*habere auferretur ab eo*. Et idem dicit, Math. xiii. 12 ; et  
patet ex sequela parabole, secundum concordem doctorum 15  
sententiam, quod intendit hec duo dicere : quod peccator,  
licet videatur in facie ecclesie errantis habere dona Domini,  
non tamen vere est dotarius, sed ex permissione divina  
iniuste occupat hec ad tempus. (Unde ad denotandum  
istam equivocacionem, in qua non est contradiccio, habet 20  
textus, Marc. iv. 25, et Luc. xix. 26, *Ab eo autem qui non*  
*habet, et quod habet auferretur ab eo*.) Et patet secundo quod  
habens universitatem bonorum Domini figuratam per de-  
narium talentorum, auferret sibi ex donacione Domini ista  
bona, et sic a iusto active auferrentur hec bona, ab iniusto 25  
materialiter et passive, cum iustus auferret hoc ab illo. Et  
patet utraque consequentia in principio proposita ; et patet  
quod assumptum in secundo argumento et eius conclusio  
non \* vera, limitando utrobique, ut suppono limitatum, quod 30  
Deus non donat creature sue, pro tempore quo est iniusta, 30  
bonum aliquod, sed dat ad esse nature et abusum permittit.  
Et hinc prelati ecclesie, sencientes humiliter de se ipsis, non  
dicunt quod ordinacione, donacione, gracia, aut voluntate

The wicked hath  
not; only seem-  
eth to have :

i.e. he possesses  
now unright-  
eously

what he must  
hereafter restore  
to the righteous.

4. Cf. Gregor. Hom. in Evang. i. 9 : Ecce homo qui peregre proficiscitur, servos suos vocat, eisque ad negotium talenta partitur. Post multum vero temporis positurus rationem revertitur, &c. : Opp. vol. i. 1464 A.



4B] divina sunt taliter perfecti, sed permissione divina: quod sciunt ex sensu et noticia infallibili esse verum;—sed utinam non ad sensum equivocum.

Ad tercium dicitur quod quilibet existens in peccato mor-  
5 tali debet mereri et uti continue bonis Domini, faciendo  
bonum opus de genere: patet quod quilibet existens talis  
debet esse in gracia et facere consequenter que ad servum  
fidelem pertinent; quod debitum quia obmittit, ideo peccat  
continue sic in Deum. Sed difficultas conclusionis stat in  
10 isto: Utrum expedit peccatori pro tempore quo est in  
mortali peccato facere bonum opus de genere? Et partem  
affirmativam huius difficultatis declarat Lincolensis, lxviii.,  
c. The objection is fallacious; because good works presuppose grace,  
failing which the sinner cannot choose but sin.  
Can then his good works profit?  
Grosseteste's view:

12. *Lincolensis* or rather *Lincolniensis* with Wycliffe is regularly Robert Grosseteste, bishop of Lincoln. The scribe of this manuscript however, apparently not understanding the contraction of the name as it stood in his original, writes it indifferently *Lincolensis* and *Lincolniensis*.

*lxviii.* Dict. lxviii.; cod. Bodl. 830 ff. 56 D, 57 A. Wycliffe's quotation being inexact and corrupt beyond the possibility of emendation, I subjoin a transcript of the original: Opera bona extra caritatem facta, licet non mereantur celum, tamen hiis modis valent: bona male facere minus malum est quam bona male omittere, et hoc est [*v. l.* eciam, *cod. reg.* 6 E. v f. 32 c, *Brit. Mus.*] minus malum quam mala male facere. Qui itaque bona male faciens decedit minus dampnabitur quam qui bona male omittens decedit, et eciam is minus quam qui mala male faciens decedit. Preterea dum est in via minus profundus est in peccato qui bona male agit quam qui bona male omittit, et is minus quam qui mala male agit: sed quanto minus profundus est in peccato tanto minus longinquus est a Deo et ab [*om.*, 6 E. v] eius gracia. Non parvum autem est dampnato minus dampnari, sicut non parvum est [*v. l.* erit, *cod. reg.* 7 E. II f. 157 A] incarcerato minus profunde in carcere [*carcerem, id.*] poni, minusque torqueri; sicut non parvum est peccatori minus a gracia elongari, sicut non parvum est lapso minus profunde labi, minusque limo infigi, minusque a sublevatione [*v. l.* sublevante, 6 E. v] removeri. Adhuc [*Ad hoc, id.*] omne opus bonum, licet eciam extra caritatem factum, donum Dei est, quod autem male fit ab agente est non a Deo, ipsum tamen bonum opus est a Deo; sed cum datur [*datum, 6 E. v*] sine gracia, parvum et leve donum est, cum gracia autem magnum et preciosum est. Cum [*so 7 E. II: Omne, 6 E. v*] itaque donum parvum et leve non tanquam vile [*so 7 E. II: utile, 6 E. v*] repellitur, congruum est ut donum magnum et preciosum cicius et facilius conferatur. Unde congruum est ut propriiores sint gracie Dei qui dona eius bonorum operum, licet extra caritatem, viliter non repulerunt. Ceterum opera bona extra caritatem assuefaciunt hominem ad exercitium bonorum operum, ut data gracia facilius faciat que inassuefactus faciet cum difficultate. Adhuc [*so 7 E. II: ad hec, 6 E. v*] cum

Good works dis-  
pose the sinner  
towards conver-  
sion.

ratione septemplici: *Opera, inquit, bona extra caritatem facta,* [4B  
*licet non mereantur celum, tamen aliis modis valent et prosunt:*  
*isti a magno malo excusant, et prescitum se in illis exercentem*  
*micius dampnant, minus in peccato profundant, et per conse-*  
*quens minus a gracia divina elongant, aliis multipliciter* 5  
*proficiunt, et ad primam gratiam disponunt. Nec sunt ista*  
*bona parvipendenda; nam sicut prodest incarcerato minus*  
*profunde poni in carcere et torqueri, correspondenter de damnato*  
*intelligitur. Et sicut prodest lapso \* minus profunde lacu infigi* C  
*minusque a sublevante removeri, sic prodest iniquo minus pro-* 10  
*funde viciis irretiri et sublevanti ad gratiam aporpinquari.*  
*Quinto, bonum male factum valet in tantum, quod polliciti,*  
*secundum faciem iudicantes, respiciunt solum substantiam boni*  
*actus, non curantes sive bene factus fuerit sive male; quod Deus*  
*scrutans corda appropriate respicit. Sexto, sicut exul vel* 15  
*carceri adiectus non meretur protunc apud dominum, a cuius*  
*presencia elongatur, sed habentes liberum accessum ad dominum*  
*quibus incarceratus ad partem seorsum proficit; sic peccator*  
*non meretur sibi, ut sic, beatitudinem vel gratiam, cum nemo*  
*scit si bona opera sua, que facit alii existenti in gracia, sunt* 20  
*occasio, vel oratio grati recipientis elemosinam peccatoris mere-*  
*atur ipsi primam gratiam, quod ipse non potest in propria*  
*persona: cum illis paribus. Et argumentum septimum addit*  
*doctor, quod assuefaccio sensualis peccatoris in operibus bonis*  
*de genere reddit ipsum post adeptam gratiam facilitatum* 25  
*ad operandum virtuose, ubi aliter et data gracia operaretur cum*  
*difficultate. Oportet enim omnem virtuosum esse in caritate,*  
*licet Aristoteles et alii gentiles philosophi, ex quacunque*  
*operatione bona de genere tracta in consuetudinem delec-*  
*tabilem, convincunt hominem esse mortaliter virtuosum.* 30

1. septemplici: cod. 6<sup>ci</sup>; cf. autem l. 23 infra, p. 23, l. 11, et f. 144 D. 2. prosunt conieci: cod. sunt. 4. micius 2da manu; 1ma, ut suspicor, minus. 7. parvipendenda: cod. parvipendencia. 11. aporpinquari, a. deletum. 30. convincunt: cod. convinciunt.

extra caritatem fiant opera misericordie, hii qui per illa a miseriis sublevantur (cum obnoxii sint orare pro suis benefactoribus) possunt per oraciones suas et alia bona [add. sua 6 E. v] promereri primam gratiam eis quorum beneficia susceperunt, quia ipsi opera misericordie exhibentes sibi [I correct from 6 E. v] promereri non possunt.

28. Arist. Eth. Nic. ii. 1.

- 4D \* Et patet quod peccator, si non meretur pro tunc beatitudinem, nec meretur pro tunc, ut alius mereatur, sibi propriam gratiam nec bonum aliquod temporale. Nam, cum omne mereri sit creaturam rationalem se dignificare ad premium,
- 5 patet si tunc meretur aliquid, facit se tunc dignum ad id; cum *mereri* dicit simul actum merendi et dignitatem ad premium. Patet quod si nunc meretur, nunc facit se esse dignum ad premium; quia aliter peccator indubie mereretur pro tempore quo esset in peccato premium sempiternum;
- 10 quia multi sunt, qui dum peccant faciunt se esse expositos dignos ad regnum Dei. Et ex istis videtur mihi quod nullus prescitus, in quantumcunque magna gracia fuerit secundum presentem iusticiam, meretur regnum vel gratiam finalis perseverantie, sed aliquod bonum citra. Et ratio est quia
- 15 nemo meretur aliquid, nisi habuerit ius ad illud: sed nullus prescitus habet ius ad regnum, cum tunc (iuxta conclusionem terti caputuli tractatus primi) haberet pro suo tempore ius in regno; ergo nullus prescitus meretur regnum: non enim se dignificat ad habendum quod Deus vult ut non habeat;
- 20 cum omne ius creatum sit a iure, quod est divina volicio, extractum. Et ex eodem sequitur quod nullus predestinatus, quantumcunque graviter peccaverit secundum iniusticiam instantem, demeretur penam perpetuam; quia dignum non est, cuius contradictum placet Deo. Uncio ergo gratie
- 25 predestinacionis, a qua nemo potest excidere, salvat omnem predestinatum, nec si peccat: sed omne meritum mercedis perpetue respicit \* finalem perseveranciam in bono vel abstinentiam in malo. Itaque nemo meretur mercedem perpetuam, nisi ut alterum istorum dat meriti complementum.
- 30 Unde, sicut conductus pro denario ex opere diurno, bene faciens usque ad primam et post ociando continue, non meretur denarium, sed eius privacionem; sic, secundum parabolam Salvatoris, est demerentibus mercedem propriam. Et omnia allegata in oppositum intelligunt quod gratus vel
- 35 peccans habet disposicionem qua continuata finaliter ita foret; ut sicut Petrus negando Christum habuit disposicio-

3. Conclusion:  
a. For the time that the sinner deserves not blessedness, he deserves nothing; for he does not fit himself for a reward.

b. No one of the foreknown is worthy of the eternal kingdom,

for he has no right to it

according to God's will.

c. The predestinate,

however surely saved,

has his reward by virtue of final perseverance.

nem qua continuata finaliter damnaretur, sic Iudas, quando [5A] receperat dona Christi, habuit dispositionem in qua, perseverando finaliter, salvaretur. Et patet per hoc quomodo sit dicendum de descriptione peccati mortalis et gracie etc.

## III.

5

i. POSSIBLE OBJECTIONS.

a. The sinner is a man and is a possessor by right,

'since it pleases God that he be and have.

b. 'God wills that he do good works;

'else Daniel would not have enjoined them to Nebuchadnezzar.

c. 'The sinner may have even spiritual gifts:

'Therefore grace is but an accident of lordship,

Sed argumentatur contra sententiam ultime rationis per hoc, quod 'omnis peccator sit univoce homo cum iusto; 'ergo univoce habet corpus et animam cum iusto, et per 'idem omnia bona fortune; et per consequens est univoce 'dominus cum iusto. Confirmatur primo per hoc quod sicut 10 'placet Deo quod iste homo sit, ita placet Deo quod habeat 'corpus et animam et omnia organa ac bona sibi accidentaliter, 'et nihil placet nisi iustum; ergo iustum est quod habeat 'ista bona, et per consequens iustissimo titulo iuris occupat 'bona illa. Similiter Deus vult quod iniustus, faciendo \* bona B 'opera de genere, disponat se ad gratiam; ergo Deus vult, 'quod habeat instrumenta taliter operandi. Antecedens patet 'per Lincolensem, ubi supra, et per Scripturam, Daniel. iv. 24, 'ubi consulit Nabugodonosori infideli ut peccata sua elemo- 'sinis redimeret et iniquitates misericordiis pauperum. Sed 20 'constat quod tam sanctus propheta non ita consuleret, nec 'esset bonum aut placitum Deo sic fieri, nisi etiam foret 'iustum; ergo stat quod pravissimus bene et iuste distribuat 'bona sua. Similiter, cum mortali peccato stat donum carac- 'teris, potestas clavium, et donum prophetie, ut patet de 25 'Balaam (Num. xxiv.): cum ergo potestas utendi temporali- 'bus videtur maxime elongata a donis Dei gratuitis, videtur 'quod ista stant cum peccato mortali: et cum ista sit ius '(ex dictis superius), videtur esse possibile quod iniustus iuste 'occupat bona Dei; potissime cum comitancia gracie videtur 30 'accidentalis dominio, et nullum accidentale variat speciem:

24. The three gifts here spoken of are (1) the tonsure, i. e. the religious vocation, (2) the power of the keys, i. e. ecclesiastical authority, and (3) the power of prophecy, apparently as the highest of spiritual gifts.

5B] 'non ergo sufficit dicere quod Deus permittit talia, ut peccata, 'and God not  
 'cum ex approbatione divina, habet iniustus tam bona natu- only permits but  
 'ralia quam fortune.' approves the  
 possession of the  
 unrighteous.'

Hic oportet distingwere de habicione atque iusticia. 2. Necessary distinctions:

5 Quamvis enim secundum Aristotelem et auctorem Sex Principiorum multiplices sunt modi, tres tamen sufficient The terms are ambiguous.  
 pro presenti: scilicet, habicio naturalis, civilis, ac evangelica; a. One may 'have' in three ways:

et media habicio subdividitur ad sensus equivocos in habere civile verum et pretensum, ut dictum est tractatu primo,

C capitulo iii., de iure. \* Primo modo habendi habent peccatores bona naturalia, et tamen non iuste simpliciter (ut patet first, naturally;  
 superius) sed iniuste: secundo modo habendi, secundum secondly, civilly;

utrumque membrum equivocum, habent potentatus seculi bona fortune, aut fortuita. Sed tercio modo habendi, ex thirdly, according to the gospel.

15 cellentissimo possibili, quoad genus, habent solum existentes in caritate vel gracia quidquid habent. Unde propter habicionem tam equivocam dicitur (Luc. xix. 26, ut supra) quod *ab eo qui non habet, et quod habet auferetur* per iustum; ubi plane patet distincio modo dicta. Unde quam equivoce

20 diceretur Petrus, tyrannice occupans dominium, ipsum habere per hoc, in comparacione ad Paulum qui iure hereditario habet suum; tam equivoce possident iustus et iniustus temporalia hic in via: et tamen necessitati sumus, post lapsum et multiplicitem peccati, sic loqui; cum Veritas (Math. 25 xix. 22) dicit de adolescente avaro, *Erat enim nullas habens divicias.*

Sed propter responsionem absolutam ad proponenda, b. Righteousness is of two sorts:  
 cunda distincio de iusticia est notanda; aliquid enim est iustum active, et aliquid ab extrinseco vel passive. Primo active,

30 modo solum est iustum quidquid habet in se virtutem iusticie

26. Post *divicias* in cod. additur *possessiones*; id quod, utpote glossam ex Evangelio, omisi.

5. Arist. Metaphys. v. 23.

*Auctorem*: Gilbert de la Porrée. The treatise (Gilberti Porretani Peripatetici Sex Principiorum Liber) is commonly printed in the early editions of Aristotle's works in Latin; e.g. in the Venice folio of 1552 where the passage referred to (Dicitur autem habere multis modis) appears in vol. i. fol. 34 recto.

formaliter : et hoc contingit dupliciter ; vel quod ista iusticia [5C  
 of God sit essencia iusti, quomodo solus Deus potest esse iustus,  
 and of the righteous ; vel quod ista iusticia sit accidens de genere qualitatis, et  
 and passive, of all creatures, as the recipients of righteousness : taliter sunt creature rationabiles existentes in gracia solum  
 being, i. the objects of God's love, iuste. Secundo modo est omnis cre\*atura iusta, cum ens D  
 ii. ordained by him to be, iustum et bonum simpliciter convertuntur. Iusticia autem,  
 naturaliter et per se consequens creaturam, est bonitas qua  
 creatura conformatur voluntati primi principii. Et fundari  
 potest illud membrum distincconis triplici ratione : primo,  
 per hoc quod Deus nichil diligit nisi iustum, sed diligit 10  
 omnia que sunt (ut patet Sapient. xi. 25), ergo omne ens  
 est iustum : secundo confirmatur per hoc quod omne ens  
 ordinatum a Deo esse, est iustum esse (ut patet tractatu  
 primo, capitulo primo), sed omnis creatura est ordinata a  
 Deo esse, ergo omnem creaturam est iustum esse ; patet 15  
 consequencia ex hoc quod omnis creature esse est essencia,  
 iii. his creatures ; et econtra : tercio confirmatur per hoc quod omne opus  
 procedens a creatura iusta simpliciter, secundum direccionem  
 sue iusticie, est iustum, et eciam si fuerit malum de genere  
 (ut patet philosophis qui concedunt opera hominum virtuosa), 20  
 ergo a maiori vel pari omne opus prime Iusticie, quod con-  
 tinue facit ad exemplar sue volencie, erit iustum. Dicat,  
 rogo, qui scit, rationem diversitatis ; quia revera ego nescio,  
 for nothing can be contrary to God essentially ; nec estimo Deum scire. Unde, secundum Augustinum,  
 nichil potest quoad essenciam esse Deo contrarium, cum 25  
 oportet omnia contraria habere esse contractum in genere  
 secundum quod repugnant formaliter, ut *album* et *nigrum*  
 sunt due forme que superaddunt essenciam ; sed in Deo  
 esse intrinsecum est purum esse, ergo nichil intrinsecum

27. *repugnant* : cod. *repūgnāt*.

6. *Bonum*. The minor premise is not stated : it should of course imply a reference to Gen. i. 31.

24. E. g. de Civit. Dei xii. 2 : Cum enim Deus summa essentia sit, hoc est, summe sit, et ideo immutabilis sit ; . . ei naturae, quae summe est, qua faciente sunt quaecumque sunt, contraria natura non est, nisi quae non est. Ei quippe quod est, non esse contrarium est. Et propterea Deo, id est, summae essentiae, et auctori omnium qualiumcumque essentiarum essentia nulla contraria est (vol. vii. 302 B, C).



5D] Deo potest esse alicui contrarium: minor patet per Au-

6A gustinum\* (septimo de Trinitate), quod in Deo esse iustum, bonum, sapientem, etc., non est unum formale superadditum

essencie sed esse Deum vel divina essencia. Cum ergo

for nothing, as  
being, is opposed  
to any other  
being.

5 nichil, in quantum est ens, repugnat alteri (quia sic quodlibet repugnaret cuilibet), sequitur quod primo pure esse, quoad sua intrinseca, nichil poterit repugnare; aliter enim non adhereret sibi universitas creata, tamquam accidens ad subiectum. Ideo quod dictum est tractatu primo, capitulo v.,

10 quod leges repugnant legi Dei; hoc est, secundum mandata et ordinem quem creaturis instituit, quem ordinem creatura rationalis nititur dirumpere vel ab ipso deficere; et non quoad divinam essenciam. Et ex ista consideracione concludit philosophus (primo Phisicorum) quod materie prime  
15 nichil potest esse contrarium, cum non sit quale nec quantum nec aliquid aliorum encium (ex septimo Metaphysice).

Ex istis patet quod nulla creatura potest esse iniusta nisi per accidens; et oportet illi iniusticie vel peccato subesse quandam essenciam, qua, ex conformitate divini beneplaciti,

Therefore a man  
can only be un-  
righteous by  
accident;

20 sit iustum esse. Istis premissis concedo quod iustus et iniustus, quantum ad essenciam vel naturam attinet, sunt eque homines et sic iusti. Unde sicut omnis natura mala est bona (ut patet Enchiridion 9), sic omnis natura iniusta; quia iniustum active est iustum passive, de quanto

all are in essence  
righteous.

25 est opus prime Iusticie: et ita concedatur quod tam iustus

What is unrighteous  
actively is  
righteous pas-

17. iniusta: cod. iusta.

22. eque: cod. equivoce.

2. August. de Trin. vii. § 2: Quia in illa simplicitate non est aliud sapere quam esse, eadem ibi sapientia est quae essentia (vol. viii. 855 B); and a little before: Hoc ergo est illi esse, quod sapere (854 G). The sentence is repeated four times substantially in the same section, and recurs in lib. xv. § 22: In illius naturae simplicitate mirabili non est aliud sapere, aliud esse; sed quod est sapere, hoc est et esse (984 B).

14. Arist. Phys. i. 9.

16. Arist. Metaphys. vii. 6.

23. August. Enchir. xii. § 4: Quia omnis natura, in quantum natura est, bonum est, nihil aliud dici videatur, cum vitiosa natura mala esse natura dicitur, nisi malum esse quod bonum est: nec malum esse, nisi quod bonum est; quoniam omnis natura bonum est, neque res aliqua mala esset, si res ipsa quae mala est natura non esset. Non igitur potest esse malum, nisi aliquod bonum: Opp. vol. vi. 199 F et seq.

sively; and as such the unrighteous man has what he has by nature :

yet his possession is equivocal and improper,

since he lacks the capacity of using what he possesses.

Therefore he has not rightful lordship,

for this expressly requires a foundation on grace.

3. *Answers to the Objections :*

a. The sinner's righteousness is passive,

quam iniustus habet, secundum primam existenciam\* creature, [6B] univoce tam corpus quam animam, cum quolibet alio naturalibus: verumtamen, quod iniusto deficit perfeccio secunda

in talibus, ideo, secundum perfeccionem secundam, non dicuntur iustus et iniustus habere talia nisi equivoce; cum, 5 iuxta dicta superius, omnia bona quoad perfeccionem secundam sunt perdita sic iniusto, et sic habicio caritativa vel evangelica, que est perfectissima, sibi deest. Unde, sicut iusto deest instrumentum vel ad bonum fortune (licet habeat in eo civilitatem), dum deficit quoad usum; sic 10 iniusto deest quicquid habuit, dum non tunc utitur sed abutitur quocunque quis occupat: hinc vere et philosophice dicit Ieronimus (capitulo ultimo, Epistola ad Paulinum): *Avaro, inquit, deest tam quod habet quam quod non habet.*

Et patet in principali argumento quod non sequitur, quod 15 iniustus sit univoce dominus cum iusto, licet univoce habeat bona naturalia cum illo; set dominium dicit distincte perfeccionem secundam fundatam in gracia, que cum deest iniusto, et verum dominium sibi deest. Et sic quocunque ascribitur tali super extrinseco dominium sive reg- 20 natio, subintelligendum est usurpative falsum et pretensum dominium.

Per hoc patet responsio ad primam confirmationem, concedendo consequenciam quod omnis iniustus de divino beneplacito habet quicquid est iustum quod habeat (ut patet 25 tractatu primo, capitulo i.), et sic ipse cum omnibus bonis suis est iustus passive vel iusticia naturali. Sed cum, loco perfeccionis secunde, habet iniusticiam, patet quod non \* 'ius- c 'tissimo titulo' sed debilissimo 'occupat illa bona.' Et patet quod ille fucus sophisticus non in pugnat veritatem ascitam 30 in principio, cum idem limitatum est ad puram iusticiam sine permixta iniusticia a loco perfeccionis secunde. Cum enim quolibet creatura rationalis habet potestatem datam

13. Hieron. Ep. 1.: Antiquum dictum est: Avaro tam deest quod habet, quam quod non habet. Credenti totus mundus divitiarum est. Infidelis autem etiam obolo indiget. Sic vivamus tamquam nihil habentes et omnia possidentes: Opp. vol. iv. par. ii. 575.



60] sibi ad habendum, optimo modo habendi in genere, quid-  
 quid habet; patet quod est multum culpandus si abutitur <sup>he has in the</sup>  
 sua potestate, quiescendo <sup>lowest mode of</sup> in habicione pure naturali, ut <sup>having.</sup>  
 habent ligna vel lapides aut alie creature insensibiles bona  
 5 sua. Insuper si quiescit contentatus de habicione civili, non  
 impetrando a Domino capitali bona gracie et glorie quibus  
 hec bona adiacent, secundum cartham vel inscriptionem  
 securissimam libro vite (ut loquitur Veritas, Luc. x. 20) indubie  
 est damnandus. Unde pertinenter confirmando istam senten-  
 10 ciam dicit Veritas (Math. v. 20): *Nisi, inquit, habundaverit*  
*iusticia vestra plus quam scribarum et Phariseorum, non intra-*  
*bitis regnum celorum.* Ubi patet primo implicacio quod  
 Pharisei sunt iusti, nam (sicud notat Crisostomus) *nichil*  
*habundat super iusticiam non existentem.* Et patet secundo  
 15 contra mundanos, quod non sufficit ad beatitudinem hec  
 naturalis iusticia, vel civilis; sed oportet superaddere, sub  
 pena damnacionis perpetue, iusticiam evangelicam vel mora-  
 lem. Unde Lincoliensis super isto textu dicit de triplici  
 D \* iusticia, scilicet naturali que consequitur ad ens; de iusticia  
 20 pollitica, super tradicionibus hominum stabilita, cuiusmodi  
 solum infuit Phariseis; et de tertia iusticia ewangelica vel  
 morali, que simpliciter expellit omnem iniusticiam in sub-  
 iecto.

Nota tamen quod nullum est civile dominium, nisi in <sup>But civil lord-</sup>  
<sup>ship requires</sup>

4. *insensibiles* conieci: cod. *invisibiles*. 20. *pollitica*: cod. *pollicita*.

13. Io. Chrysost. Hom. in Matth. xvi. § 4: Οὐ γὰρ εἰ μὴ κατάρθουν  
 [οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι], ἔφησεν αὐτοὺς ἔχειν δικαιοσύνην, οὐδὲ ἂν  
 παρέβαλε τὴν οὐκ ὄσαν τῇ οὕσῃ: vol. vii. 209 B.

18. Grosseteste, Dict. lxxiv., cod. Bodl. 830 f. 62 B: Est autem  
 iusticia triplex. Prima est que consistit in doctrina moralium et obser-  
 vacionum ab humana racione et sapientia inventorum. . . . Est quoque  
 iusticia secunda que consistit in observancia exteriorum mandatorum  
 Dei. Hec est iusticia legis et factorum [et, *add.* Bodl. 798 f. 55 C]  
 iusticia scribarum et Phariseorum, super quam iusticiam nisi nostra  
 habundaverit, non intrabimus in regnum celorum. . . . Tercia iusticia est  
 cum opus rectum et a sacra Scriptura regulatum a radice caritatis pro-  
 cedit et finem sumum habet bonum. Hec itaque iusticia abundat a  
 iusticia scribarum et Phariseorum in radice et fine, comunicat autem  
 in opere.

righteousness of  
the highest order,

iusticia ewangelica sit fundatum; ideo peccans mortaliter [6D  
non habet dominium pocius quam virgo perpetua habet  
paternitatem carnalem, quia deficit fundamentum in quo  
huiusmodi relacio fundaretur: † nam illud dominium quod  
non est, sunt tantum corpus et anima; ideo non est iustum. 5  
Et patet quod iustum est quod iniustus habeat bona nature,  
que non possidet sed habet simplici dacione. † Et si aper  
de silva exhinc concluderit quod iuste sit dominus eorundem,  
patet cuicunque pastori ovium, quando propter ineptiam sit  
vulpecula capienda: nam habet iuste omnia que sunt sua; 10  
iniuste habet, iusto ex conductu, equum proximi; sicut  
dampnatus habet iuste penam perpetuam, quia utrobique ex  
beneplacito Dei sui; et tamen nullus eorum est dominus  
dati sui, quia ad dominium requiritur Dei donacio.

and can only be  
obtained by the  
grant of God.

b. The sinner's  
good deeds have  
God's permis-  
sion,

Ad secundum conceditur conclusio prima, supposito facto; 15  
nam Deus monet et iuvat peccatorem ad faciendum opera  
bona de genere, et placet sibi de omni actu vel habitudine  
positiva quam peccator habuerit, sicut omne tale, secundum  
Lincolniensem, est donum Dei. Sed eo ipso quod peccatum  
mortale \* fuerit concomitans in quocunque quod peccans 7A  
fecerit, est abusus et deficere, quod Deus non approbat, sed  
permittit. Et sic concordande sunt Scripture (Osee viii. 4),  
*Ipsi regnaverunt et non ex me* (suppone) secundum illud  
deficere vel abusum; et Iob xxxiv. 30, dicitur quod Deus  
*regnare facit ippocritam propter peccata populi*, approbando 25  
(scilicet) omne esse primum exterius positivi et omne esse  
secundum defectus cuiusmodi est iusta punicio vel profectus;  
non autem approbat quod aliquis tyranniset. Et hec con-  
sidera, quod abutentes bonis domini per peccatum exercent  
actus bonos de genere sed malos moraliter circa illa, ut 30  
comedendo, se tegendo, et distribuendo, cum sibi similibus:  
et substancias omnium iustorum actuum, cum bonis que  
inde proveniunt, vult et ordinat Deus; sed non vult quod  
sapiendo abusum deficiatis a virtute conformiter, sicut dictum  
est tractatu primo, capitulo quinto de legibus iniquis. Sed 35

not approval.

16. monet, vel movet.

22. concordande, syllaba ultima 2da manu correct.

7A] deficit cuilibet vicioso dominium et habicio cuiuscunque distantis, circa quod non exercet actus huiusmodi positivos; ita quod nichil habet de bonis fortune nisi quod est sibi presens in exercicio (licet false fingatur dominus terrarum vel bonorum multum distancium), et in hoc differt ab amplo dominio ewangelico, quod propter sui spiritualitatem terminatur ad quemlibet punctum mundi.

De Nabugodonosore, quem doctores credunt verisimiliter In a case like Nebuchadnezzar's, esse de tanto genere sal\*vandorum, dicitur quod eius bona the substance of the good act is approved by God, opera causaverunt in eum penitenciam salutarem; et in quocunque salvando vel damnando, aliquo septem dictorum modorum proficiunt: et sic Deus approbat substantiam actus, quem homo peccando exercet circa bona aliena. Sed absit ex illo inferre quod sit dominus bonorum huiusmodi, but not the unrighteous doer of it. vel quod iuste moraliter exercent illos actus; cum stat hominem facere bonum utile, cuius esse primum Deus acceptat, ut actum bestie, non merendo. Unde correspondenter ad loicam moralium conceditur quod iniustus, exercitans se in opere bono de genere, facit quod debet; ymmo, cum habet multas bonas circumstantias in genere, facit iuste naturaliter sicut debet. Sed quia deficit sibi iusticia morum, ideo facit quidquid fecerit, ut non debet, quia iniuste moraliter. Multis ergo modis facit iuste et iniuste, sed quia offendit in uno factus est omnium reus; licet in casu multum proderit sibi et aliis, sicut philosophi loquuntur de vicioso disponente se, per opera bona de genere, ad virtutem. Talis enim bene facit bonum, sed non virtuose, quousque habuerit habitum.

Ad tertium dicitur quod argumentum est verum, sicut c. A sinner may no doubt have spiritual gifts, conclusio, scilicet quod 'donum characteris, donum prophetie tandi, et potestas utendi clavibus cum peccato mortali stat': sed absit ex hiis concludere quod stat iustum simul uti cum but he cannot use any gifts of God righteously. iniusticia bonis Dei, cum, eo ipso quod sit peccans, intro-mittat se de aliquo \* operando vel pausando; que ratione

8. Nabugodonosore: cod. Nabug<sup>o</sup>.

11. *Septem dictorum modorum.* See the extract from 'Grosseteste, supra, p. 14.

comitancie peccati, sua abutitur potestate ad modum loquendi [70

God may turn his gifts to good account, so that the wickedness of the minister does not affect the validity of his ministration ;

but the sinful agent remains guilty.

apostoli, 1 Cor. ix. 18. Sed est notandum quod, licet exercens potestatem ordinis vel iurisdictionis peccet mortaliter, tamen Deus, in cuius nomine ministrat, supplet quod capacibus proficiat, ac si iustus uteretur debite potestate ; excepto 5 quod in abutente meritum personale subtrahitur. Et patet quod iniustus non debet exequi officium in mortali sed confitendo in gracia ; quod si in culpa facit bonum opus de genere, contingit (ut supra dictum est) quod sibi proderit et alii mereantur, licet minus benefaciendo quam iustus in- 10 iuriatur cuilibet fratri suo, quem iniuste iudicat, licet sententia sit iusta.

Besides,

power is not necessarily right,

nor can the gift of God consist with sin,

which deprives the sinner of all

Sed, redeundo ad propositum, conceditur esse possibile quod iniustus habeat cum hoc eternam Dei voluntatem, que est ius efficacissimum, ad regnandum beatifice, quam volun- 15 tatem non potest amittere ; sicut nec gratiam predestinationis, que exinde sequitur : et patet quod non sequitur : ‘ Nunc habeo ius ad regnum sive dominium, ergo iustum est ‘ quod nunc dominer sive regnem ’ ; sed satis est quod suo tempore habeam dominium tale. Quilibet enim homo habet 20 naturaliter potestatem creatam (que est liberum arbitrium) secundum quam dominari poterit toti mundo ; nec ex ista potestate sequitur ius regnandi. Ideo, preter istam potestatem, oportet superaddere aliam, que sit ius crea\* tum a iure D eterno extractum : et sic est impossibile quod, simul cum 25 mortali, et per consequens cum iniusticia, habeam ius ad dandum ; unde, per adventum peccati mortalis, donum Dei desinit esse peccanti donum, eo quod ut sic perdit datum. Sicut habens iure humano ius perpetuum pro se et suis, post forefacturam perdit illud dominium, licet ad tempus habeat 30 eius usum ; multo magis existens in gracia, secundum quam potest in persona propria gaudere perpetuo hereditate regni et cuiuslibet partis mundi, et decidens in peccatum, cui

16. *amittere* : cod. *amittere*. 19. *satis* : cod. *sacis*. 20. *tale* in margine additum 2da manu. 25. *impossibile* dubitanter converti : cod. *possibile*.

7. *In mortali* sc. *peccato*. The ellipse is frequent in Wycliffe. Cf. infra, l. 26, ff. 23 D, 33 A.

7D] repugnat usus cuiuslibet usibilis, perdit quodcunque quod power of using and of all perfect possession.  
 prius habuerit; licet habicione naturali imperfecta habeat  
 equivoce multa bona: et sic gracia non est inpertinens sed Grace, therefore, is not an accident, but the basis, of lordship.  
 fundamentum domini. Sicut naturalis potencia et actus  
 5 procreandi preter extrema principiant paternitatem; sic,  
 inquam, gracia requiritur ad usum, et per consequens ad  
 omne verum dominium.

## IV.

Sed quia pauci mundani consenciant huic sentencie, HUMAN GRANT CONFERS NOTHING.  
 10 contentati de iure humano vulgariter accepto; unde se habet  
 probare quod nec testium deposicio nec iudicis sentenciatio  
 nec corporalis possessio, sicut nec descensus hereditarius nec  
 commutacio sive humana donacio, confert homini sine gracia  
 dominium vel ius ad aliquid, nec omnia ista simul. Quoad 1. As to witnesses;  
 15 primum palam sequitur quod officium testium est testificari  
 veritatem iusticie delitentis, que si non prefuerit constat quod  
 8A deposicio testium \* erit falsa; et cum nullum falsum probat  
 verum, nec illud quod non habet existenciam quidquam  
 causat, palam sequitur quod testium deposicio non confert  
 20 ius, sed ius prius latens dilucidat, supposito per possibile a. They only declare a right already existing.  
 veritatis deposicione. Et illa est conclusio Augustini (Epistola  
 xxxvii.) sub hiis verbis: *Hec tolleratur iniquitas male habentium, et quedam inter eos iura constituuntur que appellantur civilia; non quod hinc fiat, ut bene utentes sint, sed ut male*  
 25 *utentes minus molesti sint: donec fideles et pii, quorum vere sunt omnia, perveniant ad illam civitatem ubi hereditas et eternitas est.* Ecce quod non sequitur: 'Iura humana adiudicant  
 'Petro b. usibile, ergo non iniuste'; cum non ex iure hu-

22. xxxvii. : cod. 3<sup>a</sup>; cf. supra p. 5, l. 22 et not. crit.

21. August. ep. cliii. § 26: Sed inter haec toleratur, &c.: vol. ii. 534 F.

26. The Bened. ed. of Paris reads *hereditas aeternitatis*; the older one of Louvain, *hereditas aeternitas*, which latter is followed by Wycliffe in a fuller citation of the end of this passage, infra f. 28 c.

28. b. *usibile*, like A *usibile* (infra, f. 12 B), refers to a quantity which it is not necessary to define; as we should say, x.

*Cum non ex iure humano sit usus licitus.* Cf. infra f. 28 c:

Else opposing witnesses would create contradictory rights in the same thing.

The deposition requires an anterior right,

i. e. the approval of God;

For b. his action necessarily precedes his creature's,

mano sit usus licitus. Item quero a politico si sequitur: [8A  
 'Testes deponunt pro iure Petri ad b. usibile, ergo Petrus  
 'habet ius ad illud usibile'; quod si sequitur, ergo oportet  
 per idem concedere quod idem vel alii alias deponentes  
 oppositum, sine variacione pertinenti ex parte rei, extinguunt 5  
 illud ius et suscitent ius novum: quod est impossibile, cum  
 origo iuris sit voluntas divina, que non variando consequitur  
 tam inconstantem testificacionem creature peccabilis; ymmo,  
 cum tunc sequeretur contradictorio quod Petrus habet ius et  
 non habet ius. Patet quod nemo non blasphemans ad tantum 10  
 extollit testes creatos, quod 'si quidquam, tunc ergo verum';  
 cum hoc asserere \* esset diffinire creaturam inpeccabilem, et B  
 contra Scripturam sacram (Math. xxvi. 60) dicentem quod  
*venerunt duo falsi testes* in Christum et quod *non fuit con-*  
*veniens eorum testimonium*. Et idem patet de sacerdotibus 15  
 accusantibus Susannam (Dan. xiii.). Cum ergo omnis crea-  
 tura rationalis citra Christum poterit deflecti a veritate,  
 dicendum videtur quod de nulla tali sequitur: 'Ista deposicio  
 'sic asserit, ergo verum.' Quo habito, patet quod ante depo-  
 sicionem requiritur iusticia ad hoc, quod iuste deponatur vel 20  
 teneatur pro depositorio: quia tamen ista deposicio non  
 sufficit pro iure fundando (ut ostensum est), patet quod  
 oportet causam completam superaddere alteram; que non  
 est fingibilis, nisi ponatur approbacio ac iudicium capitalis  
 domini, qui est Deus. 25

Confirmatur: Deus non potest in aliquo tali actu deposi-  
 cionis sive iudicii esse neuter; cum necessario in omni  
 accione creata Creator prevenit quamlibet creaturam: ergo,  
 si testes vel iudex deponit aut sentenciat iuridice, Deus prius  
 testatur et sentenciat illud idem. Si ergo ex testimonio vel 30  
 iudicio creature acquiritur ius homini, multo magis ergo ex

1. *sequitur* conieci: cod. *sequenter*. 3. *si*: cod. *sicut*. 12. *asserere*: cod. *asserte*.  
*inpeccabilem* conieci: cod. *peccabilem*. Dubito vero an potius *diffinire* sit corri-  
 gendum. 28. *creata Creator*: verba codicis, *creator creata*, transposui. Errorem  
 iam dudum suspexit corrector, delens *creator* atque perperam in margine *creature*  
 addens. 31. *creature* 2da manu additum in margine.

Usus et dominium distinguuntur. Human lordship requires the condition  
 of grace to justify use (compare end of preceding chapter, above, l. 6).

14. Marc. xiv. 50.



8B] necessario iudicio et testimonio Creatoris. Cum ergo in Deo and needs no supplement of man's confirmation ;  
 oportet ipsum precedere, nec licet fingere quod non sufficiat  
 ius, nisi homo suppleverit : patet quod, ante omnem iusticiam  
 decisam per homines, habet quicumque pro quo iuste iudi-  
 catur, plenam iusticiam quo\*ad Deum. Et patet quod in  
 placitis, ubicunque fertur iustum iudicium, non sunt terreni judges are but the instruments of God.  
 iudices nisi organa Dei ad promulgandum eius sententiam ;  
 nec propter eorum dicere est quoad placitantis iusticiam plus  
 vel minus : cum ergo non sit possibile Deum testificari vel  
 10 sententiare pro iure cuiusquam, nisi sit iustum quod illud  
 habeat ; patet primo quod deposicione testium non acquiritur  
 ius homini, nisi iusto. Stat autem in hoc ratio : per huma-  
 nam probacionem non acquiritur, nisi Deus prius iustificet ;  
 sed Deus non iustificat pro iniusto, ergo nec creatura iuste  
 15 iudicat pro iniusto.

Iterum, nemo dat quod non habet, sed nec testes nec Again,  
 iudices civiles habent ius civilitatis ad bonum quod iudicant, c. witnesses and judges have no right to the thing they adjudge ; therefore they can give no right.  
 ergo non dant ius illi pro quo iudicant. Argumentum patet  
 per hoc quod Deus non posset dare formas ad existenciam  
 20 creature nisi penes se haberet exemplaria, que alii nominant  
 ydeas, alii esse intelligibile creature quod est idem essencia-  
 liter cum producto ; ergo multo magis creatura non potest  
 quidquam dare alteri nisi ipsum prius habuerit. Illud est  
 planum de quocunque fortune bono quod adiacet et non  
 25 inheret datorio, et de quocunque bono inherente : nichil  
 dat alteri talem formam, nisi consimilem habeat vel ex-  
 cellencius in virtute ; ut nichil dat alteri esse calidum, nisi  
 fuerit calidum \* formaliter vel virtualiter ; ut noscunt philo-  
 sophi et theologi concedentes quod minister Christi non dat  
 30 alteri gratiam vel donum spiritus, licet per suum ministerium  
 habeat illud donum. Sed solum Deus dat huiusmodi illud  
 donum spirituale : et minor argumenti patet ex hoc quod  
 civitas domini repugnat, ut ex equo convincetur multis.  
 Ideo indubie testes, adducti ad testificandum de iure alterius,  
 35 non testarentur contra se ipsos, si eis prius ius incumberet

11 et 13. *acquiritur* : cod. *acquiritur*. 23. *alteri* : cod. *aliter*. 34. *adducti* :  
 cod. *aducti*.

We must distin-  
 guish between  
 giving and  
 administering :

God gives; non ergo dant ius, licet faciant quod aliis fiat notum. Istud <sup>[8D]</sup> confirmatur ex sententia sepe dicta, quod non est possibile creaturam iuste conferre quidquam, nisi prius naturaliter sit iustum quod habeat (quia, deficiente recta causa, collatio creature non est iusta); et per consequens Deus prius plene <sup>5</sup> man administers, donat: quoniam non sine causa utitur Scriptura verbo *ministrandi* vel *communicandi* in dacione huiusmodi ministeriali (ut patet, 2 Cor. iii. 8, 9, Gal. vi. 6, et alibi in multis locis): and his power to administer comes from God. potest autem istud specialiter confirmari per hoc quod omnis potestas est libera nature rationalis potencia ad perficiendum <sup>10</sup> ordinem universi; cum ergo a solo Deo potest natura rationalis habere talem potenciam, patet quod solum a Deo potest habere huiusmodi potestatem: quis ergo posset tribuere homini interiori libertatem arbitrii? \* Indubie solus Deus, <sup>9A</sup> qui potest illabi anime. Et ista est conclusio sancti Pauli <sup>15</sup> (Rom. xiii. 1) sic dicentis: *Non est, inquit, potestas nisi a Deo.* Et patet quod iudex terrenus non plus † revocat qui mittit vel dat alteri potestatem, quam episcopus dat sacerdoti clavium gratiam vel cetera dona Deo appropriata, quomocunque <sup>20</sup> emuli Scripture locuti fuerint.

Right, therefore, cannot be bought. Ex isto patet quod ius sive iusticia vendi non poterit: nam omne ius fundatur in volicione divina supra potenciam creature; nullum tale est peccunia emibile; ergo conclusio: unde tantum videntur peccare, qui peccunia mercantur iusticias vel aput iudices seu testes, sicut Simon qui voluit <sup>25</sup> emere Spiritum sanctum peccunia; quia utrobique supponitur divinam volicionem trahi consequenter ad contractus eciam illicitos; quod tamen sequeretur, si homines darent dominia; ideo patet quod dominium est speciale donum Dei fundatum in gracia. Unde signanter dicit Scriptura (Gen. xxv. 31) <sup>30</sup> quod Iacob dixit Esau quod non venderet ius primogeniture sed *primogenita*.

2. As to succes- Ex istis colligitur, cum omnis potestas a solo Deo tribuitur,

6. *quoniam*; in margine stat *unde*, quod fortasse non reiiciendum est. <sup>10.</sup> *potencia*, in margine suppletum 2da manu.

17. *qui mittit*: lectio valde dubia. <sup>19.</sup> *quomocunque*: cod. *quocunque*. <sup>22.</sup> *volicione*: cod. *volucione*. <sup>27.</sup> *volicionem*: cod. *volucionem*.



9A] et ius, quod est proxima ratio utendi donario, cum precedit sion, conveyance, etc.;  
 omnem usum (ut patet ex dictis), a solo Deo donatur;  
 sequitur quod ministerialis donacio creature presupponit  
 donacionem Dei secundum illa iura que solum convenit  
 5 Deo dare; et cum Deus non donat nisi grato, palam se-  
 quitur quod dominium \* presupponit dominium esse gratum;  
 et cum iudex sentencians presupponit sententiam ferendam  
 esse probatam per testimonium Trinitatis, patet quod ipse  
 non dat sed declarat decusum dominium: et multo magis righteous posses-  
 sion depends on  
 the reality  
 10 possessio iusta presupponit rem, de qua capitur possessio, esse  
 possidentis, quia aliter indubie esset intrusio usurpata: unde not on the cere-  
 mony or form:  
 ridiculum est credere quod pedum posicio vel alii ritus in  
 persona occupantis vel sui procuratoris, facti in facie ecclesie,  
 iustificet sine prima gracia usum suum; et per idem nullum i. e. use depends  
 on grace.  
 15 trium sequencium.

Si enim successio hereditaria, sine precedente gracia, daret  
 verum dominium, tunc tale dominium foret pure naturale,  
 forisfactura non inpedibile; consequens contra rationem  
 civilis dominii. Si enim forisfactura contra terrenum do-  
 20 minium sine emenda precludit civile dominium, multo magis  
 gravior forisfactura erga Dominum capitalem, cuiusmodi  
 forisfactura consequitur ad omne mortale peccatum; et per  
 consequens omnis peccans mortaliter est indispositus ad  
 civiliter dominandum. Istud patet ex dictis tractatu primo,  
 25 capitulo v., ubi ostenditur quod omnis peccans mortaliter  
 est in Deum suum falsissimus conspirator; quia facit servos  
 Dei sui, cui iuravit fidelitatem, insurgere contra illum.

Et potest aliter confirmari tripliciter: primo per hoc quod a. He claims for  
 himself  
 quilibet usurpans sibi quod regi suo est proprium, ut sic, est  
 30 traditor regis \* sui; ergo multo magis quilibet usurpans sibi  
 quod soli Deo potest competere, est, ut sic, traditor regis sui  
 vel Dei sui: hoc facit quilibet superbus et per consequens  
 quilibet peccans mortaliter; ergo omnis peccans mortaliter  
 est traditor Dei sui. Minor patet ex hoc quod omnis su-  
 35 perbus negat obedienciam Deo suo. Cum ergo soli Deo

5. post *Deus* addidi *non*. 19. *forisfactura*: cod. *fortisfactura*; quod vero et  
 in sententia exstitit praecedenti, littera *t* autem deleta est.

potest competere dominium, sine hoc quod sit superiori[90] subiectus, sequitur quod omnis superbus, quantum in se est, usurpat regalia que soli Deo possunt competere.

b. He makes sin his king,

Similiter omnis superbus habet peccatum sibi dominans, ut dicit apostolus (Rom. v. 17, ubi dicit peccatum regnare); 5 sed nullum peccatum est servus subordinatus Deo; ergo omnis superbus, diffidendo domino, subicit se domino directe opposito: et per consequens non est iustum protunc quod quidquam possideat iure Dei: ymmo, quantum in se est, supponit Deum servituti peccati; cum indubie Deus serviret 10 peccato in qualibet diffidencia qua peccator, recedendo a Deo, coniungitur peccato iusticie Dei opposito, nisi omnipotencia Dei eo ipso ipsum puniret, faciendo eum debite pati penam. Aliter enim Deus sustentaret servum inimici et non suum, sine iusta vindicatione, quod si esset, Deus 15 indubie serviret; et patet quod omnis superbus est traditor domini sui: nec tollit, quod Deus non potest servire peccato vel dimittere peccatum aliquod inpunitum (ut patet tractatu primo, capitulo secundo); quia, quomodocunque culpabiliter facit aliquid unde dominus traderetur, nisi dominus prudenti 20 potencia obviaret, est plenus traditor, \* cum non stat per Deum, quominus illa malicia non sequatur.

and  
c. he slays God's  
vassal, i. e. him-  
self, and thus  
incurs forfeiture.

Similiter quilibet iniuste occidens servum domini portantem eius similitatem et representantem personam domini in fun- gendo officio sic credito, forisfacit: sic est de quolibet 25 peccante post gratiam; ergo secundum legem Dei perdit dominium, si quod habuit existens in gracia. Minor patet ex hoc, quod nimis realiter occidit se ipsum, eo quod peccatum separat Deum ab anima, qui prius per gratiam fuerat eius vita (et tunc fuit ad similitudinem Dei sui, adherendo 30 sibi per gratiam et serviendo sibi ministerio dignissimo quoad genus); ergo, etc.

21. *traditor* 2da manu in margine adiectum.

7. *Diffidendo domino*. I suspect the termination: *diffidando* (which the contraction in the manuscript will equally allow) *dominum*, 'by defying his lord,' would give a better sense.

9D] Unde notet homo causas in iure humano, quando quis <sup>Crimes in the</sup> forisfacit vel sit puniendus ultimo supplicio: videbit quod <sup>eye of the law</sup> peccator incidit in illas causas realius quoad Deum; ut <sup>are more really</sup> comittendo, quantum in se est, crimen lese regie magestatis, <sup>crimes against</sup> 5 conspiracionem in mortem, degradacionem principis regum terre, in regalie usurpacione, iniustissima occisione, enormissima fornicacione, et tocius rei publice iniuriacione; et sic de aliis causis polliticis in lege Dei originaliter exemplatis. Unde nimis exorbitant theologi, dicentes quia tales sentencie 10 non sunt vere de virtute sermonis; quia indubie quicunque concedit dominium Dei super qualibet creatura et servitium creature ad Deum, habet concedere consequenter quod recitata delicta tanto realius insunt peccanti in Deum quam <sup>for God is more</sup> peccant in terrenum dominum, quanto Deus est verior do- <sup>truly lord than</sup> <sup>any earthly lord.</sup> 15 minus.

10A Unde po\*litici, propter nutricionem sensus tenebrati in 3. Hence it is an error to exclude as inapplicable a. the divine lordship, sensibilibus, non considerant divinum dominium nec eius servitium, sed statim auditis hiis verbis applicant dominium et servitium factum homini; idem enim tamquam bestiales solum 20 considerant.

Alii dicunt quod misericordia et gracia Dei exigunt quod <sup>or d. judgement;</sup> remittat iniurias, et quod non ita rigide puniat adversarios ut homo. Revera verum capitur quoad primum: cum aliter Deus anichilaret omnem peccantem eo ipso quod peccaret; 25 quod indubie non potest facere, ideo non potest nisi misericorditer punire: sicut nec potest restituere peccatorem ad prius dominium a quo iuste decedit per peccatum, nisi faciendo sibi magnam gratiam; et per consequens requiritur ad condonacionem delicti vel restitutionem domini magna 30 gracia in forisfaciente taliter restituto. Et hoc est quod intenditur. Sed quoad secundam partem, indubie Deus punit gravissime prevaricantes tam pena dampni quam pena sensus, ut patet tractatu primo, capitulo ii. Ideo dicit apostolus contra taliter fabulantes, Rom. xi. 22: *Vide, inquit, bonitatem*

2. *videbit* e margine assumpsi; in textu quidem legitur *vidit*.  
margine adiectum 2da manu. *polliticis*: cod. *pollicitis*.  
*politicici*. 34. Rom. xi.: cod. 2<sup>o</sup>.

8. *causis* in  
16. *politici*: cod.

*et severitatem*: indubie non potest Deus dimittere aliquam [10A  
prevaricationem in regno suo que non ad regulam sit punita.

or  
c. to limit it  
by human proof;

Nec valet tertia ficcio in illa materia, quod iustum esset  
peccatores privari dominiis, sed oportet prius illos convinci  
probato delicto. Sic autem loquentes non considerant quod 5  
*Oculi Domini plus sunt lucidiores sole, circumspicientes omnes  
vias hominum*, sicut Ecclesiastici xxiii, 28, dicitur contra tales.  
\* Non est enim sibi necessaria probacio testium, cum eterna- B  
liter scit quidquid est in homine, et adintra iudicat penam  
cuiuscunque delinquentis eterno iudicio quod non potest 10  
infringi vel revocari ab aliquo: sed eo ipso quo terrenus  
dominus forisfacit, privatur dominio quoad Deum; licet  
ex gracia sua permittat eum abuti donatis, si forte voluerit  
converti: verumtamen multo misericordius agit cum multis  
a quibus subtrahit abusum temporalium et infligit penas 15  
sensibiles; quia hoc est signum dileccionis divine, quod  
apponit curam castigandi, et non permittit desperatum in  
victorum voragine profundari, iuxta vocem Apocal. iii. 19:  
*Ego quos amo arguo et castigo.*

or  
d. to consider  
the church's war-  
rant as of itself  
making lordship  
righteous;

Ergo istis refellitur quarta cecitas mundanorum putancium 20  
quod sufficit habere pretensa dominia in facie ecclesie mili-  
tantis; in tantum quidem quod politici asserunt nimis heretice  
quod, si ecclesia adiudicat cuiquam aliquod bonum ecclesias-  
ticum vel aliquod temporale, tunc est iustum quod habeat  
illud bonum; quod indubie, si esset verum, destrueret ex 25  
integrali fidem catholicam: cum certum sit quod stat cum  
iudicio ecclesie iniquitas ex parte persone pro qua iudicatur,  
ex parte testium vel iudicis, et utrobique propter discordiam  
iuri primo, quod non foret maius ius quam in quantum-  
cunque tyrannice occupante; ut, si testes \* false deponunt, C  
vel iudex corporeus per cautelam Deo odibilem sentenciat,  
vel tercio si sentenciat pro aliquo tamquam digno quem  
Deus non approbat, non licet catholico dubitare quin nullo  
tali iudicio legitime, sed damnande, quicunque fuerit iniustus  
occupat bona Dei. Et patet quam pericolosum est secularibus 35

whereas the grant  
is liable to be  
vitiated by its  
agents.

7. xxiii.: cod. 21.  
*politi.*

19. *amo arguo*: cod. *arguo amo*.

22. *politici*: cod.

- 100] negociis implicari; et utinam ecclesiastici nostri temporis  
 purgarent oculos mentis ad videndum errorem illius argucie :  
 'Iudex secularis vel ecclesiasticus adiudicat mihi hoc bonum  
 'vel beneficium; ergo iustum est quod illud possideam.'  
 5 Sine dubio oportet requirere ius ulterius quoad Deum, quod  
 non sit nisi avariciam declinando, etc.

In all cases there  
 is required a  
 further right, in  
 relation to God.

## V.

- Consequenter faciam alias tres rationes que quietant ali-  
 quos ad probandum conclusionem primo propositam; primo  
 10 sicut Eo ipso quo quis est in mortali peccato, habet primam  
 legem sibi contrariam; et eo ipso quod sic, non occupat  
 nisi iniuste; ergo eo ipso quo quis est in mortali peccato,  
 non habet protunc iustum dominium alicuius. Maior patet  
 ex dicto Salvatoris (Math. v. 25): *Esto consensciens adversario*  
 15 *tuo cito dum es in via cum ipso* (ut exponitur tractatu primo,  
 capitulo v.): patet ergo quod omnis peccator habet legem,  
 que est prima iusticia, adversantem; et cum illa non potest  
 esse in uno consensciens homini, in alio contra illum (cum  
 sit sapiencia odiens duplicitatem, et nihil amans vel odiens  
 20 nisi ex integro), sequitur quod iniustus, in omni quod oc-  
 cupat, \* habet legem sibi contrariam; et cum illa sit lex  
 simpliciter, penes cuius dampnationem vel approbacionem  
 debet attendi quodcunque aliud illegitimum vel legale, videtur  
 quod omnis peccator, habens illam legem utrobique sibi ad-  
 25 versarium, facit illegaliter quidquid facit.

THE POSSESSION  
 OF THE UNRIGHT-  
 EOUS IS CON-  
 TRARY TO THE  
 FIRST PRINCIPLES

1. OF LAW :  
 for the first law,  
 or righteousness,  
 stands opposed  
 to him : he there-  
 fore can have  
 nothing except  
 unrighteously;

since the law  
 cannot be at once  
 for and against  
 him,

- Istud patet noscenti quomodo Deus non potest con-  
 cordare cum homine pro uno peccato, cum hoc quod aliud  
 remaneat irremisum; quia non concordat vel remittit nisi  
 ex integro, eo quod gracia repugnat cuicunque peccato mor-  
 30 tali: et exhinc dicunt doctores quod sicut virtutes, sic et  
 vicia stant connexa. Unde Iacobi capitulo ii. 10 dicitur,  
*Qui offendit in uno factus est omnium reus*: quia, da quippe,

and one sin  
 involves all sins,

10. quo 2da manu in margine additum; sicut et 15. primo. 16. patet, eodem  
 modo correctum (pro peccator); sicut et 18. in uno (pro cum uno). 27. cum homine  
 bis scriptum.

conveniat mandato de dileccione Dei, cum hoc tamen quod [10D  
 non conveniat mandato de dileccione proximi, vel econtra;  
 si Petrus offendant in altero istorum mandatorum, peccat  
 mortaliter, et per consequens iniuriatur Deo et cuilibet  
 proximo, et per consequens nullum diligit sicut debet illud 5  
 diligere (declaratum est tractatu primo, capitulo secundo):  
 however remote. ymmo descendendo specialiter patet, si quis offendant in  
 aliquo mandatorum, peccat, iniuste ac furtive auferendo bona  
 proximi, que tamen connexio videtur maxime elongata. Nam  
 eo ipso quod quis iniuste, invito vel ignorante domino, capit 10  
 bona aliena, furtum committit vel latrocinium: cum ergo  
 omnis iniustus iniuste capit bona corporis sui ac bona for-  
 tuita, que omnia sunt cuiuscunque iusti \* (ut post osten- 11A  
 ditur); et constat quod ipso non consenciente, cum tunc pec-  
 caret, et eciam ignorante: ergo rapit quecunque bona huius- 15  
 modi vel furatur: et per idem cupiendo, cum comitancia  
 illius peccati, quod omnia bona mundi sint sicut non esse  
 debent, abutitur cuiuslibet proximi; cum omnis conplacencia  
 inordinata de natura corporea est abusus, dicta volicio est  
 conplacencia inordinata de omni natura corporea, ergo 20  
 dicta volicio est abusus. Debet enim habere conplacenciam  
 serviendo Deo in caritate; sed modo placet sibi, serviendo  
 peccato contra Deum, ergo conplacencia inordinata: et patet  
 quod quilibet vocatus usus iniustus realiter est abusus; sed  
 de isto postmodum.

2. OF LORDSHIP,  
 which the sinner  
 reverses, serving  
 that which should  
 serve him;

Item, de ratione domini, ut huius, est quod suo preficiatur  
 servienti: sed iniustus ut sic non preficitur temporalibus,  
 sed eius servienti subicitur, ergo non est dominus eorundem.  
 Maior patet ex descriptione domini, cum aliter quelibet  
 creatura indifferenter dominaretur cuilibet. Et minor patet 30  
 ex hoc quod omnis peccator voluntarie prefert, in suo amore,  
 bono eterno bonum aliquod temporale, et, eo ipso quod sic,

17. non addidi.

29. Maior: cod. Minor.

30. minor: cod. maior.

27. Cf. August. de Moribus Ecclesiae catholicae, i. § 42: . . . ista quae,  
 cum volunt homines per dominationem tenere, ab his ipsis potius per  
 cupiditatem tenentur et rerum mortalium servi fiunt, dum imperite  
 domini esse desiderant: vol. i. 703 A.



11A]servit huiusmodi temporali, quia subicit se secundum supremam potenciam, scilicet volitivam; ergo etc. Argumentum declaratum est superius, tractatu primo, capitulo quinto, de modo temptationis et superacionis hominis ad 5 peccandum, quomodo est propter adherenciam ad bonum commutabile et declinanciam ab inflexibili veritate. Ex quo plane patet (cum bonum temporale ad tantum damnificat B abutentem et trahit ipsum, \* secundum supremam potenciam, ad gradum infimum) quod non potius servit tunc homini 10 quam servus qui dominum suum prosterneret et in lacum traheret per capillos.

Et hinc vere dicunt doctores quod quidquid homo magis <sup>for he makes his earthly goods his god,</sup> dilexerit, illud constituit deum suum et bonum ad cuius cultum principaliter intuetur; et hoc dissonat in uno ser- 15 mone. Et patet quam philosophice dicit ille divinus Philosophus, veritas in abstracto (Luc. xvi. 13), *Nemo potest univoce Deo servire et mammoni*. Et suus discipulus conqueritur (Rom. i. 25) quod philosophi perversi a Deo ad mundum *servierunt potius creature quam Creatori*. Et sic intelligendus est Augustinus, epistola xxxvii. superius allegata, quod *Peccunia tanto verius habetur a bonis quanto minus amatur* ab eisdem. Patet etiam quomodo intelligendi sunt <sup>and is an idolater</sup> doctores, dicentes quod ydolatria consequitur ad omne peccatum; quia, eo ipso quod quis peccat peccato mundi, 25 carnis, sive dyaboli, prefert in sua affectione bonum temporale, cuius habet simulacrum vel fantasiam, bono incommutabili, supra omnem fantasiam intelligibili, ut ostendit Augustinus in De vera Religione xiv. et Confessionibus similiter, unde, propter dictam connexionem peccatorum adinvicem et servitutem qua peccator superatus 30 servit potius creature quam Deo, dicit beatus ewangelista

8. *ipsum* in margine 2da manu adiectum. 14. *uno*: cod. *una*. 16. *Luc. xvi.*: cod. 15. 20. *xxxvii.*: cod. 3<sup>a</sup>. 21. *habetur* in margine 2da manu: cod. *habet*.

20. August. ep. cliii. § 26 (vol. ii. 534 F): v. supra, pp. 5 seq.

28. August. de vera Religione, §§ 18 (vol. i. 754 B, C), 41 (761 D, E), 67-69 (771 E-772 F), et passim: Confession. vii. 1 et seqq. (ibid. 131 et seqq.).

pro finali conclusione, concludente sufficienter totam regu- [11B  
lam Christianam, *Filioli mei custodite vos a simulacris* (prima  
Ioh. ultimo). Nec dubium alicui philosopho de ista sen-  
tencia, qui admittit Scripturam sacram vel rationem philo-  
sophicam sine \* protervia. Omnis enim peccator constituit C  
creaturam, quam plus Deo vero diligit, deum suum, quod  
est ydolatrare. Nec refert ad hoc, sive sit argentum sive  
aurum que sunt simulacra avarorum, sive corpus proprium  
quod est simulacrum carnalium, cum gracia illius voluptuose  
fovendi: offendunt divinum mandatum, quod est signum 10  
infallibile prestancioris amoris sine fantasia honoris mun-  
dani que omnia sunt connexa et indubie inficiunt fidem e  
quodlibet preceptorum. Patet ergo quod omnis iniustus  
caret vero dominio cuiuscunque creature: nam potissime  
dominaretur suo proprio corpori; sed illi subicitur serviliter 15  
superatus; ergo etc.

and a slave to a  
slave; i.e. to sin.

Confirmatur universaliter per hoc quod *Omnis qui facit  
peccatum servus est peccati* iuxta vocem Veritatis, Ioh. viii. 34;  
sed omne peccatum est in servis, quia minus ens quam  
aliqua creatura, ergo omnis peccator degradat se ad ser- 20  
viendum inferiori quam aliqua creatura: et cum dominus,  
in quantum huiusmodi, prefeccionem significat, sequitur quod  
peccator, ut huiusmodi, nulli creature proprie dominatur;  
sed virtuosus, dominans omni generi peccatorum, multo  
magis dominatur omni peccatori, cui peccata singula domi- 25  
nantur. Unde dominus Armachanus, qui tractavit istam  
materiam usque ad fundamentum, in capitulo quarto, libro  
quarto de Pauperie Salvatoris, sic ait: *Cum, inquit, dominus  
a domo, cui debet preesse, dicitur, patet, cum peccator non sic pre-  
sit sed subsit domui, et aliis rebus ab eo iuste detentis, vere* 30

4. qui: cod. que.  
modi: cod. huius.

6. quam 2da manu correctum: cod. quod.  
28. quarto addidi.

23. huius-

2. 1 Jo. v. 21.

26. Richard fitzRalph, archbishop of Armagh, de Pauper. Salv. iv. 4:  
Cum dominus a domo dicatur eo quod presit aut preesse debet domui,  
nec peccans mortaliter domui potest preesse, quia verius subesse per  
cupiditatem domui est censendus, et aliis rebus ab eo detentis, non est  
verus dominus appellandus sed servus: cod. Bodl. 242 f. 39 D.



11C] *servus et non dominus est censendus*. Et patet responsio ad Whereas lordship cannot exist without the lord's recognition of God's overlordship;  
 D questionem politicam, qua queritur, quid requiritur ad \* hoc  
 quod quis sit dominus alicuius, cum existencia extrinsecorum  
 non sufficit, et (ut probatum est capitulo proximo) iudicia  
 5 et ritus vel opiniones hominum non pertinent; ideo oportet  
 et sufficit extremis superaddere virtutem dominativi mediate  
 qua serviat Deo, et tunc indubie serviunt sibi inferiora creata  
 singula.

Iterum, iuxta sententiam sepe tactam, omne dominium  
 10 hominis naturale vel civile est principaliter a Deo collatum  
 homini pro reddendo Deo continue servicio debito, eterno AND 3. OF SERVICE, from the dependence of human lordship upon God by this condition, in default whereof, i.e. through sin, the lordship is forfeited:  
 consilio suo stabilito; sed eo ipso quo quis omittendo vel  
 committendo peccat mortaliter, subtrahit a capitali domino  
 dictum servitium et per consequens forisfacit; ergo eo ipso  
 15 quo quis peccat mortaliter, est de iure privandus quocunque  
 dominio: sed cum in Deo non sit probacio vel conviccio  
 expectanda (iuxta dicta proximo capitulo), sequitur quod  
 omnis peccator statim privatur vero dominio. Si enim finis, for the terms of the contract are violated.  
 gracia cuius confertur dominium, qui mensurat media, sit sub-  
 20 tractus, tunc et media ab isto essencialiter dependencia; ut  
 si do tibi decem marcas ad finem ut servias mihi, tamquam  
 per se causam, patet quod si subtrahis servitium et ego plene  
 sciam atque sufficiam, rationabiliter subtraham collatum do-  
 minium. Et super isto fundantur multa iura regni Anglie And this is the principle both of law  
 25 de forisfactura, de preexigita licencia capitalis domini, et  
 de excepto servicio capitalibus dominis debite consueto.  
 Nec dubitat theologus de asserto secundum quamlibet eius and of theology;

12A particulam. Deus enim naturali \* instinctu mandavit ho-  
 mini ut sibi serviret correspondentem ad suum dominium:  
 30 nec potest cum debito illius servicii dispensare, cum fundatur  
 in Scriptura et lege incommutabili; quia aliter homo posset  
 esse exutus ne teneretur Deum diligere vel facere sicut debet. for God cannot dispense with man's service.

Confirmatur per hoc quod nullum civile dominium est iustum Now no sinner has strictly righteous civil lordship,  
 simpliciter, nisi in naturali dominio sit fundatum; sed nemo  
 35 habet naturale dominium pro tempore quo peccat mortaliter;

25. *forisfactura*: cod. *forisfacture*.

4. V. supra, ff. 7 D—9 B.

17. V. supra, f. 10 B.

because he has  
not natural lord-  
ship :

and civil lordship  
rests upon natu-  
ral lordship ;  
for

a. Adam would  
otherwise not  
have been rightly  
expelled para-  
dise ;

b. when Adam  
afterwards re-  
ceived true lord-  
ship upon earth,

it could only be  
by God's restitu-  
tion of his natural  
lordship,  
for the artificial  
presupposes the  
natural ;

c. to separate  
natural and civil  
lordship would  
lead to a con-  
fusion of rights

ergo nec civile dominium iustum simpliciter. Minor patet [12A  
ex facto iudicis summe iusti, qui expulit primum hominem  
de paradiso post peccatum (Gen. iii. 23, 24) : et cum  
perante dominatus fuit paradiso (ut patet tractatu primo,  
capitulo secundo), patet quod iniuste sic fecisset, nisi homo 5  
naturale dominium perdidisset ; eo quod non potest punire  
nisi ratione peccati : ergo, cum eadem sit ratio de quolibet  
peccante mortaliter, sequitur quod naturale dominium sit in-  
compossibile cum peccato mortali. Et maior argumenti  
potest suaderi tripliciter, primo ex facto summi iudicis ex- 10  
pellentis Adam occupantem paradisum ratione peccati, quod  
non iuste fecisset si tunc habuisset dominium civile in eodem ;  
ergo, cum eadem sit ratio de quolibet peccante mortaliter,  
sequitur probandum : si enim conquestus vel sola occupacio  
rei que prius non est proprium alicui, facit civilem iusticiam, 15  
subiecta gracia, non est fingendum quin Adam post peccatum  
habuit verum dominium de paradiso. Similiter Adam vel  
aliquis de filiis suis post expulsionem habuit verum dominium  
in valle miserie ; ergo aliqua fuit causa incepcionis veri  
dominii : et cum nuda \* occupacio non sufficit, relinquitur B  
quod restitucio naturalis domini post datam gratiam peni-  
tenti (ut tangitur tractatu primo, secundo capitulo). Sicut  
ergo omnis forma artificialis presupponit naturalem, sicut et  
ars creature presupponit artem Dei ; sic omne artificiale  
dominium presupponit naturale dominium, tamquam neces- 25  
sarium fundamentum. Aliter enim non potest iustificari,  
quomodo civilia dominia forent iusta originaliter ; ut, capto  
primo civili dominio, cum ipsum non fuit iustum ex sola  
ordinacione hominum (cum homines ideo ordinant, quia  
iustum), relinquitur quod Deus prius iustificet ; quod tamen 30  
non potest facere, nisi dando gratiam et dominium naturale :  
relinquitur ergo eius necessitas ad humanum. Tercio con-  
firmatur per deducciones ad inconveniens ; ponendo quod  
Petrus in gracia habeat solum naturale dominium ad A usi-  
bile, et Paulus iniustus habeat solum civile dominium in 35  
eodem ; et conveniat utrique simul necessitas utendi A usibili

12B] usibus inconpossibilibus : tunc queritur utrum Linus politicus only to be resolved by the recognition of the former.  
 iuste iudicaret pro Petro vel pro Paulo quoad datus usus,  
 post plenam noticiam iuris utriusque. Et videtur multipli-  
 citer quod pro Petro ; primo quia Petrus habet ius auctori-  
 5 satum a Deo et Paulus solum ab homine ; ergo ius Petri est  
 longe uberius : similiter manifesta foret blasphemia dicere  
 quod Iudex iustissimus subtraheret a suo pio servitore posito  
 in ultimata necessitate, auctoritatem sive licenciam utendi  
 C bonis domini cui servit tam sedule, \* et dare suo publico  
 10 contemtori. Et iterum palam est quod pro quocunque  
 istorum qui habet prestanciozem licenciam quoad Deum debet  
 Linus hoc noscens iudicare, eo quod omnis iudex adversans  
 divino iudicio et scienter iniuste iudicat : ergo secundum  
 legem civilem Petrus haberet ius in illo casu ad A, et Paulus  
 15 nullum simpliciter. Ex quo patet quod ius civile sit ius  
 nature vel gracie, aut ipsum necessario supponens ; nam  
 Linus in casu posito sentencians pro Paulo facit sentenciam  
 iniuste contra legem Dei et eius iudicium : et patet con-  
 conclusio quod civile dominium presupponit gratiam, quia domi-  
 20 nium naturale ; ideo etc.

Civil right there-  
 fore either is  
 natural right, or  
 rests upon it.

## VI.

Ultimo in ista materia argumentatur, per modum univer-  
 salis epilogi, isto modo : Nulla creatura potest esse dominus  
 alicuius nisi Deus ipsum donaverit, ut patet ex sepe dictis ;  
 25 sed Deus non potest quidquid donare nisi optimo modo  
 capacitati donaturi possibili ; ergo si creatura sit dominus,  
 hoc erit titulo huius dacionis. Minor patet ratione naturali  
 et sanctorum testimoniis. Sicut enim Deus est, quo maius  
 cogitari non potest ; sic est, cui non potest competere melior

10. palam conieci : cod. malum. 12. ante noscens, verba audiens sive iudicare deleta : deinde iudicare 2da manu in margine suppletum.

1. *Linus* is the judge in the imaginary case of Peter v. Paul, or as we should say of John Doe and Richard Roe. The name is no doubt chosen, as Dr. Herzberg-Fraenkel suggests, because it stands in the list of the bishops of Rome immediately after that of Peter. Cf. supra, p. 4. n. 2.

28. *Deus est*, &c. The reference to S. Anselm's Proslogium, cap. ii., is obvious. Augustin's definition, quo nullus est superior, rests upon a different course of argument : de lib. Arbitr. ii. §§ 14, 39 (vol. i. 591 C, 602 E).

UNRIGHTEOUS  
 LORDSHIP IS IN-  
 COMPATIBLE  
 WITH THE PER-  
 FECTION OF  
 GOD'S GIFT :

For  
 1. he can only  
 give in the best  
 manner possible,

modus dandi: cum enim oportet magnificum servando vir-<sup>[12C]</sup>  
tutem dare proporcionaliter ad sui magnificenciam, patet  
quod oportet Deum donare optimo modo possibili capacitati  
sui domini; aliter enim redundaret defectus modi dacionis  
in parcatem donantis, quod non potest Deo competere: 5  
oportet ergo quod \* si Deus donaverit aliquid creature, quod D  
det liberalissime, securissime, et utilissime, quoad eius capa-  
citatem. Quo habito patet secundum Lincolniensem (Dicto  
i. e.  
for the freest use, xxvi.), quod *Optimus modus donandi usibilis creature est quo*  
*donum bonum in se sub hac condicione donatur et recipitur quod* 10  
with the securest  
tenure, *donatorius potest eo uti liberius et sic melius: secundo, quod*  
*datum nemo auferre possit, quamdiu donatorius eo uti voluerit;*  
but terminable  
by abuse: *quia aliter non esset securissimus, si auferri possit domino*  
*inculpato: et tercio quam cito ipse donatorius ipso dono abuti*  
*voluerit, eo ipso ipsum perdat; aliter enim non esset modus* 15  
*donandi utilissimus, cum semper datum, quo quis abutitur,*  
*ipsum dampnificat: Deus ergo istum modum donacionis*  
*usibilium secundum legem infringibilem observabit.*

even as the gifts  
of the Spirit are  
given,

Sic enim *Filius datus est nobis* quoad incarnationem (ut  
dicitur Ysaie ix. 6), et Spiritus sanctus cottidie modo optimo 20  
creature possibili, et quoad modum donantis, et quoad  
precium rei date: datur enim nobis ad fruicionem per-  
petuam, sic quod nemo potest eos amittere nisi gratis  
voluerit delinquendo; et indubie eo ipso quo peccaverit  
perdit illos. Et eciam in istis donis dat homini virtutes in via 25  
et gloriam consumatam in patria, et indubie solum ad  
fruicionem, sic quod nemo potest abuti istis bonis nec per-  
dere nisi velit; cum corpora lacerata a tortoribus, servata

9. xxvi.: cod. 36.

8. Grosseteste, Dict. xxvi., cod. Bodl. 830 f. 26 B, c: *Optimus modus dandi est cum res data sub hac condicione committitur et recipitur, ut (scilicet) recipiens habeat in plena proprietate bene et recte uti re data quantumcumque libuerit; nec sic quod datum auferri possit quamdiu is [I correct from Bodl. 798 f. 23 A: cod. hiis] qui recipit non aliter quam bene et recte eo uti voluerit; quam cito vero dato abuti voluerit, is qui recipit datum amittat.* The whole Dictum is worth reading in connexion with the text; for Wycliffe, as is usual, has derived a good deal more from his authority than he actually quotes.

14A \*caritate, deponuntur eo gloriosius et securius ad beatitudinem, iuxta illud apostoli, 2 Thimoth. i. 12, *Scio cui credidi, et certus sum quod potens est depositum meum servare in hunc diem.*

Cum enim sit demonstrabile quod iustus, consumans hanc 5 vitam, beatificabitur in anima et corpore, et iterum quod eadem essentia humani corporis servatur in materia prima non anichilabili, quomocunque fuerit in minimis micis fracta vel formis variata; quilibet Christianus cum apostolo debet esse certus quod deponendo corpus pro Christo in gracia, 10 non perditur interiori homini, sed securissime conservatur.

Et quoad bona fortune, patet quod Deus non potest dare illa ad abusum solum; cum non potest intendere vel velle quod homo abutatur aliquo bono suo, eo quod non est possibile hominem abuti aliquo usibili secundum virtutem 15 nisi peccando; ergo, si Deus velit quod quis abutatur aliquo, vult quod peccet.

Ex istis patet primo quod si iniustus recipit bona fortune vel alia bona Dei, hoc erit, ratione peccati, longe imperfecius quam convenit Deo donare; et per consequens habicio non

20 esset sufficiens ad fundandum in sic habente dominium: ecclesie autem donat quidquid iniustus modo naturali et simplici habet. Ex istis secundo patet quod Adam fuit creatus in gracia, cum Deus donavit sibi dominium universi- tatis sensibilis, ut patet tractatu secundo, capitulo —. Nichil

25 enim obsesset quod Deus daret sibi optimo modo dandi, cum peccatum precedens non ponat obicem. Et patet tercio

B quod omnis iniustus \* caret dominio; primo ex hoc quod modus donacionis divine sit sibi inconpossibilis; secundo per hoc quod perdit per iniusticiam gratiam Dei, et per conse-

30 quens dominium consequens ad gratiam. Si enim rite vocatus in lege humana perdit, propter defectum conpari- cionis per se vel procuratorem, terras et tenimenta; quanto

1. marg.] Incipit in cod. fol. 14, numero 13 ex errore praetermisso. 7. *minimis micis* conieci: cod. *ininiciis*. 14. *abuti* correxi: cod. *uti*. 21. *autem*: cod. *aut*.

21. *Ecclesie*, &c. Compare above, p. 11, ll. 21-31.

24. *Capitulo* —. The references to the chapters in the preceding books of the Summa are frequently wanting in our manuscript. These omissions I indicate by a dash.

so are the  
of fortune. fts

2. a. What there-  
fore the unright-  
eous has is too  
imperfect for  
God to give

whereas,  
b. Adam, being  
created in a state  
of grace, was lord  
of all;

c. the unright-  
eous has no  
lordship;  
i. his lordship  
being incompati-  
ble with God's  
way of giving;  
ii. he being with-  
out grace, the  
basis of lordship:

magis rite vocatus secundum legem Dei ad respondendum [14B  
pro suo dominio, et illegitime se absentans, perderet suum  
dominium? revera tanto rationabilius, quanto Deus verior  
dominus et prece vocans dignior; cum sit Trinitas cum suis  
sanctis nichil potens exigere nisi iustum. Et certum est 5  
quod vocat sub pena amissionis omnium bonorum, quoad  
titulum gracie ad servitium continuum; et alius modus  
habendi non plus sufficit fundare dominium in homine quam  
in bestia. Tercio patet ex hoc quod nullus paterfamilias  
sciens, potens, et prudens, committeret preposituram bonorum 10  
suorum servo proditori, dissipatori, et inobedientissimo domi-  
num contempnenti; specialiter dum ipsum noverit esse  
talem, et habuerit ex uno latere sufficienciam degradandi,  
sine expectatione probacionis testium vel ferende sentencie,  
ex alioque latere habuerit copiam servorum fidelium et pru- 15  
dencium, qui dominum suum diligunt viscerose: nulli dubium  
quin sic facere foret suprema fatuitas; non ergo potest  
competere iudici iustissimo, omniscienti, omnipotenti, habenti  
omnia bona mundi distribuenda et ad manus istas duas  
maneries famulorum.

20

3. The riches of  
tyrants

Quod si obicis \* factum, cum tyranni habundant diviciis, C  
iuxta illud Iob xii. 6, *Habundant tabernacula predonum*, et  
Ierem. xii. 1, *Iustus quidem es, Domine, si disputem tecum;  
verumtamen iusta loquar ad te: Quare via impiorum prospe-*  
*ratur; bene est omnibus qui prevaricantur, et inique agunt?* 25  
patet solutio ex predictis; nam iniustos Deus permittit  
habundare diviciis, quas habent ad sensum equivocum, non  
ad sui utilitatem sed dampnationem. Et patet quod questio  
Ieremie implicat duo falsa: nam Osee viii. 4 dicitur, propter  
talem defectum usus tyrannorum, *Ipsi regnaverunt, et non ex* 30  
*me; suppone, non habent auctoritatem taliter abutendi: iustis*  
autem dat illa bona que promittit iniustis cedere ad abusum,  
iuxta illud Math. xxv. 28 superius allegatum, *Tollite ab eo*  
*talentum et date illi qui decem talenta habet.* Ita equivoce

God permits,

10. et 2da manu: cod. que.

10. Prudens, &c. Cf. supra, f. 3 A.

and  
iii. such gift  
being contrary  
to the character  
of a prudent lord.



14C] abutens eis ad sui incommodum, licet non habeat aliquam but to their own destruction;  
 pruriginem sensualem, sed, miro modo crescit anxietate  
 insaciabili circa illa, quousque cum dolore magno in articulo  
 mortis illa perdiderit, et dehinc, propter abusum et delecta-  
 5 cionem sophisticam, in perpetuum crucietur imo: contra,  
 iustus vere dives habens in omnibus temporalibus delecta-  
 cionem et per consequens usum statui innocencie con-  
 petentem, crescit continue, modo motus naturalis, in usu  
 delectabili possessorum, quousque intrans in gaudium Domini  
 10 sui regnet beatifice super omnia bona sua. Et patet quod  
 iste habiciones sunt condiciones opposite.

D Sed quia nondum solvitur questio Ieremie, quare \* Deus  
 permittit huiusmodi abusus, approbando in eis omnia positiva;  
 ideo dicitur quod triplex est causa in genere quare sic and for three reasons:  
 15 divites ordinantur: primo ad puniendum peccata sic abu- a. for the punish-  
ment of sins;  
 tencium bonis Dei, et populi subiecti, qui multiplicis prevari-  
 cacionibus meruit se puniri, iuxta illud Iob xxxiv. 30: Deus  
*regnare facit ippocritam propter peccata populi.* Unde, secundi  
 Regum ultimo, peccatum Davidi numerantis populum in ipso  
 20 populo et non in ipso David pestilencialiter est punitum.  
 Dignum namque est ut communitas inficiens aërem verbis  
 pompaticis de gestis regiis ac magnatum, et sic adulatorius  
 provocans eos ad superbiam, puniatur pestilenter infeccione  
 aëris, et proporcionabiliter ad delictum: unde non legitur in  
 25 Scriptura pestem inflictam, nisi ut notetur peccatum lingue  
 venenantis aerem hoc fecisse. Secunda causa est ad exer- b. for the disci-  
pline of the  
righteous,  
 cendum iustos in paciencia contra persequentes, et post  
 beatos cum usuris premiandos; ut patet tractatu primo,  
 capitulo secundo. Ex quibus indubie sequitur decor uni-  
 30 versitatis creati, omni genere encium decorate, scilicet, pena  
 et premio, carcere et regno; ut sic innotescat nobis divina to prepare them  
for future re-  
dress;  
 severitas, iusticia, et bonitas, que hec ordinant ad iusta, in  
 penam pravorum, ad gloriam sanctorum, et universitatis  
 ambitum ampliandum; (de istis patet tractatu primo, capitulo

5. imo conieci: cod. uno.

25. lingue: cod. ligne.

quinto, et infra, capitulo decimo:) unde longe melius est, [14D  
universitatem istam esse ex bonis et malis oppositis sic ample  
compositam, quam esset quod solum ex bonis arcus integretur.  
Et patet solutio ad \* questionem que rotatur communiter in 15A  
ore plebeorum disputantium quare Deus sic potens et pre- 5  
scius permittit tot mala fieri: nam ex iustis penis prevarica-  
torum et gaudiis beatorum, ac bonis exinde sequentibus,  
intendit Deus perficere pulchritudinem universi; sed absit  
ex istis concludere, quod cuiquam sit peccandum. Tercia  
causa est, ut innotescat viris ewangelicis quod non propor- 10  
cionaliter ad civile dominium, nec etiam ad iustum tempora-  
lium ministerium, est persone acceptio quoad Deum (ut  
patet Luc. xii. 15 et xxi. 3): per hoc enim non speraremus  
in *incerto diviciarum*, nec fuco faciendi elemosinam cumu-  
larem nobis divicias, dimittendo vitam ewangelicam. Stat 15  
enim, quoad mundum, ditissimos esse quantumlibet cruciatos  
corpore, animo viciosissimos, et utrumque eternaliter puni-  
endos; et sic non preponeremus bona fortune bonis gracie,  
cum sint infima inter quinque. Unde secundum Augustinum  
(primo de Civitate Dei, capitulo ix.), si solum iustis commu- 20

c. to teach them  
that God accepts  
not by virtue of  
civil lordship or  
administration,

but by the life of  
the gospel.

I. V. infra, f. 22 A.

14. I Tim. vi. 17.

19. *Quinque*. The five orders of goods are given below, ch. xiii., in a two-fold classification, either as (1) uncreated good, and those of glory, grace, nature, and fortune; or (2), omitting the first, as goods of glory, grace, reputation, nature, and fortune. The three lowest are further subdivided into seven, below, pp. 51 seq. The different meanings given to the middle good, *fama*, converge in the notion of 'social character,' whether shewn in one's bearing towards others (thus explained as *iusticia*, below, p. 47) or in its result, one's good repute, the good opinion others have of one (thus *laus* or *amicicia*, p. 53).

Aug. de Civit. Dei i. 8 § 1: Ista vero temporalia bona et mala utrisque voluit [Deus] esse communia, ut nec bona cupidius appetantur quae mali quoque habere cernuntur, nec mala turpiter evitentur quibus et boni plerumque afficiuntur . . . § 2: Nam si nunc omne peccatum manifesta plecteret poena, nihil ultimo iudicio servari putaretur: rursus si nullum peccatum nunc puniret aperte Divinitas, nulla esse providentia divina crederetur. Similiter in rebus secundis, si non eas Deus quibusdam petentibus evidentissima largitate concederet, non ad eum ista pertinere diceremus: itemque si omnibus eas petentibus daret, non nisi propter talia praemia serviendum illi esse arbitraremur; nec pios nos faceret talis servitus, sed potius cupidos et avaros: vol. vii. 8 A-C.



15A] nicaurentur divicie, nec iusti forent tam liberi ad merendum, nec Deus tam misericorditer ageret cum iustis. Si solum iniusti haberent divicias, reputaretur Deus non esse eorum dominus, ymmo deficeret servis suis fidelibus in mediis  
5 necessariis ad servitium quod requirit : et patet ex modo habendi solutio questionis prophetice.

Ex istis colligitur quod si Deus homini det bonum quod-  
cunque, statim dum ipse abutitur, deficit iusta vendicatio ex  
B titulo donacionis divine \* ; et revera si titulus iste deficit,  
10 nescio quis valebit. Probatur sic : Deus solum concedit hec bona ad usum, et nullatenus ad abusum ; sed omnis peccans abutitur bonis Dei ; ideo deficit sibi verum dominium, quia titulus donacionis divine : ut si acomodem tibi equum meum sub certis condicionibus ad tantum limitem, et illicenciatus  
15 excedis pactum et limites utrobique, nonne iniuste occupas equum meum ? Correspondenter Deus limitans cum famulo suo continuum servitium, constituit utrobique limites usus, abusum penitus interdicens ; ideo non dubium, eo ipso quo abutitur potestatem, iniuste occupat bona Dei, quia sine  
20 licencia ad hoc data : et per consequens Omnipotens eo ipso spoliatur ipsum iure suo ; quia aliter indubie oporteret quod Deus autorizet et abusum quem iniustus continuat, quidquid facit. Quod si obicitur melius esse Deum auferre corpora-  
liter sive simpliciter bona sua a peccante ; sicut acomodans <sup>why does God not take it bodily away ?</sup>  
25 gladium compoti mentis, decidenti postmodum in furiam, deberet, si sufficeret, repetere gladium quo furiosus abutitur : patet quod ille modus propter ineptitudinem non potest Deo competere ; primo, quia sic Deus necessitaret, sed non liberaret, hominem ad merendum ; secundo, quia tunc in-  
30 urbane, eo ipso quod quis mente peccaverit, foret omni bono sensibili spoliatus, et per consequens omni conversanti de-  
C tectus, quod esset Deo infaceta crudelitas ; ymmo, si \* bene consideretur, tunc oporteret anichilacionem consequi, et sic non proficeret bonorum ablacio sive pena. Cum enim <sup>and rightly involve the annihilation of the sinner ;</sup>

3. *haberent* : cod. *habent*.13. *acomodem* : cod. *acomodem*.margine adiectum : cod. *perperam acceptante*.11. primum *ad* in margine 2da manu adiectum.24. *a peccante* e correctione 2dae manus in

4. The title of the divine gift being lost by abuse,

why does God not take it bodily away ?

a. Because this would destroy free will ;

b. because it would be cruel,

and rightly involve the annihilation of the sinner ;

peccatum primo ingruit secundum potenciam volitivam, patet [150  
 quod oportet dictam legem illam primo subtrahere, cum  
 quocunque alio subtracto; et illa servata inesset nedum  
 peccabilitas sed, occasione crudelitatis exercite, occasio  
 blasfemandi: et quod Deus minus peccans vel accionem 5  
 prebens subtrahat, et servat peccans gravius, non videtur  
 esse indifferens nec consonum rationi: patet ergo, cum  
 essenciale non potest esse sine accidentali, iuxta illam legem,  
 ad omnem iniusticiam anichilacio sequitur. Tercio, quia  
 Deus, universitatis sue providus gubernator, debet, ex con- 10  
 ditione sua intrinseca, pariter peccatoribus (et secundum  
 condicionem summe iusticie) misereri, auferendo ius atque  
 dominium, et servando naturam, atque permittendo abusum  
 sine scandalo sensibili proximi quem hoc latet. Unde nobis,  
 quibus non patescit experientia de creacione, manifestatur 15  
 maxime ex divina parcencia et misericordia eius omni-  
 potencia et bonitas infinita; non enim posset servare pecca-  
 tum tantum elongans a virtute, cum pena tam subiecta et  
 decenti, nisi esset bonitatis et potencie infinite, ex cuius  
 infinitate, occasione peccati perficit mundum suum. Et 20  
 tercio exemplificat nobis quomodo debemus inimicis nostris  
 proporcionaliter misereri, non contencione tumultuosa  
 \* scandalizando, sed causam nostram, servando caritatem D  
 fraternam, in manu Iudicis comittendo (ut est doctum  
 tractatu primo, capitulo secundo): et patet quomodo lex 25  
 et modus dandi manent undique inculpato. Sed considera  
 diligenter et distingue subtiliter quod in rationali creatura  
 aufert Deus, occasione peccati, gratiam et activam iusticiam,  
 servando iusticiam naturalem; et sic de omni genere positivo  
 habenti existenciam in peccante. Sed loquendo de habitu- 30  
 dine, que foret dominium, quia non existit (licet deceptis  
 appareat ipsum esse), concedendum est simpliciter quod  
 iniustus non habet dominium, licet habeat bona naturalia  
 modo in proprio, ut est dictum: et patet conclusio de  
 carencia dominii peccatoris.

35

c. Because God  
 i. is merciful,

and thus  
 ii. shews forth  
 his might and  
 goodness,

and  
 iii. gives us an  
 example of pity.

1. *volitivam* conieci: cod. *volitam*. 24. *est* 2da manu suppletum.  
 conieci: cod. *etc.*; sicut et 30. *habenti*: cod. *habuit*.

29. *et sic*

15D]

## VII.

Consequenter ad dicta restat ostendere quod quilibet iustus dominatur toti mundo sensibili : primo per hoc quod sufficit ad verum et naturale dominium coexistencia extremorum, naturalis prefecio dominative potencie et caritas in eadem ; sed hec omnia insunt cuilibet iusto, quoad totum mundum sensibilem et verum dominium in eodem. Et hinc dicit Veritas (Matth. vi. 33) post phisicam sollicitacionem : *Querite, inquit, primo regnum Dei et iusticiam eius, et hec omnia ad-*  
 10 *cientur vobis ;* intendens quod principium quinque bonorum recitatorum superius principalissime debet queri ex hoc per medium bonum, quod est iusticia, et tunc ad illa consequitur,  
 16A si habetur universitas \* bonorum inferiorum : nec turbetur iustus quod non habet civile dominium in hiis bonis, quia  
 15 revera non proficeret sed noceret. Et hinc dicit Ieronimus capitulo ultimo epistole ad Paulinum : *Credenti, inquit, totus mundus diviciarum est ; infidelis etiam obulo indiget, etc.*

THE RIGHTEOUS  
IS LORD OF ALL  
THINGS.

1. a. He has the  
required condi-  
tions : the ca-  
pacity of ruling,  
and charity.

Iterum, omnis existens in caritate predestinacionis est, quan- docunque habet gratiam Dei, filius adoptivus ; sed, eo ipso  
 20 quod sic, habet ius ad regnum integrum, et per consequens ad quamlibet eius partem ; ergo omnis sic iustus dominatur toti mundo sensibili : maior supponitur ex fide et ratione filii adoptivi ; et minor patet ex hoc quod, quantumcunque fuerit iuvenis filius regis, si non forisfecerit nec habuerit  
 25 superiorem, cuius regnacio est impossibilis regno suo, eo ipso est verus dominus dati regni. Cum ergo quilibet sic iustus est filius Regis eterni, non forisfaciens nec habens regnacionem contrariam sibi, quilibet talis est vere dati regni dominus. (Nam propter spiritualitatem regnandi ewangelice

b. He is the son  
of God by adop-  
tion

and so has a right  
to rule.

19. sed e correctione zdae manus in margine appositum. 28. quilibet : cod. quelibet.

8. *Post phisicam sollicitacionem*, 'after speaking about anxiety on account of natural goods' (ver. 25-31). This is quite in Wycliffe's manner ; but the reading phicam soliciem may equally be resolved as 'philosophicam solicionem,' taking *solicio* as equivalent to *solitudo*, 'wont.'

16. Hieron. ep. l. : v. supra, p. 20, n. 13.

sunt quotlibet regnaciones composibiles, ut patet ex fide et [16A  
 exemplo. Species enim quotlibet qualitatū moralium in  
 eodem medio sunt composibiles, ubi ille qualitates propter  
 sui moralem grossiciem repugnarent). Unde istam senten-  
 tiam philosophice inculcat apostolus, Rom. viii. 15: *Acce-* 5  
*pistis*, inquit, *spiritum adoptionis in quo clamamus, Abba, Pater*;  
 et sequitur quod sumus filii et heredes. Et hinc vere dicit  
 Salvator (Math. v. 3, 10), *Beati pauperes spiritu*, et *persecuti*  
*propter iusticiam, quoniam ipsorum est regnum celorum*. Si,  
 inquam, sint beati, \* habent quidquid boni voluerint: sed B  
 constat quod dominari toti mundo est bonum ab eis volibile,  
 cum foret de perfeccione bonorum; ergo realiter habent  
 illud.

c. He has the  
 use of all things,

Item, omnis iustus utitur toto mundo sensibili; sed nullo  
 utitur cuius non habet dominium (cum sit iustus), ergo omnis 15  
 iustus dominatur toti mundo sensibili. Argumentum patet  
 ex dictis de usu et dominio innocentis: nam, eo ipso quo  
 res natura inferior proficit alicui, de tanto ipsa utitur usu  
 dominativo; sed totus mundus prodest cuicumque iusto multi-  
 pliciter; ergo, etc.: prodest enim sibi de quanto terminat 20  
 actum meritorium copulandi, de quanto integrat universi-  
 tatem a qua iustus proficitur, et ipsum iuvat tanquam in  
 natura; aliter enim non diceret apostolus, 1 Thimoth. vi. 17,  
 quod Dominus *prestat nobis omnia habunde ad fruendum*. Si  
 enim iusto serviat iniustus, adversans et crucians cum pena 25  
 et ceteris que videntur a servicio iusti maxime elongari,  
 multo magis et alia que videntur minus contraria: et ista  
 videtur esse sententia apostoli (Rom. viii. 28), *Scimus enim*  
*quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, hiis*  
*qui secundum propositum vocati sunt sancti*. Si ergo omni 30  
 predestinato, secundum eternum Dei propositum, omnia in-  
 feriora proficiunt, quomodo non foret illorum dominus? ut  
 si iustus habuerit usumfructus de bonis avari, merendo ex  
 illis beatitudinem, ubi avaro non serviunt sed dominando  
 obfiunt, quomodo diceretur avarus istorum dominus et non 35

even when we  
 least think it.

11. volibile: cod. volubile.  
 25. iusto: cod. iuste.

19. dominativo conieci: cod. dominacio.

16C iustus, cum quomodocunque et quandocunque voluerit \* potest recipere eorum usum ?

Iterum Deus nichil dat capaci, nisi optimo modo dandi d. God gives only in the best way;  
(ut patet superius, capitulo vi.); sed omnis iustus est capax

5 optimi modi donacionis in genere; ergo Deus non dat, pro tempore quo quis est iustus, nisi solum modo illo: nec hoc and the righteous has his gift,

potest verti in dubium; cum, eo ipso quo dat existenti in caritate aliquid, dat sibi caritatis originem, que est Deus: charity, which is God,

1 Ioh. iv. 16 scribitur, *Deus caritas est; et qui manet in caritate, in Deo manet, et Deus in eo.* Nec aliter esset possibile, and grace, which is the holy Spirit.

Spiritum sanctum esse datum homini, nisi, eo ipso quo datur gracia, detur ipse: unde, sicut repugnat magnificencie regis Anglie dare maxime indigenti precise atomum, vel inimico, sic repugnat liberalitati magnifice Regis regum donare famulo

15 suo tam egeno temporalia que Scriptura vocat stercora et pulverem, nisi accessorie ad donum complecius; tunc enim parte et incomplete remuneraret suum assiduum servitorem: et ista videtur mihi Veritatis sententia, Math. vii. 11: *Si, inquit, cum sitis mali, nostis bona dare filiis vestris, quanto*

20 *magis Pater vester celestis dabit Spiritum bonum petentibus se;* quasi diceret, Si oporteat donum proporcionari magnificencie donatoris, et vos, patres incompleti nichil habentes nisi ex prestito, scitis illis dare bona naturalia et fortune, quantum magis Pater celestis, infinitum plus diligens et sufficiens, dabit

25 non solum bonum creatum sed Spiritum increatum: unde

D Deus non potest dare creature aliquod bonum \* creatum, nisi prius dederit increatum. Patet sic: Deus non potest Having this gift,

donare aliquid creature, nisi det gratiam (ut patet supra capitulo secundo), et non potest dare gratiam, nisi dederit Spiritum

30 sanctum (ut patet ex dictis), ergo conclusio: nec est possibile hominem recipere illud donum, nisi eo ipso totum he has the whole world, mundum secum habuerit; quia, cum sapiencia vincit mali-

1. quomodocunque: cod. quocunque. 13. inimico: cod. inimicum. 21. diceret in margine 2da manu suppletum. 26. creature aliquod: cod. aliquod creature.

4. V. supra, f. 12 C, D.

20. *Spiritum bonum*, added from the parallel place, Luke xi. 13.

28. V. supra, f. 3 A, B.

ciam (ut patet tractatu primo, capitulo quinto), patet ex parte [16D] cuiuscunque ipsa fuerit, tota universitas eciam usque ad peccata tenebit: et hinc, Rom. viii. 31, per condonacionem Spiritus filiis adoptivis, et miserationem conclusionum pulcherrime contextarum, subdit: *Si Deus pro nobis, quis contra* 5 *nos?* et constat quod meliorem usum de dominabili nemo posset recipere, quam quod idem iuvaret hominem ad impugnandum hostes nitentes perdere animam et corpus, et acquirere beatitudinem; ad quod, cum ministrat omnis natura corporea cuicunque predestinato in gracia, sequitur quod 10 omnis talis istis dominabilibus, secundum usum summe fructiferum, dominatur.

and has it to the best use.

e. The grant of the whole involves that of everything essentially consequent upon it. God's grant of himself involves the grant of all things;

because in him is contained the ideal,

and therefore also the potential and the actual, essence of his creature.

Item, eo ipso quo donat principale, donatur et quodlibet essencialiter consequens ex eodem. Sed Deus non donat quidquam homini, nisi principaliter det se ipsum (ut patet 15 Rom. viii. 32, et declaratum est De divino Dominio, tractatu tercio, capitulo secundo); ergo Deus donat quodlibet accessorium consequens ex se ipso. Minor patet ex eo quod ridiculosa esset donacio dare equum vel quodvis aliud subiectum, non donando partem vel accidens consequens ex 20 eodem; et habito consequente palam sequitur: cum esse intelligibile cuiuslibet creature absolute necessario inest Deo, sed Deus donatur homini, igitur et esse \* intelligibile cuius- 17A libet creature; et cum supremum esse possibile creature, et per consequens multo magis esse existere cuiuslibet creature, 25 cum id adheret esse intelligibili essencialius, si fieri potest, quam accidens ad subiectum. Et ista ratio dat plenam fidem nutritis in materia de ydeis, et patet ex testimonio apostoli, Rom. viii. 32: *Si Deus, inquit, proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non* 30

6. dominabili: cod. damnabili. 9. acquirere: cod. aquirere. 11. in cod. post *istis* inepte legitur *dona*, quod verbum omittere non dubitavi.

11. in cod.

21. The scholastic distinction between the *esse intelligibile* and the *esse existere* is given by Wycliffe in his *Determinatio contra Kylingham*: Ideo instruxerunt nos sancti doctores quomodo creature habeant triplex esse, scilicet *esse intelligibile* in Deo, *esse possibile* in causis, et *esse existere* in proprio genere: Fascic. Zizan., append. pp. 463 seq.



17A] *eciam cum illo omnia nobis donabit?* patet plane, si quis habet sapienciam increatam tamquam suum donum, habet et intellectivitatem cuiuslibet intelligibilis, et per consequens intelligibilitatem cuiuslibet intelligibilis, donum suum; et per consequens existere intelligibilis, quod est accessorium. Et sic intelligendum est illud Sapient. vii. 7, 8: *Invocavi, et venit in me spiritus sapiencie; et preposui illam regibus et sedibus, et divicias nichil esse duxi in comparacione illius: et sequitur, Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa.*

10 Nec dubium quin ista sit conclusio Veritatis, quod omnis relinquens universitatem temporalium, propter Christum in affectione debita debite preponendum, habet ex adiectione consequenti omnia illa melius quam esset possibile habere illa amore prepostero; unde Marc. x. 29, 30 sic testatur: *Amen dico*

2. *Corollary.*  
By surrendering all earthly things for Christ, the righteous obtains a more real possession of all things,

15 *vobis, nemo est qui dimisit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut filios, aut agros, propter me et propter evangelium, qui non accipiet cencies tantum, nunc in tempore hoc, domos, et fratres, et sorores, et matres, et filios, et agros, cum persecucionibus; et in seculo futuro vitam eternam:* quod

B dictum non licet catholico \* ad sanum sensum vertere in dubium de virtute sermonis. Sunt autem hec alia bona whether fortune, mundialis amicitie, vel nature; bona autem fortune a. goods of fortune; inanimata sunt, alte domus, iocalia, et alia artificialia minime necessaria; ideo preponitur eorum reliccio tamquam facilima.

25 Per *fratres* intelliguntur amicitie ex carnali cognacione contracte; per *sorores*, amicitie ex connubio contracte, correspondenter ad sexum, sunt magis debiles. Bona autem nature consistunt in tribus: scilicet, in potenciis anime signatis per *patrem*, in bonis corporis signatis per *matrem*; quia

or  
b. friendships of kin, or c. of affinity;  
or goods of nature, whether d. of mind, or e. of body,

30 nono de Naturalibus dicit Aristoteles quod in procreacione carnali vir dat formam et mulier dat materiam; unde correspondenter ad bonitates sexuum valent et ista bona: tercium bonum nature est bonum prolis, vel ex nutricione<sup>or</sup> of increase;

1. *donabit*: cod. *donavit*. 8. *duxi*: cod. *dixi*. 12. *habet* conieci: cod. *licet*.  
*adiectione*: cod. *adicione*. 20. *vertere in dubium*: cod. *verum indubie*.  
30. in 2da manu in margine suppletum.

30. Arist. de Gener. Anim. i. 21.



or  
g. bodily  
sustenance :

incrementum corporis signatum per *filios*. Septimum bonum [17B  
magis necessarium vite nostre est bonum temporale unum  
quo alimur et vestimur, et id signatur per *agrum* in quo  
mittuntur terre nascencia, ut granum, vites, et bestie. In  
affectione itaque inordinata ad istum septenarium consistit 5  
universitas peccatorum. Unde, per hoc quod Math. xix. 29,  
superaddit, per *uxorem* signatur voluptas, que, cum sit in om-  
nibus istis communis, non ponitur in numerum cum eisdem.

for he obtains a  
new title of  
possession, that  
of grace;

and thus has all  
natural and  
social goods

Non ergo est aliquis secularis abutens bonis Dei quin  
habeat quandam falsam pretensam iusticiam ad omnia ista 10  
vel aliquod eorundem. Sed quicumque reliquerit istum titu-  
lum, capiendo a capitali Domino titulum gracie, ob amorem  
Christi et iuris ewangelici \* accipiet centuplum bonorum et C  
in hac vita ; et per centuplum intelligite universitatem bono-  
rum, cum sit denarius in se ductus. Patet sic : Si quis habet 15  
titulum gracie vel ius ewangelicum ad aliquod, tunc habet  
totum mundum et omnia ista bona, cum Deus non potest  
donare partem nisi totum donaverit ; possessio autem ex  
humano titulo est satis stricta, et patet valore comercii ex  
conmutacione humani tituli ad dominium : unde Luc. xviii. 20  
30, dicitur quod nemo est sic conmutans, qui *non recipiat  
multo plura in hoc tempore, et preter hoc in seculo venturo  
vitam eternam, sicut* dicunt alii duo ewangeliste concorditer.  
Unde quod spiritualiter debet textus Marci intelligi, patet  
ex hoc quod nemo ambigit quin non consequatur virum 25  
ewangelicum ex tali conmutacione, sequendo Christum,  
cencies tantum de fratribus, sororibus, matribus, et filiis  
carnalibus ; sed tota universalis ecclesia erit sibi tunc frater  
prestancior quam carnalis ; secundum naturam corpoream  
erit soror ; gignendo eum in filium ecclesie erit mater ; et 30  
reciproce iuvando, ut Christus formetur in illis, habebit  
omnes filios adoptivos. Et istum sensum docet Veritas  
(Math. xii. 50), quando dicit, *Quicumque fecerit voluntatem  
Patris mei qui in celis est, ipse meus frater, soror, et mater est.*

and all goods of  
fortune

Et quantum ad bona fortune cum suis appendiciis, certum 35

4. mittuntur : cod. mittunt.

8. ponitur : cod. ponit.

17C] est quod omnia illa, quoad dominium ewangelicum, consequuntur; unde videtur mihi quod verbum Marci, *cum persecutionibus*, non sonat *in tribulacionem*, sed *in perfectam sessionem* in their due and perfect course?  
 D *quendam* cuiuslibet positivi \* fundati in illis, quorum possessio  
 5 ewangelica est quesita; ut non oportet, si hec omnia sint bona iusti, quod defectus qui illis insunt sint etiam iusti; quia non est *perfecta secucio* peccati ex homine: et patet veritas cuiuslibet particule dicti Christi; et indubie ad hec  
 bona antecedunt in predestinato bona gracie et glorie, et  
 10 per consequens universitas bonorum adiacet omni iusto, etc. and the higher goods of grace and glory, as predestinate, he has already assured to him.

## VIII.

Ex istis patet quod bonum fame vel amicicie presupponit REPUTATION IS  
 caritatem vel gratiam in habente. Nam si crebrescat fama FOUNDED ON  
 viciosi inter homines tamquam iusti, cum subsit falsitas, non GRACE;  
 15 est vera; ymmo, secundum Augustinum, cum mundus laudat else it is false:  
 hominem tamquam talem et non est talis, non illum laudat  
 sed alium qui est talis. Sicut ergo dominium creature dona- for the praise of  
 tionem Dei et per consequens existenciam creature in gracia man presupposes  
 presupponit, sic fama vel vera laus hominis presupponit the praise of God.  
 20 laudacionem Dei et per consequens gratiam in laudato; et  
 hec est conclusio apostoli (2 Cor. x. 18) inquentis, *Non enim qui se ipsum commendat, iste probatus est, sed quem Deus commendat*. Nec hoc verti debet in dubium apud philosophum  
 qui recte sapit de Dei sciencia atque infringibili et universali  
 25 iudicio.

Ex istis patet primo quod omnis iniustus pretense do- Hence  
 minans sit infamis ippocrita: infamis, quia pretendit se 1. the unrighteous in pretending to lordship is  
 dominari iuste, et per consequens esse iustum, dum tamen disreputable,  
 actualiter sit iniustus; unde signanter dicit Scriptura nostra  
 18A (Iob xxiv. 30) \* quod Deus *regnare facit ippocritam propter*  
*peccata populi*. Et patet secundo quod omnis iniustus est and  
 ippocrita, et econtra: omnis enim iniustus pretendit se non 2. an hypocrite.  
 iniuste occupare bona Domini; quod cum sit falsum, patet  
 quod pretendit se esse sanctum sine veritate substrata, quod

est proprium ippocrite. Sicut enim virtutes, sic et vicia [18A] sunt connexa; unde signanter reprobavit Salvator Phariseos, secundum traditiones hominum temporalibus abutentes, de peccato ippocrisis, ut patet Math. xxiii.

3. A good name is more excellent than civil lordship,

Patet tercio quod bonum fame est melius quam civilis 5 dominio alicui personalis. Nam si fama vera inest homini, hoc est propter virtutem qua commendatur apud Deum, iuxta illud apostoli, 2 Cor. x. 13: *Nos autem non immensum gloriabimur, sed secundum mensuram glorie quam nobis mensus est Deus*: cum ergo illa commendacio sit prestancior quam 10

for it is eternal;

aliquod dominium temporale, sequitur conclusio: illa enim manet perpetue cum beatis, sed omne civile dominium oportet excidere, iuxta apostolum 1 Cor. v. Unde Proverb. xxii. 1 dicitur, *Melius est nomen bonum quam divicie multe*; et, innuendo quod illud nomen fundatur in gracia, subdit, 15 *Super argentum enim et aurum gracia bona*.

and  
4. it cannot be taken away by slander,

Quarto patet quod non est possibile diffamare iustum nisi peccando excidat a virtute. Patet sic: Omnis fama creature servatur apud Deum proporcionaliter ad virtutem; sed non est possibile creaturam famam istam a Deo tollere, stante 20 dignitate; ergo conclusio. Unde falsum est quod mencientes denigrant famam constantis, cum inscripta sit libro vite, qui est *speculum sine macula* (Sapiencie vii. 26); sed, ad proprium \* modum loquendi Verbi veritatis, Math. v. 11, *mencientes* B scandalizati sunt in iusto, et secundum Aristotelem † sicut 25 tetragous sive vitupero. Quod si dicatur ipsos famam proximi diffamare apud graves personas que male opinantur de diffamato, dicitur quod a nullis talibus personis dependet fama iusti, sed tam illi quam mencientes sunt diffamati, sed, nimis creduli, falsum fuerunt suspicati; et iusti, cuius nomen 30 eiectum est, equanimiter sustinentis, sit fama serenior, quia racione paciencie apud tres Personas gravissimas accepcior. Unde Math. xv. 12, 13, postquam Veritas reprobavit doc-

for it rests upon a divine sanction,

27. *diffamare* addidi e coniectura.

1. Cf. supra, f. 10 D.

13. 1 Cor. v. Perhaps ch. xv. 24.

26. *Tetragous*. Can Wycliffe mean *κακήγορος*?

18B] trinam Phariseorum vocando ipsos ippocritas, discipuli quadam ceca comparacione dixerunt: *Scis quia Pharisei audito hoc verbo scandalizati sunt?* Et ille respondens ait, *Omnis plantacio quam non plantavit Pater meus celestis erradicabitur*; 5 quod dicit: Omnis laus vel fama yppocrite inserta mentibus deceptorum, ex hoc quod non inscribitur libro vite, non crescet, sed punito peccato ippocrisis peribit funditus; quia Iob xx. 5 dicitur, *Gaudium ippocrite ad instar puncti*. Ex quibus capitur quod utilis veritas non est tacenda propter 10 scandalum reprobati, quia qui verum dicit taliter non diffamat; et nunc utinam placitantes pro infamiis accenderent ad istam sententiam, instar Christi (Ioh. viii. 50) dicentis, *Ego gloriam meam non quero: est qui querat et iudicet*. Quod si obicis per hoc quod quicumque menciendo depravat fratrem, iniuriatur sibi, faciendo alios amicos, odiendo, falsum 15 C\* de ipso opinari; concedo consequenciam: ymmo conceditur (ut patet tractatu primo, capitulo secundo) quod non est possibile hominem peccare convivendo cum aliquo, nisi iniuriatur cuilibet fratri suo; et, cum pro minoribus iniuriis and if attacked, 20 non prosequimur contra fratres, verissimum est quod potius pro fama notificata in facie ecclesie, instar ippocrite, quam pro fraterna correptione, tam acute prosequimur contra illos; quia indubie, quantum ad nos attinet, fama nostra foret sincerior committendo causam supremo Iudici, orando 25 caritatem pro iniuriante, quam zellando pro propria vindicatione, ut patet capitulo tercio tractatus primi: cum quibus autem circumstantiis talia possunt fieri, bene patet inferius, tractando si licet contendere sive pugnare pro bonis fortune.

30 Ex isto patet quinto quod nullius est hominis fama laudabilis nisi ubique fuerit promulgata. Patet sic: De ratione fame, in quantum huiusmodi, est quod sit bonum nomen, et specialiter virtutis, pluribus publicatum; sed nemo diffamari potest, nisi per totum mundum Trinitas increata ostenderit

its vindication  
may be safely  
left to God.

5. Reputation,  
to hold good,  
must be universal,

16. *conceditur*, i. e. *gr*: cod. *qr*, i. e. *queritur*. 26. *tractatus*: cod. *tractatu*.  
28. *licet*: cod. *habet*; loco cuius *licet*, quod inter columnas scriptum est 2da manu, videtur legendum esse. Illud tamen non est deletum.

not resting on  
the opinion of  
men,

which is locally  
restricted,

nomen suum; ergo conclusio: non enim est fama hominis [18C  
opinio vera vel falsa quam fratres de ipso concipiunt; tum  
quia ista opinio non est proprium bonum diffamati sed  
bonum opinancium multum alienum a famato, nec fama  
habet se proportionaliter ad opiniones huius modi, ut patet 5  
combinantibus; tum etiam quia nullum bonum inest nomi-  
nato secundum virtutem, que est una pars nominis, quod  
est proprietatum vel accidencium coleccionem in subiecto; et sic  
vere bonum nullum non inest homini, nisi communiter fuerit  
cognitum utrobique. Sicut \* enim Deus non potest creature D  
sue donare dominium, nisi ipsum se extenderit ad quamlibet  
partem mundi; sic nec potest dare bonum nullum homini,  
nisi Trinitas ipsum cognoverit utrobique. Et patet quam  
sit arta fama sophistica que non fundatur in iusticia, sicut et  
tale pretensum dominium. Pro cuius declaratione notandum 15  
secundum Boetium, primo de Consolatione, prosa xii., quod tota  
sphaera terre est quasi punctus contoralis in comparacione ad  
magnitudinem universi: a qua sphaera si primo notaveris se-  
paratam superficiem terre sub zona torrida divisam in septem  
climata; et secundo notaveris situs climatum per loca non 20  
limitata, ut deserta, maria, atque campestra; tercioque, quod  
loca habitationis humane non sunt hominibus occupata; et  
quarto, quantumcunque celebre fuerit nomen hominis apud

1. *est*, quod rima manu post *hominis* legebatur, huc 2da translatus est.

16. *de* addidi.

16. Boethius de Consolatione Philosophiae, lib. ii. pros. 7. Wycliffe is plainly quoting from memory; the original runs as follows: Omnem terrae ambitum . . . ad coeli spatium puncti constat obtinere rationem: id est, ut si ad coelestis globi magnitudinem conferatur, nihil spatii prorsus habere iudicetur. Huius igitur tam exiguae in mundo regionis quarta fere portio est . . . quae a nobis cognitis animantibus incolatur. Huic quartae, si quantum maria paludisque premunt, quantumque siti vasta regio distenditur, cogitatione subtraxeris, vix angustissima inhabitandi hominibus area relinquetur. In hoc minimo igitur puncti quodam puncto circumsepti atque conclusi de promulganda fama, de proferendo nomine cogitatis? . . . Videsne igitur quam sit angusta, quam compressa gloria, quam dilatare et propagare laboratis? (P. 997, ed. Basle, 1570 folio.) It may be added that Wycliffe's reading receives no light from the text of older editions, such as the Strassburg quarto of 1491, nor from the commentary attributed to S. Thomas Aquinas, therein printed, from which our author might be supposed to have drawn.

- 18D] mundum, non ex hoc integre est cognitum uni provincie vel opido; ymmo, posito quod sit, modicum vel nichil valet fame efflacio, et eciam in momento oblivioni committitur; pateret, quam arta et vana sit laus humana. Patet sententia ista, Sapiencie v. Econtra de iusto finaliter: unde <sup>but on God.</sup> Christus, docens nos famam mundi aufugere et curare de bono nomine (Luc. x. 18-20), sic alloquitur septuaginta duos discipulos, reversos cum inordinato gaudio de hoc quod illis demonia sunt subiecta: *Vidi, inquit, Sathanam sicut fulgur de celo cadentem. Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes: verumtamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subiciuntur; gaudete autem quoniam nomina vestra scripta sunt in celis.* In quo dicto patet primo, per-
- 19A tinenter \* ad inordinatum gaudium, discipulorum doctrinale
- 15 exemplum ab inani gloria revocatum, cum supremus angelus, in hoc abutens potestate sua, statim decedit ab originali dominio; et sic in fulgure notantur fetor peccati, intollerabilis cum celesti dominio, et inflammacio tumida alios ad superbiam provocandi: ideo non de opibus magnificis in vestram
- 20 famam et laudem mundanam procurantibus, debent Christi discipuli inaniter gloriari, sed securi de vera et ampla et perpetua fama, qua in rationibus exemplaribus et naturis angelicis inscribuntur. Et patet quod est fama simpliciter sive laudabilis, quia solum illa que est aput Deum accepta et ubi-
- 25 que: licet enim quelibet creatura secundum esse intelligibile sit ubique famata, tamen secundum esse existere est reputative et terminative in Deo, et sic in qualibet parte mundi; sicut dominium est terminative ubicunque est serviens, licet utrumque sit subiective solum in dominante substantia vel famata.
- 30 Sexto patet quod nihil potest privare hominem fama sua nisi ipse gratis consenciat. Probatur: Eo ipso quo homo perseverat in gracia aut virtute, manet fama sua integra et illesa (iuxta conclusionem quartam); sed nemo potest virtutem perdere nisi velit; ergo neque famam. Minor patet

6. Reputation  
can only be lost  
by a man's free  
will:  
for it stands with  
virtue,

1. cognitum: cod. cōgnitum. 6. aufugere: cod. affugere. 7. alloquitur: cod. loquitur. 14. inordinatum: cod. ordinatum. 20. famam: cod. famem.  
26. famata: cod. fama.



which, as God's gift,  
a. must be safe  
against injury;

and thus  
b. only destruc-  
tible by sin, i. e.  
by free will;

besides,  
c. it is blasphemous to say that  
God can deprive  
a man of virtue  
unjustly.

Conclusion:  
What is true of  
reputation

is true also  
of lordship,  
which can only  
be lost by a  
man's free will,  
i. e. by sin;

but if he re-  
nounce it for  
Christ's sake

tripliciter ex modo donacionis divine que est liberalissima [19A  
(ut patet supra, capitulo sexto); donacio autem que est abso-  
luta sine repugnacione que no\*ceret donacioni, est liberalior B  
quam donacio post quam fit spoliacio sine demerito donatorii;  
ergo sola ista potest Deo competere. Similiter, nemo potest 5  
privari virtute nisi peccaverit; sed nemo potest peccare nisi  
consenciendo peccaverit; ergo etc. Nam secundum Augus-  
tinum (primo Retractacionum, xiii.) omne peccatum est adeo  
voluntarium, quod si non est voluntarium, non est peccatum.  
Similiter, si Deus posset servum suum spoliare fidelem vir- 10  
tute sine suo demerito, per idem posset quantumlibet damp-  
nificare et peiorare hominem ipsum sincerius continue dili-  
gentem, consequens contra fidem. Ideo dicit Crisostomus  
quod *Nemo leditur nisi ledatur principaliter a se ipso* (ut patet  
tractatu secundo, capitulo primo). 15

Cum ergo Deus non potest auferre famam de suo fideli  
ministro sine eius demerito, nec quidquam potest creatura  
rapere de manu Dei (ut dicit Veritas, Ioh. x. 28); sequitur  
conclusio: nec quidem creatura potest quidquam facere nisi  
Deus approbaverit, utendo creatura pro organo; quia Ioh. xv. 5 20  
dicitur, *Sine me nihil potestis facere*: et cum eodem sic con-  
siderato, de quolibet dono Dei sequitur quod nemo potest per-  
dere dominium nisi gratis peccaverit; quicumque enim gratis  
perdit tam utile donum Dei, peccat indubie, factus stultus:  
renunciatio autem civilitatis propter Christum, etsi videatur 25  
multis stulticia, est tamen magna negociandi prudentia;

3. donacioni: cod. donacio.

25. renunciatio: cod. renunciatio.

2. V. supra, f. 12 C, D.

8. Usque adeo peccatum voluntarium malum est, ut nullo modo sit  
peccatum si non sit voluntarium: Opp. vol. i. 19 F, 20 C. The place is  
itself a citation from the De vera Relig. § 27 (ibid. 756 E). Sin in  
Augustin's view is the direct correlative of free will: see the De lib.  
Arbitr., passim, especially i. § 21; ii. § 1; iii. §§ 47, 48 (vol. i. 578 D, E,  
583 F, 629 F seqq.).

14. The nearest place I can find is in Chrysostom's homilies on the  
Romans, xxii. § 4: 'Ο μὲν γὰρ κακῶς πάσχων οὐκ ἔχει μόνιμον οἶκον τὸ  
κάκον. Οὐ γὰρ αὐτὸς αὐτὸ ἔτεκεν· ἀλλ' ἐτέρωθεν αὐτὸ δεξιόμενος ἐποί-  
ησεν ἀγαθὸν διὰ τῆς ὑπομονῆς. 'Ο δὲ ποιήσας κακῶς οἶκον τὴν πληγὴν ἔχει  
τῆς κακίας: vol. ix. 685 B. The quotation is a favourite one with Wycliffe:  
cf. De Diab. et Membr., i. (Polem. Works, vol. i. 362, ed. Buddensieg).



19C cum, propter \* dominium sophisticum non existens, ac- he acquires true  
 quiritur verum dominium universi, secundum quod 1 Cor. and universal  
 lordship,  
 ii. 14 scribitur: *Animalis homo non percipit ea que Spiritus* a truth to which  
*Dei sunt; stulticia enim est illi, et non potest intelligere, quia* the lower intelli-  
 gence is blinded,  
 5 *spiritualiter examinatur.* Oportet enim examinare volunta-  
 tem legem Dei cum veritatibus stultis in ea absconditis, exuere  
 vim cognitivam a corporalibus fantasmatis, et non quiescere being led astray  
 in isto fuco sophistico: 'Nemo est dominus alicuius usibilis by sophisms.  
 'quoad mundum nisi sit notum mundo et capiat de illo  
 10 'ocupacionem, secundum exigenciam seculi abusivam; er-  
 'go aliter non est simpliciter et vere dominus.' Fumus iste Of such sophisms  
 cum libidine temporalium execat plurimos in tantum quod should preachers  
 be ware.  
 quidem professores Scripture nostre dicunt quod talia devota  
 sunt predicabilia sed non vera: sed revera praedicabilia debent  
 15 exquisitissime examinari ne secundum aliquid sapiant falsi-  
 tatem; primo ne tam publice predicans comittat men-  
 dacium; secundo ne auditorium deprehendens falsitatem  
 exortantis in aliquo, habeat totum sermonem suspectum  
 tamquam ludicrum; tercio, cum voces praedicantis signa  
 20 sint ad nihil vel modicum efficacia ad hortandum, nisi de  
 quanto veritas, subtracta veritate, docet et excitat, patet  
 quod si deest veritas, deest doctrix, quia quod non est, non  
 edocet. Et hinc dicit Augustinus quod, si aliqua pars  
 Scripture sacre foret falsa, ipse haberet totam suspectam;  
 25 ymmo, auditorium nesciret quomodo predicatori admodum  
 concionatoris fingentis fabulas loqueretur et quomodo pre-  
 dicaret sensum catholicum: et hinc dicitur quod parabole  
 D \* Salvatoris erant narracio veridica rei geste; cum Dominus  
 veritatis non indiguit mendicare fabulas vel iocose mentiri ad  
 30 populum edocendum: in exhortacionibus quidem debet  
 burdacio, sicut et falsitas, precipue semoveri. Et revera si  
 scirem aliquam partem Scripture sacre, et specialiter dictum  
 Domini, non esse verum de virtute sermonis, ego non forem  
 amplius Christianus: sed scio quod cicuius celum et terra

5. *examinatur*: cod. *examinantur*. 14. *predicabilia* . . . *praedicabilia*: diver-  
 sitatem scripturae hic et inferius (l. 19), sicut et alibi, non iudicavi mutandam esse.  
 27. *dicitur*: ita correctum; fuerat *dicat Gregorius*: neque potui quidem in Gregorii  
 scriptis verba invenire.

deficerent; ideo firma fide adhereo dictis Christi de amicitia; [19D patet, primo, capitulo iii., etc.

## IX.

THE LORDSHIP  
OF THE RIGHT-  
EOUS IS EQUAL  
TO THAT BEFORE  
THE FALL.

1. a. What God gives a man, cannot be taken away except by his own fault: for God cannot will to take it away himself; and what man takes away from the righteous, leaves charity remaining, and thus grace, the basis of lordship;

which grace is increased

by such robbery.

Ex istis patet ulterius, si non fallor, quod Deus non potest donare homini quodvis donum quod, sine suo defectu 5 dampnificando, quis auferat; vel quod iustus perseverans privetur dono aliquo, nisi Deus secundum valencius recompenset. Prima pars patet ex proximo dictis, quod Deus non potest dampnificando velle auferre a servo grato donarium; et cum potest impedire quamlibet creaturam adver- 10 santem legi sue, ne in substantia dissolvatur, patet conclusio. Cum enim ablacio dicit remanentem existenciam ablati, patet quod si quis auferret a iusto membrum vel tunicam, servando caritatem, habet ipsum excellencius in maiori gracia ex virtute paciencia cumulata; et quanto maior est gracia sive 15 dileccio fundans dominium, tanto est dominium verius sive firminus, quia divino dominio similis: et ideo vere dicit Augustinus, epistola xxxvii., quod temporalia tanto verius habentur quanto minus amantur; \* quia, cum amor eorum 20A subtrahit ab amore Dei, et econtra, patet quod de quanto 20 minus amantur, amor Dei de tanto intenditur: illi enim amores mutuo se augmentant et minuunt ex adverso; et patet quod raptores auferendo temporalia iustorum fundant in eis titulum ampliorem; et ideo signanter, commendans prudenciam Hebreorum, dicit apostolus (Hebr. x. 34), quod 25 *rapinam bonorum cum gaudio* susceperunt, non intelligendo quin liceat habere temporalia et displicere de iniusticia rapientis, sed nemo affectaret illa nisi de quanto sunt sibi necessaria ad ministerium Dei sui, nec excidet a fraterna caritate propter aliquam iniuriacionem possibilem fratris sui; 30 que si assit, patet quod iniurians non dampnificat, sed lege

2. *primo, capitulo iii.*: cod. 1<sup>o</sup>, *capitulo 3<sup>o</sup>*. 18. *xxxvii.*: cod. 3<sup>a</sup>. Cf. supra, p. 5, l. 22, not. crit. 24. *prudenciam*: cod. *prudencia*. 30. *iniuriacionem* e corr. marginis (pro *iniuriam*).

8. V. supra, f. 19 B.

18. August. ep. cliii. § 26 (vol. ii. 534). cf. supra, pp. 5, 35.

20A] invincibili cooperatur in comodum servi Dei; et patet prima pars conclusionis.

Secunda vero pars superaddit, cum stat hominem privari viribus corporis, ut visu et aliis donis Dei, cum hoc quod ista postmodum non existant, et isto modo contingit Deum privare electos suos bonis que prius donaverat, ut patet de Iob et Thobia et multis similibus. Sed da, tamquam falsigraphus, quod Petrus iustus finaliter peyoretur privacione doni Dei, vel quod sine suo defectu Deus non retribuat sibi valencius; et quero utrum Petrus servat caritativam pacienciam vel excidat ab eadem. Si excidit ab ea, peccat mortaliter; et cum nemo peccat \* in aliquo, nisi in illo quod potest declinare (cum lex Dei non potest obligare hominem facere quod non potest), sequitur quod Petrus notabiliter deficit: cuius oppositum erat datum. Si detur altera pars, quod Petrus perseverat in paciencia caritativa, patet quod notabiliter meretur, et per consequens Deus noviter donat sibi gratiam et virtutem: cum omne donum gracie sit melius quam universitas bonorum naturalium, corporis, vel fortune, sequitur quod Deus recompensat sibi loco privati longe valencius; et per consequens melioratur et non simpliciter peyoratur.

Ex isto argumento legis Christi capiunt sancti quod non potest esse tribulacio vel passio hominis nisi iusta; quia si perseveret in gracia paciencie, tunc passio est meritoria et sic iusta. Si excidat pusillanimitate a gracia, tunc, ratione peccati, est iustum quod taliter puniatur. Et istam conclusionem clarius demonstrabilem credo quam ego esse, fidem in qua sancti vicerunt regna, etc. (Hebr. xi. 33); et eadem fides est novum testamentum in quo altitia Christi pasta et condelectata sunt, sustinendo pro ewangelio Christi contumelias et omnes penas inferibiles congaudent. Et ista videtur sententia apostoli (2 Cor. iv. 16), ubi postquam declaravit tribulaciones, aporiaciones, et persecuciones redere sanctis ad gloriam, subdit finaliter verbum spei: *Propter quod*, inquit, *non defecimus*; et quia posset

b. The righteous cannot be deprived of anything, except God recompense him with something better:

for if the loss involve the loss of charity, he is a sinner and no longer righteous;

and if it does not, he retains a virtue more excellent than any earthly goods.

His reward justifies all present suffering.

7. Thobia: cod. Hobia.  
cod. 15.

27. credo quam: cod. quam credo.

28. xi.:

7. Job i. 21; Tobit i. 20 (ver. 22, Vulg.)

obici contra ipsum de deficiencia corporis, subdit, *Sed licet is* [20B  
*qui de foris est homo noster corumpatur, tamen is \* qui intus est* C  
*renovatur de die in diem*; cum enim tota personalitas hominis  
 servatur in spiritu, patet quod deponens corpus pro fidei  
 Domino qui non potest deficere, est securus de retributione, 5  
 ut tangitur supra, capitulo sexto. Nec video quomodo Chris-  
 tianus posset aliter in Deum suum secure credere.

2. The universal  
 lordship held by  
 man before the  
 fall

is restored to  
 the righteous  
 through Christ,

Ex istis formetur ratio ad probandum conclusionem prin-  
 cipaliter propositam: homo in statu innocencie habuit do-  
 minium cuiuslibet partis mundi sensibilis (ut patet tractatu 10  
 secundo, capitulo —), et virtute passionis Christi est iustis plena  
 peccatorum remissio ac dominium restitutum; ergo iam tem-  
 pore gracie habet iustus plenum universitatis dominium. Et  
 cum idem sit iudicium de quolibet predestinato, sequitur  
 conclusio: minori autem quoad primam partem nullus 15  
 fidelis dissenciet; sed quia in secunda parte posset fingi  
 quod ‘lapsus non dominatur suo corpori, cum peccatis  
 ‘dimissis, secundum apostolum et certissimum experimentum,  
 ‘remanet rebellio,’ ideo argumentando propositum tollam  
 primo hanc evidenciam: nam nemo est iustus simpliciter 20  
 nisi sit immunis a peccato mortali; sed eo ipso quod sic,  
 anima dominatur corpori, igitur etc. Nam corpus non do-  
 minatur anime, nisi ipsam adduxerit per peccatum servituti.  
 Ideo dicit apostolus (1 Cor. ix. 27), *Castigo corpus meum et*  
*in servitutem redigo, ne cum aliis predicaverim, ipse reprobis* 25  
*efficiar*. Et patet quod repugnat aliquem esse iustum mora-  
 liter nisi anima corpori dominetur; nec oppositum umquam  
 expertum est, vel apostolum affirmasse, cum rebellio \* penalis D  
 difficultans ad meritum non tollit.

since grace in-  
 volves lordship,

Hoc ergo habito, probatur quod iustificato restituitur do- 30  
 minium sicut et gracia; nam eo ipso quod alicui restituitur  
 principale, restituitur complete iusticia, ergo et dominium con-  
 sequens ad iusticiam sicut passio ad subiectum. Unde veri-  
 tate asserti pro maxima parte dicunt mundani philosophi  
 quod irregularitas tollitur in homicida iniusto, virtute baptis- 35

11. *passionis* e corr. marg. (loco *possessionis*).

12. *restitutum*: cod. *restitutum*.

6. V. supra, ff. 13 D, 14 A.

18. Rom. vii., &c.

20D] matis, non autem in legaliter ac meritorie occidente; quia, ut dicunt, irregularitas, licet non sit peccatum, fundatur tamen in peccato priori quod deletur cum suis sequentibus per baptismum, et in secundo, cum non sit ad peccatum 5 consequens, non deletur. Nec debet principalis conclusio verti in dubium, cum descriptive dominium hominis sit *habitus qua dominus denominatur suo prefici servienti*; sed iusto servit totus mundus sensibilis etiam post lapsum (ut patet ex dictis septimo capitulo), ergo conclusio; nam aliter 10 abuteretur mundo, recipiendo usum tam utilem alieni; ergo etc. Unde apostolus (1 Cor. iii. 19), sciens quod ista sapientia videtur dubia et fatua apud mundi sapientes, sic scribit: *Sapientia huius mundi stulticia est apud Deum*; et sic verbum directum Corinthiis observantibus caritatem: *Omnia,* 15 *inquit, vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas, sive mundus, sive vita, sive mors, sive presencia, sive futura; omnia enim vestra sunt*: et revera nescio quomodo ista sententia 21A planius posset dici. Si autem Corinthii habebant \* caritatis titulo omnia ista, a pari quilibet iustus quamlibet partem 20 mundi. Si enim tres precipue columpne ecclesie asserunt, quod quecunque, sive vita, sive mors, amici vel inimici, et omnia futura, de quibus minime videtur, cedunt in sanctis ad bonum utile, quomodo non totum residuum huius mundi?

Confirmatur tripliciter: primo ex hoc quod Deus non 25 potest donare posterius nisi prius donet quodlibet essentialiter ipso prius, cum sit prima natura donans ordinatissime, non potens donare aliquid nisi prius naturaliter det se ipsum, 30 nium creaturarum, videtur quod non posset dare homini

30. Pro *creaturarum* stat in margine *creatorum*, id quod minus accipiendum est quia scriptor illud ep. ad Coloss. i. 15 recte videtur spectare.

7. The words are cited from the *De Dominio divino* i. 1: Dominium est habitudo nature rationalis secundum quam denominatur suo prefici servienti: cod. Vindob. 1339 f. 1 B.

9. V. supra, pp. 47-51.

20. *Tres precipue columpne*, apparently Paul, Apollos, and Cephas: cf. Gal. ii. 9.

quidquam inferius nisi prius naturaliter daret ipsum, et per [21A

and therewith  
his full lordship:

consequens sicut communicat suo donatorio se ipsum, sic et totum amplum suum dominium, iuxta illud Math. xxiv. 47:

b. nor does he  
grant the lower  
without the  
higher, which  
is its cause,

*Amen dico vobis, super omnia bona sua constituit eum.* Similiter cum omne inferius requirit causanciam sui superioris, 5 videtur quod si Deus donat inferius, donat quodlibet essentialiter vel accidentaliter ipsum causans; huiusmodi est omne superius; ergo etc. Aliter indubie donacio foret inutilis, ac si quis donaret mihi accidens et non substantiam; unde iure

any more than  
the accident  
without the  
substance.

illius donacionis que omni iusto ex Deo competit, dedit 10 Achimelek David et pueris suis, dum tamen mundi fuerint, panem sanctum Deo specialiter consecratum, docens in hoc plane quod omni iusto licet in tempore necessitatis uti ex natura\*li dominio bonis Dei. Aliter enim Deus deficeret B servis sui in sibi necessariis. Nec est fingendum quod Deus 15

c. In restoring  
mankind after  
the fall, God  
restored it com-  
pletely,

primo in hora necessitatis daret dominium, quia omnia fun-  
damenta domini sunt equaliter post et ante. Similiter Deus  
non restituit vel reparat aliquid nisi complete et perfecte  
restituatur, quia Dei perfecta sunt opera; sed restituit genus  
humanum ad dominium perditum, ergo plene et perfecte 20  
ipsum restituit. In cuius signum, Gen. ix. 1-3, alloquitur  
iustos lapsos sic: *Crescite et multiplicamini et replete terram:*  
*et terror vester ac tremor sit super cuncta animancia terre et*  
*super omnes volucres celi, cum universis que moventur in terra;*  
*omnes pisces maris manui vestrae tradite sunt: et omne quod 25*

with universal  
lordship

and ampler use  
than previously.

*moveatur et vivit, erit vobis in cibum; quasi olera virencia tra-*  
*didi vobis omnia.* Et tam amplum et explicitum usum non  
legitur Deum innocentibus concessisse; et in idem sonant  
quotlibet dicta scripturarum tam Novi quam Veteris Testa-  
menti. Unde Gen. iv. 3, 4, scribitur: *Factum est ut post 30*  
*multos dies offerret Caym de fructibus terre munera Domino;*  
*Abel quoque obtulit de primogenitiis gregis sui:* in quo verbo  
sic notamus subtiliter digitum Spiritus scribentis tam varie,  
quod Abel iustus de suis obtulit et Caym impius extranee de

23. ac addidi e Bibliis.

25. tradite: sic.

27. omnia: cod. semina.



21B] terre fructibus; patenter innuitur quod omnis iustus simpliciter dominatur iuste omnibus quibus preest, iniustus C\* autem iniuste occupat aliena; sicut notat et declarat dominus Armanus (libro secundo de Pauperie Salvatoris, 5 tercio capitulo) utilis testis istius sentencie: et idem dicit Augustinus, Ieronimus, Hugo de Sancto Victore, Lincolniensis, et alii doctores, quibus concessa sunt primicie sensuum Scripturarum. Sed et doctor gentium, Hebreorum ii. 8, probat quod Christus habet dominium universitatis humanitus, 10 per illud Psalmi, *Omnia subiecisti sub pedibus eius: in hoc*, inquit, *quod omnia ei subiecit, nihil dimisit non subiectum ei*. Sed cum nos simus fratres Christi, filii adoptivi, coheredes sui, sequitur per idem quod omnia sunt nobis subiecta, etiam ipsemet Christus.

15 Iusti ergo sunt omnia, non tamen peccata, quia non prosequuntur ex creaturis: ut mors et vita, virtus enim et peccatum, que sunt fines universitatis create, nulli possunt servire, licet sint iusti ad tempus qui statim excidunt a iusticia ut presciti, et quidam iusti predestinati qui finaliter perse- 20 verant; et hii solum sunt heredes regni habentes ius perpetuum pro se et suis. Primi autem, tamquam liberi tenentes, habent ad tempus pro quo serviunt sine forisfactura, omnia bona Domini secum tunc existencia: verumtamen non habent simpliciter titulum hereditarium pro suo perpetuo ad 25 hec bona, quod non stat per defectum domini, cum limitat illis sub pena forisfacture quod omnia sua in caritate fiant D\* (ut patet 1 Cor. xvi. 14); quod servitium debitum dum subtrahunt, a suo dominio excidunt; ideo non conceditur de illis quod habent omnia, sed, quantum merentur de congruo 30 de bonis gracie et nature, omnia tunc secum existencia: sed

3. The righteous therefore has all things, except sin, which is incompatible.

He is an heir; while those who fall away are but tenants-at-will,

and have incomplete possession:

3. autem: cod. aut. 16. virtus: cod. potius veritas. 27. xvi.: cod. 14.

4. Rich. fitzRalph de Paup. Salv. ii. 3: Secundum purum sensum huius verbi *dominus*, ut supra probabimus, dominus rerum non est aliquis nisi gracia iustificante sit iustus, quales non sunt in sua conceptione filii Eve, sed *omnes nascuntur filii ire*, secundum apostolum, Eph. ii.: cod. Bodl., auctar. F. infr. 1. 2, f. 39 D.

10. Psalm viii. 6 (Vulg. 8).

12. Matth. xii. 50, Rom. viii. 15-17.



non habent suam beatitudinem, cum ipsam non merentur **[21D]**  
 (ut patet supra, capitulo secundo), nec bona futura post sui  
 he has all things, dampnationem; predestinatis autem promittit apostolus sig-  
 present or future, nanter, 1 Cor. iii. 22, quod omnia sunt illorum, *sive presenciam*  
*sive futura*; de preteritis autem non meminit, quia, cum 5  
 dominium requirit existenciam extremorum, videtur quod  
 preterita corrupta ante illorum existenciam non sunt sicut  
 futura omnia, cum manent in gracia predestinacionis per-  
 petua; verumtamen, cum omnia preterita, que iam non  
 existunt, perficiunt dispositive ordinem seculi iam instantem, **10**  
 potest probabiliter dici quod omnis predestinatus habet omnia  
 preterita vel futura, et correspondenter habet esse sempiter-  
 num in causis secundis, et iam non habet illa in propria  
 existenciam sed in effectu vel fruitu, modo quo opera bonorum  
 sequuntur illos, ut dicitur Apokal. xiv. 13, et alibi sepe in **15**  
 Scriptura patet consimile; ideo etc.

by the eternal  
 grace of predes-  
 tination.

## X.

FOUR GENERAL  
 DEDUCTIONS:  
 1. Man's lord-  
 ship after the fall  
 is larger than in  
 the state of inno-  
 cence:

2. by the addi-  
 tion to the lord-  
 ship of the right-  
 eous in conse-  
 quence of sin,  
 they gaining in  
 the precise ratio  
 of its extent;

Ex istis possunt elici quatuor veritates: prima, quod hu-  
 manum dominium ratione lapsus hominis est extensius et  
 graciosius quam fuisset toto humano genere statum \* inno- **22A**  
 cencie conservante. Patet primo ex hoc quod regnum uni-  
 versitatis occasione peccati est per dampnatos, cum appen-  
 diciis suis, extensius quam foret subducto omni peccato; et  
 super omnibus illis dominatur quilibet beatus, ergo extensius  
 quam dominaretur subducto peccato. Pro asserto suppono **25**  
 pronunc quod tanta multitudo precise sit celestium civium,  
 quanta fuisset subducto peccato. Ex quo patet quod, quot  
 sunt homines vel angeli damnati, tot erunt homines, et plures  
 quam fuissent statu innocentie ex integro conservato; et cum  
 mors et vita omnium istorum cedunt sanctis ad gloriam et **30**  
 ministerium, secundum Paulum, patet quod occasione pec-  
 cati est dominium beatorum extensius et gloriosius.

3. by the minis-

Secundo confirmatur idem per hoc quod humanum genus

25. *peccato*: cod. *peccati*. 28. *damnati* marg.: cod., ut videtur, *dominati*.

2. V. supra, f. 4 D.

- 22A] recipit multa ministeria a Christo, qui est *magni consilii* try of Christ and the angels, consequent upon the fall;  
*Angelus*, et a ceteris angelis, que non recepisset stante statu  
innocencie ex integro; ergo conclusio. Argumentum patet ex  
hoc quod Christus fuit minister Hebreorum (secundum apo-  
5 stolum, Rom. xv. 8) et omnes alii sunt *administratorii Spiritus*  
(ut dicit apostolus, Hebr. primo capitulo); et quod nec  
Christus fuisset incarnatus nec angeli taliter administrantes si  
nullum peccatum precesserit. Ex hoc videtur quod utrumque  
foret superfluum; ymmo, posito quod sic, Christus non fuisset  
10 sic passus et mortuus, nec angeli ex pugna cum dyabolo me-  
rerentur; que omnia cum serviunt beatis ad gloriam, sequitur  
quod tale dominium illorum est modo amplius quam fuisset.
- B Tercio con\*firmatur ex hoc quod predestinati pugnando c. by virtue of the Christian's conflict with evil  
cum hostibus, in virtute ducis exercitus Iesu Christi super-  
15 addunt unum genus meriti, quod pro statu innocencie non  
fuisset, et aliunde est equivalens vel superhabundans quan-  
tum ad gratiam; ergo simpliciter est dominium hominis  
graciosius et premium gloriosius quam fuisset: patet con- and his final victory.  
sequencia, cum quia nullum triumphum laudabilem preter-  
20 mittit Deus irremuneratum, eciam ultra condignum, tum  
eciam quia, ratione lapsus, est talis gracia sincerior quam  
fuisset si filius adoptivus staret innocens, immunis simpliciter  
a peccato; gaudium ergo de triumpho superadditur beatis  
occasione peccati, cum constat quod, subducto omni peccato,  
25 non fuisset rebellio: unde non legi angelos astitisse homini-  
bus ministraliter ante lapsum, cum instructi fuissent suffi-  
cienter per dominium; nec oportuisset opposuisse angelum  
bonum contra malum, ubi nulla adversancia astitisset: unde  
in signum huius domini legitur Apok. ultimo, postquam  
30 Iohannes cecidit ad pedes angeli ut adoraret eum dulcia, qui  
ostendit sibi ministeria: *Vide, inquit, ne feceris; conservus  
enim tuus sum et fratrum tuorum*; ubi non est putandum  
angelum propter urbanitatem falsum fingere.

1. *Magni consilii Angelus.* The title is quoted from an antiphon for the Nativity: see S. Gregory's Antiphony, Opp. vol. iii. par. i. 658 B. Its original is the LXX. version of Isa. ix. 6, *Μεγάλης βουλῆς ἄγγελος.*

6. Hebr. i. 14.

31. Revel. xxii. 9.

*Illustrations.*

Et hinc credo beatum Gregorium in cantico ecclesie con- [22B  
firmasse quod necessarium fuit Ade peccatum et nostrum,  
et felix culpa que talem ac tantum meruit habere redemp-  
torem: felix, dico, a signo remissibilitatis, sicut urina est  
sana. Et huic sentencie videtur apostolus \* alludere (Rom. C  
v. 20) quando dicit, *Ubi habundavit delictum, superhabun-*  
*davit et gracia.* Sed absit ex isto concludere quod pec-  
candum est ut bona eveniant (ut supra dictum est, capitulo  
sexto); quia quod bonum evenit, non est ex occasione data  
delicti, sed ex gracia Salvatoris. Ex quo patet quod propter 10  
istam sentenciam Christianus speraret in nomine Christi,  
potens victorialiter insurgere ad pugnandum viriliter pro  
corona, et yperduliam devocius sibi refunderet in cuius vir-  
tute fiunt hec omnia. Et sic patet illud, Luc. xv. 7, salvari  
ad litteram quod *Gaudium erit in celo super uno peccatore* 15  
*penitentiam agente, quam super nonaginta novem iustis qui non*  
*indigent penitencia.* Pro cuius declaracione suppono quod  
Salvator intelligat in sua parabola per centenarium univer-  
sitatem creature salvandam, per ovem perditam humanum  
genus per Christum redemptum, et per nonaginta novem 20  
universitatem novem ordinum angelorum stantium: cum  
ergo Christus sit unum suppositum illius generis, qui, licet  
non peccavit, egit tamen penitentiam principalem pro om-  
nibus; patet quod plus gaudendum est de illo genere quod,  
secundum plurem partem, est peccator, quam super univer- 25  
sitate ordinum angelorum; ymmo super quolibet illorum  
peccatorum ratione redemptionis et Christi conversacionis est  
materia plus gaudendi.

2. The restora-  
tion of man is  
more complete  
than his loss.  
For, dividing  
mankind into  
two generations  
or kinds,  
that of the second  
Adam

Secunda veritas est ista, quod totum genus humanum com-  
plecius per mediatorem Dei et hominum est redemptum quam 30  
fuit perditum: pro cuius declaracione suppono quod tota  
multitudo predestinatorum sit una generacio sive genus,  
\* cuius principium sit secundus Adam celestis; et totum D

5. *alludere*: cod. *aludere*. 12. *pugnandum*: cod. *pūgnand'*. 25. *super* e  
corr. marg. (pro *sit per*): cui correctioni formam accommodavi proximæ vocis, quæ  
in codice *universitatem* legitur.

8. V. supra, f. 14 D.

12. Cf. 1 Cor. ix. 25, 26.

- 22D] genus prescitorum sit generacio pessima, cuius pater seu <sup>and that of the devil,</sup> principium sit dyabolus. Patet ista suppositio ex modo loquendi Salvatoris: creberrimè de prima dicitur, 1 Ioh. v. 18, *Generacio Dei conservat predestinatum*; de secundo, Math. xvi. 5 4, *Generacio mala et adultera signum querit*: et de illa loquitur Math. xxiii. 34-36, *Ecce ego mitto ad vos sapientes*, etc., *ut veniat super vos omnis sanguis iustus. Amen dico vobis, venient hec omnia super generacionem istam*; ubi nec dubium intelligit totam multitudinem prescitorum, cum Math. xxiv. 34 dicit, 10 *Amen dico vobis quia non preteribit generacio hec donec omnia fiant*. Unde Crisostomus super illo Math. xxiii. scribit: *Omnium, inquit, iniquorum persecutorum homicidarum generacio una est, et si non sint omnes in tempore uno omnes sunt filii persecutorum, ipsius Caym*; et declarat diffuse continuacionem 15 illius generacionis a gente in gentem. Istis suppositis patet <sup>it is plain that the redemption of the former is in all respects</sup> conclusio de generacione predestinatorum que ex integro est redempta. Et cum redimitur ad maius et melius domini- nium, ad gloriosius premium, et secundum tantam multitu- dinem electorum quanta fuisset servata in innocencia, patet 20 quod complecius est redemptum quam fuit perditum per <sup>completer than its loss through sin.</sup> peccatum: utrum autem precise idem homines qui fuissent in statu innocencie iam salvantur, vel mixtim utriusque genera- tionis homines tunc fuissent, non audeo temere diffinire; sed probabiliter assero quod manet idem genus salvatum quod 23A fuit perditum per peccatum, intelligendo \* modo priori per genus generative, excluso principio qui est Christus. Nam non est qui ex integro faciat bonum, usque ad illud unum exclusive; cum ipse nunquam illegaliter declinavit.

- Et patet quod de toto genere humano, aliqui sunt non 30 redempti, ut presciti qui nunquam gustaverunt carismata cari- <sup>Of the whole human race some are not re- deemed; some fall away;</sup> tatis; aliqui sunt redempti set non ad hereditatem vel gloriam,

13. uno omnes: cod. omnes uno.

11. Io. Chrys. in Math. Hom. lxxiv. (vol. vii. 715 seq.), who however furnishes only the general sense of what Wycliffe gives as a quotation.

26. *Nam non est*, &c. The meaning I take to be: 'For there is no one who can do good *ex integro*, every one needs to be redeemed *ex integro* (above, l. 16), up to that *principium*, Christ, and excluding him, because he never needed redemption.'

and some perse-  
vere :

ut presciti qui a gracia exciderunt; et aliqui sunt redempti de [23A  
captivitate ad gloriam, ut generacio iustorum qui in gracia  
finaliter perseverant: utrum autem plures sunt dampnati  
quam salvati, sicut videtur multis Scripturam sapere, non est  
nostrum discutere. Non enim sequitur: '*Multi sunt vocati*, 5  
'*pauci vero electi*, ergo plures sunt dampnandi quam sal-  
'vandi;' cum tota generacio salvandorum et maior pars  
adultere sit vocata, et minor numerus est paucus respectu  
minoris: unde, licet perdicio sit universalior quam redemptio,  
ipsa tamen est prestancior ex perditione finali prescitorum, cum 10  
ultra genus salvandorum in statu innocencie exinde perficitur,  
et precium sufficiens pro quotlibet mundis salvandis, si fuerint,  
est solutum. Et patet quod materiam superhabundans dat  
operacio ubique redemptoris, quia maius genus hominum  
redemit ad gloriam vel gratiam, quam in statu innocencie 15  
salvaretur, et preter hoc creavit unum aliud genus, quod licet  
ex proprio peccato sit perditum, tamen cedit salvandis ad  
gaudium, et precium redemptionis illorum sufficiens, si non  
rennuerint, est impensum: unde quod Adam habet plures filios  
modo licet indebite \* procreatos quam habuisset subducto B  
peccato, est bonum sibi et ordinatum eternaliter ad per-  
fectionem perpetuam universi.

3. As the sinner,  
the more grace  
he has received,  
sins the more  
heavily,

a. the fault  
being relatively  
greater,

b. the act being  
one of aggra-  
vated ingrati-  
tude

and  
c. disobedience;

Tercia veritas sequens ex dictis est ista: Sicut peccans  
post maiorem gratiam peccat gravius, sic resurgens post  
lapsum a gracia redit ad tantam gratiam vel maiorem. 25  
Prima pars ex hoc videtur evidens, quod peccatum dictum  
formaliter est defectus amplior et per consequens maius  
peccatum: igitur confirmatur ex hoc quod ingratitude prius  
grati, peccantis post maiora carismata, est eo maior; et  
omnis ingratitude est peccatum vel sese inseparabiliter conse- 30  
quitur; ergo et peccatum est adeo magis grave. Et tercio  
confirmatur ex hoc quod omnis Deo gravior est de tanto

6. *quam*: cod. *quod*.

13. *dat* addidi e coniectura.

25. *redit*: cod. *reddit*.

5. Matth. xxii. 14.

8. *Adultere*, scil. *generacionis*: cf. Matth. xvi. 4.

*Minor numerus*, &c.: i. e. the righteous are few, as the part is small  
in relation to its whole, not as part to part.

32. *Omnis Deo gravior*, &c.: i. e. apparently, the more grace a man

- 23B] sibi obligacior, et per consequens solvendo obligacionem est inobediencior, et obliganti plus debitor, et † hec ac peccata sibi invicem in gravedine commendent. Sicut ergo cadens <sup>for the gravity of a sin is determined by the depth of the sinner's fall,</sup> a gradu alciori ad situm eque bassum patitur ruinam cum 5 paribus graviorem, sic cadens spiritualiter a maiori gradu ad non gradum simpliciter magis peccat. Et hinc dicunt doctores quod primus parens post statum innocencie non potuit primo venialiter peccavisse, quia tanto dotato virtutibus non affuisset excusacio peccandi, quantumcunque levi peccato de genere; 10 et cum venialitas et excusabilitas a dampnacione, sicut et eorum opposita, corespondent, videtur patere sententia: ideo (ut patet tractatu primo, de ordinacione temptationis, capitulo quinto) primum peccatum fuit defectus submissionis, ad quod sequebatur superbia peccatum proximum actuale.
- C \* Sed pro solucione obiectuum dicitur communiter quod <sup>not by any consideration of its intention,</sup> 'gravedo peccati potest attendi tripliciter: primo intensive, 15 et sic defectus gracie Petri, a qua cecidit negando Dominum, 'fuit maius peccatum quam peccatum traditoris, posito quod 'nunquam fuerat ita grave; secundo dicitur peccatum reliquo <sup>its extent,</sup> 20 'gravius extensive, et sic quodlibet peccatum finalis inpen- 'tencie est infinitum gravius quam peccatum aliquod quod 'doletur; et tercio dicitur peccatum gravius effective, in hoc <sup>or its effect:</sup> 'quod magis nocet rei publice quoad sensum, et sic occidens 'plures homines vel meliores iniuste plus peccat quam gracios 25 'ad hoc consulens vel consenciens.' Et istam gravedinem attendunt iudices, secundum faciem solum iudicantes; et in opinione gravedinis talis peccati sensibilis, sicut et sue pene, errant plurimi putantes quod pena sensus propter eius sensibilitatem equiparari poterit pene dampni.
- 30 Secunda vero pars conclusionis patet ex largitate et perfeccione divini operis, quod non potest quidquam reparare vel facere nisi augendo ipsum perficiat; cum sit Ioseph acre- <sup>So man after falling from grace is restored the more amply:</sup>

13. *submissionis*: cod. *obmissionis*.

has received of God, the more he is bound to him; and thus by sin, in other words, by breaking the bond, is the more disobedient, and consequently a greater debtor than before.

32. Gen. xxxix. 1-6, xli. 40-45.



for if he be restored to a lower degree of grace than before,

he will be here-  
after partly  
saved, partly  
damned :

which is impossi-  
ble.

4. Baptism restoring from the smallest, *i. e.* from original, sin, restores to the smallest grace;

repentance adds  
amplior grace

and by consequence restores to more useful lordship.

scens et non decrescens in aliquo vel peyorans. Probatur [23C  
per deducens ad impossibile, capiendo a falsigrapho quod  
Petrus cadens a gracia, ut 2, peccando mortaliter restituatur  
tantum ad gradum gracie, ut 6; in qua decidat, proporciona-  
bilitate ad istam gratiam premiatus: et patet, cum gracie vie 5  
et glorie patrie correspondent, quod Petrus est parcius pre-  
miatus quam foret si in prima gracia decessisset. \* Ex quo D  
patet quod manebit perpetuo privatus gloria correspondente  
gracie, ut secunda, ad quam ante lapsum habuit iusticiam;  
quod, stante ista dampnatione perpetua, peccatum non est 10  
plane dimissum; sed, cum manet perpetua pena peccati  
dampni, gravior quam aliqua pena sensus, relinquitur quod  
manet peccatum in beato: consequens impossibile, cum Deus  
non potest remittere partem peccati et dimittere reliquam  
irremissam, eo quod non potest remittere culpam nisi in- 15  
fundat gratiam que non stat in aliquo cum mortali. Et ista  
est sententia Linconiensis, Armakani et aliorum doctorum  
concorditer.

Ex qua quarto patet quod, si sine superadditione meriti  
peccans originaliter baptisetur, restituitur ex equo ad mini- 20  
mum gradum gracie, que per minimum peccatum, scilicet  
originale, sibi defuerat; quod si attritione vel contritione  
meruerit sibi secundam gratiam, tunc de lege divine miseri-  
cordie restituitur ad gratiam ampliorem. Ex quo patet quod,  
sicut Deus restituit naturam lapsam penitentem ad gratiam 25  
uberiorem quam fuit illa a qua ceciderat, sic restituit ad  
utilius dominium, tollendo omnia mala culpe. Et ex ista  
radice eliciunt doctores quod Christus non sanavit aliquem  
corporaliter nisi quem prius mentaliter sanaverat; quia  
si corporaliter sanavit, tunc donavit sanitatem huiusmodi 30  
corporalem, et per consequens gratiam et alia queque se-

3. ut 2. Numerum in cod. vix legibilem ex *ij* corruptum esse suspicor. 9. secunda: cod. secundo.

5. Gracie vie et glorie patrie. Cf. supra, p. 40: virtutes in via et gloriam consumatam in patria.

31. Corporalem. Perhaps we should read *mentalem*.



23D] quantur: quis ergo non delectaretur cum apostolo (Rom. vii. 22) in huiusmodi lege Dei, etc.?

## XI.

- 24A \* Ulterius pro istis duabus claris veritatibus, quantum  
 5 pronunc expedit, argumentatur contra istas tripliciter. Vide-  
 tur primo contra sententiam quod omnis prelatus, alteri  
 ex vocacione Dei prepositus, sit cuilibet sue iurisdictioni  
 subiecto vere dominus; et sic, rex constitutus super gentes et  
 regna (ut dicitur Ieremie i. 10), nedum foret dominus, sed  
 10 etiam rex eorum: quod tripliciter videtur esse falsum;  
 'primo ex doctrina sacri canonis, quo inhibetur prelatis sub-  
 'ditis dominari. Nam 1 Petri v. 2 prelatis dicitur, *Pascite qui*  
 '*in vobis est gregem Dei*'; et sequitur, *non dominantes in*  
 '*clero*. Secundo confirmatur ex testimonio Originis super  
 15 'idem Ieremie iam allegato, dicentis, *Hic* (inquit) *committitur*  
 '*prophete officium predicandi, non dominium possidendi*: tercio  
 'ex hoc quod homines essent sibi reciproce domini et servi;  
 'consequens impossibile, cum tunc eadem persona esset  
 'simul inferior et superior se ipsa.'
- 20 Hic oportet notare distinccionem in principio tractatus de  
 Divino Dominio, capitulo tercio, declaratam, quod aliud est  
 dominium divinum, aliud angelicum, et aliud humanum:  
 ipsum autem subdividitur, cum aliud civiliter coactivum, et  
 aliud ewangelice regimentum; primo modo non debet eccle-  
 25 siasticus dominari, sed secundo modo debet quilibet Chris-  
 tianus modo suo dominari cuilibet; et sic prophete erant  
 reges eorum quibus a Deo preficiebantur, et prelati tempore  
 legis gracie sunt reges eorum quibus spiritualiter sunt pre-  
 fecti, et tanto verius quam reges seculi, quo officium regendi  
 30 exercent in animam. Alii vero ad regimen corporale primo

FIRST OBJEC-  
 TION to our  
 assertion

that a prelate  
 has lordship, yea  
 kingship, over  
 his subjects:

1. a. 'that the  
 prelate is not  
 lord but minister  
 of his flock;

b. 'that his office  
 is to preach, not  
 rule;

c. 'that he can-  
 not be lord and  
 servant at once.'

2. Preliminary  
 Distinction:  
 Every Christian  
 has a lordship,

not civil but  
 ewangelical;

and such had the  
 prophets,  
 such have Chris-  
 tian prelates.

6. *sententiam* conieci: cod. 2<sup>am</sup>.

8. *subiecto*: cod. *subiecte*.

15. Orig. in Ierem. Hom. i. § 7 (vol. iii. 128 et seq., ed. C. Delarue, Paris, 1740, folio). The quotation gives the sense of Origen's argument, but does not answer exactly to any sentence of it.

20. De Dom. div. i. 3: cod. Vindob. 1339, f. 5 A, B.

As kings temporal rule

conformably to civil laws, so kings spiritual to the law of the gospel.

respiciunt; scio tamen quod mundani cum vulgo, solum [24A acceptans sibi \* famosius, vocant solum regem, potentem B seculi communitatis, principaliter ac corporaliter humanitus regitivum; et diversificantur plurimum (ut in Hibernia quilibet capitaneus generacionis alicuius dicitur rex eorum; in 5 Anglia vero et alibi solum dicitur rex ille qui capitaliter et politice regit provinciam sive regnum): et correspondenter ad reges vel regulos quoad corpus, oportet esse reges animorum secundum ordinem se habentes; et sicut reges 10 gencium utuntur iuribus civilibus pro suo regimine, ita debent reges spirituales uti pro suo regimine lege ewangelica inpermixte. Et sic intelligenda est Scriptura quandocunque attribuit Christo titulum regnandi vel nomen regis, ut patet inferius capitulo xvi. Verumtamen notandum quod in isto genere regnandi Christus Dei filius naturalis dicitur auto- 15 nomatice et equivoce in comparacione ad alios filios adoptivos, quia ipse capitaliter, cum sit caput ecclesie, et alii ministralliter ut ballivi; in cuius signum tam crebro vocati sunt ministri Christi in Scriptura canonica, et precipiuntur, Marc. vi. 8, non baculum sed virgam ferre in exercendo 20 predicacionis officium, ad denotandum quod sunt balivi Domini, habentes potestatem regendi subiacentes et sumendi stricte quantum alimenta et tegumenta exigunt de subiectis, et non ad regnum civile onuste et superflue pompando cum baculis. Unde Math. x. 10 et Luc. ix. 3, prohibentur huius- 25 modi grosse virge, ut exponit Augustinus xx. de Concordia. Ex istis colligitur quod Scriptura sacra, Origenes, Augustinus, et quotquot alii negaverunt dominium vel regnacionem a viris ecclesiasticis, intelligendi \* sunt de dominio civili coactivo, C quod in penam peccati introductum est et viris ewangelicis 30 propter eius imperfectionem interdictum est.

3. Answer to the Objection:

a. Prelates are indeed kings,

Sed ne videar ex propriis fingere istam sentenciam, declaro istam tripliciter: primo ex hoc quod non est ratio quare prefectus communitatis regimini quoad corpus foret exinde rex eiusdem, quin a maiori vel pari prefectus sibi in 35

2. vocant: cod. vocat.

4. regitivum: cod. regitivam.

diversificantur

e. con. d. Herzberg-Fraenkeli: cod. dñisificantur.

24C] spiritualibus foret proporcionaliter rex eiusdem; sic enim <sup>but in things spiritual;</sup> vocatur Christus rex, et consequenter eius vicarii: aliter enim non foret *sacerdos in eternum secundum ordinem Melchisedech*, <sup>kings because priests,</sup> qui simul fuit rex et sacerdos, ut diffuse prosequitur apostolus, 5 Hebr. v. et infra. Huic sentencie alludit beatus Petrus (1 Petri ii. 9), sic inquit: *Vos estis genus electum, regale sacerdotium*; ubi patet attendenti quod prelati, ymmo omnes <sup>as all Christians are.</sup> Christiani, debent simul esse episcopi atque reges, quia ad minimum superintendendo sensibus se ipsos regere: ymmo, 10 cum prius debent naturaliter ministrare sacram doctrinam ac eciam sacramenta, quam cohercendo regem, ideo signanter est in dicto Petri *sacerdotium* substantive suppositum et *regale* mobiliter adiectum.

Secundo confirmatur ex hoc quod minister vel servus, in <sup>δ. Christianity supersedes the relation of lord and servant by an universal reciprocity of service, according to Christ's precept</sup> 15 quantum huiusmodi, respicit dominum relative; sed quilibet Christianus debet reciproce alteri ministrare, ergo et esse reciproce servus et dominus. Minor patet ex doctrina Christi (Luc. xxii. 24-27) sedantis contencionem inter discipulos, *quis eorum videretur esse maior*, per istam sentenciam 20 quod Christianus, in quantum humilior atque in officio ministrandi diligencior, sic est maior. Unde, distinguendo dominum civile et ewangelicum (ut tactum est \* superius) atque secludendo ab eis civile dominium, ita dicit, *Reges gentium dominantur eorum, et qui potestatem habent super eos benefici* 25 *vocantur: vos autem non sic*. Ecce primo quod civile dominium est ritu gentium introductum, et potestas coactiva ex consuetudine et consensu acceptata est a populo rationaliter commendata, quia Rom. xiii. 4, quod non sine causa portant gladium: sed quia oportet discipulos Christi, si 30 voluerint ipsum sequi, excellenciozem modum dominandi addiscere, adicit negativam, que generaliter obligat et prosemper, dum dicit, *Vos autem non sic*: et tercio tradens regulam dominandi, subdit expressius, Marc. x. 43, 44, *Quicumque voluerit fieri maior, erit minister vester, et qui primus* 35 *voluerit esse in vobis, erit omnium servus*; et subdit rationem

31. addiscere; cod. adiscere.

22. V. supra, f. 24 A.

huius, *nam filius hominis non venit ministrari sed ministrare*, [24D  
ut dicitur Math. xx. 8. Ex quo patet quod volens sequi  
doctrinam Christi in opere et sermone, obligatur ad facien-  
dum similiter. Et hinc sumpsit beatus Gregorius et alii sancti  
pape evidenciam vocandi se non patres sanctissimos sed  
servos servorum Dei, non fingendo mendacia sed verba minis-  
terio compensando. Et patet quod dominus et servus ewan-  
gelicus non repugnant sed potius se invicem consequuntur.

and the example  
of the popes.

It is futile to say  
that 'temporal  
lordship is the  
only proper one,  
'because resting  
on force:'

for, in compari-  
son with Christ's  
institution,

human tradition

is improper and  
false;

and as to force,  
or sin, not it

but God deter-  
mines lordship;

the civil sanction  
is accidental.

Unde ad pauca respiciunt qui dicunt quod 'domini tem-  
'porales et non viri ecclesiastici proprie dominantur, pro eo' 10  
quod fingunt 'quod dominium, ut huiusmodi, sapit violenciam  
'coactivam.' Idem videtur enim sic dicere et inponere  
Christo vel nature quod institutio sua sit solum inpropria  
et tradicio hominum propria atque vera; sed quid insanius?  
cum, notata ratione positiva dominandi, \* in quantum per- 25A  
feccionem sapit, habet verius et proprie esse ex opere crea-  
cionis et recreacionis quam ex ficticia vel deputatione pec-  
cancium cecatorum. Ideo econtra debet Christianus asserere  
quod divites trahentes iniuste Christicolas ad iudicia, sicut et  
quicumque solum civiliter dominantes, false vel inproprie 20  
dominantur; econtra presbiteri, imitatores Christi, tamquam  
filii carissimi: cum primi solum ex titulo humane iusticie, alii  
dominantur ex titulo Salvatoris. Et quod additur rationi pro-  
prie dominii, 'sapere violenciam vel peccatum,' falsum assu-  
mitur; cum Deus propriissime dominatur universitati create, 25  
quilibet innocens vel iustus dominatur toti mundo sensibili  
et beati regnant tamquam veri reges super omnia bona Dei.  
Et correspondentem de servicio vel ministerio est censendum  
sic: quod civilitas sive penalitas per accidens, ratione pec-  
cati, advenit servicio et facit ipsum recedere a vera et propria 30  
ratione; angeli enim serviunt Deo et homini, sicut corpus et  
totus mundus sensibilis spiritui creato existenti in gracia, sine  
violencia vel ratione huiusmodi coactiva. Sed scio quod  
mundani temporalibus inviscati, audito de servo vel domino,  
statim ex infirmitate puerili applicant ad illos qui sunt consti- 35

15. post *in quantum*, *inquit* legitur, id quod (utpote glossam pro *in quantum*)  
omittere non dubitavi.

29. *civilitas*: cod. *civilis*.

25A] tuti humanitus, et locucionem de dominio vel ministerio ewangelico abiciunt tamquam vanam; non sic autem Christi discipulus vel sacre Scripture professor qui vel salutem anime vel universaliter in rationibus exemplaribus naturas considerant.

5 Tercio confirmatur catholice ex regula indispensabili c. The Christian is bound to use his gifts to the service or ministry of others;

B Christiane religi\*onis qua scimus quemcunque Christianum, in quantum est donis Dei fertilior, in tantum debet esse aliis membris Christi servitute subieccior et per consequens magis servus. Argumentum patet per hoc quod quilibet servus

10 Dei ad hoc recipit hec dona, ut aliis membris corporis Christi mistici subministret, in tantum quod aliter abutitur datis Dei; sed cuicunque aliquis subministrat, eius servus efficitur et alius eius dominus; ergo omnes Christiani debent ex regula sue professionis adinvicem esse domini atque servi. so that (as before) all Christians are reciprocally lords and servants.

15 Confirmatur ex hoc quod de quanto quis magis obligatur ut serviat, de tanto efficitur magis servus. Nec abhorreat Christianus naturam servi, etiam quoad fratres; cum Christus (Math. x. 24 et Marc. x. 43, 44) ex ministerio concludit quod ministrans, in quantum huiusmodi, sit servus homini

20 ministrato; et angelus, Apoc. xxii. 9, confessus est se esse conservum discipulorum Christi; et peccator dicitur servus peccati (ut patet Rom. viii. 21 et vi. 17); et sic corpus servit anime; et omne ministrans alteri, vel natura inferius iuvans sive proficiens, servit sibi. Ista ergo est regula Christiane

25 religionis, qua observata non esset necesse aliam superaddere, scilicet quod serviant sibi reciproce: et id docet vicarius Christi, 1 Petri ii. 13, *Subiecti* (inquit) *estote omni creature propter Deum*; et apostolus, Ephes. v. 21, *Subiecti estote invicem in timore Christi*; et ad Rom. xii. 10, precipi-

30 untur viri apostolici quod sint *honore invicem prevenientes*, quod fit quandocunque quis meritorie iuvat fratrem ad portandum C\* onus ecclesie, redendo sponso amorem debitum: unde et precipit apostolus, *Alter alterius onera portate* (ad Galat. vi. 2).

Sed adhuc non deprehenditur fucus sophisticus supra 4. This general principle of

35 tactus, quod homines, reciproce se maiores et minores, sint reciprocity

10. hoc: cod. hec.

15. quod in cod. bis legitur.

20. xxii.: cod. 9.

rests upon the double constitution of man, and the mutual service of body and soul; so that he is bodily the inferior of himself or anyone else spiritually:

but Christian service brings with it superiority,

and thus spiritual lordship and service are not mutually repugnant.

In one sense indeed God alone is Lord

and master :

but the other acceptation is warranted by the

sibi invicem servi et domini. Solucio vero stat in hoc quod [25C  
omnis homo cum sit duarum naturarum, utraque (scilicet  
corpus et anima) servit sibi ipsi et cuilibet iusto, si sit in  
gracia; et sic secundum naturam corpoream est inferior  
quam ipse vel alius frater suus est secundum spiritum, et sic 5  
est servus ac dominus sui ipsius. Et sic diceret logicus quod  
non oportet, si servus, in quantum talis, sit secundum aliquam  
naturam inferior quocunque domino suo, quod simpliciter sit  
ipso inferior; sed satis est quod secundum rationem qua  
servit. Verumtamen logica Scripture est concedere quod 10  
Christicole invicem servientes sunt sese maiores; et exinde  
non sequitur quod sint maiores quam sunt secundum aliquam  
rationem, sed sufficit quod sint reciproce alique rationes pre-  
cellencie. Unde maioritas et minoritas ewangelica propter  
suam spiritualitatem, sicut dominium et servitus ewangelica, 15  
non repugnant: unde Veritas, Luc. xxii. 27, dicit quod *Maiores  
est qui recumbit*, et tamen se ipsum dicit in medio stare  
ministrantem; et sic ille qui se ipsum exinanivit inferioravit  
se suis discipulis. Unde apostolus, ad Philip. ii. 2, 3, docet  
hanc regulam ecclesiasticam sub hiis verbis, *Implete gaudium 20  
meum, ut idem \* sapiatis, eandem caritatem habentes, unanimis, D  
id ipsum sencientes, nichil per contencionem neque per inanem  
gloriam sed in humilitate superiores sibimet arbitantes.*

Et revera ista sola regula sufficeret ad fundare religionem  
congruam toti mundo; sed in hoc gravatur Christicollis quod 25  
cuilibet sit dominus, cum ecclesia canit de Deo, *Tu solus  
Dominus*, hoc dicitur quod dominus dicitur equivoce de Deo  
et aliis (ut patet, de Divino Dominio, capitulo ii.). Unde si  
hoc moveret, nec concedendum esset quod aliquis preter  
Deum sit magister, quia Math. xxiii. 10, dicitur, *Nec vocemini 30  
magistri, unus est enim Magister vester*; et tamen sanctum  
vas electionis, 2 ad Thim. i. 11, dicit se magistrum gentium:

1. *invicem*: cod. *idem*.  
cod. *graviter*.

20. *ecclesiasticam*: cod. *ecclesiam*.

25. *gravatur*:

26. *Tu solus Dominus*, from the *Gloria in Excelsis* in the Missal.

28. De Dom. div. i. 3: cod. Vindob. 1339, f. 5 A, B. Most of the exposition of the present chapter is closely modelled upon the principles laid down in the early part of the De Dominio divino.



25D] possunt etiam viri ecclesiastici et bene et male vocare se <sup>example of S. Paul</sup> dominos; male blasphemando quod ex se sint domini vel usurpando sibi civile dominium, et bene effectuantur domando rebelles regule Christiane: unde quod licet Christianis reciproce vocare se dominos.

Ex hoc evidet quod sancti doctores, ut Augustinus, Iero- <sup>and of the fathers.</sup> nimus, et ceteri, in epistolis vocant se dominos; et cum omne mendacium in tam perfectis viris cum tanta deliberacione conscriptum foret mortale peccatum, verisimile est quod sint  
 10 sibi invicem domini sicut scribunt. Unde Augustinus in epistola xcii. ad Maximianum hereticum, qui solebat rebaptizare baptisatos, ita scribit: *Domino dilectissimo et honorabili fratri Maximiano Augustinus presbyter ecclesie catholice in Domino salutem*; et quia stilus talis directus incredulo  
 26A posset ad scribentis \* viciū imputari, sic subinfert: *Prius quam* (inquit) *ad rem veniam de qua tue benivolencie scribere volui, tituli huius epistole, ne vel te vel alium quempiam moveam, rationem breviter reddam, de eo quod scripsi, quia* (ad Galat. v. 13) *scriptum est*, Vos in libertate vocati estis, fratres, tan-  
 20 tum ne libertatem in occasionem carnis detis, sed per caritatem servite invicem: *cum ergo hoc officio litterarum per caritatem tibi serviam, non absurde dominum voco propter unum et vere Dominum qui nobis ista precipit. Dilectissimo etiam scripsi, cum novit Dominus quod non solum te diligo sed etiam*  
 25 *ut me ipsum*; honorabili vero addidi, non ut honorarem tuum episcopatum, cum mihi non sis episcopus, nec contra, neque hoc in contumelia dictum acceperis, sed ex animo quo in ore nostro debet esse, est et non. Honorabilem ergo te ex illa regula libenter appello, qua novi te esse hominem et novi hominem ad  
 30 ymaginem et similitudinem Dei factum, et per consequens ipso iure nature in honore positum; iuxta illud Psalmi xlviii. 13,

17. *vel te addidi* ex August. 25. *vero*: cod. viro. *addidi non correxi*: in cod. non deest. Aug. *quod addidi non ad hoc addidi.* 27. *ore*: Aug. *honore.*  
 29. *appello*: cod. *apello.* 31. *xlvi.*: cod. 98.

10. August. ep. xxiii. ad Maximinum (vol. ii. 30 E—31 B).

18. *De eo quod scripsi.* I leave the text as it stands, because Wycliffe had probably a bad manuscript of Augustin before him. The editions have '*Domino scripsi,*' beginning a new sentence, like '*Dilectissimo,*' &c., below.



*Homo cum in honore esset, non intellexit.* Ecce primo testi- [28A  
monium Augustini fundatum in Scriptura de reciproco do-  
minio. Et nota secundo quod non licet fingere sermones  
floridos ut quod scribens sit † creature persone ad quam scri-  
bitur sancta ex eius pura gracia: \* et sic de ceteris infunda- B  
bilibus que ignari inferunt blasphemando; ideo etc.

## XII.

SECOND OBJEC-  
TION to our as-  
sertion of univer-  
sal riches for the  
righteous.

1. 'Rich,' we  
answer, is an  
ambiguous term:  
a man may be  
rich unto God or  
unto the world.

Secundario principaliter argumentatur contra predictam  
sententiam per hoc 'quod videtur omnes iustos esse eque  
'divites, et per consequens tam Scriptura quam vulgaris 10  
'opinio de divitibus foret falsa.' Hic dicitur quod dupliciter  
dicitur *dives* satis equivoce, ut *dives in mundum* et *dives in*  
*Deum*: *dives in Deum* est cui Deus donat divicias; *dives*  
*in mundum* est qui solum ex titulo mundi habet divicias,  
cuiusmodi sunt omnes avari. Patet hec distincio Luc. xii. 15  
20, 21, ubi post parabolam de divite avaro volente ampliare  
horrea ad proprietarie congregandum, subditur divina sen-  
tencia, *Stulte, hac nocte repetent animam tuam a te; que autem*  
*parasti, cuius erunt?* et sequitur Veritatis distincio, *Sic*  
*(inquit) est qui sibi thesaurizat et non est in Deum dives.* Et 20  
sic loquitur Salomon, Prov. xiii. 7, 8, *Est quasi dives cum*  
*nihil habeat, et est quasi pauper cum in multis divitiis sit;*  
et declarando quod virtutes, non estimacio mundi faciunt  
vere divitem, ita subdit: *Redempcio anime viri divicie sunt;*  
*qui autem pauper est, increpacionem non sustinet;* ubi patet 25  
ipsum intendere quod vere dives et pauper virtutes primo  
respiciunt, illos autem qui iniuste occupant bona Dei vocat  
*quasi divites*: et ista distincio de divite multum confert ad

8. contra predictam sententiam ex emendatione 2dae manus in margine additum:  
cod. per dictionem sententiam. 24. sunt: Bibl. suae.

4. For *persone* the text will admit *per se*: but I do not think that  
this makes the sentence, which must be corrupt, any the more intelli-  
gible.

9. "*Quod videtur*," scil. 'according to Wycliffe's argument,' an at-  
tempted reductio ad absurdum.

26B] intelligendum Scripturas, quando quotlibet Scripture sint intelligentes divitem utut \* in malum, et alique ut sonant in bonum.

Patet autem ex dictis istorum diversitas, cum omnis dives <sup>a. The former is truly rich :</sup> in Deum sit vere, large, et utiliter sibi dives; econtra autem dives in mundum sit false vel reputative dives, stricte et dampnabiliter sibi. Primum patet ex hoc quod solum dives <sup>for i. he has the divine title to possession ;</sup> in Deum habet verum titulum possidendi; cum, deficiente titulo illius principalis Domini, est omnis dissimiliter occupatio usurpata. Unde Apocal. iii. 17, 18, angelo Laodicie ecclesie dicit Testis fidelis et verus, *Dicis quod Dives sum et locupletus, et nullius egeo; et nescis quia tu es miser, et miserabilis, et pauper, et cecus, et nudus. Swadeo tibi emere aurum ignitum et probatum, ut locuples fias et vestimentis albis induaris, ut non appareat confusio nuditatis tue; et collirio inunge oculos tuos ut videas.* Ecce, primo, error opinionis mundane quoad suas divicias; et ecce, secundo, medicina faciendi vere divitem, emendo sapienciam caritate formatam (ut supra, capitulo vii.): quia sine caritate, que est vestis nuptialis, non habet aliquis tantum iuste, cum quanto possit carenciam divine donacionis contegere; et consequenter magna confusio est rationali creature nichil habere nisi habicione naturali ut bestie: et tunc cognosceret prius cecatus divitiis quomodo dives in mundum non est vere dives, sed solum dives in Deum quoad largitatem et strictitudinem.

Patet ex dictis viii. et ix. capitulis quod omnis dives in Deum <sup>ii. (as has appeared, supra, pp. 57, 62 seqq.) he is lord of the universe;</sup> est vere dominus uni\*versi: ideo dicit apostolus sic divitibus, *1 Cor. i. 5, In omnibus divites facti estis in illo.* Et quoad alium in mundum divitem, dicunt Augustinus et Ieronimus <sup>iii. he deserves eternal life :</sup> quod *Infidelis eciam obulo indiget*, cum nullius usum habet. Quoad tertium: Cum omnis predestinatus dives in Deum meretur sibi vitam eternam, omnis autem prescitus, quantum-

10. *Laodicie*: cod. *Loadicie*.  
additum.

11. *quod*: cod. *que*.

26. *quod* 2da manu

9. *Dissimiliter*. For the construction, compare 'nullis similiter,' infra, p. 118, l. 25.

19. V. supra, f. 15 D.

30. Cf. supra, pp. 5 seq., 20, n. 13.

cunque dives in mundum, meretur dampnationem; patet [26D] quam utiles sunt ille divicie et quam inutiles divicie mundi-aliter usurpate.

whereas  
δ. he that is not  
rich from God,  
gets not gain  
but loss

Et ideo dicit Veritas, Math. xvi. 26, *Quid prodest homini, si universum mundum lucretur, anime autem sue detrimentum 5 paciatur?* Indubie dampnificacio vel deterioracio est homini quamlibet sic ditari, quia omnis renitencia contra Deum incutit dampnum, eo gravius renitenti, quo plus innititur: sicut nitens impingere in murum immobilem, de quanto in-  
petuosius innititur, de tanto violencius prosternitur; sic nitens 10 ditari contra insuperabilem veritatem fit de tanto pauperior. Oportet enim secundum legem Dei invincibilem, si quis sibi lucrificat, quod commodum ex Deo veniat propter observan-  
ciam legis sue; ideo, a contrario antecedentis convertibilis consequenti, cum hoc non ex Deo sibi eveniat, se ipsum 15 peccando dampnificat; quia argumentatur: Deus degradatus et in lege sua superatus desineret esse Deus, cum adversarius suus factus Deo potencior reportaret commodum rebellando, et bonum utile contingeret non ex Deo.

by resisting his  
law.

Therefore  
c. worldly opinion  
of riches is folly.

Non ergo debemus attendere iudicio vel opinioni \* mun- 27A dialium reputantium solum suos vere divites, cum Scriptura sacra et vivax ratio sentenciant quod quantumcunque gloriosi censeantur divites quoad mundum, si non ex observancia mandatorum ipsas possideant, se ipsos dampnificant, incidant in miseriam paupertatem. Ideo signanter vocat Veritas, 25 Luc. xii. 20, mundi divitem stultum; et subditur ratio, quia, nocte peccati, et per consequens ignorancia, precipitanter decidens, spoliabitur anima quam prius perdidit. Nam vitam suam, pro qua stulte sollicitus fuit, diaboli, quos Deus for-  
mavit ad illudendum ei false, repetent tamquam suam; et 30 insuper relinquent abusum temporalium ex quibus dampnum percipiet, et iustus commodum omniquaque. Et revera non est maior stulticia quam inniti ad finem aliquem, ut esse divitem, per medium quod patenter inducit oppositum; et ideo mundi prudencia vocatur a beato Iacobo, tercio capitulo, 35

29. stulte: cod. stulce.

31. relinquent: cod. relinquet.

35. Actually, I Cor. iii. 19.

27A] stulticia aput Deum, et per consequens est pure stulticia.  
Patet totum ex duabus preclaris veritatibus supradictis.

Ex istis colligitur quod prædicata a sanctis doctoribus non  
sunt ficta sed verissime demonstrabilia; primo quod divicie  
5 in persecucione vel fuga ut umbre fugiunt vel sequuntur. <sup>2. α. Riches are as shadows; they fly the pursuer and pursue the flier.</sup>  
Sicut enim umbra aufugit proporcionaliter se sequentem et  
insequitur fugientem, sic temporales divicie aufugiunt sine  
conprehensione possibili affectum, a luce vera prepostere  
declinantem et istis temporalibus secundum faciem animi  
10 innitentem; econtra autem consequuntur ad affectum, ipsas  
B postponen\*tem et faciem ad solem iusticie dirigentem. Istam  
sententiam insensati in inferno unanimiter confitentur, sed  
sensus cecatus voluptatibus et simulacris temporalium nunc  
non sentit. Patet idem in terminis Sap. v. 8, 9, ubi inter  
15 alia sic dicitur: *Quid profuit nobis superbia, aut diviciarum iactancia quid contulit nobis? Transierunt omnia ista tamquam umbra.*

Unde signanter comparat Lincoliensis, Dicto i., amatorem <sup>β. He who seeks the shadow loses the substance.</sup>  
mundialium famelico, qui intrat ortum fructiferum, in quo  
20 sunt arbores fructus suavissimos in sumitate ferentes, quorum  
fructuum umbras proiciunt super spinas, tribulos, et urticas.  
Ingressus autem declinans ad umbras, manus apprehensione,  
oris morsu, et lingue gustacione umbram nititur apprehendere,  
deglutire, et virtutem famelicam saturare, sed reperit in appre-  
25 hensione punccionem, in morsione laceracionem, et in gustacione  
inanicionem. Sic, inquit, homo esuriens cibum anime, mundum  
ingrediens, dum non ista exemplaria virtutum que sursum sunt  
respicit, sed temporalia super terram, in istis diviciis puncciones  
sentit spinosas, que sensum mentis consequente dolore ledunt, ut  
30 spine, iuxta similitudinem Veritatis, Luc. viii. 14, de semine  
quod cecidit inter spinas. Quod si mordendo abutitur hiis  
temporalibus ad suam iactanciam ostendendam, invenit la-  
ceracionem affectus, tamquam ad tribulos, que affectio debet

16. iactancia in cod. deest: supplavi e Sap. Salom.  
Lincoln.: cod. intrans.

19. intrat; correxi e

18. Grosseteste, Dict. i.: cod. Bodl. 830 f. 1 c. The passage is extremely loosely quoted, and the concluding sentence introduced by 'inquit' has no precise parallel in the original

esse continua ad Deum amandum. Quod si tercio degusta- [27B  
verimus voluptates carnalium, \* manebit affectus finaliter C  
frustratus et urticatus, quia novissima voluptatis huius amara  
sicut absintium. Si ergo aliquid rationis in nobis vigeret,  
deberemus per umbras huiusmodi transeuntes reminisci veri 5  
boni permanentis, quod umbram talem proicit et sibi inniti  
subnixius, cum ibi solum sit solida suavitas finaliter quietata;  
et illa est fructus virtutum anime fundatus in Deo, quam  
solum iusti violentantes se ipsos per penitenciam rapiunt  
ascendendo. Et ista est sententia Veritatis, quod oportet 10  
tollendo crucem regnum celorum rapere violenter, ut patet  
Luc. xiv. et Math. xi. 12.

c. The Scriptural  
use of *love* is am-  
biguous, accord-  
ing

i. as it means to  
*desire* or *wish*  
*well*, and  
ii. as it is taken  
as a principal or  
secondary ob-  
ject:

and similarly of  
its contrary, to  
*hate*.

3. Thus,  
a. he who loves  
riches hates  
them,

Sed notandum pro acceptacione logice, quod *amare* dupli-  
citer capitur in Scriptura, scilicet pro *desiderare*, *habere volutum*,  
vel pro *velle sibi bonum*, et utrumque membrum dupliciter, 15  
vel principaliter vel secundarie; unde *amare* accipitur sepe  
in Scriptura autonomatice, pro *finaliter* vel *principaliter*  
*diligere*, et qui sic amat vitam suam vel aliqua transitoria  
perdit illa, ut dicitur Ioh. xii. 25. *Odire* eciam accipitur  
dupliciter, correspondenter opposite, scilicet pro *nolle*, *habere* 20  
*sibi oditum*, vel pro *velle sibi malum* + *pene* ut sibi serviat; et  
odit temporalia, cum vult ipsa habere civiliter ut Deo placeat.  
Et istas significaciones oportet notare pro intellectu Scripture.

Ex quibus Lincoliensis elicit triplicem veritatem, primo  
quod omnis inordinate amans transitoria, odit ea; et omnis 25  
ordinate vel inordinate odiens temporalia, amat ea. Prima  
pars patet capiendo amorem primo modo: et quicunque

1. *tercio* in margine suppletum 2da manu: sicut et 3. *urticatus*. 23. *signifi-*  
*caciones*: cod. *signifies*.

12. *Luc. xiv.* Perhaps ch. xvi. 16.

13. The sense of this paragraph as well as of the following (as far as  
p. 86, l. 7) is taken from Grosseteste, *L. c.* (f. 1 A, B); but although the  
latter part is substantially a quotation, Wycliffe has entirely rearranged  
the sentences. omitted a good deal, and added glosses of his own. The  
original will be found in the Introduction, ch. ii. § 1.

21. After *malum* the manuscript has a sign of insertion, and a corre-  
sponding mark in the margin; but the words to be added are accidentally  
there also omitted. There seems to be a somewhat large lacuna: but,  
as I despair of supplying a plausible conjecture, I have punctuated the  
sentence as it stands.

27D \* inordinate vult habere divicias, vult eas servire sue libidini; since he desires to misapply, i. e. to injure them;  
 et cum create sint ut serviant ordinate voluntati hominis Deo  
 subservientis, quod est illarum bene esse, patet quod quicunque sic amat hec temporalia, implicate odit illa; quia, ut  
 5 sic, vult istorum malum esse. Secunda vero pars ex hoc and he who hates them loves them, since he desires them to fulfil their true purpose.  
 liquet quod moderate contempnens hec transitoria nihil de  
 eis cupit nisi ut ministrent Deo obedientibus, quantum ad  
 hoc expedit, vel hominibus Deo inobedientibus, quantum ad  
 eorum conversionem, iustam punicionem, vel aliorum utili-  
 10 tatem proficeret: cum ergo in hoc consistit eorum secunda  
 perfeccio, sequitur quod omnis sic odiens, contempnens, vel  
 abiciens hec temporalia, amat ea, quia vult illa esse in fine  
 debito quo Deus ordinat illa esse. Et sic condescendendo  
 modo vulgari, loquitur Veritas in ewangelio de amore et odio  
 15 que sese consequenter respiciunt: dicitur enim vulgariter  
 quod affectus tantum alicui temporalium ut offendant in aliquo  
 mandatorum, multum amat ipsum, cum tamen realiter odit  
 ipsum; et postponens temporale propter observanciam man-  
 dati, odit ipsum, cum vult ipsum deficere a bonitate veritatis  
 20 quam elegit.

Secunda conclusio doctoris, quod ordinate odiens que- b. He who hates earthly things is lord of them; for his desire is conformed to God's will,  
 cunque temporalia est dominus eorundem, probatur: Omnis  
 sic odiens hec temporalia vult plene de illis conformiter,  
 quoad predicta quatuor, ut vult Deus; sed oportet volun-  
 25 tatem Dei generaliter esse adimpletam, ergo et cuilibet  
 moderate odienti hec temporalia modo dicto; et cum hoc which cannot be incomplete and requires that earthly things should serve the will of man.  
 28A sit servire voluntati humane, \* in omnibus se conformari et sub-  
 ici ad gaudium et profectum, patet conclusio: et iste sensus  
 Scripture, *Omni habenti dabitur et habundabit*, Math. xxv. 29,  
 30 et Prov. xii. 21, *Iustum non contristabit, quidquid ei acciderit*.

Ex istis tercio concludit doctor quod immoderate amans c. Conversely, he who loves earthly things to excess is not lord of them; for they cannot serve him who is disobedient to God.  
 hec temporalia non est istorum dominus, quamcunque dives  
 fuerit apud mundum. Probatur ex hoc quod illa non obe-  
 diunt sue voluntati, cum vult in eis habere quietem et quod  
 35 serviant sibi inobedienti Deo: quod est impossibile. Cum

13. condescendendo: cod. condescendo.  
 26. odienti: cod. odientis.

21. doctoris: cod. potius doctorum.



Therefore in attempting to overthrow the order of nature, his wishes are frustrated.

The righteous on the contrary has full possession of true riches,

albeit with differences on earth,

to be redressed hereafter.

4. The reward is delayed for our own sakes,

ergo vult sic ordinem nature pervertere ut temporalia serviant sue libidini, eo ipso quod Deus convertat ipsa ad oppositum, ut cedant homini ad flagellum: quod si desint, torquet eum anxietas et desiderii sollicitudo; si habentur a talibus, torquet timor amittendi et sollicitudo conservandi. 5 Habenda igitur sunt temporalia ut vere amentur et plene possideantur et in omnibus gaudium inveniatur. Hec doctor. Iusti eque divites, cum predestinati sint prescitis diciores (ut patet supra, capitulo ix.). Et de predestinatis est quedam differentia anotanda. Nam licet eque sint divites in via et 10 patria, quia eandem universitatem habentes in usibus, tamen in modo habendi et in partibus dominii variantur, ut in via sunt filii Dei multis penalibus convoluti, ut patet Hebr. xi. 37, *Circuierunt in melotis* etc. Hii ergo sunt abiecti mundo, et gemendo adoptionem filiorum secundum plenam fruicionem 15 desiderant, cuius dulcedinem nunc, ad modum pignorum, parum gustant. Patet ista sententia Rom. viii. 23 \* et B 1 Ioh. iii. 2, *Carissimi, nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus*. In patria vero regnabimus plene, fruentes Deo et utentes sine rebellione vel miseria qualibet creatura, 20 ut patet Apoc. xxii. 5 (de beatis dicitur, *Regnabunt in secula seculorum*, et sequitur, *Scribe hec verba; fidelissima sunt*): et patet quod in patria habemus beatitudinem et multa bona, a quibus modo defficimus; sed et modo habemus multa bona que tunc non habebimus sed fructum eorum. 25

Quod si argumentatur Deum iniuste tardare dando premium servis suis, dicitur quod non, sed utrobique nobis utiliter. Nam hic dat dominium nobis universitatis partibiliter succedentis, quod valet plus quam civitas possibilis, et apertat nobis pronunc usum dominabilis competentem 30 ad tractatum servilem utilem, iuxta illud apostoli Gal. iv. 1,

7. doctor addidi e conl. d. Herzberg-Fraenkeli.  
23. patet 2da manu inter columnas additum.

18. *Carissimi*: cod. *carissini*.  
29. *civilitas*: cod. *civilis*.

9. V. supra, f. 21 D.

28. *Partibiliter succedentis*, 'by way of instalment of that to come,' according to Wycliffe's loose use of adverbs, as though cases of the related noun. But I should not be surprised if he took *partibilis* not (with Ducange) as in *partes dividuus* but simply as 'partial.'



28B] *Quanto tempore heres parvulus est, nihil differt a servo, cum sit dominus omnium*; habemus enim modo patrie sive gaudii, cum sollicitudine sub tempofalibus huius mundi et super vescibilibus, usum parcum, qui de quanto fuerit moderacior, 5 de tanto est usui patrie proportionalior; unde tediosum <sup>to keep us in the way</sup> esset nobis, a felicitate distrahens, ac ad perdendum ius occasionem prebens, quod gloria mundi, modo primogeniti regis temporalis vel principis, floremus. Coronacio ergo, qua intrando in gaudium Domini frueremur, est adhuc in 10 deposito aput Deum; cum nec adhuc ipsam plene merui- <sup>and to fit us for final fruition.</sup> mus nec sumus eius capaces, sed dominium nunc habemus C\* cum fructu congruo: oportet enim, secundum processum Cantici Canticorum, quod fidelis anima sit primo adolescentula currens in montibus post dilectum; secundo con- 15 cubina in lectulum floridum contemplacionis, tamquam dormiens, absente tamen dilecto graciousius introducta; tercio est sponsa in morte et purgatorio, de securitate beatitudinis, spe felici, fruendo sponso, omni ambiguitate postposita, affidata (et ista sponsalia erant in apostolo et 20 multis aliis sanctis viantibus celebrata); sed quarto est regina in lecto Salomonis accepta, perpetuis ac indissolubilibus fruens sponsi amplexibus, iam plene beata. Et cum <sup>Present lordship does not necessarily mean present use:</sup> *omnia tempus habent*, patet quod non sequitur: Iste coheres Christi iam est dominus regni, ergo iam est beatus et habens 25 quemlibet usum eius; quia usus et dominium distinguuntur. Unde signanter promittit Veritas (Marc. x. 29 30 et Luc. xviii. 29, 30) quod relinquens civilitatem propter ipsum, contentus de titulo sui domini, habebit universitatem bonorum hic in via, sed vitam eternam ac plenam possessionem primo in 30 patria. Et istam sententiam compendiose tractat Augustinus epistola xxxvii., ut dixi superius: *Fideles, inquit, et pii, quorum vere sunt omnia, qui nichil ex iniustis fiunt, sed inter illos tantum viventes malis eorum non obstringuntur sed*

3. sollicitudine: cod. solitudine. 7. mundi in margine 2da manu adiectum.  
10. deposito: cod., ut videtur, deposite. 19. postposita: cod. preposita. 32. vere:  
August. iure. nichil ex iniustis fiunt, sed: Aug. vel ex illis fiunt vel.

23. Eccl. iii. 1.

31. August. ep. cliii. § 26; vol. ii. 534 F, G. See on p. 25, supra.

*exercentur, pervenient ad illam civitatem ubi hereditas eternitas* [28C  
*est; ubi non habet nisi iustus locus, nisi sapiens principatum:*  
*ibi possidebunt, quicunque ibi erunt \* vere sua.* Hic autem D  
 vita nostra abscondita est in Christo etc.

## XIII.

5

*Digression on  
 the different  
 classes of goods,*

*namely, un-  
 created good and  
 goods of glory,  
 grace, nature,  
 and fortune;*

1. In practice we  
 may omit the  
 highest good and  
 add that of  
 reputation or  
 friendship.

Friendship,

founded not  
 upon goods of  
 nature or fortune,  
 but of grace,

is either the  
 mutual relation  
 subsisting among  
 the virtuous  
 or the general  
 relation towards  
 them of all things,  
 from which they  
 derive benefit.

Cum, secundum apostolum, 2 Cor. iv. 7, *Habemus thesau-  
 rum istum in vasis fictilibus*, expedit pro eius custodia, ne  
 perdatur, gradus bonorum cognoscere, ne obmittendo bonum  
 preponderans ex eleccione culpabili pereamus. Quamvis  
 autem secundum Augustinum, primo Retractacionum ix., 10  
 omne bonum sit fortune, nature, vel gracie, tamen sine  
 huiusmodi repugnancia Lincoliensis distinguit quintuplex  
 genus boni, quod et potest dupliciter intelligi: primo com-  
 putando bonum increatum et consequenter bonum glorie,  
 gracie, nature, et fortune (de quibus supra tactum est se- 15  
 cundo capitulo); vel obmittendo bonum increatum, propter  
 eius equivocam excellenciam, in calculacione et inserendo  
 bonum fame, bonorum laudis, vel amicitie, medium inter  
 bonum gracie et nature.

Sed notandum quod amicitia potest intelligi quoad mun- 20  
 dum carnaliter vel quoad Deum spiritualiter; et in hoc  
 differunt, quia prima precise fundatur in bonis nature vel  
 fortune, secunda vero fundatur in bonis gracie. Dimittendo  
 ergo primam propter eius ineptitudinem, secunda potest  
 dupliciter intelligi, vel quod sit relacio equiparancie virtuo- 25  
 sorum se mutuo diligencium pro virtute, vel quod sit com-  
 munis relacio cuilibet nature rationalis iuvantis iustum sibi  
 similem in natura: et correspondenter distinguendum est

4. Col. iii. 3.

10. Augustin's classification is less definite. With him the highest goods  
 are the 'virtutes quibus recte vivitur,' the principles of life: below these  
 stand its indispensable and dispensable conditions, the 'potentie animi  
 sine quibus recte vivi non potest,' and the 'species quorumlibet cor-  
 porum sine quibus recte vivi potest.' Retract. i. 9. § 4 (vol. i. 13 F).  
 The place is cited from the De lib. Arbitr. ii. 19. § 50 (p. 607 C).

12. Cf. supra, p. 44, n. 19.

15. V. supra, f. 3 B-4 B.

28D] de inimicicia. Unde secundo modo necesse est quod iusto  
 quilibet proximus sit amicus: et cum caritas tollit inimici-  
 29A ciam, \* et cum inimicicia, sicut et amicicia, sit relacio equi-  
 parancie, patet quod iusto non sit possibile aliquem esse  
 5 taliter inimicum; nam ad talem amiciciam sufficit mutuum  
 adiutorium similium in natura, set iustum iuvat quilibet in-  
 iustus vel active vel passive (ad modum loquendi 1 Cor. iii. 9,  
*Dei adiutores sumus*), ergo conclusio. Quilibet enim actus  
 salvati vel dampnati cedit iusto ad bonum utile, et sic Veritas  
 10 vocat Iudam *amicum* (Math. xxvi. 50) et prescitum in finali  
 iudicio carentem veste nupciali (Math. xxii. 12). Sed primo  
 modo loquendi est iniusto quilibet proximus et ipsemet ini-  
 micus, quia Psalmo x. 6: *Qui diligit iniquitatem odit animam*  
*suam*. Et ex hoc colligitur apparencia repugnancie Scrip-  
 15 turarum: cum enim amicicia sit benivolencia (in contra  
 passis viii. Ethic. capitulo iv.) et non est simpliciter iusta  
 volencia nisi in moraliter virtuoso, patet quod non sit propria  
 amicicia in iniusto. Unde propter defectum talis noticie  
 benivolencie reciproce et disparitatem vicii ad virtutem, vi-  
 20 detur Salvator dicere, Ioh. xv. 13, 14, *Vos amici mei estis, si*  
*feceritis que precipio vobis; iam non dicam vos servos, quia*  
*servus nescit quid faciat dominus eius*: ubi patet quod ad  
 amiciciam requiritur mutua benivolencia, cognita inter per-  
 sonas consimiles in virtute. Ex quo patet quod si aliqua  
 25 pars ecclesie sit sic amicus Dei, tunc amicus Christi, et  
 B eontra; eo quod amicicia consequitur ad virtutem.\* Patet  
 eciam quod generalis amicicia, que est mutua iuvancia, re-  
 quirir gratiam in altero extremorum, ut dampnati non iuvant  
 se mutuo sed impediunt. Unde quandocunque Scriptura  
 30 vocat peccatorem inimicum iusti, intelligit per inimiciam  
 malivolenciam non impeditivam quia observantibus caritatem  
 cuncta proficiunt, sed peccatum perturbat relacionem equi-  
 parancie.

13. *quia*: cod. et *quia*.

15. *In contra passis*. As Wycliffe is here adopting the sentence of Aristotle, I suppose we should emend 'in consequencia passus,' or the like.

2. The degrees of good follow this order : fortune, nature, friendship, grace, and glory; considered in reference, not to essence, but use.  
 a. Goods of fortune—riches—rank below goods of grace,  
 i. because they can be lost with less detriment,

ii. as instinct itself proves ;

and  
 iii. because nature surpasses human policy,

which gives civil position

but not natural or moral goods.

b. Natural goods are inferior to moral,

Patet ergo quod ista quinque bona fortune, nature, amicicie, [29B] gracie, et glorie se habent, in ordine superhabundantie bonitatis, sic quod quodlibet posterius melius sit priori. Et suppono quod intelligimus bonum utile sive habitudinem habendi, et non bonum essencie absolutum; et probatur tunc quod 5 melius est esse perfectum in naturalibus quam habere civiliter quodlibet divicias temporales. Probatur primo ex hoc quod ablacio bonorum fortune, cum sit homini extrinseca, non tantum inperficere hominem, sicut ablacio bonorum nature; et cum generaliter principale tam bonum est quodlibet quam 10 mala foret eius privacio, sequitur quod habicio naturalium sit melior quam quantumlibet magnum pretensum dominium. Secundo ex hoc quod homo instinctu naturali doctus perderet omne bonum fortune de possibili adiacens sibi civiliter propter penam corporis auferendam; sed natura non docet 15 commutare bonum prestancius pro minori, ergo melius est habere bona nature quam bona fortune civiliter. Tercio ex hoc quod natura, prestancior opere quam ars \* humana, plus 20 perficit hominem dando sibi naturalia, quam policia adiciens temporalia; ergo naturalia sunt fortuitis meliora. Antecedens 20 patet ex hoc quod civitas est tantum inpertinens perfeccioni hominis quod stat cum eius carencia esse quantumlibet perfectum in naturalibus atque moralibus, et cum eius habicione esse quantumlibet miserum quoad naturalia et ad mores; ergo naturalia sunt perfeccioni hominis propinquiora: sed et 25 illud determinat Boecius primo de Consolacione diffuse. Adiacencia enim civilis temporalium facit precipue divitem esse magnum in reputatione hominum deceptorum, naturalia vero in reputatione Dei, et iuvant propinquis ad virtutes: ymmo si bona fortune proficiunt, hoc est in quantum sunt 30 media ad sustentacionem naturalium, et per consequens naturalia, ut finis illorum, sunt mediis meliora.

Secundo principaliter patet quod genus moralium sit melius quam genus naturalium accidentaliter in existencia, sic quod melius esset habere minimam virtutem moralem quam totam 35

3. quodlibet in margine adiectum 2da manu.

16. commutare: cod. communi.

cave. 19. adiciens in margine additum 2da manu.

29C] multitudinem naturalium: primo ex hoc quod ablacio cuius-  
 cunque moralis induceret peccatum mortale, quod faceret  
 hominem magis odiosum Deo quam cuiuscunque naturalis  
 ablacio; cum ergo reputacioni vel iudicio divino sit standum

i. because the lack of the latter involves deadly sin, which is worse than the loss of any natural good;

5 quoad valorem appreciabilis, sequitur quod habere virtutem,  
 quod est Deo carius, sit melius quam habere quecunque  
 naturalia. Similiter cum habicione naturalium propter eorum

ii. because natural goods can be abused,

D ab\*usum stat perpetua dampnacio: cum nullius virtutis habi-  
 cione stat dampnacio, eo quod non contingit abuti virtutibus;

whereas virtues cannot.

10 ergo melius est habere virtutes quam bona nature. Conse-  
 quencia patet ex hoc quod plus proficit illud bonum cum quo  
 non stat miseria, quo non contingit abuti vel ipsum invite  
 perdere, quam bonum condicionis opposite. Similiter, Deus

iii. Because the form superadded must be better than that upon which it is imposed.

15 nisi sit gracia; ergo quelibet virtus (si Deo est proprium dare  
 quamlibet virtutem moralem) est melior quam forma sup-  
 posita naturalis. Argumentum patet ex hoc quod natura  
 creata non potest induere formam superadditam, cum sit  
 melior quam forma ex qua materialiter resultat; ergo multo

20 magis Deus, qui non potest nisi meliorando procedere.

Ex istis tercio colligitur, quod melius est esse in amicitia  
 proximi fundata in caritate quam habere naturalia; quia hoc  
 presupponit habere bona naturalia, et superaddit bonum  
 comunicacionis meritorie: sed omne meritum proximi,

c. Friendship therefore, founded on charity, is better than natural goods, since it presupposes them and superadds the merit of social communion.

25 quoad vitam eternam, est melius quam bonum nature; ergo  
 melius est habere hominem taliter amicum quam bonum  
 continens naturale. Patet deduccio ex hoc: cum tali bono  
 amicie repugnat divinum odium sive dampnacio (cum  
 omni bono nature stat odium Dei et eterna dampnacio);

30 ergo melius est habere amiciciam huiusmodi spiritualem.

Unde, propter prestanciam amicie supra bona fortune,  
 videtur sapiens, Ecclesiastici xxix. 13, *perdere pecuniam*

30A *propter fratrem \* et amicum*; et propter bonum perpetuum  
 spiritualis amicie, Prov. xvii. 17, *omni tempore diligit qui*

35 *amicus est.*

d. The good of virtue is above that of human friendship, for it means the friendship of God

and of itself suffices to blessedness.

Of such goods there are five sorts:

that of virtuous action

and its issues, the goods of praise, honour, reputation, and friendship; all which are founded in grace

and all mutually connected.

Quarto patet quod bonum virtutis est melius quam bonum [30A] amicicie humane; quia bonum virtutis, cum sit subiectum passionis, que est amicicia divina, est melius vel eque bonum cum amicicia divina: sed melius est esse amicum Dei quam esse amicum proximi; ergo melius est esse virtuosum quam 5 amicum proximi. Hoc enim est bonum per se sufficiens ad beatitudinem, licet reliquum non ponatur, sed primum est necessarium ad salutem. Hic tamen oportet attendere quod in bono virtutis sunt quinque maneries bonorum fundate. Primum est bonum operis virtuarii, quod procedens a vir- 10 tutibus intellectualibus et moralibus philosophi vocant felicitatem vie; et id dicitur ab Aristotele, primo Ethicorum, esse melius virtute, cum sit quasi fructus vel finis, gracia cuius virtutes sunt donate. Et ex operibus huiusmodi virtutis procedit bonum laudis, honoris, et fame, et consequenter 15 bonum amicicie. Et hec omnia quinque sunt bona gracia; quia omnis virtus moralis, cum denominat subiectum formaliter gratum Deo, est donum gracia, et per idem quodlibet aliorum fundatum in gracia. Nemo enim habet amiciciam proximi nisi dominus papa ipsam sibi donaverit, et per consequens 20 nisi prius fuerit carus Deo; et de fama dictum est supra, octavo capitulo, quod oportet ipsam fundari in gracia et terminari ad primum Iudicem arbitrantem. Unde de istis 25 quinque modis bonorum, quod sit reliquo melius, est difficultas, cum sint contexta \* adinvicem: certum tamen videtur B quod actus caritatis sit melior virtute mediante ad ipsum; honor autem differt a laude, cum laudamus lapidem ex virtute, honor autem est solum merces iusticie; virtus autem videtur esse melior, quia per se sufficiencior, quam aliqua istarum 30 quatuor habitudinum, honor, laus, fama, vel amicicia: omnia 30 autem hec quinque, ut sonant in bonum, pullulant ex virtute, tamquam ex per se causa ad quam consequuntur inseparabiliter, sicut passio ad subiectum; non sic autem bonum

8. *tamen* vel *inde*, lect. incert.

12. Arist. Eth. Nic. i. 10.

19. *Nemo*, &c.: apparently because the social relation is broken by excommunication.

22. V. supra, f. 17 D et seqq.



30B] virtutis ad bonum nature, nec actus ad habitum, vel merces  
 ad meritum. Ideoque oportet efficientem secundum gratiam  
 superadditam in istis meliorando procedere; et cum multe  
 sunt rationes boni, nil obest unum istorum habere plus de  
 5 una ratione boni et reliquum de reliqua. Nam virtus habet  
 plus rationem permanencie et sufficiencie, cum *caritas non*  
*excidit* sed sufficit ad salutem: operatio virtuosa habet enim  
 plus rationem delectabilis et utilis quam virtus; fama, de  
 quanto est utilis, sicut laus et honor, consequitur ad virtutem,  
 10 et amicitia consequitur ad positionem extremorum obser-  
 vancium caritatem: unde cum hec quinque bona superaddunt  
 virtutem, quam presupponunt in subiecto, videtur quod com-  
 putando virtutem habent rationem excellencie bonitatis.  
 Unde, quia hec bona videntur esse permixta, alii dicunt quod  
 15 bona gracie, bona nature, bona sciencie, bona potestatis sive  
 C potencie, \* et bona fortune sunt quinque genera bonorum que  
 Deus servis suis distribuit hic in via; et cum sciencia inflat aut  
 potestate contingit abuti, patet quod virtus sit melior quam hec  
 duo, que videntur esse bona nature, sicut alia accidencia acqui-  
 20 sita. Sed ista consideracio plus habet curiositatis quam utili-  
 tatis, ideo ista dimissa ad propositum redeundo manifestum est.

Quintoque omnibus istis bonis est melius bonum glorie, e. Better than the  
 four preceding  
 goods is the end  
 to which they  
 are the means,  
 viz. the good of  
 glory;  
 and best of all is  
 the good un-  
 create,  
 cum hec omnia media sint ad id. Et iterum manifestum  
 est quod omne bonum glorie subiectum, cum sit clarivisio,  
 25 sive fruicio, sive caritas consumata, vel aggregatum ex omni-  
 bus istis et dotibus utriusque nature, est infinitum minus  
 bonum quam bonum increatum, quod est primum obiectum.  
 Unde satis est ad divisionem boni quod aliquod est bonum  
 30 increatum, et aliquod bonum conmutabile et  
 creatum; et super descriptione et adherencia istorum bono-  
 rum stat tota religio Christiana: cum nemo observat reli-  
 gionem Christi nisi dum bonum prestancius, scilicet insensi-  
 bilius, preficit in amore; nec evanescit a religione Christi,  
 nisi dum bonum conmutabile prefert bono inconmutabili, vel

19. *acquisita*: cod. *aquisita*.33. *nec evanescit*: cod. *ne evanescat*.



bonum sensibile bono insensibili meliori. Sicut enim sensibilia [30C  
sunt minus encia et bestialibus plus cognita, sic sunt regulari-  
ter minus bona.

3. *Illustration  
from the Parable  
of the Talents:*

Of the predesti-  
ate some are  
contemplative,  
some active.

The talent is  
wisdom.

The contempla-  
tive have five  
talents:

a. to discern  
between good  
and evil;  
b. to discern the  
degrees of good  
and  
c. evil;  
d. to distinguish  
all good

and  
e. all evil.

Unde Veritas, Math. xxv. 14, 15, comparat se ipsum homini  
cuidam qui *peregre proficiscens vocavit servos suos* et distribuit 5  
illis secundum gradus \* triplices bona sua. Christus enim, D  
secundum Gregorium, peregre profectus est quando, relin-  
quens patriam nativitatibus sue, ascendendo in celestem Ieru-  
salem, visitat limina beatorum; et cum perante fundavit  
ecclesiam, vocavit tempore peregrinationis sue servos triplices, 10  
ad mercandum, ad laborandum, ad edificandum ecclesiam  
usque ad eius adventum ad finale iudicium. De bonis vero  
predestinatis vocavit alios contemplativos et alios activos, ex  
illis constituendo ecclesiam, tamquam ex anima et corpore.  
Unde contemplativis dedit quinque talenta, activis duo, et 15  
generacioni reprobe dedit unum. Per talentum enim, quod  
est maximum in mensuris ponderum, secundum Hugonem  
de Sancto Victore ponderans centum libras, intelligitur donum  
sapientie, discernendi bonum, ad regulam Prov. xvi. 16,  
*Posside sapientiam, quia auro melior est*. Ista quidem sa- 20  
piencia est cunctis aliis scienciis humanis preponderans.  
Contemplativis vero dat Deus, secundum elaboracionem  
quinque sensuum, discrecionem intellectualiter discernendi,  
secundum quinque gradus, de quinque dictis bonis et malis  
eis oppositis: primo discernendo inter bonum et malum, 25  
secundo discernendo de bonis meliora et de melioribus  
optima, tercio discernendo de malis peyora et de peyoribus  
pessima, quarto distinguendo sagaciter et universaliter omne  
bonum (unde Rom. xiv. 5, *Alius iudicat inter diem et diem,*  
*alius iudicat omnem diem*: et tale talentum creditur Moysen, 30  
apostolum, et alios celestes \* theologos habuisse), et quinto 31A  
discernendo estimacione sagaci universaliter omne malum:  
qui autem secundum hos quinque gradus discrecionis iugi

22. *elaboracionem*: cod. *eleboracionem*.

7. Greg. Hom. in Evang. i. 9 (Opp. vol. i. 1464 seqq.), from whom  
in the main Wycliffe also borrows the interpretation of the different  
numbers of talents. He has however much enlarged on his original.

31A] meditatione informat affectum superlucratum quinque maneribus  
 actuum meritoriorum in voluntate, condelectando legi Dei  
 de omnibus istis quinque, quodlibet quinque bonorum dili-  
 gendo in suo ordine, sed bonum preponderans magis care  
 5 et omnia in mensura et pondere primi boni. Oportet autem  
 activos ecclesie inter bonum et malum scire et discutere sive  
 discernere ac deliberatione consultiva cognoscere, quomodo  
 bonum complendum sit in opere. Unde duplex talentum  
 activi geminatur, quando sciencia et consilium sanum in  
 10 opere completur: et signanter attribuuntur activo duo talenta,  
 tum propter scienciam et consilium, tum quia satis est sibi  
 scire et discernere inter utile et inutile et quid utilium sit  
 magis utile: cum constat quod discutere de gradibus malorum  
 vel universaliter de omnibus malis foret activo inpertinens,  
 15 et cognoscere utiliter quidquid foret nobis utilius esset statui  
 activi viatoris inconpossibilis. Ideo de istis quinque com-  
 binacionibus, activis solum pertinent duo membra; unde  
 apostolus Rom. viii. 26, *Quid, inquit, oremus sicut oportet*  
*nescimus*: unde de bonis mediis et operibus circa illa, quod  
 20 foret expeditius, solum noverunt illi qui supernaturaliter  
 Spiritu Domini ducti, ut patet de bonis fortune et nature;  
 cum apostolus ter rogavit Deum propter amocionem stimuli  
 B carnis et \* non obtinuit, 2 Cor. xii. 8, 9. Sic et Moyses *stulto*  
*labore* consumtus est, ut patet Exod. xviii. 18. Et multo  
 25 magis nos ignoramus de multis agibilibus, quid foret nobis  
 plus utile in bona expeditione nostra: bene ergo est sibi qui  
 habet alteram istarum multitudinem talentorum et apponit  
 diligenciam ad corrigendum cum Deo meritorie talentum  
 creditum geminando, quia indubie intrabit in gaudium Domini  
 30 pro labore, emendo pro talento fructum centesimum; ubi  
 habens secundum sui capacitatem bona naturalia vel donum  
 intellectus, et nec utitur eis speculative nec practice, sed  
 contra mandatum Domini involvit se terrenis negociis, spolia-  
 bitur perpetuo cunctis bonis.

35 In noticia ergo istorum bonorum completa in actu vel <sup>4. By observance of the aforesaid</sup>

12. *quid*: cod. *quod*.

26. *nostra*: *bene*: cod. *nostri unde*.

28. *corri-*

*gendum* ex emendatione 2dae manus inter columnas addita: cod. *colligendum*.

The active have  
 two talents:  
 to discern be-  
 tween good and  
 evil, and to apply  
 this knowledge  
 to practice.

goods is lordship preserved. opere stat conservacio predicti dominii, et in eorum defectu [31B

eius perdicio. Nec obest istam Scripturam sensum habere alterum plus splendentem, quia campus Scripture propter eius fertilitatem in floribus est longe copiosior quam est sufficiencia ecclesie ad carpendum; ymmo in qualibet eius 5 parte potest, cui Deus donaverit, varios flores colligere et medicinas salubres conficere, alius sic et alius sic, sine repugnancia cum summo Medico, opus proprium bonum de genere secundum donaria ad hoc data. Thesaurus ergo qui est sapiencia increata, et consequenter eius carismata, 10 ut omnia dona gracie ac dona nature vel fortune, quantum ad eorum dominium, conservantur in homine per amorem ordinatum potencie volitive, etc.

## XIV.

THIRD OBJECTION to our assertion of the community of goods.

Answer.

\* Tercio principaliter argumentatur contra predicta per hoc C  
'quod, si omnia debent esse communia, tunc non contingeret  
'rapere aliena, cum quicumque qui usus fuerit bonis Dei,  
'iuste ipsa occupat tamquam sua.' Hic dicitur quod prima  
consequencia non valet, cum formaliter sequitur oppositum.

1. This community is proved by man's obligation of being in grace, for as such he is lord of all things,

which therefore men, being many, must hold in common.

Pro cuius intellectu sunt tria dicenda per ordinem: primo 20  
quod omnia bona Dei debent esse communia. Probatur sic:  
Omnis homo debet esse in gracia, et si est in gracia est  
dominus mundi cum suis contentis; ergo omnis homo debet  
esse dominus universitatis: quod non staret cum multitudine  
hominum, nisi omnes illi deberent habere omnia in communi; 25  
ergo omnia debent esse communia. Et ista ratio notatis  
predictis daret cuilibet catholico plenam fidem. In cuius  
confirmacionem Veritas cum suis discipulis aufugit proprietatem sed habuit temporalia in communi (ut patet posterius),

25. *hominum*: cod. *hominem*.

15. The previous two objections, to which Wycliffe's answer is contained in chaps. xi. and xii., oppose (1) his doctrine of *lordship* by that of the Christian *ministry*, and (2) his doctrine of *possession* by the Scriptural language concerning *riches*. The present objection attacks his doctrine of the *community of goods* by arguing that on his shewing robbery can have no existence, in other words, that the universal possession claimed for the righteous can be itself nothing but mere robbery.

31C] et post eius ascensionem erant eius discipulis omnia communia; *dividebatur enim singulis prout cuicunque opus erat*, Act. iv. 35.

Secundo restat tollere obiectus sophisticos qui volant communiter contra id. Primo videtur 'quod perirent pollicie, cum nullus curat de rebus communibus.' Sed declarabitur posterius quod, observata ista lege, foret policia optime conservata; et quod plurimi minus curant de bonis communibus, est peccatum; et per consequens non infirmat quod omnia debent esse communia, quia indubie quilibet maxime curaret de bonis communibus. Probatur: Proportionabiliter sunt bona diligenda ut sunt meliora; \* bona communia sunt optima; ergo sunt maxime diligenda. Maior supponitur ex proximo declaratis: et minor patet de prima veritate que est communissimum; et cetera veritates, ut universales, sunt prius intente a natura et per consequens meliores; ymmo, considerando rationem utilitatis et profectus, patet quod universaliora magis proficiunt, quia instar Dei magis causant et sunt ad plura maxime requisita; ymmo, cum generaliter tam bonum sit aliquid quam mala foret eius privatio, et generaliter minus mala foret privatio particularioris quam universalioris, patet quod generaliter minus bonum est particulare suo universaliori. Minor patet per deducens ad impossibile, capiendo a falsigrapho quod non sit magis malum non esse animal quam non esse hominem: contra, primum tolleretur omne bonum hominis et insuper omnia alia bona omnium aliorum animalium, ergo ablacio generis animalis, cum magis bonum tolleretur, foret simpliciter magis mala. Et idem est argumentum de quocunque communiori, respectu sui minus communis. Unde (ut alias declaravi) non est possibile Christianam religionem infringere, nisi ex inordinata affectione, preponendo veritates particulares veritatibus com-

2. If it be said that such a theory destroys government, because "every one's business, no one's business"

4. I reply that our disregard of a duty does not make it less a duty.

Goods in common are most to be cared for, because the universal is by nature better than the particular:

5. This, like the following objection, is taken from Arist. Polit. ii. 1. See especially the sentence (in the old version): Quod enim multorum commune est, in eo minima adhibetur diligentia, nam de propriis maxime curant homines, de communibus autem minus quam quantum singulis competit: vol. iii. f. 120 verso (ed. Venet. 1550).

munibus. Econtra Christus plus dilexit speciem humanam [31D  
quam humanitatem propriam, et generaliter veritatem com-  
munem plus quam veritatem privatam: nec potuit fecisse  
oppositum, cum sua dileccio correspondet, ad secundam, bo-  
nitati rei dilecte; sed communia sunt privatis generaliter 5  
\* meliora, ergo etc.

32A

so that  
b. possession in  
common is more  
beneficial than  
possession in  
severalty;

for  
i. as lordship  
rests on charity,  
the more lords,  
the more charity;

ii. numbers add  
strength;

iii. the end of the  
thing used is to  
minister to the  
right use of men,

and this is the  
better attained,  
the more nume-  
rous the users,

Ymmo, plus accedendo ad sensus philosophorum sensi-  
bilium, simpliciter melius esset quod datum usibile foret com-  
municatum cuilibet individuo humani generis, quam quod  
esset proprium soli Petro; et idem est argumentum de quo- 10  
cunque consimili. Probatur primo ex hoc quod, omni ho-  
mine observante caritatem, omnis homo foret dominus dati  
usibilis; et solo Petro observante caritatem, solus Petrus  
foret eius dominus (ut patet ex dictis): sed melius esset quod  
omnis homo foret in caritate quam quod solus Petrus sic 15  
foret; ergo melius esset quod datum usibile esset commune  
omni homini quam quod esset proprium soli Petro. Secundo  
confirmatur ex hoc quod communicacio multorum domi-  
norum super eodem usibili meliorat et roborat eorum do-  
minium; sed quanto dominium est forcius est melius; ergo 20  
melius est quod multi communicent dominando in eodem  
quam foret dominacio propria uni soli. Argumentum patet  
ex hoc quod multorum communicacio in caritate roborat  
caritatem, et cum illa sit fundamentum domini mensurans  
dominii passionem, sequitur intentum. Tercio patet idem 25  
ex parte usibilis: nam de perfeccione secunda cuiuscunque  
usibilis est quod serviat ordinate hominibus ordinate ser-  
vientibus Deo, et de imperfeccione sua est quod deficiat  
ab isto ordine (ut patet supra ex testimonio Lincoliensis,  
capitulo xii.); sed de quanto plures homines sibi dominantur, 30  
de tanto ordinacius et copio\*sus servit ut debet; ergo melius B  
est simpliciter quod dominium usibilis communicetur plu-  
ribus, quam in paucioribus sit restrictum. Et confirmacio

26. nam: cod. non.

30. xii.: cod. 9°.

dominantur: cod. donantur.

4. Ad secundam, sc., essentiam.

7. Compare the extract from Grosseteste in the Introd., ch. ii. § 1.  
30. V. supra, f. 27 D.

32B] illius est quod dominium vie sic communicatum foret similis such lordship  
 dominio status innocencie et dominio patrie: cum ergo ista being thus,  
 sint mesure imperfecti domini<sup>a</sup> viatoris, sequitur quod do- <sup>a, more like that</sup>  
 minium vie, ratione sue comunicacionis, sapit perfec- of a perfect state,  
 5 cionem. Secunda confirmacio est quod dominium, ut com- and,  
 municabile, est naturale et spirituale; dominium autem, ut <sup>β, more natural</sup>  
 repugnat comunicacioni, est artificiale et corruptibile; and spiritual.  
 ergo melior est condicio comunicacionis in dominio quam  
 condicio proprietatis. Et iste rationes darent cuicunque  
 10 philosopho nutrito in rectis principiis plenam fidem.

Secundo obicitur ex hoc quod 'Aristoteles, secundo Po- 3. 'The authority  
 'litorum, capitulo primo, diffuse per multas rationes vivaces of Aristotle is  
 'reprobat policiam Socratis opinantis quod omnia debent precise against  
 'esse communia: ymmo Nicolaus dyaconus de quo Act. vi. 5 the Socratic  
 theory about  
 15 'legitur contaminatus ex ista heresi; unde Apoc. ii. 6 dicit community of  
 'Deus episcopo ecclesie Ephesine, *Hoc habes bonum, quod goods.'*  
 'odisti facta Nicholaitorum que et ego odi.' Ad illud dicitur *Answer:*  
 quod sentencie philosophorum contra quos arguit Aristoteles Aristotle attacks  
 sunt, ut plurimum, catholice et per consequens philosophice, an ambiguity in  
 20 licet rationes sue ex equivoca vel sinistra intellectione vi- a doctrine which  
 deantur secundum corticem verborum, procedere contra is otherwise cor-  
 rect,  
 istos. Caput ergo Aristoteles de Socrate quod omne bonum for he assumes in  
 hominis debet esse commune cuilibet, ad quemlibet usum it the conse-  
 dandum; et sic uxores forent communiter cuilibet suppo- quence that wives  
 30 nente, \* et sic periret bonum coniugii vel educacio, cognac- must be held in  
 tionis distincio, parentum discrecio aut veneracio; et con- common.  
 fusio feminarum pluris discordie, quia vinculi pacis dirrupcio  
 contra legem nature. Unde non credo Socratem sic sen-  
 sisse, sed iustum sensum solum catholicum habuisse, quod  
 30 cuilibet licet habere aliquem usum utilem de quibuscunque  
 bonis fratris; quod est catholicum, eo quod non aliter diligit  
 proximum sicut debet, nisi complaceat sibi de bonis proximi.

7. *repugnat* e corr. 2da manus in margine appositum: cod., ut videtur, *respectat*.  
 Similiter 9. *darent*: cod. *docent*. 17. *Nicholaitorum*: cod. *Nicholaicorum*.

11. This is the *second* of the objections announced above, p. 97, but  
 opens the *third* division of the chapter. See the register, sub fin., f. 149 B.  
 Arist. Polit. ii. 1.



Et revera illa meritoria complacencia in bonis alterius, et [32C  
displacencia in nocivis, est usus prestancior quam procreacio  
prolis, quia actus meritorius, quo communicans comitat in  
bonis anime que sunt utiliora quam bona corporis: unde  
istum usum fructiferum docet apostolus, Rom. xii. 15, volens 5  
nos *gaudere cum gaudentibus et flere cum flentibus*.

The conclusion  
Aristotle attacks  
is a fallacy.

Et revera Aristoteles decidet istum fucum sophisticum:  
'Quilibet debet habere uxorem proximi commune bonum,  
'eciam quoad usum; ergo debet ipsam carnaliter cognos-  
'cere:.' cum turpissime argumentatur a superiori ad suum 10  
inferius sine aliquo rectificante consequenciam. Et forte fuit  
in isto errore Nicolaus diaconus: 'Si cibaria erant apostolis  
'communia ad vescendum et sic de quibuscunque aliis quo ad  
'usum debitum, ergo per idem uxor debet esse communis ad  
'actum venericum:.' sed procul a fideli logico ista deduccio. 15  
Sive autem Socrates sic intellexerit, sive non, non \* con-D  
tendo; sed scio quod quilibet Christianus ex lege caritatis  
debet habere talem usum de quibuscunque bonis proximi,  
eciam malis pene (iuxta illud apostoli 2 Cor. xi. 29: *Quis in-*  
*firmatur et ego non infirmor? quis scandalisabitur et ego non* 20  
*uror?*), et per consequens omnia positiva proximi; eciam  
mors et pena debent esse sua, ut dicit apostolus, 1 Cor.  
iii. 22.

4. No argument  
can be drawn  
from a relative  
term like 'wife.'

Ex istis patet quarto solucio sophismatum quibus argu-  
mentatur a disiunctis in relativis ad coniuncta; ut 'Si caput 25  
'vel pars Petri sit meum, tunc est caput vel pars mea; si hec  
'uxor sit mea, tunc est uxor mea;.' et sic de similibus inaniter  
conglobatis. In absolutis tamen et stantibus ad relacionem  
pertinentem tenet consequencia a disiuncto ad coniunctum;  
ut, Si ista res vel hoc bonum sit meum, tunc est bonum meum, 30  
et si iste servus sit meus, tunc est servus meus; cum servus  
generaliter dicit ministerium vel inferioris in natura iuvamen,  
quia aliter angeli non dicerentur servi, Iohannes xvi. papa

15. *deduccio*: cod. *deduco*.

17. *quilibet* in cod. bis legitur.

33. I am at a loss to know why Wycliffe selects as his example the  
unfortunate ally of Crescentius, the anti-pope, John of Placentia. I note



32D] *servus servorum*, nec Christus formam servi accepisse. Quia tamen nomen servi, rotatum in ore politici, signat subiectionem politicam et condicionem peccati (quod tamen facit regularius in Scriptura), ideo mirantur politici quod rex sit  
 5 servus plebis, vel papa servus Christianitatis, ymmo quilibet iustus servus sibi ipsi: sed dicunt quod sit servitor vel ministrator, sed non servus. Theologus autem, utens terminis

33A in sua significacione \* propria, debet concedere quomodo-  
 libet talem, ad sensum expositum, servum esse. Et de sub-  
 10 stancialibus per se in genere potest probabiliter concedi disiunctim et non divisim quod Iste homo est meus, hoc corpus est meum, hoc accidens est meum; et ceteris per se in genere, que coniuncta cum possessivis sapiunt relacionem, extra rationem suam absolutam. Sed secus est de tran-

15 scendentibus et divinis nominibus, ut conceditur quod Trinitas est Deus meus, et quod iste Deus est meus, quia donum mihi datum, si quidquam possideo; Spiritus tamen sanctus est meus, sed non est spiritus meus. Sufficit enim ad hoc quod aliquid sit meum, quod habeam illud aliquo modo habendi.

20 Redeundo ergo ad propositum, conceditur quod omnis iniustus occupans quodcunque bonum Dei capit rapina, furtu, vel latrocinio aliena, ut dixi superius capitulo quinto. Ideo dixi ex ista sententia catholica quod contingit faciliter hominem esse furem, cum in quantum incidit in mortale,

25 abutendo bonis Dei, perdit dominium, et per consequens, iniuste, latente aut invito domino, usurpat capere aliena: ideo oportet sic arguentem sic fundare quod manet dominium cum iniusticia; quod non potest. Unde cum *videns mulierem ad concupiscendum eam iam mechatus est in corde*

30 *suo*, et per consequens deest sibi eius dominium; multo magis procedens ad abusum grossiorem illicitum abutitur

22. quinto: cod. 3º.

this because one might else naturally understand the text as referring to John xvi., where however no appropriate passage occurs.

1. Phil. ii. 7.

20. The paragraph refers back to the original terms of the objection stated in p. 96.

22. V. supra, ff. 10 D, 11 A.

28. Matth. v. 2

5. We maintain therefore that not our theory of the community of goods, but the possession of the unrighteous, involves theft.

alienis: et sic de quibuscunque bonis, eo ipso quod viciose [33A  
 \* presumpserit ipsa occupare, deest sibi illorum dominium; B  
 et † quibuscunque bonis usus fuerit, quomodocunque et quicunque voluerit satis licet.

Such thieves are  
 unrighteous pre-  
 lates

Ideo concedatur conclusio adiecta in fine argumenti, et sic 5  
 intelligenda sunt dicta Scripture, Ioh. x. 8, *Omnes quotquot  
 venerunt* in officium prelatie, et non per ostium qui est  
 Christus, *fures sunt et latrones*; quia indubie, et latenter et  
 publice, sub nomine pastoris rapiunt aliena. Et patet ex  
 testimonio Salomonis, Prov. xi. 24, *Alii dividunt propria et 10  
 diciores fiunt, alii rapiunt non sua et semper in egestate sunt*:  
 prima pars patet ex hoc quod communicando caritative bona  
 fortune non abdicatur eorum dominium naturale; et secunda  
 pars patet ex hoc quod predones non sunt domini alicuius.  
 Et patet quomodo intelligendi sunt sancti predicantes catho- 15  
 lice quod divites abutentes temporalibus iniuriuntur pauperi-  
 bus, cum illorum sint bona que superbi dissipant. Unde  
 Bernhardus in quodam sermone (et recitat Lincolniensis de  
 Gradibus Humilitatis) alloquitur ecclesiasticos in hec verba:  
*Clamant nudi, clamant famelici, conqueruntur et dicunt, In freno 20  
 quid aurum? Numquid frigus repellit aut sedat esuriem?*  
*Nobis fame et frigore miserabiliter cruciatis, quid conferunt*  
*tot mutatoria vestium vel extensa in perticis vel plicata in*  
*manticis? Nostrum est quod ad oculos pascendos effunditur;*  
*nobis iniuste atque \* crudeliter, inaniter expensum subtrahitur. C*  
 Nec dubium de ista sententia, intelligendo egenos cum pau-

and the unright-  
 eous rich.

7. ostium: cod. hostium.

25. expensum: cod. suspensum.

18. Bernard. ep. xlii. *al.* Tract. de Officio Episcoporum ii. § 7 (Opp. vol. i. col. 464 B, ed. Jo. Mabillon, Paris 1690 folio). Part of the quotation is corrupt: it reads in the edition, 'dicunt, Dicite, pontifices, in freno quid facit aurum? [The words are a corrupt quotation from Persius, Sat. ii. 69.] Numquid aurum a freno repellit frigus? Nobis . . . laborantibus, quid conferunt,' &c. The rest is, as usual, far from literal. Its intermediate stage in Grosseteste I have not been able to trace. His 142d Dictum (printed in Edw. Brown, Fascic. Rer. expetend. et fugiend. ii. 290 seqq., London, 1690 folio) discusses the 'gradus humilitatis' and twice quotes S. Bernard; but it does not contain the passage in the text.

23. *Extensa in perticis.* Cf. Ducange s.v. *Mutatoria*.

33C] pertate spiritus, cum illorum sint omnia. Unde beatus Augustinus, epistola xxxiii. ad Bonifacium: *Attendant*, inquit, *Donatiste ipsos, quondam suos, iam nostros socios et fraterna nobis dilectione coniunctos, quemadmodum sua teneant, non solum* 5 *que habebant, sed etiam nostra que non habebant: que tamen, si pauperum comparticipes sumus, et nostrum sunt et illorum; si autem privatim quid nobis sufficiat possideamus, non sunt illa nostra sed pauperum quorum procuracionem gerimus, non proprietatem nobis usurpacione dampnabili vendicamus.* Et post 10 probat multipliciter quod corpus Christi mysticum habet omnia bona mundi: primo per illud apostoli, 1 Cor. iii. 22, 23, *Omnia vestra sunt; vos autem Christi, Christus autem Dei*; secundo per illud Sapient. x. 19, *Iusti tulerunt spolia impiorum*; et tercio per illud Prov. xiii. 22, *Thezauri-* 15 *zantur iustis divicie impiorum.* Ecce ydoneus testis sentencie supradicte; et indubie iste tres Scripture possunt pertinenter demonstrari, etc.

## XV.

Ut autem discamus acquirere et servare dictum dominium 20 necessaria est nobis observancia caritatis, cum ad ipsam consequitur sicut passio ad subiectum: licet omnes ore fatemur nos observare in dilectione Dei et proximi caritatem; verum- 25 tamen \* discussis eius sedecim condicionibus de quibus 1 Cor. xiii. pateret quod nos mundialibus dediti sumus, a perfecta caritate plurimum elongati.

Est autem prima condicio caritatis in abstracto vel, quod 1. *Charitas* idem est Christiani, in quantum carus Deo, quod sit *patiens est,* *patiens.* Probatur sic: nullus amor ordinatus capit minus bonum, dimisso magis bono eque possibili, sed magis bonum; et

3. *suos* (ex August.): cod. *quod suos*.  
14. *xiii.*: cod. *x8.*

6. *comparticipes*: Aug. *compauperes*.

1. Matth. v. 3.

2. Aug. ep. clxxxv. (otherwise known as Liber ad Bonifacium de Correctione Donatistarum) cap. ix. § 35: *Ipsos certe adtendant quondam suos, &c.*: vol. ii. 657 F, G.

10. Ibid. §§ 36, 37 (658 A, C): cf. § 40 (659 D).

14. Prov. xiii. 22, according to the Septuagint.

facilius esset pati propter iusticiam quam iniuriam propriam [33D  
vindicare, ergo ordinata caritas exigit hoc fieri. Sic enim  
reservatur Deo vindicta et attribuitur sibi cultus quem nemo  
tribueret ante lapsum : ideo de condicione perfecte dileccionis  
Dei est, quod homo sit paciens in adversis. Sed et hoc dif- 5  
fuse ostensum est tractatu primo, capitulo iii., per hoc quod  
nemo posset sic paciendo perdere mercedem, sed ampliorem  
reciperet quam posset causam propriam vindicando : oportet  
ergo quod quicunque voluerit acquirere mundi dominium, quod  
sit paciens in adversis, quia presuppositione opposita fuerit 10  
dominium mundi perditum. Ideo dicit Salvator, Luc. xxi. 19,  
*In paciencia vestra possidetis animas vestras.* Si ergo nemo  
potest possidere animam propriam sine paciencia, multo magis  
nec bona extrinseca vel accidentalia.

2. *benigna est,* Secunda condicio est quod *caritas est benigna.* Non enim 15  
having no enemy sufficit pati adversa, cum fures hoc faciunt; sed oportet dili-  
*gere inimicos*, ut docet Veritas, Math. v. 44. Probatur: Qui-  
libet debet diligere confratrem accumulanti bonum utile sibi,  
et specialiter si ex \* eius opposito fuerit peyorandus; sed 34A  
quilibet inimicus iusto cooperatur in bonum, multipliciter sibi 20  
proficiens (ut supra, capitulo xiii.) et ex eius odio incurritur  
magnum dampnum; ergo conclusio. Et hinc dicit Hugo de  
Sancto Victore, de Laudibus Caritatis, quod *Caritas modo*  
and obliging God *mirabili non sinit aliquem inimicum, sed Deum quodammodo*  
to a reciprocal *obligat et necessitat ad amandum*: et intelligendo inimicum 25  
love  
solum istum qui dampnificat vel peyorat, indubie sequitur  
demonstrative, cum iusto totus mundus proficiat, quem pro-  
(for God is bound *fectum dileccionis obmissio privat*; et quoad secundum patet  
by his own laws,  
quod licet Deus sit imperator supra leges, habens omnes leges  
in scrinio cordis sui, vult tamen propriis legibus conformari. 30  
Inter alias autem hec est una, quod si creatura rationalis  
Deum diligit, Deus eam prevenit reamando; debet ergo Deus

9. *acquirere*: cod. *acquirere*.  
cod. *accumulantiem*.

10. *fuerit*: cod. *fuit*.

18. *accumulantiem*:

21. V. supra ff. 28 D, 29 A.

22. The general sense, but nothing approaching the exact words, is to  
be found in the tract cited, Migne clxxvi, 974 B-975 D.

34A] implere hanc legem, ut innuit Ysaie quinto capitulo: *Quid enim debui ultra facere vinee mee et non feci?* Inpertinens enim fuisset Deitatem asserere istam negativam de debito,

nisi poterit obligatorie debuisse. Ideo dicunt aliqui doctores quod aliqua est debicio ex gracia promittentis et aliqua de subieccione indigentis: prima convenit Deo cum summa libertate; unde Augustinus super Psalmos dicit quod Deus avarum alloquitur sic de facto: *Da mihi de eo quod dedi tibi; habuisti me largitorem, habe me debitorem et feneratorem.*

B Talia \* ergo sunt plus predicabilia quo magis vera et de virtute sermonis minus inpu gnabilia. Unde sicut liberius servit religiosus Deo post votum, si sit in maiori gracia, quam secularis qui faciens actum consimilem non sic vovit, sic Deus promissioni addens iusiurandum, que apostolus, Hebr. vi. 18, vocat *duas res immobiles*, obligatus fuit Abrahe et suo semini adimplere de necessitate promissum; et tamen summe libere pertinenter ad utrumlibet illud fecit. Sed indubie negasset se ipsum (ut dicit apostolus, 2 Thim. ii. 13), si promissionis ordinem distulisset.

20 Unde istam obligacionem innuit Deus, Exod. xxxii. 10, *Dimitte me ut irascatur furor meus contra eos et deleam eos.* as we learn from the history of Moses). Non enim Spiritus sanctus, duplicem falsitatem et superfluitatem effugiens, locutus est tamquam pompator violente detentus, volens in fratrem iniuste irruere; sed sancto Moysi ligatus fuit vinculo caritatis: et hoc innuitur digito Dei nichil scribente superfluum, quando dicit, *Dimitte me.* Nec mirum quia Moises fuit in oracione et caritate tam fervidus quod oravit pro populo (ut patet eodem capitulo) sub hac forma, *Ne, queso, dicant Egipcii, Calide eduxit eos, ut interficeret in montibus:* ecce zelus precipuus pro honore divino. Et sequitur eodem capitulo, *Obsecro, Domine, peccavit populus iste*

17. *pertinenter*: cod. *continenter*.  
cod., ut videtur, *peccatavit*.

18. *ut*: cod. *Unde*.

31. *peccavit*:

1. Isa. v. 4.

7. The reference appears to be to the Enarr. iii. in Psalm. xxxvi. § 6: Eia, avare foenerator, vide quid dedisti, vide quid accepturus es, &c.: vol. iii. 286 D, compared with the preceding passage from col. 285 G.

28. Ex. xxx. 12.

31. Ver. 31, 32.

*peccatum maximum; aut dimitte hanc \* noxam, aut si non 34C*  
*facis, dele me de libro tuo quem scripsisti: ecce quomodo*  
 sanctus iste non solum ad tempus voluit esse anathema pro  
 fratribus, nec solum non deputari ad illud ducatus officium,  
 sed, ut ego credo, preeligeret dampnari perpetuo, antequam 5  
 eligeret tantam multitudinem sic dampnari, cum fuit inbutus  
 in maxima eligendi et scivit quod melius fuit tantam mul-  
 tudinem salvari quam se solum; cum bonum publicum  
 prestancius sit privato.

Nec credat quis quod aliquis debet preeligere suam damp- 10  
 nationem, licet positus in adopcione debet esse in tam fervida  
 caritate quod potius eligeret hoc quam illud, sicut potius  
 eligeret † angelis accionem propriam quam peccare: con-  
 dicionalis enim huiusmodi non ponit eleccionem possibilem  
 de inesse. Nec moveat quod Scriptura petit sepe deleccionem 15  
 hominum de libro vivencium, quia, sicut eternaliter iusti in-  
 scribuntur sic quod non possunt incipere vel desinere sic  
 inscribi, sic eternaliter iniusti delentur sic quod non possunt  
 incipere vel desinere sic deleri. Non enim inscripcio vel  
 deleccio sunt actus temporales sed ordinaciones eterne; sic 20  
 quod deleccio sit ordinacio ut persona que salvari poterit non  
 salvetur: et de omnibus dampnandis est huiusmodi eterna  
 deleccio de libro vite et inscripcio in libro mortis vel *terra*,  
 ut loquitur propheta, Ierem. xvii. 13.\* Potest autem huius- D  
 modi eternum contingentissime non esse; sic subest oracioni, 25  
 ut voluntas Dei; ut patet alibi.

3. *Charitas non  
 emulatur*

Tercia condicio caritatis est quod *non emulatur*. Patet  
 faciliter: Caritas et invidia directe opponuntur; sed omnia  
 huiusmodi opposita mutuo se expellunt; ergo non stat quod  
 caritas invidet alicui, quamvis enim carus potest esse invidus, 30  
 non tamen tamquam Deo: et ad istum sensum ponitur caritas  
 in abstracto. Sicut ergo volens dominari toti mundo nedum  
 pacienter sufferret rapinam bonorum suorum sed et diligeret

32. *nedum* addidi.

6. The meaning seems to be that Moses had so thoroughly learned  
 the *maxim* or principle of choosing that he knew how to prefer that  
 which was truly the more desirable.



34D] persequentem, cum tantum bonum spirituale sibi accumulat; sic eodem modo non invideret abutenti bonis suis, cum talis abusus cedat iustis ad comodum. Unde *benignitas* dicitur quasi *bona igneitas*, quia est fervor caritatis de quo Luc. 5 xii. 49, post abdicacionem temporalium, Veritas ita dicit, *Ignem* (inquit) *veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendantur?* Dicit ergo caritas, cum apostolo, Gall. iv. 12, cuilibet raptori abutenti bonis suis, *Nichil me lesisti*, sed facio tibi grates cum occasionaliter profuisti.

10 Quarta condicio caritatis est, quod *non agit perperam*: sicut <sup>4. non agit perperam</sup> enim non sufficit pati iniurias sed oportet iniuriantem diligere, sic nec sufficit a malivolencia animi sed oportet a vindicativo actu extrinseco continere. Patet illud ex dictis tractatu primo, capitulo ii. Nam inde substantia fidei est quod Deus necessario vindicat iniuriatum observantem caritatem plenius, 15 utilius, et securius, quam ipsemet vindicaret. Ideo dicit 35A Petrus, \* *Non reddentes malum pro malo nec maledictum pro maledicto, sed e contrario benedicentes*. Non sufficit cognoscere modum paciendi malum (ut docet primum iugum proprietatum) aut continere a malo inferendo proximo (ut docet 20 secundum iugum), sed oportet Christianum cavendo malum <sup>5. non inflatur,</sup> in se ipsum non inflari superbia, sed senciendo humiliter de se ipso oportet quod non presumat ex dignitate propria uti aliquibus bonis Dei nisi pure ad regulam, quantum expedit, 25 ut reccius serviat Deo suo. Patet ex hoc quod caritas contraria omni peccato erat. *Inicium omnis peccati est superbia*, Eccli. x. 15 dicitur: quia ambicio, que est appetitus inordinatus honoris proprii, est filia superbie, patet quod caritas est sibi contraria. Sicut enim Deum nemo perfecte diligit qui 30 ex cecitate de suis naturalibus inturgescit, sic nec aliquis dum supra legem aut ordinacionem divinam excellenciam inutilem in ecclesia Dei querit; que duo si assint homini, non caperet de temporalibus ad victum vel ornatum, nisi quantum esset ad Dei honorem et utilitatem ecclesie, et tunc statim caperet hic 35 a posteriori vulpeculam: 'Mundus exigit ut persone graves in

12. a vindicativo: cod. ab iudicativo.

35. a posteriori: cod. apg<sup>i</sup>.



‘victu et ornatu bona ecclesie sic expendant; ergo sic est [35A  
 ‘faciendum:’ tolle ambitionem et nega argumentum: ‘In-  
 ‘imicus, ut dyabolus, caro, vel mundus, hoc exigit; ergo  
 ‘dandum:’ indubie ipse non observat caritatem qui prefert  
 Deo suo creaturam in dando sibi a Deo vetitum quod requirit. 5

7. *non quaerit  
 quae sua sunt,*

Ex istis patet septima condicio caritatis, scilicet quod *non  
 querit esse proprietarius* sed habere \* omnia in communi. B  
 Sicut enim evitat scandalum fratris, sic prefert bonum pub-  
 licum; cum sit ipsum esse melius et per consequens eligibilis,  
 eo quod dominium foret sic extensius, famosius, et clarius, ut 10  
 patet ex dictis x. et xiv. capitulo. Et patet quod faciendo op-  
 positum mala electio repugnans caritatis regulis est in culpa.

8. *non irritatur,*

Ex istis patet octava caritatis condicio, scilicet quod tanta  
 inest sibi mentis tranquillitas quod *non irritatur*, licet fuerit  
 persecuta vel postposita in usu temporalium vel honore. Patet 15  
 ex hoc quod habet artem plus amandi prestancius, sed scit  
 quod melius est bonum meriti et virtutis quam bonum nature,  
 fortune, vel mundani honoris; ideo pacificat mentem, ne  
 prosiliat sic in iram: scit enim, quod omnia tam bona quam  
 mala sibi ministrant. 20

9. *non cogitat  
 malum;*

Ex quibus nona caritatis condicio, quod *non cogitat malum*,  
 machinando vel sollicitando quomodo vindicando adversantibus  
 obviaret. Patet ex hoc quod commisit causam suam in manu  
 scrutantis corda: et eo ipso quod sic faceret, inaniter et anxie la-  
 borando causam propriam inficeret. Studeat ergo quomodo 25  
 placeret Domino qui pro iusticia sua vindicaret, et non diffidendo  
 de isto, tamquam aliter Deus iniuriam propriam non vindicaret.

10. *non gaudet  
 super iniquitate,*

Sed quia posset ex dictis credi quod caritas provocaret  
 ad malum culpe, cum sit sibi tam utile, ideo obviat decima  
 caritatis condicio, quod *non congauget super iniquitatem*, id est, 30  
 non gaudet ex deesse peccati, quod secundum Augustinum

15. *postposita*: cod. *proposita*.

27. *non addidi e* coniectura.

11. V. supra ff. 21 D, 22 A, 32 A.

31. E.g. Tract. i. in Ioh. ev.: Peccatum quidem non per ipsum factum  
 est: vol. iii. pt. 2. 294 C: et passim.

*Deesse peccati*: ‘the non-existence of sin,’ an awkward expression  
 which the context shews to mean ‘sin which has no real existence.’

35B] non habet causam efficientem sed deficientem. Cum tamen

Cforet \* ceca vel stulta iniquitas gaudens ex hoc quod proximus  
suus peccat, verumtamen cum omnia tam bona quam peccata <sup>11. congaudet  
autem veritati;</sup>  
cooperantur sibi ad bonum, et per consequens de omni

5 peccato habet gaudium; patet quod gaudet cum suo Iudice,  
cui se commisit, cum omni veritate peccati, scilicet pene, vel  
profectu qui inde evenit: nisi enim ista consequerentur pec-  
catum, non esset veritas ipsum esse, ut patet supra capitulo iii.

Et sic de eodem gaudet et tristatur secundum dispa-  
res ra-  
10 ciones; ut gaudet cum Deo quod peccatum est punitum,  
et tristatur vel dolet in via quod quis peccat, quia iam in  
patria non erit amplius luctus vel dolor. Ideo maluit apos-  
tolus in condicione decima caritatis dicere negativam, cum  
caritas ista manebit in patria.

15 Ex istis duodecimo colligitur fortitudo mirabilis caritatis, <sup>12. omnia suf-  
fert,</sup>  
scilicet quod *omnia suffert*: considerat enim quod Deo et  
cuiuslibet creature per peccatum iniuriatum est (ut ostenditur  
superius, capitulo v.); et cum adherendo Deo uno Spiritus  
sanctus conportat, ymmo supportat, cum qualibet creatura,

20 patet quod difficilius suffert quam sustinens quodlibet pon-  
derosum. Et ratio istius est terciadecima condicio caritatis <sup>13. omnia credit,</sup>  
scilicet quod *omnia credit* divine ordinancie subiacere. Aliter  
enim non esset iustus tollens spolia impiorum, laudans vic-  
tricem manum Domini, hoc est, sapienciam vincentem maliciam

25 (ut exponitur tractatu primo, capitulo vi., et tractatu secundo,  
D capitulo xiv.); et tunc indubie \* caritas in fide deficeret. Quod  
inde sit possibile quod virtutes theologicæ sunt connexe, patet <sup>14. omnia sperat,</sup>  
quod *omnia sperat* sanctis cedere ad gloriam (ut probatum est  
superius, capitulo x.). Et cum virtus tante fulcita diuturnitate

30 expectationis non frangitur, patet quintodecimo quod *omnia* <sup>15. omnia sus-  
tinet.</sup>  
longanimiter *sustinet*, quodlibet pro suo tempore, secundum  
quod Dominus cui utiliter ordinavit.

Ex istis ultimo colligitur quod, cum perfecta caritas iam <sup>16. Caritas  
nunquam exci-  
dit.</sup>

18. uno: cod. unus, nisi potius *verus* sit corrigendum.  
cod. 3<sup>o</sup>.

25. secundo conieci:

8. V. supra, f. 7 B.

17. V. supra, ff. 10 D, 11 A.

29. V. supra, f. 23 A.

descripta habet virtutem perseverancie tam connexam, quod [35D ipsa *nunquam excidit*, sed, aliis virtutibus deficientibus secundum illud imperfectionis quod dicunt formaliter, caritas vigoratur. Induat ergo quicumque politicus istam vestem nupcialem et fruatur ea in via, cenando cum Domino quantumcunque voluerit omnibus bonis eius. Et ista est declaratio Lincoliensis, quomodo licet iusto uti utiliter, quandocunque et quocunque voluerit, bonis Dei. Cum ergo sine inducione tunice quicumque abutitur bonis Dei, patet cum quanta diligencia debet Christianus eius consuicioni insistere. Et patet 10 quam philosophice Hugo, de Laude Caritatis, asserit quod fortis ut mors, ymmo supra mortem, dileccio, quia non morte intercedente dissolvitur sed potius vigoratur, que neminem spoliando vel a quoquam auferendo aliquid, omnia facit sua. Nam eo ipso quod in aliquo quidquam diligit, suum facit; 15 unde sue fortitudini nichil potest resistere cum omnia sibi subicit, eciam inimicos sibi \* servire cogit: et iste est alius 36A testis ydoneus pro sententia sepe dicta, etc.

## XVI.

APPLICATION OF  
THE RULES OF  
CHARITY:

1. The sign of  
our having it is  
the preference of  
the eternal good  
above the tem-  
poral,  
a. by seeking it,  
b. by thinking  
upon it,

c. by feeling its  
loss heavier than  
that of anything  
temporal.

Quicumque ergo voluerit uti hiis temporalibus iure domini 20 naturalis, videat si hec signa caritatis sibi convenient; ymmo, cum multitudo confusionem pariat, videat si, secundum quinque talenta declarata superius, pro querendo bono incommutabili supra bonum commutabile laborat obnixius: secundo si habita sint illa caritatis (cum ibi sit amor ubi 25 mentis oculus), videat utrum bonum incommutabile supra bono commutabili meditatur frequencius: tercio, cum dolor perdit et amor habiti correspondet, videat si plus dolet propter sentitam carenciam caritatis quam propter amissionem boni utilis temporalis: que signa si assint satis secure, 30 potest uti, iure naturalis domini, bonis Dei. Et sic intelligendum est illud Apok. iii. 18, *Swadeo tibi emere aurum igni-*

22. *pariat*: cod. potius *pareat*.

11. Hugh of S. Victor, ubi supra, col. 971 D.

23. V. supra ff. 30 D, 31 A.

36A] *tum ut locuples fias: aurum ignitum* est talentum quintuplex  
 supradictum, rutilans caritate, etc. Licet autem me ipsum  
 senciam a predictis caritatis regulis plurimum elongatum,  
 velle tamen utriusque adiacet; et predictas regulas scio  
 5 infalibiliter esse veras; nec ullum divitem esse sine titulo  
 caritatis, de qua nemo digne loquitur, nisi ipsam habuerit  
 et sine duplicitate, secundum quod dictat cor interius, ex-  
 B terius verba componit: scio \* in quantum secundum doc-  
 trinam ewangelicam, que prohibent,—aut caro, mundus, atque  
 10 dyabolus. Nam solum tria genera hominum excusarunt se  
 a cena Christi, ut patet Luc. xiv. 18–20: scilicet, peccato  
 diaboli irretiti qui, aspirantes dominia civilia, *villam emunt*;  
 citra mundialia negociantes, qui *emerant iuga boum*; et  
 carnalibus dediti qui *uxores duxerant*: omnes enim isti,  
 15 propter defectum affectus quo in Domino tenderent, sunt  
 caritatis expertes, et per consequens veri dominii atque dul-  
 cedinis veri boni.

Pro cuius declaracione oportet primo supponere (ex dictis 2. The main hin-  
 tractatu de Divino Dominio, capitulo xxiii.) quod universitas <sup>drance to charity</sup>  
 20 creata sit medium opacum inter rationalem creaturam et <sup>is the sensuous</sup>  
 Deum suum, qui supra dictam universitatem lucem habitat in- <sup>universe, which</sup>  
 accessibilem. Secundo supponitur quod rationalis creatura <sup>is</sup>  
 habet potenciam penetrandi totam universitatem creatam in <sup>a. as a screen</sup>  
 cognoscendo clare divinam essenciam. Quibus duobus tam- <sup>between God and</sup>  
 25 quam fide suppositis intellectum pro stabili fundamento, <sup>man,</sup>  
 suppono quod spes erigatur movens affectum ad deside- <sup>but which</sup>  
 randum videre clare dictam lucem propter gaudium ineffabile <sup>b. the reason is</sup>  
 consequens, exclusa omni molestia; aliter enim non nego- <sup>able to penetrate,</sup>  
 ciatur, dans talentum creditum ad usuram. Sed quia  
 30 secundum vocem Veritatis, Math. vii. 21, *Non omnis qui*  
*dicit sibi, Domine, Domine, intrabit in regnum celorum*, sed <sup>c. being stimu-</sup>  
 necesse est superaddere tertium *Domine*, pro adipiscendo <sup>lated by hope of</sup>  
 C dicto \* gaudio per opera meritoria secundum regulas cari- <sup>fruition</sup>

8. *secundum* in margine superiori 2da manu suppletum.  
 cod. *predictam*.

21. *supra dictam*:

18. The MSS. of the De Dom. div. break off at the 19th ch. of bk. i.  
 and follow directly with bk. ii.

tatis; quibus tribus habitis inventus est *thesaurus in agro* [36C  
*Scripturarum absconditus*, pro quo tenendo ac possidendo  
 homo calcaret totam universitatem creatam in affectu, parvi-  
 pendens eam, tamquam ad quietandum inhabilem: et subiret  
 omnem letus penam possibilem, que foret utile medium ad 5  
 dictum gaudium possidendum; nec aliter habet artem vel  
 habitum milicie spiritualis ad regnum dictum debite rapiendum.  
 Et revera si, per impossibile, deficeret veritas istis subtracta  
 sermonibus, adhuc ego letus audirem istam sententiam ad  
 excludendum mundi sollicitudines et mortis terrores. Si 10  
 enim mundiales libenter auscultant tragedias ad excuciendum  
 sollicitudines et mentis mesticias, quanto magis catholicus  
 amplecteretur gratanter istam veritatem stabilissimam, salu-  
 berrimam, et desiderabilissimam.

3. The percep-  
 tion and love of  
 the highest is the  
 true armament of  
 the Christian;

Unde illa arma induiti sunt omnes milites Christi, eius 15  
 imitatione tamquam ducis exercitus pugnantes et recipientes  
 eadem eruginamenta pro premio sive regno, ut Christus docuit  
 instinctu, opere, et sermone; sicut testatur Augustinus et ceteri  
 ewangelici methaphysici, docti tam experientia quam testi-  
 monio Scripturarum: unde Hugo, ubi supra, *O insuperabilis* 20  
*virtus caritatis, que ipsum invincibilem superasti et cui omnia*  
*subiecta sunt et omnibus quodammodo \* subiecisti, dum intus* D  
*amore Deus se humiliavit formam servi accipiens, factus non*  
*solum homo sed obprobrium hominum et abiectio plebis. Nam*  
*propter nimiam caritatem qua dilexit nos, continere ultra non* 25  
*potuit in ira sua minas suas, quominus dilectam animam ini-*  
*micis exponeret pro amicis, ut mortis terrorem pariter vigorem*  
*tollat ab amicis. Si ergo caritas contra Deum fortis fuit,*  
*quanto magis contra homines prevalebit.* Hinc sancti sup-  
 plicia contempnentes, ut mortem calcantes, per medias cor- 30  
 poris fauces ad patriam revertentur, dum morientes exultant,  
 mortique insultant, cum apostolo, 1 Cor. xv. 55, *Ubi est,*  
*mors, victoria tua? ubi, mors, stimulus tuus?* Iam non

16. *imitacione*: cod. *imitacionem*.

17. *eruginamenta*: cod. *erugita*.

1. Matth. xiii. 44.

7. Matth. xi. 12.

20. Hugh of S. Victor, ubi supra, col. 974 C-975 A. But the text is hardly close enough to be called a quotation.

36D] solum *fortis ut mors dileccio* ut dicitur Cantic. viii. 6, sed mors mortis facta est Vita prima, ut dicitur Osee xiii. 14.

Et istam sententiam teneret catholicus infrangibilem de a truth alike supported by  
virtute sermonis, si diceret quod Deus est caritas obiectiva et theology  
5 fructus spei, utens creatura sua ut organo ad taliter militandum. Illa autem superinducio qua creatura ipsum induitur est fides, spes, et caritas subiectiva; et omnia ista sunt Deus secundum esse essenciale. Et si secundo dixerit cum  
10 et tercio quod anima hominis sit eadem persona cum homine, tunc consentiret logice illius sentencie.

37A Unde et ista est sententia \* Aristotelis, in De Pomo et and philosophy :  
comentariis, et xii. Metaphysice, consideracione xviii., dicentis, quod *ultima prosperitas est intellectum humanum con-*  
15 *iungi forme prime* : et consideracione xxxix., dicit quod *intelleccio Dei eterna qua comprehendit se est maxime voluptuosa, sicut intelleccio nostra, quando intellectualissime et pure comprehendimus nos ab illo dependere, licet in nobis maneat parvo tempore.* Si ergo philosophi infideles ratione et experimento  
20 convicerant quod optima opera hominis in optimo intelligibili consistant, quanto magis tempore gracie, quibus *virtus Altissimi obumbravit* in quantum incarnata mediavit inter nos et Deum, docens nos terrena despicere et colligendo omnes vires, intellectum, et affectum, in Deum proicere. Ipse enim est  
25 umbrosum oculo mentis circumdatum, ut, exclusis solitudinibus temporalium, sequuntur ipsam in vita et moribus.

Ex istis formetur ratio sic : Quelibet intencio et affectio  
temporalibus in fide, quanto requiruntur ut media ad dilec-  
cionem Dei fulciendam, distrahit ab amore Dei, et per con-  
whereas,  
4. the love of the  
sensuous is a  
barrier against  
the love of God ;

13. xii. : cod. 20.

13 & 15. consideracione conieci : cod. *conco* vel *conto*.

17. *quando* in margine additum 2da manu.

12. The reference to the spurious book De Pomo (printed in the older Latin editions of Aristotle, e. g. that of Gregorius de Gregoriis, Venice 1496 folio, ff. 370-373) appears to concern no more than the general principle announced in the following sentence, the quotations in which are discoverable in the Metaph. xii. 18 and 39, read in the light of Averroës' commentaries *ad loc.*

21. Luke i. 35.



being of three  
sorts,

of the devil,

of the flesh,

and of the world.

5. For the worldly  
are all sunk in a  
dead sleep,

sequens destruit vel minuit caritatem: huiusmodi est triplex [37A] dilectio supradicta; ergo illa est a quolibet catholico precavenda. Et hinc dicit Ioh. prima, ii. 16, *Omne quod est in mundo aut est concupiscencia carnis* quoad gulam atque luxuriam, *aut concupiscencia oculorum* quoad affectionem indebitam munda- 5 norum, *aut superbia vile* \* quoad peccatum dyabolicum: cui B concorditer beatus Iacobus adoptat sapienciam trimembrem; scilicet, quod est *terrena*, etc. Unde hii tres doctores, scilicet Christus, Iohannes, et Iacobus de istis tribus peccatis variunt quoad aliquam excellenciam anteponunt, scilicet Christus 10 peccatum dyaboli, Iohannes peccatum carnis, et Iacobus peccatum avaricie sive mundi. Nam peccatum dyaboli est primum, et primum spiritualitate, generacione, et tempore, ut patet tractatu primo, capitulo ii.; peccatum carnis est primum quoad hostis applicacionem atque nocenciam, cum *nemo* 15 *leditur nisi ledatur principaliter a se ipso*; et tercium peccatum habet quandam prioritatem quantum ad generalem cecitatem, cum in eadem universitate omnes peccantes velud ceci sompniferi sunt sopiti.

Unde Lincoliensis, Dicto xv., declarat quod omnes eterna 20 temporalibus postponentes dormiunt sompno gravissimo. Cum enim sompnus secundum philosophos sit privacio sciendi

4 et 5. *concupiscencia*: cod. *concupia*.

9. *Christus*: cod. *Crisostomus (Criso)*.

21. *postponentes*: cod. *preponentes*.

1. *Triplex dilectio, i. e.* of the world, the flesh, and the devil (supra, p. 111).

7. James iii. 15.

10. *Christus*. V. supra, p. 111, ll. 8 seqq.

15. Cf. supra, p. 58, l. 14.

20. Grosseteste, Dict. xv.: Sompnus namque fit cum vapor resolutus a nutrimento ascendit ad cerebrum et ibi in frigidatus redit et occupat primum instrumentum sciendi ut non possit agere. In Scriptura vero comedere dicimur omne quod summe amamus et in quo summe delectamur. Cibus itaque peccatorum sunt hec temporalia summe amata in quibus summe delectamur. Fantasmata autem horum amatorum usque ad rationem pertingencia quasi vapores sunt a nutrimento resoluti ad caput ascendentes: que cum alliciunt animam ad amandum ea quorum sunt fantasmata quasi deorsum redeunt et gravant animam occupantque eius predictos sensus ut non possunt agere: cod. Bodl. 830 f. 13 D. The entire Dictum is illustrative of the passage following in the text, but is too long for quotation.

22. Compare Vincent of Beauvais, Spec. natur. xxvii. 1-25; especially



37B] ex fumositatibus, resolutis a stomacho, obturantibus poros spirituum intrinsecus repressorum, patet quod in homine interiori mundialibus debito sit consimile. Nam vis cogitativa revolvit bonorum genera, quibus hominem interiorem 5 pasceret, abiectis bonis infimis (ad modum loquendi apostoli, Phil. iii. 8) tamquam stercoreibus, a quibus suggendus est grossus cibus epatis per venas miseraicas corde, capite, et C ceteris membris subtilibus, spiritibus educatis. Sed heu \* (ut dicitur Tren. iv. 5), prelati *qui olim nutriebantur croceis iam* 10 *amplexati sunt stercoreibus*: omnes enim avaricie student, et, bonum terrenum infimum tractando, degenerant, et fumos opacos obfuscantes intellectum et affectum resolvunt, infrigidant, et obturant meatus per quos dona spiritus radiarent; et tunc mirum frigescit exterior homo quoad opera caritatis 15 (quia, Math. xxiv. 12, *Refrigescit caritas multorum*) et calescit pars interior, cum quilibet peccans contra caritatis regulas mutat apparenti commodo personali (quia, 2 Thim. iii. 2: *Erunt homines se ipsos amantes*); et tunc sensus quo eterna discernerenent suis actibus sunt privati, et specialiter ac primo 20 omnium visus quo Deum aspicerent; ipse enim non penetrat sed ad temporalia est retromissus.

Et revera tota estimacio quam sic cecati habent circa temporalia est quasi sompnum ymaginarium simulacrum, their life is but dream,

11. *infimum* e corr. 2dae manus in margine adiectum.

ch. 12: Dicimus ergo secundum Arestotilem quod prima somni causa est calor intrinsecus circa locum digestionis: qui pervenit a stomacho: et epate: et corde: et naturaliter reciprocatur .i. repercutitur a frigiditate cerebri: ad quod elevatur: et sic descendit humidum frigidum. Et propter hoc sunt multi motus dormientis scilicet quia est evaporatio ascendens et humidum descendens, &c. I quote from vol. ii. of the undated folio known to bibliographers as Mentelin's edition, Strassburg, 1473.

10. *Stercoribus*. Cf. infra, f. 51 C: Cum ergo mundi divicie sint sterora corporis Christi mistici.

11. *Fumos*, &c. Cf. Vincent., ubi supra, lib. xxix. 71: Haec intestina circumdant vene nervi et arterie: liganturque cum panniculis: et glandosa in carne sua concavitate. horum iuvamentum est: ut a stomacho digesta accipiant: et inde succum ad epar mandent: fecesque foras expellant: a superiori namque vena que vocatur porta: multe vene subtiles prorunt ad intestina: et ab intestinis ad epar. et he vocantur miseraice: per quas cibi succus ab intestinis ad epar tendit.

fantasticum illusum, cum putant se esse divites quoad mun- [37C  
dum, et illud quod apparenter possident non est suum. Hinc  
Psalmo lxxv. 6 dicitur, *Dormierunt sompnum suum et nichil  
invenerunt omnes viri diviciarum in manibus suis*. Mundiales  
enim sompno dormiunt in hac vita, sed spoliacione corporis 5  
expergiscunt, sencientes se vacuos tam ab occupa\*cione D  
quam iure bonorum huiusmodi; cum tunc (iuxta declarata  
superius, xii. et xiv. capitulis) dantur iustis. Et hinc dici-  
tur, Ysaie xxix. 8, *Sicut sompniat esuriens et comedit, cum  
autem fuerit expergiscens vacua est anima eius, sic erit multi- 10  
tudo gentium*: et illud Ecclesiasticus explanat expressius,  
dicens, xxxiv. capitulo, *Sompnia extollunt imprudentes; quasi  
qui apprehendit umbram et prosequitur ventum, sic qui attendit  
ad visa mendacia: secundum hoc visio sompniorum*. In inferno  
autem causa sompnii est soluta, ut patet supra capitulo xii.: 15  
et conformiter loquitur Iob. xxvii. 19, *Dives cum dormierit  
nichil secum aufert; apperiet oculos suos et nichil inveniet*.

Mundiales ergo sompnant hic in via fecibus et opacitate  
terrestrium cum suis sapienciis debriati. Tales ergo somp-  
niantes propter defectum iudicii currunt precipites, innitentes 20  
fantasmatibus tamquam bonis stabilibus. Et hinc apostolus  
tam crebro hortatur nos de sompno surgere, et Salvator pre-  
cipue curatos instancius vigilare. Unde causam huius somp-  
nii et incitatum vigilie post prenarrata compendiosissime et  
utilissime tangit Veritas, Luc. xxi. capitulo, sub hiis verbis: 25  
*Attendite vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula et  
ebrietate, et curis huius vite*. Ecce, comessacio gulosa et vini  
inebriacio *in quo est luxuria*, et negociorum secularium \* in- 38A  
plicacio in qua est accidia, gravat caput interioris hominis  
si terrena sapiat, et per consequens ad spiritualem sompnum 30  
excitat, et consequenter caritatem suffocat, ut patet ex se-  
decim condicionibus caritatis supradictis.

from which the  
Christian is com-  
manded to  
wake;

since that sleep  
renders us in-  
capable of the  
practice of  
charity.

14. *visio*: cod. *viso*. post *sompniorum*, et inseri docet codex, cuius error facile agnoscitur. 19. *sapienciis* 2da manu in margine suppletum.

8. V. supra, ff. 27 A, B, 33 C.

15. V. supra, f. 27 A-C.

28. Eph. v. 18.

12. Ecclus. xxxiv. 1-3.

25. Luke xxi. 34.

32. V. supra, cap. xv.

38A] Et si obicitur quod nemo in via observat tam stricte regulas caritatis, dicitur quod replicatio aggravat, non excusat. Nam Christus, apostoli, et multi sancti utriusque Testamenti dictam legem caritatis ad regulam observarunt: sic et nobis  
 5 est observancia ista possibilis, cum sub pena peccati ad ipsam astringimur. Et hoc audenter assero quod nemo intrabit in gaudium Domini sui antequam istum caritatis gradum compleverit; cum sit trabea milicie sponsi quam vult ad sui similitudinem superindui omnem militem cenam novissimam  
 10 gustaturum, ut patet Math. xxii. 11-13. Patet sic: Non est possibile aliquem esse beatum nisi habuerit caritatem indefectivam; eo ipso quod aliqua istarum sedecim condicionum defuerit, est caritas defectiva; ergo etc.

Vult ergo Deus quod caritas nostra magis ac magis ha-  
 15 bundet (ut loquitur apostolus, Phil. i. 9); quod si fuerit pro statu vie completa, mortui statim sine pena purgatorii ad-  
 volabunt; et si diminuta, oportet quod in purgatorio per-  
 ficiatur secundum tres gradus quos apostolus commemorat, prima Cor. iii. 12, de ligno, feno, et stipula, ut Augustinus  
 20 exponit, Enchiridion xv.; de istis est autem alibi longus sermo. Nunc autem sufficit dicere quod oportet salvandum decedere in aliquo gradu caritatis, sic quod in fine vite pre-  
 B ponat in amore Deum quolibet temporali, et quod \* ex integro remittat cuilibet iniurianti offensam, iuxta illud  
 25 Math. vi. 14, *Si vos non dimiseritis, nec Pater vester qui est in celis dimittet vobis*: et oportet tercio quod pure transcendat universitatem creatam, et infigatur intellectus ac affectus inseparabiliter in Deo, suspensa solitudine cuiuslibet tem-  
 poralis: et tunc pedem ponit in gaudium.

30 Sicut enim punctus circumferentialis non subiacet interpretationi diametrorum, sed centrum maxime; et alii, ut plus vel minus ab illo distincti, intersecciones proportionales recipiunt: sic et affectus rationalis creature, qui est plus in

2. *aggravat*: cod. *aggravat*. 7. *Domini*: cod. *dominii*. 11. *indefectivam* (i.e. *indefectivam*): cod. *inde scientiam* (*inde scientiam*). 33. *sic et*: cod. *sicut*. *qui*: cod. *que*.

19. Aug. Enchir. lxxviii. § 18: Ligna quippe et foenum et stipula non absurde accipi possunt rerum saecularium, quamvis concessarum, tales cupiditates ut amitti sine animi dolore non possunt: vol. vi. 222 A.

6. Our failure to observe the law of charity is no defence, since its observance is not only possible

but indispensable.

7. We must press forward to perfection, whether we attain to it on earth

or not:

at least we must reach such a measure of charity

a. that we love God above temporal things,

b. that we forgive all injuries,

and c. that we fix our heart and mind inseparably on God.

temporalibus profundatus, plures intricaciones ac perplexiones [38B] sustinet, ubi spiritualis homo, soli Deo innitens, qui est circulus intelligibilis complectens omnia, a talibus intricacionibus est immunis. Et utinam ego ac mei similes, infesti tam per mundi miserias, sciemus aliquid circumferenciam istam transcendere et, subducta dormitacione ac sompno, locum Domino, hospiti salutifero, invenire; quia secundum Lincolniensem tam monstruosum esset prelatos ecclesie pro temporalibus perturbari, quam mirabile foret astrum celi pro ventis, fluminibus, auris gelidis, vel turbacionibus sublunaribus dislocari: sed talem <sup>10</sup> oportet esse erroicum, abstractum a mundi solitudinibus; et expedit Christicolas saltem speculative cognoscere istum gradum caritatis esse a Deo exigitum, a sanctis servatum, et a quolibet salvando ante beatitudinem possidendum: sic enim cogitabimus quantum de caritate nobis deest etc. 15

## XVII.

THE LAW OF THE GOSPEL IS SUFFICIENT for all the purposes of human life without the addition of any other law.

\*Pro ulteriori declaracione illius materie sunt tria dubia <sup>C</sup> lacius disserenda: primo videtur, cum omnia debent esse communia, quod omnia iura humana superfluent; secundo videtur quod nemo secundum legem ewangelicam debet habere quidquam civiliter; ymmo posito quod habeat, non debet pro bonis nature vel fortune, et per consequens pro nullis similiter, in iudicio contendere vel pugnare; et tercio videtur quod contra delinquentes quomodolibet in ecclesia militante, sit aliquis habens architectoriam potestatem coercendi divinis legibus rebellantes. 20 25

1. For

Ad primum suppono ex fide quod Christus instituit unam legem, que est Vetus et Novum Testamentum ad ecclesiam catholicam regulandum: patet suppositio ex dictis tractatu primo, capitulo vii. Suppono secundo id quod in primo 30

12. cognoscere: cod. cōgnoscere.

30. secundo addidi.

7. *Lincolniensem*: perhaps in the sermon on Gen. i. 17, printed by Brown, Fascic. Rer. expet. et fug., ii. 269 sq.

17. The second main division of the book extends from this chapter to the twenty-fifth, inclusively, and treats of the relations of *divine and human law*.

25. *Architectoriam*: perhaps a clerical error for *autocraticam*.

38C] argumento supponitur, scilicet quod omnia debent esse communia: patet ex dictis superius, capitulo xiv. Ex istis argumentatur sic: Summe potens, sciens, et benivolutus non ordinat imperfecte aliquid (cum eque perfecta sunt opera recreationis, sicut creacionis, ut patet supra capitulo x.); sed Christus cepit constituere novam legem (ut patet ex prima suppositione); ergo sequitur quod ipsam consumavit. Confirmatur ex dicto Salvatoris, Math. v. 17, *Non veni legem solvere sed implere* (ut exponitur tractatu primo, capitulo vi.):

10 si ergo ad hoc venit, indubie hoc fecit.

Item Christus est summus medicus anime humane (ut ex fide supponitur), sed non perfecte mederetur animam, quam sponsam carissimam quam relinqueret in terris peccabilem, nisi \* relinqueret sibi unam legem sufficientem pro regimine debite sanitatis; ergo talem legem reliquit anime: sed ex eo ipso quod anima perfecte regitur, tunc et corpus et quidquam bonorum fortune sibi contigerit, ergo reliquit legem sufficientem ad regendum tam corpus quam animam, quam et quecunque bona fortune acciderint. Minor patet ex hoc

20 quod regimen corporis et bonorum adiacencium consequitur ad regimen anime, sicut dominium bonorum nature et fortune consequitur ad dominium bonorum gracie.

Et potest demonstrari per deducens ad impossibile, capi-  
piendo a falsigrapho quod oportet aliam legem superaddere  
25 pro corporis regimine, et simus in tempore antequam illa lex sit edita, pro quo tempore lex ewangelica sufficiens pro regimine anime est donata, et in defectum legis corporis ipsum indebite paciatur; tunc oportet consequenter dicere quod corpus non servit anime, sicut debet, et per consequens  
30 illa lex non est sufficiens ad corpus debite regulandum; et cum corpus sit servus necessarius, ad ministerium anime mancipandus, sequitur quod lex anime sit in sibi necessariis defectiva, ut pollicia illa signanter deficeret que constitueret legem

9. ut exponitur: cod. ut patet exponitur. 12. tamquam in cod. bis legitur.  
21. et addidi. 33. pollicia: cod. pollici<sup>9</sup>.

2. V. supra, f. 31 C.

5. V. supra, f. 23 C.

domino, si lex non quemque subditum necessarium mancipa- [38D  
ret: et idem est argumentum de regimine bonorum fortune.

c. That man  
should supple-  
ment the law of  
Christ is as  
though he could  
give it its perfec-  
tion, which is  
impossible.

The addition  
must be

either  
i. implied in the  
evangelical law,  
and therefore not  
a new law;  
or  
ii. opposed to it,  
and therefore  
wicked;  
or  
iii. unrelated to  
it, in which case  
it must suppose  
the imperfection  
of Christ's law

and thus be  
blasphemous,

and moreover  
stand out of rela-  
tion to morality.

Item si legem Christi posset homo supplendo perficere,  
cum talis supplicio se haberet per modum formalis com-  
plementi, sequitur quod perfectissimum legis Christi posset eius 5  
vicarius ordinare: consequens impossibile, cum possibilis  
esset celum et terram dis\*solvi, quam iota vel apicem a lege 39A  
Christi dissolvi (ut exponit capitulum sextum tractatus primi  
dictum Christi, Math. v. 18). Confirmatur: Vel esset lex  
superaddita in lege ewangelica implicata vel inpertinens vel 10  
repugnans. Si implicata, tunc hoc declarans non superadderet  
novam legem, sed modo doctorum postillancium legem ewan-  
gelicam declararet. Si lex superaddita sit repugnans, in-  
dubie est iniqua, iuxta modum loquendi propheticum Ysaie  
x. 1, *Ve qui condunt leges iniquas*. Si sit inpertinens, supplet 15  
legem ewangelicam incompletam, et cum moderni appre-  
ciantur non errando, ut asserunt, apreciando adeo istam  
legem, videtur quod homines consumantes legem Christi  
perfeccioem quam fuit lex Christi instituunt. Et ne fiat  
equivocacio ex amplo ambitu signi legis, suppono quod lex 20  
ewangelica sit lex a Christo pro tempore sue viacionis exposita  
ad regimen militantis ecclesie requisita. Quo supposito,  
videtur blasphemium dicere quod illa lex Christi sine nova  
humanitus superaddita non sit sufficiens; tum quia quodlibet  
eius particulare observare sufficeret, tum etiam quia doctrina 25  
humana et eius ordinacio foret doctrina et ordinacione Christi  
perfeccior, tum tercio quia ante edicionem illius legis addite,  
non foret ecclesia debite regulata, quod dictum quilibet  
catholicus pius abhorreret. Tercio confirmatur per deducens  
ad impossibile, signando per a legem humanitus inventam, 30  
perfeccioem lege Christi sed sibi inpertinentem: \* ex quo B  
patet sequi quod est inpertinens dileccioni Dei aut proximi,  
ut observancie mandatorum, et per consequens cuicunque  
quod homo debet facere; et indubie lex huiusmodi non  
valeret, quia neminem ligaret ad debite se habendum. 35

13. *repugnans*: cod. *repugnans*.

16. *appreciantur* 2da manu in margine suppletum.

34. *lex*: cod. *se*



- 39B] Ex istis patet quod lex que ligat efficacius hominem ad se habendum erga Deum, ut debet, est efficacissima, quia illa exhinc docet quomodo homo se haberet erga quamlibet creaturam. Et ex istis videtur mihi quod lex ewangelica per se sufficeret sine lege civili vel vocata canonica ad completum regimen ecclesie militantis. Probatur ex hoc quod ad regimen, scilicet anime, sufficit lex caritatis, ergo ad regimen cuiuscunque accessorii, cuiusmodi sunt bona corporis et fortune. Argumentum patet Math. xxii. 40, ubi
- 10 Veritas affirmat doctori legis quod in mandatis de dilectione Dei et proximi *universa lex pendet et prophete*; et Luc. x. 28, innuendo ista sufficere ad salutem, subdit querenti, *Hoc fac et vives*. Et apostolus, resolvens istum binarium in unitatem, Rom. xiii. 10, sic dicit, *Plenitudo legis est dilectio*; et prima Thim. i. 5, *Finis precepti est caritas*. Et credo quod claret ex dictis xv. et xvi. capitulis quod lex caritatis non est in lege aliqua expressius explanata quam in Scriptura sacra. Cum itaque lex caritatis sufficit, ergo lex Scripturarum. Confirmatur ex facto: nam, quando
- 20 ecclesia crescebat ab uno supposito usque ad gradum eius maximum inter tot adversantes, sine regimine iuris civilis sive canonici, regulata fuit lege simplici caritatis; et ex post, quando
- C istas duas \* inmiscuit, ut asserunt considerantes status ecclesie, continue decrescebat. Secundo probatur racione: b. Christ demands nothing more from us;
- 25 nam Christus nichil requirit ab homine nisi caritatem et media ad eandem; sed omnia docentur efficacissime lege Christi, ergo quidquid Christus requirit ab homine: et per consequens, cum Christus sit magister optimus et iudex supremus, quidquid homo debet facere docetur efficacissime
- 30 lege Christi. Tercio confirmatur ex testimonio Scripture: c. alteration, of whatever sort, has a curse attached to it.
- nam apostolus, Gal. i. 8, *Licet nos vel angelus de celo ewangelizet vobis preter quam quod ewangelizamus vobis, anathema sit*; ubi constat tam contrarium quam impertinens interdictum: et Apoc. ultimo, *Si quis apposuerit ad hec, apponatur*

19. Scripturarum: cod. scripturis.

34. Rev. xxii. 18.



*ei Deus plagas scriptas in libro vite*, et sic diminucione, ex quo [39C] patet sufficiencia legis Christi.

3. The sufficiency  
of Christ's law is  
proved  
a. by his exam-  
ple

Tercio principaliter probatur conclusio ex testimonio Augustini in *De vera Religione* capitulo xxix., ubi post declarationem efficacissime ablacionis peccati et revocacionis in statum filii per incarnationem Christi, ita subdit: *Satellites voluptatum divicias semper perniciose appetebant: pauper esse voluit. Honoribus et imperiis inhiabant: rex fieri noluit. Caros filios bonum magnum putabant: tale coniugium prolemque contempsit. Contumelias superbissime horrebant: 10 omne genus contumeliarum sustinuit. Iniurias intollerabiles esse arbitrantur: que maior iniuria quam iustum innocentemque dampnari? Dolores corporis execrabant: \* flagellatus atque D cruciatus est. Mori metuebant: morte multatus est. Ignominiosissimum genus mortis crucem putabant: crucifixus est. 15 Omnia que habere cupientes non recte vivebamus, carendo viles fecit: omnia que vitare cupientes a virtute defecimus, perpecciendo deiecit. Et sequitur: Non enim ullum peccatum potest committi nisi dum appetimus illa que ipse contempsit, aut fugimus ea que ipse sustinuit. Tota itaque vita eius in terris per hominem 20 quem suscipere dignatus est, disciplina morum fuit.*

nd  
b. precept;

Cum ergo Christus omnia que fecit in opere docuit in sermone (ut patet ex serie ewangelii et econtra), ac omne peccatum quod prohibet docuit evitare, sicut omnem veritatem quam exigit adimplere; sequitur quod efficacissime 25 et completissime docuit in lege sua iniusticias aufugere et virtutes perficere. Cum ergo lex non plus potest facere, sequitur quod nulla complecior potest esse: cum quanta ergo diligencia describeret Christicola legem Christi, cuius essentia est premium obiectum, cuius conversacio est plenum 30 exemplar morum, cuius verba sunt omnis legis sufficientissimum complementum, ideo nimirum apostolus nichil iudicavit se scire, nisi dominum Iesum Christum.

8. *Ante voluit* in cod. legitur *volebat sive*; quae verba, ut glossam, omittenda iudicavi.

9. *Caros*: August. *carnales*.

17. *perpecciendo* correxi ex Aug.: cod. *propiciando*.

14. *prius est* addidi ex Aug.

33. *dominum*: cod. *deum*.

3. August. de ver. Relig. xvi. §§ 31, 32, vol. i. 758 A, B.

32. 1 Cor. ii. 2.

39D] Tercio confirmatur conclusio testimonio Lincolniensis in sermone quodam coram papa, in quo declarat multipliciter istam sententiam; unde post multa subtilia ita subdit: *Non recte, inquit, navigamur per artem edificatoriam, nec edificamur*

*c. by the completeness with which it is adapted to the first business of life,*

40A *per navalem. Sed nec per artes subalternatas aut sub\*ministrantes principali diriguntur aut iudicatur opus artis principalis; ut opus militare non dirigatur per frenefactivam aut factivam selle, lorice, aut clipei, sed econtra (ut patet primo Ethicorum); nam per artem propriam militarem oportet miliciam regulari.*

10 *Cum ergo maximum, principalissimum, et dignissimum opus sit animas salvare, sequitur quod ars ad hoc opus dirigens et ipsum diiudicans sit arcium principalissima et dignissima, cui omnes alie subministrant. Hec autem est, quam morum doctrina et operis exemplo tradidit animarum Salvator, Dominus Iesus*

*the saving of souls, which all other businesses subserve.*

15 *Christus, beatissimum (scilicet) ewangelium; per quod, comprehendens utrumque Testamentum, tamquam per artem principalem, et non per sciencias sibi subministrantes, oportet prepositos animarum dirigere operationes earum, et per hanc iudicare an recte processerint in opere salvacionis anime, an oblique: (quia*

20 *secundum Ieronimum, Epistola ad Paulinum, Quod medicorum est promittunt medici, tractant fabrilia fabri.) Alioquin, inquit Lincolniensis, erunt animarum curatores ducibus exercituum similes, quorum acies cum oppugnantoribus congressiones et alie operationes conflictui militari convenientes non per artem*

25 *militarem diiudicantur sed per frenefactivam aut aliam militari subministrantem: sed constat quod exercitus talibus inertibus in conflictu bellico regulatus statim confunderetur, et dispersus propter defectum regiminis vinceretur, specialiter assistente multitudine hostium gravi ad expugnandum animose, et unanimi ad*

B *invadendum, et \* forti et experta artis bellice ex congressus frequentia et diuturnitate. Sic, inquit doctor, est de ecclesia*

7. *factivam*: cod. *factiva*.  
28. *assistente*: cod. *asistente*.

17. *sibi subministrantes*: cod. *sibi ministrantes*.  
29. *expugnandum*: cod. *expugnādū*.

3. Grosseteste, Serm. ap. Brown., Fascic. Rer. expet. et fug. ii. 256.

8. Arist. Eth. Nicom. i. 1.

20. Hieron. ep. l., vol. iv. par. 2. 571. Wycliffe does not appear to suspect the original: Hor. 2 epist. i. 115, 116.

militante cuius dux foret papa et milites prelati ceteri, exer- [40B]  
 citus autem oppositus est multitudo demonum, cui cognos-  
 cimus ex Scriptura multitudinem, fortitudinem, animositatem  
 concordem, et artis bellandi subtilitatem nimium convenire.  
 Ars autem expugnandi istum exercitum in Scriptura sacra 5  
 solummodo est edocta.

4. Conclusion.  
 Theology is the  
 sole art

upon which all  
 other arts hang.

A pope therefore  
 must be a  
 theologian.

Ex ista sententia doctorum que collata est ex infringibili  
 Scriptura, patet primo quod sola theologia sit ars ecclesie  
 et in spiritualibus directiva; secundo patet quod ipsa sit  
 sufficiens ad hoc, cum auctor illius sit Deus, qui solus scit 10  
 instituere et magistraliter instruere in hanc artem; et tercio  
 patet quod executio huius artis ex commixto regimine  
 arcium subalternarum confunditur. Ex istis patet quod  
 prima consequentia non valet: 'Si omnia debent esse com-  
 'munia, tunc iura humana superfluunt;' cum artes, tam 15  
 mechanice quam liberales, secundum theologiam ut sentencie  
 regulate sibi debeant subservire, mechanice necessaria cor-  
 poris preparantes, et liberalium alique, ut septem artes, ad  
 Scripture sacre intelligenciam preparantes, alique, ut iura  
 civilia, adversarios ecclesie compescentes, et alie, ut iura 20  
 canonica, sicut decretum ecclesie ex Scriptura sacra ela-  
 boratum, secundum modum et ordinem debitum exequentes.  
 Ex quo patet ulterius quod necesse est papam esse theologum;  
 nam sibi ut huiusmodi committitur vicarium \* regimen in C  
 spiritualibus totius ecclesie militantis, quod non potest co- 25  
 gnoscere si non sit theologus; ergo conclusio. Nam temporalia  
 bona civiliter regere, regna conquirere, et tributa exigere,  
 pertinet ad terrenum dominum, non ad papam: quod si,  
 dimisso vel omisso officio spiritualis regiminis, misceat se  
 cum istis, practica artis qua utitur est nedum superflua sed 30  
 Scripture sacre contraria etc.

### XVIII.

DISTINCTIONS  
 TOUCHING LAW  
 AND LORDSHIP.

Ut autem ista materia sit clarius oportet ex dictis de iure  
 trimembrem divisionem excerpere, scilicet quod aliquod est

10. auctor: aor in codice, qua forma vulgo syllogismi maior, ut nuncupatur,  
 praemissa solet exprimi, conicio pro aor fortuito scriptum esse. 28. dominum:  
 cod. dominium, 34. est in cod. bis legitur.

40C] ius divinum, aliquid est ius canonicum, et aliquid ius civile. Ius divinum est ius a solo Deo institutum, per Christum verbo et opere explanatum, ut lex ewangelica. Ius canonicum vocatur ius a prelatiſ eccleſie institutum et pro-

5 mulgatum ad rebelles ſacris regulis cohercendum : et poteſt intelligi ut incommunicans iuri ewangelico, ut ſunt traditiones humanitus invente ; vel ut communicans iuri ewangelico, ut ſunt articuli fidei in ſanctis ſynodiſ ſive conſiliis explanati. Sicut enim idem eſt homo in veſtibus aut ac-

10 tibus noticiam inducentibus variatus, ſic eadem eſt lex vel veritas ewangelica in ewangelio implicita vel detecta, et per eccleſiam poſtmodum aliter ſed non contrarie explanata, ut patet de fide quam credimus : nec capit lex canonica in-

15 pugnacionem a lege Dei quoad iſtam partem, et quoad aliam partem communicat plurimum cum civili, ideo ag-

D gregat in ſe parcialiter \* duas leges. Ius autem civile eſt ius occasione peccati humanitus adinventum ad iuſtificandum rempublicam coactive quoad bona corporis et fortune, ſicut ius ewangelicum rectificat quoad bona gracie : ſed poſt do-

20 tacionem eccleſie adinventum eſt una differencia inter ius canonicum et civile, quod ius canonicum rectificat bonum fortune et nature parti eccleſie clericali, ius vero civile rectificat predicta bona parti eccleſie laycali. Et de commixtione uſus iſtorum diſſeminatum eſt ſeminarium magnum

25 diſcordie in eccleſia ſancta Dei, ſic quod in toto ſufficit ad propoſitum bimembris, iuris divini ſcilicet et humani. Ius divinum creatum eſt ius divinitus inſpiratum : ius humanum eſt ius occasione peccati humanitus adinventum. Nec ſunt iſta membra in ſua analogia ex oppoſito condicionata ; cum omne

30 verum ius ſit eternum apud Deum, ſed inſpiracionis et promulgacionis et execucionis modus facit apud nos differenciam.

Ex iſtis incidenter patet diviſio inter dominium naturale vel ewangelicum, et civile. Dominium quidem naturale eſt dominium divinitus institutum, in primo titulo iuſtie fun-

35 datum, quotlibet divites ex equo compaciens, ſed aliena-

1. Of Laws  
2. The divine law is that of the Gospel.  
3. Canon law is

either a tradition of man's invention or a truth discoverable in the divine law.

c. Civil law was invented to meet the consequences of sin,

but now it bears the same relation to the laity as canon law does to the clergy :

the two may therefore be combined as 'human law.'

2. Of LORDSHIP,

cionem dominantis, servata iusticia, non permittens : domi- [40D  
nium autem civile est dominium occasione peccati humanitus  
institutum, incommunicabile singulis et ex equo multis do-  
minis, sed abdicabile servata iusticia.

a. Natural or  
evangelical lord-  
ship is  
i. divinely insti-  
tuted,

ii. founded on  
righteousness,

iii. unlimited as  
to the number of  
lords,

and  
iv. inalienable  
save by unright-  
eousness.

Prima descriptio patet ex dictis: nam ex condicione 5  
status innocencie \* requiritur quod Deus ordinet creature 41A  
rationali naturale dominium, ut patet tractatu ii., capitulo – ;  
et quod sit sufficienter fundatum in iusticia eciam post lap-  
sum (patet ex dictis isto tractatu, capitulo vii., ubi osten-  
ditur consequenter ad gratiam dominium ex integro re- 10  
stitutum) : et quoad terciam particulam patet ex condicione  
legis et dominii naturalis, capitulo xiv. declarata, quod stat  
quotlibet ex equo super eodem dominabili dominare; do-  
minium enim naturale propter sui spiritualitatem aliud non  
excludit: et ultima particula patet ex hoc quod sufficit ad 15  
existenciam naturalis dominii coexistencia iusti dominativi et  
dominabilis, ergo non stat cum posicione horum trium ab-  
dicacio naturalis. Consequencia patet ex hoc quod aliter  
ista extrema cum iusticia nature dominative non sufficerent.  
Ex quo patet quod nemo potest, servando iusticiam, ab- 20  
dicare, alienare, vel extraneare a se vendendo vel aliter com-  
mutando dominium naturale; cum enim proprium insit ex  
natura et non potest extraneari a re cuius est proprium. Ita  
dominium naturale inest ex pura gracia: sicut non potest  
vendere gratiam vel extraneare aliter commutando, sic non 25  
potest dominium naturale, eo quod ipsum per se consequitur  
ad gratiam et coexistenciam extremorum. Et sic intelli-  
gendus est beatus Gregorius cum ceteris sanctis vere et  
inpugnabiliter vere de virtute sermonis dicentibus quod om-  
nia terrena amare servando, amittimus; sed misericorditer 30  
distribuendo pauperibus, nobis dominium cumulamur, quod  
nec furtu nec \* tinea consummi vel diminui potest dominium B  
naturale. Nam in quorumcunque manus devenerit, quo-  
modocunque essencia transmutata fuerit, semper servatur

3. *institutum*: cod. *institutum*.

16. *dominativi*: cod. *dominati*.

12. V. supra, f. 32 B.

32. Luke xii. 33.

41B] Christo dominium, quod non potest manendo Christi discipulus abdicare. Nec moveat quod 'dominium naturale 'exinde sit imperfecius quam civile,' quia dominium est perfectissimum possibile: et tamen patet ex dictis de  
 5 Divino Dominio tractatu primo capitulo -, quod Deus non potest donando a se abdicare dominium; ideo perfectissimus in donando est, cum donans permanet sine alienacione, conservans donabile, auferens ipsum ad quemlibet abusum donatorii (ut patet supra capitulo vi.): ymmo donatorius liberius  
 10 habet isto modo donando quam haberet commissa cura civili super dominabili, dominativo alienante a se eius dominium.

Secunda vero descriptio quoad eius primam particulam <sup>δ. Civil lordship</sup> exhinc patet quod, subducto peccato, sufficeret dominium <sup>is</sup>  
 15 naturale: ideo indubie quod amplius est de divino quam <sup>i. of man's institution after the fall,</sup> primo sit divinitus institutum, a malo culpe est; ideo satis signanter dicitur quod dominium civile est dominium occasione peccati humanitus institutum. Patet idem ex dictis tractatu secundo, capitulo -, de dominio quod homo in statu  
 20 innocencie habuisset. Secunda vero particula est famosa, <sup>ii. not communicable to every one, but of severalty,</sup> cum omnis dominans, in quantum huiusmodi, vendicat esse proprietarius rei possesse; proprietarius enim, in quantum huiusmodi, vendicat incommunicabiliter ex equo dominabile esse suum. Ideo Augustinus, Epistola xxxiii., ad Bonifacium, distinguendo inter civile dominium et divinum \* secundum differentiam communicabilitatis et incommunicabilitatis, postquam declaravit communicabilitatem ex condicione perfectionis inesse divino dominio, subdit de humano dominio ut civili, *Quis (inquit) avarus querit compossessorem aut quis, domi-*  
 30 *nandi cupiditate inflammatus, vel fastu dominacionis elatus, desiderat habere consortem?* et ratione illius addidi *ex equo*, sciens quod tam in naturali quam civili dominio stat multos dispariter et unum capitaliter dominari, ut in latitudine civilis domini

20. innocencie: cod. nocencie.

9. V. supra, f. 12 D.

29. August. ep. clxxxv. 9, § 35: vol. ii. 657 F.



stat regem et principem, baronem et militem, super eodem [41C  
fundo dominari; sed hoc erit gradatim in gradu dispari.  
Ultima vero particula est famosa, cum acceptum sit regu-  
lariter inter politicos quod dominus civilis potest donando,  
vendendo, vel aliter commutando, abdicare a se civile domi- 5  
nium: nec exinde sequitur quod iniuste. Et patet utraque  
descriptio.

and  
iii. alienable at  
pleasure.

3. a. Natural  
and civil lordship

Sed ex dictis posset capi evidencia credendi quod civile  
dominium, in quantum huiusmodi, sapit nequiciam, po-  
tissime cum Augustinus (ubi supra) annectit avariciam et 10  
fastum civiliter dominanti, et in Epistola xxxvii. dicit quod  
*non ex iure civili fit ut bene ulentes sint, sed ut male ulentes  
minus molesti sint*: et indubie si iura illa sint iniusta, et  
dominia in eis fundata. Quoad illud persepe revolvi, si de-  
cimum praedicamentum, quod Aristoteles vocat *habere*, sit 15  
tantum ab humana invencione fundatum vel ex perpetua  
ordinacione nature, sicut cetera genera, stabilitum: et videtur  
mihi quod, sicut cetera praedicamenta constant ex opere  
nature \* subducta arte humana, sic et eo ordinacio decima; 20  
cum nec logicus nec methaphysicus eget ex arte humana men-  
dicare principia. In dominio ergo naturali fundatur habicio,  
que est decimum genus praedicamentorum, etsi Aristoteles  
non consideravit pertinenter statum innocencie atque lapsus:  
ulterius autem dicendum est quod iura civilia, in quantum  
iura vel leges nominant, forent iusta; unde, supposito lapsu 25  
humani generis et cecitate proclivi bonis sensibilibus precipue  
innitendi, necesse fuit leges vel ordinaciones humanas sta-  
tuere, ne quilibet lapsus de bonis fortune caperet quantum-  
cunque voluntas indebite inclinaret. Et indubie si totum  
genus humanum perfecte observaverit regulam caritatis, su- 30  
perflue foret inniti dictis legibus: unde de quanto genus  
humanum elongatur a iure nature vel lege ewangelica, de  
tanto necesse est quod dictis legibus diligencius innitatur;

but the latter, as  
arising from the  
fall, needs to be  
guarded by the  
human sanctions  
of civil law,

10. *annectit*: cod. *anectit*. 14. *revolvi*: cod. *resolvi*.  
22. *praedicamentorum* conieci: cod., ut videtur, *primum* (vel *principium*).

11. August. ep. cliii. § 26: vol. ii. 534 F.

15. Arist. Categ. xv.



41D] in tantum quod posset contingere, sicut nutritus veneno, quod solum istas tradiciones hominum acceptet populus tamquam iustas, abiciendo leges nature vel ewangelicas tamquam inutiles. Sequitur ergo quod ius civile vel humanum, 5 ut sapit iusticiam, est ius ordinans ydoneum ad custodiam to keep, temporalium pro utilitate reipublice, ad refrenandum volun-protect, tates ipsam iniuste dirrumpere, et ad sagaciter ministrandum and administer, temporal goods : illa in necessitatis tempore.

42A Et ad ista tria faciendum debet civiliter dominans \* habere <sup>δ. and this state of things requires</sup> 10 a communitate proprietatem custodie : quod si multe persone <sup>that each man should have a separate interest in his property</sup> sint sibi coniuncte in isto officio, tunc communitas illorum dominatur proprietarie super bonis subiectis, et nulla pars illius communitatis, ut contingit de collegiis. Et ad istum sensum dicunt pollitici quod civiliter dominantes vere dicunt, 15 *Hoc esse meum proprium* ; sed collegialiter dominantes dicunt, *Hoc est nostrum*, vel *meum in communi* : sed pure naturaliter vel ewangelice dominantes perfectissime dicunt, atque verissime cum Scriptura, quod *Omnia bona mundi sunt singulorum nostri ordinis, et tamen nichil habemus civiliter in proprio vel* 20 *communi* ; et sic intelligo locuciones venerabilis ordinis fratrum minorum, qui sunt quasi nichil habentes secundum civilem sollicitudinem, et tamen omnia possidentes.

Ex istis patet dictum superius, quod cum civitas non sit <sup>and be at liberty to dispose of it without sin.</sup> nisi officium onerosum, potest dimitti caritate servata ; unde 25 Augustinus in De Disciplina Christiana : *Quid est quod dicis, Ego dives, ille pauper, nisi Ego oneratus, ille levis?* et si non fallor, ultra hos tres limites custodiendi, defendendi, et distribuendi conformiter rationi, non habet mundanus ex iure civili super temporalibus potestatem. Custodia autem civilis 30 non foret sine proprietate possibilis ; et exhinc potest civiliter dominans commutare sua, donando in nomine Domini, vendendo, prestando, disponendo, et sic de actibus B similibus consonis rationi. Potest \* eciam in usus proprios, <sup>c. But to prevent abuse</sup>

18. *singulorum* et corr. 2dae manus in margine appositum (pro *famulorum*).

32. *disponendo* : cod., ut videtur, *deponendo*.

inconsulto terreno domino, bona sua consumere et cuicumque alteri usum impeditum usus proprii rationabiliter negare ; et sub pallio illius iusticie surrepserant fastus seculi, libido dominandi, et multiplex exigencia tyrannica de subiectis : et sic intelligit Augustinus iura civilia, quod sunt plurimum permixta nequicia. [42B]

and tyranny

we must postulate not only human agreement

but also the confirmation of divine

or natural law ; without which

civil law becomes license and wrong,

to the destruction of the nation ;

as is shewn by the Babylonian

Nam non sequitur, 'Totus populus vult Petrum dominari 'civiliter ; ergo iuste : ' ymmo primus consensus populi ad aliquem civiliter dominandum, qui tamen fuit a peccato purior, non fuit iustus nisi presupposita ratione, scilicet quod persona dominans sit a Deo accepta ad illud officium ; et per idem nulla principia iuris civilis de successione hereditaria vel commutatione mutua terrenorum est iusta vel vera, nisi de quanto est legis nature particula. Ita quod intelligendo principia iuris civilis condicionaliter non absolute, si taliter aut taliter in probationibus humanis processum fuerit, tunc pro iure talis aut talis persone est civiliter iudicandum ; et sic de consimilibus regulis iuris humani sunt omnes absolute impossibiles ; quia oportet personam pro qua adiudicaretur iuris complexio, esse aput divinam acceptacionem ydoneam, quod non fit nisi per gratiam requisitam ad hoc quod digne recipiat iusticie complementum : quod cum iudices non attendunt, procedunt ex minori errore in maiorem precipites. Et hinc \* miscentur in humanis legibus tot iniusticie, cuius signum sunt multe cause vel contentiones iudicarie, et apreciaciones iurium humanorum ultra iura ewangelica vel nature.

Quando enim hec accidunt, significant placitancium avaricias et iudicum corruptelas, et per consequens comitatum destrucciones ; quia Ecclesiastici x. 8 scribitur, *Regnum transferetur de gente in gentem propter iniusticias, iniurias, contumelias, et diversos dolos* : quod de facto patuit de regno Israel, quod nunquam captivatum vel conquestum fuit nisi propter iniusticias ex pretensis humanis legibus pululantes. Quando enim Iudei captivati sunt per Nabochadnosor, regnaverunt

26. *humanorum* : cod. *humanarum*.

42C] in eis iniusticie ex humanis tradicionibus pululantes, ut patet Ierem. ii. 13: *Me, inquit, dereliquerunt, fontem aque vive, et foderunt sibi cisternas dissipatas, que continere aquas non valent*; et sequitur post captivitatem prophetatam, *Numquid non illud factum est tibi quia dereliquisti Dominum?* Et illud patet frequenter in Ysaia; ut xxiv. 5, datur causa dissipationis et predicationis populi, sub hiis verbis: *Dissipabitur terra quia transgressi sunt leges, mutaverunt ius, dissipaverunt fedus sempiternum.*

- 10 Unde et tempore ante captivitatem magnam per Tytum et Vespesianum, superhabundabant iniusticie ex tradicionibus phariseicis adinvente, ut patet Math. xv. 3: *Quare vos transgredimini mandata Dei propter traditiones vestras?* Quando ergo communitas secundum traditiones humanas ad tantum D habun\*dat nequicia quod ulterior eius continuacio perturbaret decursum et statum ecclesie, quem Deus eterno consilio ordinavit, necesse foret, per pestilencias, hostiles invasiones, vel legis vive exhortaciones, humanum propositum interrumpi; quia Prov. xxi. 30 dicitur, *Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum*, et Psalmo cxviii. 126, *Tempus faciendi, Domine: dissipaverunt legem tuam*, etc.

and the Roman  
subjugations of  
Israel.

## XIX.

- Et contra dicta de iure et dominio civili obicitur: videtur enim primo quod 'omnis homo habet civile dominium, quia 25 'custodiam propriam temporalium pro utilitate reipublice 'et cetera que dicuntur; nam nemo est qui non habet 'proprietatem appropriate, et vescibilia et corporis tegu- 'menta.' Hic dicitur quod necesse est omnem hominem aliquid habere bonorum in propriis, vel bonum sibi proprium, 30 quod cum debet esse multis commune et proprium non repugnat. Argumentum patet de bonis nature, que singule persone habent propria: nam caput Petri est sic sibi proprium, quod non est caput alterius nisi sui, et sic de ceteris

OBJECTIONS  
drawn from the  
nature of civil  
lordship:

1. 'Every man holds civil lordship, but not in common with others.'

Answer:

A man has the goods of nature and grace as a private possession

2. ii. : cod. 10.

33. sic inter columnas suppletum 2da manu.

membris accidentibus que quicumque homo appropriata [42D] habet. Unde ad talem proprium modum habendi sufficit aliquem habere, quali modo habendi nullum aliud suppositum communicat in eodem, ut contingit de possessionibus vel propriis, et ceteris bonis nature et gracie; et tamen omne 5 tale est bonum cuiuscunque persone existentis in gracia, sed alio modo habendi, ut omne quod iustus vel iniustus habet, ut accidens sive partem, habet iustus predestinatus ut bonum utile subministrans, et per consequens tamquam eius verus dominus, licet non sit eius civili dominio vel rela- 10 cione \* propria informatus.

43A

yet they belong  
also to every  
righteous man, as  
ministering to  
his advantage :

Correspondenter dicitur quod quilibet habet super bonis fortune usum proprium, ut cibis vescendi, vestes atterendi, etc., qualem usum non habet alius, sed usum ministerii gaudiosi qui usus sufficit ad fundacionem dominii in ob- 15 servantibus caritatem: et sic omnia bona sunt communia secundum aliquem modum habendi vel possidendi, propria subiectis eis informatis vel speciali modo ipsa possidentibus. Et patet quod civitas non distinguitur ab habicione naturali per talem proprium modum habendi, sed penes titulum, 20 penes officium, et penes vinculum: penes titulum, quia civiliter dominans innititur principaliter humanis iuribus, ubi dominans naturaliter innititur solummodo titulo caritatis; penes officium, quia officium civiliter dominantis est custodia possessorum a capitali terreno domino vel communitate 25

for civil posses-  
sion is distin-  
guished from  
natural not by  
virtue of its being  
in severalty,  
but  
a. by its title,  
of human right  
(instead of  
charity),  
b. by its function,

of first serving  
the state

secundum formam adinventionis humane, recipere res possedas ad utilitatem rei publice, custodire, et secundum regulas civilis iusticie, ut communitati expedit, distribuere. Nec ponat capciosus vim in hoc quod omne ius civile est divinitus ordinatum, quia satis est quod sit humanitus 30 adinventum, sic quod non primo divinitus revelatum et post in nomine Domini solummodo promulgatum, sicut lex utriusque Testamenti: promulgans autem ius humanum dicit quod talis communitas ex elaborata racione, non ex divina (instead of God) revelacione, taliter ordinavit. Officium autem ewangelice do- 35

1. quicumque: cod. quiscunque. 4. possessionibus: cod. passionibus. 32. sicut conieci: cod. Si enim. 33. autem: cod. aut.

43A] minantis est temporalium civilem custodiam abdicare, totam solitudinem in Deum proicere, et contemplative conversando B de \* alimentis et tegumentis ad vitam necessariis contentari.

Tercio quoad vinculum variantur; oportet enim civiliter <sup>and c. by its obligation to civil law</sup> 5 dominantem affectione sollicita secundum exigentiam vite active temporalibus colligari. Unde oportet ipsum in iudicio contenciose in casu secundum iura civilia ipsa repetere, quibus legibus oportet se submittere vendendo, emendo, vel aliter commutando: unde vinculum quod habet civiliter 10 dominans ad divicias, potest ex commutatione dissolvi stante gracia. Econtra autem est de vinculo ewangelice domi- <sup>(instead of resigning earthly cares).</sup> nantis; nam ille pure pre omnibus diligit Deum, et temporalia accessorie (ut supra capitulo xii. declaratur): unde non pro terrenis diviciis laboriose prosequitur, nec repetit ipsas 15 in iudicio contenciose secundum iura civilia; sed sciens quod non exhinc hoc possidet, ymmo ex titulo caritatis, rapinam bonorum suorum, si evenit, gaudenter suscipit, dum noscit alienacionem non esse observanti caritatem possibilem. Unde de puro naturali dominio contentatus, omnem 20 mercacionem civilem, ut emcionem, vendicionem, et con- similes commutationes abicit; cum nullis negociis secularibus se involvit, sed habet per ea vite necessaria ex labore manuum vel ex gracia Dei, populum ad subveniendum sibi in corporis necessariis instigantis; et taliter vixerunt pro- 25 phete quidem et apostoli: et sic auctor, usus, et lex variant ista dominia. Alii autem sunt mixtim dominantes civiliter et ewangelice, sicut sunt maior pars ecclesie, qui omnes C sunt dominantes civiliter: nam sicut \* forma artificialis non potest esse nisi presupposita naturali, nec civile dominium <sup>Civil lordship, however, so far as it is righteous, depends on natural lordship.</sup> 30 nisi presupposito naturali (ut patet supra capitulo v.), nec credat aliquis quod lex civilis, que occasione peccati est humanitus instituta, non sit a Deo principaliter ordinata; quia aliter non poterit esse iusta nisi civiliter ordinantes et

12. Deum inter columnas suppletum 2da manu. 13. xii.: cod. 13, sed inferiori formae 3 membro oblito. 19. puro (i. e. p<sup>o</sup>): cod. potencia (i. e. p<sup>u</sup>). 25. auctor conieci: cod. aor.

13. V. supra, f. 27 D.

30. V. supra, f. 12 B.

adinvenientes legem huiusmodi forent organa Dei principa- [43C]  
liter ordinantis.

2. 'Our theory  
endows every  
administrator of  
earthly things  
with lordship.'

Answer:

All righteous ad-  
ministration in-  
volves lordship,  
though not civil  
lordship; while  
civil lordship  
does not exist  
without adminis-  
tration,

of which an ac-  
count is to be  
rendered:

Sed secundo obicitur per hoc quod 'videtur omnem  
'custodem temporalium esse dominum eorundem, et sic  
'omne dominium foret utile et dominium gubernacionis sive 5  
'custodie.' Hic dicitur quod omnis iustus custos tempora-  
lium est ewangelice sed non civiliter dominus eorundem.  
Nec est possibile quemquam dominari civiliter, nisi fuerit  
custos, balivus, vel villicus super bonis Domini dominorum;  
quia oportet omnem dominantem civiliter habere custodiam 10  
vel officium huiusmodi sibi deputatum ab illo capitali Domino,  
reddendo sibi rationem de novissimo quadrante quomodo sit  
custoditum vel expensum, ut patet in parabola Salvatoris,  
Luc. xvi. 2, de villico diffamato, et ex fide patenter con-  
vincitur; cum omnia sint bona Domini et quilibet terrenus 15  
dominus debet in die iudicii reddere de factis propriis ratio-  
nem, que si fuerint sibi qui est prima ratio conforma,  
sunt laudanda, et si a ratione discrepant sunt dampnanda.  
Ideo philosophice dicitur Sap. vi. 6, *Durissimum iudicium*  
*hiis qui presunt fiet.* Et patet quod omne humanum domi- 20  
nium est utile, sicut et divinum non est sibi utile, \* ymmo D  
nobis: omne eciam civile dominium est gubernacionis,  
direccionis, sive custodie (quomodocunque legiste locuti  
sunt in ista materia); quia si creatura habet dominium, tunc  
iuste dominatur, et per consequens tam sibi quam communi- 25  
tati est prefeccio utilis sive expediens: nec dominatur aliquis  
civiliter alicui quod non custodit, gubernat, vel dirigit, ut  
rex gubernat quamlibet partem regni sui, cum ex sui pru-  
dencia, si iuste regnaverit, quelibet talis pars dirigitur sicut  
debet; nec mirentur si rex terrenus custodit oves et peccora 30  
regni sui, vel quod sit pastor pecorum sicut et custos et  
pastor hominum, quia in hoc consequitur Deum suum.  
Nec miretur philosophus quod rex terrenus gubernat et  
custodit eciam civiliter dominabile, quantumcunque distans  
ab eo localiter sed sibi assistens virtualiter; quia homo 35

26. *prefeccio*; cod. *perfeccio*.

12. Matth. v. 26.



43D] potest quantumcunque distanter facere opus virtutis per media; ut, sicut Adam facit nos omnes et singulos, mediate quoad tempus et parentes, sic rex providus, faciens servos suos ordinatim regere, quantumcunque distans dominabile regit 5 ipsum, quia Prov. xx. 8 scribitur, *Rex qui sedet in solio iudicii, dissipat omne malum*. Ex quo patet quod oportet ad esse regis quod primo omnium regat se ipsum, quia aliter tyrannizat.

Unde rex, dives, dominus, lex, ius, et cetera consimilia Explanation of ambiguous terms: nunc sumuntur in Scriptura vere et simpliciter, et nunc

10 reputative seu nuncupative; et hinc concordantur Scripture,

44A que videntur \* in sententiis repugnare: ut 1 Reg. xiii. 1 dicitur 'reign,' quod Saul *duobus annis regnavit* (supple) vere et simpliciter; postea vero circiter octodecim annis tyrannisavit et fuit rex nuncupative solum. Sicut etiam loquitur Scriptura de 'use,'

15 usu, nunc de usu simpliciter sive vero, qui est accepcio creature in facultatem nature rationalis conformiter rationi, qualiter solum existens in caritate utitur creatura; nunc autem vocat Scriptura abusum rei nuncupative sive inproprie usum eius. Unde dicitur Rom. i. 26, *Femine eorum mutaverunt naturalem usum in eum qui est contra naturam*; et tamen Iudic. xix. 22, vocarunt et Sodomite talem actum abusum, sicut 1 Cor. ix. 18, vocatur opera dissipans ratione abusus potestatis: et sic peccans abutitur quocunque quod habuerit cum peccato. Et sic de habere vero vel nuncupativo, 'have.'

25 ut patet Luc. xix. 26 et exponitur supra, capitulo iii. Ex quibus patet quod non infirmatur sententia de perdicione domini per peccatum ex hoc quod Scriptura vocat discipulos dominos, 1 Petri ii. 18; et Veritas, Luc. xxii. 25, dicit infideles *reges gentium dominari*, et Math. xxii. 21 hortatur *que sunt Cesaris reddenda Cesari*: et sic de multis nuncupative vel reputative intellectis equivoce.

Redeundo ergo ad propositum dicitur quod solum con- God's grant is the sole security for civil tenure: ductus vel deputatus a Deo ad civilem custodiam temporalium, quamdiu non forisfecerit, a nemine violente legitime amo-

11. *sententiis repugnare*: cod. *scienciis repugnare*.  
et legitur. 25. iii. : cod. 3<sup>o</sup>.

22. *post abusus* in cod.



mere human  
grant is revoca-  
ble.

vendus est civilis dominus eorum. Unde nec conductus ab [44A  
homine pro tempore ad laborandum circa custodiam tem-  
poralium, \* nec conducens ea solum ad usum, nec habens B  
arte vite necessaria, est exhinc civiliter dominans eorundem;  
quia uterque potest priorum sine suo debito amoveri a suo 5  
officio sive usu, et quoad tertium, cum civilitas sit sensibilis,  
philosophus solum curat de dominio usibilium, ultra necessi-  
tatem vite dominantis, legitime possessorum, unde servos  
vocant dominos.

3. 'If the posses-  
sor has not free  
use, there is no  
more a motive  
for civil lordship.'

Sed tercio videtur 'quod non liceret civiliter dominanti 10  
'expendere bona propria quomodocunque voluerit, sed  
'haberet eorum sollicitam custodiam sine fructu, et per  
'consequens deficeret ratio animans ad civiliter dominan-

*Answer:*

a. He is certainly  
bound to use his  
possessions ac-  
cording to the  
law of the gospel  
under pain of  
forfeiture and ex-  
communication:

'dum.' Hinc dicitur quod non licet civili domino consumere  
vel expendere eciam in minimo bona sua nisi secundum 15  
limitacionem legis ewangelice, sic quod, excedendo eius  
limites, forisfaceret perdendo dominium et obligando se  
perpetuo carceri, cum eo ipso excommunicatus et exulans  
omni dominio prius habito privaretur. Probatur sic: Non  
licet homini quidquam facere nisi ad honorem Dei et utilitatem 20  
ecclesie militantis; ergo non licet civili domino expendere  
vel consumere bona sua nisi ad honorem Dei et utilitatem  
ecclesie militantis; negato enim superiori negatur et inferius.  
Cum ergo hoc docetur expressius et limitatur omnibus fide-

he may do no-  
thing except to  
the honour of  
God and the  
service of the  
church,

for all acts unless  
done in charity  
are sin;

bus in lege ewangelica, patet prima pars conclusionis. Et 25  
argumentum patet ex hoc quod lex ewangelica requirit,  
sub pena peccati mortalis quod omnia opera vel gesta  
viatoris in caritate fiant, et per consequens in ordinata  
dilectione Dei et proximi; quod non potest fieri (iuxta dicta  
de \* legibus caritatis) nisi honor Dei precipue et, con- C  
sequenter, edificacio proximi intenta perficiantur: ergo, etc.  
Aliter enim dives ageret perperam, quod non potest compe-  
tere caritati. Nec dubium fidei quod, eo ipso quod extra  
caritatem vivitur, Deus inhonoratur et respublica dampni-

6. *civillitas*: cod. *civilis*.

29. V. supra, cap. xv.

32. *Perperam*: 1 Cor. xiii. 4.

44C] ficatur; et certum est cuicumque catholico quod omnis talis conservacio est perperam sive perversa: et patet cuilibet non blasphemo, quod non licet diviti seculi expendere vel consumere bona sua quomodocunque voluerit, sed oportet 5 quod collum subiciat legi ewangelice et voluntatem suam conformet regulis caritatis. Scio tamen quod hec fides necessaria est homine parvipensa, cuius causa, si non fallor, est avaricia, adinvencio humana magnificata, et lex immaculata parvipensa infideliter: quando enim loquimur mundialibus 10 istas preclaras et necessarias veritates ewangelicas, videmur eis quasi ludentes loqui et sic propter defectum fidei mundialium derideri.

Quoad forisfacturam, patet quod, cum Deus sit summus dominus, eo ipso subtrahens dominium, quo quis peccat 15 mortaliter contraveniendo cuiquam mandatorum (ut patet ex predictis, quinto capitulo), plane sequitur penultima pars dicte sentencie. Et quoad excommunicationem, patet quod non est possibile privari caritate nisi privatus, ut sic, sit 20 extra communicationem fidelium, in nullo participans pro tunc merito ecclesie, cum existens in mortali peccato est, ut sic, indignus ad meritum et ad vivendum (ut patet supra, secundo capitulo): et cum sit prescitus obligatus perpetuo D carceri et proscriptus extra regnum celorum \* vel ecclesiam predestinatorum, ymmo tantum elongatus a Deo, qui est 25 essentialiter ipsum regnum, patet quod perdet legitime terras et tenimenta, cum anima et alio quidquam.

Verumtamen non ex hoc sequitur quod omnis civiliter dominans perdit fructum, cum servando iusticiam acquirit meritum et gaudium de premio pro labore: et ista foret 30 ratio ad civiliter dominandum, et nec libido dominandi vel excellencia quoad mundum, ut habere magnam familiam, ornamenta splendida, vel alia adiacencia secundum fastum seculi sumptuosa, nec honores seculi vel lauta cibaria; que omnia, vel eorum aliqua, cum insunt communiter divitibus

and disobedience to the Lord-in-chief involves forfeiture

and (as spiritual) excommunication:

δ. but it does not follow that a man must lose the fruits of lordship; because the reward of righteousness is a better reason for civil lordship than any worldly considerations of riches, &c., which are fraught with danger.

16. quinto: cod. 6<sup>o</sup>.  
videtur, terrimenta.

23. carceri: cod. careri.

26. tenimenta: cod., ut

16. V. supra, f. 11 D.

21. V. supra, f. 4 D.

*How hardly  
shall he that  
hath riches enter  
into the kingdom  
of heaven.*

huius mundi, patet quam periculosum sit esse sic divitem : [44D  
et ideo Veritas (Math. xix. 23, 24, et Marc. x. 24, 25, et  
Luc. xviii. 24, 25) affirmavit quod est tanta difficultas quod  
est *impossibile apud homines* divitem intrare in regnum celo-  
rum ; quod et edocet per exemplum, dum *facilius sit intrare 5*  
*camelum per foramen acus quam divitem in regnum celorum.*  
Sicut enim camelus est bestia fortis et velox, disposita ad  
portandum, cum anteriorem poplicem inclinat ut pondus  
super gibbum dorsi recipiat ; sic et mundi divites sunt seculo  
potentes, ad precipitanter currendum circa mundi divicias 10  
proniores, et aversis oculis a sarcina mundanorum supe-  
riorem partem affectus inclinant divitiis : et sive per acum  
intelligatur porta in Iherusalem per quam cameli deonusti  
\* sarcina solebant intrare, sive evidencius instrumentum fer- 45A  
reum quo vestis consuitur, patet utrobique amplior difficultas. 15  
Sicut enim essencia cameli non posset intrare foramen huius-  
modi instrumenti, nisi prius comminuta et gracilata fuerit  
modo fili ; sic essencia mundani divitis, nisi prius contrita  
fuerit humilitate atque subtiliata, et gracia finalis perseve-  
rancie conciliata, non posset intrare artam viam que ducit 20  
ad celum : cum sit media caritas acuta et dura pro statu vie,  
qua vestis nupcialis consuitur (de qua supra, sextodecimo  
capitulo). Primum autem subiacet potencie nature create,  
et in secundum non potest nisi potencia increata, cum in-  
terior homo non potest esse contritus nisi per gratiam : et 25  
hinc dicit Iacobus ii. 6, 7, *Divites per potenciam opprimunt*  
*vos, et ipsi trahunt vos ad iudicia. Nonne ipsi blasphemant*  
*bonum nomen quod invocatum est super vos ?* Et utinam  
nostri divites crederent istam sententiam ewangelicam ;  
quia indubie negans ipsam corde et opere est infideli de- 30  
terior, etc.

22. sextodecimo : cod. 18.

22. V. supra, f. 38 A.

45A]

## XX.

Ex istis patet quod totum corpus iuris humani debet inniti legi ewangelice tamquam regule essencialiter directive. Nam eo ipso quo quis secundum iura humana preterit utendo  
 5 diviciis terminos in lege Domini limitatos, peccat in Dominum, et per consequens se habet illicite ac illegitime quoad  
 B divicias. Argumentum patet ex dictis: et confirmatur \* quod iure humano non potest acquiri dominium nisi precedente dominio ex titulo caritatis; et per idem nemo potest servare  
 10 dominium, uti diviciis, vel debite exequi ius humanum, sine ewangelica lege regulante.

Ex quo patet quod theologus, qui et legista ewangelicus, debet omnem legem humanam et eius execucionem principaliter regulare, tum quia debet esse in caritate et per con-  
 15 sequens habere in omnibus temporalibus interesse, tum etiam quia debet practicam sue sciencie exercere. Ad hoc enim est talentum sibi creditum ut legem Christi doceat arguendo  
 20 i Thim. vi. 17, *Divitibus* (inquit) *huius seculi precipere*: ecce instanter malos secundum legem correpcionis fraterne et consolando bonos secundum regulas sapiencie lenitive. Unde  
 25 Daniel iii., et generaliter de quolibet potentatu seculi de quo Scriptura meminit: cuius cor est ratione temporalium aliquocies elevatum. Ideo dicit vir ewangelicus, *Eis precipere, non sublime sapere*, cum sint tantum ballivi Domini com-  
 30 potum strictissimum redituri.

Secundo debent precipi *non sperare in incerto diviciarum*: divicie quidem nunc ab intrinseco, ut putrefaccione, et nunc

THE LAW OF THE  
 GOSPEL IS THE  
 EXEMPLAR OF  
 HUMAN LAW.

1. Therefore it  
 becomes the  
 theologian

to expound the  
 duties of the rich

in accordance  
 with S. Paul's  
 precept:

namely,

a. that they be  
 not high-  
 minded;

5. *Dominum*: cod. *Dominium*. 8. *acquiri*: cod. *agui*. 16. *debet* in  
 margine 2da manu suppletum. 23. *proprius*: cod. *primus*; at in margine notatur,  
 vel *proprius*. 24. *blasphemam*: cod., ut videtur, *blasphemicam*, sed scriptura  
 ambigua.

23. August. Serm. lxii, 10: Vermis divitiarum superbia: vol. v. 355 B.

i. of themselves or  
 ii. through celestial  
 or  
 iii. sublunary causes;  
 which  
 iv. are subject to robbery,  
 ab extrinseco consumuntur, ut patet \* de eventibus ab in-45C  
 fluencia celesti causatis, cuiusmodi sunt pestilencie et  
 sterilitas terre, vel ab agente sublunari, ut igne, fulmine, vel  
 quovis consimili. Quarto contingit diviciarum alienacio  
 furto vel rapina predonum, et occasione eorum clades 5  
 hominum vel dampnificacio in bonis corporis: unde apo-  
 stolo deferenti collectas Ierusalem apposite sunt insidie;  
 alias autem securus incessit, quia *Canlabat vacuus coram*  
*latrone viator.* Quinto forisfactura dominantis, sicut cir-  
 cumvencio palliative iuris humani, contingentissime evenit 10  
 mundi divitibus: divicie enim sunt bona fortune que  
 volubilis est: Prov. xi. 28, *Qui confidit in divitiis suis cor-*  
*ruet;* Iob xxxi. 24, *Si putavi aurum robur meum, et obriso*  
*dixi, Fiducia mea.* Non sic ille dives qui dicebat (Luc. xii.  
 19) *Anima mea, multa habes bona,* etc. Et septimo moveret 15  
 quod divicie modo umbre aufugiunt eis solliciti innitentes  
 et consequuntur ad viros ewangelicos, omnem sollicitudinem  
 in Deum proicientes (ut patet supra capitulo xii.): quo-  
 modo ergo poneret theologus spem in illis?  
 Tercio precipiendi sunt sperare in *Deo vivo* (non mortuo, 20  
 sicut pecunia: Psalm lxi. 9 *Sperate in eo, omnis congregacio*  
*populi*), *qui prestat nobis habunde omnia ad fruendum.* In quo  
 dicto patet quod spes solum procienda est in Deum, ha-  
 bentem penes se eternas rationes vitales omnium vivencium.  
 \* Omnia enim temporalia possunt homini sine defectu sui D  
 deficere: nam divicie deficiunt ex causa argumenti supra-  
 dicta; amici eciam, nunc morte intercedente, nunc in po-  
 tencia, et nunc in gratitudine, deficiunt homine inculpato.  
 Omnia eciam corpora non possunt necessario ubique ex-  
 istere; unde necesse est omnia citra Deum in maxima 30  
 necessitate, quia in mortis articulo (scilicet) homini, in mun-  
 dano, deficere: Deus autem est ubique et semper, sic quod  
 non potest quemquam deficiendo deserere; sed si deserit, hoc

and finally,  
 vii. which flee  
 like shadows  
 from him who  
 seeks them;

c. that they hope  
 in the living  
 God:

i. for

whereas riches  
 and friends fail,

12. xi.: cod. 10.  
 suppletum.

21. lxi. in cod. deest.

31. mundano 2da manu in margine

8. Iuven. Sat. x. 22: no doubt a proverb.

18. V. supra, f. 27 A, B.

- 45D] est culpa hominis primitus Deum deserentis. Ipse ergo est God remains,  
 ubique et semper securum refugium; cum, spe in ipso  
 posita, non est compossibile quidquam ad deteriorationem  
 sperantis deficere: nec solum ex parte securitatis, sed ex  
 5 parte delectabilitatis, est in Deo solo spes ponenda. In ipso  
 enim est vitalis ratio sine inmixto fastidio cuiuscunque desi-  
 derabilis saciantis, ut ostendit Augustinus, nono Confessio-  
 num, et Anselmus in De Similitudinibus: et demonstrari  
 potest ex hoc principio: *Deus est quidquid melius est esse*  
 10 *quam non esse*; ipse enim est esse, quod est perfeccionis  
 simpliciter. Signanter ergo propter rationes vitales spe-  
 randum est in Deo vivo, quia solum in illis rationibus est  
 spes nostra. Patet secundo quod omnis homo est solum  
 prestarius Dei sui, et per consequens amor, qui est vinculum  
 15 colligans divicias homini, foret secundum suas rationes  
 predictas moderatus; patet tercio modus donandi Dei qui  
 46A donando aliquid predestinato donat omnia \* (ut patet supra  
 capitulo vii.), et non ad quamlibet facultatem sed ad  
 fruendum Domino in donis suis.  
 20 Et quoad occupationem vel exercitium circa divicias, *d. That they do*  
 oportet ewangelicum precipere mundi divitibus *bene agere,*  
*good,*  
 iuste querendo divicias, non postponendo Deo debitum  
 propter mundum; quia non est possibile quod sint vere  
 divites sine operibus caritatis (ut patet supra capitulo ii.):  
 25 ideo signanter dicit apostolus, Gal. vi. 10, *Dum tempus*  
*habemus operemur bonum:—bene agere, divites fieri in bonis* *that they be rich*  
*operibus; aliter enim quidquid exercent circa divicias, eciam* *in good works,*  
 distribuendo pauperibus, vel quecunque alia bona opera,  
 in genere est abusus; cum sic faciendo peccant mortaliter  
 30 (ut patet supra capitulo i.).

4. sed ex parte delectabilitatis in superiori margine 2da manu addita. 30. capi-  
 tulo i.: cod. capitulo 2.

7. The place does not occur in the De Similitudinibus (printed  
 among Anselm's works in the editions anterior to 1744), nor is it easily  
 discoverable in the Confessions, unless possibly in lib. i. 6, § 9: Opp.,  
 vol. i. 72 D.

9. Anselm, Proslog. v., title.

18. V. supra, f. 16 C, D.

24. V. supra, ff. 3 D, 4 B, C.

30. V. supra, f. 1 D.



e. ready to dis-  
tribute,

Quinto, data forma querendi temporalia, debent de suis <sup>[46A]</sup>  
non de iniuste detentis, tamquam ministri Christi, ballivi  
vel thesaurarii, *facile tribuere* indigenti. Ad hoc enim mani-  
festum, Luc. xvi. 9, a Domino: *Facite vobis amicos de mamona*  
*iniquitatis ut cum defeceritis recipiant vos in eterna thaberna-*  
*cula.* Et apostolus, 2 Cor. ix. 7, *Hilarem datorem diligit*  
*Deus.*

f. willing to  
communicate;

Sexto, debent *communicare*, id est, secundum gloriam com-  
munia putare dicta bona cuilibet servo Dei, et sic humiliter  
in nomine Domini ministrare: quia aliter indubie non com-  
municabunt cum datariis *in omnibus bonis*, recipiendo pro  
ministerio bonum gracie, ut dicitur Gal. vi. 6; nam ad bonum  
gracie consequitur quodlibet bonum mundi. Oportet enim  
mundi divitem prescindere cervicem superbie, reputando,  
sicut se habet veritas, quia ex se non habet divicias; sed ut  
abiectus minister \* Domini cui gracie principaliter sunt re-  
ferende, habet hoc ministerium mandatum a Domino. 10

g. laying up in  
store for them-  
selves a good  
foundation  
against the time  
to come, that  
they may lay  
hold on eternal  
life.

Et tunc, septimo, sequitur servum Domini sic fidelem  
*theaurizare sibi*, non filiis, *fundamentum bonum in futurum* et  
non presens, *ut apprehendat veram vitam*, scilicet eternam; 20  
*theaurizat* (inquam) sibi, non inimicis vel heredibus hic in  
via; tum quia elemosine bonorum distributorum recepte in  
manus pauperum ut gazophilacium servantur inspoliabiliter  
distributoribus observantibus caritatem (cum, ex dictis quinto-  
decimo capitulo, forciori titulo quam prius habeant distri-  
buta); tum etiam quia merces exinde fenerata in eternis  
rationibus usque ad vitam perpetuam reservatur. Et hinc  
Math. vi. 20 dicitur, *Theaurizate vobis thesaurum in celo,*  
*ubi nec erugo nec tinea demolitur, nec fures effodiunt aut,*  
*furantur.* 30

2. Especially  
because

Istam sententiam demonstrabilem debet ewangelicus loqui  
divitibus exhortando, quia res sua agitur in distribucione  
temporalium; cum habet in illis verum dominium et per  
consequens interesse: et ista preceptororia potestas ac directiva  
usus temporalium est soli theologo reservata. Unde quia iura 35

human laws



- 46B] humana non curant quomodo divicie expendantur, dum tamen in facie ecclesie habeat ius secundum sua principia paliatum, et legis divine professores torpescunt corripere, eo quod sunt in eadem dampnacione, innitendo secundum corrupta principia avaricie eciam plus quam domini seculares; nam † sepum spericum, id est, universitas mundialium, est adeo inglutitum quod vix tradamus aliquid in cogitacione, opere, vel sermone; \* et hinc hii deficiunt exhortari, inviscati lubricitate carnali atque reumate laxante organa vocis, causando raucedinem; et hii, peste avaricie paralitica sive spasmatica, contrahendo ac constringendo organa, et sic causando simpliciter mutitatem: Ysai. lvi. 10 scribitur, *Canes muti, non valentes latrare*; et hec causa quare hodie suspenditur lex divina.
- 15 Corruptum quidem principium est, 'Si lex humanitas adinventata sentenciat pro iure meo ad data temporalia possidendum, ergo licet mihi alienare vel expendere ea quomodo-cunque affectus mihi dictaverit:' et sic de multis impossibilibus corruptentibus politicis; ut inter homines armorum
- 20 est nimis ius vulgatum principium quod 'Titulus conquestus est optimus inter omnes, quod probatur ex hoc quod non superest quod legaliter impugnaret, potissime toto iure civili vigente apud populum conquestorem. Confirmatur ex dictis de iure, tractatu primo, capitulo —, quod est constans
- 25 'et perpetua voluntas tribuens unicuique quod suum est. Populus ergo invasus habet quilibet quod est suum, sic-ut et Deus vult iuvando predones quod iste populus sit 'predatus.' Tercium vero mundanorum principium venosum est quod 'licet nocere inimico quocunque medio ma-
- 30 'chinandi, ut insidiando, spoliando, occidendo, diffamando, 'vel quomodocunque suffragium subtrahendo:' et ista tradicio Phariseica habet secum plures discipulos quam lex proximi qua, Math. v. 44, precipit *diligere inimicos*; et
- D\* Petrus, *non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, sed contrario benedicentes*, 1 Petr. iii. 9; et Rom.

and professors of  
divinity  
conspire to sup-  
press the divine  
law,

asserting  
(a) 'that legal  
right gives free  
use,

(b) 'that the best  
title is that of  
conquest,

(c) 'that any  
injury is lawful  
to enemies;'

whereas Christ  
teaches us to  
love them:

xii. 20, *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum.* Lex ergo Christi [46D] est huic directe opposita, scilicet quod omnis homo debet omni modo quo sufficit proficere inimico. Patet ex hoc quod sic, Christum imitando, sibi ipsi multipliciter bene facit. Et quoad argumentum Phariseicum a contrario antecedentis, 5 'Amici sunt diligendi, ergo inimici odiendi,' patet ex principiis fidei sequi oppositum; cum regnat iudicio divino quin sic faciens se ipsum dampnificet, etc.

and as to the two former principles it is evident

α. that human grants are invalidated  
i. by the fallibility of judges

and  
ii. of witnesses

and  
iii. by their impotence, without the condition of a state of grace:

Iste ergo tres leges diabolice dissipant legem Christi. Quantum ad duo priora, patet quod utrumque illorum, sicut 10 et multa eis similia, est impossibile et ius nimis hereticum. Primum quidem tripliciter est impossibile, cum stat iudicem deficere ratione et affectione; ratione, cum non sit Deus, potest ignorancia legis deficere, ut arguendo per locum ab insufficienti similitudine; affectione, deflectendo a iure pro 15 munere vel personarum acceptione: secundo, in testium corruptorum probatione, quia (ut supra dictum est, quarto capitulo) falsa testium deposicio nichil probat: tercio, persone pro qua iudicatur in ydoneitate, nisi enim sit in gracia, non est dignus aliquid possidere (ut patet supra, sexto et primo 20 capitulis); et patet quod non potest esse, si lex humana sentenciat pro iure cuiusquam ad temporalia quod iustum est quod ita possideat; patet insuper quod non potest esse ut eo ipso liceat occupanti expendere bona huiusmodi quocunque libuerit, eo quod oportet in utroque superaddi rectifica- 25 cionem autenticam \* secundum ius ewangelicum, sine cuius 47A rectificatione nullum creatum poterit esse iustum.

and  
δ. that the right of conquest is determined by the righteousness of the conqueror.

Et conformiter dicitur ad titulum conquestus: oportet enim, si titulus cuiusquam sit validus, quod et in caritate occupantis et in rectificatione Domini sit fundatus; que si 30 assint, iustificatur titulus, quocunque media varientur; et si alterum istorum defuerit, deest iusticia occupantis. Et cum

1. xii.: cod. 13.  
ut videtur, *in in.*

27. *nullum* (i. e. *n<sup>m</sup>*): cod. *nomen* (*n<sup>m</sup>*).

29. *et in*: cod.

17. V. supra, f. 8 A, B.

20. V. supra, ff. 14 B, 1 C.

28. The argument is expanded in the following chapter.

47A] utrumque istorum in conquestibus pro maiori parte defuerit, patet quod impossibile est, 'Si populus ex conquestu quidquam occupat, tunc illud occupat non iniuste.' Et patet quod in probacione legis secunde falsum assumitur: cum necesse sit sapienciam vincentem maliciam omnem iniuriam vel iniusticiam legaliter inpu gnare; ideo deficiente iure civili lex Dei vel iudicium eius non potest deficere; et sic spoliatus habet quidquid debet habere, quia si observat veritatem ewangelicam, tunc habet ewangelice bona rapta.

- 10 Ex istis colligitur quod nedum licet sed necesse est a quocunque terreno iudice iniuriante ad Iudicem summum appellare. Patet sic: Omnis creatura dicit se cum omnibus circumstanciis Deo suo; omnis iniuriatus est aliqua creatura; ergo omnis homo dicit se cum omnibus suis iniuriis Deo suo, et per consequens summo Iudici. In cuius evidenciam tria genera peccatorum leguntur nedum appellasse sed ad Deum clamasse, scilicet homicidium Abel (Gen. iv. 10), viciu m Sodomiticum (Gen. xviii. 20, 21), et iniusta detencio bonorum pauperum (Iacobi v. 4). Et omnia ista sunt contra naturam, duo prima in bonis nature sal\*vantibus indi-  
viduum atque genus, et tertium in bonis fortune que in statu innocencie debent esse communia: et indubie, sicut est contra naturam quod aliquis occidat temere fratrem suum, cum *omne animal naturaliter diligit sibi simile* (Eccli. xiii. 19), sic est contra naturam quod vis generativa abducatur ab actu salvante speciem, sicut vis augmentativa salvat individuum (ex secundo de Anima): et eque tercio est contra naturam quod divites seculi iniuriuntur pauperibus, ducentes eos ad mendicitatem, cum in statu innocencie omnia debuerunt naturaliter esse communia; unde, Gen. iv. 9, post homicidium sic scribitur: *Ubi est Abel, frater tuus?* At ille: *Nescio: numquid custos fratris mei sum?* ubi patet innuitive quod false negavit custodiam quam debuit fratri suo. Deus enim et quilibet creatus dominus debet custodire subserviens

3. All human judgements therefore are subject to an appeal to God,

who protects the rights of nature

and enforces the reciprocity of obligations.

3. *iniuste* conieci: cod. *iuste*.

12. *appellare* addidi.

27. Possibly Arist. de Anim. ii. 4.

(ex proximo capitulo); cum cuiuslibet proximi corporis [47B] debet cuilibet existenti in gracia subservire; ideo quilibet debet corpus proximi custodire, nedum iuvando spirituali suffragio sed adminiculo corporali: talis enim est armonia existencium in gracia quod quilibet modus vel accio corpo- 5 ralis iuvat quemlibet, quantumcunque distiterit; ut quilibet motus astri in celo, sicut quelibet quies partis terre iuvat existentem in gracia, cum ipsis, ut sic, utitur ad bonum utile (ut secundo tractatu ostenditur). Unde sequitur divina sententia: *Ecce, vox sanguinis fratris tui clamat ad me de* 10 *terra.* \* Gen. xviii. 20, 21, scribitur: *Clamor Sodomorum et Gomorarum multiplicatus est; descendam et videbo utrum clamorem opere compleverint an non est ita, ut sciam.*

Wherefore  
a. judges must  
use all diligence,  
in the example  
of God:

In quibus duobus dictis patet, primo, doctrina necessaria terrenis iudicibus, examinando cum diligencia partem ream, 15 cum Omnisciens dicit, *Cayn, quid fecisti?* et nedum partem sed testes, quod notatur in descensu Domini per angelum Sodomitis; quam scienciam experimentalem, proposita utraque parte contradiccionis ad notandum diligenciam, angelus non haberet, si non sic descenderet; nec Deus 20 eterna sciencia aliter hoc scivisset. Secundo, notatur eterna Dei sciencia, eo ipso quod aliquid tempore suo fiat, quia aliter non diceret, quod vox sanguinis iusti et clamor confusus populi iniqui venit ad eum: unde de tanto est appellacio ad summum Iudicem verior et proprior quam appellacio 25 humanitus instituta, de quanto ars summi Iudicis extollit artem hominis. Illa quidem nunquam est frivola interposita: solum quando iudex iniuriatur appellanti, per superiorem Iudicem compescendus, sic quod non licet sibi facta appellacione ulterius procedere, vel amplius facta petitione 30 instantissime denegare; cum Iudex supremus in defectu inferioris iudicis illud facit, supplens notarii instrumentum et evidenciam testium, cum omne verum sit sibi per se notum, dicens inter se ipsum. Unde, Iacobi v. 3, 4, dicitur:

b. God's knowledge supplies all defects in human judgements.

4. *talis*: cod. *causalis* (*cālis*).

20. prius *non*: cod. *enim*.

1. V. supra, f. 43 C, D.

10. Gen. iv. 10.

47D *Aurum et \* argentum vestrum eruginavit, et erugo eorum in testimonium vobis erit: et sequitur, Merces operariorum vestrorum qui messuerunt regiones vestras, que fraudata est a vobis, clamat; et clamor eorum introivit in aures Domini Sabaoth.* Unde

5 Apok. vi. 10, 11, sancti sub altari Dei clamantes voce magna, *Vindica sanguinem nostrum*, receperunt responsum dilatorios apostolos antecellens: *Dictum est* (inquit) *ut requiescerent tempus adhuc modicum, donec compleantur conservi eorum qui interficiendi sunt sicut illi.*

10 Nec timendum est de defectu instrumenti vel testium, de citatione persone, de iudicis examinatione, vel huiusmodi ceremoniis humanitus adinventis, quia omnia illa in die iudicii supplet Iudex. Nam Ieremie xxix. 23, scribitur, *Ego sum iudex et testis, dicit Dominus*; et patet posterius, vir ewange-

15 licus, modo celestis Spiritus innitens isti appellacioni, permanserat quietus: quia indubie omnibus pensatis hec pars est securior atque suavior, cum non sit possibile invenire aliquam circumstanciam in appellacione humana quin proportionalis circumstancia atque remedium sit excellencius in

20 appellacione ewangelica; cum Deus non potest deficere iuridice appellanti: dimissa tamen ista appellacione verissima, tradicionibus humanis dediti ad tantum appreciantur attestaciones, provocaciones, et appellaciones frivolas huma-

48A nitus adinventas, quod debriati veneno pesti\*fero putant

25 verba secundum ritus hominum prolata operari tamquam sacramentalia; et ex talibus appellacionibus frivolis foveantur trutanni in suis maliciis, manibus iudicis, quantumcunque caritative corrigere innitentis, non divinitus sed humanitus sequestratis, cum innaturalibus malis exhinc gravantibus,

30 ecclesiam Christi, postposita lege ewangelica, inficientibus, ut patet posterius. Scio tamen quod appellacio ordinata est ut non sit iniquitatis vinculum sed oppressorum suffragium, etc.

1. *eruginavit*: cod. *eruga etc.*

10. *Nec*: cod. *Nunc.*

## XXI.

ON THE RIGHT  
OF CONQUEST.

As for the his-  
torical argu-  
ments alleged in  
the support of  
this right,

Sed ut clarius extirpetur secundum mundanorum princi- [48A]  
pium, solvenda est duplex argucia que communiter fit pro  
ipso. Videtur primo 'quod titulus conquestus sit validus, eo  
'quod filii Israel primo titulo terram promissionis occu- 5  
'pantes, septem naciones expulerant, ut patet Iosue primo  
'et infra de utro argumento; et illud ius violente perditum,  
'vi armorum sepius renovarunt, ut patet in libris Iudicum,  
'Regum, et Machabeorum: quod non esset, nisi conquestus  
'daret iustum titulum; ergo verum. Iterum, omnes quatuor 10  
'monarchie, de quibus Dan. ii.: titulo conquestus adopcio  
'dominii fuit iusta; quia ius quod in principio est nullum,  
'non potest posterius convalescere fundando iustum domi-  
'nium. Et confirmacio illius est de regno Anglie conquesto  
'per Britones, Saxones, Normannos, quos conquestus non 15  
'licet iustos ambigere, cum in illo iure multi \* gloriosi sancti B  
'et canonizati reges processerant: et simile contingit de regnis  
'aliis.' Hic dicitur, ut supra, quod dictum principium foret  
hominibus armorum nidus hereticus, fovens quemcunque in  
fratrem inbecilliozem, rapiendo vel predando, irruere: et cum 20  
Ysaie xxxiii. 1, dicitur, *Ve qui predaris; nonne et ipse pre-  
daberis?* et Prov. xxi. 7, *Rapine impiorum detrahunt eos;* et  
Math. xxiii. 25, exprobando Phariseis dicit Veritas, *Pleni  
estis rapina*, nec in isto licet catholico dubitare.

we reply pre-  
liminarily,  
1. that all robbery  
and spoliation is  
forbidden:

and  
a. if the con-  
queror is un-  
righteous,

his conquest  
must be a theft:

Probatur tripliciter: primo ex hoc quod contingit facillime 25  
conquestores exuere caritatem, et si sint extra caritatem, tunc  
sic faciendo rapiunt aliena; ergo contingit conquestores  
iniuste rapere aliena, et per consequens non, si conquerunt,  
rapiunt, vel predantur, acquirunt exhinc titulum iustum sim-  
pliciter ad predatum. Argumentum patet supra quintodecimo 30  
capitulo de sedecim condicionibus caritatis: caritas enim  
non querit esse proprietarius, nec propter ambicionem tem-

20. *inbecilliozem*: cod. *inbecilliori*.

29. *acquirunt*: cod. *aquirunt*.

18. V. supra, f. 47 A.

30. V. supra, ff. 33 D, seqq.



48B] poralium cogitat malum fratri; cuius oppositum contingit communiter conquestori.

Item non ex hoc quod quis occupat bona que perante nulli sunt propria, occupat simpliciter iuste illa: ergo multo  
 5 magis non ex hoc quod occupat bona que perante erant iusto propria, occupat simpliciter iuste illa. Argumentum patet supra, capitulo v., ex hoc quod tunc Deus non iuste expelleret primos parentes de paradiso: et consequentia patet ex hoc quod minus videtur differre a iusticia occupando sine  
 C irritacione vel scandalo bona neutra, \* quam a iusto rapere que sunt sua; nec aliter contingeret abuti bonis vel iniuriari proximo quoad illud, consequens contra dicta.

Item tunc omnia bona mundi essent tam iustis quam iniustis communia, consequens contra dicta sexto et primo ca-  
 15 pitulis: et consequentia patet, eo quod nemo raperet iusto bona aliqua nisi antea forent sua; quia omnis iusta bonorum capcio presupponit eorum dominium vel comutationem legitimam inter capientem et prius occupantem, qualis non est in conquestu, cum conquerens capit bona contra voluntatem  
 20 predati; et sic non raperet sed legitime caperet bona sua, et per consequens nemo iuste defenderet patriam vel bona communia, quia ut sic prohiberet dominos uti suis: et sic duobus contradictorie volentibus, mutuo se inpedientibus, et acceptacione utilis, ambo contradictoria vel forent iusta vel  
 25 iniusta, quod est impossibile. Unde oppositum illius maxime bellatorum, † et proximum pro se notis: et hinc dicit Augustinus, quarto de Civitate Dei, sexto capitulo, *Inferre* (inquit) *bella finitimis et deinde in cetera procedere, ac populos sibi non molestos sola regni cupiditate conterere et subdere, quid aliud est*  
 30 *quam grande latrocinium?* Nec dubium de hoc cum peyus

7. v.: cod. 40. 16. iusta: cod. iniusta. 28. finitimis: cod. potius finitis.

7. V. supra, f. 12 A.

14. V. supra, ff. 14 A, B, &c.; 1 C, &c.

25. *Maxime*. Sir John Fortescue's interpretation of the term, *De Laudibus Legum Angliae*, viii., is worth quoting: 'Principia autem quae commentator dicit esse causas efficientes, sunt quedam universalia quae in legibus Angliae docti, similiter et mathematici, *maximas* vocant, rhetorici *paradoxa*, et civiliste *regulas iuris*:' Works, p. 343, ed. lord Clermont, 1869, quarto. 26. August. de Civit. Dei, iv. 6 (vol. 7. 92 D).



and robbery of  
the worst kind.

sit manifeste spoliare occidendo personas, quam occulte [48C  
furari paucas divicias. Nec obligaret mandatum negativum  
de facto \* de concupiscencia rerum proximi, et cum singula D  
sint connexa, nullum mandatorum esset servabile; quod est  
nimis hereticum.

5

2. Conquest  
alone, therefore,  
gives no title to  
possession, ex-  
cept with certain  
conditions;  
and these can  
only be  
a. charity in the  
conqueror,

Habito ergo quod solus conquestus non sufficit fundare  
titulum possidendi, restat videre quid oportet conquestui  
superaddere; et patet quod requiritur caritas conquestoris,  
auctoritas Creatoris, et indignitas intrusoris. Primum patet  
ex dictis, ex hoc quod nemo est sine caritatis titulo dominus 10  
alicuius, et per consequens sine caritatis titulo nichil iuste

b. the authorisa-  
tion of God,

occupat per conquestum. Secundum patet ex hoc quod  
sine ratificatione, confirmatione, et auctorisatione summi  
Domini, nulla creatura iuste simpliciter habet quidquam.

and  
c. unworthiness  
in the conquered.

Et tertium patet ex supra dictis octodecimo capitulo, quo- 15  
modo regnum de gente transfertur propter iniurias, iniusti-  
ciam, contumelias, et diversos dolos: quamvis enim persona  
puniatur interdum in corpore ad pacienciam exemplandum,  
ad meritum cumulandum, vel ad gloriam Dei manifestandam,  
ut patet de Iob et ceco nato; tamen iusta depredacio reg- 20  
norum sive reipublice presupponit abusum temporalium pre-  
datorum, quia servata iusticia predantes iniuste expellerent  
depredatos. Unde Augustinus de Civitate Dei, capitulo xv.,  
*Multum, inquit, ad latitudinem imperii iniquitatem alienam  
cooperatam videmus, que faciebat iniuriosos, ut essent cum 25  
quibus iusta bella gererentur et augetur imperium.*

3. Accordingly  
a. the first argu-  
ment for con-  
quest in general  
rests upon a false  
analogy:

Sicut ergo ad satisfaccionem, sic \* ad iustam depreda- 49A  
cionem requiritur iniusticia patientis; et patet responsio ad  
primum argumentum factum a loco insufficientis similitu-  
dinis: 'Filii Israel ex conquestu adepti sunt terram pro- 30  
'missionis; ergo licet predonibus quomodolibet conquirere  
'regna queque:' apponant itaque bellantes tres supradictas  
condiciones ratificantes conquestum, que inerant Israhelitis,

25. *faciebat iniuriosos*; sic Aug.: cod. *faciebamus iniuriosos*.  
Aug.: cod. *gerentur*.

32. *queque*: cod. *quem* (q̄3).

26. *gererentur*;

15. V. supra, f. 42 c.

20. *Ceco nato*: John ix. 3.

23. August. de Civit. Dei, iv. 15 (vol. 7. 99 E).

49A] et procedant securius conquerendo. Fuit enim populus <sup>for the Israelites won the land of promise i. by virtue of charity,</sup> Israheliticus secundum maiorem partem in caritate fraterna, quia in dilectione Dei: unde quandocunque in bellis per-  
 sone graves notabiliter peccaverunt, superatus est Israel; ut  
 5 patet de Achar Iudeo qui cepit de anathemate palium coc-  
 cinum, ducentos ciclos, et regulam auream (ut patet Iosue  
 vii. 1, 21), et antequam illud peccatum punitum fuit, dicit  
 Scriptura, ibidem, quod Israel non poterit stare ante hostes  
 suos. Unde et ille magnus ariolus, Balaam, Num. xxiii. 21,  
 10 excusando se quare non potuit maledicere filiis Israel, nec  
 Moabite eos superare, sic eloquitur: *Non est (inquit) idolum  
 in Iacob nec videtur simulacrum in Israel. Dominus Deus  
 cum eo est.* Et idem patet de translacione regni Israel a  
 Saule, 1 Reg. xii., de divisione regni a Roboam, 3 Reg. xii.,  
 15 quod ratione peccati contigerat, ut patet ubilibet in Veteri  
 Testamento; quod Achior diffuse declaravit Oloferni, Iu-  
 dith v. Et patet quod nulla communitas presumeret de sua  
 B iusticia et iudicaret de fratris nequicia, intendendo \* con-  
 quirere bona sua, cum ad hoc requiritur revelacio specialis  
 20 de hiis tribus condicionibus; sed populus qui hodie est  
 iniustus, cras est iustus, et econtra: et ista doctrina efficaciter  
 predicata sopiret tyrannides atque bella. Unde frequenter  
 mirabar qua auctoritate sive sciencia nostri prelati excitant  
 ad conquestus regnorum sine prophetica visione: non credo  
 25 quod innitentes legi Dei dicunt, 'Vere hec dicit Dominus,'  
 sed degenerantes fodiendo in humanis tradicionibus, asserunt  
 quod 'taliam vult Augustinus': sed ceca auctoritas cecos pre-  
 cipitat. Ex istis patet, cum idem sit Deus in Veteri Testa-  
 mento requires pacem et abdicacionem temporalium am-  
 30 pliorem, quod omnibus hominibus et viris armorum,  
 precipue cum arbor eorum sit precisioni propinquior, ne-  
 cessaria est observancia caritatis. Quod autem filii Israel <sup>ii. by God's au-  
 thorisation,</sup> auctoritate et precepto Domini expugnaverant inimicos,  
 patet quotlibet locis. Non enim licuit eos ad pugnam pro-

18. intendendo: cod. intendo.

cedere Domino inconsulto, et terram promissionis, ut nomen [49B  
sonat, dedit Abraham, Ysaac, et Iacob, et suo semini, ut  
notat apostolus, Gal. iii. 16: *Abrahe* (inquit) *dicte sunt pro-*  
*missiones, et semini eius*, ut patet Gen. xxii. 17, 18. Unde  
Psalm. civ. 10, 11, dicitur, *Statuit verbum suum Iacob in 5*  
*preceptum, et Israel in testamentum eternum, dicens, Tibi dabo*  
*terram Chanaan, funiculum hereditatis*. Unde et patet de  
iniusticia \* septem generacionum ipsam occupancium, Levith. C  
xviii. et Deut. vii.; ubi propter peccati contaminacionem  
prohibetur eorum communicacio, et precipitur usque ad 10  
interempcionem eorum destructio: et patet quod non se-  
quitur: 'Cum istis tribus condicionibus conquestus est licitus,  
' ergo licet cuicunque populo conquirere hiis dimissis.'

and  
iii. on account of  
the wickedness of  
the conquered.

δ. The existence  
of the four mo-  
narchies is no  
proof of their  
rightness.  
Civil life itself  
originated in the  
lust of lordship.

Ad secundam arguciam dicitur quod vanum est defendere  
has quatuor monarchias ab iniusticiis; unde verisimile est 15  
quod prima civilitas originata est ex libidine dominandi.  
Nam Gen. quarto capitulo, 17, legitur quod Cayn post  
fratricidium civitatem construxit, cuius causa secundum  
Iosephum fuit quod *rapinis et violencia opes congregans suos*  
*ad latrocinia invitabat et simplicitatem vite hominum, quam ad 20*  
*invencionem mensurarum et ponderum permutavit, ad calidi-*  
*tatem et corrupcionem perduxit; terminos terre primus posuit,*  
*civitates muravit, et timens quos ledebat, suos in suis urbibus*  
*collegit*: hec origo civilitatis secundum Scripturas. Post  
diluvium vero Nemroth gigas de genere Cham resumpsit 25  
tyrannidem edificando turrin Babel, et post eum Belus et  
Ninus et ceteri principes Assiriorum usque ad regnum Per-  
sarum et Medorum, et post illam monarchia Grecorum et  
quarta Romanorum, cum aliis regnis minoribus ab istis in-  
gentibus exemplatis, \* ut patet Dan. ii. et alibi in Scriptura. D  
Dicitur ergo quod contingit principium alicuius generacionis  
ex mera tyrannide occupare regnum, et filium eius proxi-  
mum iuste dominando regere, et econtra.

4. Gen.: cod. Sap. 8. generacionum: cod. generacioni. 20. simplicitatem:  
cod. simplicitate. 25. Cham: cod. Cayn. 30. exemplatis: cod. exēplatis.

19. Ioseph. Antiq. Iud. i. 2, § 2.

49D] Ex quo plane patet quod titulus successionis hereditarie Hereditary suc-  
 non sufficit ad fundandum verum dominium, sed per se cession,  
 titulus caritatis; et quomodo<sup>19</sup>unque parentes iniuste in casu without charity,  
 dominant, dum tamen filii succedentes sunt in caritate vel  
 5 gracia, recipiunt a Domino eciam verum civile dominium, et  
 si putes iustissime dominantur: dum tamen filii, quoad is no title  
 homines iure hereditario succedentes desint a gracia tyran-  
 nisando, perdunt verum dominium. Unde Ezech. xviii. dif-  
 fuse docetur ista conclusio, quomodo *iusticia iusti super*  
 10 *ipsum erit et impietas impij super eum, cum pater non portabit*  
*iniquitatem filij*, nec econtra, nisi propriam addiderit patri-  
 sando; cum oportet quemlibet ex factis propriis iudicari: et  
 patet quod successio hereditaria est inpertinens eciam ad even to civil  
 civile dominium nisi forte pater meruerit filio gratiam se- lordship;  
 15 quendi ipsum in moribus. Patet totum ex hoc quod civile  
 dominium et intrusio consequuntur gratiam et peccatum;  
 hec ergo maxima de successione hereditaria pacificat domi-  
 nos quoad mundum. Et patet plane solutio de successione  
 regum Anglie, quomodo contingit sanctum post tyrannum  
 50A succedere, \* non in iure suo, quod non remansisset in pos- and thus, when  
 teros, sed novo iure acquisito a Domino capitali. a righteous son  
 succeeds a  
 tyrant, he in-  
 herits no right,  
 but creates a new  
 one.

Et si obicitur per illud Augustini, epistola xxxvii., *Non* 4. Restitution  
*dimittitur peccatum nisi restituatur ablatum*, et per consequens must be made,  
 oportet de necessitate salutis restituere hereditatem quam  
 25 pater tyrannice conquesivit, specialiter si subiugati simpliciter  
 iuste fuerant dominati, dicitur quod de necessitate salutis est but not neces-  
 restituere ecclesie iniuste ablatum vel sibi equivalens, non sarily to the indi-  
 vidual despoiled,  
 autem oportet quod restituatur persone, a qua ablatum est, ut  
 posito quod sit mortua incognita vel notorie iniusta; heres  
 30 tamen qui novit bonum quod occupat iuste deberi alteri, non  
 observat caritatis regulam, si non satisfaciat. Unde Augus-  
 tinus, ibidem, *Si res aliena propter quam peccatum est, cum*  
*reddi possit, non redditur, non agitur penitencia sed fingitur; ut*

7. tyrannizando: cod. tyrannisantis. 20. remansisset conieci: cod. remisit.  
 21. acquisito: cod. aquisito. 23. dimittitur: Aug. remittetur. 27. resti-  
 tuere addidi. 33. possit sic Aug.: cod. posset.

nemo debet presumere se iuste expendere civiliter bona Dei [50A] et alium, a quo ablatum, sumi indignum ad civiliter dispensandum, nec pretextu illius fuci civiliter ipsa detineat ab iniuriato, patet quod hoc confunderet legem reddendi debitum, cum animaret avarum presumere de se ipso et per 5 consequens iudicare temere de proximo, et utrobique contra tranquillitatem reipublice onerare se ipsum servili officio. Patet ergo quod pater, conquirens eciam iniuste regnum aliquod, potest confitendo restitui ad iusticiam, et sic in se ipso vel in filio restituere ecclesie quod est suum, etsi non 10 restituat parti spoliata; \* quia posset contingere quod in-B iustum esset propter inidoneitatem ex peccato restituere sibi bona regni: verumtamen ad hoc discernendum requiritur revelacio specialis, patens evidenciam, vel renunciatio civi- 15 tatis et caritativa administracio bonorum huiusmodi.

nor without  
manifest proof of  
unworthiness on  
one side;

for the wicked-  
ness consists in  
the evil intention  
and in the misuse  
of the spoil,

and if an un-  
righteous posses-  
sor becomes  
righteous, he by  
that fact restores  
his goods to the  
church.

Non enim in ablacione per se, sed in sinistra intencione in modo auferendi et abusu ablati, stat tota iniquitas seu nequicia; licet politici propter tranquillitatem reipublice indifferenter quoad iniustum vendicantem precipiunt debitum solvi. Quicunque ergo iniuste occupaverit bona quequam, debet iusti- 20 ficari, et sic illa bona, tamquam membrum ecclesie, noviter possidere, vel saltem loco illorum bonorum habebit iusticiam, quod est equivalens ecclesie, et sic restituet ecclesie secundum unam partem quod continue secundum aliam fuit suum. Unde non est possibile quod heres quantumcunque 25 iniusti tyranni servando iusticiam iniuste occupet bona sua: non oportet quod restituat civilitatem populo, quem credit verisimiliter minus dignum; cum ipse non iniuriatus est tali populo, et scit quod *Domini est terra et plenitudo eius, orbis terrarum et universi qui habitant in eo*. Sed si sciret alium 30 suum dominium virtuosius gubernare, vel patrem exinde salvari, deberet alteri eciam iniusto custodiam illorum committere et nullo modo contra conscienciam aliquid possidere. Unde securum est non occupare bona mundi civiliter sed serviendo Deo \* continue capere de bonis Domini ad par-C

50C] cam vite necessitatem, quod licet fideli facere de iniustissime  
 spoliatis. Unde contingit hominem ex titulo gracie sive civi-  
 litate occupare et magnum ~~ro~~gnum, sicut creditur sanctum  
 Edwardum Confessorem fecisse de regno Anglie, quod iuste  
 5 a Britonibus detinebat. Talibus tamen magnis iniuriis est  
 commixta latens nequicia, quam non est iuris humani sed di-  
 vini discutere: cum enim populi conquerentis paucissimi ob-  
 servant regulam caritatis et regni conquestus multi sunt,  
 patet quod in conquestibus specialiter Christianissimi sunt,  
 10 ut plurimum, commixte iniurie, et regnum prevalens infectum  
 ex consensu ad facinus et contaminacione civilis occupa-  
 tionis, nedum ydolatriorum sed rapinarum, que avare idola  
 sua constituunt; que sine satisfaccione a devotis fidelibus  
 spoliarent: ideo, si non fallor, conquestus huiusmodi est a  
 15 lege ewangelica plurimum elongatus, cum non sit gracia  
 populi emendandi, sed pre libidine civiliter dominandi.

## XXII.

Divicias civiliter habere est onerosum et periculosum.

Ex istis colligitur quam onerosum et periculosum est civi-  
 20 liter habundare diviciis. Onerosum, quia nemo est civiliter  
 dives legitime, nisi ut habet divicias a Domino capitali; et  
 indubie non ad nichil a summo Sapiente illis preficitur, ideo  
 relinquitur eius officium ad divicias sub Domino debite  
 D ministrandum. Patet \* ex supra dictis, xix. capitulo. Si  
 25 enim Dominus requirit de minimo bono nature vel gracie  
 racionem (ut patet Luc. xix. 13-23), ymmo *de omni verbo  
 ocioso quod locuti fuerint homines* (ut Veritas dicit in terminis,  
 Math. xii. 36); quanto magis de bonis extrinsecis que sunt  
 nobis magis extranea. Nemo ergo dicat, 'Habeo divicias  
 30 'naturaliter vel succeſsione hereditaria, ideo licet eas consu-  
 'mere sicut volo;' quia indubie de quanto verius vel forciori  
 iure eas possidet, de tanto erit examinacio officii plus stricta:

RICHES ARE A  
 BURTHEN AND  
 A PERIL:  
 1. A burthen,  
 because they are  
 a trust from God,

who requires an  
 account of them:

So that,  
 a. unless this  
 account



patet ex eo quod de tanto est possessor Deo obligacior ad[50D  
 debite ministrandum. Sed si queris rationem compoti huius  
 servilis officii : Ut patet ex dictis, xix. capitulo, quod necesse  
 est omnem mundo divitem sub pena incarcerationis perpetue  
 de omni bono fortune eciam minimo sibi prestito, talem red- 5  
 dere rationem quod nullo tali abusus fuerit, hoc est, nullum  
 bonum Dei expenderit nisi ad eius honorem et utilitatem  
 ecclesie secundum formam legis ewangelice, vel si fecerit,  
 oportet quod dampnetur vel satisfaciendo consenciat adver-  
 sario hic in via ; totum illud ex principiis fidei est evidens cui- 10  
 libet non blasphemo : quia si aliquo bono abusus fuerit, sic  
 quod non cedat ad utilitatem ecclesie, peccat mortaliter, cum  
 solum talis abutitur bonis Dei ; et si peccat sine satisfac-  
 tione est perpetuo carceri mancipandus ; ergo conclusio.  
 Et ex hoc plane patet conclusio de iniuste occupacione 15  
 bonorum fortune a quolibet peccatore (sicud sexto et primo  
 \* capitulis erat tactum), quantumcunque videatur, secundum 51A  
 iura humana, iuste dominans ; quia omnis talis ex principiis  
 fidei, nisi renunciaverit querendo ius uberius, est perpetuo  
 carceri a Domino iustissimo adiciendus : quod non potest 20  
 esse nisi iniuste occupaverit bona illa, cum Deus non potest  
 facere alicui iniuriam ; ergo conclusio. Si ergo notorie  
 infamis secundum adinventiones humanas sit privandus  
 beneficio, quanto plus omnis peccator cuius diffamacio est  
 aput Iudicem non egentem probacione testium summe nota. 25

Patet secundo, quod necessaria est lex ewangelica cui-  
 cunque parti ecclesie, nam sine ista regulante non potest  
 aliquis civiliter vel libere dominari, nec virtuose vivere vel  
 iuste agere ; ut tangitur supra xx. capitulo : et patet ex hoc  
 quod illa est lex caritatis quam Augustinus, de Natura et 30  
 Gracia lviii., dicit esse *legis perfecte libertatis* (de qua Iacobus,  
 i. 25) : et sine caritate impossibile est placere Deo. Et tercio

be justified

according to the  
law of the gospel,the possessor will  
receive eternal  
punishment ;wherefore,  
i. the law of the  
gospel is neces-  
sary to every part  
of the church

and

16. *et* in cod. deest ; cf. autem p. 144, l. 20. 20. *adiciendus* : cod. *addiciendus*.  
 30. *Natura* : cod. *r<sup>a</sup>*.

3. V. supra, f. 43 C.

16. V. supra, ff. 14 B, 1 A, &amp;c.

29. V. supra, f. 45 A, B.

30. August. de Nat. et Grac. contra Pelag., lvii. § 67 : vol. x. 156 D.



- 51A] patet quod necesse est ad pacificandum regnum regno, <sup>c. to the very ex-</sup>  
 hominem homini ad se ipsum pacificandum, duci principa- <sup>istence of peace</sup>  
 liter regimine huius legis. Patet sic: Impossibile est homi- <sup>- among men.</sup>  
 nem pacificari nisi prius fiat homini pax cum Deo, cum  
 5 aliter pugnaret contra eum orbis terrarum (ut patet tractatu  
 primo, capitulo vi.); sed nemo potest pacificari cum Deo  
 sine observancia sue legis, cum Ioh. xiv. 23 scribitur, *Si quis*  
*diligit me, sermonem meum servabit*; ergo conclusio. Et hinc  
 signanter dicitur, Ezech. xiii. 10, de mundialibus, quod  
 B dixerunt, *Pax, pax, et non est pax.* \* Quid, queso, valet  
 inniti paci hominis ad hominem, vel hominis ad se ipsum,  
 secundum ius canonicum vel civile, nisi primo omnium  
 quesita sit tertia pax, hominis ad Deum secundum regulas  
 iuris sui? Unde Baruch iii. 13, *Si in via Dei ambulasses,*  
 15 *habitasses utique in pace sempiterna*: quocontra Ysa. xlviii. 22  
 dicitur, *Non est pax impiis, dicit Dominus.* Iste preclare  
 veritates licet ex principiis fidei sequantur demonstratione  
 certissima, tamen mundi divites propter cecacionem divitiis  
 et defectum fidei, ipsas tamquam stulti precipites parvi-  
 20 pendunt; putantes quod omnis + bonorum fortune tardancium  
 ab ascensu in Deum sit honor precipuus, preeligentes vitam  
 pecudum, et diffidentes severum Christi iudicium de novis-  
 simo quadrante quem Dominus commisit diviti, vel thesau-  
 rario vel custodi ad debite ministrandum.  
 25 Ex istis colligitur quod officium mundi divitum est pluri-  
 mum onerosum: et hinc in sacra Scriptura comparantur <sup>The rich there-</sup>  
 divites activam vitam ducentes asinis et camelis: asinis, ut <sup>fore are likened</sup>  
 Gen. xlix. 14, *Isachar, asinus fortis accubans in terminos,*  
*vidit requiem quod esset bona, et terram quod esset optima, sup-*  
 30 *ponit humerum suum ad portandum, factusque est tributis*  
*serviens*; et significat secundum Gregorium (capitulo vi.,  
 ultimo Moralium) onustos divitiis: et quoad camelos, patet and camels,

12. *primo loco prius* in margine 2da manu appositum. 15. *sempiterna*: cod.  
*super terram* (cf. Baruch iii. 16). xlviii.: cod. 18. 28. *xliv.*: cod. 45<sup>o</sup>.

31. Greg. Mor. i. 16, § 24: vol. i. 25 C, D. The explanation of the  
 different meanings of 'asinus' in the last book, xxxv. 16, § 40, col.  
 1161 A, is inapplicable.

because of their  
burthen;

for riches are the  
dung of the  
church.

2. Riches are a  
peril  
to the body

and to the soul,

being an occa-  
sion of sin  
against God,

Luc. xviii. 25, *Facilius est camelum per foramen acus transire*, [51B  
etc. (ut exponitur xix. capitulo), et conveniunt stoliditas, por-  
tancitas, et alie proprietates horum animalium, divitibus  
\* mundi. Stulticia quidem est obligare se vero Domino, C  
quem nichil latere potest, in custodia abiectissima et diffi- 5  
cillima bonorum infimorum, dum libere possunt sibi servire,  
servicio liberiori, faciliiori, et delectabiliiori: cum ergo mundi  
divicie sint stercora corporis Christi mistici (ut patet supra  
capitulo xvi., et testatur apostolus, Phil. iii. 8), perinde videtur  
† tercio custodire divicias et custodire feces ecclesie militantis; et 10  
non solum serenissimo Domino computabit sed cuilibet iudici  
assessori, quorum multi forte sibi servierant civili servicio hic  
in via. Cum ergo homo vix sufficiat custodire nobilem animam  
sibi intrinsecam, que naturaliter est ad bonum dedita, quanto  
magis extrinsecas sibi, fallaces divicias. Et hinc utique vere 15  
dicunt mundi divites in inferno, Sap. v. 7, quod *ambularunt  
vias difficiles*, et Luc. xviii. 24, *Quam difficulter qui pecuniam  
habent, regnum Dei intrabunt.*

Et ex istis patet periculositas in mundi diviciis; pericu-  
lositas, dico, quoad corpus et quoad animam: quoad corpus, 20  
nedum quod sic dives exponit se periculis fluminum, latro-  
num, et bellorum pro acquirendis et tenendis diviciis, sed  
anxie solitudini ex qua corpus consumitur, quia Prov. xvii.  
22, *Animus gaudens etatem floridam facit; spiritus tristis  
exsiccat ossa.* Et quoad periculum anime, sine dubio divicie 25  
sunt occasio labendi in quodlibet genus culpe. Nam raro  
invenies mundo divitem, \* quin ex diviciarum affluentia D  
reputet se magis dignum, et sic iniuriando fiat accidiose im-  
pius quoad Deum. Hinc dicit sapiens, Eccli. xxxi. 8-10,  
*Beatus vir qui post aurum non abiit nec speravit in peccunie 30  
thesauris; qui potuit transgredi et non est transgressus, facere  
mala et non fecit: et propter raritatem ac difficultatem sub-  
ditur. Quis est hic, et laudabimus eum? fecit enim mirabilia  
in vita sua.* Hoc ergo principium impossibile mundanorum

4. *Stulticia* conieci: cod. *Iusticia*.  
10. prius *et*: fortasse *esse* corrigendum.

5. *abiectissima*: cod. *obiectissima*.  
22. *acquirendis*: cod. *acquirendis*.

2. V. supra, ff. 44 D, 45 A.

9. V. supra, f. 37 B, C.

51D] excecatur plurimos timore superbie, cum indubie mundo divites habent, ut sic, in ecclesia officium plus abiectum, quia compotum reddendi de bonis minimis; quorum si non asserit allocanda prudentia, comitatur dampnatio. Et revera prudens administratio est satis difficilis, scilicet, quod non nimis avare detineat, quod prudenter distribuat, et quod in se ipso bona Domini sui non consumat. Primum patet ex libidine occupandi divitias, secundum patet inferius capitulo —, et tertium patet exemplo multiplici in Scriptura. Nam de divite epulone, Luc. xvi. 19, 22, legitur quod *induebatur purpura et bisso, et epulabatur cottidie splendide*, sed post *sepultus est miserabiliter in inferno*.

Potentatus ergo ex virtute et non ex divitiis sunt laudandi: et patet impossibilitas supradicti principii; cum divicie sunt impertinentes dignitati hominis, cum non inferunt sed <sup>and exposing their possessor to the temptation of the devil,</sup> potius extingunt vel mitigant caritatem, et post peccata dyaboli sunt occasio inducendi in peccata carnalia. Omnis enim <sup>the flesh,</sup> gulosus aliquo modo superhabundat et spumat post gulam in multas luxurias: patet de Salomone, quem ex habundantia divitiarum, licet per accidens, vinum et mulieres apostatare fecerant, ut innuitur Eccli. xix. 2; et Ezech. xvi. 49, *Hec fuit iniquitas Sodome, sororis tue, superbia et saturitas panis et habundantia et ocium ipsius*, que quatuor hodie inducunt omne malum in populo. Et quoad peccatum mundi patet <sup>and the world.</sup> ex supradictis sitis inextinguibilis avarorum, et exemplificat Salvator, Luc. xii. 16–21, de divite qui voluit ampliare: unde inter omnes vitiis irretitos mundo divites necessitati sunt obedire contra caritatis regulam, ut patet capitulo xv. Hinc mundi argucie: ‘Mundus hoc exigit, ergo dandum;’ qualiter sequeretur hoc ei inconveniens quod non sic secundum traditiones seculi ditarentur: et hec seculi indigentia mala innumerabilia introducit, et hinc signanter dicit apostolus, 1 Thim. vi. 9, 10, *Qui volunt divites esse incidunt in temptationem et in laqueum dyaboli* (quoad concupiscenciam oculorum et superbiam vite, que est laqueus, quo dyabolus homines

4. allocanda: cod. alocanda.

5. administratio: cod. aministratio.

28. V. supra, f. 35 A.

34. Cf. 1 Ioh. ii. 16.

concatenat), et subdit (pro concupiscencia carnis et omnium [52A simul), *et in desideria multa* (propter divisionem a Deo et varianciam obiectorum) *et inutilia* (quoad finem debitum consequendum) *et nociva* (propter malum fugibile quod \* in-B ferunt). *Radix*, inquit, *omnium malorum cupiditas*. Et hinc 5 vita ewangelica quam Christus docuit suos discipulos est perfectissima, paratissima, et securissima inter omnes; cum omnes contenciones et brige ecclesie, omnes distrasie ab observancia legis ewangelice, et per consequens omnes deviaciones hominum a veritatis tramite, a cupiditate tempo- 10 raliū, ut honoris vel mammonē, sumpserant originem: et hinc dicitur, Iacobi secundo capitulo, 6, 7, *Nonne divites per potenciam opprimunt vos, et ipsi trahunt vos ad iudicia? Nonne ipsi blasphemant bonum nomen quod invocatum est super vos?*

15

3. Good men  
have been rich,

Nec obiciat mihi potentatus seculi fucum dyaboli quod patres Veteris Testamenti, ut Abraham, Iob, et David, in Novoque Testamento multi gloriosi reges atque episcopi habundabant diviciis, quia omnes illi erant finaliter in Deum divites et non in mundum, ut supra expositum est capitulo xii. 20

but rich towards  
God:

they furnish no  
argument for in-  
ordinate wealth.

Unde inter alias cecitates argumentacionis vulpine, hec ex-terminat mundiales: 'Tales sancti erant divites, ergo licet 'quemlibet habundare diviciis:' cape vulpeculam negando arguciam, sed assume sufficientem similitudinem ex modo possidendi, quomodo et quando ex diviciis sunt laudati, et 25 *fac tu secure similiter*: littera enim exponitur iure legis nature. Possidet divicias ad augendum divinum cultum innitendo fidelem populum, sicut Iob gentilis et ceteri sancti patres Veteris Testamenti, usque ad tempora \* regum Israel, C qui primo inter eos regnarunt civiliter et multociens pecca- 30 verunt; unde, generaliter loquendo, omnes reges, patres, episcopi, qui ex possessionibus sunt laudandi solum, ut sic, possiderunt tamquam necessaria instrumenta divini servicii et non propter libidinem dominandi; unde suffecit illis titulus

12. dicitur: cod. dicit.

20. et in cod. deletum.

24. assume: cod. assume.

29. Veteris: cod. veteres.

520] iuris ewangelici. Nos autem propter defectum inhyamus temporalibus propter honorem ac voluptatem seculi et non propter officium Domino debite ministrandi, et hinc sunt nobis divicie onera collo affectus ligata, que secundum 5 apostolum *mergunt homines in interitum*, et non sunt nobis gradus scale ascendendi in celum; quia deficit nobis doctrina vere divitum. Nam Psalmo lxi. 11, *Divicie si affluent, nolite cor apponere*; et Iob xxxi. 16, *Si negavi, quod volebant, pauperibus, et oculos vidue expectare feci*; et sic de multis mise- 10 rationibus ab isto sancto in exemplum divitum succedencium recitatis.

Unde nimis sinistre concludunt seculares per locum ab obliqua similitudine: ‘David fuit adulter, Nabochodonosor 15 ‘ydolatra, et sic de ceteris mundi divitibus; ergo licet As well might we allege the case of sinners, such as David and Nebuchadnezzar, because they were ultimately saved. In Their penitence, not their sin, is our example. 20 nostris divitibus similia facere, cum illi secundum opinionem ‘ecclesie sunt salvati.’ Patet defectus consequencie, et spei, cum non exhinc laudatur sed potius condempnatur. In talibus ergo sanctis lapsis notandum est opus peccati ut 25 D caucius caveatur, et opus \* meriti ut salubriter perficiatur; et non sinistre ex eorum iniusticia concludere quod sit nequicia facienda. Et tunc quantumcunque mundo dives iniustus fuerit, possibilis est ex infinita misericordia Dei speranda salvacio, si faciat confessionem salutiferam et veram penitenciam: et sic omittat sequi eos in devio, sed secundum 30 similitudinem operis in eis laudabilis; respiscendo iuxta illud Iacobi v. 1, *Agite nunc, divites, plorate ululantes in miseriis vestris*: memorans defectum compoti de suo ministerio a summo Iudice allocandi, subdit, *Divicie vestre putrefacte sunt et vestimenta vestra a tineis comesta sunt: aurum et argentum vestrum eruginavit, et erugo eorum in testimonium vobis erit*: et sequitur, *Thezaurizatis vobis iram in novissimis diebus*.

16. *spei*: cod. *spes*.31. *novissimis*: in cod. *no* bis legitur.

## XXIII.

[52D]

THE CONTEM-  
PLATIVE LIFE IS  
BETTER THAN  
THE ACTIVE.

1. The contrary  
position is argued  
a. from the ne-  
cessity of the  
active life to the  
government of  
the church,

Gracia hic dictorum et dicendorum in posterum, restat discutere utrum vita contemplativa sit melior quam vita activa, et videtur quod non tripliciter: 'primo ex hoc quod illa sit utilior que est plus necessaria ad regimen ecclesie 5 'militantis; huiusmodi est vita activa, ergo conclusio. Nam 'secundum vitam activam potest homo salvari; cum pars 'Marthe sit Veritatis testimonio, Luc. x. 42, implicite com- 'mendata: Maria enim non *elegerit optimam partem* divini 'servicii, particulariter ad sententiam Veritatis \* nisi minis- 53A 'tracio Marthe Deo accepta fuerit, ut bona, et per conse- 'quens meritoria; et cum secundum vitam activam potest 'tota ecclesia salvari, sequitur quod vita contemplativa non 'sit necessaria ad salutem. Vita enim activa requiritur ad 'regimen et ad sustentacionem ecclesie, melior ergo est vita 15 'que est per se sufficiens necessaria, quam ista que sine reli- 'qua non est sufficiens sed solum ad bene esse ex habun- 'danti superaddita.

b. from its use in  
adding fresh  
members to it,

'Iterum secundum vitam activam procreantur partes ecclesie, 'ut patet de filiis in matrimonio generatis; secundum vero 20 'vitam contemplativam, ecclesia solum in accidentibus est 'perfecta: sed melior est substantia quam accidens; ergo 'opus vite active est perfeccius opere vite contemplative: et 'cum vita capit suam perfeccionem ab effectu vel opere quod 'producit, videtur quod vita activa sit melior. Et illud argu- 25 'mentum fit communiter ad probandum quod status coniuga- 'lis sit melior statu virginitatis, quia secundum illam pro- 'creantur anime ad fundacionem ecclesie et integritatem 'seculi requisite. Et hinc in Veteri Testamento laudantur

5. super *sit, est* scriptum exstat.

9. *elegerit*: cod. *elegit*.

8. We may notice here and in p. 165 the curious inferences drawn from an accidental and inexact superlative in the Vulgate. Gregory the Great says, Ecce, pars Marthae non reprehenditur sed Mariae laudatur. Neque enim *bonam* partem elegisse Mariam dicit, sed *optimam*, ut etiam Marthae iudicaretur bona: Hom. in Ezech. ii. 2. § 9; vol. i. 1324 C.



53A] 'patriarche et matrimonii thoro, et excusantur a bigamia de  
'multitudine uxorum, et exprobrantur virgines et steriles, ut  
'patet de filia Iephte (Iud. *xl.* 37, 38) et de Elizabeth (Luc.  
'i. 25).

5 'Iterum supreme persone ecclesie limitantur ad vitam <sup>and</sup>  
'activam, sed persona est eo melior atque superior quo vita <sup>c, from its obli-</sup>  
B 'sua est melior, ergo \* vita activa est melior contemplativa <sup>gation upon its</sup>  
<sup>chief officers.</sup>

'atque superior. Argumentum patet de papis, regibus, et  
'ceteris principibus, qui debent esse maxime virtuosus; cum  
10 'ergo istorum sit iudicare et politice regere, quod pertinet ad  
'vitam activam, sequitur argumentum probandum. Et istam  
'sententiam videtur Decretalis tenere (extra, de Renunc-  
'ciacione, *Nisi cum pridem*), ubi inter multa sic scribitur:  
'*Licet pars Marie sit magis secura, ista tamen* (pars Marthe)  
15 '*est magis fructifera; et licet illa sit magis suavis, hec tamen*  
'*est magis utilis; cum in fecunditate sobolis lippitudo Lye*  
'*Rachelis pulchritudini sit prelata*: ponit exemplum quomodo  
'pastores debent vicissim in utraque vita, ut expedit, alternare  
'exemplo Moysi, *qui nunc ascendebat in montem, ut ibi gloriam*  
20 '*Domini cum maiori cerneret libertate, nunc vero descendebat*  
'*in castra ut cum utilitate necessitatibus populi provideret.* Et  
'hinc monet papa episcopum, *ut laborem pastoralis regiminis*  
'*non recuset.*'

Quantum ad istum articulum, pars affirmativa indubie est <sup>2. But</sup>  
25 tenenda. Unde Aristoteles, gentilis philosophus, septimo <sup>a. the contem-</sup>  
Politicorum, capitulo primo movens illud dubium, secundo <sup>plative life is</sup>  
capitulo illam tenet; sed et celestis Philosophus, cui non est <sup>commended</sup>  
phas Christiano discredere, illam determinat et decedit, dicens <sup>above the active</sup>  
quod Maria contemplando humiliter sententiam veritatis <sup>by philosophers,</sup>  
30 *optimam partem elegit*: sed et vivax ratio hoc edocet. Nam <sup>for</sup>  
C in patria \* et in statu innocencie est vita pure contemplativa, <sup>i. it is the life of</sup>  
et in utroque istorum statuum est vita humani generis melior <sup>heaven and of</sup>  
<sup>the state of inno-</sup>  
<sup>cence;</sup>

3. *Iephte*: cod. perperam *Rebeca*. 14. *licet* e corr. 2dae manus (pro *sed*) inter columnas insertum. 15. *illa* (pro *ista*) inter columnas insertum.

12. Decret. Greg. ix. lib. i. tit. ix. cap. 10. § 11: Corp. Iur. canon. vol. ii. 111, ed. E. Friedberg, Leipzig, 1881, quarto.

26. Arist. Polit. vii. 1, 2.



quam vita media ; ergo vita contemplativa est melior quam [53C  
 ii. is not transi- activa. Item vita contemplativa propter sui perfeccionem  
 tory but eternal ; modo caritatis non excidit in via sed manet perfeccior in  
 patria ; vita autem activa propter sui imperfeccionem non  
 intrat patriam ; ergo contemplativa est melior quam activa. 5  
 Per hoc autem argumentum probat apostolus, 1 Cor. xiii.,  
 quod caritas est maior et eminencior spe vel fide. Item,  
 iii. and  
 iii. is nearer God : contemplativus est Deo in amore propinquior quam activus,  
 sicut eius vita est spiritualior, emanans a nobiliori potencia ; et  
 felicitas speculativa quam practica, ut patet decimo Ethicorum : 10  
 ergo vita contemplativa est melior quam activa. Conse-  
 quencia patet ex hoc quod proporcionaliter ut aliquid est  
 melius, est a Sponso ecclesie plus dilectum, et econtra ; cum  
 sua dileccio sit regula bonitatis. Nec dubium quin actus  
 contemplacionis ac delectacionis sit melior quam operacio 15  
 corporalis : ymmo si vita contemplativa sit activa securior ac  
 suavior, ut Decretales asserunt, est eligibilior et per conse-  
 quens melior.

δ. the terms *con-  
 templative* and  
*active* are am-  
 biguous :

we consider them  
 as ministering  
 respectively  
 to the body of  
 the church,

Sed pro ulteriori declaracione huius materie, notandum  
 quod in equivocacione quiditatis vite active ac contemplative 20  
 laborant plurimi. Quidam enim intelligunt utramque vitam  
 substantiam anime, que est vita, et sic non differunt iste vite ;  
 nec dubium, propositum habet difficultatem pertinentem.  
 Secundo modo accipitur pro conversacione vel opere a D  
 vita prima procedente, et sic supponatur quod accipiatur in 25  
 proponenti. Verumtamen in hoc equivocacio est ulterior  
 inter multos : nam quidam distinguunt vitam activam et con-  
 templativam per hoc quod omne opus meritorium corporale  
 in obiectum extrinsecum terminatum sit vita activa ; actus  
 vero mentis meritorius manens ut speculacio atque delectacio 30  
 in causis altissimis, est vita contemplativa : et sic videtur  
 Decretalem concipere. Aliis autem videtur, cum quibus et  
 mihi, quod vita activa sit conversacio corporalis meritoria,  
 secundum quam providetur parti ecclesie primo et princi-

32. *et* : cod. *est*.

10. Arist. Ethic. Nicom. x. 7.

53D] paliter quoad corpus, ut exercitium in septem operibus misericordie: vita autem contemplativa est conversatio meritoria, secundum quam primo et principaliter suffragatur parti ecclesie quoad mentem; et sic predicatio, sacramentorum ministratio, oratio, peregrinatio, et huiusmodi, qui primo et principaliter directe tendunt ad profectum anime, sunt pars vite contemplative. Nec tota vita ecclesie sufficienter dividitur in has duas, quia infantes baptisati dormientes et sine opere deliberativo promerentes, nec, ut sic, contemplative conversantur promerentes nec active. Hinc Veritas, Luc. x. 42, innuens tres gradus sibi meritorie serviencium in ecclesia militante, dicit quod *Maria optimam partem elegit*: pars bona Domini servicii est vita neutra, melior est vita activa, sed pars optima est vita contemplativa.

54A Accedendo ergo ad difficultatem \* concluditur quod utilior pro statu ecclesie militantis est vita contemplativa quam activa, cum prima sit quasi anima corporis Christi mystici et altera quasi corpus. Ad primum obiectum conceditur consequentia cum maiore et negatur minor: cum enim sit impossibile ecclesiam reconciliari nisi mediante merito viacionis Christi, et non sit possibile Christum vivere nisi vixerit vita contemplativa; patet quod non est possibile ecclesiam innocentem stantem vel lapsam regulari nisi vita contemplativa principaliter reguletur: et hoc patet de triplici statu, scilicet, statu innocentie, statu lapsus, et statu glorie. Nam in extremis statibus, dicunt doctores, cum non inest miseria, non est vita activa; in medio statu, cum non posset esse meritorius nisi mediante vita corporali Christi, quia vita peccatoris non cadit sub aliquo predictorum, patet quod pro medio statu necessaria est vita contemplativa: ymmo, plus accedendo difficultatem, dicitur quod cuilibet predestinato necessarius est sua vita contemplativa pro statu vie quam sua activa, quia oportet quemlibet predestinatum vivere contemplative huius vite.

Pro quo notandum quod oportet de communi cursu meritorie viantem incipere a vita neutra infima que est bona, et

active, tunc necessitatur affici circa sensibilia; secundo oportet [54 A  
vigentem ratione ad vitam activam mediam, priore meliorem,  
procedere, quoniam, secundum Augustinum in De vera Re-  
ligione xlv., est prope necessarium quod intendat sensibus;  
and contempla- sed de necessitate est quod contemplative vivat in articulo 5  
tive. mortis ad minimum, quando \* vita circumpalpitan attrahit B  
contractionem membrorum ad actum vite, vitalem spiritum  
sicut lumen in lintheo consumptum oleo circumsultat: qui  
enim tunc non convertitur ad Deum suum, dimissis curis  
temporalium, non video quomodo sit salvandus. Et patet 10  
The life of action can be dispensed with, quod de nullius hominis salutis necessitate simpliciter est vita  
activa, cum potest salvari in statu triplici sine illa: patet de  
statu innocencie et statu beatitudinis; et quoad statum  
medium, quilibet potest mori infans baptisatus vel vivere  
pure contemplativa, ut Baptista et multi consimiles sancti. 15  
Cum ergo cuilibet homini in quolibet horum trium statuum  
necessaria sit vita contemplativa, et specialiter in fine, qui  
ponit maximam necessitatem rebus (ex secundo Phisicorum),  
though necessary in the state of fall; patet quod vita contemplativa sit necessariosior quam activa.  
Huic tamen non repugnat, sed sequitur, quod vita activa sit 20  
bona et necessaria, supposito peccato, ut sit medium ad vitam  
alteram, que est eo melior quo est finis; et sic vita contem-  
but the life of contemplation is universally indispensable. plativa est simpliciter necessaria ad salutem, cum nemo  
potest salvari sine illa, activa autem, secundum quid, est  
necessaria in aliquo supposito pro suo tempore, supposito 25  
lapsu. Unde et istam veritatem videtur mihi Salvator plane  
innuere, Luc. x. 42, quando dicit, *Porro unum est necessarium*:  
nam vita contemplativa terminata obiective ad divinam es-  
senciam est necessaria omni statui, si quis debeat finaliter  
premiari; tedium autem vite active circa plurima in penam 30  
peccati inducitur: et patet responsio \* ad primum. C

8. *lintheo*: an *lichno* legendum? 15. *pure*: cod., ut videtur, *prave*.

3. August. de ver. Rel. xxiv. § 45: His ergo carnalibus vel corporali-  
bus formis inhaerere amore pueros necesse est, adolescentes vero prope  
necesse est, hinc iam procedente aetate non est necesse: vol. i. 763 c.

18. Arist. Phys. ii. 9?

- 54C] Ad secundum dicitur quod consequencia non valet: sed <sup>δ. The spiritual being above the animal,</sup> ulterius accedendo dicitur quod opus vite contemplative humane est melius quam proprium opus vite active humane. <sup>and the act of generation being limited to the latter,</sup> Homo enim non producit hominem secundum spiritum, qui
- 5 a Deo creatur proprie, sed secundum dispositiones materiali essencie accidentales; et indubie beatitudo et multi huiusmodi actus, quos homo coagit cum suo Deo, sunt longe meliores quam ille animaciones; et sic accidentia sunt multis substanciis meliora. Unde si illa argucia petulantis
- 10 procederet, concluderet quod perfectior actus esset, ignem vel irrationale producere sibi similem, quam foret hominem Deum suum beatifice intueri: unde manifestum est perfectior coniugali. Cui notandum est, quod coniugatus sit aliunde, scilicet, ex maiori caritate, beatis virginibus perfectior.
- 15 Nam status virginitatis angelicus propter sui perfectionem <sup>Moreover, that virginity is better than marriage</sup> consequitur in non aliunde, non corruptis ad statum glorie, et in cunctis beatis delibatus, vel necessitatis virginitas. Illi autem statui repugnat actus coniugii, cum secundum testimonium Veritatis inponentis silencium Saduceis, in celis <sup>is proved by Christ's teaching</sup> *nec nubent nec nubentur, sed sunt sicut angeli Dei* (Math. xxii. 30.);
- 20 ergo status virginitatis est coniugio perfectior: et hinc <sup>and example.</sup> Christus, filius Dei naturalis, in illo statu dignatus est degere, et post ipsum Baptista, ewangelista, Paulus, et ceteri multiplicius laureati; ipse autem speciali prerogativa natus est de
- D matre virgine, \* que omnia testantur preeminenciam huius status. Unde primo Cor. vii. 38: *Qui matrimonio iunxit virginem suam bene facit, et qui non iunxit melius facit.* Et istam conclusionem tenet Augustinus, et ceteri doctores concorditer: verumtamen notandum quod castitas mentis
- 30 est castitate corporis prestancior et per se causa unde ista meritorie est laudanda, et per consequens corporis integritas virginalis est, in comparacione ad habitum virginitatis, laudabilior quam actus carnalis copule, respectu puri habitus coniugalis.

Marriage was a duty under the old covenant to bring to fulfilment the prophecy of the Messiah;

but now it is superseded by the spiritual relation of faith.

Bigamy was at all times odious,

though less intolerable than polyandry, since the church can have but one Spouse,

Causam autem spergendi lapides tangit Augustinus in De [54D] Bono Virginitatis, quod de patriarchis prophetatus est Christus secundum carnem procedere, quomodo in Veteri Testamento, quod carnale at figuratum fuit ad Novum, debuerunt patres carnaliter procreando multiplicare fideles de genere Messie. 5 Et hinc divina dispensacione accepit Iacob, cuius omnes filii sunt fideles, duas uxores que zelo procreandi Messiam multipliciter laboraverunt, sicut alie tenebantur multiplicare carnaliter fideles in Domino. Nunc autem, incarnato Christo et lege nova spirituali tradita, eciam omni genti volenti 10 recipere, colligendi sunt lapides vivi per semen fidei in matrice ecclesie et cessare debet ceremonialis procreacio carnalis. Et hinc Christus plus appreciatus est coniugium spirituale, cognacionem spiritualement, parentes spirituales et filios, quam carnales, ut patet Math. xii. 50, *Quicumque 15 fecerit voluntatem Patris mei qui\* in celis est, ipse meus frater 55A est, soror, et mater*, ut exponitur alibi; unde Luc. xi. 28, *Quin ymmo beati qui audiunt verbum Dei et custodiunt illud*. Cum ergo Deus meliorando nutriat sponsam suam, patet quod necesse est ab etate mundi puerili, carnali, et imperfecta 20 secundum hunc ordinem ad spiritualement procedere.

Quantum ad bigamiam, patet quod in utroque Testamento fuerat tamquam a lege nature devians odiosa; unde Lamech, qui sine dispensacione divina ipsam introduxerat, est multipliciter punitus, ut patet Gen. iv. 23, 24. Eterno quidem 25 consilio ordinatum est quod carnale coniugium sponsacionem Christi ad ecclesiam figuraret, ut docet apostolus, Ephes. v. 32, *Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo et in ecclesia*: et exhinc quidem nullo modo licet eandem uxorem simul multis viris matrimonialiter copulari, eo quod defectus 30 non potest esse in Christo, sponso ecclesie, ut alter coniugum

8. laboraverunt: cod. laborunt.

23. Lamech: cod. Lameth.

1. The reference may be either to the treatise De sancta Virginitate, i. § 1, vol. vi. 341 B, or to that De Bono coniugali, xvi. §§ 18, 19, ibid. 330 E-331 C; xxii. § 27, col. 335 C; and especially xxvi. § 34, col. 338 G.

55A] spiritualium dividatur, sed occasione peccati ecclesie potest ipsa sponsa dividi; et in huius testimonium idem sponsus occasione peccati simul potest multis uxoribus copulari. Omnia enim tam Novi quam Veteris Testamenti, sive ceri-  
 5 monialia sive legalia, sive in una persona sive in tota ecclesia, figurant Christum qui est prima mensura exemplaris omnium actuum humanorum, caput ecclesie, et tocius legis finalis complecio. Sicut ergo potest esse nisi unus Deus, sed  
 B ecclesie possunt esse multiplices, \* ut Iudeorum et gentilium,  
 10 activorum et contemplativorum, nunc spiritualiter fornicando et nunc ad Deum secundum cultum debitum revertendo, ut innuitur Ier. iii. 1; sic in carnali coniugio debet unicus sponsus unice sponse matrimonialiter et inseparabiliter, excepta occasione peccati, coniungi. Quod si peccatum vigeat  
 15 figurare bigamiam, ut in Veteri Testamento, debet esse multiplicacio in sponsa, signante ecclesiam multiplicabilem, non in sponso, et propter solam fornicacionem illegitime copulatis celebrare divorcium, ut docet Veritas, Math. v. et xix. capitulis, ad denotandum quod solum spirituali fornicacione possunt Christus et ecclesia separari. Unde quantum  
 20 operam dederunt patriarche in lege carnali, que currebat sub etate mundi vite active, ad procreandum debite carnaliter; tantam operam daret ecclesia, tempore legis gracia contemplacioni deputato, ad gignendum spiritualiter fideles secundum  
 25 semen legis ewangelice, et specialiter prelati qui sunt frater senior post Christum primogenitum mortuum huic mundo; illi enim suscitaverunt spiritualiter semen fratris senioris defuncti et vocarunt eum, secundum legem, Deut. xxv. 5, 6, nomine primogeniti, Christianum.

of whom all things in the Bible are figures.

The examples of the carnal law have a spiritual application for us who live under the law of grace.

6. *figurant*: cod. *figurat*. 11. *ut*: cod. *nunc*. 14. *coniungi*: cod. *coniungii*.  
 29. Ad finem capituli nota additur rubricata, ad sequens capitulum spectans, videlicet: *et q. artum (leg. quantum) ad tercium argumentum*.

8. *Potest esse*. I do not supply *non*, since Wycliffe is plainly following the English idiom, 'there can be but one God.'

18. Matth. v. 32, xix. 9.

## XXIV.

[55B]

THE ACTIVE LIFE  
OF PRELATES IS  
SECONDARY TO  
THEIR LIFE OF  
CONTEMPLATION.

1. Being related  
as extrinsic to  
intrinsic,

the latter ought  
to regulate the  
conduct of the  
officers of the  
church,

and the former  
be subordinate to  
it.

Tercium vero argumentum movet plurimos et specialiter mundiales qui palpabilia ac sensibilia bestialiter prosequuntur : certum tamen est et ex fide consequens, cum ecclesia \* trium- 10  
phans perfeccius vivit quam militans, quod vita contempla- 5  
tiva, quia pure sibi inest, est melior quam activa ; sed et in ecclesia militante est contemplativa perfeccior et magis utilis, quia aliter coniugati maxime activi foret pars perfectissima ecclesie militantis, et patet quod consequencia non procedit. Nam vocando omnem operationem meritoriam viatorum ad 10  
extra vitam activam, et omnem operationem meritoriam ad intra vitam contemplativam, adhuc papis et prelati ecclesie limitantur tales operationes et actus intrinseci, actus autem intrinseci principalius, ut plus necessarii ; nam non est possibile quod prelatus predicet, iudicet, vel pro ecclesia 15  
debite ordinet, nisi operatio extrinseca ab actu intrinseco intellectus processerit. Cum ergo omnis actus intellectus aut voluntatis in Deum finaliter tendens sit vita contempla- 20  
tiva, videtur quod oportet omnem vitam activam predictam per contemplativam comitantem, ymmo dignificantem, universaliter regulari. Ideo non est fingendum quod actus cogitandi secundum virtutem prudentie de regimine ecclesie sit vita activa, quia termini habent, Summi contemplativi, eciam beati in patria. Nec est ratio quare aggregatum ex 25  
actu intrinseco atque extrinseco sit vita activa, quin a principali sit vita contemplativa ; specialiter cum principaliter et directe tendit ad Dei honorem et regimen animarum : quantum autem in actu predicandi oportet operationem intellectus concurrere, ex hoc \* evidet quod aliter ewangelizans barbari- 30  
zando tamquam ydiota vel craculus loqueretur. Unde 1 Cor. 30  
xiv. 19 docetur ista sententia tam oracione quam de predica-

20. *comitantem* : cod. *commitantem*.

2. Referring back to p. 163.



55D] cione: *Volo, inquit, quinque verba sensu meo loqui ut alios instruam, quam decem milia verborum lingua aliena.*

Ex quo patet quod propositum mentis intendentis edificare auditorium secundum omne de fide, de virtutibus, de viciis, de penis et gaudiis, sit eligibilius quam quotlibet vociferaciones in aëre; et idem est iudicium de qualibet prudenti sententia, promulgacione, vel ordinacione prelati ecclesie: oportet enim omnem talem, si valeat, procedere a contemplacione Scripture veritatis; et patet quod sicut corpus non vivit sine

10 anima, sic vita activa non est meritoria nisi habeat contemplativam. Nam impossibile est quod actus extrinsecus sit meritorius nisi procedat a prudentia et caritate, ut hic supponitur; sed non est possibile esse vitam activam nisi precedat contemplativa: et quod ista sit melior ex hoc

15 videtur quod regulat aliam, dans sibi quod sit bona moraliter, habens tam melius subiectum quam obiectum: nec hoc debet verti in dubium, cum oportet voluntatem hominis primo servire Deo, quia aliter opera extrinseca in homine non plus haberet rationem meriti quam in bruto. Oportet

56A ergo prelatos ecclesie primo \* et principaliter vivere contemplative, et accessorie pro loco et tempore ad vitam activam condescendere. Sed et hoc exemplificatum est a Christo, priore nostri ordinis, quia nunc pascit populum corporaliter, nunc predicat, et nunc orat. Unde Gregorius, sexto Mora-

25 lium, capitulo xxi., postquam ostendit quod vita contemplativa sit melior quam activa et quod predicator debet vicissim utrique intendere, loquitur sic de Christo: *Hinc humani generis Redemptor per diem miracula in urbibus exhibet et ad oracionis studium in monte pernoctat* (patet Luc. vi. 12), *ut*  
30 *perfectis predicatoribus innuat quatenus nec vitam activam amore speculacionis funditus deserant, nec contemplacionis gaudia*

2. *lingua*: cod. *ligua*.

24. Greg. Moral. vi. 37. § 56: Hinc est quod humani generis, &c.: vol. i. 207 B. The passage goes on, after 'refundant': Speculando quippe in Dei amorem surgitur; sed praedicando ad proximi utilitatem redditur.

*penitus operacionis nimietate contempnant; sed quieti contem- [58A  
plantes sorbeant quod occupati erga proximos loquentes re-  
fundant.*

2. As for the statement [supra, p. 163] that the active life is the more useful and fruitful, we reply that in respect of the church, a. the greater the merit, the greater is the use;

Sed quod Decretalis videtur dicere, quod vita contempla-  
tiva est securior atque suavior, activa vero utilior atque 5  
fecundior, expedit discutere. Videtur enim quod vita con-  
templativa sit vita activa utilior: nam proporcionaliter ut  
vita est magis meritoria, est ecclesie utilior; sed vita con-  
templativa est plus meritoria quam activa, ergo est ecclesie  
utilior. Maior patet ex hoc quod maior est utilitas alicui 10  
acquirere bonum gracie, quod sit per meritum ecclesie, quam  
quodlibet bonum corporale \* vel fortune possibile (ut patet B  
superius, de quinque modis bonorum hominis): nec hoc  
verti debet Christiano in dubium, cum expedit homini subire  
omnem penam possibilem in bonis corporalibus vel fortune 15  
pro minimo bono gracie. Cum ergo meritorium dicitur  
authonomatice respectu bonorum gracie, patet maior et  
minor ex dictis: nam vita activa non est meritoria nisi in  
respectu vite contemplative, ergo illa est magis meritoria;  
magis enim meritorium est diligere Deum in animo quam 20  
facere opus aliquod corporale, cum primum per se placet  
Deo et secundum solum ut producitur a priori; et diligere  
Deum est vita contemplativa.

b. the intrinsic act is more useful than the extrinsic;

Illud confirmatur ex hoc quod quantumcunque utile ecclesie  
est opus hominis extrinsecum, subducta virtute, capta ab actu 25  
intrinsic, tam utilis atque utilior est operacio iumentorum;  
sed omnem talem precellit in utilitate quolibet vita contempla-  
tiva, ergo et omnem vitam activam: et si dicatur quod non  
in se sed comparative est vita melior, quia procurat bonum  
corporis et anime necessarium pro hac vita, revera ita facit 30  
opus carucarii, opera celestium corporum, et opera iumen-  
torum, et tamen non sunt ecclesie magis utilia; sed omnis  
actus intrinsecus meritorius est utilior anime hominis quam  
actus extrinsecus, ergo probandum.

while,  
c. conversely, the

Similiter omnis actus peccati intrinsecus \* est homini noci- C

1. *sed quieti*: cod. *secundum quidditatem*.

- 56C] vior quam aliquis extrinsecus, quia maius peccatum (ut patet <sup>intrinsic act of sin is more harmful than the extrinsic, and use and damage stand in inverse proportion :</sup> supra, capitulo iv.) ; cum ergo bonum utile et malum nocivum ex opposito correspondent, sequitur quod omnis actus intrinsecus meritorius sit homini utilior quam opus extrinsecum,
- 5 quia plus meritorius. Et videtur mihi plane figuratum Ex. xvii. 10-12, ubi oratio Moisi fuit utilior in vertice montis ad complendam victoriam contra hostes, quam quotlibet robustissimi pugnatore. Et patet quod utilitas bonorum corporis <sup>d. external goods are consequent upon those of the soul,</sup> et fortune consequitur ad utilitatem bonorum anime ; quia
- 10 acquire gratiam, et totus mundus est tibi utilis : ergo vita contemplativa pro tempore viandi est ecclesie utilior et per consequens fertilior. Decretalis autem modo civilis politici <sup>whereas,</sup> loquitur de utilitate palpabili boni sensibilis, modo quo heremita dicitur *neuter* quoad vitam politicam, quia nec utilis
- 15 nec nocivus ; nos autem oportet aliter loqui, cum nemo potest esse neuter in ecclesia, cum ex divisione quilibet est in gracia vel peccato. Unde pluris profuit Baptista, heremita in <sup>e. the latter by themselves may be of the highest use.</sup> deserto, quam tota multitudo scribarum et Phariseorum in Iherusalem, secundum suas traditiones populum regulantes ;
- 20 cum enim Deus facit cuncta opera communitati utilia patet quod potius faceret utile communitati ad instanciam magis grati. Ille ergo qui non subverteret Sodomam propter decem iustos (ut patet Gen. xviii. 32), provideret communitati de
- D bonis \* utilibus propter speculativos commixtos, quorum con-
- 25 versacio magis placet. Illud ergo est veritas, sed mundani ex grossicie oppositum arbitrantur. Membra enim humani corporis que videntur viliora esse, necessariora sunt, secundum apostolum, prima Cor. xii. 22 ; correspondenter in corpore Christi mistico speculativi, qui politicis censentur superflui et
- 30 abiecti, sunt vita ecclesie.

Quantum ad evidenciam decretalis de Rachele et Lya, <sup>3. Nor will the analogy</sup> videtur quod potest oppositum retorqueri. Nam Iacob plus <sup>a. of Rachel and Leah support the opposite argument :</sup> dilexit Rachelem quam Lyam, Gen. xxix. 30, plus Yoseph et Benyamyn quam quatuor natos. Nam Gen. xxxvii. 3, dicitur <sup>for Jacob loved Rachel and her sons more than Leah and hers ;</sup> 35 quod Ioseph a patre plus cunctis filiis amabatur ; et de

10. tibi : cod. sibi.  
cod. necessiora.

18. Phariseorum : cod. Pharisearum.

27. necessariora :

and this is a type  
of the relation of  
the church's  
Spouse to her  
contemplative  
and active chil-  
dren,

dileccione Beniamyn patet Gen. xlii.; pauci enim filii Ra- [56D]  
chelis erant ceteris magis fructiferi, cum duo filii Ioseph  
equivalent duabus tribubus aliorum (Gen. xlviii.). Sicut  
igitur mystice Iacob signat Sponsum ecclesie, Lya vero  
activos et Rachel pulchra contemplativos; videtur quod 5  
correspondenter ad litteram Deus plus diligit paucos con-  
templativos, et plus proporcionabiliter eis de hereditate sua  
distribuit quam alios qui minus habent de pulchritudine  
speculandi.

implying that

Unde Gregorius, sexto *Moralium*, capitulo xxiv., alludit 10  
eidem historie ad sensum mysticum, ponens quod sicut Rachel,  
pro qua *videbantur Iacob \* dies pauci pre amoris magnitudinem* 57A  
(Gen. xxix. 20, 30) cum *amorem sequentis priori pretulit*, non  
tot filios de Iacob habuit sicut Lya. Correspondenter con-  
templativus, cui Deus deliciose cohabitat, minus Deo filios 15  
generat; sed tamen, cum oportet predicatorem secundum  
ambas vitas vivere, et per consequens per contemplativam  
activam ut instrumentum suum dirigere, patet quod a vita  
contemplativa principaliter procedit omne meritum: et per  
consequens, sicut homo est magis laudabilis quam manus 20  
vel gladius, sic vita contemplativa hominis interioris est  
laudabilior quam activa hominis exterioris; quia operatio  
corporalis non habet plus rationem meriti quam peccatum  
inest sagite, letaliter vulneratori post mortem homicide culpa-  
biliter sagittantis. Et patet quod predicare, orare, et ceteri 25  
actus meritorii ducunt vitam contemplativam, cum omnia  
debent fieri in gloriam Dei (ut docet apostolus, prima Cor.  
x. 31) et per consequens Domino contemplato; et sic aggre-  
gatum ex activa et contemplativa est in casu utilius ecclesie,  
quia, secundum Gregorium, sic conversans *minus videt sed* 30  
*plus parit*. Credo tamen quod Christus plus profuit ecclesie  
pro instanti incarnationis pro mensura oracionis, passionis,

the preacher  
should combine  
both lives, but  
prefer the con-  
templative:

3. xlviii.: cod. 47. Sicut: cod. Sic.  
agregatum: cod. agregatum.

4. ecclesie: cod. ecclesia. 28. aggre-

10. Greg. Moral. vi. 37. § 61 (vol. i. 210 B).

16. Cf. supra, ff. 55 D, 56 A.

30. Greg., l. c., 210 B, C.

57A] et interpellacionis post ascensionem, pariendo filios ecclesie, quam fecit secundum operacionem corporalem; et sic est de nobis pro morula contemplandi in mortis articulo. Unde B sequitur in textu Gregorii, *Quia enim contemplativa \* minor 5 quidem tempore sed merito maior est quam activa, sacris Ewangelii verbis ostenditur* (de comendacione Marie et Marthe). *Magna quidem sunt active vite merita sed contemplative pociora*, et hoc docet exemplo multiplici Scripturarum; et idem docet Augustinus, quarto super Genesim ad Litteram, 10 xvi., et alii doctores sancti concorditer.

Et si arguatur quod supradicta gloria Decretali non sufficit, cum Decretalis expresse dicit quod *pars Marthe est magis utilis atque fructifera*, et illa sententia contradicit; potest dici quod per activam vitam intelligit aggregatum ex contemplacione et practica, sicut est exercitacio in operibus misericordie, martirisacio, predicacio verbi Dei, cum sibi similibus: unde Iohannis xv. 13, *Maiorem hac caritatem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis*; et sic Christus, qui de Lya (quia de tribu Iuda) descenderat, fuit fructu fecundissimus, quia fecundior quam alius in statu innocencie posset esse. Nam servato statu innocencie ex integro, nemo potest Christo sincerius contemplari; et super hoc Christus addidit opera meritoria penalia paciendo et opera misericordie, que non convenissent illi statui excludenti miseriam: ergo aggregatum ex vita contemplativa et activa Christi fuit utilius atque fertilius quam aliqua vita creature pure contemplativa. Sed revera ego non video quomodo illa vita diceretur potius activa C quam contemplativa, nisi \* forte propter manifestacionem practice et absconsionem contemplacionis. Nec dubium quin 30 Christus plus meruit nobis ex speculatione quam ex pura praxi potuit meruisse.

Unde relinquo politicis planiorem sententiam Decretalis, addens quod sepe in dictis beati Gregorii et aliorum sanc-

nor yet  
b. that of Mary  
and Martha;

for the active life  
in the case of the  
latter was an ag-  
gregation of the  
contemplative  
and practical.

4. In one sense  
the active life  
may be said to

14. aggregatum: cod. agregatum. 17. hac addidi ex Evang. 21. integro: cod. intego. 24. aggregatum: cod. aggāt.

precede the contemplative ;

but in a higher sense the reverse is true,

though on earth the combination of both is most useful,

they being as the two eyes of the head.

Therefore a clergyman must follow both, now as Jacob, now as Israel.

torum vita contemplativa sumitur pro vita pure contemplativa **57C**  
sine inmixtione active, et sic vere dicit quod sicut prius tempore Lya peperit et post Rachel, sic sponsa Christi prius tempore meretur secundum vitam activam quam secundum pure contemplativam. Sed cum nemo potest diligere Deum 5 nisi ipsum cognoverit contemplando, nec aliquis potest mereri opere extrinseco nisi prius Deum dilexerit, patet quod vita contemplativa, licet cum quadam lippitudine, est prior simpliciter quam activa ; sed vita ex illis aggregata est pro statu vie ad spiritualiter prolificandum utilior : sed utrobique 10 est pure contemplativa simpliciter melior, que hic incipitur et in patria consumatur.

Unde ad denotandum quod vita activa non potest esse sine contemplativa, sed econtra, dicit Gregorius, sexto *Moralium*, xxii. capitulo, quod vita activa et contemplativa servantur in 15 mente una, tamquam sinister oculus et altera tamquam dexter ; non ergo foret utraque in mente nisi activa vita contemplativam requireret, tamquam causam superiorem, a qua per se caperet rationem meriti. Et patet quod necesse est omnem curatum esse binomium ; nunc Iacob, supplan- 20 tando secundum vitam activam \* triplicem inimicum ; et nunc **D** Israel, videndo Deum et ex lucta cum angelo rectificando motum circa temporalia et appetitus singulos bestiales : quando enim est mutua exercitacio hominis et angeli sui boni, ut ex caritatis vinculo colliguntur, et angelus prebens 25 merita Deo suo, est lucta laudabilis, in qua oportet miliciam consummare ; tunc est enim homo sic fortis quod colligat

6. *cognoverit* : cod. *cōgnoverit*.

2. Greg. *Moral.* vi. 37. §§ 59-61 ; vol. i. 209 D-210 B.

11. So Greg. *Hom.* in *Ezech.* ii. 2. § 9 : Contemplativa autem hic incipitur ut in caelesti patria perficiatur : vol. i. 1324 D.

14. *Moral.*, l. c., § 57 : Duæ quippe vitæ, activa videlicet et contemplativa, cum conservantur in mente, quasi duo oculi habentur in facie. Dexter namque oculus vita contemplativa est, sinister activa : ib. 208 B.

20. Compare again the *Hom.* in *Ezech.* ii. 2. § 12, ib. 1325 D, E ; also *Moral.*, l. c., § 56 : Neque enim perfectus prædicator est, qui vel propter contemplationis studium operanda negligit, vel propter operationis instantiam contemplanda postponit : ib. 207 A. For the rest see *Gen.* xxvii. 36, xxxii. 24-32.



57D] sibi Deum ex vinculo caritatis; patet supra xv. capitulo: ideo, etc.

## XXV.

Ut pateat questio, solvenda est argucia Beghardorum: THE ACTIVE LIFE IS NOT TO BE NEGLECTED. I. a. Contrary Argument of the Beghards: 'We must choose the better of two goods.'

5 'Si,' inquiunt omnes, 'vita contemplativa est melior quam  
'activa et nullum magis bonum omitti debet pro minus bono,  
'videtur quod nemo debet curis vite active intendere. Con-  
'firmatur per deducens ad inconueniens. Sit Petrus curatus  
'qui ommittat contemplacionem pro predicacione vel cura  
10 'aliqua pastoralis: contra, ista cura est minus bona quam  
'contemplacio a qua cessat, in qua scit se libere melius,  
'facilius, ac delectabilius continuare, et tamen (per falsi-  
'graphum) ista est cura potius eligenda; ergo, posita adop-  
'cione duorum bonorum, eque libitum est in casu minus  
15 'bonum eligendum, consequens contra morale principium  
'per se notum. Argumentum, quoad primam partem, dat  
'hec posicio: et secunda pars ex hoc patet quod vita con-  
'templativa est suavis et quietas, recreans corpus et animam,  
58A 'ut patet de Moise, Helia, et Daniele \*, qui ex vita con-  
20 'templativa quodammodo sunt felicitati cum Domino; vita  
'autem activa, cum sit laboriosa, anxiat, et fatigat. Nec  
'valet dicere quod vita ista activa sit subdito melior non  
'curato, eque vita contemplativa curatis; nam, cum omne  
'utilius curato est sibi plus meritorium (ex predictis), con-  
25 'tinuacio vite active foret, in casu posito, curato utilior (ut  
'dicitur), ergo plus meritoria, et per consequens secundum  
'illam plus proficeret subdito, cum plus merentis sit maior  
'communio: non ergo peccaret contemplativus ommittendo

4. Ut: ita scriptum littera u minuscula, quae autem E rubricata circumdata est.

14. eque libitum: cod. *eqilibū*.

23. cum addidi.

I. V. supra, f. 34 A.

4. Compare the section on the Beghards in Alvaro Pelayo's (Pelagius) treatise *De sancte Ecclesie katholice Planctu*, ii. 52, especially ¶ B b: 'Sextus error istorum Beghardorum est quod se exercere in actibus virtutum est hominis imperfecti, et perfecta anima licentiat a se virtutes.' Ulm, 1474, folio.



‘curam officii pastoralis; quod est impossibile. Nec valet [58A  
 ‘dicere contra dictum morale principium quod minus bonum  
 ‘homini dicitur in casu sibi potius eligendum; quia indubie,  
 ‘si quis preeligit sibi inutilius, mala electio est in culpa;  
 ‘cum notum sit quod omittens bonum facere dicitur in casu 5  
 ‘sibi potius, ad quod habet a Deo incitamentum sufficiens,  
 ‘sic ex ommissione sine excusatione fingibili arguendus:  
 ‘quantum (queso) excusationem redderet summo Iudici  
 ‘querenti, Cur non fecisti tibi utilius? et sic magis bonum  
 ‘ac minus placencius non est excusatio, cum ipsa Veritas 10  
 ‘dicit, *Servus sciens voluntatem Domini et non faciens plagis*  
 ‘*vapulabit multis* (Luc. xii. 47).’

b. The Answer:

The virtue of

goods is relative,

est tenenda: unde, posito casu de Petro curato, dicitur quod  
 debet intendere officio pastoralis officii. Nam duo sibi 15  
 offeruntur de possibili, scilicet, \* continuatio puri actus B  
 contemplativi et, cum remissa contemplatione, prosecutio  
 pastoralis officii; unum autem esset bonum (ut ponitur),  
 scilicet, remissa contemplatio cum opere pastoralis officii:  
 ideo requiritur quod aliud sibi impossibile foret malum: 20

being determined  
by circumstances,

et sic bene elicitur, cum omittit non magis bonum, nec  
 bonum, sed illud quod posset facere, quod si cum datis  
 paribus eligeret, foret malum;—patet quod non propter  
 minus bonum omittit eligere magis bonum. Nam con-  
 tinuatio contemplationis que non est, non est bona: et si 25  
 dicatur quod omittit contemplationem que secundum sui  
 durationem non individuatur a tempore, dicitur quod illam  
 non omittit, cum habet eam quamdiu expedit; nec est  
 tunc in electione sua illam habere, cum electio sit respectu  
 futuri possibili. Sed unde sequitur quod in casu dimitti 30  
 debet magis bonum pro alio minus bono? Sed habicio  
 illius pro tempore dimissionis foret minus bona quam habicio  
 minus boni: vel ut occasione peccati oportet compati neces-  
 sitatibus infirmorum, non omittendo utilius sed dimitto  
 propter bonum utroque melius, ut in statu innocentie pro- 35

In the present  
state of sin that  
which is better in  
itself may be the  
less preferable:

8. queso: cod. quæso.

21. elicitur: cod. elicit.

22. facere: cod. ferre.

58B] cessisset homo, quidquid corporaliter faciendo, continue contemplando Deum intensius, et sic usque ad translacionem crescendo semper in merito; ¶ Quia, stante bonitate dilectionis, stat et meritum, quidquid homo corporaliter operetur. Christus  
 5 autem, cum continue stetit in gradu intensissimo contemplandi, \* et successive superaddidit ad regulam operationes meritorias corporales, processit crescendo continue; quia meritorium est ipsum dormire cum eque intenso gradu amoris, sicut miracula facere; ymmo dileccio sua est plus  
 10 meritoria quam eius operacio corporalis. In nobis autem, <sup>we must combine the two,</sup> quos oportet in penam peccati per actus corporales distrahi, non est ita, ideo oportet nos, nunc secundum meliorem vitam, nunc secundum minus uberem, alternando procedere; et vita que foret minus bona simpliciter est  
 15 nobis ex suppositione utilior: ut, supposita crapula medicinalis, est nobis penalis abstinencia corporalis, et tamen simpliciter melius foret, subducto vicio, inpune uniformiter dietari; sic simpliciter esset melius quoad medium cuicumque quod nec ipse nec proximus egeret vita activa:  
 20 quod autem penalitas vie sit operatione beatitudinis melior quam foret status innocencie, hoc est per accidens ex gracia Salvatoris; et patet in parte solucio evidencie Beghardorum.

Sicut enim duplex est bonum, scilicet, bonum in genere et <sup>adapting the means to the end,</sup>  
 25 bonum in comparacione ad finem; sic duplex est melius scilicet melius quoad genus et melius ex suppositione in ordine quoad finem. Unde melius est quoad beatitudinem hominis, supposito peccato, quod nunc contempletur et nunc desistat a contemplacione vel remittat dileccionem Dei  
 D \* intendendo opus misericordie, quam quod continue intensius contempletur; quia sicut non proficeret quod quelibet pars quantitativa hominis sit oculus (ut docet apostolus prima Cor. xii. 17), sic non proficit quod quelibet pars conversacionis viantis sit contemplacio. Nam tota multitudo operum  
 35 meritoriorum est quasi corpus ethrogenum, ad modum

6. *superaddidit*: cod. *superaddit*.27. *et nunc*: cod. *et non*.

loquendi Veritatis, Math. vi. 22, *Si oculus tuus fuerit simplex*, [58D  
*totum corpus tuum lucidum erit*; et illis operibus, sicut et  
 qualibet parte alicuius eorum, meretur predestinatus totam  
 beatitudinem, et non appropriate partem beatitudinis parte  
 operis: Christus autem conversatus est tota vita summe ad 5  
 regulam, et vita cuiuscunque membri sui est eo melior quo  
 vite Christi similior, quia virtute illius est plus meritoria quam  
 foret statu innocencie conservato. Sicut ergo oculus in sua  
 natura est manu perfeccior, sic contemplacio excedit in boni-  
 tate generis absoluta opus extrinsecum; et sicut ad comeden- 10  
 dum est manus utilior, sic vita activa pro loco et tempore,  
 dum tamen contemplativa sub gradu debito ipsam respiciat,  
 quia ipsa est vita active. Unde speculativus videns necessi-  
 tatem fratris et torpens a iuvamine, deficit a fraterna dilec-  
 cione et per consequens a dileccione connexa, et tunc non 15  
 meruit contemplative que completur in divina dileccione; sed  
 non curiosa philosophorum spe\*culacione patet quod vita 59A  
 contemplativa, in qua originaliter consistit meritum, sit melior  
 quam activa.

2. The practice  
 of the active life  
 however affords  
 no excuse for  
 churchmen to  
 engage in secular  
 pursuits.

Sed ulterius cavendum est de generali vulpecula que 20  
 amplius intoxicat sponsam Christi. Dicunt enim pastores  
 (qui post dotacionem ecclesie indubie venenati, et per con-  
 sequens indispositi ad discernendum cibum anime) quod  
 necessarium est ad regimen ecclesie ut intendant curis secu-  
 laribus; quam vitam activam vivant, et per consequens 25  
 serviant mundo pro cumulacione temporalium, nunc adu-  
 lando, nunc temporalia bona pauperum, postposito cultu  
 divino, trutannis et discolis prodigaliter parciendo, nunc  
 tempus in venacionibus, commessacionibus, et aliis vocatis  
 societatibus, cum vultu, cultu, et victu quem fastus seculi 30  
 exigit, plurimum occupando. Et iste fucus, si non fallor, est  
 causa precipua exterminandi ecclesiam, cum predicta non  
 sunt partes corporis conversacionis meritorie, sed corruptio  
 huiusmodi corporis ecclesie infectiva: equivocant enim tur-  
 piter, accipiendo vitam secularem (que est secularia desideria) 35

59A] pro vita activa, quam Gregorius ponit precipue in predicatione verbi Dei et ceteris operibus misericordie secundum exigentiam officii pastoralis; et sic qui in lege Domini meditarentur assidue textant continue telas aranee.

B Nam vita hominis secundum modum loquendi \* Scripture <sup>3. The life of man is as a web,</sup> contextitur ad telam iuxta illud cantici Ezechie, *Precisa est velut a texente vita mea* (Ysa. xxxviii. 12): quod notabiliter Gregorius, octavo *Moralium*, capitulo x., exponens illud Iob vii. 6, *Dies mei velocius transierunt quam a texente tela succiditur*. Ymaginatur enim doctor, et veritas est, quod complexio radicalis humana super substantiam anime, tamquam lignum vel axem solidum, moveatur. Caro enim est tegumentum interioris hominis (iuxta illud 2 Petr. i. 14: *Sum certus quod velox est depositio thabernaculi mei*), et illa complexio radicalis  
15 mensurat naturaliter diuturnitatem vite humane, sicut longi-

8. x. e corr. marg. accipi: in cod. ipso 1<sup>o</sup> legitur. cod. 2<sup>o</sup>.

9. vii.: cod. 8.

13. i.: cod. 2<sup>o</sup>.

1. In Ezech. ii. 2. § 8: Activa enim vita est, panem esurienti tribuere, verbum sapientiae nescientem docere, errantem corrigere, ad humilitatis viam superbientem proximum revocare, infirmantis curam gerere, quae singulis quibusque expediant dispensare, et commissis nobis qualiter subsistere valeant providere: i. 1323 E.

8. Mor. viii. 11. § 26: Congrua valde similitudine tempus carnis telae comparatur: quia sicut tela filis, sic vita mortalis diebus singulis proficit: sed quoad augmentum proficit, eo ad incisionem tendit: quia sicut et superius diximus, cum tempora percepta praetereunt, ventura breviantur: et de universo vitae spatio eo fiunt pauciora quae veniunt, quo multa sunt quae transierunt. Tela quippe infra supraque ligata, duobus lignis innectitur, ut texatur: sed quo inferius texta involvitur, eo superius texenda deplicatur: et unde se ad augmentum multiplicat, inde fit minus quod restat. Sic nimirum vitae nostrae tempora et transacta quasi inferius involvimus, et ventura a superiori deplicamus: quia quo plus fiunt praeterita, minus esse incipiunt futura. Sed quia nec tela ad expressionem nostri temporis sufficit (nam eius quoque festinationem vitae nostrae velocitas transit), recte nunc dicitur, *Dies mei velocius transierunt quam a texente tela succiditur*. Tela quippe tarditatem proventus habet: vita autem praesens moram defectus non habet. In illa namque cum laborantis manus figitur, adventus terminus elongatur: in ista vero, quia tempus semper desinens indesinenter consumimus, ad finem nostri itineris, etiam quiescendo pervenimus, et per cursum nostri transitus, etiam dormientes imus. Electi igitur, quia praesentis vitae momenta decurrere sub festinatione conspiciunt, nequaquam in hoc tantae mobilitatis itinere, cordis intentionem figunt: vol. i. 253 B-D.

formed of two  
strains

tudo tele longitudine staminis mensuratur. Sed aliud lignum, [59B  
super quo prius taliter vita humana in quodam involucro  
complicatur, est constans essencia celestis corporis: et con-  
versacio, quam interior homo secundum ludum anime, tam-  
quam textentis radium, vite naturali addicit, ac etas periodica, 5  
quam designamus solem ut radium iniit ex transverso, sunt  
duplex licium huius tele quam celestis et subcelestis texens  
ex adverso continue ordiuntur. Et deficiente calore, ut  
stamine, succiditur vita a corpore tamquam tela, remanenti-  
bus tam in corpore quibusdam signis vitalibus, tam filis 10  
tamquam stamen; itaque rumpitur et per consequens vita  
hominis breviatur, quando ex commessacione, inanicione,  
vel inordinata mundi solitudine complexio naturalis extin-  
guitur: \* et sicut unum lignum tela induens ac ad ex C  
transverso telam exuens displicatur; sic proporcionaliter ut 15  
plus transit de vita hominis, minus restat de ipsa taliter in  
constellatione celestis corporis. Sed cum tempus conse-  
quitur motum velocissimum et successio periodi inevitabile  
secundum successionem temporis mensurantis, signanter dicit  
iste philosophus quod dies sui *velocius transeunt quam a 20*  
*texente tela succiditur*. Textor vero terrenus sepe pausat in  
suo motu tardo, et per consequens texio non est continue  
successiva; sed motor celestis corporis, per hominem instru-  
mentaliter texens vitam, movet continue, et per consequens  
vita cuiuscunque inevitabiliter transit uniformiter successive. 25

and woven  
through life un-  
ceasingly.

4. We must take  
heed

Et ista consideracio multum prodest mortalibus, cogitando  
quomodo vita preterita est expensa, et vita futura periculosa  
et incerta inevitabiliter ducit ad mortem naturalem et ex  
nobis dubio spiritualem. Nam diabolus textit vitam hominis  
tamquam stipulam in temptando, ut supra exposui tractatu 30  
primo, quinto capitulo. Peccator vero textit vitam suam ut  
telam aranee, dum totam vitam consumit in tradicionibus  
hominum, solitudinibus huius mundi; unde Psalmo lxxxix. 9  
signanter dicitur, *Anni nostri sicut aranea meditabuntur*. Est

that it be not a  
spider's web,

6. *designamus*: cod., ut videtur, *designatum*.  
*ordinata*.

13. *inordinata* conieci: cod.  
26. *mortalibus* 2da manu in margine appositum.

59C] enim aranea animal ex putredine procreatum, multipes,  
 venenosum, quod ex interioribus suis in angulis orditur telas  
 D in quibus \* usque ad mortem<sup>4</sup> sollicitudo suspenditur, ut sub-  
 tilitate tactas muscas accipiat; et signanter signat peccatores, <sup>made in sin</sup>  
 5 quorum procreatio est putrida, cum Psalmo xxxviii. 12  
 dicitur, *Thabescere fecisti sicut araneam animam eius*; affectio  
 multiplex, cum turbantur erga plurima; veneno peccati infi-  
 ciunt eciam cervos qui fontes aquarum desiderant. Tela est <sup>and of human</sup>  
 humana tradicio que occasione peccati, declarata superius  
 10 capitulo xviii., est humanitus adinventata, et revera, ut pluri-  
 mum, in angulis (Veritate, Math. vi. 5, de Phariseis dicitur  
 quod *amant in sinagogis et angulis platearum orare*); et in  
 istis legibus usque ad mortem eorum sollicitudo suspenditur:  
 et si quisquam filum huius tetigerit, statim percipitur et plus  
 15 quam prevaricator legis dominice cruciatur. Cuius causa est,  
 quia mens in medio residet, cogitationes et affectiones circum  
 quaque proiciens, non ad capiendum bonum quo spiritualiter  
 nutriantur, sed ad capiendum sibi inutiliter vanitates volatiles  
 tamquam muscas. Unde Psalmo xxxviii. 12, 7, statim sub-  
 20 iungitur, *Verumtamen vane conturbatur omnis homo. Thezau-  
 risat et ignorat cui congregabit ea.* Declarata autem superius  
 est ingratitudo volubilis terrenorum.

Et propter tales traditiones ac affectiones ad temporalia,  
 conspiraverant scribe et Pharisei in mortem Christi, sicut  
 60A et ipsam opere comple\*verunt. Caiphas enim dedit consi-  
 lium ut moreretur, ne terram eorum Romani conquirent,  
 ut patet xviii. Iohannis; cum Ioh. xix. 7, dixerunt Pilato,  
*Nos legem habemus, et secundum legem debet mori.* Nec  
 Pilatus ad hoc induceretur, nisi propter timorem servilem  
 30 displicendi Romanis principibus, qui voluerunt omnes reges  
 terre sibi civiliter subiugare. Nam Ioh. xix. 12, 13, 8,  
 scribitur: *Omnis qui se regem Iudeorum facit, contradicit  
 Cesari. Et Pilatus cum audisset hos sermones magis timuit.*

4. tactas: cod. tactus. 24. et addidi. 25. dedit: cod. d<sup>t</sup> (i.e. dicit).

8. Psalm xlii. 1. 10. V. supra, f. 40 C. 21. E. g., supra f. 45 B, C.  
 25. John xviii. 14; cf. xi. 48.



Et revera per proporcionales tradiciones phariseicas et civiles [60A  
leges Romanas nituntur adversarii legis et prophetarum  
Christum in suis membris extinguere, trahentes simplices, in  
quibus formatus est Christus, ad examen in lege Christi  
vetitum propter peccunias. 5

5. Such tradi-  
tions and human  
devices we have  
to flee,

Nos autem curati precipue debemus prophetiam Psalmi  
ii. 2 attendere, que Act. iv. 26 ad litteram exposita est  
de Christo: *Astilerunt reges terre et principes, convenerunt  
in unum* (ut Anna, Caiphas, et alii phariseice regulantes)  
*adversus Deum et adversus Christum eius*. Sed sequitur: 10  
*Dirumpamus vincula eorum* (hoc est, tradiciones phariseicas,  
quibus *onera inportabilia humeris populi alligaverunt*, ut  
dicitur Math. xxiii. 4) *et proiciamus a nobis iugum ipsorum*  
(hoc est, adinvenciones civiles quibus Romani populos sub-  
iugarunt). Nec est hoc Christiano \* difficile, cum Ysa. lix. 5, B  
de illis dicitur, *Telas araneorum texuerunt*; et specialiter si  
legiferum Christum dilexerunt, quia Math. xi. 29, 30, suis  
precipit, *Tollite iugum meum super vos*; et innuendo illud  
esse legem caritatis, subdit, *Discite a me quia mitis sum et  
humilis corde*; *iugum enim meum suave est et onus meum 20*  
*leve*. Et revera parum diligit legiferum, qui non observat  
mandatum tam leve et salutiferum, quia Ioh. xiv. 23 dicitur,  
*Si quis diligit me, sermonem meum servabit*. Revera dilec-  
tionis Dei negacio est communis a lege sua diversio, cum  
nunquam tam consentanee diverterent homines, eciam de 25  
patrimonio Christi dotati, ad tradiciones humanas, nisi  
mundum et Mamona diligerent plus quam Christum. Ad  
legem quidem Christi moverent facilitas, delectabilitas, et  
utilitas. Nam de quanto hec lex servatur plus sedule, de  
tanto est facilior atque suavior; econtra, de lege hominum. 30  
Et quo ad utilitatem patet quod se habet ut bona temporalia  
ad gaudium sempiternum. Consideret ergo Christianus de  
nuditate in die novissimo; quia hec tela aranee nec tegit  
a frigore interioris hominis sed procurat, nec vestem nup-  
cialiam caritatem inducit sed oppugnat: et cum solum sub 35

accepting in their  
place the easy  
law of Christ.

9. phariseice: cod. philosophice.  
alligaverunt: cod. assignaverunt.

12. inportabilia: cod. inportibilia.  
28. facilitas: cod. facultas.



60B] ista veste consistit requies animabus, patet quantam operam Christianus apponeret ut cognoscat et consenciat illi legi, cum \* in illa sola sit salus hominis (patet supra, quinto-decimo capitulo); lex quidem aranee hoc solum bonum habet quod sistit sanguinem peccatorum, sed revera plus mortificat sanguinem amicitie naturalis.

## XXVI.

Consequenter restat videre utrum expeditius sit communi-  
tatem regi tantum secundum legem Domini a iudicibus, quam  
10 secundum legem civilem regibus, vel econtra; prima enim policia vocatur aristocratica vel naturalis, et secunda vocatur monarchica vel regalis: et questio supponitur, monarchiam vel regaliam esse licitam ac meritoriam. Fundatur illud  
tripliciter: primo ex hoc quod lex civilis est necessaria  
15 (supposito peccato) ad regimen ecclesie, sed illa foret inutilis sine persona principaliter exequente, ergo talis persona est necessaria in ecclesia militante; et illa, ut huiusmodi, est rex: ergo regalia est necessaria. Confirmatur ex hoc quod David,  
Ezechias, Yosias, et ceteri reges Veteris Testamenti fuerunt  
20 eleccione et approbacione Domini in illo officio ministri Dei precipui, ut patet ex processu libri Regum et Paralipomenon: unde dicit Dominus de David, *Inveni virum secundum cor meum*. Sed in lege nova fuerunt reges multi, gloriosi martires et devotissimi confessores, ut patet de regibus Anglie et reg-  
25 norum plurium aliorum.

Item cuiuscunque ordinis est dare gradus, et per con-  
sequens infimum et supremum; sed policia civilis stat in  
D quodam ordine, ergo illius \* est dare gradum summum: sed quamcunque personam in illo gradu positam in populo sup-  
30 ponamus ipsam, ergo de ratione naturali (supposita civilitate)

9. a: cod. an. 11. policia: cod. polia, aristocratica: cod. aristocatica,  
17. ecclesia: cod. ecclesie. 21. Regum: cod. regis.

8. The third main division of the book extends from this chapter to the thirty-fourth inclusively, treating of government and servitude, and of heredity in either relation.

22. Acts xiii. 22.

sequitur regem esse. Si enim multi fuerint in populo domi- **[60D]**  
nantes, sed illis concurrentibus pro regimine reipublice,  
necesse est esse aliquem principalem; quia aliter non foret  
ordo in execucione actus politici, si omnes forent simpliciter  
equeparium potestatum. Et ista est ratio Aristotelis quarto 5  
Politcorum, duodecimo Metaphysice, quod oportet ponere  
even as in nature monarchiam tamquam policiam dignissimam. Patet ex hoc  
quod omnis humana ordinacio procedit exemplariter a natura,  
one part is sub- quia ars imitatur naturam in talibus: sed omne totum naturale,  
jected to an- ex partibus diversarum naturarum compositum, habet aliquem 10  
other; principalem; ergo sic debet esse in lege politica exemplata.  
Nam omne corpus habet formam que est perfeccior quam  
eius materia; omne eciam etrogenum habet partem quantita-  
tivam principalem, a qua alie regulantur (ut patet de corde in  
corpore animalis); oportet ergo in plebe (que est quasi 15  
materia) et populo (qui est congeries ethromogenia) esse  
aliquod formale et vitale a quo alia regulantur. Sic enim in  
maiori mundo inferiora supra celestibus regulantur.

and  
c. to subdue  
rebels,

Item necesse est exercere civiliter contra rebelles vim  
coactivam, que non potest esse sine regibus executa, ergo 20  
necessarium est in policia regis \* officium. Argumentum **61A**  
patet de iustis iudiciis in suspensionibus, lapidacionibus, com-  
bustionibus, et aliis mortibus latronum et iuris civilis prevari-  
catorum. Illa enim exemplata sunt de mandato Domini in  
according to Veteri Testamento, ut patet Num. xxv. 8, Iosue viii. 19-28, 25  
God's command Levit. xxiv. 10-23, et Iudic. xv. 8-15, et alibi sepius in  
Scriptura. Sed et Christus coactionem talem docuit, faciendo  
flagellum exagitando bestias de templo, mensasque num-  
mulariorum cum ere subvertendo, ut patet Math. xxi. 12. Et  
hoc docuit cum, Luc. xiv. 23, precipit post invitacionem ad 30  
cenam novissimam quosdam cogi: *Exi, inquit, in vias et  
sepes, et compelle intrare*; quod et practisavit in Paulo (Act.  
ix.), quem prostravit in terra, qui post plus omnibus in

21. *policia*: cod. *polia*.

25. *xxv.*: cod. 26.

6. Arist. Polit. iv. 2? or more probably, iii. 13; Metaph. xi. (xii. in the old editions) 10, from Hom. Il. ii. 204.

61A] ecclesia laboravit. Unde Augustinus, epistola xxxiii., ad Bonifacium, notat quod hii vocati sunt miraculis, ut apostoli; hii adducti predicacionibus, ut fideles per apostolos conversi; et hii coacti, ut heretici et scismatici qui *a viis et sepibus*, id est, 5 heresibus et scismatibus, per regum potencias cohercentur. Unde Augustinus, epistola xxx., et ex isto facto Christi revocat errorem quo quondam putavit Christianos non esse cogendos in lege perfecte libertatis ad ministrandum Domino.

Sed et illud docetur in natura, cum membrum putridum, and the dictates of natural instinct.  
10 corruptivum residui corporis, sit naturali ingenio prescindendum, et appetitus parcium hominis refrenandi: ergo per locum, a sufficienti similitudine, notorii corruptores boni  
B \* publici sunt morte tollendi de medio, et minus turbantes corporaliter castigandi; ratio enim dictat bonum communi-  
15 tatis tamquam prestancius preferendum, et ex opposito malum communitatis caucius precavendum. Et ista est ratio beati Augustini, epistola xxxiii., ad Bonifacium. Minor autem argumenti patet ex hoc quod contingit unam parcialem communitatem iniuriari alteri civiliter; sed non est iniuria secun-  
20 dum aliquam legem perfectam commissa pro qua non ordinatur remedium vel emenda; ergo communitatis, vel persone, est peccatum tale corrigere. Cum ergo non sit processus in infinitum in talibus appellacionibus vel recursibus ad remedium, sequitur quod est dare unam communitatem et  
25 caput eius supremum ad quod in ordine politico est recursus: nec est vis, sive vocetur comes, sive dux, sive locum eius tenens, dum tamen non sit super eadem communitate aliquis habens potestatem superiorem civiliter dominandi.

Et patet conclusio, dum apostolus, Rom. xiii. 1-4, clare  
30 probat utilitatem brachii secularis in vindicando ministerialiter peccatorum iniurias, et Salvator solvit didragma, et secundo

3. *adducti*: cod. *aducti*. 4. *id est*: cod. *et*. 5. *scismaticibus*: cod. *scismaticicibus*.  
12. *corruptores*: cod. *corruptoris*. 13. *publici*: cod. *publici*.  
20. *commissa* (i. e. *gmissa*): cod. *omissa*.

1. Aug. ep. clxxxv. 6. §§ 22-24: vol. ii. 652 D—653 E.

6. Ep. xciii. ad Vincent.: vol. ii. 230 seqq. The fact is also alluded to in the next following passage of the letter cited in the preceding note; ch. 7. § 25; col. 653 F, G.

attestatus quod que sunt Cesaris, nummisma sive alius census, [61B  
Cesari sunt reddenda: et apostolus hinc obsecrat, 1 Thim.  
ii. 1, 2, *primo fieri obsecrationes, oraciones, postulaciones, graci-  
arum acciones pro omnibus hominibus, et primo pro regibus et  
pro omnibus qui in sublimitate constituti sunt*; et Baruch i. 11 5  
precipitur, *Orate \* pro vita Nabochodonozor*: quanto magis C  
Christiani pro vitis regum Christianissimorum orarent sedulius,  
qui indubie essent infideles, si eorum officium, in quantum  
huiusmodi, foret malum; habent enim officium divinitus  
approbatum.

10

2. A king's duty  
therefore is

to rule in con-  
formity with  
God's law,

exacting obedi-  
ence,  
a. by virtue of  
the commission  
he holds from  
God,

Hoc ergo supposito, videndum est quod debet esse officium  
regis in quantum huiusmodi; et constat quod non solum  
custodire bona mobilia regni sui, quia hoc officium in ecclesia  
est plus abiectum, ut patet ex dictis, capitulo xxii. Cum ergo  
regis sit ministerium Dei, secundum eminenciam virtutis 15  
gradui correspondens, patet quod regis est regere secundum  
legem divinam homines regni sui; et cum partes iusticie sunt  
declinare a malo et facere bonum, patet quod rex debet  
rebelles divinis legibus et aliis subministrantibus coercere, et  
factores iusticie secundum caritatis regulas promovere. Patet 20  
ex hoc quod reges habent a Deo potestatem subiectos suos  
ministraliter regulandi; non est regulacio hominis, si non  
ista: ergo habent a Deo potestatem ut illud faciant. Et cum  
hoc sit precipuum Dei ministerium, quod est principaliter  
exequendum, patet quod hoc principaliter spectat ad regum 25  
officium. Unde apostolus, Rom. xiii. 1, 2, subditos alloquitur  
in hec verba, *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita  
sit*: et probando quod hoc debet facere, sic subiungit, *Non  
est (inquit) potestas nisi a Deo; que autem sunt, a Deo ordinata  
sunt: itaque qui resistit potestati, ordinationi Dei resistit*. 30  
Ecce ratio apostoli.

and  
b. because of  
the benefits  
which result to

Sed quia Iudei et ceteri \* Christiani credunt se esse liberos D  
et nullis principibus subiciendos, probat apostolus secundo

1. attestatus: cod. atestatus. 9. huiusmodi: cod. huius. 18. debet addidi.

1. Matth. xvii. 24-27, xxii. 21.

14. V. supra, f. 51 C.

18. Psalm xxxvii. [Vulg. xxxvi.] 27.

61D] quod obediendum est principibus ex utilitate sui officii : nam <sup>the state from his righteous government.</sup> principes solum sunt ad puniendum iniuste operantes, et iustos a contrario premiando; sed pro isto officio tamquam bono utili est gaudendum : ergo, cum illud officium sine  
 5 obediencia subditorum non potest exequi, patet quod istis principibus est parendum. Unde apostolus ibidem contra timentes subieccionem : *Vis autem non timere potestatem ; bonum fac, et habebis laudem ex ipsa : Dei enim minister est tibi in bonum.* Ecce quod regum officium est Dei minis-  
 10 terium, quod debent omnino preponere. *Si autem malum feceris, time ; non enim sine causa portat gladium. Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum fecit.* Ecce, sensus apostoli est, quod sive iustus sis sive iniustus, non est com- possibile quin potestas principis sit ad bonum. Nam si  
 15 iustus fueris et ipse in te non abutitur sed utitur potestate, tunc premiat sive fovet : si potestate sua tecum abutitur, serva caritatem et est tibi occasio promerendi ; si iniustus fueris, iustum est et tibi utile quod a principe puniaris.

Ex isto textu apostoli ellicit Augustinus, epistola xxxvii. ad <sup>Wherefore according to S. Augustin a king is bound</sup> Macedonium, predictum regis officium. Unde, epistola xxxiii. ad Bonifacium, hoc idem expressius declarat, colligens totum officium regis in quatuor : primo, leges iustas legi Dei  
 20 consonas sanxiendo ; secundo, secundum dictas \* leges divino cultui contraria destruendo ; tercio, ad placandum Deum  
 25 populum compellendo ; et quarto, ad pacificandum populum tam extrinsecus quam intrinsecus 'seculare brachium apponendo. In istis quatuor consistit iusticia regis. Ex hoc concludit Augustinus quod, licet in primitiva ecclesia, quando  
*astiterunt reges terre et principes convenerunt in unum adversus*  
 30 *Dominum et adversus Christum eius* (ut secundo Psalmo

29. *astiterunt* : cod. *assisterūt.*      *convenerunt* : cod. *guenūt.*

19. Aug. ep. cliii. 6. § 19 : vol. ii. 531 D-G.

25. Three of these rules are gathered from the instances produced by Augustin in the passage cited below. The fourth appears to be an inference from the tenour of the Epistle, and not to rest upon any specific sentence : hence Wycliffe treats it separately and alleges his own proofs.

28. Aug. ep. clxxxv. 5. § 19 : vol. ii. 650 G—651 C.

dicitur), apostoli non pecierunt auxilium a brachio seculari; [62A  
 verumtamen, cum eodem Psalmo dicitur, *Postula a me, et  
 dabo tibi gentes hereditatem tuam*, et consequenter applicatur  
 regum officium, cum infertur, *Et nunc, reges, intelligite, erudi-  
 mini qui iudicatis terram: servite Domino in timore, et exultate* 5  
*ei cum tremore*,—auxilium est ab eis securius expectandum.  
*Quomodo, inquit, reges Domino serviunt in timore, nisi ea que  
 contra iussa Domini fuerint, religiosa severitate prohibendo  
 atque complectendo?* *Aliter, inquit, servit quia homo est, et  
 aliter quia rex est: quia vero homo est, vivendo fideliter; quia* 10  
*vero rex est, servit leges iusta precipientes et contraria prohib-  
 entes convenienti vigore sanxiendo.* Et probat hoc per exempla  
 regum Veteris Testamenti: *Sic, inquit, servivit Ezechias, lucos  
 et templa ydolorum destruendo, et illa excelsa que contra Dei  
 precepta fuerunt constructa* (patet historia, 4 Reg. xviii. 4); 15  
*sic servivit Iosias, talia et ipse faciendo* (patet 4 Reg. xxiii.);  
*sic servivit [rex Ninivitarum universam civitatem ad placan-  
 dum Dominum compellendo]* (Ione iii. 6); *sic servivit Darius  
 idolum frangentium in potestatem Danieli dando et inimicos  
 eius leonibus ingerendo* \* (patet Dan. xiv. 25, 41); *sic servivit* B  
*Nabochodonozor, omnes in regno suo positos a blasphemando  
 Deo lege terribili prohibendo* (patet Dan. iii. 96). *In hoc ergo  
 serviunt reges Domino, in quantum sunt reges, cum ea faciunt  
 ad serviendum illi que non possunt facere nisi reges.* Hec  
 Augustinus.

25

and  
 iv. to keep them  
 at peace.

Et quoad quartum regis officium, patet ex dictis apostoli,  
 1 Thim. ii. 2, ubi postquam docuit orare pro regibus, subdit  
 pro causa sui officii fructum, *ut* (inquit) *quietam et tranquillam  
 vitam agamus.* Unde illud est vulgo cognitum, quod sicut  
 rex debet debellare externos volentes in regnum iniuste irruere, 30  
 ita debet iustificare intraneos et rebelles legibus secundum  
 coactivam potenciam coercere; et hinc Deus influit regibus  
 instinctus abditos, et in sompno et in vigilia (ut patet de  
 sompno Pharaonis, Gen. xli., quod Ioseph exposuit; de

5. *qui* in cod. bis legitur. 8. *fuerint*: Aug. *fiunt*. 16. *xxiii.*: cod. 220.  
 17. Verba uncis inclusa, quae in cod. desunt, ex Aug. sumpsit. 18. *Ione*: cod.  
 Iosue. 18. *Darius*: cod. *Idarius*. 27. *ii.*: cod. 40. 34. *xli.*: cod. 40.



62B] sompno Nabochodonozor, Dan. ii., quod Daniel explicat): et cum officium, in quantum huiusmodi, sit bene regere gentem suam, et hoc non potest facere nisi instruendo eos in caritate, que consistit in dilectione Dei et proximi, sequitur quod hoc 5 debet. Et cum ad talem instructionem requiruntur hec quatuor recitata, sequitur quod ista iam incumbunt regis officio.

Iusticia ergo punitiva et regitiva est regi summe necessaria, <sup>4. A king there-fore</sup> cum Prov. xvi. 12, dicitur, *Abominabiles regi qui agunt impie, quoniam iusticia firmatur solum*. Si ergo reges Veteris Testamenti <sup>C</sup> eciam infideles tam sedule \* servierunt Deo suo, quanto magis tempore gracie, qui ampliora carismata receperunt. Patet quod necesse est omnem regem precipue <sup>co-</sup>gnoscere legem Christi, eo quod in quolibet predictorum <sup>must before all things know the law of Christ,</sup> quatuor oportet eum secundum legem Christi principaliter 15 regulari: et hinc David, Salomon, et ceteri reges laudabiles insistebant precipue studio legis Dei, ut patet in scriptis eorum. Et ratio hoc convincit: Nemo sine sapientia est <sup>the one source of wisdom,</sup> ydoneus ad regnandum, sed non est sapientia nisi in lege Domini, ergo sine huiusmodi legis noticia nemo disponitur ad 20 regnandum. Unde Psalmo cxviii. 97, *Quomodo dilexi legem tuam, Domine; tota die meditatio mea est*: et Salomon, 3 Reg. iii. 11, 12, commendatur a Domino quia petiit sapientiam ad populum regulandum: unde Prov. xx. 26, *Dissipat impios rex sapiens*; et Eccles. x. 17, *Beata terra cuius rex est* 25 *sapiens*; quia Prov. viii. 15, dicit Sapientia, *Per me reges regnant*. Nec credat aliquis quod oportet reges esse scolasticos, quia satis est quod sciant in facto se ipsos regere et servitores secundum gradus debitos ad subexequendum suum officium ordinare. Et ista est sententia Aristotelis in libro 30 primo de Regimine Principum, octavo capitulo; et Deut. xvii. 18, 19, precipitur regem legere continue secundum Levitarum consilium legem Dei.

2. quantum: cod. quam.

29. The reference is to the spurious work, De Reg. Princ., printed under the title of *Secreta Secretorum Aristotelis*, f. ix. verso, ed. Paris 1520; where no division into chapters is given. In MS. the passage appears in lib. i. 9 (cod. C. C. C. Oxon. cxlix. f. 7).



being ware of the assaults of the devil.

Et hinc antiqui serpentis caliditas est reges temptare [62C  
sedulius, cum ab ipsis debet regimen legis Dei derivari  
radicitus. Et \* hortatur apostolus *primum omnium* orare pro D  
*regibus*: primo, propter excellenciam ministerii; secundo,  
propter periculum temptationis diaboli (sicut enim *totum* 5  
*pondus prelii versum est in Saul*, primo Reg., ultimo, sic exer-  
citus dyaboli existit acutissime ad reges spiritualiter dampnifi-  
candos); tercio, propter obligacionem maioris debiti. Sicut  
enim cordi hominis propter necessitatem officii maxime pro-  
videtur, et per consequens sibi diligencius subministratur, 10  
proporcionaliter sciendum est de rege in medio regni sui,  
lex quidem nature requiritur, quod superiori, utiliori, et per  
consequens ad regimen ecclesie meliori, subditus obligetur  
servicio ampliori, specialiter cum in penam peccati nostri,  
quo vel committimus a Deo vetitum, vel omittimus iuvare 15  
orationis suffragio regem nostrum, contingit ipsum irruere in  
dyaboli vinculum ad nostri dampnum et maximum communi-  
tatis dispendium. Nec dubium quin de lege communionis  
sanctorum rex teneatur ex officio populo sibi subdito repen-  
dere vices suas.

20

## XXVII.

OF ARISTO-  
CRACY.

i. The best form  
of government in  
the abstract is by  
judges and the  
divine law alone:  
a. because that  
polity is likest  
i. to the state of  
innocence,

Habito ergo supposito in questione proposita, probatur  
quod optima policia foret, populum regi pure secundum legem  
divinam per iudices. Nam de quanto policia est, pro statu  
lapsus, statui innocencie propinquior, de tanto est melior atque 25  
perfeccior; sed policia predicta aristocratica foret statui inno-  
cencie similior, ergo perfeccior. In statu quidem innocencie  
\* forent pure leges naturales, nulle exacciones vel civile 63A  
dominium, que omnia ratione imperfectionis in policia civili  
monarchica exiguntur. Et illud patet de lege Christi, in qua 30  
interdicitur apostolis monarchia: Luc. xxii. 25, 26, scribitur,  
*Reges gentium dominantur eorum et qui potestatem habent super*  
*eos benefici vocantur; vos autem non sic.* Et idem tercio patet

ii. to that en-  
joined by Christ,

and  
iii. to that of the

63A] de regimine ecclesie triumphantis, ubi cessabit omne civile <sup>church triumphant;</sup> dominium, secundum apostolum, 1 Cor. xv. 24, *Cum evacuetur omnis principatus*, etc.\* Cum ergo quidquid est in genere, sit eo perfectius quo est perfectissimo generis sui propinquius, sequitur quod aristocratica foret melior monarchia.

Item de quanto status capitis, lex que est mistici corporis, <sup>b. because it is most pleasing to God,</sup> et partes eiusdem communitatis, sunt disposita ut Deo plus placeant, est policia Deo acceptior et per consequens simpliciter melior; sed sic aristocratica iudicibus regulata respectu  
 10 regalie, ergo ipsa est regalia prestancior. Minor quoad primam partem patet tripliciter: Primo ex hoc quod vita <sup>i. judges being less liable to temporal temptations,</sup> contemplativa, quam, ut plurimum, vivunt iudices, est vita activa prestancior (ut patet supra, capitulo xxiv.): vitam activam vivunt communius domini temporales: secundo, <sup>and ii. kings more liable,</sup> reges gentium sunt proutiores ad abutendum divitiis, ad libidinosius dominandum, quam iudices, et ad sibi usurpandum honorem Domini capitalis: tercio, potens est eo <sup>and iii. more able, to hinder the welfare of their subjects;</sup> plus de bonis communibus dominanter consumere, plus  
 15 B \* servitutis a subiectis exigere, in regimine spirituali populi subditi minus intendere, que omnia remittunt perfectionem politicam: ergo conclusio.

Et quoad legem, patet ex dictis xxv. capitulo quod Dei lex <sup>c. because the law of God excels human law.</sup> sit humana perfectior, quia secundum Augustinum (ubi supra) lex civilis plus tendit ad bonum sensibile et bonum apparens  
 25 corporis quam bonum anime, et tamen est simpliciter utilius communitati. Et hinc leges humane communiter illaqueant subditos et peyorant, ex hoc specialiter quod ipse sunt seminarium litigandi, et per consequens unius de populo suo proximo dolose iniuriandi, et terminos ditacionis presidum  
 30 proportionales ad bonum publicum excidendi; quorum omnia opposita faciunt lege Dei: ergo videtur quoad legem, quoad regem, et quantum ad subditos, quod policia iudicialis sit prestancior quam regalis. Et hinc assumit Aristoteles, septimo

1. omne in margine additum 2da manu. 28. unius (i.e. unig): cod. vnio. In margine stat *nun u*, quaeque ubi littera potest aequae *n* et *u* legi; utrimque autem sensus aequae deest.

13. V. supra, f. 55 C, &c.

22. V. supra, f. 60 B.

33. Arist. Polit. vii. 2.

Politicorum, (et est principium per se notum) quod illa policia [63B] est melior, secundum quam maior pars populi est virtuosior sive felicior.

Wherefore  
2. judges were  
first set by God  
over Israel.

Secondly,  
monarchy with  
them was a sign  
of falling away  
from the divine  
rule.

Item illam policiam Deus populo peculiari instituit et aliam policiam gencium reprobavit; sed ipse non potest decipi, 5 ymmo ordinacio sua trahenda est a politicis in exemplum; ergo illa policia est gentili policia prestancior. Argumentum patet de populo Israelitico a tempore dacionis legis (Exod. xx.) regu\*lato per iudices secundum leges Domini, usque ad 10 tempora Samuelis, in quo tempore currebat regimen populi Dei in quatuordecim iudicibus, ut patet libro Iosue, Iudicum, Ruth, et primo Regum. Et secunda pars argumenti patet 1 Reg. viii. 5-7, ubi populus sic alloquitur Samuelem: *Constitue nobis regem ut iudicet nos, sicut universe habent naciones. Dispicuitque sermo in oculis Samuelis, eo quod dixissent, Da 15 nobis regem ut iudicet nos; et oravit ad Dominum. Dixitque Dominus ad Samuelem, Audi vocem populi in omnibus que loquitur tibi. Non enim te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos.* Ecce plane reprobacio policie regalis. Et causa innuitur ex hoc quod populus recognoscens terrenum dominum, sive 20 regem, est pronior ad ponendum spem in homine, et dimissa latria docta per iudicem, fiant irreligiosi et inpii sicut gentes. Et illud expressius declaratur Osee xiii. 9-11, ubi sic scribitur: *Perdicio tua ex te, Israel, tantummodo ex me auxilium tuum. Ubi est rex tuus? maxime salvet te in omnibus urbibus tuis: et 25 iudices tui, de quibus dixisti, Da michi regem et principes? Dabo tibi regem in furore meo, etc.* Et patet quod policia quam Deus instituit sit melior policia gencium extorta culpabiliter a Iudeis.

Thirdly,  
still worse was  
the priestly go-  
vernment which  
succeeded that  
of the kings,

In cuius signum Iudei tempore iudicum erant optime regulati; \* tempore regum minus bene, cum in penam peccati D idolatrie et aliorum qui multiplicaverant, septuaginta annis tempore Ieconie in Babilonia captivati (ut patet Ier. ultimo).

27. meo correxī: cod. tuo.

11. *Quatuordecim*; apparently reckoning Deborah and Barak together, and omitting Samuel ('usque ad tempora Samuelis'). Joshua, not being styled a judge, is not included in the enumeration; and the period of his government is presumably counted in the time 'dacionis legis.'

63D] Sed tercio tempore sacerdotum usque adventum Christi erant <sup>and which prevailed in the time of Christ :</sup> pessime regulati. In cuius signum, propter peccata sacerdotum principum in mortem Christi conspirancium, sunt captivitati patule usque hodie mancipati: quod Christus  
 5 deflevit Luc. xix. 41, *Videns Iesus civitatem*, etc. Et huius <sup>for this was infected by human tradition</sup> causa fuit indubie tradicio phariseica et adinvento Quirina, que illo tempore legi Domini sunt permixta. Exhinc enim <sup>and wholly corrupt.</sup> a Romanis principibus officium summi pontificis fuit venale tempore Salvatoris, ut tangit glossa Bede super illud Luc. iii. 2,  
 10 *Sub principibus sacerdotum Anna et Caipha factum est verbum Domini super Iohannem Zacharie filium in deserto*. Nam primo anno predicacionis Iohannis fuit Annas summus pontifex, postea Eleazar filius Anne, postea Simeon; demum Solippus, qui et Caiphas dictus est, cuius socer fuit Anna,  
 15 Ioh. xviii. 13: hii omnes in triennio sibi successerant in summo sacerdocio; quia emptum fuit, non observato sacro unccionis ordine. Quod si hodie officium prelati in Christi ecclesia sit venale, hoc indubie est propter inmixtionem tradicionis humane super temporalibus, quibus ecclesia est  
 64A dotata. \* Multi quidem honorem mundi fundatum in divitiis appetunt, et onus quod foret precipuum Dei servitium, gracia cuius divicie forent medium ordinatum, prepostere separando aufugiunt: quos defectus (ut patet posterius) est regum  
 25 esset ecclesiam catholicam regi pure per non avaros apostolorum successores secundum regulam Christi: minus bonum esset quod cum illo regimine permixta sint coactiva dominia potentatum seculi; sed pessimum omnium est quod prelati ecclesie secundum traditiones suas inmisceant se negociis et  
 30 solitudinibus civilis domini.

Sed contra dicta, ut magis appareant, instatur tripliciter. 3. *Objections:*  
 Videtur primo 'quod regalia sit omnino illicita, cum Deus  
 in 'furore suo ipsam concessit.' Sed planum est sequi <sup>a. 'Monarchy was granted by God in his anger.'</sup>

4. *captivitati*: cod. *captivati*. 9. *iii.*: cod. 20. 19. *tradicionis*: cod. *tradiciones*.

9. Bed. in Luc. expos. i. 3: Migne, xcii. 351 B, C.

14. *Solippus*; a mistake for *Josephus*, whose name is given by Josephus, Ant. xviii. 2, § 2. The passage is quoted by Bede, ubi supra.

*Answer:*  
His grant proves  
its lawfulness :  
sin indeed occa-  
sioned the grant,

but the punish-  
ment of sin

is not itself sin-  
ful;

nor is God's  
anger as man's.

oppositum, cum ex verbis Domini notatur quod regnum sit [64A  
licitum, eo quod Deus ipsum concesserit. Sed bene sequitur  
quod occasio vel causa concedendi, cum sit peccatum, sit  
omnino illicita. Nam in penam peccati, ad puniendum  
humanitus Domino repugnantes, introducta est in populo 5  
Israelitico regalia; ymmo propter peccata populi creverunt  
regum tyrannides (iuxta illud Iob xxxiv. 30, *Deus regnare  
fecit yppocritam propter peccata populi*): pena ergo est racio-  
nalis et salubris sed occasio venenosa. Unde post declarabitur  
quod licet regi temporali, quamvis de difficili, penas civiles 10  
infligere, et tributa exigere, cum sint baculi, virge, \* et moderata B  
flagella Domini ad sibi subditos coercendum. Unde certum  
est quod totum genus civilitatis et exercitium coactivum in  
penam peccati fuerat introductum. Et quantum ad modum  
loquendi Scripture, de ira et furore Domini utendum est re- 15  
gula Augustini, secundo contra Simplicianum: *De ira*, inquit,  
*hominis detraho turbulentum anime motum, ut remaneat vigor  
vindictæ; atque ita utcumque assurgo in noticiam illius quod  
dicitur ira Dei. Item de misericordia si auferas compassionem,  
cum eo quem miseraris participare miserie, et remaneat tranquilla 20  
bonitas subveniendi, et a miseria liberandi, insinuat misericordie  
divine qualiscunque cognitio. Zelum eciam Dei non re-  
pudiamus cum scriptum invenimus; sed auferamus de humano  
zelo pallidam tabem doloris et morbidam perturbationem animi,  
remaneatque illud solum iudicium quomodo corruptio castitatis 25  
inpunita esse non sinitur, et assurgimus ut incipiamus aliquo-  
modo capere zelum Dei. Quapropter consideremus cum legimus  
Deum dicentem, Penitet me; consideremus omne quod solet in  
hominibus esse opus penitendi: et procul dubio reperitur voluntas  
mutandi in homine cum dolore; reprehendit enim se quod temere 30  
fecerit. Auferamus ergo que de humana infirmitate et igno-  
rancia veniunt, et remaneat solum velle ut aliquod non ita sit  
quemadmodum prius erat. Et potest intimari menti nostre \* qua C*

17. vigor correxi ex Aug.: cod. vigore; sicut et 18. ita utcumque: cod. ira ut cum; et 20. miseraris participare miserie: cod. miseras participante miserie; et 21. bonitas: cod. levitas; et 24. tabem: cod. talem; et 32. aliquod: cod. aliquando.

16. Aug. de divers. Quaest. ad Simplic. ii. 2, §§ 3, 4: vol. 6. II 4 C F.

640] *regula dicatur Deum penitere.* Sic enim tollere perfectiones analogas in creaturis philosophorum est proprium.

Secundo videtur 'ius regis, ut ex eodem 1 Reg. viii. 11-17, <sup>b. 'The right of kingship is merely fictitious, since it leads to acts of tyranny</sup>  
 'innuitur, non esse ius verum, sed solum pretensum, cum  
 5 'sapit tiranidem: *Hoc, inquit, est ius regis qui imperaturus est*  
*'in vobis: filios vestros tollet et ponet in curribus;* et sic pro-  
 'lem utriusque sexus familiarem, terre nascencia, ac bestias,  
 'cum cunctis que possident, ad votum accipiet tamquam sua,  
 'ut ibi diffuse narratur quoad multos usus illicitos: quod nemo  
 10 'dubitatur non esse iustum simpliciter, cum Deut. xvii. 16, 17, <sup>'which are admittedly unlawful.'</sup>  
 'ubi tangitur regis constitutio, regi precipitur quod *non multi-*  
*'plicet sibi equos, nec argenti et auri immensa pondera.* Cum  
 'ergo omnis lex legi Dei contraria sit iniqua, videtur quod ius  
 'ibi recitatum sit solum ius nomine tenus; ut dictum est su-  
 15 'perius, capitulo xix., de rege, de dominio, et sibi similibus.'

Hic videtur mihi quod cum Scriptura sit multum gravidata <sup>Answer: 'King' in the Bible has a double sense,</sup>  
 sententia quod utraque significatio iuris intenditur, scilicet  
 tyrannis (que est ius usurpatum, prophetice ac cominatorie  
 illis dictum ad revocandum eos ab intencione corrupta) et ut  
 20 ius promulgatum (quod in penam peccati eorum est), rex  
 posset exigere pro necessitatis tempore. Unde in evidencia <sup>denoting i. a tyrant</sup>  
 primi sensus patet 1 Reg. xii. quomodo Samuel ostendit  
 primo sui innocentiam non utendo lege huiusmodi coactiva;  
 D et secundo, in con\*testacionem immanitatis peccati in petendo  
 25 sibi regem, Deus miraculose et insolite ostendit pluvias atque  
 tonitrua: ideo indubie petendo sibi regem graviter pecca-  
 verunt. Et cum unum peccatum inducit reliquum, sicut filii  
 Samuelis peccando erant occasio quare populus sic peccavit,  
 sic peccatum populi fuit occasio quare habituri erant principes <sup>set to punish people,</sup>  
 30 punituros, et erant eis regum tyrannides prophetate. Quan-  
 tum ad secundum sensum, cum tales exactiones non sunt  
 per se male, patet quod virtuose potuerunt exerceri: ut,  
 posito quod princeps consideret vulgus ex habundancia  
 temporalium domino rebellare, sic quod subieccio et tempo-

2. analogas: cod. analogas. 7. familiarem: cod. familiam. 22. xii.: cod. 13<sup>o</sup>.

15. V. supra, ff. 43 D, 44 A.

28. 1 Sam. viii. 5.



yet is himself re-  
strained by a  
sense of his own  
responsibility.

ralium subtraccio foret eis salutifera, tunc posset meritorie [64D  
secundum omnes penas de iure legis recitatas populum  
cruciare; illud tamen foret nimis multum, quia oporteret  
regem, servando humilitatem et sequestrando dominandi  
libidinem, honorem Dei principaliter intendere, et utilitatem 5  
reipublice exactionis huius finaliter mensurantem, consider-  
ando se esse flagellum Domini ad puniendum peccata populi,  
de quo debet compaciens condolere. Et verisimile est mihi,  
reges aliquos sic fecisse. Et in ista rebellante superbia  
cecatus est populus Israeliticus, cum, 1 Reg. viii. 19, 20, 10  
respondit exhortacionibus Samuelis, *Nequaquam: rex enim  
erit super nos, et omnes erimus quoque sicut gentes; et iudicabit  
nos rex noster, \* et egredietur ante nos et pugnabit bella nostra* 65A  
*pro nobis*. Ecce quomodo dimiserunt confidenciam in  
Domino expertam sepius, et carnaliter sapientes pro bono 15  
sensibili voluerunt se homini subiugare: unde de quatuor  
regis officiis officium quartum minimum meminerunt.

4. Conclusion.  
On the whole, it  
is more expedient  
in this state of  
sin

that men should  
be under a kingly  
government

than under one  
purely apostoli-  
cal;

yet so that such  
government

be guided by the  
law of the gospel.

Ex dictis verisimile est, inquit, sicut in statu vie est pro  
loco et pro tempore expedicius ecclesie vite active, cum  
remissa contemplacione, intendere, quam foret cum illis 20  
paribus pure speculari (ex vicesimo quinto capitulo); sic est  
expedicius ecclesie, supposito peccato populi effreni ex rebel-  
lione divinis legibus durius coercendi, quod sint reges  
civiliter punientes, quam quod cum illis paribus sint soli  
apostolici, pure secundum legem ewangelicam populum 25  
regulantes: verumtamen sicut vita activa non valet ad  
meritum sine contemplativa vivifice, sic nec lex humana vel  
regis officium, nisi de quanto ex lege ewangelica est  
directum; specialiter quod reges et presidentes, postposita  
cupiditate, non parcant pro munere execucionem iusticie. 30  
Exhinc enim Saul cum suis posteris, 1 Reg. xv. 26, de  
regno Israel est proiectus. Nec minus est avara iustificacio  
impij pro munere in consiliariis et ministris regum quam in  
personis propriis precavenda. Scio tamen quod melius foret

6. huius in margine 2da manu additum. 22. effreni: cod. effrenis.

16. Cf. supra, f. 61 D, 62 A.

21. V. supra, f. 58 B-D.



65A] simpliciter totam ecclesiam pure secundum legem ewangelicam regulare; cum melius foret quod peccatum populi Billud officium non exigat, sed servaret ex \* integro regulam caritatis; ut melius simpliciter foret quod nemo sententia 5 mortis plecteretur: et tamen, multiplicato reatu ultimati supplicii, est expeditius esse reges; ergo a malo est, quod reges terre vel sue leges sunt utiles, etc.

## XXVIII.

Sed tercio lacijs dubitatur, si Christianus debet poten-  
 10 tatibus tyrannizantibus obedire, et videtur quod sic: nam  
 Salvator obedivit quoad bona corporis Herodi, Pilato, et  
 principibus sacerdotum, cum tamen facillime potuisset resti-  
 tisse; sed omnis Christi accio est nostra instructio; ergo nos  
 debemus eciam tyrannizantibus quoad bona fortune minus  
 15 valencia obedire. Et hinc dicitur 1 Petr. ii. 18, *Servi subditi*  
*estote in omni timore dominis; non tantum bonis et modestis,*  
*sed eciam discolis.*

Item, iuxta dicta superius capitulo ix., nulla passio est  
 simpliciter iniusta; omnis obediencia vel subieccio tyrannis  
 20 consistit in passione; ergo nulla huiusmodi est iniusta: et  
 cum modus vivendi hominis non potest esse neuter, sequitur  
 quod Christianus debet obedire eciam malis prepositis. Et  
 hinc dicit apostolus, 1 Thim. vi. 1, *Quicumque sub iugo sunt*  
*servi, dominos suos omni honore dignos arbitrentur*, scilicet,  
 25 interius reverendo et exterius exequendo: et subditur causa,  
*Ne nomen Domini blasphemetur*; dixerunt enim gentiles domini  
 infideles quod lex Christi iniuste ageret, quia contra iura  
 Civilia, si servos \* suos ab illis subtraheret.

Item, eo ipso quod Deus ordinat finem aliquem, ordinat  
 30 media necessaria ad eundem; sed Deus ordinat potentatus  
 seculi, sive fideles sive infideles, facere multa opera ecclesie  
 utilia et bona de genere; ergo ordinat media necessaria ad  
 he ordains also

14, 15. *Obedire* in cod. etiam post *tyrannizantibus* legitur.  
 31. *sive infideles* in margine addita 2da manu.

18. ix.: cod. 7.

OF OBEDIENCE  
TO TYRANTS.

1. It is right to  
obey tyrants,  
because  
a. Christ so  
obeyed;

b. no suffering in  
itself is unright-  
eous,  
and all obedience  
to tyrants is suf-  
fering;

the tributes and taxes needful for their support;

the payment of which Christ also sanctioned.

*Corollary:*  
Churchmen cannot rightly object to pay taxes and subsidies demanded by the civil power,

i. because of Christ's example,

ii. because the temporalities of the church are a part of the country, and to be used for its defence,

iii. because churchmen ought to be least of all attached to the goods of fortune;

their complaint of taxation is a symptom of their secularisation.

eadem: sed necessaria sunt tributa et vectigalia, ergo illa sunt infidelibus dominis exsolvenda. Et hinc dicit apostolus, Rom. xiii. 7, 8, *Cui tributum, et cui vectigal.* Nemini, inquit, *quidquam debeatis nisi ut invicem diligatis*; instructus indubie ex verbis et opere Salvatoris, Math. xxii. 21, census dandum 5 Cesari: et Math. xvii. 26, opere hoc implevit cum staterem de ore piscis fecit Petrum accipere; et postquam ostendit quod ratione filiationis regalis non debuit illud civiliter, precepit ex debito legis sue, que est lex caritatis, obediencie, de suo miraculoso erario eis dare. 10

Et patet quomodo inconsonanter et avare nostri ecclesiastici murmuraverant contra principes seculares colectas vel decimas pro regni tuicionibus exigentes, eo quod incessanter inhiant pro temporalibus perquirentibus, et iuribus humanis se subiciunt, et consulunt civiliter quod defendantur, et cum instant in mediis requisitis. Si ergo Christus, qui nichil possedit civiliter, pro pace continuanda et iusticia exequenda persolvit staterem, quanto magis obligatus \* ad bona propria civiliter defendendum: 1 Reg. viii. 15, dicitur quod una particula iuris regis *segetes vestras et vinearum redditus addecimabit ut det eunuchis suis et famulis.* Confirmatur ex hoc quod de lege nature pro defensione patrie sunt bona eiusdem, 20 usibus necessariis incolarum minus occupata, primitus exponenda; huiusmodi sunt temporalia prepositorum ecclesie, ut videtur, ergo conclusio. Confirmatur ex hoc quod contemplativi stricte debent paucissimis contentari, non dare scandalum pro bonis fortune, sed ad augmentum meriti *rapinam bonorum cum gaudio* sustinere. Debemus ergo non remurmurare contra seculares ius politicum exequentes. 25

Unde inter alia signa occupationis civilis bonorum fortune et connexionis amoris illiciti, hoc est unum, quod nostri ecclesiastici remurmurando sic dolent pro tributis, specialiter cum dolor perdit et amor habiti correspondent: et Deus novit si nos principaliter condolemus propter tyrann-

3. *inquit* in margine additum 2da manu.

13. *incessanter*: cod. *cessanter*.

11. *nostri*, i. e. *uri*: cod. *irā*.

33. Post *amor*, *perditi* omisi.

28. *Rapinam*, etc.: Hebr. x. 34.

**65D]** nidem rapiantis, propter defectum instrumenti communitalis Deo religiosius obsequentis, vel propter destructionem rei publice occasione principis bonum publicum consumentis; quin potius propter pompam seculi, propter libidinem domi-  
 5 nandi, et propter desiderium ventribus serviendi.

Sed obicitur communiter per hoc quod 'consencientes et  
 'facientes sunt conformiter puniendi; iuxta illud apostoli,  
**66A** <sup>2.</sup> *Objection:* 'To pay tribute to a tyrant is to be a consenter to his evil deeds.'

<sup>1.</sup> Rom. i. 32, post \* recitationem multorum peccaminum damp-

'nandorum, *Non solum qui faciunt ea, sed etiam qui consenciant*

<sup>10</sup> *'facientibus.* Cum ergo gratis dare tributum infidelibus vel

'tirannis sit eis in operibus consequentibus consentire, videtur

'quod Christianus non debet hoc facere, specialiter cum

'bonorum fortune (quod sunt organa tyrannizandi) sub-

'traccio foret peccati destructio.' Hic dicitur quod du-

<sup>15</sup> pliciter contingit iuste obedire mundi potentibus: vel pure

paciendo, servata caritate, quod non poterit esse malum;

vel active ministrando in bonis fortune aut ministerio corpo-

rali, quod indubie, servata de possibili caritate, foret bonum.

Unde, cum potentatus seculi faciunt multa bona de genere,

<sup>20</sup> que (ex secundo capitulo) multipliciter proficiunt ecclesie

et per consequens placet Deo; quare ergo non gracia illius

obedienter ministrarent Christiani stipendia mundi principibus?

et hoc creditur Christum (Math. xvii. 27) et apostolum

(Rom. xiii. 7) docuisse. Nec sequitur quod † consencio

<sup>25</sup> in quotlibet occasionaliter et contingenter consequens ex

eodem, quod tunc nemo bene faceret alteri, cum ex sibi

dubio beneficiatus exhinc occasionem accipiet ad peccan-

dum: satis ergo est quod Christianus solvat tributum

potentibus ut bonum faciant, non ut tyrannizent; et talis

<sup>30</sup> intencio laudabilis non est consentanea tyrannidi sed bono

operi. Verumtamen, si esset verisimile homini per subtrac-

**B** ciones temporalis iuvaminis de\*struere potentatus tyrannidem

vel abusum, debet ea intencione subtrahere.

Unde peccant nostri ecclesiastici, qui ante beneficium

<sup>35</sup> exhibitum obligant se ad primos gradus fructus, vel quemvis

<sup>2.</sup> *Objection:*  
 'To pay tribute to a tyrant is to be a consenter to his evil deeds.'

*Answer:*

If we preserve charity, our passive obedience to worldly powers cannot be wrong, and our active assistance or contribution must be right, especially since worldly powers in many ways profit the church.

If we should look on to all the future acts of him we benefit, we should refrain from doing him any kindness at all.

Still, if our refusal to aid a tyrant were likely to end his misrule, we should be right in refusing.

If payment is to be made it should

not be by means of a quibble, as when our churchmen pretend to receive as a gift a benefice for which they have previously bound themselves to pay first-fruits, etc.

alium redditum peccuniarum; quod ad onus periculosum [66B] subeundum, faciunt symoniacum cambium equivalens emp-  
cioni. Quid, rogo, refert dare peccuniam pro gracia vel  
bullis, seu aliis sine quibus beneficium huiusmodi non  
habebunt? Revera videtur sophisma consimile ac si philo- 5  
sophus diceret quod peregrinus cibum non emeret, sed  
salsiamentum, vultum hilarem, vel tale inappreciabile; pro  
quo tamen solvet precium plenum alimenti vel alterius ap-  
preciabilis, quod emitur in effectum. Nec minus calidum  
sophisma, videtur tale interloquium: 'Re vel voce, innui- 10  
'cione mediata vel immediata, nolo vendere beneficium quod  
'exoptas; sed dabis mihi tantum ad coquinam, ad gwerras,  
'vel expensas alias necessarias, aut aliter non habebis:'  
indubie, quod sic *sophistice loquitur, est adeo odibilis* (Ec-  
clesiastici xxxvii. 23).

15

If a man holding a benefice and holding it to good account become liable to an unrighteous exaction, it is lawful for him to surrender his property, so as to avoid worse evils.

Quando autem quis est in beneficio et credit verisimiliter,  
ac operam exhibet Deo debite ministrare, et supervenit in-  
iusta exaccio prelati vel alterius tyranni, cui non est verisi-  
militer sibi negando resistere; licet conferendo temporalia  
vexacionem iniustam redimere, et specialiter si alias a verisi- 20  
mili contingeret minus bonum. \* Non enim fiunt tales exac- C  
ciones ecclesiastice quin per illas serviatur in aliquo ecclesie;  
et tales utilitates debet multatus intendere, et non de bonis  
minimis aut mediis contendere, ubi verisimiliter eveniret  
grave scisma ecclesie. Unde, propter scandalum frater- 25  
num et Dei blasphemiam evitandam, sunt multe personales  
iniurie tollerande. Quod si intencione corrupta, vel propter  
superbiam, gulam, vel abusum, alium beneficium, quod vide-  
tur de iure possessum, redimitur, peccatur graviter utrobique.  
Et in isto confinio insurgunt multa mala ecclesie; in hiis 30

We should sacrifice the lesser good to the greater,

only be sure that the good we seem to aim at, be not but a cloak for evil:

23. *debet*: cod. *debent*.

30. The sequence of thought appears to be as follows: We are apt to confound the border-line of good and evil, and it is therefore best to keep to the rule of Christ, which lies inland, as it were, and far from that border. But that law enjoins obedience to the civil power: and the reason of this is (p. 203, ll. 14 sq.) that the frontier of Christ's domain, the point at which the spiritual domain touches the temporal, is not in the region of civil lordship but of service.

66C] quidem que possunt bene et male fieri, pretextu boni, subrepunt amarissima: ideo regula Christi in talibus, excludens ista confinia et tenens medium, est securissima, abiciens omnia talia que in negociis secularibus involverent possidentem:

5 unde, si nude secundum regulam apostolorum ecclesiasticis incumberet onus cum parvis vite necessariis, non forent tot contentioniones in ecclesia seminate. Ideo verisimile est quod maior pars licium est pro cupiditate temporalium, et non recti intencione propter divinum obsequium sustinendum quoad

for in fact contentions in the church arise mainly through deflection from the rule of the apostles and through lust of worldly goods.

10 ministerium corporale. Patet quomodo apostoli precipiunt servis dominis suis subici, et eis ministrare in nomine Domini; ut patet 1 Cor. vii. 21, Ephes. vi. 5, 6, Colloc. iii. 22, prima Thim. vi. 1, ad Titum ii. 9, 10, prima Petr. ii. 18, et 2 Petr., et ceteris. Et ratio huius est quia civilis servitus et libertas perfecta \* sunt magis confinia quam libertas et civile dominium: lex enim perfecte libertatis est caritas; libertas vero civilis est libertas malicie. Ideo secundum regulam apostolicam, pro tranquilla vita agenda, debent Christiani in casu subici servituti, cum hoc possit meritorie fieri.

20 Ex istis colligi potest differentia inter iudicem atque regem: iudex enim ad propositum est contemplativus populi regulator pure secundum exigenciam legis Dei; rex autem est activus capitalis secundum iura humana populi regulator. Unde iudex non debet inniti exactionibus tem-

3. a. A judge differs from a king

25 poralibus, ut rex facit; quod patet de duobus extremis iudicibus similibus, scilicet, Moise et Samuele. Unde Num.

in that he ought not to seek temporal gain, after the example of Moses

xvi. 15, legitur Moisen sic dixisse Domino, postquam Chore et socii sui voluerant coactive in officio sacerdocii dominari:

*Tu scis, Domine, quia nec asellum unquam acceperim ab eis, nec*

30 *afflixerim quempiam eorum.* Secundo, postquam filii Israel pecierunt sibi regem, Samuel protestatus est sententiam consimilem sub hiis verbis: *Conversatus sum coram vobis ab adolescencia mea usque ad diem hanc. Ecce, presto sum:*

and Samuel.

18. casu: cod. casum.

19. servituti: cod. potius servitui.

30. afflixerim:

cod. afflixerim.

33. ecce: e corr. 2da manus in margine apposita (pro ecclesie).

*loquimini coram Domino et coram Christo eius, utrum bovem 66D] tulerim cuiusquam aut asinum, si quemquam calumpniatus sum, si oppressi aliquem, de manu cuiusquam munus accepi; et contempnam illud: hodie restituam vobis. Et dixerunt, Non es calumpni\*atus nos, neque oppressisti nos, neque tulisti de manu 67A alicuius quippiam.*

Wherefore our judges and prelates, living in this time of grace,

ought much more to abstain from temporal cares.

For a prelate who exchanges his spiritual function for money i. is a traitor to God;

ii. yea, he sells truth or righteousness, which is God himself;

iii. and his act proves him a hater of God and man.

Et utinam nunc iudices nostri, ymmo prelati ecclesie, quorum typum gerebant hii iudices, attenderent hanc doctrinam. Si enim isti iudices extremales populi rudis Veteris Testamenti non acceperunt a quoquam munera, nec per 10 exactionem temporalium oppresserunt, quanto magis nostri iudices et prelati tempore legis gracie, quando spiritualius viventes debent renunciare temporalibus magis stricte. Cum ergo avaricia principum secularium sit abusus plurimum detestandus, quanto magis amor temporalium in prelato, pro 15 quibus usurpat donum Deo proprium pro peccunia vel alio quod sibi equivalenceat comutare. Primo usurpat sibi potestatem et per consequens dignitatem Deo propriam et sic (ex quarto capitulo) est proditor Dei sui: solus Deus potest iusticiam, veritatem, aut potestatem talem tribuere; 20 ymmo, cum talis veritas sive iusticia sit essentialiter ipse Deus, quantum in ipso est, vendit Deum suum in contemptum, dum dispensat pro vili precio officium inhabili super rebus quas scit Dominum maxime preciare. Et 25 tercio contraveniendo mandatis districtissimis Domini de eligendo pastorem ydoneum, odit mens realiter Deum et proximum, et per consequens quamlibet creaturam; Christus enim terna monicione diligentissima monuit Petrum, et per consequens omnes \* eius successores, sub obtentu sue dilectionis pascere gregem suum (Ioh. ultimo capitulo, 15-17). 30 Que ergo maior, periculosior, atque stulcior prevaricacio, quam in statu tali dignissimo positum spergere iocale Dei dignissimum predonibus rapiendum, navem thesauri regni celestis inter piratas et maris procellas sine remige vel gubernaculo fluctuandam, gregem dominicum inter feras 35



67B] rapidissimas sine pastore vel tutore pro vilissimo precio lacerandum? Precium, inquam, est pecunia ab inimico Christi traditum, et commutatum est sponsa Christi pro qua animam suam dedit, quam tu exponis adulteris detur-  
5 pandam. Si ergo nullus Christianus declinaret a minima iusticia pro infinitis mundis salvandis, quanto magis in negotio tam arduo non flecteret pro vilissimo precio personali.

Et hinc prohibentur secundum leges humanas omnia  
10 genera munerum in officiis spiritualibus dispensandis; ut  
munus a manu a ministerio aliena et quodcunque sibi  
equivalens interdicitur, utrumque sub maximo anathemate:  
sic quod cuicumque ad honorem Dei et utilitatem ecclesie  
plus habili debet, sine persone acceptione vel muneris,  
15 officium limitari; quia Prov. xvii. 23 dicitur, *Munera de sinu  
impius accipit ut pervertat semitas iudicii*: unde Exod. xxiii.  
8 de lege precipitur, *Non accipies munera, que prudentes etiam  
C excecant*; et \* hinc vere dicit Eccli. xx. 31, quod munera  
*excecant oculos iudicum*.

20 Patet ergo quod iudicium est pure lege Dei regulare  
populum et regum civiliter cohercere. Unde distingu-  
untur secundum vitas activas et contemplativas, civiliter  
et ewangelice regulatas (de quibus xix. et xiii. capitulis);  
et patet quod melius esset ecclesiam pure per iudicem quam  
25 per civiles dominos regulari, quia officium regis pronius est  
ad tyrannidem et officium iudicum pronius ad ewangelicum  
regimen. Et ista videtur mihi sententia Aristotelis, tercio  
Politicorum, capitulo xvi., ubi vult non expedire unum reg-  
nare super plurimos pariter virtuosos, sed aristocracia foret  
30 prestancior, cum cura multorum virtuose regencium magis  
proficeret. Sed, posito uno excessive virtuoso, policia re-  
galis foret expediens: sic autem est de Deo quoad mundum,  
et de Christo quoad ecclesiam militantem; sic quod regalia  
Dei est optima, dum tamen homines regulantes se senserint

Consequently all  
gifts in spiritual  
offices are for-  
bidden.

b. Judges and  
kings being thus  
distinguished by  
their following  
respectively the  
law of God and  
that of men,  
it is plain that  
government by  
the former is  
better for the  
church,

unless one person  
markedly pre-  
eminent in virtue  
can be found to  
be its king:

16. *accipit* correxi e Bibliis: cod. *accepit*.

18. *xx.* cod. 20.

23. V. supra, ff. 43 A, B, 30 D-31 B.

27. Arist. Polit. iii. 15.

ministros prepositos ad serviendum populo secundum regulas [67C  
 nevertheless, by huius Regis; licet per accidens, occasione peccati populi,  
 consequence of sin, kingship has dominium humanum civiliter coactivum sit multum ex-  
 many advan- tages. pediens.

## XXIX.

5

OF HEREDITARY  
 LORDSHIP AND  
 ELECTION.

1. *Arguments in  
 favour of heredi-  
 ty:*

a. It was estab-  
 lished by God's  
 law among the  
 children of Israel,

and extended  
 even to the  
 priesthood

and to women.

b. The righteous  
 is restored to the  
 same lordship  
 which man held  
 before the fall,

Sed dubium videtur apud politicos utrum expedicius sit  
 civile dominium iure hereditario vel eleccione succedere;  
 et videtur quod iure hereditario, cum ex lege Dei ordinata  
 sit policia inter filios Israel de successione hereditaria: cum  
 ergo illa policia sit optima, quia eius legifer est summe 10  
 sapiens, \* videtur quod conveniencius et legi Dei con- D  
 formius sit dominia succedere illo iure. Unde de divisione  
 terre promissionis secundum ius successionis hereditarie,  
 patet Gen. xvii. 8, Iosue xv.; et patet quod ex promis-  
 sione Domini, ut supra exponitur, capitulo xxi.; et Num. 15  
 xxvii. 8-11 ac alibi sepius patet idem. Sed et sacerdocium  
 successione hereditarie debuit procedere, ut patet de primo-  
 genitis Levi, Num. iii. 9, 10, xviii., et Iosue xxi.: ymmo  
 usque ad filias habuerant ex sententia Domini legem istam,  
 ut patet de filiabus Salphat, Num. xxvii. et xxxvi., ubi patet 20  
 lex ista a Domino promulgata.

Item omnis iustus post lapsum habet eque plene vel  
 plenius restitutum dominium, sicut in statu innocencie habu-  
 isset tam plenum dominium quod potuit et debuit illud in  
 posteros dominasse; ergo post lapsum dominus temporalis 25  
 restitutus ad gratiam habet eque plenum dominium: et

7. Verba *vel eleccione* et sequentia usque ad *hereditario*, errore manifesto ommissa, in inferiori margine 2da manu suppleta sunt. 12. *dominia*: cod., ut videtur, *divinam*.

23. *restitutum*: cod. *restitutum*.

6. The purpose of this chapter is to place in a clear light the doubts which hang over every human arrangement, in order to prepare the way for the doctrine laid down in the ensuing chapter, that all these arrangements, as heredity and election, rest merely on a title 'per accidens,' and that we have to seek deeper for a real title, the 'ratio per se principandi.' This of course is the same with that which Wycliffe has already laid down as the essential basis of all lordship, namely, grace. Granted this title, he expresses his preference for hereditary succession, below, p. 214.

15. V. supra, f. 49 A-C.

22. V. supra, cap. x.

- 67D] cum titulus naturalis sit prestancior titulo humanitus adin- and the natural  
 vento, sequitur quod ius hereditarium sit iure eleccionis title, that of  
 prestancius. Confirmatur ¶ Omnis terrenus dominus tempo- descent, is  
 ralis habet naturalem inclinacionem ad providendum neces- superior to one  
 saria suo filio naturali; sed naturale desiderium non est of human in-  
 frustra, ymmo eius complecio est arte humana prestancior; vention;  
 ergo successio hereditaria est de iure naturali melior quam moreover, the  
 eleccio humanitus adinventata. Argumentum est universale natural instinct  
 experimentale satis notum. Unde Gen. xv. 2 conqueritur of providing for  
 68A Abraham Domino in hec verba: \* *Domine Deus, quid dabis offspring*  
*mihi? Ego vadam absque liberis, et filius procuratoris domus*  
*mee, iste Damascus Eliezer, erit heres meus*: et 2 ad Cor. xii.  
 14, recitat apostolus istam legem; *Nec, inquit, filii debent*  
*thezaurisare parentibus, sed parentes filiis.*
- 15 Item filii possunt capere a parentibus bona nature et c. Children in-  
 gracie, que sunt bonis fortune magis prestancia; ergo et herit from their  
 possunt capere ex titulo parentum bona minima. Conse- parents  
 quencia patet ex ista maxima regula quod quicunque potest  
 in maius, potest in minus: et antecedens patet de bonis their natural  
 20 nature, que notum est filium contrahere a parente (unde characteristics  
 arthritica passio et lepra et alie infirmitates quas filius con- of body  
 trahit a parente, vocantur morbi hereditarii, et sic contrahunt and mind;  
 filii complexionem, virtutes, mores, ymmo esse existere, a suis  
 parentibus; multo magis ergo bona fortune possunt ab eis  
 25 recipere); et de bonis gracie ex hoc evidet quod parentes they may even  
 possunt promereri cuilibet confratri, in filiacione adoptiva, receive through  
 bona gracie,—a maiori ergo vel a pari, et filio naturali. Nec them the goods  
 hoc vertitur fideli in dubium, cum filii ex virtute parentum of grace;  
 specialiter habent laudem; cum Eccli. xlv. 13 scribitur  
 30 *filiorum adoptivorum hereditas propter illos usque in eternum*  
*manet*: nec aliter salvarentur filii in fide parentum. Confir- besides,  
 matur tripliciter: primo per hoc quod divites possunt tribuere i. if one may  
 alienis bona fortune successione perpetua, ergo multo magis grant riches to  
 vel perinde filiis naturalibus; et cum voluntas ab instinctu an alien, surely  
 B \* nature non deficit, sequitur ita esse. Secundo confirmatur parents may to  
 their children;  
 ii. if this were  
 not the rule, a

8. *adinventa*: cod. *adinvento*.21. *arthritica*: cod. *arthritica*.

man would have no interest in acquiring property; ex hoc quod aliter periret animositas dominantis ad procu- [68B  
 iii. as children inherit sin, it is reasonable that their compensation should be also heritable. suum succedere in eodem. Tercio confirmatur ex hoc quod filii contrahunt peccatum originale a parentibus, et Deus est pronior ad premiandum quam ad puniendum; ergo 5 multo magis possunt habere de parentibus titulum ad bona minima.

2. *Arguments to the Contrary:*

a. Sons often succeed who are unfit to be lords, therefore their lordship cannot be of divine institution.

In oppositum sic: Multi primogeniti succedunt parentibus indispositi dominari; sed nemo potest habere dominium nisi principaliter a Deo habuerit; ergo non ex hoc quod quis 10 succedit primogenitus parentis taliter dominantis, sequitur eum a Deo dominari. Argumentum patet de multis primogenitis pessimis regum Israel et multis primogenitis aliorum nacionum continue deficientibus in moribus et natura.

b. The fitness or unfitness of children is a matter of chance,

Item casuale est filios regum nasci orbatos, monstruosos, 15 vel aliter in naturalibus defectivos, ut patet ex secundo Phisicorum et experientia communi; sed bonum nature consequitur, ut plurimum, bonum moris; ergo casuale est filios succedere virtutibus habiles ad regnandum: sed nullum principium policie exponi debet casui vel fortune, cum ars 20 humana rectificat positos; ergo conveniencius esset secundum eleccionem humanas regalias succedere. Confirmatur ex hoc quod monarchia Romanorum et ducatus optime regulati ex eleccione procedunt, et ex isto videtur quod eleccio sit sorte prestancior.

which is not the case with election,

such as takes place in the Roman empire, &c.

c. The security of one's tenure and transmission of lordship is an inducement to tyranny; that system therefore is best which admits of redress by deposition.

Item certitudo \* regis regnandi pro se et suis heredibus 25 est ut plurimum occasio tyrannizandi, ubi frenum foret regis deposicio post delictum; sed illa policia que includit remedium contra culpam possibilem est melior quam policia que nullum remedium contra peccatum verisimile sic in- 30 cludit; ergo melior foret policia secundum legem regem prudentem instituere quam solum hereditarie. Confirmatur: Vel esset ius institutionis hereditarie pure naturaliter vel humanitus institutum: si pure naturaliter, tunc foret genera- 35 liter aput omnes,—consequens falsum, tum quia loca in quibus

Finally, if hereditary succession be i. of purely natural right, it involves false conclusions;

680] cadit electio facerent contra legem nature, tum etiam quia sic civile dominium foret pure naturale, sicut ius ad illud; si sit solum humanitus institutum, tunc foret institutio nimis ceca ordinare quod Petrus vel aliquid generis principium 5 habeat cum omnibus heredibus datum dominium, cum hoc solum ordinationi divine subiaceat.

and if it be ii. of purely human institution, it must arrogate powers proper to God alone.

In isto dubio sunt due vie contrarie propter evidencias topicas non fundatas, ut hii ad tantum appreciantur electiones quod putant possibile non esse omnes ad electionem 10 concurrere, qui habeant interesse, cum hoc quod electio sit iniusta. Sed notum est quod satis possibile; ymmo in maiori parte post lapsum evenit quod communitas eligens est, secundum totum vel secundum maiorem partem, crimine viciata, et per consequens contingit ipsam in electione deficere, sicut in

3. Both positions are in fact questionable: for a. if it be said that an election in which all qualified persons take part must be right, it may be answered that the electing body or the majority of it may be disqualified by crime;

D aliis operibus \* eque concernentibus Deum atque rem publicam: ymmo, si aut raro evenientibus tota communitas eligens observet pro isto tempore caritatem, et hoc est possibile in penam peccati populi vel proprii peccati preteriti, quod electio sit iniusta quoad personam electam. Sic enim dici-

or, if this is not the case, the election of an unworthy person may be ordered as a punishment for sin:

20 tur, Iob xxxiv. 30, quod Deus *regnare facit yppocritam propter peccata populi*; et Ezech. iii. 26, dicitur quod lingua sancti prophete adherere debeat palato, *quia domus exasperans est*. Si ergo sanctus propheta fuit necessitatus deficere propter peccatum auditorii in promulgacione legis Dei (ut exponit 25 Gregorius), quanto magis posset hoc de secularibus electionibus evenire in eligendo, secundum traditiones humanas, prelatum in populo, que in parte sapiunt oppositum legis Christi; ut contingit in electionibus imperatoris et prelatorum ecclesie iam dotate.

30 Secunda via dicit quod prepositura civilis debet iure hereditario succedere, ymmo constitutio summi pontificis, sicut in Veteri Testamento, nisi continencia et impossibilitas coniugii repugnarent. Et movet eam triplex ratio: ex parte principis, et ex parte liberorum, et ex parte populi guber-

b. so too, concerning hereditary succession,

it may be argued,

21. *lingua*: cod. *ligna*.

25. *hoc* in margine additum 2da manu.

25. Greg. Moral. xxx. 27, § 82, vol. i. 993 D-994 A; cf. Hom. in Evang. i. 17, § 3, ibid. p. 1496 B, C.

i. with regard to the prince, that the prospect of his son's succeeding to his power is a stimulus to good government; and yet experience often teaches the opposite :

nandi. Ex parte principis, cum affectat naturaliter bonum [68D  
 prolis, custodiret, gubernaret, et ampliaret rem publicam  
 magis sollicite, si sciret hereditatem suam ad natos suos  
 succedere; non sit autem si ex pura eleccione procederet  
 genus regum. Sed revera \* contingit in pluribus oppositum 69A  
 evenire; quis, rogo, auxit plus rempublicam quam Augustus,  
 et quis communius tyrannisavit quam mundo prepositus,  
 superbus, avarus, et cupiens contra legem ewangelicam  
 mundi divicias propter continuacionem inanis nominis in  
 posteris relinquendam. Unde sapiens, Eccles. ii. 18, de 10  
 ista vanitate conqueritur sub hiis verbis: *Detestatus sum*  
*omnem industriam meam qua sub sole studiosissime laboravi,*  
*habiturus heredem post me, quem ignoro utrum sapiens aut*  
*stultus futurus sit; et dominabitur in laboribus meis quibus*  
*desudavi sive sollicitus fui: est quidquam tam vanum?* Ex 15  
 quibus verbis patet inutilis sollicitudo dominorum, que ut  
 plurimum contra legem ewangelicam perturbat rem publi-  
 cam, cum radix omnium malorum sit cupiditas que occasione  
 huius est accensa.

ii. with regard to the heir, that whereas a man suddenly raised to a high station is apt to play the tyrant, a king's son is less likely to be affected by his accession to power; and yet it may be urged that the greatness of the former's elevation may rather produce humility, and that a poor man's son may in all things excel a king's, as in the case of David :

Secundo ex parte filii coloratur ratio sub hac forma : 20  
 Communiter exaltatus a statu abiecto ad statum principis,  
 propter insolitas divicias et honores, tyrannice mutat mores,  
 ubi filius regis propter honestam educacionem in vita et  
 moribus, et conversacionem in statu prope consimili, non  
 inflatur. Sed revera oppositum in maiori parte posset 25  
 contingere, scilicet, quod exaltatus ex titulo pure gracie  
 ad talem gradum eximium exhinc senciat humiliter de se  
 ipso, contingitque filium pauperis tam in naturalibus quam  
 in moralibus excellere natum regis. Exemplum patet \* de B  
 David qui *de post fetantes* acceptus fuit ad regimen Israel, 30  
 ut patet 1 Reg. xvi. 11: *Adhuc*, inquit Ysay, pater David,  
 ad Samuelem, *reliquus est parvulus, et pascit oves*. Et propter  
 istam eleccionem graciosam dicit David Micol (2 Reg. vi.  
 22), *Ludam et vilior fiam plus quam factus sum, et ero*  
*humilis in oculis meis*. Filii autem eius, Salomon et Ro- 35

15. *sive sollicitus* : cod. *sollicitus sive*.

33. *Micol* : cod. *nicol*.

30. Psalm. lxxviii. 71 (Vulg. lxxvii. 70).



69B] boam, degeneraverunt: Salomon carnis petulancia (3 Reg. xi.) et Roboam superbia (3 Reg. xii. 14: *Pater meus cecidit vos flagellis*, etc.).

Tercio ex parte populi coloratur opinio: nam populus  
 5 ex suecione, que est natura altera, quodam innato amore  
 obedit filio principis post parentem; ubi regnante persona  
 de abiecta prosapia, populus dedignatur obediencias, ser-  
 vicia, et honores regios sibi impendere: et circa electiones  
 talium contingerent lites plurime, que per lineam con-  
 10 sanguineitatis regie sunt extincte; ymmo confederacio cog-  
 nationis principum est regnis communiter ad tutelam. Sed  
 revera et illud et eius oppositum potest contingere, et quod  
 eorum verisimilius non est humani iudicii perfecte discutere.

Nam si rex iure dominanter regnare voluerit (quod con-  
 15 venit facillime), populus occasione patris odiet filium vel  
 timebit serviliter; ut patet 3 Reg. xii. 16, de abiectione

Roboam propter ius severum dominii Salomonis. Nec est  
 divisio immediata, personam abiectam regnare vel hominem  
 20 de nobilissima pa\*rentela, cum contingit electores prepon-  
 derantes virtute condescendere ad medium virtuosum; et tali  
 principi tractanti prudenter populum contingit subditos de-  
 bite obedire. Sed etiam confederacio parentele suscitatur  
 possibili, cum adiecta superbia, iniurias, contumelias, et  
 bella rei publice destructiva, quia nullus populus habitat

25 securius quam humilis et abiectus. Et quantum ad dis-  
 sessiones ex electionibus regum, non est facile discutere  
 utrum plura mala exinde consurgerent quam conspiracioni-  
 bus in mortem principum per eos qui indebite aspirant ut  
 post illos extinctos regnent civiliter: sed scrutetur homo  
 30 cronicas tam Scripture sacre quam gentilium, et habebit  
 potius evidenciam quod ignorancia regnature persone  
 plus sapiet homicidium magnatorum. Et hinc papa non  
 concedit expectanciam singulariter super dicta persona, ne  
 expectans conspiret in mortem eius ex libidine dominandi.

2. xi.: cod. 2<sup>o</sup> (ex II, scilicet, corruptum). 5. suecione conieci: cod. successione.  
 16. 3 Reg.: cod. 2 Reg.<sup>1</sup> 20. virtute: cod. virtutem. 33. singulariter: cod.  
 sim<sup>l</sup>.

4. *Conclusion:*  
There is there-  
fore a basis of  
truth both in  
election,  
as directed by  
God,

and in heredity,  
as better in itself  
and liker to the  
state of inno-  
cence.

Habet ergo prima via illud infallibilis veritatis, quod non [69C  
est possibile communitatem in eleccione deficere, nisi pec-  
catum pertinens sit in causa; Deus enim non potest deficere  
ab instinctu regitivo populi secundum sibi utilius, cum hoc  
quod populus utrobique Deo faciat quidquid debet: et ideo 5  
ex privatis eleccionibus cupiditate infectis, non \* vocata vel D  
consulta parte que debuit interesse, pululant in ecclesia multa  
mala. Secunda vero posicio sapit aliam veritatem, scilicet,  
quod esset simpliciter melius et statu innocencie conformius,  
si disposicio aliunde sic suppeteret quod dominium regni here- 10  
ditario iure succederet.

## XXX.

THE TITLE OF A  
KING STANDS IN  
NO HUMAN  
RIGHT, BUT IN  
GRACE.

Sed cum omne per accidens reducibile sit ad aliquod per  
se, accidentaliter evenit nunc uno titulo, nunc alio, prin-  
cipari, videndum est que sit per se ratio principandi. Et 15  
patet ex sententia Aristotelis, tercio Politicorum, capitulo  
xxviii. recitata, quod virtus superexcellens in rege est pre-  
cipua causa regnandi civiliter. Ipsa enim per se sufficit ad  
regnandum ewangelice, et est sufficiens cum approbacione  
populi ad regnandum civiliter: unde, sicut titulus acquirendi 20  
non per se sufficit (ex xxi. capitulo) sed oportet precipue  
superaddere titulum caritatis, sic indubie nec successio here-  
ditaria nec popularis eleccio per se sufficit.

1. As to heredi-  
tary succession,  
a. charity, the  
one basis of  
lordship  
is, in conse-  
quence of the  
fall, not trans-  
mitted from  
father to son;  
a new title has  
therefore to be  
sought:  
now a king's son  
cannot succeed

De successione hereditaria sic probatur: Non est possibile  
creaturam aliquam dominari sine titulo caritatis (ex xxii. 25  
capitulo); nullus post lapsum succedit ex traduce sine inter-  
rupcione caritatis (ut patet de originali peccato impossibili  
caritati); ergo nemo post lapsum sic procedit continuando  
dominium: oportet ergo inniti alteri titulo pro habendo  
dominio. Confirmatur: Sit Petrus primogenitus regis, 30  
\* cuius ambo parentes sint mortui, nondum baptisatus, qui ex 70A

14. *accidentaliter*: cod., ut videtur, *accidenter*.  
cod. 12<sup>o</sup>.

30. *Sit*: cod. *sic*.

18. *Ipsa*: cod. *ipsi*.

21. *xxi.*:

16. Arist. Polit. iii. 17.

21. V. supra, f. 48 D.

25. V. supra, f. 51 A.

70A] lege humana ex Christianismo debet iure hereditario suc- to lordship until  
cedere parentibus in regno; et patet, cum Petrus sit infidelis he is baptized;  
in mortali peccato, caret ~~vero~~ dominio, eciā iuxta iura  
civilia non correctā, et habebit post baptismum; ergo ac- baptism therefore  
quiret verum titulum: et cum nullus quem non habet suf- confers a true  
ficiat, nullus est signandus nisi titulus partis gracie baptis- and this must be  
malis; ergo istum oportet addere ad lineam naturalis pro- of grace.  
pagacionis, manentis continue cum mortali. Cum ergo  
ecclesia Christiana non sineret de lege civili talem regnare  
10 intra ecclesiam, patet quod omne peccatum mortale actuale  
excludit dominium; peccatum quidem originale est minimum  
mortalium, mitissime puniendum.

Ex quo patet quod omnis rex Christianus, miles, vel *δ. God therefore*  
quomodolibet civilis dominus plus tenetur Patri spiritali *is the immediate*  
15 (qui est Dominus capitalis ex successione hereditaria) quam *liege lord of*  
*every earthly*  
patri carnali; quia ius suum reviviscit ex regnacione Domini *lord;*  
per grāciam baptismalem: ille enim qui sine ista generacione  
per quam sit adoptivus Dei filius et sic heres, non potest  
intrare in regnum celorum (Ioh. iii. 5), non potest sine ista  
20 grācia iuste simpliciter intrare dominium aliquod temporale.  
Et illud videtur michi Scripturam crebro innuere, que vocat *and by his or-*  
in multis secundogenitum, non primogenitum, iure hereditario *dinace the right*  
B dominari. Sic \* enim non primogenitus Adam Caym, sed *of succession*  
postgenitus Seth, fuit constitutus in se et suo genere heres *may often be*  
25 mundi; ab illo enim descendit Noe, toto genere alterius *transferred from*  
submerso in diluvio (ut patet Gen. vii. 23). Nec hereditas Isaac, *the eldest to a*  
data Abrahe successit per Ismahel primogenitum, sed per *younger son,*  
Ysaac minorem (Gen. xvii. 19-21); et sic de Iacob filio Jacob, *as in the cases*  
minori, expulso Esau (Gen. xxvii. 37). Et sic non de Ruben Judah, *of Seth,*  
30 primogenito Iacob, sed de Iuda descendit Dominus: patet  
Hebr. vii. 14; *Manifestum est, inquit, quod ex Iuda ortus*  
*sit Dominus;* unde tribus illa exercuit ius primogeniture

3. *iuxta* addidi.  
remisit, correctum.

8. *manentis*: cod. *manente*.  
28. *xvii.*: cod. *15<sup>o</sup>*.

16. *reviviscit*: ita, pro

3. *Iura civilia non correctā*, apparently, 'not corrected,' or 'checked,'  
'by reference to the divine law.'

23. Gen. iv. 25, v. 3.

and David; (Num. ii. 3): et sic de David (1 Reg. xvi. 11-13) et multis [70B  
similibus patriarchis. Nec video quid pertinencius figuraret  
taliter proporcionatus descensus Christi ex patribus, nec  
alternatim ex primogenitis ut Noe, Sem, et Abraham, et  
nunc ex secundogenitis ut Isaac, Iacob, et Iuda, et David; 5

where if the title  
of grace did not  
make that of  
heredity valid,  
a wrong would  
have been done  
to the first-born  
son.

nisi quod titulus gracia preficiens primogenitum in heredem  
requiritur ad hoc quod valeat titulus descensus hereditarii  
carnalis. Aliter enim Deus iniuriatus fuisset primogenitis  
quos in hereditate exposuit. Et si queritur utrum assistente  
gracia sit validior sive perfeccior titulus hereditarius quam ex 10  
eleccione humana, videtur quod assistente pari gracia titulus  
hereditatis, ut patet \* ex primis duabus racionibus, est pocior. C

2. a. Sonship is  
of five kinds:

Sed notandum quod quot modis dicitur filius, tot modis  
potest intelligi hereditas. Est enim quintuplex filius, se-  
cundum Augustinum (primo Retractacionum, capitulo xxii.), 15  
scilicet, filius naturalis, filius legalis, filius adopcionis, filius  
imitacionis, et filius informacionis. Primo modo Christus  
est Dei filius naturalis (Ioh. vii. 35: *Filius manet in eter-  
num*); et humanitus filius hominis immediatus homini natu-  
rali (ut patet Luc. ii. 7: *Peperit filium suum primogenitum*); 20  
vel est filius eius naturalis mediatum multorum hominum, ut  
David et Abraham (Math. i. *Liber generacionis Iesu Christi,  
filii David, filii Abraham*): et sic filius naturalis dicitur  
creatus vel increatus, primogenitus vel postgenitus, imme-  
diatus vel mediatum. Filius legalis est filius naturalis fratris 25  
primogeniti, respectu fratris primogeniti mortui, secundum  
legem Deut. xxv. 5, 6, tactam superius capitulo xxiii. De

i. by nature,

ii. by law,

27. *tactam*: cod. *tactis*.

12. The reference apparently is to f. 67 C, D, above.

15. There is an error here. In his book *Contra Adimantum Manich.*  
discip. v. 1 (vol. viii. 116 c) Augustin had said, 'Tribus enim modis in  
Scripturis sanctis filiorum nomen accipitur,' in respect, that is, to birth,  
teaching, and imitation. In the *Retractations*, i. 22 (vol. i. 33 E, F) he  
corrects this statement: 'Alios enim quosdam modos sine dubio prae-  
termisimus, sicut dicitur filius gehennae vel filius adoptivus: quae utique  
nec secundum naturam, nec secundum doctrinam, nec secundum imita-  
tionem dicuntur.' Thus the 'filius legalis' is Wycliffe's addition; as are  
also all the examples he gives, with the exception of the reference to  
1 Cor. iv. 15.

27. V. supra, f. 55 B.

70C] filio adopcionis scribitur Gal. iv. 5, *Ut adopcionem filiorum re-* iii. by adoption,  
*ciperemus.* De filio imitacionis, Eph. v. 1: *Estote imitatores* iv. by imitation,  
*Dei sicut filii karissimi.* Unde filius imitacionis non solum  
 dicitur de filio naturali patrem nature consimilis imitantem,  
 5 sed respectu inanimati sive in bonum sive in malum, sive  
 utrumque: in bonum, Ioh. xii. 36, *Ut filii lucis sitis*; in  
 malum, ut 1 Reg. xxv. 17, dicitur, Nabal *filius Belial*;  
 D mixtim, Ezech. iv. 1, \* dicitur propheta, *filius hominis.* Filius v. and by in-  
 informacione: 1 Cor. iv. 14 dicit apostolus, *Ut filios meos* struction:  
 10 *carissimos moneo*: et est similitudo analogica ad filium natu-  
 ralem; nam semen, verbum Dei, seminatum est in animam  
 informati, Deo dante formam gracie; unde 1 Cor. iv. 15,  
*Per ewangelium ego vos genui.*

Et patet primo quod oportet theologum discere novam d. Wherefore,  
 15 gramaticam, logicam, phisicam, et metaphisicam, cum pro- we must learn a  
 ficere voluerit in noticia Scripturarum. Patet secundo, ut new language  
 notat Augustinus (secundo de Concordia Evangelistarum), and philosophy  
 quomodo oportet, concordando Math. primo capitulo, in order to under-  
 et stand the Bible,  
 Luc. tertio capitulo, in loquendo Christi generacionem car- so that, for in-  
 20 nalem, notare quomodo multe persone Veteris Testamenti stance, we may  
 sunt binomie, ut Iacob Israel, Ysay et Yesse: oportet secundo be able to recon-  
 notare quomodo Lucas nunc ascendit per filios naturales, et cile the accounts  
 et nunc per filios adoptivos vel legales: oportet tercio notare given by S.  
 quomodo Matheus quandoque pretermittit parentes me- Matthew and  
 25 dios, intelligendo generacionem et filios mediatos; Lucas S. Luke of the  
 autem capit filios immediatos. Unde signanter et vere descent of Jesus  
 de virtute sermonis dicit Matheus quod pater talis *genuit* Christ.  
 hunc vel illum, Lucas autem quod fuit huius *filius* vel illius;

2. Eph.: cod. Gall.

5. in bonum iuxta correctionem 2dae manus in mar-  
 gine appositam: pro bonum.7. xxv.: cod. 15<sup>o</sup>.

17. August. de Consensu Evangelist. ii. 3, 4 §§ 5-12; vol. iii. par. ii.  
 28 D-32 E: cf. Serm. li. de Concordia Matth. et Luc. 4-9, 17-24,  
 §§ 5-15, 27-35; vol. v. 285 C-290 G, 296 G-301 F. The reference,  
 however, is of the most general character: Wycliffe's first remark does  
 not occur, and his third is only implied, in the places cited. It is worthy  
 of notice that he has not adopted, or at least not mentioned, the mystical  
 explanation given by Augustin of the different numbers reckoned in  
 Christ's genealogy by the two evangelists.

Matheus detegendo quomodo Christus humanitus natura- [70D  
liter descendit ex patribus, et Lucas quomodo humanum  
genus per Christi sacerdocium spiritualiter in Deum as-  
cenderit: et patet solutio apparentis controversie Scriptu-  
rarum. 5

3. Accordingly,  
a. the Christian's  
right to lordship  
must be derived  
by inheritance  
from Christ,

Istis premissis, patet tercio quod oportet omnem lapsum  
predestinatum habere titulum \* ad quodcunque eius domi- 71A  
nium ex iure hereditario derivato a Christo, patre et fratre  
primogenito speciali: patet illud Ioh. i. 12, *Quotquot autem  
receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri*; et se- 10  
cundum apostolum, Rom. viii. 17, *Si filii, et heredes; heredes  
autem Dei, coheredes autem Christi*. Sicut autem anima  
prius naturaliter et essentialiter est quam corpus, sic  
titulus dominandi ex iure hereditario Christi per gratiam  
est prius naturaliter et essentialiter requisitum post lapsum 15  
ad hoc quod quis quomodolibet dominetur. Et hinc dicit  
apostolus 1 Cor. xv. 22, *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita  
et in Christo omnes vivificabuntur*. Et patet secundo quod  
oportet omne genus Dei salvari iure hereditario corre- 20  
spondente filio adoptionis, filio imitationis, et filio informa-  
cionis; cum oportet Deum ex gracia adoptare omnem talem  
in filium, et per consequens oportet ipsum imitari Christum  
in moribus, quod non potest nisi Christo illapso fuerit in-  
formatus. Et sic patet tercio quod triplex ius hereditarium  
spirituale preexigitur ad omne civile vel hereditarium cor- 25  
porale; et pertinet adoptio quadam proprietate ad Patrem,  
imitatio ad Verbum incarnatum, et informacio ad Spiritum  
sanctum. Et istam generacionem tangit beatus Iohannes  
(1 Ioh. v. 1), *Omnis qui credit quoniam Iesus est Christus, ex  
Deo natus est*: et sequitur de tali hereditate, *Scimus quoniam* 30  
*omnis qui natus est ex Deo non peccat*, suppone, forisfaciendo  
quoad regnum, *sed generacio Dei conservat eum*. \* Ecce B  
titulus hereditarius ex genere spirituali: quantam ergo operam  
daremus ad observandam legem patris et fratris nostri Iesu

and  
b. be by adop-  
tion, imitation,  
and instruction,

c. in relation to  
the three Persons  
of the Trinity.

12. autem bis correxi: cod. aut.

27. imitacio: cod. imitatione.



71B] Christi, sine cuius observancia et generacione non possumus quidquam civiliter possidere.

Sed est post illud triple<sup>4</sup> ius hereditarium carnale, ut vir ewangelicus habet titulum ex patre suo, Adam, Noe, et  
5 aliis dominis mundi a quibus descendit carnaliter; sed hoc non potest esse nisi generacio spiritualis precesserit, et sequamur eos in moribus. Unde apostolus, Rom. iv. 16,  
determinat quod filiis imitatoriis Abrahe, et non pure carnalibus, facta est promisso hereditaria tam terre corporalis  
10 de qua septem gentes expulerant, quam terre vivencium figurate ad quam patriarche magis intenderant. *Non*, inquit apostolus, *omnes qui ex Israel sunt, hii Israelite sunt; neque qui semen sunt Abrahe, omnes sunt filii; sed In Ysaac vocabitur tibi semen*: id est, Non qui filii carnis, hii filii Dei, sed  
15 qui filii sunt promissionis, estimantur filii promissionis. Et idem dicitur Gal. iv. 28, 29. Nec dubium de hoc, cum nulla hereditas temporalis datur homini nisi primo a Deo per gratiam.

Si enim politici est discutere de moribus regnaturi, dicitur  
20 indubie quod tunc non pertinet illi discutere quis regnabit, quia non est possibile sine virtute regnare civiliter. Et si queratur in casu particulari, utrum expedicius sit isti regno  
Ciure hereditario vel \* eleccione regem succedere, dicitur quod  
non est humanum leges universales sive perpetuas in istis  
25 tribuere, sed utrobique foret expedicius regnum secundum istam viam succedere, que via duceret ad regem disposiciorem virtute pro regni regimine. Unde ex hoc quod regnicole innituntur universalibus humanis principiis in suis iudiciis, sine attendencia ad legem caritatis que est per se causa  
30 regnandi, sunt pluribus erroribus processu temporis involuti. Lex enim humana, et non divina, facit legistas perplexos; cum nemo potest hereditarie aliquid possidere nisi Deus ipsum elegerit, et ratione successionis hereditarie filii imitationis idem sibi donaverit. Illud autem est ab oculis humanis

4. Thus spiritual generation is antecedent to the natural;

wherefore the promise was not to the natural, but to the spiritual, descendants of Abraham:

and the higher title overrides all considerations of human policy;

for human laws are not eternal or universal,

and have to be checked by the law of charity:

and God controls human arrangements

for reasons hidden from us.

3. est: cod. et.

19. Si: cod. Sic.

11. Rom. ix. 6, 7.

absconditum, cum apostolus (Rom. xi. 33, 34) sic proclamat, [71C  
*O altitudo diviciarum sapientie et scientie Dei; quam incom-  
 prehensibilia sunt iudicia eius et investigabiles vie eius: quis  
 enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit?*

The theologian  
 therefore will  
 lay down no fixed  
 rule with respect  
 to human laws.

Unde videtur mihi quod non est theologi consulti super 5  
 hiis legibus quidquam temere diffinire, sed secundum legem  
 asserere quod melius foret esse omnia communia; et qua-  
 cunque via perfectus fuerit, poterimus orare pro ipso et  
 hortari ut satisfaciatur virtutibus: unde, propter neg\*ligentes D  
 inadvertencias ad legem Dei, variat Deus, propter tradiciones 10  
 humanas, nunc mortibus heredum, nunc conquestibus reg-  
 norum, et nunc in pugnacionibus hominum, tam maiora  
 dominia quam minora. Quando enim persone vel com-  
 munitates ad tantum offendunt Deum suis adinvencionibus  
 quod legi Dei repugnat iniurias impunitas ulterius cumulari, 15  
 necesse est vindictam eius dissipativam iniurie, ad ser-  
 vandum statum ecclesie, distillari. Scio tamen quod ista  
 sententia reputaretur stulticia propter defectum fidei apud  
 seculi sapientes.

## XXXI.

20

## OBJECTIONS:

1. 'A title can  
 only be conferred  
 by that which  
 has a present  
 existence, where-  
 as ancestral right  
 exists only in the  
 past.'

Answer:  
 It right is deriv-  
 able from parents  
 living in the flesh,  
 much more from  
 them who live in  
 the spirit in  
 heaven.

Contra dicta de titulo hereditario carnali adinvento gene-  
 raliter argumentatur quod non valet; primo ex hoc: 'Illud  
 'quod non est, non dat titulum; ius paternum non est,  
 'ergo non dat titulum:' sed benedictus Dominus veritatis qu  
 nos liberavit de istis arguciis. Nam pater noster Abraham, 25  
 Moises, et ceteri patres tam Novi quam Veteris Testamenti  
 iuxta veritatem ewangelicam regnant modo et in seculum in  
 celis cum Christo, eo quod tota personalitas hominis servatur  
 in spiritu (ut hic supponitur); et per consequens si ius  
 humanum sufficit derivare a parentibus viventibus corpo- 30  
 raliter ius hereditatis in filios, multo magis ius celeste, fun-  
 datum in patribus regnantibus in spiritu super tota univer-  
 sitate, sufficit derivare ius ad bona minima in filios \* patri- 72A

2. *altitudo*: cod. *altitudo*.  
 conieci: cod. *græ* (i. e. *gracie*).

15. *repugnat* conieci: cod. *recipit*.

21. *generaliter*

- 72A] santes, specialiter cum interpellant continue apud Dominum capitalem pro liberis sequentibus ipsos in moribus. Quod But in any case the present depends upon the past si degenerant et iuris advocacionis huius sunt expertes, ymmo, sicut generacio omnium iustorum patrum precedencium est
- 5 causa generacionis tam carnalis quam spiritualis succedencium filiorum, sic ius quod tempore suo habent est causa iuris derivati in filios; et patet quod multi patres vel iura eorum nunc sunt, cum *omnia tempus habent*. Omnia ergo nunc as in some wise its cause; elapsa, quantumcunque multum a nobis distiterint quoad
- 10 tempus, dum tamen ordinata sunt ante succedere in ordine ad futura, sunt quodammodo illis cause. Et hinc in antiquitate primogenitorum et aliorum priorum tempore, ex causacione, quedam dignitas est stabilita; unde succedentes debent naturaliter inpendere honores patribus.
- 15 Et super isto fundatur lex peccati originalis. Nam sicut and this is the reason of original sin, naturale est quod culmi et arborum frondes vivant et floreat per virtutem derivativam a stipite vel radice, sic naturale est every following generation taking its character from its first father. quod tota generacio successiva virtutem aut infeccionem recipiat a patriarcha qui est principium illius generis: hoc
- 20 tamen non capiunt gramatici, qui non concipiunt quod tota successiva generacio sit quoddam unum cuius omnes partes se iuvant pro suo tempore. Sicut enim de lege nature est For Adam by his fall failed to transmit original righteousness to his descendants, B\* quod Adam ex observancia innocencie causaret in sua sobole naturalem iusticiam, sic eadem lege sequitur quod
- 25 Adam deficiens a pura innocencia deficiat a derivacione originalis iusticie; et originalis defectus in posteris, quem and this original failing, produced by each man in himself, is original sin: quilibet proprium in se causat, cum prevaricatione potestaria, vocatur peccatum originale contractum; et (sicut supra dixi, capitulo xxi.) *filius non portabit iniquitatem patris*
- 30 nisi propriam addiderit ad minimum materialiter communicando. Sicut ergo rationale est quod filius participet he lacks his share in original righteousness because his father lost it. in iusticia a patre derivata, sic rationale est deficere a participacione illius iusticie, deficiente suo principio. Et Wherefore it is necessary that the second Adam sicut primum Adam oportet redimere per secundum Adam

27. *potestaria*: cod. *pria*.29. *xxi*. supplvi.32. *in*: cod. *a*.

8. Eccl. iii. 1.

29. V. supra, f. 49 D; Ezek. xviii. 20.

should supplant  
the first,

restoring him to  
grace, but not  
to original  
righteousness ;

for grace is the  
gift of the new  
birth :

so that,

a. God could not  
restore mankind  
to original  
righteousness,  
since Christ must  
be the head of a  
new stock,

b. born to him  
in spiritual  
sonship.

c. The law of  
original sin ex-  
emplifies human  
forfeiture and  
restitution.

2. 'On our show-  
ing, the same  
merits and sins  
must be restored  
numerically,  
whereas the past  
cannot be re-  
called :

sui generis, sic oportet illum secundum Adam temporali [72B  
origine supplantare primum Adam dignitate primogeniture,  
et constituere novam radicem nove generacionis spiritualis  
per gratiam.

Et patet quomodo, primum Adam restituendo ad gratiam 5  
sed non ad originalem iusticiam (cum revocacio preteriti  
non fuit possibilis), necesse est quod non restituatur ad  
originandum originalem iusticiam in suis posteris, sed oportet  
quod illam vel sibi equivalens capiat a priori. Et hoc est  
quod Ioh. i. 12-14 dicitur de hiis qui *non ex sanguinibus*, 10  
vel ex carnalibus volicionibus maris et femine, *dedit Deus  
potestatem filios Dei fieri* per Verbum incarnatum, *plenum  
\* gratie et veritatis*, de cuius plenitudine nos accepimus. c  
Et hoc est quod idem Verbum dicit Ioh. iii. 5, *Nisi quis  
renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in* 15  
*regnum Dei*; cuius regeneracionis figura est baptismus  
fluminis: et istam novam spiritualem regeneracionem me-  
minit apostolus, 1 Cor. xv. 22, *Sicut in Adam omnes mo-  
riuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur*. Unde primo-  
genituram attribuit sibi, ibidem, Rom. viii. 29 et Coll. i. 18. 20  
Et patet quare Deus non potuit reintegrare Adam terrenum  
ut originaret in liberis naturalem iusticiam, cum originem  
omnis succedentis iusticie oportet esse Christum, qui recti-  
ficat primum Adam, sic quod, habita nova radice, habeatur  
proporcionabiliter novum genus. Patet eciam, cum iste Pater 25  
non gignit carnaliter, quod omnem salvandum oportet esse tri-  
plicem eius filium spiritualem. Patet tercio quod ista lex est  
exemplum forisfacture secundum legem humanam, quomodo  
racionabiliter filii exhereditantur in patribus, et quomodo non  
est restitucio possibilis nisi primo per gratiam Salvatoris. 30

Secundo principaliter obicitur per hoc quod 'videtur ex  
'dictis idem ius, eadem merita, et eadem peccata in numero  
'redire post sui disicionem; quod videtur impossibile cum  
'instans vel tempus individuans non potest redire: et

26. oportet in margine correctum, pro patet.

20. Ibidem: ver. 23.

720] 'consequencia sic probatur quod peccans post gratiam  
 'baptismatis perdit tam ius quam dominium, dum incidit in  
 D 'mortale; et propter revocationem \* ad gratiam per peni-  
 'tenciam tam ius quam dominium reviviscit: ymmo, de  
 5 'iure hereditario sopito ante gratiam baptismalem, videtur  
 'mirabile quomodo generatur defunctis parentibus, quia  
 'gratia baptismalis per se non generat nisi pure dominium  
 'ewangelicum, non civile; et conformis videtur ratio de  
 'merito et peccato.'

'consequently  
 right and lord-  
 ship are lost and  
 restored by indi-  
 vidual desert,

'not by any heredi-  
 tary title.'

10 Hic notandum quod loquendo de ista materia necesse est  
 tres methaphisicas supponere: primo quod omne preteritum  
 et futurum existit pro suo tempore; secundo quod omne  
 totum integrum sit sue partes coniunctim; et tercio quod  
 accidens respectivum potest dici idem numero, quoad tempus  
 15 vel instans generacionis, quoad materiam, vel commixtim.

a. *Distinctions  
 as to the terms.*

Istis suppositis patet propositum quoad quodlibet horum  
 trium. Sicut enim instans numero quoad subiectum manet  
 perpetuo, sic omnia eadem peccata in numero redeunt, dum  
 Petrus predestinatus prius in gracia recidivat; et omnia  
 20 merita sui patris mortua reviviscunt, posito quod salubriter  
 resipiscat. Et hinc dictum est supra, decimo capitulo, quod  
 oportet spiritualiter resurgentem resurgere in tanta gracia  
 a quanta ceciderat, vel maiori. Nam omnia merita que  
 umquam fecit, totale sunt unum meritum, pro quo est per-

b. *Answer to the  
 Objection:*

As a moment re-  
 mains perpetual  
 in respect of its  
 subject, so do all  
 sins return in the  
 state prior, and  
 all merits of one's  
 father in that  
 posterior, to  
 grace received.  
 A man is restored  
 to the same stage  
 of grace as that  
 from which he  
 fell:

25 petue premiandus; et proporcionabiliter de peccatis vel de  
 meritis in prescito. Absit a iusto Iudice quod militem  
 suum qui pro maiori parte vite sue super hostibus in causa  
 73A Domini triumphavit, et prope finem \* vite semel devicto, tercio  
 graciosae resurgit et in observancia mandatorum per horulam  
 30 perseverat, tantum pro agone illius horule tam parce pre-  
 miet; quin potius pro omni virtuosa milicia qua in armis  
 Domini militavit.

his former merit  
 is reckoned to  
 him if, after

sin, he repent  
 and persevere.

Redeunt ergo opera meritoria tam quoad subiectum quam  
 quoad fructum; quod patet ex positis terminis: cum pro  
 35 tempore secunde gracie redit quod idem Petrus meretur

Works of merit  
 therefore are  
 restored with re-  
 spect both to  
 their subject and  
 their fruit,

albeit not with  
respect to time.

hanc vitam eternam quam meruit ante casum, et interim pro [73A  
tempore casus cessavit quod talem promeretur; nec solum hoc,  
sed redit quod Petrus vitam eternam meretur pro omni vita  
meritoria quam vixerat ante casum: non tamen redit eadem  
vita vel operatio quoad tempus, sed fructu et subiecto. Et 5  
correspondenter dicitur de peccato: nam quotquot peccata,  
quantumcunque gravia, precesserunt, dum tamen succedit ca-  
ritas in eodem peccante, in qua finaliter perseverat, Deus nul-  
larum iniquitatum illarum ad puniendum perpetuo recordatur.  
Et hinc dicitur 1 Petr. iv. 8, quod *caritas operit multitudinem* 10  
*peccatorum*: sed intelligitur de illa caritate que supervenit vel  
succedit, et non de ista caritate presciti que culpam ex-  
tinguentem gratiam antecedit; et sic intelligitur illud Psalm.  
xxxii. 1, *Beati quorum tecta sunt peccata*.

c. Cautions  
against infer-  
ences misapplied

Nec oportet timere instancias sophisticas, quas emuli 15  
Scripturarum obiciunt de vicio cecitatis; 'Si,' inquit,  
'peccata Petri sunt tecta vel operata, tunc sunt; et si Petrus  
'\* tunc meretur beatitudinem propter vitam preteritam, tunc B  
'sequitur illam esse:' cum concedi debet utraque pars con-  
sequencie; cum tam peccatum tectum quam meritum pre- 20  
miatum est pro suo tempore, modo in fructu, et prius in  
effectu. Nec sequitur, 'Christus nunc liberat nos per mortem,  
'passionem, vel ascensionem suam, ergo nunc moritur, pati-  
'tur, vel ascendit': sed bene sequitur quod nunc liberat  
nos propter hoc, quod suo tempore moritur, patitur, vel 25  
ascendit; et sic semper manet fructus meriti Christi in  
fructibus quem ante tempore suo gignit. Et patet quomodo  
Lincolniensis, ponens quod eadem peccata redeunt in pec-  
cante, et alii doctores, ponentes quod non redeunt eadem  
numero (supple, secundum individuacionem temporis), sen- 30  
tencialiter sunt concordēs. Notandum tamen quod infans  
ante baptismum non habet actualiter ius ad aliquid; sed  
post baptismum parentes, quorum merita sunt in celis, cum

or logically fal-  
lacious.

1. Verba et interim pro tempore casus cessavit in margine superiori sunt addita 2da manu; cessavit vero et in codice ipso exstat. 2. talem: cod. itali. 3. meretur addidi. 13. intelligitur conieci: cod. inter. 14. xxxi.: cod. 3ii. 16. Scrip- turarum conieci: cod., ut videtur, scripcionaliter. Cf. autem locutionem consi- milem, supra, p. 28, ll. 19, 20. 19. cum inter columnas additum 2da manu. pars addidi. 27. fructibus (i. e. fruct9): cod. fruct9.



73B] gracia infusa et principio politico de successione hereditaria, gignunt civile dominium in effectu quod parum sopitum fuit in causis propinquis.

- Sed tercio obicitur per hoc 'quod nullum ius generis  
 5 'hominis foret perpetuum, eo quod foret in quolibet sup-  
 'posito illius generis per defectum originalis iusticie inter-  
 'cisum: consequens contra Scripturas plurimas. Nam  
 'Num. xviii., ubi Deus tribuit mercedem pro laboribus sacer-  
 'dotibus et Levitis, sepe dicit quod habebunt talia regimine  
 10 'sempiterno et iure perpetuo. Cum ergo nulla pars Scrip-  
 'ture \* potest veritate deficere, videtur quod possessiones  
 'huiusmodi non fuerant per peccatum mortale originale vel  
 'actuale in sacerdotibus intercise; et sic staret dominium  
 'cum mortali.' Hic dicitur quod necesse est sacerdotes  
 15 Levitici generis habere perpetuo premia pro suo ministerio  
 repromissa; et per consequens iure perpetuo, ut Scriptura  
 sentenciat, non solum iura colligendo parcialia tocus gene-  
 ris, que integrant aggregative unum ius perpetuum, sed in  
 quolibet predestinato Levitici ad promissum; ut Moises et  
 20 Helias, qui sine ficticia apparuerunt de Verbo sibi in trans-  
 figuracione Domini (Math. xvii. 3), habent iure perpetuo  
 primicias, oblaciones, et decimas, cum similibus que Veritas  
 repromisit. Nam nunc regnantes in celo dominantur omni-  
 bus essentiis quas unquam habuerant; et aggregatum ex  
 25 omnibus dominabilibus succedentibus manet perpetuo, sicut  
 et illi habent perpetuum ius ad illud. Et cum idem sit  
 iudicium de sanctis ceteris, patet quomodo Deus manet  
 universaliter fidelissimus in promissis.

3. 'Our theory denies the perpetuity of any right,

'whereas such rights were plainly granted by God to the priests and Levites.'

Answer:  
The grant to the priests assuredly was in perpetuity,

for they now enjoy it completely

in the heavenly kingdom,

with the other saints to whom the promise was given.

For the promise to the patriarchs was not of temporal lordship, since they to whom it was specially made lived as strangers and pilgrims on the earth:

Unde non est putandum quod Deus promisit patriarchis  
 30 terram Israel ad civile dominium hic in via, cum Abraham,  
 Ysaac, Iacob, quibus specialiter facta est promissio huius  
 terre, viarunt peregrinando penaliter, tale dominium non  
 spectantes, sicut notat apostolus, Hebr. xi. 8: *Fidelis*, in-  
 quit, *vocatur Abraham, obedivit in locum exire quem accepturus*  
*erat in hereditatem*, \* *et exivit nesciens quo iret*. Patet historia  
 Gen. xii. Unde sequitur in textu apostoli: *Fide demoratus*

*est in terra repromissionis, tamquam in aliena, in casulis habitando, cum Ysaac et Iacob coheredibus promissionis eiusdem.* [73D

the kingdom for which they looked is in heaven.

Causa autem longanimitatis horum patrum fuit, quod sciverunt se regnuros in celis cum Domino, et per consequens dominari perfecte terre illius et eciam toti mundo, ut patet 5 superius nono capitulo. Unde sequitur in textu apostoli: *Abraham expectabat fundamenta habentem civitatem, cuius artifex et conditor Deus*; que civitas est celestis Ierusalem, ut patet Gen. xii. *Iuxta fidem*, inquit apostolus, *defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus, sed a longe eas* 10 *aspicientes et salutantes et confitentes quia peregrini et hospites sunt super terram. Qui enim hoc dicunt, signant se patriam inquirere*, non sublunarem de qua exierant, sed celestem.

As Jacob

Et istam sententiam vellem potentatus attendere. Iacob quidem, cui promissum est, Gen. xxviii. 13, *Terram in qua* 15 *dormis dabo tibi et semini tuo*, quando introductus est ad Pharaonem interrogantem, quot sunt dies annorum vite sue, sic signanter respondit: *Dies peregrinationis vite mee centum triginta annorum sunt, parvi et mali; et non pervenerunt usque ad dies patrum meorum, quibus peregrinati sunt* (Gen. xlvii. 8, 20 9). Illud notat apostolus, quomodo iste sanctus patriarcha, particulariter \* modificando, responderat Pharaoni iuxta sen- 74A tenciam questionis, sciens se habere dies plurimos in terra vivendum; qui non sunt dies peregrinationis *parvi et mali*, sed dies una amplissima melior quam mille hic in via. Si, 25 inquam, potentatus nostri pollerent hac fide, tunc non tam frustra quererent hic *manentem civitatem*, scriptis hominum impossibilibus innitentes; quibus dicitur, 'Do et concedo' 'in perpetuum tibi et heredibus tuis datam terram, reddendo' 'inde annuatim granum piperis sive rosam:' sed hereditatem 30 celestem inquirerent, de qua Dominus capitalis dat cartam

accounted the days of his life on earth to be few and evil

by comparison with the future promise;

so should our potentates give up

their vain pretension of making 'grants in perpetuity' on earth,

and seek the eternal inheritance of the whole

3. *longanimitatis* in cod. deest; stant autem in margine superiori verba *longanimitatis patrum fuit*.

6. V. supra, f. 20 C, &c.

9. Ver. 13, 14; cf. 16.

28. The terms of the alternative grants are closely modelled on the formulae of medieval charters.

7. Hebr. xi. 10.

27. Hebr. xiii. 14.

74A] certissimam (quia libro vite inscriptam), qua concedit, pro  
 momentaneo servicio fideli, hereditate perpetua totum mun-  
 dum, reddendo sibi continue servitium delectabilissimum,  
 quod totius mundi regnatio necessario comittatur.

universe to be held of God by the surest charter on the condition of continual and delectable service.

5

## XXXII.

Cum superius capitulo xxviii. dictum sit quod servi debent OF SERVICE.  
 dominis obedire, dubitatur si domini conformiter ad legem

Christi exhigant huiusmodi servitutem. Pono quod servus Distinction:  
 in proposito capiatur pro servo civili sive mancipio, qui Slaves are either civil (by purchase, capture, or birth),

10 vel emitur, vel vivens servatur in exercitu superatus, vel de  
 tali prosapia procreatur. Ille autem qui naturaliter habet or natural (by disposition).  
 corporis ruditatem et ingenii exilitatem vocatur aput philo-  
 sophum, primo Politicorum capitulo iii., naturaliter servus,  
 quantumcunque generosus fuerit reputatus.

B Loquendo vero de servo aliquo modo trium \* modorum With respect to the former sort, 1. it is argued that slavery is lawful, a. because it is lawful to put a man to death for crime, and slavery is a less penalty than death;  
 priorum, videtur quod sit licitum hominem constringere ser-  
 vituti. Nam, ex xxvi. capitulo, rationale est et iuri divino  
 consonum plectere hominem ad tantum in perpetuum de-  
 linquentem; sed longe minor pena est servitus quam mors;  
 20 ergo contingit hominem tantum delinquere quod propor-  
 cionalis pena sit servitus. Et per idem contingit hominem  
 tantum delinquere quod totum genus suum sit dignum in  
 servitutem redigi. Ille ergo qui iuste posset captivum suum  
 occidere, iuste posset et pie in servitutem redigere, cum per  
 25 accidens habet instinctum naturalem sic facere, et instinctus  
 huiusmodi non potest esse obvius rationi. Confirmatur ex  
 hoc quod omne quod potest bene fieri potest aliquod agens  
 bene facere, sed servilis subieccio passiva potest bene fieri  
 (ut patet Deut. xxviii. capitulo, 48), ergo agens potest ipsam  
 30 bene exigere.

so that it may be right to enslave a great criminal's posterity;

besides, that which may be beneficial to suffer may also be beneficial to inflict.

Item omnis insolencia indomita, legi Dei contraria, est per  
 suum contrarium rationabiliter refrenanda; sed dominium b. License must be punished by its opposite,

22. tantum addidi.

6. V. supra, f. 65 B.

13. Arist. Polit. i. 5.

17. V. supra, ff. 60 D, seqq.

secularis superbie, qua quis recognoscere obliviscitur sui [74B  
servitutem et dominium Dei sui, est huiusmodi insolentia;  
i. e. by slavery; ergo debet per contrarium refrenari: sed constat quod contra-  
rium est civilis servitus; ergo ita est populus in casu rationa-  
biliter castigandus. In cuius signum Iudei, qui (Ioh. viii. 5  
as we are taught by the history of the Jews. 33), menciendo Veritati dixerunt, *Semen Abrahe sumus, et nemini servivimus unquam*, captivati sunt per Titum et Vespesianum abiectissima servitute. Serviebant enim Egipciis  
\* servitute satis dura, ut patet Exod. i. 11-14; sed et C  
Gen. xxxvii. dicitur, *In servum venum datus est Ioseph*: 10  
unde et illam servilem captivitatem (de qua 4 Reg. xxiv.)  
predicit eis Ieremias, xxxviii. 18-23: sed pessima servitus et  
captivitas fuit qua per Tytum et Vespesianum fuerant usque  
hodie captivati. Cum ergo Deus nichil ordinat in effectu  
nisi quod eius instrumentum potest bene facere, sequitur 15  
quod dominus civilis potest fratrem suum servituti civili  
meritorie mancipare.

c. The apostles  
had no fear of  
exposing them-  
selves to servi-  
tude;

indeed they ex-  
pressly approve  
it by making  
rules for its  
governance.

Item apostoli post missionem Spiritus sancti, parati mori  
pro fide Christiana timerent potentatus seculi reprehendere,  
quos sciverunt mancipare Christianos civiliter servituti, si 20  
talis per se foret adicio legi Dei contraria vel peccatum,  
sicut per se evidet cuicumque pio theologo; sed modo appro-  
barunt servitutem huiusmodi, dantes legem quomodo do-  
mini debeant tractare civiliter servientes, ut patet de servis  
in locis superius allegatis: ergo hoc non est contrarium 25  
legi Christi, et per consequens non est peccatum. Et  
confirmacio illius est quod apostolus, epistola ad Phile-  
monem, 14, scribit sibi de servo suo fugitivo, ut patet ratio  
quomodo ipsum genuit in vinculis, utens eius servicio et  
remittens domino: *Consilio*, inquit, *tuo nichil volui facere*. 30  
Ecce quod sanctus apostolus non restitueret servum ad cul-  
pam alterius abutentis. Nec peteret consilium super per se

11. 4 Reg.: cod. 3 Reg. 19. Christiana conieci: cod. Christi non. 21. adicio:  
cod. addicio. 27. Philemonem: cod. Philomonem. 30. domino: cod. divino.

10. Gen. xxxvii. The quotation is taken from Psalm cv. (Vulg. civ.) 17.

74C] malo, sed potius preciperet peccatum dimittere, cum tam  
 D fidu\*cialiter scribit sibi in aliis imperando. Unde narrant  
 doctores notantes historia<sup>8</sup> quomodo quidam sanctus epi-  
 scopus Paulinus subiecit se ipsum servituti cuiusdam tyranni  
 5 pro filio cuiusdam vidue Christiane.

In oppositum sic: Omne quod est lege nature contrarium <sup>2. On the other hand,</sup>  
 est iniustum, sed omnis homo ordinatus est ex institutione <sup>3. Slavery is contrary both to the law of nature, which ordains that man must serve God alone,</sup>  
 primaria soli Deo servire, ergo conclusio. [Minor videtur ex  
 hoc quod omnis homo ordinatus est ex institutione primaria  
 10 soli Deo servire; ergo nemini licet infringere illam legem,  
 specialiter cum libido dominandi et impedicio a cultu Dei,  
 seu divino, inseparabiliter comitantur civiliter dominantes;  
 et indubie utrumque istorum manifeste sapit peccatum.]  
 Confirmatur ex hoc quod omnis homo naturaliter appetit <sup>and to that which implants in every creature a desire for freedom.</sup>  
 15 libertatem, quod non esset nisi libertas esset de lege nature,  
 ergo et de lege Dei. Unde argumentum est universale  
 experimentale satis evidens, in tantum quod a feris et  
 volucribus est quedam libertatis maneries appetita. Avis  
 enim plus appetit circumvolare in deserto famelica, quam  
 20 coacte includi cum quantumcunque delicato cibo in cathasta  
 aurea: et proporcionabiliter est de feris.

Item omnis homo tenetur de lege Christi diligere proximi- <sup>6. We must love our neighbours, and thus our slaves, as ourselves;</sup>  
 mum quemlibet ut se ipsum (ut patet Math. xxii. 39); omnis  
 servus est proximus omni civili domino (ut patet superius  
 75A tractatu primo, capitulo ii.); ergo omnis civilis \* dominus  
 tenetur diligere quemlibet servum suum ut se ipsum: sed ab <sup>but slavery is abhorrent from our own instincts;</sup>  
 instinctu nature habet omnis dominus aufugere servitatem  
 (ut patet proximo), ergo de lege caritatis tenetur nulli fratri <sup>and therefore</sup>

8. soli: cod. sibi.

3. The legend of S. Paulinus of Nola's voluntary captivity to a kinsman of the king of the Vandals forms the subject of one of Gregory's Dialogues, lib. iii. 1; Opp. 2. 277-281. It is however disputed to which of more than one Paulinus the story refers: see Alban Butler, Lives of the Saints, vi. 306, note; ed. 1847.

8. *Minor*, etc. The following sentence, which I have enclosed in brackets, must be misplaced. The minor premise of the preceding syllogism, instead of being proved, is here taken as the major of another argument irrelevant to the present purpose.

we ought not to force it on anyone.

in Christo servitutem indicere. Confirmatur ex regula [75A] Christi, Math. vii. 12, *Omnia quaecunque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis*; sed omnis homo naturaliter vult non redigi in servitutem humanam, ergo debet nullum confratrem suum in servitutem redigere. Quis, queso, regulatus 5 ratione non appeteret libertatem, qua contemplative Deo serviret, et liberius, postpositis operibus servilibus, etiam secundum vitam activam meritorii? Et hinc dicit apostolus, 1 Cor. vii. 21, 23, *Si potes fieri liber magis utere. Noli servus fieri hominum*. Cum ergo de lege indispensabili, qui- 10 libet debet facere fratri suo quicquid ille debet rationabiliter ab ipso velle fieri, et quilibet servus debet velle rationabiliter manumitti, videtur plane sequi ex principiis ewangelicis quod nemo debet coacte proximum in servitute detinere.

c. If to the Hebrews perpetual slavery was forbidden, much more must it be forbidden to Christians,

Item in lege veteri fuit inter Hebreos perpetua servitus 15 interdicta; lex nova est omnino spiritualior, et confederatio cognacionis spiritualis in Christo perfectior; ergo in lege nova debet amplius interdici. Argumentum patet Ex. xxi. 1, 2, ubi sic dicitur: *Hec sunt iudicia que propones eis. Si emeris servum Hebreum, sex annis serviet tibi; in septimo egre- 20 dietur liber gratis*: quod si voluerit \* propter affectionem uxoris B aut filiorum gratis servire, tunc coram iudicibus perforabitur auris sua et serviet tibi pro tempore perpetuo, sed non pro toto genere. Et hinc Salomon, qui maxime civiliter dominatus fuerat Israel, non redegit in servitutem personas sui 25 generis: 3 Reg. ix. 22 scribitur de filiis Israel, non constituit Salomon servire quemquam. Et minor argumenti ex hoc evidet, quod omnis Christianus est frater, soror, et mater Christi (ut patet Math. xii. 50, et exponitur tractatu primo, capitulo —) et per consequens generis nobilissimi spiritualis, 30 quod indubie est melius corporali: et hinc dicit Petrus quod Christiani sunt *genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis* (1 Petr. ii. 9); et hoc intendit apostolus, 1 Cor. vii. 23, quando dicit *Precio empti estis; nolite fieri servi hominum*. Cum ergo Christus perfectissime 35

who are of the kindred of Christ,

being freed by him.



75B] liberavit genus Christianorum cur forent servi? Et conservi non debent ab eis exigere servitutem, specialiter cum minus debent intendere civili dominio sub lege gracie quam perante.

5 In illa materia indubie tenendum est ex principiis legis Christi quod, sicut Christianus potest meritorie subici servituti, sic confrater potest ab ipso meritorie servitutem exigere: tri-  
 plex autem causa principii colligitur ex Scriptura; prima ad peccata preterita deplangendum, secunda ad meritum inse-  
 10 rendum, et tertia ad vicia precavendum. Prima, inquam, est ut homo habeat occasionem deflendi lapsum humani  
 C generis, cum occasione eius fuit \* servitus introducta. Unde Augustinus, undecimo super Genesim ad litteram, 22, notat quomodo Gen. ix. 25 Cham, qui non velavit verenda patris  
 15 sui, primo in toto corpore Scripture nomen servi accepit: *Maledictus*, inquit, *Chanaan puer; servus servorum erit fratribus suis*. Unde et tota generacio gencium maxime innitebatur civili dominio, addicens servituti tam genus proprium quam Hebreos. Et illis gentibus fuerunt maxime civiliter  
 20 dominantes. Unde Abraham, Gen. xviii. 6, 7, convivando angelos tres, dixit Sare, *Festina, tria sata simile commisce et fac subcinericios panes: et ipse ad armentum cucurrit et tulit inde vitulum tenerrimum*; et sic butirum, lac, et vitulum quem coxit, posuit coram eis. Eodem autem tempore regnavit  
 25 multa facesia et dominativa civilitas inter gentes: unde Gen. xl. 1-3 legitur quomodo duo eunuchi Pharaonis, quorum alter preerat pincernis et alter pistoribus, missi sunt ex mandato regis in carcerem militum; talis autem modus dominacionis civilis non legitur in Hebreis. Et patet Gen.  
 30 x. 6, quomodo de Cham descendunt Egipcii: unde, quia capitales illius generis fuerunt dominaturi et inferiores subdendi servituti, ideo hec est una causa quare Noe prophe-

8. *principii* conieci: cod. *primi*.

27. *alter*: cod. bis *aliter*.

13. August. super Gen. ad Litt. xi. 37. § 50: vol. iii. par. i. 293 E, F. But the reference here is solely to the fall of Adam, not to the sin of Ham.  
 23. Ver. 8.

tavit non Cham servum futurum in propria persona, sed [75C  
Chanaan natum eius.

ii. for the ex-  
ercise of  
humility;

Sicut ergo prima causa subieccionis servilis est dolor  
\* et penitencia, sic secunda causa est humilitas et obediencia D  
meritoria. Unde Eph. v. 5, 6: *Servi obedite dominis carna-* 5  
*libus cum timore et tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut*  
*Christo; non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes,*  
*sed ut servi Christi facientes voluntatem Dei.* Ecce quod de  
voluntate Dei est quod Christiani serviant terrenis dominis,  
non finaliter gracia illorum, sed gracia Christi qui precipit 10  
humilitatem, pacienciam, et obedienciam; ideo, cum ipse sit  
ubique presens, retribuens observantibus mandata infalli-  
biliter pro labore in dominorum temporalium absencia, sicut  
in eorum oculis fideliter deservirent, cum capitalis Dominus  
semper intuens non potest fraudare de premio: aliter enim 15  
non discerent Christiani quomodo Christus sit *mitis et humilis*  
*corde*, Math. xi. 21; nec Luc. xxi. 19, *In paciencia vestra*  
*possidebitis animas vestras.* Et sic dici posset quod Christus  
habet inobedientes discipulos. Ideo 1 Thim. vi. 1 precipit  
apostolus honorare dominos *ne nomen Domini et doctrina* 20  
*blasphemetur.*

and  
iii. to curb pride:

Tercia causa est ut servitus sit frenum superbie atque  
inobediencie, et occasio tollendi scandalum exactorum. Et  
hinc Deus dedit filiis Israel in furore regem, ut tangitur vi.  
et xxvii. capitulis. Istam eciam causam tangit Petrus 25  
(1 Petr. ii. 19) quia, ut dicit, paciendo ab iniustissimo propter  
Christum est passio meritoria superans eorum maliciam.

b. with the con-  
dition that lords  
i. be in charity,  
ii. love their  
slaves,

Sed, quoad dominos, oportet indubie quod sint in \* cari- 76A  
tate, quia aliter non forent domini alicuius; et per consequens  
oportet secundo quod diligant servos ut se ipsos, quia sine 30  
universali dileccione Christi non inest caritas, ut patet Rom.  
xiii. 9, 10. Ex quo tercio sequitur quod non exigerent ab  
eis ministerium, nisi eis utile vel ad suum vel alterius meri-  
tum; et per consequens non subtraherent eos a cultu Deo

and  
iii. employ them  
to useful service,

20. *et doctrina* in margine additum ada manu.

25. *et xxvii.*: cod. 28.

76A] debito. Et patet quod, sicut conquestus sit civile dominium super fratrem, vix habetur sine peccato: quia solum naturaliter servus ad sui stulticiam refrenandam, vel activus indispositus ad vite perfeccionem propter premium cumulan-  
 5 dum, debet subici servituti a domino caritative hec exequente, <sup>to carry out the right object of slavery.</sup> gracia huius finis. Unde ad Eph. vi. 9: *Et vos, domini, eadem facite illis*, remittentes minas, scientes quia Dominus illorum videt, qui est in celis, et personarum accepcio non est apud Deum. Ex quo patet quod ex lege caritatis domini  
 10 debent obedire et servire fideliter servis suis, licet civiliste illud derideant. <sup>They must serve their slaves,</sup>

Et patet ad primum argumentum in oppositum quod  
 necesse est occasione lapsus tollerare iniurias et subire pen-  
 litates que statui innocencie repugnarent: ideo (ut dictum  
 15 est tractatu primo, capitulo v.) Deus habet leges alias re-  
 pugnantes, tamen utraque est bona pro suo tempore. Ad  
 secundum dicitur quod dominus non debet facere servo suo  
 nisi sicut rationabiliter debet velle sibi fieri in casu consimili:  
 unde sicut ocians debet velle se excitari ad operam, frene-  
 20 ticus debet velle obligari ne inferat sibi dampnum; sic debet  
 B quilibet \* servus velle. Ad tercium patet quod domini  
 Christiani non debent appetere servitutes propter libidinem  
 dominandi, sed specialiter propter honorem Dei, ad casti-  
 gandum vel proficiendum spiritualiter servis suis, et per  
 25 consequens ad edificandum ecclesiam: et sic dominari civi-  
 liter est onus magnum, ut dictum est superius xxii. capitulo;  
 cum domini debent rationem reddere de custodia et qua-  
 cunque negligencia circa servos, et sic micus tractarent eos  
 quam gentiles domini vel patres Veteris Testamenti; nisi  
 30 forte ex rebellione obstinati plus severitatis exigèrent, quod  
 grave est homini iudicare cum fastus seculi excecet iudi-  
 cium.

6. *Eph.* correxi: cod. *Phil.* 15. *primo* in margine suppletum 2da manu.

## XXXIII.

FURTHER CON-  
SIDERATIONS  
TOUCHING  
SLAVERY:

1. No one should  
be ashamed of  
being a slave;

Ex istis patent aliquæ veritates: prima, quod homo non debet verecundari condicionem servilem sed equanimiter tollerare. Patet ex hoc quod ewangelium hoc requirit, et servitutis officium est divinum ministerium: unde Luc. 5 ix. 26 dicit Veritas, *Qui me erubuerit et sermones meos, hunc Filius hominis erubescet cum venerit in maiestate sua*; et hinc dicit apostolus, Rom. i. 16, *Non enim erubesco ewangelium*. Sicut enim nemo debet erubescere de logica vel methaphysica ewangelii, aut veritatem ewangelicam predicare, etsi 10 politicis ignaris reputetur stulticia; sic nemo debet propter exprobracionem de servili prosapia dimittere verbum Dei. Et hinc dicit apostolus, 1 Cor. vii. 21, *Servus vocatus es? non sit tibi cure*.

for  
a. Christ took  
upon himself  
the form of a  
slave,

Et moveret ex hoc quod Christus servilem naturam \* pro 10 nostro amore sustinuerit, et operibus servilibus se subiecit: Phil. ii. 7, *Christus exinanivit se ipsum, formam servi accipiens*; et Math. xiii. 55, *Nonne est filius fabri?* et Ioh. xiii. 4, 5 linteo se precinxit et misit aquam in pelvim et lavit pedes discipulorum. Notandum tamen quod Christus fuit 20 servus servorum a ministerio, non ab exaccione civili, quia vita activa tam abiecta exacta non erat sibi consona: civilitatem itaque omnimode detestatus est. Secundo moveret, quod Christus in approbacionem humilis prosapie non milites, 25 nobiles, vel potentes elegit discipulos, sed ignobiles et contem-  
tibiles, ut confunderet mundi superbiam, ut dicit apostolus, 1 Cor. i. 27, 28. Unde beatus Ieronimus, epistola ad Paulinum, capitulo iv.: *Rustum Petrum, rusticum dicimus et Iohannem*.

b. he chose his  
disciples not of  
noble

but of simple  
men;

21. ab exaccione ex emendatione in margine adiecta: in textu vero exstat ab executione deletum.

27. Hieron. ep. l.; vol. iv. par. ii. 570: . . . Nisi forte rusticum Petrum, rusticum dicimus Iohannem; quorum uterque dicere poterat, Etsi imperitus sermone, non tamen scientia. Iohannes rusticus, piscator, indoctus? et unde illa vox, obsecro, *In principio erat Verbum?* Wycliffe, it will be seen, misses the irony of S. Jerome's language.

76C] *Iohannes*, inquit, *rusticus et piscator indoctus?* et unde illa  
*vox, obsecro, In principio erat Verbum*, etc.? Tercio moveret  
 ad idem, quod parentum abieccio non subiacet filii potestati,  
 sed ingenuitas virtutis ex propriis; cum gracia Christi elicita  
 5 exhinc est magis laudabilis: cum, iuxta philosophorum  
 principium, propter nobis possibile et non propter illud quod  
 non est in potestate nostra sumus laudandi racionabiliter  
 vel culpandi. Scio tamen quod parentum nobilitas patri-  
 santibus est ad laudem, cum in statu innocencie homo illud  
 D bonum nature naturaliter habuisset. Et hinc quodam \* nat-  
 urali instinctu, sed in facto, plus appreciatur generacionis  
 nobilitas quam propria virtuositas; plus naturalis solercia  
 quam sciencia laboriose quesita: quod indubie sapit fastum,  
 unde quicumque quoad virtutem a patre Christo degenerat  
 15 est ex generis nobilitate magis verecunde dampnabilis.

Secunda veritas est: Summa ingenuitas atque libertas  
 Christiani quoad corpus et animam est observancia caritatis.  
 Quantum ad generis nobilitatem, patet quod commune est  
 omnibus Christianis carnaliter procreari de nobilissima  
 20 parentela; nam omnes ex patre Adam, omnes processimus  
 corporaliter de parentela nobilissima: unde quilibet Chris-  
 tianus potest dicere sine ficticia quod processit corporaliter  
 ex utroque parente maxime generoso. Nam si generositas  
 ex parente contrahitur, generositas propinquior formati  
 25 generis, que est causa aliis, erit maior, ut filii non sunt  
 generosi parentibus. Ex quo patet quod Adam fuit genero-  
 sissimus hominum citra Christum: ipse enim habuit Deum  
 immediate parentem (ut patet Luc. iii. 38), et fuit pure  
 innocens, sine peccato pro morula; ergo generosissimus tam  
 30 moribus quam natura. Non enim debet capi generositas  
 solum ex parentibus proximis, sed potius a progenitoribus;  
 cum proximi parentes possint ex predacione, mercacione,  
 vel eventu fortuita, ex temporali adiacencia, reputari ingenui,  
 77A cum hoc quod sint quantumcunque \* ignobiles: cum ergo  
 35 progenitores cuiuscumque nostrum fuerant eque nobiles,

c. our birth does  
not lie in our  
own power,

as virtue does,

and we can only  
deserve praise  
for that which  
lies in our own  
power.

2. If we observe  
charity we are  
entirely free.

a. Our descent  
from Adam is  
the noblest  
lineage,

for nobility pro-  
ceeds from the  
remotest, not  
the nearest  
progenitors.

videtur quod omnes Christiani quoad nobilitatem corporis [77A] erunt pares.

δ. All Christians being thus equally noble, their distinctions of rank must depend

either on virtue, which gives true nobility, or on temporal accidents which are of no account;

not on the combination of the two qualifications.

Ancestry then cannot be ignoble,

even in a civil regard; for there is no man but has an ultimate nobility of blood.

c. Since therefore nobility or its contrary is determined by a man's own character, it follows that all men are equal:

primogeniture by itself is nothing,

nor is interruption of nobility a bar to restoration:

Confirmatur: Omnes Christiani in radice Adam, Seth, et Noe sunt eque nobiles; si ergo in aliquo signo lineae generacionis fuerint secundum nobilitatem et ignobilitatem 5 generis disparati, hoc vel erit ex virtute vel ex adiacencia temporalium, vel istis oppositis: si primo modo, tunc magis virtuosus est magis generosus; si secundo modo, tunc gentiles, in quibus floruit ritus temporalium secundum fastum seculi, forent magis nobiles quam Hebrei; quod est impossibile, 10 cum illi manentes virtuosus de Sem progenito descenderent. Nec valet dicere quod mixtim a nobilitate parentum et copia adiacencie diviciarum cum informacione virtutum attendi debet nobilitas. Confirmatur: Nemo est ex parentela ignobilis cuius parentes sunt nobiles, sed cuiuslibet hominis 15 proximi parentes sunt nobiles, ergo nemo est ex parentela ignobilis. Et loquamur de ignobilitate civili; et patet minor per dacionem oppositi de Petro: nam, cum non sit processus in infinitum parentum, est devenire ad parentes qui non sunt civiliter ignobiles; quibus habitis, sequitur quod filii sui 20 non sunt ex parentela ignobiles et sic usque ad novissimum. Non ergo superest naturalis ignobilitas civilis, nisi homo in servitutem posset vendere genus suum; quod probatur \* post B esse rationi contrarium.

Ex istis colligitur quod omnis homo, ut virtuosior est, 25 nobilior est; ut vicivior est, ignobilior est; et econtra. Patet ex hoc quod omnes homines quoad generacionis principium sunt pares; et quoad mores atque divicias, cum iusti sunt omnia, iniustus autem nichil possidet nisi fide, patet utrobique sententia. Et iuvat ad hoc quod primo- 30 genitura carnalis nichil proficit, nisi rectificante gracia (ut patet supra, capitulo xxix.); nec discontinuacio nobilitatis lineae generacionis deturpat consequens, cum hoc quod filii

20. *sui non* in margine 2da manu suppleta.

32. The reference is rather to the tenour of ch. xxx.: see above p. 206, n. 6.



- 77B] resurgant in gracia (ut patet ex decimo capitulo): et patet quod, sicut caritas est mensura rectificans dominium, for charity is the measure of nobility and freedom, famam, et ius hereditarium, sic et generis nobilitatem, libertatem, et omnem condicionem laudabilem. Et quoad
- 5 mundiales illud spernentes, dicitur quod cecati sunt ex advertencia ad sola sensibilia vel presencialia. Et quantum ad and the second birth through the Spirit istas condiciones ingenuitatis et libertatis secundum generacionem spiritualem, que est regeneracio facta a Christo per gratiam, patet quod tanto proprius et excellencius repertiuntur in illa, quanto principium illius generacionis, *secundus homo de celis celestis*, excedit primum hominem de terra terrenum. Regeneracio quidem facta a Christo per gratiam Iesu Christi, qua filii Dei nominamur et sumus, est per se is the end by virtue of which human generation exists. finis perpetuus, gracia cuius est generacio naturalis: et ista est
- C nobilitas Christicole preciosa, cum non \* permittit hominem perpetuo condemnari; quia Ioh. v. dicitur quod generacio salvat eum. Sicut enim repugnat quod filius regis non generans carceri propter honorem generis mancipetur, sic repugnat de filiis Regis summi.
- 20 Tercia veritas: Summa servitus et abiectissima prosapia 3. A man may be most rich and noble in the eyes of the world, and yet the lowest slave. stat cum reputatis nobilissimis et ditissimis quoad mundum. Patet ex hoc quod servitus peccati non solum stat, sed ut plurimum consequitur huiusmodi divites et nobiles: illa autem servitus est abiectissima et pudicissima, quia a
- 25 Deo plurimum elongata; ergo conclusio. Sicut enim generacio predestinatorum inter Christum sponsum et ecclesiam, sponsam suam, per semen, verbum Dei, coagulatum in huiusmodi virtuosos producentem ex utero opera virtutis, ut filios, fructum et beatitudinis messionem perpetuam: sic As the predestinate are the offspring of Christ and the church by means of the word of God,
- 30 generacio prescitorum est inter dyabolum et homines mundiales, cuius semen sunt tradiciones hominum callide et dolose, que coagulate in viciva producunt opera viciosa; ex quibus sequitur messio dampnacionis perpetue. Et sic so the foreknown are of the devil and worldly men by means of human traditions:

27. *coagulatum*: cod. *coaginaturn*. Cf. autem l. 32, infra.

I. V. supra, ff. 22 C, D, 23 C.

10. I Cor. xv. 47.

13. I John iii. 1.

intelligitur Veritas, Ioh. viii. 44, *Vos ex patre dyabolo estis et desideria patris vestri vultis facere*: et frequenter Ioh. xiv. et xv. et xvi. dicit generationem suam non esse de mundo; hoc est, secundum Augustinum, de numero prescitorum mundialiter vivencium, qui metaphisice dicuntur *mundus*, id est, mundum affectione prepostera diligentes. Inimicus homo seminans zizaniam (de quo Math. xiii. 25, 39) est dyabolus seminans discordias, civitatem dyaboli contra civitatem Dei duro et retardante vinculo \* indurato peccatis et viciosis operibus complectentes. 10

the former are  
born in the  
highest liberty;  
the latter in the  
lowest slavery,

Sicut in prima generatione, cuius principium est Christus, fundatur libertas maxima creature; sic in generatione contraria, cuius principia sunt mundus, caro, et diabolus, est summa servitus. Unde de prima generatione, que exposita est capitulo —, loquitur apostolus, Act. xvii. 29: *Genus*, inquit, *cum sumus Dei, non debemus estimare auro et argento*, etc.: quilibet enim naturaliter amaret sui generis principium et non inponeret inanimatis, imperfeccioribus homine in natura, quod capiti generis sui est proprium. Sic enim blasphemando plus quam Cham, quantum in se est, deturpat, dehonestat, vel diffamat serviliter primum Patrem; et sic ydolatrando in dilectione indebita creature ad pungentem verecundiam sui generis, incurrit abiectissimam servitutem. Cum ergo mundi divites, ut plurimum, hoc peccatum consequitur, quod addicit maxime servituti (quia minimum ens constituit super eos dominum atque regem), sequitur intentum: et cum servus civilis caritatem retinens dominatur toti mundo, et per consequens corpori mundo divitis super 15

since they dishonour God

and worship the creature,

which is the lowest slavery;

14. *que*: cod. *quo*.

4. Quotiescumque mundi nomen in mali significatione ponitur, non ostendit nisi mundi istius amatores: August. in Ioh. evang. tract. lxxix. 2; vol. iii. par. ii. 701 C. Cf. tract. lxxiv. 4 col. 692 E, F; lxxxvii. 2-4 col. 715 A-E. Homines mali mundus vocantur, homines infideles mundus vocantur. Inde acceperunt nomen ex eo quod amant. Amando Deum efficitur dii; ergo amando mundum dicimur mundus: Serm. cxxi. 1: vol. v. 595 F.

15. Cf. supra, ff. 71 A, B, 72 C.

77D] eius anima dominantis; patet abiecta servitus mundo divitis, cum servus suus civilis suo domino dominetur.

Ista sequuntur demonstracione certissima, licet seculum, whereas the service of God is true freedom. quod fallit et fallitur, contrarium menciatur. Unde 1 Petr.

5 ii. 16, post commendacionem generis Christiani, sic scribitur,

*Quasi liberi, non quasi velamen habentes malicie libertatem, sed*

78A *sicut servi Dei*; ubi plane innuit quantumcunque \* servos civiliter, observando legem Christi, esse vere liberos: sed quia civilitas pretermittens libertatem gracie est velamen oculis  
10 infidelium, ac si fumus terrestris reverberaret lucem mentis, ne in veram lucem obtutus figeret; ideo vocat apostolus libertatem mundi fantasticam tam velamen quam malicie libertatem, cum sit occasio reddendi eos liberos iusticie, et per consequens servos malicie.

15 Et hinc beatus Iacobus, primo capitulo, comparat mundiales Christum sequi in operibus rennuentes, *viro consideranti vultum nativitalis sue in speculo*. Est enim uni- 4. Exposition of James i. 23-25  
a. The universe is a mirror, versitas creata, secundum singulas eius partes, speculum

in quo creatura rationalis potest Deum suum prospicere;  
20 quod si sine penetracione radii visualis reflexerit in se ipsum, into which if a man look without penetration, visionem, intellectionem, et affectionem propriam diligendo, non habens Deum pre oculis, fantasmata infixata faciunt eum he will see but a disordered image of the truth, oblivisci qualis fuit in statu creacionis et lapsus, et qualis erit in finali examine, quia omnes iste tres consideraciones impli-

25 cant consideracionem creatorum, recreatorum, et Iudicis.

Unde sicut sunt septem genera speculorum a quibus regulariter sit reflexio (ex quinto Vitulonis, conclusione viii.), scilicet speculum planum, et curvum tripliciter variatum, scilicet, spericum, columpnare, vel pyramidale, que duplicata

30 secundum concavum et convexum sex genera speculorum constituunt; que aptari possunt a generibus peccatorum, ut

B patet subtilibus geometris: \* sic, inquam, correspondent se i. e. the seven sorts of sins:

22. *infixa* e corr. in margine apposita, pro *infixa*.  
et addidi.

23. ante *lapsus*,

27. Vitellonis Optic. iv. 8; printed in F. Risner's Opticae Thesaurus, p. 193, Basle 1572 folio.

habet universitas creata involvens mundiales in septem [78B  
maneries peccatorum.

and as there are  
seven causes of  
error in looking  
into a mirror,

so in looking  
upon the world  
we may err,  
i. from defect of  
light,

Et sicut quatuor sunt cause propter quas erratur circa situm, distanciam, quantitatem, figuram, posicionem, et cetera accidentalialia intuitu speculari (sicut patet quinto Vitulonis, 5 conclusionem vii.); sic quatuor sunt cause proporcionabiliter, quare mundialis errat in sui ipsius noticia. Prima causa est intemperancia lucis reflexe, que propter reflexionem elongantem a suo principio est debilior; sic indubie lumen intelligencie create, reverberatum ad temporalia velancia Deum 10 nostrum, exhinc est debilius quod mundi opacitas irradiationem luminis spiritualis eclipsat: oportet ergo virtutem passivam hominis acui per opera meritoria, penetrando totam universitatem creatam (ut docetur xvi. capitulo); quia ex commixtione luminis gracie cum lumine operis meritorii 15 completur intencio recta, dicente Iacobo, ut supra, *Si quis est auditor verbi Dei, et non factor, hic comparabitur viro consideranti vultum nativitatis sue in speculo*: oportet enim non solum passive, sed active cum Deo concurrere.

ii. from diversity  
in the position  
of the beholder,

Secunda causa erroris est situs diversitas: sic, inquam, 20 mundus, cum sit superbus, ponit se reputative in synu Dei, et per consequens indisponitur ad recipiendum ab eo influenciam radiosam. Unde signanter querit Deus ab Adam terreno, Gen. iii. 9, post dislocacionem prepediende superbie, *Adam, ubi es?* Omnis \* itaque superbus errat in iudicio situs C sui ipsius, cum de Lucifero Ysa. xiv. 13 dicitur, *In celum ascendam, super astra celi exaltabo solium meum*.

iii. from the dis-  
tance of the point  
of view,

Tercia causa est remocio puncti visi a qua forma effluit:

24. *prepediende*: cod., ut videtur, *perpediende*.

5. Vitell. Optic. v. 7: Universaliter enim quibusdam modis contingit decipi visum circa intentiones visibilium per simplicem visionem visorum: eisdem etiam modis contingit visum decipi in visione quae fit per reflexionem. . . . Plurimum tamen et manifestius fit hoc in speculis: vel propter debilitatem lucis; vel propter diversitatem situs, propter quas lineas reflexionum removeri accidit ab axibus visualibus; vel propter remotionem puncti rei visae, cuius forma reflectitur a superficie ipsius speculi.

14. V. supra, f. 36 B.

16. James i. 23.

78C] quamvis enim oculus intuens se in speculo non distat situa-  
liter a se ipso, tamen magna est longitudo radii visibilis  
egredientis ab oculo ad speculum et reverberati cum forma  
visibilis ad situm oculi, unde apparet ymago infra speculum  
5 profundari; sic, licet Deus sit immediatus peccatori secundum  
essenciam, tamen quando oculus non simplex sed reflexus  
vel fractus, deficiens ab intuicionis rectitudine, error est  
quoad distanciam vie tendendi in Deum per gratiam. Nam  
Gen. vi. 12 dicitur: *Omnis quippe caro corruperat viam*  
10 *suam*; unde Eccl. ii. 14 reprobat cor ingrediens vias duas.  
Sicut enim visio perficitur per commixtionem luminis visibilis  
cum lumine oculi incedentis per viam rectam, fractam, vel  
reflexam; sic tendencia hominis in Deum fit per commix-  
tionem gracie primi luminis et vite merentis, quod si Deum  
15 directe in omnibus habuerit pre oculis, erit rectum iudicium.

Quarta causa est variacio centri visus a superficie speculo-  
rum. Lex quidem visionis est quod compleatur in puncto  
radii visualis cum cathetico visibilis: secunda lex est quod  
iudicium situs visibilis compleatur in situ concursus  
20 utriusque cathetici, tam visus quam visibilis rectissime  
concurrentis: et hinc tercio evenit quod radio visuali  
D\* penetrante recte ad visibile, comprehenditur in situ  
proprio, cum radius visualis existens in eadem superficie  
concurrit cum primo puncto cathetici visibilis; sed in specu-  
25 lari visione apparet suppositum esse supra, et suprapositum  
esse subtus. Correspondenter semper videtur primum visi-  
bile in concursu radii visualis cum cathetico divine influencie:  
quod si directe conspicitur, videtur in gradu in quo est;  
si refracte vel reflexe, tunc oculis mentis iudicat ipsum qui

iv. from the  
variation of the  
centre of vision  
from the surface  
of the mirror.

8. quoad distanciam conieci: cod. quod distancia.  
margine correctum 2da manu; textu qui.

9. quippe caro: ita in

17. Cf. Vitell. iii. 17 tit.: Visio distincta sit solum secundum  
perpendiculares lineas a punctis rei visae ad oculi superficiem pro-  
ductas: p. 92. Cf. lib. iv. 14: Locus ergo rei visae comprehenditur a  
sentiente ex comprehensione situs rei visae apud visionem per directionem  
lineae radialis ab illo loco ad visum: p. 124. See also ch. xxx. p. 132.  
It may be observed that the word *catheticus* (*καθητικός*) is regularly  
translated (*perpendicularis*) in Wycliffe's original.

est Bonum primum, nunc esse suprapositum bonum sensibili **[78D]**  
 et nunc suppositum. Unde sicut video astrum in aqua  
 videtur esse aque suppositum, sic sinistre videndo bonum  
 simpliciter in fluxu temporalium, videtur esse illis abiecius,  
 et gradu abiectissima videntur esse gradu bonitatis eminentia; 5  
 et sic Deus in infimis melior quam in summis; et sic *lux*  
*vera, illuminans omnem hominem* ut ipse recte prospiciat,  
 vel oblique, videtur in creaturis tam varie: in lege autem  
 ewangelica, que est Scriptura sacra et per consequens ver-  
 bum Dei, videtur directe. 10

ð. But he who  
 looks into the  
 law of liberty,

i. e. of charity,

Et ideo dicit Iacobus, ubi supra, *Qui autem prospexerit in*  
*lege perfecte libertatis et permanserit in ea, non auditor obliuiosus*  
*factus sed factor operis, hic beatus in facto suo erit.* Lex ista  
 indubie est lex caritatis, et per consequens Christus, liber  
 vite, quem studentes et conformiter ad Deum viventes 15  
 consequentur plenam visionem, que est immediata intuicio  
 \* prime lucis vise, sicuti est per assimilacionem et qujeta- **79A**  
 cionem perfectam cuiusunque potencie. Et illa cognicio  
 iuxta testimonium Veritatis (Iohannis xvii. 3) est vita  
 eterna, quia si opertum est ewangelium finaliter in filiis 20  
 generacionis adultere, qui pereunt, opertum est eis quos  
 deus huius seculi excecavit (2 Cor. iv. 3, 4). Et illa consi-  
 deracio de servitute et libertate aperit sensum Scripture,  
 confortat eius cultores, et est tyriaca contra superbos civiliter  
 dominantes. Sicut enim triplex est servitus, scilicet Dei, 25  
 hominum, et peccati; quarum prima est optima, media  
 neutra, et tertia pessima: sic est dare triplicem libertatem,  
 iusticie que est pessima, libertatem peccati que est optima,  
 et libertatem hominis que est neutra; etc.

has direct vision  
 of the first light,

which is eternal  
 life.

#### XXXIV.

30

OF HEREDITARY  
 SERVITUDE.

Sed ulterius dubitatur si iura civilia de servitute here-  
 ditaria sint legi Christi conformia, et videtur quod non:

1. *nunc*: cod. *non*.  
 cod. *servilia*.

19. *xvii.*: cod. 150.

21. *eis* addidi.

31. *civilia*:

6. *Lux*: John i. 9.

11. James i. 25.



79A] nam *filius non portabit iniquitatem patris* quoad Deum nisi  
 propriam addiderit; ergo multo magis pro peccato in homi-  
 nem non subibit penam ab illo nisi culpam propriam addiderit:  
 sed non generaliter filii servorum adiciunt propriam culpam,  
 5 vel causam ut mancipentur civili servituti; ergo lex illa de  
 servitute hereditaria sapit iniusticiam. Item, iuxta probata  
 proximo capitulo, servitus ex parentela non posset esse  
 B nisi pater posset legitime \* vendere suum genus; sed hoc  
 non potest; ergo servitus talis non per se procedit ex  
 10 parentela. Minor videtur ex hoc quod nemo vendit legitime  
 nisi illud quod possidet; sed pater servilis non possidet filios  
 sic distantes; ergo non legitime vendit eos, nam per totam  
 vitam suam privatur eis: et, posito quod haberet eos, non  
 habet in eis civile dominium; quomodo ergo sunt venales?  
 15 non enim est civile dominium sive possessio filii a patre;  
 ymmo, posito quod homo vendat se ipsum vel filios, cum  
 persona hominis sit infinitum melior munificante vel bono  
 quolibet alio, videtur quod communiter sit illegitima. Si ergo,  
 20 sit sic secundum traditiones hominum commutatio illegalis,  
 quanto magis ubi pro vili precio commutatur persona pro qua  
 redimenda Christus dignatus est tradere vitam suam? Item  
 ex lege indispensabili quilibet tenetur facere fratri suo cui-  
 libet sicut debet velle in casu consimili sibi ipsi; sed nemo  
 25 dispositus ad vitam contemplativam debet velle servicio  
 mancipari; ergo nemo debet velle progeniem servi sui dis-  
 positam ad prophetandum et contemplandum adicere ser-  
 vituti.

Nec valet dicere quod natus servi in principio naturaliter  
 30 est servus, quia hoc est commune omni homini lapso.  
 C Omnis enim civilis dominus \* naturaliter est natus. De-  
 monstratur sic: Omnis natus in servitute abiectiva est na-  
 tivus, omnis civilis dominus est huiusmodi, ergo conclusio.

4. *adiciunt*: cod. *addiciunt*.  
 posita. 17. *infinitum* e coni.: cod. *in filium*.

11. *servilis* e corr. 2dae manus in margine ap-  
 27. *adicere*: cod. *addicere*.

1. *Nam filius*, etc.: Ezek. xviii. 20.

7. V. supra, f. 77 A.

Cum enim secundum Veritatis sententiam omnis qui facit [79C] peccatum, servus est peccati (Ioh. viii. 34), et omnis civilis dominus facit proprium originale peccatum; palam sequitur quod nascitur servus peccati, et sic natus abiectissima servitute. Et hinc dicit apostolus, Eph. ii. 3, quod natura 5 sumus *filii ire*; patet ergo, cum non reviviscit dominium hereditarium per gratiam baptismalem nisi de quanto Deus ex lege caritatis hoc approbat, quod non exinde quod pater est servus civilis sequitur filium sic esse servum; Deus enim non plus approbat quod dominus temporalis tractet 10 servum ad eius deterioracionem quam approbat quod iniurietur proximo cum sit idem.

whatever lordship they hold is only through the grace of God.

*b. in favour of it:*

i. A man is lord of his body, and therefore of his offspring; therefore he can sell it,

or,  
ii. bind it to servitude:

iii. the custom is of pious example,

and has the sanction both of Roman

and of English law.

*2. General Considerations:*

a. Birth does not make a slave; else Christ would have been one,

In oppositum sic: Homo dominatur toti corpori suo, ergo et proli, cum sit pars corporis; ergo potest prolem vendere, sicut et totum corpus proprium: cum pater potest dare proli 15 tam bona naturalia quam bona fortune; ergo et adeo potest eum privare. Sicut ergo dat filio totum corpus, sic potest obligare servituti pro necessitate propria totum corpus. Sic enim sancti secundum legem ewangelicam obligarunt se servituti pro familiaribus in Christo fratribus; sicut ergo 20 homo debet animam suam ponere pro fratre, quanto magis corpus pro naturali patre? et per consequens pater debet hoc in necessitate requirere. Item multi sancti domini temporales usi sunt hereditaria servitute, ergo hoc licet. Si enim quis sit servilis \* servus alterius, tunc quidquid habet D est domini; sed filios habet, ergo illi sunt domini: et per idem tota genelogia generacionis servi est domini. Et super isto fundantur multe varietates iurium humanorum, ut in lege Quirina proles consequitur ventrem et non patrem propter incertitudinem generantis. In lege quidem Anglicana proles 30 consequitur digniorem parentem in servitute, quia vir dat formam, et aliter ab Adam non peccassemus ex radice.

In illo dubio tenendum est quod non sufficit, nec est possibile, ordinare, si quis ex servo civili processerit, tunc est servus civilis; cum tunc Christus foret servus civilis, 35

79D] eo quod processit ex tribu Iuda, que tota fuit subacta ser- as the Israelites had once been,  
 vitude Egiptica tempore Moisi, ut patet Exod. primo capitulo ;  
 et Deus iniuriatus fuisset ~~E~~gipciis, auferendo ab eis servos nor could God have delivered the latter without doing wrong  
 suos : nec Deus posset tunc liberare servos suos servorum a  
 5 servitute civili, cum necesse foret continuare dominium et ser- to their masters.  
 vutem civilem, si continuari debeat generacio servorum  
 civilium. Et patet quod posita paritate servitutis in filiis,  
 quod frequenter evenit, tam ratione robustionis corporis  
 quam morum, tenetur dominus civilis mancipare filium ser-  
 10 vitudi secundum tres regulas supradictas capitulo xxi., et aliter  
 non.

Unde pretense ordinacionis humane in talibus palam defi- b. Human ordi-  
 nance is in-  
 competent ;  
 1. because if a  
 lord ill-treats  
 his slave,  
 he ceases to be  
 a lord,  
 and thus the  
 slave ceases to  
 be a slave ;  
 ciunt ; quod declaratur tripliciter : primo ex hoc quod si  
 dominus temporalis tractat servum suum non eadem mensura  
 80A qua debet sibi velle metiri \* in casu consimili, excidit a cari-  
 tate et per consequens a civili dominio ; et tamen dominus et  
 servus dicuntur ad aliquid : patet quod servus excidit respectu  
 illius a servitute civili. Ad hoc enim ordinatur a Deo civile for lordship  
 exists only to  
 carry out God's  
 purpose :  
 20 dominium, ut habens potestatem coherceat coactive servos  
 rebelles ad observanciam legis Christi (ut innuitur Luc. xxii. 25,  
*Reges gentium dominantur eorum*, etc.) : si ergo deficient ab  
 illa per se causa, deficient a dominio.

Item nullum est dominium, nisi de quanto Deus ipsum ap- ii. lordship must  
 be exercised for  
 the benefit of  
 the slave :  
 probat ad correspondenciam legis divine ; sed Deus non  
 25 approbat quod civilis dominus tractet servum suum nisi ut  
 expedit ecclesie, et per consequens ipsi servo ; ergo non opor-  
 tet natum servi tractari ut civilem servum : ut, posito quod  
 Deus disponat eum ad ymmolandum sibi itinere trium dierum  
 in deserto religiose penitencie, tunc indubie impediens tyran-  
 30 nisaret cum Pharaone super filios Israel. Et patet, ut supra,  
 quod domini tractarent servos suos humiliter, sciendo se ha-  
 bere a dono prerogativo Dei potestativam prudenciam ad  
 servos caritative regulandum ; et per consequens non sub-  
 irent adiacencia officii, cum debent ex diligencia sue custodie

19. *coherceat*, pro *coherceri*, e corr. 2dae manus in margine adiectum.

10. V. supra, f. 48 D.

28. *Ad ymmolandum* : Exod. iii. 18.

summo Domino respondere; et revera, cum hoc sit onus, [80A  
deberent velle se esse ab illo officio deonustos.

iii. if we admitted the sufficiency of the human grant, we should be involved in inextricable puzzles;

Item, esto quod Petrus habeat Paulum et Linum servos suos civiles et libertet utrumque cum cartha solempni; Paulum, sub illa condicione quod, si primus homo sit liber cui obvia- 5  
verit, tunc sit liber; et Linum, sub illa condicione \* quod si pri- B  
mus homo cui obviaverit sit servus, quod sit liber: et obvient sibi primo Paulus et Linus pro instanti medio hujus hore: tunc querunt logici si pro illo instanti Paulus sit servus vel liber. Et quacunque parte data, infertur ex condicione 10  
oppositum: nam Paulus pro instanti obvie fit servus, tunc ex casu Linus est liber, et per consequens Paulus est liber; si autem Paulus pro instanti obvie sit liber, tunc patet ex condicione quod Linus est servus et sic Paulus. Licet autem illud sophisticum videatur, tamen est planum insolubile cuicunque 15

whereas it is not on that grant

but on the act of God that slavery or freedom depends.

vero theologo; qui enim scit quod propter nullius creature concedere aliquis est liber vel servus civiliter plus vel minus, nisi de quanto Deus prime servituti mancipat vel libertat. Unde inpertinens casui posito, utrum Paulus sit servus vel liber pro instanti obvie, qua indubie non ex obvia, cum con- 20  
dicione adiecta a Petro, est alter libertatus. Ideo querendum est si ratio vel prima veritas sentenciat utrum tunc vel ante sit alter liber vel servus; et iuxta illud respondendum est. Sicut enim homo pro instanti alienacionis non possidet illud civiliter quod alienatum est, sed Deus tunc donat et perficit 25  
commutationem in casu quo Scripture sacre sit consona; sic pro instanti liberacionis est civilis dominus exutus a dominio, et Deus libertatem consumat quam prius inicit; et sic non ex cartis vel humanis concessionibus est commutacio iustificata, sed ex Deo. \* Unde quia signa humana raro concur- C  
runt cum approbacione divina, ideo communiter sunt falsa, ecclesiam decipienicia sive negocia secularia.

The conditions attached to the

Et potest poni ad hoc triplex exemplum: primo, posito

7. *liber* correxi: cod. *servus*. 21 et 23. *alter*: cod. *aliter*. 25. *est* addidi.  
32. *sive*: cod. *snite* (i. e. *sentencie*).

3. Cf. supra, p. 39 n. 1.

33. Only two of the three examples promised (and referred to in

80C] quod Petrus libertet Paulum servum suum, sic quod in proxima hora non dicat nisi verum, et dicat Paulus eadem hora, Ego non ero liber et nichil aliud pertinens libertati; tunc si, cum casu posito, libertabitur Paulus in hac hora, tunc verum  
 5 erit quod non erit liber, et per consequens non liberabitur; et si, cum paribus, non liberabitur, tunc dicendo quod non erit liber solummodo dicit verum, et per consequens complendo concessionem et ordinacionem domini erit liber. Secundum exemplum: quod Petrus dominus concedat Paulo  
 10 servo suo libertatem sub condicione quod non obliget se in hora proxima nisi conformiter rationi; et cum Paulus potest legitime obligare se et heredes perpetue servituti, ut dicitur, obliget se Paulus Petro et heredibus suis pro eadem hora secundum totum genus suum perpetue servituti, subducta  
 15 omni alia obligacione pertinenti: tunc si, cum paribus, Paulus in hac hora libertabitur, obligabit se conformiter rationi, et per consequens servabit promissam servitutem; si permanebit servus Petri, tunc oportet, cum paribus, quod irrationaliter obliget se; et per consequens contra rationem  
 20 est quod maneat servus Petri. Talia sunt multa ex quibus infallibiliter sequitur quod vocata humana ordinacio est imperdinens rationi, sic quod non propter eam \* sequitur plus vel minus; sed, posito quod contractus humanus sit regulatus, tunc est ab ordinacione divina, cuius est signum: et per consequens,  
 25 cum plene sit ordinatus antequam homo recte promulget, non debet dici humana ordinacio, nisi forte equivoce. Non enim dicitur quod scriba politici ordinat illud quod totum consilium statuit ordinandum; quanto magis creatura non ordinat illud quod Trinitas eterno consilio ordinavit? sic enim non donat creatura, nisi in nomine Domini, ut patet  
 30 inferius xxxvi. capitulo.

Ad primum argumentum dicitur quod non omne super quo ordinatur est venale civiliter. Patet de virtutibus et actibus anime; ymmo celestia corpora et sublunaria cum quot-

3. Answer to the foregoing arguments in favour of hereditary slavery:

34. *quotlibet*: cod. *quodlibet*.

the register, infra, f. 151 B) are given; unless indeed we are to take that in the preceding paragraph as making up the number.

31. V. infra, f. 85 A.

32. Referring back to p. 242.

a. possession  
does not ne-  
cessarily involve  
power of sale;  
that only can be  
sold which has a  
money-value:

but if a man  
cease to be lord  
of his own body  
he falls from  
grace;

therefore he can-  
not rightfully  
sell it.

libet accidentibus spiritualibus hoc testantur; ymmo de [80D  
humano corpore probatur quod non legitime civiliter ipsum  
vendi possit: eo quod nichil est venale civiliter nisi eius do-  
minium potest pro precio transferri a vendente in eumentem.  
Sed hoc non potest legitime fieri de humano corpore, 5  
eo quod homo non potest manere in gracia nisi dominetur  
proprio corpori. Homo ergo potest vendere vel obligare se  
ad laborem corporis, non autem legitime corpus suum; ymmo  
quam primo hoc temptetur, propter contrarietatem rationi  
excideret a dominio corporis proprii, et sic presumeret ven- 10  
dere alienum. Sic enim dicit Scriptura peccatorem venum-  
datum sub peccato, Rom. vii. 14. Sed talis dominacio vel  
commutacio est pretensa; cum diabolus \* et peccatum iniuste 81A  
dominantur homini, sicut diabolus solum nuncupative est  
rex super omnes filios superbie et princeps mundi: sed in 15  
tali commercio utrobique commutacio est iniusta, et sic solum  
pretensa empicio sive vendicio. Est autem alia empicio natu-  
ralis qua creatura absque precio emit a Deo, ex proprio  
merito, dominium ubi non perditur a venditore dominium  
venditi, nec abdicatur a datore dominium dati (ut Ysa. lv. 1, 20  
*Emite absque ulla commutatione vinum et lac*). Tercia vero  
vendicio est substance in suis accidentibus, vel pretensa sub-  
stance, ut Ioseph vel alii servi dicuntur venditi in Scriptura.

6. There are dis-  
tinctions in gifts:

a man may bind  
his son to the  
service of God  
or of sin;  
or, for a special  
reason, to civil  
servitude:

Ad secundum dicitur quod multa potest homo alteri dare  
et ab eis ipsum privare, ut patet de sacramentis; multa eciam 25  
potest homo alteri dare a quibus non potest ipsum privare, ut  
patet infra, xxxv. Unde pater potest obligare filium servituti  
Dei et servituti peccati, quia illa de lege Dei consequuntur ad  
esse naturale et esse viciosum contractum a patre; potest eciam  
esse causa quare servituti civili filius mancipatur vel in emp- 30  
cione ingenii quam ex parente contrahit, vel ex voluntaria  
obligacione qua pro parente se obligat, quod in casu esset  
valde conveniens (cum secundum regulam apostolicam, alter

7. *Homo* in cod. stat etiam post *ergo*. 12. *peccato*: cod. *precio*. 22. *substance*:  
ita (*sbe*) in margine 2da manu correctum; in textu vero *subest* legitur.

23. *Ioseph*: Gen. xxxvii. 28, 36.

27. Perhaps, ch. xxxvi.

33. Gal. vi. 2.



81A] alterius onera portabit), vel tercio pro parente in tempore necessitatis relevando, posito quod aliud ignoretur medium conveniencius: sed utrobique est impossibile, et per consequens inordinabile, quod si filii descendunt a parentibus ita servis, but this servitude is not a consequence of the latter's birth.  
 B \* tunc sint homini ita servi; nec potest homo obligare taliter genus suum.

Unde propter libidinem dominandi, propter defectum divinisin legibus consulendi, et propter cecitatem credulitatis civilis principii, putant potentatus quod sit tam iustum et tam naturale totum genus servi sui servire sibi et generi suo civiliter, quam naturale est quod ignis ardeat. Unde propter illud peccatum conquesta est Iudea, ut patet Ier. xxxiv. 8, 9: *Verbum, inquit, quod factum est per Ieremiam a Domino postquam percussit rex Sedechias fedus cum omni populo in Ierusalem, predicans ut dimitteret unusquisque servum suum et unusquisque ancillam suam.* Sed quia reversi commaculaverunt nomen Domini, subiugantes eos eidem servituti, *Propterea, inquit, hoc dicit Dominus: Vos non audistis me ut predicaretis libertatem; ecce ego predico vobis libertatem, dicit Dominus, ad gladium et ad famem et ad pestem, et dabo eos in commotionem cunctis regnis terre.* Unde Sedechias exhinc adductus fuit maxime servituti: nam Ier. xxxix. 6, 7, scribitur, *Rex Babilonis filios Sedechie in Reblatha in oculis eius et omnes nobiles Iuda occidit; oculos quoque Sedechie eruit, et vinxit eum in compedibus ut duceretur in Babilonem.*

Ad tertium patet quod consequencia non valet, cum multi domini sancti temporales erant prius crudelissimi peccatores: nec est verum quod omnia bona servi sunt civiliter domini temporalis; sed de Deo verum est, cum per se \* donat omnia bona servo, quod habet secundum sibi competens dominium omnia bona mundi, et servus civilis in caritate habet dominium ewangelicum super omnia bona domini sui civilis, longe verius quam dominus eius, posito quod sit in gracia

21. adductus: cod. aductus.  
 cod. temporales.

25. duceretur: cod. duceret.

29. temporalis:

c. Precedents are fallacious,

ampliori. Unde istam sententiam recollerent domini tempo- [81C  
rales, complentes mandatum Domini, Ysa. lviii. 6, *Eos qui  
confracti sunt, dimitte liberos.*

and human laws  
imperfect

Unde non dubium leges humane in ista materia sunt plu-  
rimum defective, ex hoc quod per accidens causam reputant 5  
per se causam, et super causis per accidens fundant leges  
universales legi Dei contrarias. Et videtur mihi quod lex  
Anglicana habet minus vicii quam Quirina, nam utrobique  
posset esse illusio: ideo Anglici rationabiliter supponunt in  
matrimonio thorum legitimum; filios autem populi extra 10  
matrimonium non mancipant servituti, etsi mater sit ancilla.  
Unde rationabile videtur quod filius Petri servi sit liber, prop-  
ter hoc quod procreatus est de matre ancilla extra matrimo-  
nium in mortali; ubi procreatus ab eisdem parentibus in  
matrimonio esset natus ad dampnum tam corporis quam 15  
anime, si lex huiusmodi foret iusta: licet itaque lex humana  
est mixta multa nequicia, ut patet de usurariis, sortis concio-  
natoribus, et regulis civilibus, ex quibus pululant multa mala;  
lex autem ewangelica est immaculata, ideo debet clerus pure  
secundum ipsam \* vivere, cum maxime accedit ad legem in- D  
nocencie, neminem reddit perplexum, nec sinit cultores suos  
perfectos ire in interitum.

and mixed with  
iniquity.

*Conclusion:*  
As the slavery of  
sin is inherited  
from our first  
parent

Servitus itaque naturalis peccati contracta est ex patre  
Adam, sic quod illo stante haberet postgenitus ex principio  
sui generis libertatem etsi parentes posteriores peccaverint; 25  
sicut enim ex mediis parentibus non contrahitur originalis  
iusticia, sic nec originalis iniusticia: quare ergo ex proximis  
parentibus, tamquam ex per se causa, incurreretur civilis ser-  
vitus? Numquid non est servitutis peccati contagio violencior?  
Numquid est Dominus dominancior quam dominus tempo- 30  
ralis? Unde iste fuit sextus decimus articulus pro quo obiit  
sanctus Thomas Cantuariensis, scilicet, quod domini impedi-  
rent filios servorum suorum generaliter ad sacros ordines  
promoveri.

and not from any  
intermediate,  
so civil slavery,  
which is of far  
less potency,  
does not pro-  
ceed from a  
man's next pro-  
genitors,  
but is determined  
by the Lord of  
lords.

31. *Articulus:* Constit. Clarend. xvi.: Filii rusticorum non debent ordi-  
nari absque assensu domini de cuius terra nati esse dinoscuntur: ap. Ger-  
vas. Cantuar. Chron., a. 1164, vol. i. 180, ed. W. Stubbs. Cf. infra, f. 94 D.

81D]

## XXXV.

Gracia dictorum de iure hereditario xxx. et xxxi. capitulo, dubitatur si contingit hominem dare et concedere alteri pro se et heredibus in perpetuum quodvis dominium. Et videtur quod sic tripliciter: primo ex hoc quod homo potest manere perpetuo communicando alteri hereditatem celestem, ergo multo magis dominium sublunare. Argumentum patet ex hoc quod elemosinarii recipient divites in eterna tabernacula, et effluentem mensuram dabunt in sinum benefactorum, Luc.

82A vi. 38; ab illo qui habet unam mnam auferent et \* dabunt habenti decem mnas, Luc. xix. 24: nec aliter forent iudices Christi assessores, contra ewangelium, Math. xix. 28.

Item quam amplum dominium habet aliquis potest transferre in alium, sed multi habent dominia pro se et heredibus in perpetuum, ergo et tam amplum dominium possunt transferre in alios. Argumentum patet tam de civili dominio quam ewangelico: Nam omne civile dominium potest quis a se abdicare, stante caritate, ut patet capitulo xviii.; aliter non esset plenum civile dominium, nec libere posset vendi: et de dominio caritatis est evidencius, cum quis potest mereri alteri caritatem consumantem, et per consequens dominium perpetuum.

Item aliter sequeretur inconveniens, scilicet quod nemo posset facere elemosinam perpetuam in fundando collegia; et per consequens non obligare se et heredes suos, sed tantum pro suo tempore; et per idem non forisfacere nisi solummodo pro se ipso, quod destrueret policiam, et per consequens rempublicam: et idem videtur de privilegiis, consuetudinibus, statutis, iuribus, que ordinata sunt totum genus in multa secula obligare; et per consequens contingit hominem tam ampla privilegia illi dare. Aliter enim non foret com-

OF GRANTS IN PERPETUITY.

1. Arguments

a. in favour of their legitimacy:

i. As a heavenly inheritance can be granted in perpetuity, much more can the inferior lordship of earthly things;

ii. many lords hold lordship granted them in perpetuity, which therefore they can give away on the same terms; for freedom of alienation is of the nature of civil lordship.

iii. To deny the lawfulness of such grants would be to put an end to charitable endowments, to limit contracts and forfeitures to a single life, and thus to destroy the existence of the state; since political arrangements proceed upon

24. tantum in margine suppletum 2da manu.

1. With this chapter Wycliffe begins the fourth main division of the book, treating first of the extent of human grants, and then, by the help of the conclusions thus arrived at, passing to the question of the relation of the state to church-property.

2. V. supra, ff. 69 D-70 B, 73 B-74 A.

8. Luc. xvi. 9.

18. V. supra, f. 41 C.

the principle of continuity in obligations, as also is shown by the example of holy Writ.

mutacio, permissio, vel obligacio, nisi solummodo personalis [82A] respectu dandi individui, quod nimis infringeret Scripturam sacram; cum Gen. xxiii. asseritur quod Abraham emit spelun\*cam duplicem a filiis Heth, confirmatam Abrahe in B possessionem sepulchri; et idem patet Ier. xxxii. 9, 10, 5 ubi propheta emit agrum, scripsit cartam, et post sigillationem testes adhibuit. Et confirmacio omnium istorum est quod ius hereditarium est ex Scriptura infallibili approbatum, ut patet supra capitulo xxix.: et per consequens contingit hominem illud dare; aliter enim non dominaretur illius, nec posset 10 alienum adoptare in filium.

b. against it:  
i. Civil lordship is held by a man personally for his lifetime; therefore only to that extent can he grant it away:

In oppositum sic: Nemo potest dare ius uberius quam ipsemet habet; sed nemo habet in persona propria ius ad civiliter dominandum ultra suam periodum, ergo nec ius ultra illud tempus in alterum potest refundere. Quomodo, 15 queso, darem tibi quod ego in persona mea non possem habere? si enim do tibi hoc vel illud, quod sum in causa quare habes illud, tunc possum dare Spiritum sanctum et omnia eius carismata; quod blasphemum est dicere.

ii. Perpetuity of grant would imply a perpetuity of responsibility for the actions of one's successors however remote;

Item sic: Cuilibet danti generaliter foret incognitum de 20 valore et amplitudine dacionis; cum per idem do quidquid heres meus vel beneficiatus meus dederit, et sic de faccione tam bona quam mala; quod videtur nimis extensum, cum tunc pater faceret omnia mala que faceret genitus suus, quantumlibet mediatum, et sic beati in celo peccarent \* continue, C cum habeant tam carnales filios quam beneficiatos qui sic peccarent. Et consecuencia videtur eo quod, cum nemo dat hereditatem pro tempore mille annorum post mortem suam, nisi quia dat immediate uni, et ille alteri, et sic ad novissimum cui datur per idem,—ergo facit omnia huiusmodi opera medi- 30 ate, † calefaciente et quolibet agente distanter per organum operante, de patre distanter per filios mediatos generante, vel opus quodlibet faciente.

but grants are in fact not made to all time, but in terms from A to B, and from B to C, &c.:

iii. admitting

Item, si politicus daret civiliter filio, heredi, vel assignato,

17. Post enim in cod. non legitur.  
2da manu suppleta.

Verba a quod usque ad illud in margine  
20. foret: cod. fuit.

22. alterum meus in margine

820] tam distant in tempore, tunc oportet quod ille accipiat a datore; et hoc maxime virtute iuris humani quo sic ordinatum est hereditatem per generacionem aut assignacionem succedere: sed utrumque istorum videtur deficere; ergo et  
 5 dacio communiter pretensa in populo. Prima ex hoc evidet quod non est possibile Deum dare gratiam alicui nisi ipse accipiat; exhinc enim, secundum Anshelmum, Deus non dat lumen gratie obstinato, quod ipse non aperit capacitatem anime, ut lumen recipiat: multo magis ergo creatura non  
 10 dat quidquam alteri nisi datarius ab ipsa ipsum receperit. Non enim sequitur, 'Si volo quod Petrus habeat datum dominium, tunc do sibi illud;' cum tunc voluntas mea foret infructibilis sicut Dei: non ergo sequitur, 'Politicus sic scribit in cartha, *Do tibi et omnibus tuis heredibus vel assignatis datum*  
 D 'donabile, ergo \* donat;' quia sic quilibet posset dare cuilibet facillime totum mundum.

however the existence of such a legal grant, it requires a personal contract between the giver and the recipient, which is impossible in the case of posterity.

Et quantum ad maximam patet quod nuda est et impossibilis de virtute sermonis; quia totum genus hominum concurrencium, citra Christum, non habet potestatem ordinandi  
 20 simpliciter quod Petrus et omne genus suum dominetur politice super datum; et per consequens non potest esse lex quod, si heredes et assignati Petri, quantumcunque successerint, habeant ius ad datam hereditatem civiliter possidendam. Patet, sicut non est in potestate hominum ordinare quod  
 25 sint habiles ad civiliter dominandum, ergo nec civiliter dominentur. Quando enim sunt duo factibilia convertibilia ad essendi consequenciam, et unum non subiacet ordinacioni

But further, it is totally beyond the competence of law, or of the whole race of mankind, to ordain that any man shall hold lordship civilly over a given grant; for the ability to hold lordship is not in man's power to confer, therefore neither is that lordship itself:

21. datum: in exemplaribus impressis mundum.

22. et addidi.

18. *Totum genus . . . datum.* This sentence forms the first article of the Conclusions selected from Wycliffe's writings and condemned by Gregory XI. in bulls dated May the 22nd (or, as some copies state, the 31st), 1377: Walsingham, Hist. Anglie, sub anno, vol. i. 353 seq., ed. H. T. Riley, 1863. It is defended in the Declarationes Iohannis Wickliff ['die quo coram episcopos apparuit . . . apud Lambithie'], ibid., p. 357, and in the contemporary Libellus magistri Iohannis Wycelyff quem porrexit parlamento regis Ricardi contra statum ecclesie, printed in the Fasciculi Zizaniorum, p. 245. The date of this parliament is almost certainly October 1377: Shirley, n. ad loc., and introd., pp. xxxi., xxxii.

both grants be-  
long to God

humane, nec reliquum; cum ergo sunt huiusmodi, Petrus [82D] dominatur civiliter, et Petrus est iustus, a Deo ad illud officium approbatus, videtur quod, sicut secundum non subiacet ordinacioni humane, sic nec primum cum sit idem. Et ex ista adversancia divinis legibus contingit error inenarra- 5 bilis in ecclesia sancta Dei.

2. Preliminary  
Considerations:

a. God can grant  
to a man and  
his heirs for ever  
the lordship of  
charity,

Premissis itaque suasionibus thopicis, hinc et inde colligende sunt quedam infringibiles veritates: prima quod Deus potest dare homini pro se et heredibus suis in perpetuum caritatis dominium. Patet de iustis predestinatis cum suis filiis imita- 10 toriis, quos ex fide oportet concedere cum Christo eternaliter regnare: unde Gen. xvii. 8 pro\*mittit Abrahe Veritas, que 83A non potest fallere, *Dabo tibi et semini tuo post te terram peregrinacionis tue in possessionem eternam*. Sed et hoc patet de quolibet beato quem oportet, ex superius capitulo xxxi. dictis, 15 concedere tam subcelestibus quam supracelestibus dominari.

but  
ð. not civil lord-  
ship;

Secunda veritas est, Deus non potest dare homini, pro se et suis heredibus in perpetuum, civile dominium. Probatur ex hoc quod status imperfectus sponse Christi non potest in infinitum viando continuari; tunc enim perpetuo langwerent 20 anime beate, a coniunctione corporum frustrate, cum non stat cum misericordie Dei iusticia: civile quidem dominium, ex tradicionibus hominum coactum, non potest intrare regnum, ut patet 1 Cor. xv. 50. Et patet correlarie, quod carte humanitus adinvente de hereditate civili perpetuata sunt in- 25 possibiles. Non enim durabit civile dominium nisi usque

much more then  
are human  
charters to such  
purpose im-  
possible.

8. Post *Deus* in cod. stat *non*; quod autem sensui repugnat, neque in breviario huiusce capituli, infra f. 151 c, invenietur. 15. *xxxi. cod. 32<sup>o</sup>*. 18. *in perpetuum* in margine 2da manu correctum: textu, ut videtur, *imperium*. 25. *perpetuata*: exemplaria impressa *perpetua*.

15. V. supra, f. 73 D.

17. *Deus non potest . . . civile dominium*. The second article, as above: Walsingham, vol. i. 354, 358; Fasc. Ziz., p. 246.

18. Compare Wycliffe's defence, 'quod sit locutio de Dei potentia ordinata. . . . Loquendo autem de Dei potentia absoluta, videtur multis probabile quod Deus non potest continuare aeternaliter viationem sponsae suae, eo quod tunc fraudaret eam praemio, aut corpori diaboli iniuste differret dare poenam quam meruit;' Fasc. Ziz., l. c.

24. *Carte . . . impossibiles*. The third article, as above: Walsingham, ll. cc.; Fasc. Ziz., l. c.



83A] ad destruccionem Antichristi, vel ultimate usque ad diem iudicii.

Tercia veritas : Homo potest solum ministratorie dare tam naturali filio quam imitacionis in scola Christi capaci, tam  
 5 temporale dominium quam eternum. Patet ex hoc quod heredes regni Deus constituit distributores bonorum patrie, ut patet ex principio huius capituli ; multo magis ergo ministratores bonorum fortune : et additur *ministratorie*, quia omnis creatus dominus est solum ministrator, dispensator,  
 10 vel ex officio, prebitorum muneris, ut capitalis Dominus limitat. Ex quo patet quod, licet disculus, hoc est,\* dissipans scolam Christi, ministraverit alteri dominium quem capitalis Dominus auctorizat, valet titulus, et non ab illo ministro sed a capitali Domino ius accrescit. Et hinc precipit apostolus,  
 15 Coll. iii. 17, quod omnia *in nomine Domini* faciant Christiani. Unde quot modis contingit accipere, tot modis dare. Aliquis enim etiam dat ministratorie, ut creatura ; et aliquis autentice, ut Deus : aliquis enim dat alteri ad usum ; aliquis vero donat ad caritativum sive civile dominium, et aliquis con-  
 20 firmat vel approbat ministratum. Unde gramatico hec regula, *Do* significat *concedo, prebeo, dico* : magnificus enim in mente ministrat datario, sed concedit et limitat ministro suo ut tempore debito prebeat ; et post ministracionem confirmat vel approbat ministratum, dicendo quod placet sibi in particulari  
 25 de ministrato vel prebito dacio prius in ultimo. Et hinc non est timendum de sophismate sophistarum, quo arguunt quod dominus, dicendo, Volo quod habeas talem rem (vel sub terminis equivalentibus), nichil donat. Unde et illa triplex dacio correspondet quodammodo Trinitati : Deus in eterno  
 30 consilio concedit cuilibet creature quidquid vult sibi pro suo

c. Man can only grant lordship of any kind by way of administration, since all human lords are but stewards of the Lord-in-chief,

on whose title the validity of their grants depends.

We must distinguish between different manners of giving, and different stages in the grant,

i. in the counsel of the giver,  
 ii. in its carrying out under specific conditions, and  
 iii. with final confirmation ;

even as the grants of God in his eternal counsel

3. *dare tam naturali filio quam* ; correxi ex Walsingh. p. 354 : cod. *sortem naturali filio*. 10. *prebitorum* (pro *presbiterum*) in margine 2da manu correctum.

14. *accrescit* : cod. *acrescit*. 20. *gramatico* : cod. *gramaticus* (*gramatico*).

3. *Homo . . . quam eternum*. The fifth article, as above : Walsingham, ll. cc. ; Fasc. Ziz., p. 247. (The fourth is the sentence, Quilibet exists in gracia gratificante, &c., supra, p. 1, which forms the text of the greater part of the first division of the present book.)

7. V. supra, f. 81 D.

are brought to effect on earth through the incarnation of the Word, and in heaven through the grace of the holy Spirit.

tempore ministrari; sed nunquam preberetur in effectu ad[83B creature lapse dominium, nisi Verbum fuerit incarnatum; nec confirmaretur ad fructum patrie, nisi ex gracia Spiritus sancti confirmante: et est in Trinitate, sicut eciam in hiis rebus, prioritas et ordo originis. 5

3. *Discussion of the first Arguments* (supra, 1 a):

a. The first is correct; man can communicate natural lordship,

but,

b. not on the same terms as those on which he received it; as is plain from the fact that it originates with God, whose lordship is of an incommunicable perfection: while civil lordship is not eternal, but will have an end put to it by the second coming of Christ; it cannot therefore be granted as an absolute or perpetual possession.

Istis pre\*missis, patet quod veritatis sapiunt tres prime C rationes; nam prima ratio vere concludit, iuxta terciam veritatem, quod homo potest dare alteri ministratorie perpetuum dominium naturale.

Quoad secundam rationem, dicitur quod primum argu- 10 mentum est inpugnabile; cum Trinitas habeat excellencius dominium quam est communicabile creature; ymmo creatura originans alteri dominium, cum pari gracia, habet prerogativam perfeccionis et amplitudinis super dominium dominatum. Civile vero dominium non potest intrare patriam, in qua 15 oportet lites, coacciones, et fastus mundi deficere, cum Rex regum tradiderit Patri regnum, pure secundum legem perfecte libertatis, exclusis humanis tradicionibus, regulatum (ut dicitur 1 Cor. xv. 24); potest ergo dari ministralter bonum donum iuste et meritorie ex utraque parte pro toto 20 tempore viacionis ydonei servi Christi, et communitati pro toto tempore quoad genus innititur legi Christi: quod si in altera parte desit caritas, deest illi parti dominium. Unde nullus viator habet nisi defectivum civile dominium, cum pure minister Domini ad custodiam temporalium pro tempore suo, 25 quo in officio suo bene se gesserit, deputatus; cuius in signum infallibile est quod potest, stante caritate, ymmo meliorato titulo dominandi, abdicare a se dominium, ut patet superius, xviii. capitulo.

Unde in lege Anglicana ordinatum est in pluribus quod 30 hereditas sit persone et suis heredibus pro titulo \* peregrinationis tempore talliata; et illud plus conformatur legi nature

This is in fact the principle of the law of England,

1. *preberetur*: cod. *prebetur*. 4. *confirmante*: cod. *confirmate*. *eciam*: cod. *enim*. 11. *inpugnabile*: cod. *inpugnabile*. 19. 1 Cor.: cod. *Cor.* 20. *toto* inter columnas additum 2da manu. 26. *post cuius*, in 2da manu additum inter columnas.

83D] quam ius Quirinum, servata gracia, sicut dictum est xxix. capitulo de successione hereditaria et titulo eleccionis, et xxxiv. capitulo de servo naturali ex parte patris plus quam matris. Sed perplexitas infinita consurgit ex hoc quod tradiciones humane appetunt esse perpetue, etsi non lege caritatis fuerint regulate. Exhinc enim traduntur dominia de heredibus quoad corpus quantumcunque inhabilibus quoad Deum, et excommunicantur qui ista dissolvunt; et sic paulative subrepunt iniusticie, destruuntur policie, et extinctis virtutibus pululant multa mala: quorum omnium causa est quod mundani volunt hic in loco peregrinationis habere quietem perpetuam, et ad hoc impossibile tradiciones multiplicant, frustra contra legem Christi invincibilem innitentes.

and the neglect of it is the root of infinite abuses in the state.

Quantum ad tercium patet solucio: nam elemosina, obligacio, empicio, vel quevis alia commutacio, de tanto est iusta et stabilis, de quanto legi ewangelice est conformis; et de tanto iniqua et invalida, de quanto ab illa exorbitat. Et patet quod multa in facie ecclesie reputantur iustissima, que tamen simpliciter sunt iniqua; nec est possibile expellere illum Iebeseum de Christi ecclesia antequam David et eius milicia dereliquerit armaturam telarum aranee et plene \* se armarint lege Christi. Hodie quidem plus attendimus ad cartas, instrumenta, vel bullas, quam ad fructum operis sic bullati; cum tamen scimus quod non potest esse possibile quod vicarius Christi pure ex bullis talibus, vel ex illis cum volicione et consensu suo aut sui collegii, quemquam habiliter vel inhabiliter; cum Deus non potest in alteracionem huiusmodi, nisi conferendo gratiam vel gratiam subtrahendo, cui indubie bullaris testificacio est inpertinens; cum † nec bullam nec bullas exinde aiterat bullatum, nisi forte occasionaliter dando sibi audaciam ad perturbandum ecclesiam solum secundum

c. Beneficiary deeds, contracts, and other human instruments are only in so far valid and durable, as they accord with the law of the gospel.

The grant of the pope is null

without the approval of God.

17. *invalida*; cod. *valida*.

27. *huiusmodi*: cod. *huius*.

1. V. supra, f. 69 D.

2. V. supra, ff. 79 D, 81 C.

20. *Iebeseum*; cf. 2 Sam. v. 6-8.

24. *Scimus . . . inhabiliter*. The seventh article, as above; Walsingham, vol. i. 359, Fasc. Ziz., p. 249: the eighth, in Walsingham's other copy, p. 355 (see below, p. 269, n. 12). The sixth article will be found in the next chapter, p. 267.

faciem iudicantem. Et patet quod quicumque confirmat <sup>[84A</sup> oppositum, implicat papam esse inpeccabilem, et sic Deum; potest ergo errare in iudicio. Et patet, ubi asserit lex caritatis intrinsecus, nemo potest propter cartas vel bullas huiusmodi habere habilitatem vel iusticiam plus vel minus; sed <sup>5</sup> posita caritatis inexistencia, plenam habet iusticiam sine bullis. Unde quando ecclesia respexit ad opera sacerdotum appreciancium temporalia, que officio suo adiacent, et fructificationem subditorum ex importuna inieccione seminis legis Christi, tunc fructificavit uberrime; postea vero intendens <sup>10</sup> tradicionibus hominum, decrevit continue. Tales ergo carte vel bulle valent ad pacificandum et testificandum super approbatione persone: quod si subsit \* veritas, quod raro evenit, <sup>B</sup> sunt signa vera; et deficiente communius veritate dignitatis persone bullate, sunt signa plurima paliancia multa mala. <sup>15</sup> Omnia ergo signa et ordinationes humane de tanto sunt valida, de quanto sunt volicioni Dei conformia, et persone quibus prosunt sunt habiles, et non ultra.

As for the argument that Abraham and Jeremiah sanctioned legal transactions by their example, we observe  
i. that the growth of legal forms was coincident with the decline in righteousness of the Hebrew race: in the time of the patriarchs they were few and simple;

Quantum ad duas Scripturas Genesis et Ieremie allegatas, patet attendenti seriem Scripturarum, quomodo in statu legis <sup>20</sup> nature a statu innocencie modicum declinante, Hebrei specialiter non intendebant tantum tradicionibus arcium humanarum sicut fecerunt postea, quando caliditas dolosa involvit simplicitate innocentie declinante. Unde Abraham non legitur cartam aliam habuisse possessione sepulcri nisi testimo- <sup>25</sup> nium populi, quod Ephron sibi notorie dedit; et sic quando Iacob et Laban sibi coniuraverant, non carta sed tumulus lapidum fuit testis, Gen. xxxi. 46-48. Et sic tempore legis nature, nunc possessio, nunc iuramentum, nunc aque vel sanguinis effusio, vel aliud signum notorium suffecit pro <sup>30</sup> carta; sed invalescente subtilitate tradicionis humane, sicut secundo tempore legis date et specialiter post regum regnum, tempore Ieremie multiplicata sunt signa contractuum, ut hodie. Et ista multiplicacio attestatur indubie mundi maliciam. Nec

but in the debased age of the monarchy they were many and intricate, even as at the present day:

28. [xxx.]: cod. 33º.

34. attestatur; cod. atestatur.

84C] sine causa scripta sunt ista \* sed *ad nostram doctrinam*, ut dicit apostolus, Rom. xv. 4. Sic enim inter gentiles multiplicata est de cibariis artificialis invencio (ut patet superius xxxiii. capitulo), et sic de edificiis, conviviis, et aliis communicationibus artificialibus, specialiter multiplicatis in gentibus; ut patet Gen. xi. 3, 4, de edificacione turris Babel, Hester i, de convivio Asueri, et sic de multis artificialibus quod Deus reprobabat.

Notandum tamen quod Ieremias, sicut et alii prophete, non propter affectionem civiliter dominandi, sed ad prophetandum in signo sensibili redditum populi, post captivitatem Babilonicam, emit agrum; sicut enim portavit vincula et catenas in collo per tempus notabile (Ier. xxvii. 2): sic etiam Ysaias ivit nudus et calciatus (ut patet Ysaie xx. 2): sic Ezechiel cubavit penaliter super unum latus sine altera conversione, Ezech. iv. 4: sic Osee cepit uxorem fornicacionum et procreavit ex ea filios fornicacionum, ad prophetandum fornicacionem terre a Domino, Osee i. 23. Unde Salvator, Math. xxi. 19, approbando tales prophetias operales, maledixit ficui ad designandum malediccionem Iudaeorum. Talia ergo signa sunt laudabilia, quando a Domino regulantur et principaliter attenditur ad signatum: quando autem multiplicantur ad invencionibus humanis, postposita attencione legis Christi, D \* signant fornicacionem spiritualem a Domino; Math. xvi. 3 scribitur, *Generacio mala et adultera signum querit*, etc.

## XXXVI.

Materia autem trium argumentorum sequencium includit aliquas difficultates utiles ad dicenda: prima, si contingit hominem dare alteri pinguiorem possessionem, quam ipsemet habeat. Et videtur quod sic, cum dans ministratorie dat in virtute Domini capitalis, qui indubie dat secundum capacitatem

ON THE EXTENT  
OF HUMAN  
GRANTS:

1. A man can  
grant a fuller  
possession than  
he himself  
possesses

4. *conviviis* (i. e. *quiniis*): cod. *qutniis*.  
cod. *principal*.

21. *principaliter*, i. e. *principal*:  
23. Verba *legis Christi* 2da manu addita in inferiori margine.

in proportion to the capacity of the recipient.

subiecti; sed contingit subiectum cui datur esse capacious mi- [84D  
nistrante, ergo et datum secundum ius possidere uberius.  
Sic enim lumen agit in virtute alterius ultra gradum per  
purum elementum, secundum qualitates primas et formam  
substancialem, et generat qualitates secundas et formas sub- 5  
stanciales superadditas, quantumlibet plus perfectas: sed et  
minister Christi in mortali peccato dat sacramentum, sicut et  
iudex iniustus dat iustam sententiam; sicut minister domini  
temporalis dat donum domini in possessionem civilem dona-  
torii, quod ipse in persona propria civiliter non possidet. 10  
Aliter enim omnes divites forent elemosinarii dominorum.

But there is a distinction in gifts: some stand in the power of the creature, others belong to God alone; and the latter can only be given by man as the instrument of God, e.g. in the rites of the church.

Ideo quoad istam materiam notandum est quod aliqua  
dona sunt in potestate vel dominio creature, ut bona fortune  
et nature; aliqua autem dona sunt soli Deo propria, ut bona  
gracie et glorie, \* cuius modi sunt omnes virtutes morales, 85A  
omnia iura eterna, et omnes proprie potestates. Omnia qui-  
dem ista Deus appropriate donat, creatura ministrat; in dis-  
positoriis antecedit ad ista: ut sacerdos dicit ministratorie  
verba, infundit aquam, vel ungit personam; et Deus, ex lege  
graciosa quam statuit, superaddit gratiam: in cuius dacione 20  
ministrans disporitorie non concurrit. Res autem palpabiles,  
cuiusmodi sunt bona infima, quorum potest esse dominus,  
dat et ordinat in nomine Domini dominus temporalis; et  
committit ministro suo dacionem ministerialem, sicut ipse  
solum ministerialiter dat sub Deo. Et sicut oportet servum 25  
suum parere suis monitis, vel alias dacio non valebit; sic  
oportet ipsum ad mandata Dei, que in Scriptura sacra speci-  
ficat, conformare suum mandatum, vel aliter dancia est  
iniusta: et si Paulus econtra sit iniustus pro tempore daci-  
onis, et Petrus iustus qui tribuit, tunc dancia est iusta et 30  
receptio est iniusta. Quorum omnium causa est, quod  
capitalis Dominus, non respiciens personam hominis, appro-  
bat vel reprobatur quidlibet secundum suam propriam qualita-

Of earthly things on the contrary man may be lord, and he may give them to whom he please, but still solely by virtue of ministration under God; without whose good pleasure the gift is unrighteous.

3. *per purum* conieci: cod. *perpetuum*.

*mentum*: cod. *sacramento*.

suppletum 2da manu.

5. *prius et addidi*.

9. *donum*: cod. *domum*.

21. *palpabiles*: cod. *palpabilis*.

7. *sacra-*

17. *ista* in margine

25. *dat*: cod. *det*.

6. Cf. supra, f. 7 c.



85A] tem. Et patet quod non sequitur, 'Petrus est in causa  
'quare Paulus habet ius, potestatem, vel gratiam; ergo dat  
'sibi huiusmodi vel ministrat: ' sed ministrat sensibilia sacra-  
menta, ad que res sacramenti consequitur.

B Unde in equivocacione qua vulgus minus provide \* accipit  
sacramentum pro sacramentali gracia, prorumpunt illiterati in  
multas blasphemias; ut quod si ipsi dant gracias, quod dant  
vel auferunt, augent vel minuunt potestates, quod ex nuda  
auctoritate sua habilitant et inhabilitant, iustificant, vel exem-  
10 plificant suos subditos, eo ipso quod volunt vel approbant  
scripta, voces, vel alia signa, secundum formas suorum rituum  
promulgari. Nec videtur michi quod creatura donat proprie  
quidquam, sed, ut loquitur Scriptura, dat, communicat, vel  
ministrat; quia omnis creatura, eciam natura angelica, est  
15 solum administratoria. Si ergo elemosinarius terreni domini  
non donat bona domini cui ministrat, quia sic esset nimis  
magnificus; sic omnis homo, cum sit infinitum proporciona-  
liter abieccior minister Dei, nichil donat alteri, sed ministrat  
sic quod gracie debent reddi Deo pro donacione, et homini  
20 grates pro fidei ministerio. Similiter omnis homo est pure  
prestarius, accomodarius, et balivus Dei sui, ut patet de Do-  
minio divino, capitulo —; sed balivus non donat bona que  
dominus accomodat sibi et precipit in nomine suo tribuere;  
ergo nec homo, qui debet in nomine Domini facere quidquid  
25 facit. Similiter non est possibile hominem dare donum Dei  
legitime recipienti nisi Deus ipsum prius donaverit; cum sequi-  
c tur, si creatura digne recipit donum aliquod, tunc \* donat ipsum  
Deus, et per consequens prius natura Dei est donacio quam  
est creature ministracio. Et cum illa donacio cum ministra-  
30 cione creature sufficit, videtur superfluum donacionem geminare.

Unde manifestum est quod alienacio loquendi a modo  
Scripture surrepit a ceca superbia dominorum et adulacionis  
oleo cupidorum. Scio tamen quod terminis istis contingit  
uti equivoce; ut sacerdos absolvit contritum a peccato, id est,  
penitent,

The common  
confusion be-  
tween original  
and administra-  
tive power is the  
source of much  
blasphemous  
error;

whereas no man  
has any original  
power of himself  
to grant any-  
thing;

α. he is but the  
almoner of God,

β. with no more  
authority than  
a bailiff or  
steward,

and  
c. incapable of  
making any gift  
without the an-  
tecedent grant  
of God.

5. *qua*: cod. *quam*.

16. *cui*: ita, pro *qui*, correctum.

21. De Dom. div. iii. 6; cod. Vindob. 1339, especially f. 89 c.

when he speaks the words of absolution, for God alone can remit sins;

or as 'making the body of Christ, 'excommunicating' sinners, etc., which acts he can only perform by way of administration; and so too when we speak of a man as 'committing power' to another.

2. a. The value of a good work, or of its contrary, remains unknown in this present life:

its goodness or badness is to be estimated in proportion to its use hereafter;

without which fruit it has no merit in itself.

verbis sacramentalibus in facie ecclesie absolutum ostendit: [85C  
sed tunc oportet quod Deus prius naturaliter absolvat et  
peccatum remittat, occasione qua creatura non potest cum  
ipso concurrere. Et porporcionabiliter de eukaristie confec-  
cione, de peccatorum excommunicacione, et sibi similibus, est 5  
dicendum. Sacerdos enim conficit corpus Christi, id est,  
facit ministratorie, quod corpus Christi sit sub accidentibus  
per verba sacra. Et sic homo committit alteri potestatem, id  
est, facit ministratorie quod Deus appropriate det alteri huius-  
modi potestatem. *Facere* enim est analogum equalis ambitus 10  
cum *causare*.

Et quoad secundam rationem concedendum est quod  
valor boni operis et dotarium iniqui operis sunt pro statu vie  
nobis incognita: et hinc dicunt sanctus Bernhardus et alii  
doctores sancti ecclesie quod heresiarche peccant de tanto 15  
gravius, quanto maior populus suis heresibus est seductus;  
et e contrario predestinatus, eo \* quod plus meretur, quo ex D  
suo merito plus boni appropriate pervenit. Sciendum autem  
post diem iudicii mensuram ipsorum, quando regnum Anti-  
christi erit finaliter consumatum, universitate predestinatorum 20  
finaliter premiata, et universitate prescitorum finaliter con-  
dempnata. Nam porporcionabiliter ut meritum predestinati  
plus proficit ad integritatem et consumacionem huius regni, est  
ipsum melius; et porporcionabiliter ut demeritum presciti plus  
auget ad penam collegii dampnatorum, est ipsum deterius: 25  
et patet quod utrobique bonitas et malicia humanorum operum  
finem habent. Sed preter hos duos modos operum est dare  
duos modos qui non immediate intrans regnum ad fructum  
operancium proximorum; ut bona de genere que mali presciti  
vel predestinati faciunt extra caritatem: licet enim illa pro- 30  
sint ecclesie in virtute caritatis catholice, tamen neuter in-  
mediate operancium meretur aliquid in patria per opera sic  
mortua. Et sic de malo quod predestinatus iniuste facit in

10. *analogum*: cod. *anologum*.

19. *regnum* in margine suppletum 2da manu.

12. This *secunda ratio* has not been previously stated: it is presumably the second of the *difficultates* referred to at the beginning of the chapter.

29. Cf. supra, f. 4 B-D.

85D] propria persona vel mediante aliquo quem ad hoc movet.

Non enim init penam perpetuam ex tali malicia, cum generatio salvat eum, et caritas consummata operit illam nequiciam, ut exponitur xxxi. capitulo.

5 Istis premissis, conceditur quod principium generacionis δ. The head of a race is in effect the doer of all things done by his posterity :  
 86A sicut et quodcunque incians \* aliquem ordinem operum, Illustrations.  
 facit opera omnia que sequuntur; ut Adam facit quidquid genus suum facit. Et ad hoc potest fieri triplex exemplum  
 manuducens : primum de homine qui generat filium domini  
 10 antequam ille actualiter generetur in utero vel ex utero ; et sic actus generancie precedit generacionem geniti per tres menses, quando primo generans incipit esse pater : vel si est mortuus, tunc est pater secundum carnem in omni tempore complente generanciam et generacionem, sed in nullo eius  
 15 instanti ; ut patet logicis. Secundum exemplum est de sagittante occidente hominem, sed mortuo antequam sagittatum occiderit ; in quo casu loquendum est de actu occidentis et passione occisi, conformiter sicut prius. Tercium exemplum est de voce quam vociferans format distanter in aere, que est  
 20 vox animalis, etsi vociferans sit mortuus, cum sit sonus articulatus ab aere et virtute ymaginaria, per tracheam arteriam et cetera organa exspirato : et proporcionabiliter de similibus  
 Aliter enim foret Scriptura falsa, Math. i. 8, que dicit quod  
 Yoram genuit Oziam, cum tres reges intercedentes literaliter  
 25 sunt obmissi, scilicet Occosias, Yosias, et Amasias, ut patet  
 3 Reg. xxii. 50 : fuit ergo Yoram pater naturalis Ozie ; et ipse eius filius naturalis, sed mediatus, ut patet superius xxx. capitulo.

Et si queratur quando Adam genuit me, dico quod pro  
 Billo tempore quo genuit Seth, \* quia partem materie, que per  
 adventum aliene materie crevit in corpus magnum, transfudit  
 in Ewam, in qua fuit seminaliter totum genus. Sic enim  
and thus I say that Adam begat me at the time when he begat Seth, since in him were the elements of the whole human race ;

1. mediante : cod. me<sup>te</sup>. 21. vox conieci : cod. lex. 22. ab acre in margine correctum 2da manu : text. ab ore.

2. Generacio, &c. : ■ John v. 18.

4. V. supra, ff. 72 D, 73 A.

26. Occosias, 2 Kings viii. 24 ; Yosias (a mistake for Ioas), ch. xi ; Amasias, ch. xiv. 1.

29. V. supra, f. 70 D.

dicit apostolus quod Levi decimatus est in lumbis Abrahe [86B  
 (ad Hebr. vii. 5-10). Sicut enim idem caput manet secun-  
 dum formam adveniente et defluente materia, sic eadem massa  
 manet secundum formam que fuit in primis parentibus, et  
 cum illa anima ultime nascitur. Et patet quod Adam non 5  
 nunc gignit, ambulat, comedit, et sic de aliis actibus persona-  
 libus quibus sui filii informantur : sed sequitur quod Adam  
 facit omnes illos actus ; sicut Deus facit commescionem, ses-  
 sionem, vel dormicionem meam, et tamen non commedit, sedet,  
 vel dormit. Et patet quod beatus in celo, licet facit continue 10  
 multa mala in filiis imitacionis qui sua mala imitantur, que  
 tamen ipse caritate expiavit : ideo non sequitur quod ibi  
 peccat, quia caritas consummata operit multitudinem peccato-  
 rum (ex xxxi. capitulo). Sicut ergo Adam nunc est in causa  
 quare ego sic operor, sic facit nunc me taliter operari. Et 15  
 sicut non sequitur, 'Deus actus facit peccati quoad substantiam,  
 ' sed non quoad defectum, ergo Deus peccat ;' ita non se-  
 quitur, 'Iste sanctus patriarcha nunc facit actum peccati, ergo  
 ' nunc peccat ;' quia generacio salvat eum : tamen probabiliter  
 potest dici quod sancti patres continue usque ad diem iudicii 20  
 merenter in filiis, sicut patriarche de generatione adultera  
 continue in filiis demerentur. Et hinc nimirum \* dicit Io-  
 hannes, epistola iii. 4, *Maiorem gratiam non habeo quam ut*  
*audiam filios meos in veritate ambulare.* Quo contra de repro-  
 bis dicitur, *Ex iniquis omnes filii qui nascuntur testes sunt ne-* 25  
*quicie adversus parentes* (Sap. iv. 6). Non tamen sequitur ex  
 istis quod patres Veteris Testamenti sint beaciores sanctis  
 apostolis ; quia merita et caritas personalia correspondent  
 beatissimum, et secundarie provenit ex merito cuiuscumque  
 beati tota beatitudo regni ; cum beatitudines se causant re- 30  
 ciproce, et meritum insensibile pululat in maiore parte quam

all our acts are  
 Adam's; not  
 that he now does  
 them,

but because he  
 is the cause  
 thereof:

wherefore the  
 patriarchs also  
 partake of the  
 merits or the  
 demerits of their  
 descendants.

5. *conascitur* conieci : cod. *conatur*. 6. *gignit* : cod. *gignit*. 10. *licet facit*  
*continue multa mala.* Sententia primum deinde ita processit, *tamen non sequitur*,  
 etc. : errorem vero manifestum ipse statim animadvertit scriba, qui verba *Sis cautus*  
 in margine notavit. Correctionem itaque (usque ad *ideo non sequitur*) quae 2da  
 manu in eodem margine addita est, in textum referre non dubitavi.

860] elemosina sensibilis quam maxime mundiales preciantur.

Unde licet pars quantitativa beatitudinis non correspondeat appropriate parti quantitative meriti (ut dictum est superius capitulo —), tamen pars integralis unius meriti correspondet  
5 speciali parti beatitudinis perpetue; ut martiri, doctori, et virgini correspondet exhinc appropriate eterna laureola.

Quoad tertium, patet indubie quod nulla ordinacio, dacio, 3. Since, as has  
vel concessio, sicut nec aliqua creatura, est legitima sive appeared, no  
laudabilis, nisi de quanto summus Dominus, qui est lex prima, human ordinance  
10 scriptura sacra, et exemplar regulans omne bonum, ipsam or grant has any  
limitat, regulat, auctorisat. Patet ex dictis in prima parte validity without  
huius capituli, ex dictis xxxiv. de servitute, et ex dictis de the antecedent  
iure tractatu primo, capitulo tercio; nec phas est catholico approval of the  
D dubitare, cum omnis ordinacio, dacio, sive concessio, si \* est Lord-in-chief,  
15 iusta, est Deo placita et ab eo ordinata et legi sue consona.

Ideo tales regule universales politice, in quibus non consulitur it is evident how  
lex Scripture, involvunt ecclesiam in magna perplexione. false are many  
Unde menciuntur politici fabulantes quod non est regula of the legal  
quin fallit vel capit instanciam: forte verum est de humanis maxims current  
20 regulis; sed regula superior que est caritatis, ad quam eccle- among the  
siastici debent attendere, non capit instanciam, cum voluntati worldly;  
Dei inscripta sit infallibili et insuperabili, cui nichil potest  
inpeditive resistere.

Unde inter alias presumptivas cecitates ecclesie hec est una, as when they  
25 quod mundiales preponunt suas ordinancias legi ewangelice, prefer their own  
quod manifeste docetur, Math. xvi. 21-23, ubi *Iesus cepit* ordinances to the  
*ostendere suis discipulis quod oportet eum ire Iherosolimam, et law of the gospel:*  
*nulla pati a senioribus et scribis et principibus sacerdotum, et whereas Christ*  
*occidi, et tercia die resurgere. Et assumens illum cepit Petrus rebuked Peter*  
30 *eum increpare, dicens, Absit a te, Domine, non erit tibi hoc.*  
*Qui conversus dixit Petro, Vade post me, Sathana; scandalum*  
*michi es, quia non sapis ea que Dei sunt, sed ea que hominum.*

13. Verba *nec phas est catholico dubitare cum* in inferiori margine sunt addita 2da manu. 15. *placita*: cod. *placida*. 24. *Vnde (vñ)*: cod. *bene (bñ)*.

4. *Capitulo* —: perhaps ch. x. f. 23 A.

12. V. supra, ff. 85 A-C, 80 C, D.

with extreme sharpness, as for a grave sin,

for arrogating to himself an equality with, or a precedence to, the divine will, instead of subjecting his own will thereto

and following its ordinances in his own life.

*Conclusions :*  
α. In all human ordinances or acts their conformity to the law of Christ is presupposed as the condition of their legitimacy.

β. All human covenants and contracts are liable to be dissolved :

because  
i. they may happen to be contrary to God's will;  
ii. if the covenant

In quo dicto patet primo quod Christus nunquam tam acute [86D] alibi reprobavit Petrum vel quemvis alium discipulum, et per consequens peccatum suum fuit diligentissime precavendum.

Patet secundo quod presumpcio Petri fuit convenire vel prevenire voluntatem divinam, et per consequens legem Christi, 5 in hiis que concernunt salutem ecclesie. Patet tercio efficacia \* reprobacionis doctrinalis, cum dicitur, *Vade post me, Sathana*, 87A etc.; debet enim quilibet adversans legi vel ordinacioni ewangelice subicere voluntatem et ordinacionem suam voluntati et ordinacioni divine, et non precipitanter precedere lege Christi 10

inconsulta: ideo dicet Petro, *Vade post me*, ducem tuum, sequendo me tam conversacione quam passione, et noli antecedere me ceca presumptione. Omnis quidem homo tenetur conformare voluntatem suam, sicut et totam vitam ac opera, voluntati divine priori, tamquam regule essentialiter directive. 15

Et patet primo quod in ordinacione et operacione humana debet subintelligi condicionaliter conformitas legi Christi. Aliter enim liceret homini ordinare, obligare, vel statuere humano ingenio sine essentiali direccione voluntatis divine; quod est notorie impossibile. Et illud declarat beatus Iacobus, 20 quarto capitulo 13-15, de humanis legibus, ex quibus oriuntur bella et lites in seculo: *qui, inquit, dicitis, Hodie aut crastino die ibimus in civitatem illam, et faciemus annum, et mercabimur, et lucrum faciemus; qui ignoratis quid sit vobis in crastino. Que est enim vila vestra? vapor est ad modicum parens, et dein-* 25 *ceps exterminabitur. Pro eo dicatis, Si Dominus voluerit et si vixerimus, faciemus hoc \* vel illud.* Ecce ratio huius facti est B quod oportet omnem ordinacionem vel actum flexibilem presupponere legem Christi.

Secundo patet quod quantumcunque fedus vel pactum for- 30 tune formatum fuerit iuramentis, munimentis, vel aliis traditionibus humanis, potest solvi legitime. Patet primo ex hoc quod in omni pacto huiusmodi subintelligenda est Dei volicio, cui potest quicunque talis contractus humanus esse contrarius; ergo conclusio. Item omne pactum quod Deus pepigit cum 35

2. *reprobavit* 2da manu in margine suppletum.

25. loco prioris *est*: cod. *ē est*



87B] filiis Israel de terra promissionis, vel alio bono vie vel patrie, between God and the children of Israel was conditional on their right-doing, as also are all the relations between God and man,  
subintelligendum est condicionaliter et si non forisfacerent much more are contracts between men liable to dissolution ;  
erga Deum, ut patet Deut. xxviii. Cum ergo cuicumque iii. times and circumstances alter,  
vianti citra Christum sit forisfactura possibilis, videtur quod  
5 omne pactum huiusmodi quod Deus cum creatura tali pepi-  
gerit, ex defectu creature dissolvi poterit ; multo magis ergo  
pactum initum inter partes peccabiles, que possunt utrimque  
divine ordinacioni regulari. Item, secundum variaciones  
temporum, legis execucio que iam est rationalis potest esse  
10 irrationalis, et econtra, ut pulchre declarat Augustinus, primo  
de libero Arbitrio, xiii., et infra in epistola v. ad Marcellinum ;  
et patet de cessacione legalium Veteris Testamenti : ergo and contracts and laws must be adjusted to these changes  
cuiuscunque pacti vel legis humane execucio circa bona  
minima potest rationabiliter ex varietate circumstancie in-  
Cterdici. Si ergo potest papa \* dispensare cum iuramento, If then the pope can dispense with oaths and exempt from obligations,  
privilegiare vel eximere quantumcunque prius obligatum a  
superioris obediencia sive servicio, in tantum quod legiste  
tradunt in omni tali iuramento subintelligi, *nisi papa dispenset* ; much more is this possible to the great high Priest.  
20 verum.

Tercio patet quod multe sunt leges cum quibus non poterit c. Some laws, those namely which concern the service of God, etc., are immutable.  
dispensari : patet de obligacione qua creatura tenetur servire  
Deo, de debito observancie mandatorum in patria, et de quot-  
libet legibus Christi condicionalibus ; ut, puta, si quis peccet  
25 in Spiritum sanctum dampnabitur, si finaliter perseveret in  
gracia salvabitur, si perfecte confidit in Domino protegetur,  
et sic de quotlibet similibus, etc.

## XXXVII.

Ex istis videtur correlarie plane sequi quod quacunque OF THE RIGHT OF THE STATE TOUCHING  
30 communitate vel persona ecclesiastica habitualiter abutente

2. *subintelligendum* : cod. *subintelligenda*. 3. *xxviii.* : cod. 180.

11. August. de lib. Arbitr. i. 6, § 14, vol. i. 574 F-575 C ; Epist. cxxxviii. 2-8, vol. ii. 411 C-413 C.

29. Wycliffe here opens, as a corollary from the statements made in the foregoing chapters, what was doubtless one of the principal objects he had in writing the book, namely, the assertion of the rights of the

CHURCH-PROPERTY.  
The temporal power may lawfully deprive any ecclesiastical person or corporation of its property, if it abuse it.  
1. Albeit this proposition is irrefragably demonstrable,—since all orders of the clergy ought to hold aloof from civil obligations and the desire of property, and devote themselves entirely to their spiritual office of providing for the good of the church,—

diviciis, reges, principes, et domini temporales possunt legitime [87C  
et valde meritorie ipsas auferre, eciā quantumcunque tra-  
dicionibus humanis eis fuerint confirmate. Et licet illa  
conclusio sit valde predicabilis, quia infringibiliter vera, ex  
sacris canonibus eliquata, et debite executā tocius ecclesie 5  
directiva (cum necesse est clericos seculares, possessionatos,  
regulares, et fratres, omnem civilitatem laudabiliter abdicantes,  
rogare obnixius quod abducant indignacionis \* supercilium, D  
relinquant affectum proprietarium, et sic *curramus omnes  
simul in virum perfectum* ad edificandum sexum femineum, 10  
populum scilicet laycalem: clericis quidem volentibus discu-  
tere cum aquillis et columbis, videndo sine differēcia perso-  
nali quid foret utilius sponse Christi, nunc quidem oportet  
nos irreverberatis obtutibus contemplari cum aquillis, iuxta  
vocem Veritatis, Luc. xvii. 37, *Ubiunque fuerit corpus, ibi 15  
congregabuntur et aquille*; quod apostolus, Coll. iii. 1, 2, hor-  
tatur expressius, *Si consurrexistis cum Christo, que sursum  
sunt querite, ubi Christus est in dextra Dei sedens; que sur-  
sum sunt sapite, non que super terram*: et nunc oportet,  
cum columbis circumvolando ad fenestras ecclesie, pabulare 20  
fideles in Domino per *granum frumenti cadens in terram  
mortuum*, in mente predicatoris, tamquam matris Christi, con-  
ceptum et auditorio predicatum; ex hoc quidem grano, quod  
est veritas ewangelica, consurgit totus fructus ecclesie); nec  
dubium quin omne quod foret ecclesie universali utilius, foret 25

8. *obnixius*: cod. *obnoxius*.

23. *auditorio*: cod. *auditoria*.

civil state over the property of the Church, in the case of the latter mis-  
using her trust. He recurs to it constantly in the sequel: see, for  
example, book ii. 12, especially f. 198 A-C. The passionate energy of  
the exordium of the present chapter, in which grammatical coherence is  
forgotten, and the earnestness of his appeal to his hearers at the close of  
it, show eloquently the vital importance which Wycliffe attached to the  
doctrine now announced and his almost defiant consciousness of the op-  
position to which its avowal would necessarily expose him. Yet it is to  
be observed how carefully he guards against any present application of  
it, such belonging, as he points out, f. 88 D, to the function of the states-  
man, not to that of the theologian.

9. Eph. iv. 13.

20. *Columbis*: Isa. lx. 8.

21. John xii. 24.

87D] cuicumque persone eiusdem utilius:—obsecro ergo benivolos nevertheless by reason of the prejudice which opposes it,  
 auditores, non sinistros reportatores; veritatis liberatores, non  
 personalitatis affectores; Dei et ecclesie adiutores, non verbis

88A et operibus malivolis inpugnatores:— \* licet autem predicta it is necessary to prove the statement point by point.  
 5 conclusio sit absolute necessaria, cum sequitur formaliter ad  
 Deum esse; tamen necesse est ipsam in particulari exponere.

Nam si Deus est, pars clericalis ecclesie potest abuti divi- a. By the very fact that God exists,  
 ciis; et si hoc, domini temporales possunt meritorie ab ipsis  
 auferre divicias; ergo ex Deum esse infertur conclusio:

10 non enim posset Deus sinere tale malum, nisi posset precipere he cannot suffer an evil to be, without providing a remedy for it;  
 servis suis sub obtentu premii ipsum punire, et ipsos in exe-  
 cutione meritoria sui beneplaciti regulare; ideo indubie si  
 Deus est, tunc Domini temporales possunt legitime ac meri- the state there- fore may de- prive the church of goods which she abuses;  
 torie auferre bona fortune ab ecclesia delinquente.

15 Item quilibet Christianus sufficiens tenetur suum proximum, b. Every Chris- tian is bound, so far as in him lies, to help his neighbour, and to take away a church- man's goods, provided that they hinder him from the service of God, is to give him great help; wherefore so to deprive him is the duty of all Christians, and especially of temporal rulers who are appointed to the end that they protect the com- mon weal.  
 in hiis specialiter que concernunt bonum publicum, adiuvere;  
 sed magnum iuvamen foret ecclesiastico diviciarum ablacio,  
 posito quod retardarent eum ab officio debito Deo suo; ergo  
 sufficiencior ad hoc tenetur ex lege Christi in tali casu bona  
 20 fortune excipere. Sed sufficientissimi ad hoc sunt reges et  
 domini temporales, ut patet ex officio regis xxvi. capitulo de-  
 clarato; et indubie hoc precipue concerneret bonum publi-  
 cum, cum tali deoneracione bonorum fortune, que sunt pon-  
 dus nature (ut patet capitulo xvi.) habilitati forent ecclesiastici  
 25 ad influendum vitam spiritualem in populum, per cuius sub-  
 tractionem summe periculose iniuriantur ecclesie.

Item quidquid ecclesiasticus debet a brachio seculari exi- c. There must be a reciprocity of obligations between church and state; and if the clergy, being loaded with riches, are to expect help from the state in  
 B gere \* iuxta legem Christi, debet brachiumulare de eadem  
 lege perficere; sed ecclesiasticus prepeditus diviciis debet  
 30 exigere a brachio seculari iuvamen in dispensando illas divi-  
 cias; ergo secularis debet in tali casu de lege Christi subire

11. *punire* conieci: cod. *premiare*.

12. *Si Deus est . . . delinquente*. The sixth article of Wycliffe's Con-  
 conclusiones (see above, p. 251, n. 18): Walsingham, vol. i. 354, 359; Fasci-  
 culi Zizaniorum, p. 248. Walsingham quotes the sentence also in p. 324.

21. V. supra, 61 D.

24. Apparently f. 37 C.

administering their property, the state must possess the right of acquiring, guarding, and taking away that property; since no one has riches except under the responsibility of performing a particular duty, and if the property be a hindrance to the performing of that duty, it is necessary to take the property away:

so that if the possession of temporal goods be a hindrance to the clergy from carrying out the law of Christ, they must abandon or be deprived of it;

and such a case is furnished if the possession of earthly goods leads them i. into the lust of lordship, ii. into entanglement with the affairs of this life, iii. into sensual indulgence,

iv. into strife and variance,

v. into injuring the state by avarice,

vi. into neglecting their duty of preaching the gospel.

officium acquirendi, custodiendi, et distrahendi divicias. Maior [88B] patet ex hoc quod nemo debet habere divicias nisi de quanto sunt adminicula promovencia ad officium quod est sibi a Sponso limitatum; ergo in casu quo civilis possessio prepediat ecclesiasticum ab illo officio, debet ipsam abnuere. Et 5 hoc est quod Veritas precipit, Math. xviii. 8, 9, *Si manus, pes, vel oculus scandaliset te, erue et proice abs te, vel abscide*. Si ergo operacio, affeccio, vel intencio eradicari debet per abdicacionem nomine obiecti vel mediate concurrentis communicative, in casu quo faciat hominem moveri ab observancia 10 legis Christi; quomodo temporalium possessio, in casu quo prepediat ab observancia legis huiusmodi. Ideo indubie, si civilis possessio vel pretensum dominium temporalium sit occasio parti clericali ecclesie ne proficiat in observancia legis Christi, tunc et ipsi debent renunciare bonis huiusmodi, 15 et pars secularis debet ab ipsis obstinatis invitis eripere.

Et intelligo adiacenciam terrenorum tunc scandalisare ecclesiam clericalem, quando est illis occasio iuxta fastum seculi dominandi, contra illud 1 Pet. v. 3, *Neque dominantes in clero*; \* vel secundo quando est illis occasio se negociis seculis implicandi, contra illud 2 Thim. ii. 4, *Nemo militaris Deo implicat se negociis secularibus*; vel tercio quando est illis occasio in petulancia vel carnis ingluvie conservandi, contra illud Luc. xxi. 34, *Attendite vobis ne forte graventur corda vestra in crapula et ebrietate et curis huius vite*; vel quarto 25 quando est illis occasio contencionibus, litigiis, vel pugnis ecclesiam perturbandi, contra illud Math. v. 39, 40, *Si quis te percusserit in dextram maxillam, prebe ei et alteram; et ei qui vult tecum in iudicio contendere et tunicam tuam tollere, dimitte ei et palium*; vel quinto quando avara diviciarum servacio est 30 ad dampnum reipublice, ymmo ex inequa bonorum pauperum distribucione occasio eis iniuriandi, contra illud Math. vi. 19, *Nolite thesaurisare vobis thesauros in terra*; sexto quando temporalium occupacio sive cupiditas est impeditiva officii

5. abnuere: cod. annuere.

9. communicative: cod. gñic.

10. moveri:

cod. mereri. 19. Verba neque dominantes in clero vel secundo in margine suppleta 2da manu.

88C] Christi ewangelii predicandi, contra illud Marc. vi. 7. 8, *Vocavit duodecim et cepit eos mittere binos, et dedit eis potestatem spirituum immundorum, et precepit eis ne quid tollerent in via nisi virgam tantum*, quod exponit apostolus, 1 Thim. vi. 8, 5 *Habentes alimenta et quibus tegamur, hiis contenti simus*: virga enim est ballivi vel ministri Christi potestas vite necessaria ab auditorio repetendi, ut probat apostolus, 1 Cor. ix. 14.

D \* Talia igitur que in disciplinatum Christi prepediunt, si 2. These being  
10 occasione adiacencie temporalium clericis molestant, tunc which require  
sunt temporalia ipsa per manum laicam a clericis subtra- that the clergy  
henda. Utrum autem hodie sit ecclesia in casu isto, non est should be de-  
meum discutere, sed politicorum qui intendunt praxi et statui prived of tem-  
regnorum. Protestor quidem me dicere veritates condicio- poral posses-  
15 natas et de possibili, relinquendo illis iudicium de inesse. sions, to  
Scio quidem quod dominorum temporalium est illud exami- compare them  
nare; et posito defectu debent illud secundum caritatis with the state  
regulas emendare. Unde Augustinus, epistola xxxiii: *Post-* of the church  
*quam scriptum est, Adorabunt eum omnes reges terre, omnes* now existing  
20 *gentes servient ei; quis mente sobrius dicat nostris regibus,* belongs not to  
*Nolite curare in regno vestro a quo teneatur vel obpugnetur* my province,  
*ecclesia Domini nostri: ad vos pertinet quis velit esse reli-* but to that of the  
*giosus sive sacrilegus; quibus dici potest, Nonne ad vos* statesman:  
*pertinet, quis in regno vestro debet esse pudicus, quis impudicus?* since it lies in  
the king's power  
to examine and  
amend the state  
of his realm.

20. *dicat*: cod. *dicat*.

22. *quis* (pro *qui*) 2da manu in margine correctum.

12. *Utrum . . . statui regnorum*. The seven h article of Wycliffe's Conclusiones, according to one of the lists given by Walsingham, p. 354: it is absent from his other copy (p. 359) and from that in the Fasciculi Zizaniorum. Walsingham's text differs materially from that of its presumed original. It runs as follows: Nunquid ecclesia est in tali statu vel non, non est meum discutere, sed dominorum temporalium examinare, et posito casu confidenter agere, et in poena damnationis aeternae eius temporalia auferre. The substance of the sentence is however entirely contained in Wycliffe's sequel. Still, as Walsingham's editor, Mr. Riley, observes, p. 354, n. 6, the passage 'seems to be neither a conclusion nor part of one;' and it has doubtless obtained its place in the series by accident.

18. August. epist. clxxxv. 5, § 20; vol. ii. 651 E, where the sentence runs differently from that in the text, '*. . . non ad vos pertineat quis velit esse sive religiosus sive sacrilegus; quibus dici non potest, Non ad vos pertineat*,' etc.

Et consequenter declarat quod coactiva potestas quoad [88D] bona naturalia et fortune super omnes regnicolas ad regem pertineat.

This power may be proved as follows :

a. if the king may use the secular arm to repel foreign invasion, he is bound to employ the same means against the more present danger of intestine wrong-doing.

Et potest sic ostendi : Si hostes forinseci invaserint regnum, predando populum de bonis nature et fortune, rex 5 debet seculari brachio eis resistere ; sed periculosior invasio regni foret de domesticis iniuriantibus, tam in bonis fortune quam gracie, \* populo regni sui ; ergo familiarius debet rex 89A eis resistere : in omnibus enim que concernunt regnicolarum bona fortune et corporis, habet rex interesse, quia custodiam 10 regitivam.

b. The king has, under God, the supreme coercive power in his realm, so that if the clergy are to be deprived of temporalities, it is the king's duty to enforce the measure ;

for  
i. if one part of the church fall into sin,

the other part must redress the evil ;

ii. if the sin consist in the usurpation of secular power, it must be punished by secular power ;

Item rex habet potestatem coactivam humanam universalissimam regni sui ; ergo posito, per possibile, quod expediat clerum per subtraccionem invitam temporalium castigari, hoc principaliter spectat ad regis officium. Illius 15 enim est superflua subtrahere, cuius est defectum supplere ; illius est auxilium corporale contra hominis legii sui vesaniam tribuere, cuius est ab hoste forensi defendere. Patet ergo, cum ecclesia secundum maiorem partem et principalem cleri peccare potest irremediabiliter circa affectionem 20 temporalium (ut patet 1 Thim. vi. 9, 10), Deus potest ordinare partem aliam ecclesie secundum coactivam potenciam et remedium reductum. Sed et illud est legi Dei consonum, cum Deus punit hominem per consimile in quo peccat : clerus ergo peccans in usurpacione potencie secularis per 25 secularem potenciam debet deprimi ; aliter enim domini seculares, si hoc non poterint, frustra portarent gladium, contra apostolum, Rom. xiii. 4. Et patet plane illud ex dictis xxvi.

14. *invitam* in margine additum 2da manu. 19. *secundum* in margine additum 2da manu. 20. *irremediabiliter* : cod. *remedia*°. 21. 1 Thim. : cod. *Thim*.

1. See the passage quoted from the same letter, above, f. 62 A. Further on Augustin says, Hinc ergo factum est ut imperator religiosus et pius, perlatis in notitiam suam talibus caussis, mallet piissimis legibus illius impietatis errorem omnino corrigere, et eos qui contra Christum Christi signa portarent, ad unitatem catholicam terrendo et cœercendo redigere, quam saeviendi tantummodo auferre licentiam, et errandi ac pereundi relinquere : cap. 7, § 28, col. 655 D.

28. V. supra, ff. 61 D-62 B.



89A] capitulo, ubi declaratur quadruplex regis officium. Et confirmacio illius est quod verus Christi discipulus, cuiusmodi potissime debent esse veri ecclesiastici, debent obtemperare tyrannis, ut patet xxviii. capitulo; multo magis ergo Christianis regibus ewangelice castigantibus.

B Confirmatur ex dicto \* Ysidori, et ponitur in Decretis xxiii.: *Principes, inquit, seculi nonnunquam intra ecclesiam potestatis adepti culmina tenent, ut per eandem potestatem disciplinam ecclesiasticam iuvent; ceterum intra ecclesiam potestates necessarie non essent, nisi ut quod non prevalent sacerdotes efficere per doctrine potenciam, potestas hoc inperet per discipline terrorem.* Et sequitur: *Cognoscant principes seculi Deo se debere esse rationem reddituros propter ecclesiam, quam a Christo tuendam accipiunt; nam sive augeatur pax et disciplina ecclesie per fideles principes, sive solvatur, ille ab eis rationem exigit, qui eorum potestati suam ecclesiam credidit.* Ecce sententia huius sancti, quod reges et domini temporales sunt dampnabiles nisi quoscunque subditos suis legibus, et specialiter aliunde non efficacius corrigibiles, cogant per subtraccionem tardancium Christi legibus mancipari.

Item iuxta dicta xxxvi. capitulo, nomine *dacione creature* debet subintelligere approbacionem divinam, sic quod precise de tanto est valida; sed Deus non approbat appropriacionem temporalium ecclesie sue, nisi de quanto sunt adminiculum promovens ad observanciam legis sue; ergo si temporalium adiacencia facit oppositum, deest approbacio divina, et per consequens iusticia possidendi: nec hoc verti debet in dubium, cum iniustus iniuste occupat quidquid habet. Cum ergo per se causa finalis \* quare domini temporales doctorunt ecclesiam, fuit ad religionem Christianam ampliandam,

4. *Christianis*: cod. *Christianus*. 9. *ecclesiasticam*: cod. *ecclesiam*. *iuvent*: Isid. *muniant*. 10. *necessarie*: cod. *necesse*. 15. *ille* in cod. etiam ante *solvatur* legitur. 21. *nomine*: cod. *noī*.

4. V. supra, f. 65 B, C.

6. Isid. Sentent. iii. 51, § 4; Migne lxxxiii. 723 B:—quoted in Decret. II, ca. xxiii, qu. v. cap. xx; Corpus Iuris Canonici i. 936, ed. Friedberg. Compare Wycliffe's treatise De Ecclesia i., pp. 13 seq., ed. J. Loserth.

12. Isid., ubi supra, § 6, p. 723 C; Decr., l. c.

21. V. supra, ff. 85 A, 86 C, D.

and iii. as obedience is required of all Christians even to tyrants, much more is it due to Christian kings:

wherefore this principle is expressly laid down in the Decretal of Isidore.

c. Since the divine approval furnishes the sole title for human grants, and God does not approve the acquisition of temporalities by the church, except in so far as they promote the observation of his law, it is plain that, failing this condition, the possession is unrighteous; and with the cessation of the

purpose for  
which the church  
was endowed,  
its endowment  
must cease also:  
wherefore in the  
case supposed  
it behoves tem-  
poral lords to  
resume that  
lordship;

for if it be not  
their duty,  
to whom can it  
belong?

since such func-  
tions are ex-  
pressly forbidden  
to the spirituality.

videtur quod cessante illa causa, cessare debet dotacio; non [89C  
ergo ex titulo dotacionis, sic modificate, potest ecclesiasticus  
legi Christi contrarius vendicare dominium. Nec dubium,  
cum iustum sit tales privare dominio, quin Deus potest in-  
ponere dominis temporalibus, potestatem et officium com- 5  
plendi talem iusticiam.

Sed et hoc habent, quidquid adinvenciones hominum in  
oppositum cece statuerunt. Cui, queso, adiaceret civile  
dominio nisi domino seculari? quis coactive disponderet pro  
bonis regnorum, nisi reges quibus eorum custodia deputatur? 10

Revera parti spirituali ecclesie est illud officium interdictum;  
ut Luc. xiv. 33, 27, scribitur, *Omnis qui ex vobis non renunc-*  
*ciat omnibus que possidet, non potest esse meus discipulus, et Qui*  
*non baiulat crucem suam et venit post me, non potest meus esse* 15  
*discipulus.* Videant ergo reges si dotacio temporalium sit ec-  
clesiasticis occasio proprietarie et civiliter secundum fastum  
seculi dominandi, aut relicta simplici vita et paupere, sit  
causa volvendi se in volutabro voluntatum; et tunc indubie  
contraveniunt, occasione temporalium, legi Christi: et tunc  
nedum licet ab eis bona fortune subtrahere, sed tenentur ad 20  
hoc sub pena dampnationis; posito quod sit eis evidens quod  
clerus foret \* ex superhabundancia temporalium in dictis D  
viciis induratus. Aliter enim rex foret manifestus traditor  
Dei sui, quia notorius socius et fautor sui publici inimici, et  
cum hoc nequissimus iniuriator in bonis utilissimis regni sui. 25  
Mancipacio quidem in lege Christi est regnicolis et pro statu  
presentis peregrinationis perutilis, et pro bono patrie in-  
ducendo; non enim sine huius legis observancia stabit  
regnum.

3. *Illustrations:* Potest autem ad palpandum istam claram sententiam 30  
triplex exemplum adduci: primo, posito quod frater civilis  
domini, quem care in Christo diligit, laboret morbo litargico,  
debent ex regula caritatis impedire ipsum a sompno letifero:  
cum ergo sompnus quo ecclesiastici divites soporantur sit  
infinitem gravior et periculosior sompno corporis (ut patet 35

a. We should  
rouse our brother  
from a deadly  
lethargy of the  
body,  
much more then  
from the more  
dangerous  
lethargy of the  
soul.

12. ut: cod. N<sup>o</sup>.

vobis: cod. nobis.

24. socius: cod. socer.

89D] ex dictis xvi. capitulo), videtur quod domini temporales debent ex lege caritatis fraterne expergefacerē taliter sompniantes; et convenientissimē facerent denudando eos a temporalibus in quibus iacent racione cecati et desideria militandi  
5 secundum legem ewangelicam provoluti.

Secundum exemplum est de confratre racione cecato, qui habens spinas infixas pedibus saniem et vinolenciam generantes, tocius residui corporis infectivas, sed ex timiditate feminea non vult has spinas extrahere; nonne esset ele-  
90A mosina spinas tales et vinolenciam \* a fratre invito, eciam ligato si oporteat, semovere? *Pes* in Scriptura, ad sensum misticum, est creature rationalis affeccio, ut patet Math. xviii. 8: *spine* vero, secundum parabolam Salvatoris, Luc. viii. 14, sunt mundi divicie, que tunc infiguntur pedibus, causando  
15 putredinem, quando temporalia secundum tantam inordinatam affeccionem in collegiis vel in domibus includuntur, quod in sua substantia putrefiant, quod ex eorum congregatione et detencione improvida iniuriatum sit populo, et tepescat in eis Christiana religio: magna Christi elemosina  
20 esset, spinas huiusmodi prudenter extrahere.

Tercium exemplum Lincoliensis est, Dicto quodam: ymaginatur enim (et veritas ewangelica, quam recitat apostolus, Rom. xii. 5 et 1 Cor. xii. 27, contestatur) quod tota ecclesia sit corpus Christi misticum, et singule communitates vel per-  
25 sone in dicta ecclesia sint officialia eius membra; quod si unum membrum nimis avide et quantitativē et proporcion- liter trahat ad sui nutricionem de canpio, nimirum membra  
residua emarcescunt, unde consequitur discrasia tocius corporis vel ex superhabundancia vel defectu. Virtus ergo regi-  
30 tiva corporis deficeret a suo officio, nisi discrasiam talem ad temperamentum reduceret, evacuando superflua membra canino appetitu nimis avido, et confortando membra residua,  
B quibus alimentum iniuste subtrahitur. \* Et patet exempli aptacio, cum rex (ex dictis xxvi. capitulo) sit quasi cor in

*δ.* We should force a sufferer to undergo a necessary operation;

*c.* If one member of the body

absorb more than its proper nutriment,

it must be checked for the good of the whole body.

8. *timiditate* conieci: cod. *temeritudine*.  
cod. *avidi*.

23. 1 Cor.: cod. *Cor*.

32. *avido*:

1. V. supra, f. 37 B-D.

34. V. supra, f. 60 D.

quo fundatur virtus regitiva, vallatus in medio regni sui: et si [90B  
non fallor, inequa temporalium distributio est precipua causa  
furti, homicidii, et aliarum iniuriarum sensibilibus in commu-  
nitate regnancium; nam Deus dat vite necessaria cuicunque  
populo Christiano, si inequa particio non perturbet. Quotli- 5  
bet itaque rationibus talibus et exemplis vallari potest dicta  
sentencia.

## XXXVIII.

OF EXCOMMUNI-  
CATION.

If it be said that  
'our doctrine  
would render  
those practising  
it liable to ex-  
communication,

we reply,  
1. that no one  
can be excom-  
municated unless  
he be first excom-  
municated by  
himself, i.e. by  
his own proper  
fault;

Contra dicta obicitur tripliciter: videtur enim 'quod secu-  
'lares contra ecclesiam hoc temptantes, excommunicari 10  
'debeant, cum destructionem ecclesie machinantur; ymmo  
'quilibet ecclesiasticus debet, cum sancto Thoma Cantuari-  
'ensi, pro defensione iurium et libertatum ecclesie usque ad  
'martirium militare.' Sed hic dicitur, quoad primum, quod  
non est possibile hominem excommunicari nisi excommuni- 15  
cetur primo et principaliter a se ipso. Demonstratur sic:  
*Nemo potest ledi*, vel peyorari, *nisi peyoretur principaliter a se*  
*ipso*, ut dicit Crisostomus et declaratum est tractatu secundo,

12. *Cantuariensi*: cod. *Cātur*'.

12. *Sancto Thoma Cantuariensi*: cf. supra, f. 81 D.

15. *Non est possibile hominem excommunicari nisi excommunicetur primo et principaliter a se ipso*. The eighth article of Wycliffe's Conclusions according to the text given in Walsingham, vol. i. 359, and in the Fasciculi Zizaniorum, p. 250, where the words 'ad sui damnum' are added after 'excommunicari.' In Walsingham's other copy, p. 354, it is reckoned as the ninth article; see above, p. 269, n. 12.

17. *Nemo potest ledi*, &c. This sentence is quoted frequently by Wycliffe: see above, p. 58, n. 14, where I have verified the place in S. Chrysostom's homilies on the Romans; and the Fasciculi Zizaniorum, p. 250, where Shirley suggested that it occurred in the fifty-fourth homily on S. John. Both these citations are incorrect, and I have been led to the true source by a manuscript in the Bodleian library, entitled, *Liber Iohannis Crisostomi: Quod nemo leditur nisi a semetipso* (Bodl. 436, f. 1 A). This work, *Λόγος ὅτι τὸν ἑαυτὸν μὴ ἀδικοῦντα οὐδεὶς μὴ παραβλάψαι δύναται*, will be found in Montfaucon's edition of S. Chrysostom, vol. iii. 444-464; where the particular sentence is repeated in various forms.—The words, 'In mentem vero nullus ledi potest nisi a semet ipso,' appear also in Grosseteste's twenty-first Dictum, cod. Bodl. 830, f. 23 B.

90B] capitulo ii.; sed omnis excommunicatio est magna peyoracio, cum secundum illam ponitur excommunicatus extra communionem fidelium; ergo nemo potest excommunicari, nisi primo et principaliter excommunicetur a se ipso.

- 5 Ex quo patet correlarie quod nemo debet dimittere correc- wherefore no man  
cionem ewangelicam propter timorem pretense excommunica- should swerve  
cionis, interdicti, vel censure \* consimilis fulminande. Patet from his duty as  
C cionis, interdicti, vel censure \* consimilis fulminande. Patet a Christian for  
ex hoc quod sicut mala non sunt facienda ut bona eveniant, fear of pretended  
Rom. iii. 8, sic bona non sunt ommittenda ut penalia excommunica-  
10 caveantur; specialiter cum commitante exprobracione vel tion, interdict, or  
prosecucionem propter iusticiam est passio beacior, et quan- censure,  
tumlibet oportet pati, tantum vel amplius ante mortem: felix  
ergo causa tam pie, et ad beatitudinem tam necessarie,  
passionis. Christus enim propter pretensam excommunica-  
15 cionem vel scandalum auditorum non pretermisit predicare salutiferam veritatem. Nam Iohannis ix. 22 scribitur, *Iam enim conspiraverant Iudei, quod si quis confiteretur eum Christum, extra sinagogam fieret*: et Ioh. xii. 42, 43, *Ex principibus multi crediderunt in eum, sed propter Phariseos non confite-*  
20 *bantur, ut de sinagoga non eicerentur; dilexerunt enim gloriam hominum magis quam gloriam Dei.* Utinam inferiores persone ecclesie non deciperentur in hoc casu; malediccio enim  
vel excommunicacio non ligat simpliciter, sed de quanto fertur which in fact  
in adversarium Christi legis. Unde Ieronimus super Psalte- have no potency  
rium (et concordant experti) dicit quod Iudei usque hodie except they be  
Christum excommunicant ter in die; et constat ex fide quod directed against  
talis excommunicacio non descendit in Christum, sed excom- a resister of  
municantes inficit redundando. Noli ergo inniti proprie Christ's law.

9. iii. : cod. 7<sup>o</sup>.

13. *necessarie* : cod. *nēce* (i.e. *necesse*).

26. *constat* ;

ita in margine correctum : textu *patet*.

22. *Malediccio . . . Christi legis.* The tenth article of Wycliffe's *Conclusiones* according to the text in Walsingham, vol. i. 360, and in the *Fasciculi Zizaniorum*, p. 251; the eleventh, in Walsingham's other copy, p. 354. The article next preceding will be found below.

24. The passage does not seem to occur in the *Breviarium* in *Psalterium* attributed to S. Jerom, who, however, notices the fact referred to, several times in his commentaries on *Isaiah*.

28. Rom. xii. 16 *Vulg.* : *Nolite esse prudentes apud vosmetipsos.*

prudencie (hoc est, tradicionibus humanis, quibus proprium [90C  
est decipere secundum mundanam prudenciam), sed pru-  
dencie Trinitatis increate (que indubie \* est lex Christi); et D  
ipsi opere vel obmissione non detrahas propter censuras  
humanitus palliatas, quia Psalmo cviii. 28 scribitur, *Maledicent 5*  
*illi et tu benedices.*

Accordingly,  
2. excommunica-  
tion and the like  
acts are only  
legitimate in the  
cause of God,  
i.e. for offences  
against God;  
a. because ex-  
communication  
can only be  
because of sin.

Secundo sequitur quod nemo ad sui deterioracionem ex-  
communicatur, suspenditur, vel aliis censuris ecclesiasticis  
cruciat, nisi principaliter in causa Dei; ut puta, si princi-  
paliter offenderit contra Deum. Patet ex hoc quod non 10  
peccatur nisi principaliter peccatum fuerit contra Deum; sed  
non potest esse excommunicacio nisi propter peccatum; ergo  
non potest esse excommunicacio excommunicati ad deterio-  
racionem nisi in causa Dei; unde excommunicacio est terminus  
adinventus preter Scripturam sacram: et utinam terror innatus 15

i. It is the act of  
mortal sin that  
makes the sinner  
excommunicate;  
ii. the priest  
merely publishes  
the fact,

non sapiat avariciam. Nam hoc est certum, quod omnis pec-  
cans mortaliter, ut sic, excommunicat se ipsum, id est, ponit  
se extra communionem fidelium; et ad secundum sensum  
minister ecclesie excommunicat publicum peccatorem, id est,  
excommunicatum denunciat et aliis comunicacionem eius 20  
in nomine Domini vetat. Sic enim precans malediccionem  
vel penam corporis, aut pro illa rogans, in digno sic puniri a  
Domino, excommunicat. Sic enim David montibus Gelboe  
maledixit (primo Reg. ultimo); sic Christus maledixit ficui  
(Math. xxi. 19); sic Paulus maledixit principi sacerdotum 25  
(Act. xxiii. 3); et sic multe maledicciones facte sunt in Veteri  
Testamento in transgressionibus legis Christi, ut patet Num. v.,  
Deut. xi. 28, xxviii. Unde, sicut in primitiva ecclesia discipuli

and is bound ac-  
cording to the  
examples of holy  
Scripture never  
to utter a curse  
except against  
transgressions of  
the divine law;

iii. when the  
apostles had the

11. Verba *sed non potest esse excommunicacio nisi propter peccatum* in superiori  
margine sunt addita 2da manu. 21. *precans* conieci: cod. *peccans*. 22. *a* addidi.

7. *Nemo . . . in causa Dei.* The ninth article as above, according  
to Walsingham, vol. i. 360, and the Fasc. Ziz. p. 250; where the sen-  
tence runs, 'Nemo debet, nisi in causa Dei, excommunicare, suspendere,  
interdicere, vel secundum quamcunque censuram ecclesiasticam vindi-  
cando procedere.' Walsingham's other copy, p. 354 (nr. 10), agrees,  
except for two trivial variants, verbatim with the original as printed  
above.

23. The reference is to 2 Sam. [2 Reg., Vulg.] i. 21.



- 90D] habuerunt potestatem eiciendi demones a corporibus obsessis actual power of delivering men to Satan, they never used that power except on account of heinous sin, with a view to their spiritual good,
- 91A \* (Luc. x. 19), sic habuerunt potestatem tradendi corpora enormiter peccantium demonibus affligenda : unde 1 Cor. v. 3-5, iudicavit apostolus publicum fornicarium cum uxore patris tradendum Sathane, ut spiritus salvus fiat ; et 1 Thim i. 20, tradidit apostolus Allexandrum et Hymeneum Sathane propter blasphemiam. Et sic utrobique non debet exerceri excommunicacio, nisi in notorie peccatores ad medicinam eorum vel populi terrorem ut peccatum caucius caveatur. Nec habet or for a warning to others.
- 10 ecclesia potestatem quemquam aliter excommunicandi.

Unde cece et sine fundacione pretendunt ecclesiastici hodie excommunicaciones principaliter propter temporalia eis danda. Apostolus enim et omnes Christi discipuli in ecclesia primitiva nescierunt istam potestatem ; sed antequam scandalisarent ecclesiam, vel eciam pro vite necessariis, que plus debebantur eis a populo quam nobis decime, paterentur famem, sitim, et penalem corporis nuditatem (ut 2 Cor. vi. patet), sed eciam labori manuali se exponerent, ut patet Act. xviii. 3 : *Ego scio quoniam intrabunt post discessionem meam lupi rapaces* Wherefore the practice of modern churchmen to issue excommunications for the purpose of obtaining temporal goods, supposes a claim unknown to the primitive church ; in which rather than give offence by demanding even the necessities of life, men were content to endure privation and to labour with their hands.

20 *in vos, non parcentes gregi ; et ex vobis ipsis exurgent viri loquentes perversa, ut abducant discipulos post se : et sequitur, Argentum autem et aurum aut vestem nullius concupivi, sicut vos scitis, quoniam ad ea que opus michi erant et hiis qui mecum erant, ministraverunt manus iste.* Qualem professionem

B \* fecerint Moises et Samuel, ut patet supra xxviii. capitulo ; nec aliter consuleret viro ewangelico, 1 Cor. iv. 12, quod magis laboret manibus suis : unde 2 Cor. xi., supersedit apostolus, propter Corintheorum avariciam, a strictis vite necessariis, ne eos scandaliset. Non enim exemplata est potestas a Christo

2. x. cod. 12. 8. medicinam : cod. medicinale. 17. patet inter columnas 2da manu additum. 26. 1 Cor. : cod. 2o Cor. 27. xi : cod. 25. Quem autem locum textus re vera spectet, incertum.

18. Act. xviii. 3. Apparently after this reference a sentence has been accidentally omitted, which should serve to introduce the following citation from Act. xx. 29, 30, 33, 34.

25. V. supra, ff. 66 D, 67 A.

29. *Non enim exemplata . . . sed e contra.* The eleventh article as above ; Walsingham, i. 360, Fasc. Ziz. p. 251 : the twelfth in Walsingham, p. 355.

vel suis discipulis excommunicandi subditum precipue propter [91B  
negacionem temporalium, sed econtra; cum in necessariis  
maxime debitis apostolis fideliter laborantibus docuerunt  
temporalia non esse exigenda.

3. Hence it follows that we have no right to compel temporal exactions by ecclesiastical censures.

a. An act, to be meritorious, must be voluntary,

so that to enforce the payment of temporal exactions is to deprive them of any merit :

whereas the maintenance of God's ministry, however much a duty,

should be provided by men's free will.

Tercio manifeste capitur quod nos superhabundantes di- 5  
viciis, ociantes a spirituali ministerio, et per consequens  
deficientes a iure vendicandi vel possidendi hec temporalia, non  
debemus per palliatas censuras ipsas tam stricte exigere.  
Confirmatur ex hoc quod omne opus meritorium, in quantum  
huiusmodi, debet esse voluntarium; omnis huiusmodi minis- 10  
tratio temporalium prelato per subditum secularem debet esse  
opus meritorium; ergo debet esse opus voluntarium: ergo  
prelati coacte hoc exigentes, ewangelicam necessitatem extin-  
guunt, meritum ministrantis, et per consequens cupiditate se  
ipsos inficiunt, et rempublicam dampnificant et perturbant. 15

Et hinc sanctus apostolus vocat collectam huiusmodi, quan-  
tumcunque debitam, *benediccionem*, sicut facit scriptura Veteris  
Testamenti. Rom. xv. 26, 27, scribitur, *Probaverunt Macedonia*  
*et Achaia collectionem aliquam in pauperes sanctorum facere*  
*qui sunt in Ierusalem; placuit enim \* eis, et debitores sunt* 20  
*eorum.* Et probat hoc dicens, *Nam si spiritualium eorum*  
*participes facti sunt gentiles, debent et in carnalibus ministrare*  
*eis.* Et istam sententiam plane detegit, 2 Cor. ix. 5, 7, ubi  
rogat substantiam eis dari *quasi benediccionem, non quasi*  
*avariciam; unusquisque enim prout destinavit in corde suo, non* 25  
*ex tristitia aut necessitate: hilarem enim datorem diligit Deus.*  
Unde propter ministerium voluntarium observandum sic  
scribit, 1 Cor. xvi. 1, 2: *De collectis enim que fiunt in sanctos,*  
*unusquisque vestrum apud se reponat, recondens quod sibi placu-*  
*erit.* Patet ergo evidenter quod pastorum ecclesie est cavere 30  
precipue de exactione peccunie subditorum. Unde epistola  
ad Philemonem, 14, postquam asseruit se non fuisse sibi iniu-  
riatum ex sui detencione, sed magis utilibet profuisse, sic

9. omne, quod in cod. etiam post (vel, ut librarius monet, rectius ante) *meri-*  
*torium* invenitur, prorsus omittendum iudicavi.

19. sanctorum: cod. sic.

32. Philemonem: cod. Philomenem.

24. *Benediccionem*: cf. 2 Kings v. 15.

91C] scribit: *Sine consilio tuo nichil volui facere, ut ne velud ex necessitate bonum tuum esset.*

Ex dictis patet, si Scripture sacre et rationi debemus credere, quod discipuli Christi non habent potestatem coacte  
 5 exigendi temporalia per censuras; sed hoc temptantes sunt filii Hely, filii Belial, de quibus 1 Reg. ii. 12, 13, 16, dicitur quod *nescierunt Dominum neque officium sacerdotum ad populum*, sed dixerunt, *Nunc enim dabis; alioquin tollam vi.* Ponderet, rogo, prelatus ecclesie quomodo vite necessaria sunt magis  
 10 debita ewangelisantibus quam post dotacionem ecclesie, ad excludendum exaccionem decime vel collecte tradicionibus humanis excogitate; ut patet Rom. xv. et 2 Cor. \* ix.: et cum illa non debuerunt apostoli a plebe exigere, ergo minus modo.

Secundo confirmari potest per locum a maiori ex precepto  
 15 Veteris Testamenti. Nam Exod. xxv. 1, 2, scribitur: *Locus est Dominus ad Moisen, dicens, Loquere filiis Israel ut tollant mihi primicias*; et specificat modum accipiendi, dicens, *Ab omni homine qui offert ultroneus, accipies eas*: et infra, xxxv. 5, scribitur de primiciis quas Deus precipit sibi solvi,  
 20 *Omnis voluntarius et proni animi offerat eas Domino.* Licet autem † non quilibet confitenda est a quolibet Christiano pro suo tempore esse vera, et sensus eius mysticus ab auctoribus Novi Testamenti expositus est nobis autenticus; sicut et locus a maiori in ea fundatus est validus: ut si populus rudis et car-  
 25 nalis Veteris Testamenti temporalibus deditus specificari debet ad dandum ultronee, et prepositi illo pacto recipere, multo magis Christiani, qui omissis exaccionibus temporalium, debent mite, non rigide, celestibus aspirare, sicut plane exemplatum est nobis a Christo et suis discipulis.

1. *nichil volui*: cod. *volui*. 4. Pro *coacte*, quod et in Walsingh. i. 355 legitur, cetera exemplaria (Walsingh. p. 360 et Fasc. Ziz. p. 252) habent *coactione civili*.  
 6. ante *Belial*, filii additi. 12. 2 Cor.: cod. *Cor*. 21. *suo*: cod. *sua*.  
 22. *tempore* superscriptum, pro *parte*.

4. *Discipuli Christi . . . per censuras.* The twelfth article, as above; Walsingham, i. 360, Fasc. Ziz. p. 252: the thirteenth in Walsingham's other copy, p. 355. It occurs also nearly in the same words in Wycliffe's treatise *De Officio pastoralis*, i. 6: *Curatus non debet decimas a suis subditis per excommunicacionem vel censuras alias extorquere*: p. 14, ed. G. V. Lechler, Leipzig, 1863, quarto.

c. As punishment is regulated by the gravity of the crime,

and this is increased by the near presence of authoritative sanctions, so we find transgressions more severely punished in the Old

and New Testaments

than has been the case since;

how then can we presume to claim a power of excommunicating for pecuniary default, which has no authorisation in the Bible?

Ultimo confirmatur sic : Iuxta communem sententiam tam <sup>[91D</sup> iuris divini quam humani iuris, penalia sunt stringenda, non laxanda—mitiganda, non acuenda—in comparacione ad culpam : et hinc in primitivis legum promulgacionibus, transgressores severius sunt puniti, ut legem plus auctorisent et timeant. Sic enim post legis promulgacionem de observacione \* sabbati, Exod. xx. 8—10, homo, quia collegit ligna in <sup>92A</sup> sabbato, postquam incarceratus est, consulto Domino, precipitur lapidari ; sic etiam post promulgacionem legis caritatis per apostolos, post missionem Spiritus sancti inspiratos, quia <sup>10</sup> Ananias et Zophira uxor eius fraudarunt de precio agri venditi, tamquam yppocrite superbiendo de pecunia, menciendo ex avaricia, de Dei providencia desperando, statim ex vindicta Domini exspirarunt, ut patet Act. v. 1—10 : post vero non est exercita proportionaliter pena tanta. <sup>15</sup>

Cum ergo ex neutro Testamento fundatur talis excommunicacio peccuniaria, unde nobis auctoritas ad tantum laxandum vel acuendum talem excommunicacionem penalem ? Revera deest nobis tam ratio quam auctoritas, cum sancti, quibus pertinuit punire striccius, longe micus et nunquam <sup>20</sup> sic ex humano debito punierunt : unde non video quod non tyrannizarent nostri desides, plus exigendo quam sancti apostoli, vel quam sit fundabile ex Scriptura. Considerent dictum apostoli 1 Cor. viii. 9, 13, *Videte ne hec licencia vestra offencilum sit infirmis* : et sequitur, *Si esca scandaliset fratrem meum, non manducabo carnem in eternum*. Ecce quod homo debet abstinere ab esu licito propriorum propter fratrum scandalum evitandum ; quanto magis ab execucione superflui non fundata. Numquid nobis dispensatum est ultra sanctos apostolos, ex hoc quod sumus tam \* mundiales <sup>B</sup> contra regulam ewangelicam, tam torpentes desidia, et tantum affluencia temporalium abutentes ? Sicut ergo honor et doctrina Dei non debet dimitti pro scandalo ; sic utilitas personalis in bonis infimis, que non precipimur a Deo excipere

23. *fundabile* in margine 2da manu correctum : text. *laudabile*.  
cod. *carnes*.

26. *carnem* :

7. *Homo*, &c. : Num. xv. 32—36.

92B] dimitti debet pro scandalo, nec censure legitime ad hoc arcent.

Quod si obicitur, prim<sup>o</sup>, Math. xvi. 19, *Quodcunque* <sup>4. If it be objected that 'the power of the keys was conferred by Christ on Peter and all his successors,'</sup>  
*ligaveris super terram erit ligatum in celis, et quodcunque sol-*  
*5 veris super terram erit solutum et in celis,* quod 'dictum est  
 'Petro et omnibus successoribus suis;' precipue dicitur  
 quod istud verbum ex defectu intelligencie terret serviliter  
 multos simplices Christianos, et alios decipit presumes de  
 plenitudine potestatis. Ideo supponendum est primo quod  
 10 dictum Salvatoris sit necessarium de virtute sermonis, eo quod  
 non est possibile sacerdotem vel laicum quidquam solvere vel  
 ligare, nisi illa solutio vel ligacio sit in celis, nedum in celesti  
 corpore quod continet orbem sublunarium et omnia que in  
 illo sunt, sed in approbacione divina et nature angelice que  
 15 sunt celi.

Secundo notandum est quod ex confessione fidei Petri, <sup>b. it contains a statement of the contract made by God to Peter and his successors,</sup>  
 apostolorum capitanei, Deus pepigit cum eo fedus, dando  
 sibi et successoribus suis universis privilegium solum sacerdo-  
 tibus concessum; scilicet quod, si aliquid secundum potesta-  
 20 tem clavium non errancium sentenciant signo sacramentali  
 vel alio pertinente, Christus assistet graciose complendo sen-  
 cenciam: et hoc est unum de maioribus \* privilegiis con-  
 censis mortalibus. Postquam enim Petrus exclusis heresibus <sup>whereby Christ engages to effectuate their unerring sentence;</sup>  
 confessus est Christi deitatem et humanitatem, concessit sibi  
 25 Veritas quod *super hanc petram*, que secundum apostolum <sup>i.e. upon Christ,</sup>  
 erat Christus, edificaret ecclesiam Christianam, cuius petre  
 Petrus meruit esse successor proximus. Et confortando eum  
 de firmitate ecclesie, subdicat secundo quod *porte inferi non*  
*prevallebunt adversus eam.* Sicut enim Christus est ostium,  
 30 per quod singulariter stricta via transitur ad regnum (ut  
 patet Math. vii. 13, 14 et Ioh. x. 9); sic perversitates homi-

1. debet: cod. debēt.

4. terram: cod. terra.

29. ostium: cod. hostium.

31. Ioh.: cod. Rom.

3. Compare the argument of Marsiglio of Padua, Defensor Pacis, ii. 6, in M. Goldast's Monarchia s. Romani Imperii, iii. 204 sqq., Frankfurt, 1621, folio.

23. Matth. xvi. 15-19.

25 Secundum apostolum: 1 Cor. x. 4.

num prescitorum et temptationes spirituum malignorum sunt [92C  
multe porte, per quas *lata via* precipitanter descenditur ad infernum: sed non prevalebit civitas diaboli, cum sapientia vincit maliciam.

c. it superadds  
the grant of the  
keys of the king-  
dom of heaven,

Tercio tangitur medium per quod instrumentaliter stabit 5  
regnum, cum subditur, *Tibi dabo claves regni celorum*. Claves enim spirituales sacerdotum sunt potestates quibus clauditur et aperitur dictum ostium, quod de facto est regnum celorum.

which, albeit  
properly the ex-  
clusive possession  
of God,

Licet autem sola Trinitas habet huiusmodi potestatem autenticam principalem, sola Christi humanitas habet potestatem 10  
huiusmodi subautenticam ab intrinseco personalem, cum

are yet committed  
to the prelates of  
the church as his  
instruments,  
authorising them  
to know and to  
judge upon that  
knowledge:

simul sit Deus et homo; tamen prelati ecclesie habent sibi commissam potestatem instrumentalem, que est potestas iudiciaria consistens principaliter in duobus, scilicet, in potestate arbitrarie cognoscendi et in potestate incidentaliter iudi- 15  
candi. Et prior \* istorum vocatur in foro penitencie clavis D  
consciencie, et est dispositiva ad secundam principaliorem; cum nemo habet potestatem diffinitive sentenciandi, nisi prius habeat potestatem cognoscendi in causa qua dicitur arbitrari sententiam: unde prior clavis non est actus vel habitus 20  
sciendi, sed potestas sic antecedenter cognoscendi. Omnis ergo potestas ordinis sacerdotalis instrumentaliter aperiendi hominibus ostium, quod est Christus, vel claudendi a subdito dictum regnum, est clavis ecclesie data Petro et aliis, ut patet Math. xviii. 18 et Ioh. xx. 23. 25

15. et addidi.

19. cognoscendi: cod. cōgnoscēdi.

24. est addidi.

3. *Sapientia*: cf. Wisd. vii. 30.

14. *Duobus*. John of Paris, whose exposition of the subject is illustrative of Wycliffe's, distinguishes a quintuple power granted to the church. Of these five sorts the second corresponds to Wycliffe's former, 'potestas administrationis et praecepue sacramenti poenitentiae, quae est potestas clavium vel spiritualis iurisdictionis in foro conscientiae; et consistit in discernendo lepram et non lepram, et in potentia absolvendi a culpa, et commutandi reatum poenae aeternae in reatum poenae temporalis. Et haec potestas in spiritali foro promissa fuit Petro,' &c. The fourth power is the 'iudiciaria potestas, scilicet correctionis in foro exteriori, . . . auctoritas discernendi in dicto . . . et auctoritas coercendi seu puniendi per ecclesiasticam censuram:' De Potest. reg. et papal. xii, Goldast, iii. 124 seq.



92D] Sed quarto oportet notare diligenter, pro heresi precavenda, d. yet it is impossible for the pope or any other man to loose or open,  
 quod non est possibile, si papa vel alius pretendit se quovis  
 signo solvere vel ligare, tunc eo ipso solvitur. Nam hoc  
 concedens habet consequenter concedere papam esse inpec-  
 5 cabilem, et sic deum; aliter enim posset errare et facere diffor-  
 miter clavi Christi. Et constat quod quam impossibile est  
 figuram clavis aperire, deficiente subtracta substantia; tam unless his action be in conformity with the law of Christ;  
 impossibile est Christi vicarium vel prelatum aperire vel  
 claudere, nisi de quanto conformatur clavi Christi prius  
 10 aperienti vel claudenti: aliter enim esset alter deus Deo nostro for else he would be another god acting in contrariety to our God:  
 contrarius. Sicut ergo Christus, *primogenitus ex multis*  
*fratribus* et *primicie dormiencium*, penetravit regnum; sic  
 solus ille potuit capitaliter promereri regnum spirituale, univer-  
 saliter clausum a prevaricatione primorum parentum usque  
 93A ad ipsum: et sic \* in qualibet appercione vel clausione par-  
 ticulari est dicendum. Unde illas primicias potestatis non  
 potuit committere Petro vel alteri. Oportet ergo, tam essen-  
 cialiter in virtute sui faciat quicumque eius vicarius quidquid  
 facit, quam essentialiter facit figura opus incisionis in virtute  
 20 corporis figurati.

Et patet, cum omnis Christi vicarius errare poterit, etiam whereas it is certain that any vicar of Christ may err, even in matters of faith;  
 in hiis que concernunt fidem et claves ecclesie, ut noverunt  
 notantes cronicas, vult quod non est possibile si vult, asserit,  
 vel bullis testatur, quod si ligat vel solvit, tunc proporciona-  
 25 liter ita facit: quia hoc dicere esset sibi imponere peccatum  
 Luciferi (Ysa. xiv. 12) et presumptionem Petri (Math. xvi.  
 22, 23), ex qua, ut patet xxxvi. capitulo, Sathanas est vocatus.

5. *errare* in margine 2da manu correctum: text. *creare*.  
 25. *quia*: cod. *quod*.

24. *si*: cod. *sic*.

2. *Non est possibile . . . solvitur*. The thirteenth article of Wycliffe's Conclusions, according to the text given in Walsingham, i. 361, and the Fascic. Ziz. p. 252; the fourteenth, in Walsingham's other copy, p. 355. The words in the two former (from which the third hardly at all differs) run thus: Non est possibile, de Dei potentia absoluta, quod si papa vel alius Christianus praetendat se quovismodo solvere vel ligare, eo ipso sic solvit vel ligat.

11. *Primogenitus*, &c.: Rom. viii. 29.

12. *Primicie dormiencium*: 1 Cor. xv. 20.

27. V. supra, ff. 86 D, 87 A.

Unde non sine misterio, statim post predictum insigne [93A  
privilegium datum Petro, tam acute ipsum redarguit ex adver-  
sancia legi sue, innuendo indubie quod nullum opus suum est  
validum nisi de quanto superiori regule facienti opera est  
conforme. Cavere ergo debet ne paliet nidum sophisticum, 5  
et exhinc deficiat in minori huius argucie: 'Quodcunque  
'vicarius Christi ligaverit super terram erit ligatum et in  
'celis; sed hunc fidelem laicum, nolentem sibi dare peccu-  
'niam, ligat super terram; ergo ligatur in celo.' Minor enim  
peccat in materia, nisi datus fidelis prius se ipsum ligaverit, 10  
vel aliquis corporale ligamentum adiecerit, quod \* est in- B  
pertinens dictis Christi. Et utinam domini temporales atten-  
derent veritatem huius materie; tunc quidem cognoscerent  
quod omittendo, propter excommunicationes, resistere sophi-  
sticantibus legem Christi, excommunicari possunt a Domino 15  
et se ipsis.

nor can he bind  
any man

except he first  
bind himself.

If, lastly, it be  
doubted in what  
case a priest can  
rightly exercise  
his power, we  
reply that such  
exercise is only  
rightful in so far  
as it is done in ac-  
cordance with the  
rules of Christ's  
law; else it is  
vain.

Et si ex isto invehitur, quod Christianus debet dubitare  
quando sacerdos rite ligat vel solvit, et quando non; dicatur  
quod oppositum sequitur, cum credere debemus quod solum  
tunc ligat vel solvit quando ministrat conformiter ad regulas 20  
legis Christi, et de quanto exorbitat pretendit se ligare vel  
solvere, sed non facit. Non enim est de substantia fidei, sed  
pocius oppositum, 'Si successor Petri in bullis suis sic acces-  
'serit, ergo verum.' Ideo cum magna diligencia scrutarentur  
prelati Scripturas, antequam inducerent in ecclesiam civiles 25  
dominationes, abditas reservaciones in easdem prefecciones,  
pro temporalibus excommunicationes, a pena et a culpa  
absoluciones, peccunie exacciones, bella corporalia et conten-  
ciones, cum sibi similibus. Hoc ergo catholice credi debet,  
quod quilibet sacerdos rite ordinatus habet potestatem sufficien- 30

but every priest  
duly ordained is  
competent to con-  
fer the sacrament

1. misterio: cod. ministerio. 5. nidum: cod. nedum. 25. inducerent: cod. inducerentur. 26. easdem: cod. hasdem.

19. *Credere debemus . . . legis Christi.* The fourteenth article, as above, Walsingham, i. 361, Fascic. Ziz. p. 253; the fifteenth, in Walsingham's other copy, p. 355.

29. *Hoc ergo catholice . . . absolvendi.* The fifteenth article, as above, Walsingham, i. 361, Fascic. Ziz. l.c.; the sixteenth, in Walsingham's other copy, p. 355, which agrees more closely with Wycliffe's text than the others.

- 93B] tem quolibet sacramenta conferendi, et per consequens vere  
 contritum a peccato quolibet absolvendi. Nec aliter potest  
 papa absolvere; nam quantum ad potestatem ordinis omnes  
 sacerdotes sunt pares, licet potestas inferioris rationabiliter sit  
 5 ligata, ut patet posterius, etc.

and to absolve  
 the contrite;  
 nor has the pope,  
 being as priest  
 no more than any  
 other priest, any  
 further power.

## XXXIX.

- o \* Sed pro ulteriori solutione argumenti sunt tria dicenda per  
 ordinem: primo, quod edificatio ecclesie (de qua apostolus  
 Rom. xiv. 17-19, 1 Cor. xiv.; et alibi legitur) non consistit  
 10 in bonorum fortune appropriacione sed in virtutum accumula-  
 cione; sic quod proporcionaliter ut ecclesia virtutibus melio-  
 ratur, sic plus edificatur, et econtra. Adiacencia vero bono-  
 rum fortune est huic inpertinens. Patet ex hoc quod sancti  
 apostoli, martires, et confessores, ante dotacionem ecclesie  
 15 maxime edificarunt ecclesiam; illi autem, conformiter ad con-  
 versacionem et doctrinam Christi, non dotarunt eam tempo-  
 ralibus civiliter eis appropriatis, sed penitus abiurarunt (ut  
 patet inferius); ergo in accumulacione bonorum fortune non  
 consistit ecclesie fundacio vel edificacio. Minor patet ex  
 20 practica et auctoritate Veritatis superius exposita: *Super  
 hanc petram edificabo ecclesiam.* Similiter, cum bonorum  
 nature subtraccione stat edificacio et profectus ecclesie, ut  
 patet de sanctis martinibus qui exhinc ecclesiam consecra-  
 runt; sed longe remociora a profectu ecclesie sunt bona  
 25 fortune quam bona naturalia corporis; ergo cum bonorum  
 fortune subtraccione stat edificacio profectus ecclesie. Et  
 hoc intelligit apostolus, 2 Cor. v. 1: *Si, inquit, terrestris domus*

ON THE CON-  
 DITIONS OF MAR-  
 TYRDOM.

1. The church is  
 built up not of  
 temporal goods  
 but of virtues.

a. i. This is  
 proved  
 a. by the fact  
 that it was built  
 up by the apostles  
 and their succes-  
 sors at a time  
 previous to its en-  
 dowment:

β. by the fact that  
 it can progress  
 even without  
 natural goods;

much more with-  
 out the goods of  
 fortune:

15. conformiter ad conversacionem: cod. ad conversacionem conformiter. 17.  
 abiurarunt: cod. abivierunt. 18. accumulacione: cod. acumulacione.

6. The argument of this chapter is directed (cf. infra, f. 97 B) against the objection noticed at the beginning of the chapter next preceding, namely, that a Christian is bound to resist, even unto death, the doctrine enounced by Wycliffe of the power of the state with reference to church-property. Since, he reasons, the nature of the church is spiritual, it is idle to suppose that martyrdom can be reached in defence of temporal possessions.

20. Matth. xvi. 18; supra, f. 92 C.

24. Cf. supra, f. 29 B, C.

*nostra dissolvatur, edificacionem habemus a Deo.* Non ergo [93C] sequitur, si quis aufert temporalia ab ecclesia, quod exhinc eam destruit. Similiter habundancia bonorum fortune potest esse \* occasio petulancie, et per consequens destruccioni D virtutis, ut superius patet xxii. capitulo; ergo illorum sub- 5 traccio potest esse causa contrarii; et per consequens licet cum casu hec bona subtrahere. Cum enim bonum virtutis (ex xiii. capitulo) sit infinitum melius bono fortune, quilibet Christianus debet incomparabiliter plus inniti ad inferendum bonum virtutis ecclesie quam bonum fortune. 10

γ. whereas temporal possessions may be the destruction of virtue,

and may therefore rightly be taken away.

ii. Such therefore is the teaching of S. Paul,

namely, a. that the church is the friend and partner of Christ,

β. advancing not in worldly riches but in faith and charity, and thus γ. being built up into an habitation of God in the holy Spirit.

iii. The church then consists not in worldly riches but in the observance of the law of Christ,

Et ista est sententia apostoli, Eph. ii. 19-21, alludentis dicto Salvatoris, Math. xvi. 18: *Iam, inquit, non estis hospites et advene, sed estis cives sanctorum et domestici Dei superedificati super fundamentum apostolorum et prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu; in quo omnis edificatio 15 constructa crescit in templum sanctum in Domino.* Ecce quod ecclesia post Christi ascensionem est amica Christi et consors angelis, quia secundum partem triumphantem regnat in celis; et ecce secundo quod in fide et caritate Christi et non in mundi divitiis crescerit ecclesia, que est templum sanctum et 20 spirituale, quia habitaculum Trinitatis: unde tercio subinfert quomodo debent ad illum sensum spirituales crescere, *in quo, Christo, inquit, conformando vos vite sue, et vos edificamini in habitaculum Dei in Spiritu sancto.*

Et patet non cecatis hiis temporalibus, quod non in mundi 25 divitiis sed in observancia legis Christi stat constructio ecclesie, et in eius opposito eius destruccio: absit enim quod nos credamus Christum, fundantem ecclesiam sanguine et aqua effluxis de latere \* suo soporati in cruce (Ioh. xix. 34), 94A sicut sponsa primi Adam formata est de grossiori ac exteriori 30 parte sui lateris compositi, Gen. ii. 22, fundaret sponsam suam in infimis bonis; cum carnale coniugium stat sine illis

1. *nostra*: cod. *vestra*.  
an *suppurato* legendum?

23. *conformando*: cod. *confortando*.  
31. *Gen. ii.*: cod. *Gen. 3<sup>o</sup>*.

29. *soporati*:

5. V. supra, ff. 51 C-52 B.

8. V. supra, ff. 29 C-30 B.

22. Eph. ii. 22.

94A] in bonis nature. Sed iuxta doctores stat ecclesia in fide i.e. in the sevenfold faith of the Son of God, septuplici filii Dei (de quibus articulis patet in simbolo apostolorum), in dono septuplici Spiritus sancti (de quo Ysa. xi. 2, in the sevenfold gift of the holy Spirit, and in the seven sacraments of the Church. 3), et eciam in medela septuplici sacramentorum ecclesie. Si enim fundacio ecclesie staret necessario sive precipue in appropriatione bonorum fortune, Christus prudens fundator non ommisisset hoc medium, nec tam attente docuisset abiectionem temporalium.

Sed notandum, pro modo loquendi in illa materia conformiter ad Scripturam, quod ecclesia secundum peritos linguarum b. With respect to the meaning of the word church, i. its primary sense is, a convocation: it is never called a synagogue (i.e. a congregation); although conversely the congregation of the Jews is often called a church; est nomen Grecum et interpretatur *convocacio*; sicut *synagoga* interpretatur *congregacio*, quod nomen appropriatur cetui Iudeorum: nunquam enim appellant patres Novi Testamenti *synagogam* Christianorum, sicut econtra crebro in Veteri Testamento congregacio Iudeorum vocatur *ecclesia*, ut patet Num. xix. 20, 1 Reg. xvii. 47, et 1 Paralip. xxix. 1. Racionem autem ponunt primi doctores triplicem: primo ad distinguendum Iudaismum a Christianismo; secundo ad notandum vitam spiritualem ecclesie Christi supra vitam corporalem et but the distinction is preserved, a. to note the difference between Judaism and Christianity, b. between the sensual and the spiritual essence of the two religions, and bestialem sinagoge (nam convocacio est solum rationabilium, congregacio est eciam bestiarum); tercio ad commendandum γ. to show forth the grace of Christ. gratiam Iesu Christi qui vocavit fidelem \* inspiracione interna ad fidem ecclesie, ut sepe notant apostoli in suis epistolis.

25 Dicitur autem ecclesia primo modo domus principaliter deputata multitudini hominum ut extollat Deum suum: et sic loquitur apostolus, 1 Cor. xi. 22, *Numquid non domos habetis ad manducandum, aut ecclesiam Dei contempnitis?* Et talium ecclesiarum sunt distinciones multiplices, ut alia est metropolis, alia est cathedralis, alia parochialis, et alia oratorium vel capella. ii. It is applied a. to the building devoted to divine worship,

Secundo modo accipitur ecclesia methaphorice pro contentis, sive sint ministri inibi spiritualiter ministrantes, qui vocantur famose viri ecclesiastici, sive quicunque fideles, laici sive β. to those who belong to churches, whether clergy or laity clerici: et tot sunt gradus huiusmodi ecclesiarum, quot sunt

28. aut: cod. autem.  
famosi.

32. methaphorice: cod. methae.

34. famose: cod.

congregaciones fidelium; ut alia dicitur Romana ecclesia, ut [94B dominus papa noster et universus cetus cardinalium; et ista vocatur capud ecclesie militantis. Unde hoc nomen *ecclesia* sepe authonomatice notat illam de qua Act. xx. 28: *Attendite vobis et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos, regere ecclesiam Dei quam acquisivit sanguine suo.*

and,  
y. most properly,  
to the whole body  
of the predestinate,

Tercio vero accipitur ecclesia propriissime pro universitate predestinatorum, et ista vocatur corpus Christi mysticum, sponsa Christi, et regnum celorum. Licet enim presciti sint in fide et gracia secundum presentem iusticiam, et sic pars 10 ecclesie secundo modo dicte, non tamen sunt pars huius ecclesie, ut ostendit Augustinus, tercio De Doctrina Christiana: et sic loquitur apostolus, Eph. v. 25, *Viri, diligite uxores vestras, sicut Christus ecclesiam, et tradidit\* semet ipsum pro ea.* C

whether militant  
or triumphant,  
or the entire  
community of  
both.

Et illo modo intelligitur quedam ecclesia militans (ut multitudo 15 predestinatorum viantium), quedam triumphans (ut multitudo predestinatorum regnantium), et nunc utrumque pro tota universitate predestinatorum. Et patet iste sensus ad intellectum Scripture. Nam Ioh. vi. 59, scribitur, *Qui manducat hunc panem, vivet in eternum.* Nam secundum Augustinum 20 *panis noster cotidianus* est Christus, et per consequens Scriptura sacra, quam ille vere manducat quem Christus tamquam membrum sibi assimilat; et per consequens est impossibile quod dampnetur, cum non potest perdere membrum suum: cibus vero iste assimilat sibi cibantem, ubi 25 cibus corporalis econtra cibanti.

c. Wherefore the church is built upon the faith of Christ,

Ex istis patet quod domus spiritualis ecclesie edificata habet pro fundamento fidem Christi, pro parietibus spem vite, et pro tecto caritatem. *Super hanc* quidem *petram*, que

11. Verba *secundo* et sequentia usque ad *huius ecclesie* 2da manu in margine addita sunt. 25. *cibus*: cod. *cibis*.

12. August. de Doctr. Christ. iii. 32, § 45; vol. iii. par. i. 58 F, G.

20. Augustin's exposition of the Lord's prayer hardly justifies the precise identification asserted by Wycliffe: see the passage, In Serm. Dom. in Monte secund. Matth. lib. ii. 7, §§ 25-27; vol. iii. par. ii. 209 F-211 A.

21. *Panis*: Luke xi. 3.

29. Matth. xvi. 18.



94C] est fundamentum quo *aliud nemo ponere potest*, fundatur ecclesia: spes autem erigitur secundum quatuor parietes, <sup>having hope for its four walls,</sup> sperans omnia mala preterita virtute passionis Christi cedere sanctis ad gloriam; omnia futura in beatitudine, virtute primogeniture Christi, cedere sanctis ad beatitudinem; omnia supra hominem fruenda, et omnia citra hominem feliciter utenda: ex quibus crescit caritas tegens et consumans edificium spirituale, ut patet supra xv. capitulo. Ad istam quidem construccionem ecclesie debet prepositus laborare et ad sui D contrarii destruccionem \* insistere. Unde videtur mihi quod clerici, cecati lege Cesarea, considerarent quomodo Romani principes infideles, ut Octavianus Cesar Augustus et ceteri blasphemi maxime, quoad mundum habundarunt dominio temporalium; et quando imperatores facti sunt Christiani 15 quoad mundum decrevit imperium: quanto magis approbat <sup>but possessing no continuing city here on earth.</sup> Deus quod ecclesia sua, quam non vult *hic habere manentem civitatem sed futuram inquirere*, non superhabundaret civili dominio. Virtutes itaque sunt vere divicie quibus crescit ecclesia, ad quas inserendum, ut patet ex conversacione et 20 doctrina Christi, multum confert et paupertas voluntaria.

Secundo principaliter notandum quod graciosus martir 2. If the example of S. Thomas of Canterbury be thought to oppose our position, we reply that it was indeed in defence of the rights and liberties of the church that he suffered, Thomas Cantuariensis episcopus pro defensione iurium et libertatum huius ecclesie, et per consequens pro perficienda ista structura, agonisavit usque ad felix martirium, sicut et debet 25 quilibet prelatus ecclesie ostendere se paratum. Licet autem in primo libro Vite sue, xxv. capitulo, narrati sunt articuli sedecim pro quibus obiit, quos non hic pertinet nec expedit particulariter recitare; tamen hoc indubie patet respicere 30 volenti, quod nullus illorum articulorum repugnat conclusioni precedenti, scilicet quod liceret regibus auferre divicias ab

7. *caritas* in margine suppletum 2da manu.  
bundare. 22. *Cantuariensis*: ed. *Cantur*'.

17. *superhabundaret*: cod. *superha*.  
23. *libertatum*: cod. *libertate*.

1. *Aliud*: 1 Cor. iii. 11.

8. V. supra, f. 35 D.

16. Hebr. xiii. 14.

26. The reference is probably to William of Canterbury's Vita s. Thom. Cant. i. 17 (Materials for the History of Thomas Becket, i. 18-23, ed. J. C. Robertson), where however the articles are misnumbered. Wycliffe's copy had the right numeration; cf. supra, p. 248, l. 31.

but principally that of withdrawing spiritual causes from the archbishop to the royal courts.

ecclesiastico ipsis habitualiter abutente : quin potius omnes [94D] vel pars maior eorum incidit quod rex prohibuit archiepiscopum in curia sua causas sibi pertinentes discutere, sed devolvi voluit ad curiam regis, ubi frivole tractarentur, utraque parte peccante enormiter, rege ac magnatibus \* partem ream foven- 95A tibus ad eorum peccatum dampnabile et regni maximum detrimentum. Et sic pro iure ecclesie virtuosius exequendo et pro peccato principum expurgando passus est iste sanctus, confiscacionem temporalium archiepiscopatus cum aliis iniuriis personalibus equanimiter tollerando. 10

a. The prelates of to-day stand in like case with regard to the church of Rome, which, according to Grosseteste, infringes the liberties of the church of England

Et patet quod hodie (si phas est dicere) sunt episcopi Anglie quoad Romanam ecclesiam in casu consimili, ut Lincolniensis in sermone suo conqueritur Romano pontifici sub hiis verbis : *Potestas pastoralis officii, que data est apostolis super omnia demonia, ut et langwores curarent, data est episcopis, apostolorum filiis, natis pro patribus, constitutis principibus super omnem terram ; sed nimium coarctata est in Anglia* per insolitas provisiones et peccuniarias exempciones, et per frivolas appellaciones. Quantumcunque quidem inhabilis episcopus cum bullis papalibus fuerit presentatus ; ymmo, quod 20 plus est, papa providente curato non presentato sed disposito ut curam pastoralis officii nunquam exerceat ; si episcopus non mandatis pape in illo paruerit, excommunicatur, suspenditur, et inhabilitatur. Numquid non consencientes in talibus

i. by provisions, whereby the most improper appointments may be made

and can only be resisted under pain of excommunication ;

ii. by exemptions,

which may protect the most infamous vices ;

tamquam heretici sunt dampnandi. *Exempciones*, inquit, que 25 *non sunt in ecclesia triumphante*, perturbant in Anglia curam officii pastoralis. *Exempli*, inquit, *elsi extra septa monasteriorum aut cenobiorum suorum forni\*centur, adulterentur, seu* B *quecunque talia agant enormia et dyabolica, per eorum demonia eos totaliter obsidencia, nichil in eorum curam possunt episcopi* 30 *vel pastores ; licet videant suas oves a lupis talibus rapacibus strangulari : cum per exemptorum privilegia sic obstruuntur pastorum ora quod nec modica vociferacione poterunt eos abstra-*

19. *appellaciones* : cod. *apellaciones*. 24. *Numquid* : cod. *Nunquid*. 26. *in Anglia* e correctione 2dae manus in margine apposita : cod. *in ecclesia*.

13. *Lincolniensis*. Grosseteste, Serm., ap. Brown., Fascic. Rer. expet. et fug. ii. 255.

95B] *here ; sic ligantur pasiores quod lupis in gregem crassantibus nec modicum possunt occurrere. Cum, inquit, summus Pastor in districto iudicio sanguinem ovium, sic in pastorum oculis perditarum, de manibus eorum requiret districcius, quam possunt ipsi in suam excusacionem afferre rationem, nisi forte in exemptores ac privilegiales huiusmodi criminis defensati refusionem ?*

De appellacionibus dictum est superius xx. capitulo. *Ista quidem foret episcopis causa martirii, cum ad subeundum omnem penam corporalem possibilem non admitteret in sua diocesi scienter unum inhabilem ad curam officii pastoralis.*

Si ergo episcopi et ceteri ecclesiastici desunt notabiliter in officiis istis, ad reges pertinet cum discreta moderacione ipsos corrigere. Unde quia Hely corripuit filios lenitate patris, non auctoritate pontificis, privatus est (secundum Ieronimum) in suis posteris officio sacerdotis, ut patet 1 Reg. ii. 30-34. Unde Sadoch prefecit Salomon in summum pontificem \* loco Abiathar sacerdotis : patet historia, 3 Reg. ii. Quando autem graduati debite ministrant in curis propriis, sunt fovendi, et peccatum esset eos ab officio illo ad examen infectivum abstrahere ; et taliter iniuriatum est ecclesie tempore sancti Thome : et quando notabiliter delinquant, peccatum esset ipsos defendere, specialiter contra pios principes catolice cohercentes, qualiter prelati non sufficiunt : quod si ecclesiastici observantes legem ewangelicam suppressi fuerant per tyrannos, pium esset pastorem in gregis defensionem se ipsis obicere.

Et patet quomodo circumstancie variacio invadencium et defendendorum attendi debeat in causa martirii, cum nunc sit iustum Dei cultores defendere, et nunc iniustum, ipsis deviantibus in prevaricacione. Non ergo invitamur exemplo talium operum, tamquam in legem perpetuam trahendorum, cum secundum variaciones temporum et factorum tales leges

3. *ovium* : sic a recentiori manu correctum ; textus vero *omnium* habet. *oculis* : cod. *caulis*. 14. *lenitate* : cod. *levitate*. 20. *eos* in margine suppletum 2da manu. 29. *attendi* : cod. *attenti*. *nunc* : cod. *non*. 33. *factorum* : cod. *sanctorum*.

7. V. supra, ff. 47 C-48 A.

15. Hieron. Dial. adv. Pelag. i., vol. iv. par. ii. 498.

thus  
i. the promise of  
God to the house  
of Eli  
was annulled  
through its sin :

opporteat variari. Patet exemplo triplici : primo, quomodo [95C  
Deus dicit Heli, 1 Reg. ii. 30, *Locutus sum ut domus patris tui  
ministraret in conspectu meo usque in eternum ; nunc autem  
dicit Dominus, Absit hoc a me, sed quicumque honorabit me,  
gloriabo eum.* Et hinc dictum est xxxvi. capitulo quod 5  
promissiones et leges temporales Dei debent intelligi sub  
condicione tacita, si paria maneant, conformia rationi.

ii. The woman  
and her seven  
sons, in the Book  
of Maccabees,  
became martyrs  
for refusing to eat  
swine's flesh ;  
but now a con-  
verted Jew might  
equally endure  
martyrdom for  
eating it :

Secundum exemplum est, quomodo tempore Machabeorum  
fuit causa gloriosi martirii abstinere a carnibus porcinis, ut  
patet 2 Machab. \* vii., de matre et septem filiis. Nunc autem D  
posset esse quod Iudeus conversus pateretur a gente sua  
gloriosum martirium ex hoc quod verbo et opere approbaret  
apud Iudeos esum carniū porcorum ; cum apostolus, 1 Cor.  
x. 25, dicit, *Omne quod in maccellum venit manducate, nichil  
interrogantes propter conscienciam :* et ita contingeret de quot- 15  
libet legalibus, quorum exercitium olim fuerit illicitum, nunc  
iustum ; ut patet de sanctis martiribus persecutis ad mortem  
per Iudeos pro cessacione legalium.

iii. Any external  
act may be good  
or bad according  
to circumstances :  
if Herod had  
married Hero-  
dias,

Tercium exemplum est ex parte circumstancie operis per-  
sequentis. Nam nullum est opus extrinsecum quin poterit 20  
cum aliquibus circumstanciis esse iustum ; ut, posito quod  
copula carnalis Herodis et Herodiadis fuisset in legitimo  
matrimonio, quod faciliter potuit esse, indubie Baptista non  
sic passus fuisset propter iusticiam : correspondenter si rex  
Anglie et ministri eius laici tractassent clericos et causas 25  
eorum caritative, secundum leges iusticie, ipsis per prelatum  
minime castigatis, defuisset sancto Thome causa gloriosi  
martirii. Hoc quidem esse potuit, cum omnis Christianus,  
in quantum filius Dei adoptivus, habet potestatem defendendi  
apud quosdam adversarios famam Patris, ecclesiasticus 30  
ratione et exhortacione, et secularis civili coaccione. Quis,  
inquam, dubitat quin omne bonum opus de genere posset bene  
fieri, et per consequens castigacio effrenis clerici posset fieri a  
laico virtuose, \* quia in caritate, propter honorem Dei et 96A

John would not  
have been a  
martyr ;  
as neither would  
S. Thomas have  
been, had the  
king of England  
treated the clergy  
aright ;

which might  
equally well have  
been the case,

since who can  
doubt but profligate  
clergymen  
may be righteous-  
ly punished by  
the laity ?

5. xxxvi. : cod. *tercio.*  
23. *potuit* : cod. *potest.*

13. 1 Cor. : cod. *Cor.*

16. *illicitum* : cod. *licitum.*

5. V. supra, f. 87 B.

96A] dileccionem proximi cum moderamine castigandi? Non enim sequitur, 'Laicus non habet potestatem ordinis, ergo per idem non habet potestatem corrigendi quemcunque blasphemantem nomen Christi.' modus tamen correspondendi est precipue attendendus. Et hinc habemus martirium sancti Thome tamquam preciosum antidotum contra immoderanciam fidelium fratres fideles persequencium; sicut habemus martiria aliorum sanctorum contra detestanda opera infidelium Romanorum ad ydolatrandum cogencium. Et sic utrobique salubri et doctrinali martirio est ecclesia decorata.

Ex istis tercio elicitur quod tres condiciones decorant martirium, scilicet cause iusticia, martirisati caritativa paciencia, et persequentis iniusticia. Requiritur enim primo quod causa sit iusta pro qua quis patitur, que non potest esse nisi lex Christi. Solum enim talis qui patitur propter legem Christi, que est lex caritatis et iusticie, et omnis talis habet causam iustam martirium rectificantem. Et hinc dicit Veritas, Math. v. 10, *Beati qui persecucionem paciuntur propter iusticiam, quoniam ipsorum est regnum celorum*: et hoc ostendit Augustinus, epistola xxxiii. ad Bonifacium, ponens exemplum quomodo Agar passa est a Sara, sed propter iniquitatem propriam (Gen. xxi.), sed David a Saule propter cultum Dei (primo Reg. xx.): signanter notat Augustinus illud Psalmo xlii. 1, *Iudica me, Deus, et discerne causam meam*; *Non dicit Discerne penam meam, sed Causam meam. Potest enim esse impiorum similis pena, sed martirum est dissimilis causa: cum ipse Dominus*

2. potestatem: cod. p̄tēm.

antidotum cod. vel antidō addit.

4. ante tamen, autem in cod. legitur.

23. xx.: cod. 10.

6. post

3. Wherefore  
a. martyrdom  
depends

i. on the righteousness of the  
cause for which  
one suffers,

20. August. epist. clxxxv. 2 § 9; vol. ii. 646 F, G: Nam et Agar passa est persecutionem a Sara, et illa erat sancta quae faciebat, illa iniqua quae patiebatur. Numquid huic persecutioni, quam passa est Agar, comparandus est sanctus David, quem persecutus est iniquus Saul? Valde utique distat, non quia patiebatur, sed propter iustitiam patiebatur. Et ipse Dominus cum latronibus crucifixus est; sed quos passio iungebat, caussa separabat. Ideo in Psalmo vox illa intelligenda est verorum martyrum, volentium se discernere a martyribus falsis, *Iudica me, Deus, &c.* (as in Wycliffe's extract).

22. Gen. xxi. The reference to persecution comes from Gal. iv 29.

*cum latronibus est crucifixus ; sed quos passio iungebat, causa [96B separabat.*

ii. on the righteousness of the sufferer,

Nec est homo proprie martir, licet propter veritatem ewangelicam paciatur seu moriatur, nisi observet consumatam caritatem, libenter sufferendo propter defensionem iusticie et 5 destruccionem iniusticie usque ad mortem. Sic enim sancti martires leti susceperunt martirium, ut Stephanus, Laurencius, Tomas, cum sibi similibus ; quorum martirium fuit proportionaliter gloriosius secundum quod accensi sunt in gradu intensiori caritatis. Nec debet homo per se affectare occidi, 10 sed in defensione virtutis ewangelice, ad Dei placenciam, edificare ecclesiam. Quod si mors minata fuerit, tunc debet homo prudenter et devote Deum consulere ; et inspirato sibi quod paciencia sit apcior, debet pacienter et gratanter morti se exponere : a qua inspiracione, quoad fugam vel aggressum, 15 quoad exortacionem et pacienciam, Deus non potest fideli suo deficere, nisi ex peccato priori ipsemet prius sit in causa. Observancia igitur caritatis in persecuto est summe necessaria, ne paciens irritetur, ne propter zelum vindicte persequatur aut propter tumorem superbie, sed pure propter defensionem 20 iusticie.

iii. on the unrighteousness of the persecutor.

Tercio requiritur ad martirium \* (sicut dictum est superius C xxi. capitulo, ad conquestum) iniusticia prosequentis. Nam licet homo propter ferventem laborem in ewangelio moriatur vel a lapide casualiter occidatur, non tamen proprie exinde 25 est martir, sed observando karitatem multipliciter mereatur. Et per idem Ysaac occisus a patre merente, in occisione ex implecione precepti Domini, quod fieri potuit (ut patet Gen. xxii. 2), non foret martir, quia non fuisset paciencie correspondens persecucio iniusta. Et ideo notat Augustinus, ubi 30 supra, quomodo Veritas dicit illos beatos qui persecucionem paciuntur, et Psalm. cxviii. 86, dicitur, *Iniqui persecuti sunt me.* Non enim est defensio iusticie, ubi non est invasio contra

6. *destruccionem* (pro *distruccionem*) 2da manu correctum.

22. V. supra, f. 48 D.

30. August., l. c., col. 646 E-G.



96C] iusticiam; nec refert quoad causam, sive homo sit martir propter iusticiam (ut Abel, Gen. iv. 4-8), sive pro lege (ut Machabei, 2 Mach. vii.), sive pro salvacione populi (ut Christus, Math. xxvii.), sive pro fide Christi (ut Stephanus, 5 Act. vii.), sive pro Christo (ut innocentes, Math. ii. 16), sive pro libertate ecclesie (ut sanctus Thomas), sive pro argucione vicii (ut Baptista), sive pro assercione veritatis (ut Ysaias, Ieremias, et ceteri sancti prophete persecuti usque ad mortem, ut testatur Veritas, Math. xxiii. 34, 35). Utrobique enim fuit  
 10 lex Christi, que est veritas, caritas, atque iusticia, causa propter quam omnes isti mortui sunt; lex enim ewangelica est eterna veritas docens universaliter bonum facere et malum fugere, et habet quotlibet particulas ratione distinctas: ideo satis ample adest nobis causa martirii.

D Nota tamen, secundum \* distinciones famosas doctorum, δ. Martyrdom may consist in will and deed,  
 quod duplex est genus martirii, scilicet voluntate et actu, ut in Stephano; voluntate solum, ut in Iohanne; actu solum, ut in  
 innocentibus: et quantum ad martirium attinet, iste tres or in will or deed alone;  
 maneries se habent in ordine bonitatis ut istorum sanctorum  
 20 in natali Domini se secuntur. Ille enim natus est cuius tota vita fuit martirium. Videtur tamen domino Ardmachano, but the last-named kind can hardly be established  
 octavo libro de Conclusionibus Armenorum, xxxvii. capitulo, quod catholice dici possit innocentes circumcisos fuisse  
 martires, et alios infra octo dies nocentes ex originali peccato in the case of the unregenerate,  
 25 fuisse dampnatos (quia Gen. xvii. 14 dicit Deus, *Masculus cuius prepucii caro circumcisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo; quia pactum meum irritum fecit*); illos quoque in- or indeed with respect to any unwilling victims,  
 nocentes quorum festa solempnizat, eciam non plus meruisse quam infantes baptisatos naturaliter morientes, cum passio  
 30 invita non sit meritoria; a voluntate quidem procedit omne opus meritorium: quod si Deus coagit cum illis antequam anima a corpore separetur, baptizans eos Flamine et causam except they have been baptized secretly by the divine spirit.

3. *Machabei*, 2 *Mach.* vii.: cod. *Machabeorum* 2<sup>o</sup> M<sup>th</sup> 7<sup>o</sup>.

2. *Abel*: cf. Math. xxiii. 35.

20. *In natali Domini*. The three festivals next following that of the nativity in the church kalendar.

22. Richard fitzRalph, Summ. in Quaestionibus Armenorum, viii. 37 f. lxiv. B, C [Paris 1511].

faciens eis martirii, et per consequens se ipsum diligere, tunc [96D  
 aliter est dicendum. Consimile quidem videtur michi, cum  
 Deus creature sue non potest deficere nisi ipsamet sit in causa,  
 quod omnes illi, per quos non stetit nisi per parentes eorum  
 quominus fuerant circumcisi, propter causam tam piam a Deo 5  
 fuerint illustrati. Hoc autem sancti elliciunt ex \* Scriptura, 97A  
 quod omnes predestinati, caritative patientes propter iusticiam  
 sive contumelias sive bonorum subtracciones vel quascunque  
 alias penas, dici martires possunt; cum Veritas, Math. xx. 23,  
 testatur ewangelistam, qui non est occisus, bibiturum calicem 10  
 sue passionis.

But

c. martyrdom can  
 never arise from  
 the defence of  
 temporal goods  
 in themselves,  
 since these are  
 indifferently  
 righteous and un-  
 righteous *per se*,  
 while martyrdom  
 must depend  
 upon actual  
 righteousness.  
 To attack the un-  
 righteous use of  
 temporal posses-  
 sions may lead to  
 martyrdom;

Hoc tamen audenter assero, quod nemo ex defensione  
 temporalium erit martir: *ex* enim signat per se causam  
 originalem, quam in martirio oportet esse iusticiam; divicie  
 autem nunc iuste et nunc iniuste adiacent (ex predictis sex 15  
 primis capitulis); ideo ex hoc presumens subire martirium,  
 malam causam capit pre manibus, et patet quod per se causa  
 martirii est iusticia defendenda et iniusticia destruenda. Quod  
 si temporalium occupacio vel eorum spoliacio sit iniusta, tunc  
 potest, ratione correpcionis fraterne, esse causa martirii: 20  
 Christus enim martirisatus est propter iniusticiam sacerdotum  
 irreligiosorum, quam patenter redarguit et iuste destruendam  
 predixit, ut patet, Math. xxiii. 38, *Ecce, relinquetur vobis domus*  
*vestra deserta*, et Ioh. xi. 48, *Si dimittimus eum sic, multi cre-*  
*dent in eum et venient Romani et tolent locum nostrum et gen-* 25  
*tem*: inde Cayphas prophetavit, *Expediit ut unus homo moria-*  
*tur pro populo*.

as may also the  
 defence of the  
 church against  
 her despoilers

Potest etiam esse quod propter correpcionem iniuste spo-  
 liatorum ecclesie quis fiat martir, cum aliis paribus requisitis;  
 ut, puta, quod si servando caritatem per se intendat iusticiam, 30  
 temporalia parvipendens; ut sanctus Thomas \* rapinam B  
 suorum temporalium, contumelias personales, et proscrip-  
 ciones sui generis gaudenter sufferendo, obiit per se propter  
 iusticiam. Unde miror quare nostri clerici dicentes abla-  
 ciones temporalium ab eis iniustis esse per se causam martirii, 35

(so that on their  
 own principles  
 our clergy ought

2. *videtur*: cod. *est*. 12. *audenter*: ita, ex *ardenter* correctum. 21. *iniusticiam*:  
 cod. *insticiam*. 24. *credent*: cod. *credūt*.

97B] non exponunt se modo martirio, complectentes temporalia now to die in defence of their temporalities): usque ad mortem, que latrones ab eis fugientibus violente auferunt; morentur enim antequam desererent iusticiam: ideo solum pro dacione illius rei que est vita carnali prestancior subiret prudens martirium, quia aliter indubie commutatio foret ceca. Docet ergo Salvator, Luc. xiv. 26, quod si but the renunciation of temporal goods is essential to the following of Christ, quis venit ad eum per fidem et non odit genus suum ac temporalia, *adhuc aulem et animam suam*, exponendo ipsam pro Christo, qui est iusticia, non potest esse eius discipulus; 10 hoc autem non docet facere pro temporalibus, sed utrobique docet ipsa contempnere et bonum nature preponere; ideo possessionis civilis servacio non est per se causa martirii. and therefore no keeping of them can be the cause of martyrdom.

Probatur sic: Ponatur quod Petrus in qualibet caritate, *Example.* in nullo sibi conscius, cum quantumcunque caro iocali, ad 15 quod habet pro se et suis heredibus carissimum civile dominium, incidat in latrones, et sic necessitatus ex coactione latronum vel perdere dictum dominium vel occidi; tunc quero utrum Petrus racionabiliter, et de lege Christi, adopcione posita, pocius subiret mortem quam perderet hoc iocale et 20 viveret, ex posicione quod pocius subiret mortem: 'propter 'possessionem civilem debet homo subicere se glorioso C' martirio, nulla civilis \* possessio foret pertinencior quam 'signata, ergo in casu posito exponeret se ad mortem; nam 'ex parte possidentis, ex parte possessi, et ex parte modi 25 'possidendi, non foret circumstantia plus rectificans hoc genus 'martirii assignanda.' Sed data hac parte videtur quod moriens ex avaricia in defectu regule caritatis (eo quod bonum fortune abiectius preponit bono nature corporis meliori, et per consequens ex inordinata affectione ad temporalia), deest sibi 30 caritas que inciperet a se ipsa, et per consequens verum martirium. Similiter sufferendo rapinam dati iocalis Petrus crederet, a verisimili, non esse tantum scandalum depredanti; ergo de lege caritatis fraterne que *omnia sufert* (ex dictis xv.

8. *adhuc*: cod. *ad hoc*. 19. Verba a *perderet* usque ad *subiret mortem* in margine addita 2da manu. 20. *viveret*: cod. *vivit*. 26. *assignanda*: cod. *asignanda*.

capitulo) debent rapinam equanimiter tollerare; tunc enim [97C non peccaret invasor tam homicidio quam rapina. Et ex alia parte, ipso invadente foret restitutio iocalis verisimilior suo generi succedenti. Et similiter quilibet Christianus tenetur de lege Christi renunciare civilitati cunctorum que possidet, 5 ut patet inferius; et sic, cum veritas sequitur quod Petrus tenetur in casu posito relinquere dominium iocalis positi, et per consequens de lege Christi non tenetur pro dicto iocali subire martirium. Vivens enim in caritate fraterna haberet centuplum ad idem, eciam in hac vita, ut patet ex dictis 10 septimo capitulo. Civile quidem dominium non superaddit ad meritum, sed potius diminuit super domino naturali, \* ut D patet ex xxii. capitulo.

*Conclusions:*

i. Martyrdom has nothing to do with temporal goods.

ii. Combat in defence of them is wrong, because the exposure of life is unlawful except it involve martyrdom.

iii. To lay down one's life for another is justifiable according to varying circumstances,

Ex istis colligitur quod non pro bonis fortune, sed solum pro bonis gracie fieret. Perdicio vero temporalium est inper- 15 tinens illi dampno. Secundo videtur michi quod pro temporalibus nec persona nec populus debet se exponere singulari certamini in bello, eo quod nemo debet se exponere tali periculo nisi in casu quo mortuus foret martir, quia aliter se exponeret dampnacioni perpetue; sed (ex dictis) talis causa 20 non facit martirem; ergo conclusio. Tercio colligitur quod multum differret mori pro aliquo, et illud esse per accidens occasionem vel causam unde sic moriens moriatur. Nam pomum vetitum, serpentis mocio, cum quotlibet eis similibus, erant occasiones et cause remote unde mortuus erat Christus; 25 et tamen non dicimus quod Christus mortuus est pro illis: *pro* enim signat circumstanciam cause finalis, ut hic supponitur, que debet esse equivalens vel compleciore quam causa medians ad eandem. Sic enim dicimus quod *homo emit equum sex solidis*, et nec accidentia nec caudam nec aliquam talem 30 partem. Possunt ergo iniuriantes in minimo dare occasionem offendendo contra iusticiam, pro qua potest secundum spiritum consilii meritorie exponere se ad mortem. Sed caveat

but if it be from

3. *invadente* conieci: cod. *invente*.  
v'is. 15. *ficeret*: cod. *fiet*.

4. *generi*: cod. *genere*.

6. *veritas*: cod.

11. V. supra, f. 17 A-D.

13. V. supra, f. 51 D.

- 97D] ne presumptio sapiat avariciam, quia indubie exhinc conficitur fetens martir. avaricious motives, it makes but a stinking martyr. Miror insuper quare nolunt se exponere martirio pro mundi divitiis, corripiendo magnates Anglie in
- 98A substantia causarum pro quibus\* obiit sanctus Thomas; maior
- 5 enim pars causarum pro quibus ille sanctus obiit iam exercetur quoad substantiam: sed quia circumstantie punientium, punitorum, et prelatorum quibus punirentur, reccius variantur, ideo non mirum si clerici, et specialiter avari desides, fluctuent in hac parte. Sed unum puto me scire: si nostri posses-
- 10 sionati scirent, cum oportunitatibus quas habent, quod domini Anglie in istis infringerent legem Christi et a correptione fraterna ingratis desisterent, merentur a dotacionibus suorum temporalium spoliari.

## XL.

- 15 Ut supradicta de excommunicatione videantur lucidius, obiciam multipliciter et dissolvam. Videtur enim primo 'quod
- ' nemo excommunicare debeat fratrem suum; cum quilibet
- ' tenetur non deteriorare proximum, omnis excommunicatio
- ' est deterioratio, ergo quilibet tenetur non excommunicare
- 20 ' proximum.' Maior patet eo quod de lege caritatis quilibet tenetur diligere proximum, eciam inimicum; sed omnis deterioratio est effectus inimicie, quem nemo debet appetere sibi fieri; ergo nemo debet deteriorare aliquem. Et hinc dicit Augustinus, LXXXIII. Questionum questione tertia, quod
- 25 *Nullo sapiente fit homo deterior*; et sic non est possibile quod Deus deterioret aliquam creaturam. Patet ex isto articulo quod minor est neganda, cum provida excommunicatio est medicina; et per consequens nemo debet excommunicare aliquem nisi ad sui melioracionem, in casa quo deberet velle
- 30 fieri confirmiter cum se ipso.

THE CONDITIONS OF EXCOMMUNICATION (*re-sumed*).

1. a. No one can excommunicate another to his hurt,

since the law of charity is that we should love one another;

but this does not involve the consequence that all excommunication is wrong, since it is to be inflicted not for the injury but for the healing of the sinner.

- Ideo quando assumpsi superius excommunicationem esse
- B de\*terioracionem, intellexi de prima excommunicatione,

By the act of sinning he puts himself *extra* communionem

2. *nolunt* conieci: cod. *volentes*.  
in marg. additum 2da manu.

7. *punirentur*: cod. *punirent*.

16. *primo*

*fidelium*, and so far to his own hurt,

but not by any other man's action :

his state of excommunication is formally declared by the church

for his own future benefit and for that of the community.

b. As in the opposite case of martyrdom, three conditions are requisite to justify excommunication :

i. that it be inflicted on account of sin,

ii. that the offender continue obstinate in his wrongdoing,

qua quis peccando deponit se extra communionem fidelium, [98B] id est, indisponit se ipsum ad participandum meritis ecclesie, ut est de quolibet mortuo per peccatum. Sic autem nemo debet excommunicare aliquem, cum illam activam excommunicationem Deus auctorizare non potest ; sed passiva excom- 5 municacio, que est pena per se consequens, est iusta, quam inferre est Deo proprium. Est autem alia excommunicacio qua ecclesia denunciat notorie peccatorem esse positum extra communionem huiusmodi, et interdicit sibi communionem socialem fidelium ac sacramentorum percepcionem, 10 ut potius peniteat et ne alios inficiat : et de illa famosius loquitur ecclesia. Et istam voco *excommunicationem* ad cuius rectitudinem, tam ex parte excommunicantis quam excommunicati, oportet ecclesiam diligenter attendere.

Unde sicut tres condiciones (ex dictis proximo capitulo) 15 rectificant martirium, scilicet, cause iusticia, martirizati caritativa paciencia, et persequentis iniusticia ; sic in excommunicatione requiritur excommunicati iniusticia, obstinati invidia, et ecclesie exequentis iusticia. Primum ex hoc evidet, quod nemo sic excommunicatur nisi materialiter pro peccato. 20 Omne peccatum est iniusticia vel ipsam inferrens. Ad huiusmodi excommunicationem legitimam requiritur cause iusticia ; nec huic obest, sed consonat, quod homo excommunicetur propter honorem Dei, propter utilitatem sui ac populi, cum quolibet legitimis finalibus causis similibus, ut patet de pena 25 dampnati. Secunda circumstantia patet ex hoc quod ad excommunicantem ecclesiam requiritur triplex fraterna \* cor- C repcio (de quo posterius) ; et nisi correptus manserit obstinatus usque ad quartam penam, que est mors ecclesiastica, quia a fidelium communione proscripcio, non est huiusmodi 30 excommunicacio legalis. Sicut ergo oportet martirem usque ad mortem naturalem observare caritatem fraternam, sic oportet excommunicatum usque ad mortem politicam obser-

1. *peccando* : cod. *peccatando*. Cf. supra, p. 105 not. crit. 31. 5. *passiva* : cod. *passive*. 12. *excommunicationem* conieci : cod. *ecclesiam*. 17. *sic* : cod. *Si*. *excommunicatione* : cod. *exquica*<sup>o</sup>. 25. Verba *finalibus causis* usque ad *pena dampnati* in margine inferiori adscripta sunt.



98C] vare invidiam fraternam. Tercia circumstantia ex hoc patet, quod non est possibile poni extra communionem, si illa non fuerit; licet ergo persona prescita auctoritate ecclesie excommunicat, tamen ecclesiam presupponit.

iii. that the excommunicating body be righteous, i. e., the church, even though he who declares its sentence be wicked.

5 Et sic videtur quod solum hereticus in effectu excommunicationi ecclesie subiacet, et talem excommunicationem, cum sit iusta medicina, mitigatur accipere, cum ex hoc non peioratur sed melioratur, vel saltem sua malicia mitigatur. Sed causam istius excommunicationis debet horrere et medicinam

c. Therefore i. only a heretic can be liable to excommunication, which he should take as a medicine for his recovery;

10 ad tempus amplecti, exuendo a se peccatum per absolucionem sacramentalem et capiendo humiliter aliam absolucionem iuridicam ab excommunicante, virtute cuius poterit communicare fidelibus et sacramenta percipere. Et licet illa medicina ad tempus sit bona, sanitas tamen consequens est longe  
15 melior.

Et ratione illius prohibitionis a communicatione fidelium et perceptione sacramentorum, cum non sit sacramentum, ponunt quidam quod layco licet in virtute ecclesie sic excommunicare et absolvere. Verumtamen, quando quis post  
20 terciam correptionem fraternam remanet inobediens, et nedum denunciari debet excommunicatus (quod a quibusdam  
D vocatur *excommunicatio* \* *minor*), sed sibi debet sacramentorum perceptio et fidelium communicatio interdici (quod  
vocatur *excommunicatio maior*); tunc racionabiliter ordinat  
25 ecclesia quod sacerdos illam solempniter perficiat, extinctis cereis et campanis repulsatis, semper tamen caritative intendendo bonum excommunicati et utilitatem ecclesie.

ii. such a sentence, albeit some hold that it may be uttered even by a layman,

is rightly entrusted by the church to the solemn office of the priest:

Sed videtur Parisiensis, libro suo de Sacramentis, innuere  
excommunicationem aliam, qua licet excommunicare iustum  
30 sine suo demerito, ut interdicendo sibi fratrum communicationem vel sacramentorum perceptionem, ut ex obediencia

iii. but the doctrine that excommunication may be pronounced against a righteous person as an admonition,

18. *Ponunt quidam.* The question as to whether a layman has the power of excommunication is raised in the canon law (Decret. I. dist. xcvi. 1, vol. i. 337, ed. Friedberg) and decided in the negative. See also the gloss to Extravag. de Elect., tit. i. 2 'vel personis,' in the Paris edition of 1561.

28. *Parisiensis*: William of Auvergne, bishop of Paris, de Sacramento Ordinis xii. (Guilielmi Alverni Opp. p. 518, Venice, 1591 folio).

can only be defended by peculiar circumstances and distinctions,

with which we are not here concerned.

mereatur, ut peccator terreatur, vel ob aliam causam con- [98D  
similem: sed certus sum quod illa excommunicacio non  
potest sine causa rationabili exerceri, nec sufficit nuda volicio  
prelati; nec tenetur homo propter excommunicacionem  
huiusmodi omittere predicare, vel aliud quod de lege Dei  
tenetur facere; potest tamen quoad actus neutros meritorie ad  
tempus desistere et ex obediencia promereri. Si quis autem  
bene fundaverit istam excommunicandi maneriem, ego con-  
sencio; sed nostrum est loqui de excommunicacione ecclesi-  
astica supradicta, relinquendo sex alias, scilicet, excommuni- 10  
cacionem que est mortale peccatum, vel ipsam consequens  
tamquam penam, excommunicacionem que est malediccionis  
inprecacio vel effectualis maledicchio, excommunicacionem  
que est iusti sequestracio a communicacione fidelium et per-  
cepcione sacramentorum, et demum excommunicacionem 15  
qua quis excommunicat iustum tamquam contrarium legi  
Christi; illa enim solum est nominetenus vel pretense  
excommunicacio, et satis equivoce, sicut dictum est de  
dominio.

2. It is not right to excommunicate on account of money, as for tithes or any temporal possession.

a. Excommunication is only to be pronounced in brotherly charity for the good of its object, which is not the case if money be the guiding motive.

Secundo probo quod nemo debet \* excommunicare eccle- 99A  
siastica excommunicacione principaliter propter peccuniam  
et per consequens nec propter decimas vel bonum aliquod  
temporale. Probatur sic: Nemo debet excommunicare nisi  
caritate fraterna ad excommunicati medelam; sed nemo ex-  
communicans principaliter propter peccuniam excommunicat 25  
ex huiusmodi caritate; ergo conclusio. Minor probatur per  
deducens ad inconveniens, dando Petrum qui rite excommu-  
nicat principaliter propter peccuniam. Contra: Petrus est  
in caritate fraterna (ex posito) amans proximum et debitam  
sibi peccuniam; sed contra legem caritatis est plus amare 30  
peccuniam quam proximum, eo quod quilibet debet diligere  
proximum ut se ipsum; ergo Petrus plus diligit proximum  
quem excommunicat quam peccuniam que debetur, et per  
consequens plus salutem excommunicati quam solucionem

12. *excommunicacionem*: cod. *excommunicacionis*. 13. *excommunicacionem*  
cod. *excommunicacioni*. 25. ante *excommunicat* in cod. *ex* legitur.

99A] sui debiti; et per consequens principaliter excommunicat pro salute proximi, quoniam plus appreciatur, quam pro pecunia vel lucro quolibet temporali. Examinemus ergo nos ipsos si in excommunicationibus nostris istum ordinem observamus.

5 Item quilibet Christianus, ultor iniurie, debet quoad Dei iniuriam esse ultor severissimus, et quoad propriam iniuriam indultor mitissimus; et per consequens nemo debet excommunicare principaliter propter sibi debitum sed ad Dei iniuriam vindicandum. Argumentum primo patet ex eo quod, sicut  
10 Dei dilectio, ita vindicatio divine iniurie est a quolibet preferenda.

b. A Christian is bound to be most severe in respect of a wrong done to God and most lenient in respect of one to himself :

i. For the vindication of the former is a first duty,

Secundo patet idem ex precepto Salvatoris, Math. xviii. 15. *Si peccaverit in te frater tuus, corripe*, accuendo usque ad  
B excommunicationem, ut exponitur \* inferius; sed, vindica-  
15 cioni proprie innuere, ibidem Petro precipitur quod iniuriam suam usque ad septuagesies septies dimittatur, id est, quociescunque frater in ipsum peccaverit. Nam, secundum Augustinum in De Verbis Domini, septuaginta septem resultant ex ductu septennarii in undenarium : septennarius autem  
20 significans universitatem, et undenarius significans universalem transgressionem decalogi, significant quod generaliter quodcunque quis offendit proximum in prevaricatione cuius-

ii. expressly enjoined by the precept of Christ,

6. *severissimus* : cod. *sevisissimus*.

9. *primo* in margine additum 2da manu.

19. *septennarius* : cod. *septuagesimus*.

14. V. infra, ff. 107 B-108 C.

18. August. Serm. lxxxiii. de Verb. Evang. (al., Serm. xv. de Verb. Dom.) capp. v., vi. §§ 6, 7: In septuagesimo-septimo numero mysterium est remissionis peccatorum . . . Nam lex in decem praeceptis commendatur . . . Ipse est ille memorabilis decalogus . . . Lex enim denarius, peccatum undenarium. Lex enim per decem, peccatum per undecim. Quare peccatum per undecim? Quia transgressio denarii est, ut eas ad undenarium. In lege autem modus fixus est: transgressio autem peccatum est. Iam ubi transgrederis denarium, ad undenarium venis . . . Quid autem amplius quaeris? Vis nosse omnia peccata contineri numero isto septuagesimo-septimo? Septuplum solet pro toto computari; quoniam septem diebus volvitur tempus, et finito septenario rursus ad caput reditur ut eadem forma volvatur . . . Omnia enim peccata dixit, quando septuagies septies dixit; quia illud undecim duc septies, fiunt septuagies septies: vol. v. 450 B-G. It will not be forgotten that the term to which this interpretation is attached is *ἑβδομηκοντάκις ἑπτά*, Matth. xviii. 22.

libet mandatorum, debet proximus sibi remittere quoad zelum [99B vindicte proprie vel comodum temporale; sed ad vindicandum Dei iniuriam debet prosequi accutissime.

iii. and confirmed  
by the example  
of Moses

Tercio confirmatur idem ex facto Moysi et Christi qui fuerunt duo legiferi duplicis Testamenti. Nam Ex. xxxii. 5 legitur Moysen pro adoracione vituli viginti tria milia hominum occidisse; et tamen Num. xii. legitur quod quando locuta est Maria et Aaron contra Moisen, iratus est Dominus: *Erat*, inquit Scriptura, *Moises vir mitissimus super omnes homines qui morabantur in terra*; et postquam Maria pro 10 detraccione lepra percussa est a Domino, clamavit Moises ad Deum, *Obsecro, sana eam*. Sic et Christus, Math. iv., duplicem diaboli temptationem humanitatis sue pacienter sustinuit; sed quando tercio ad latriam soli Deitati debitam aspiravit, acute fugavit eum Dominus, *Vade, Sathana*: super 15 quo verbo Crisostomus verba predicta dixit ut nos illius discamus exemplo nostras quidem iniurias magnanimiter sustinere, Dei autem iniurias nec usque ad auditum sufferre; quoniam in propriis iniuriis esse \* quemquam patientem C laudabile est, iniurias autem Dei disimulare nimis inpium est. 20 Et sic Christus Phariseis in causa Dei accutissime restitit in opere et sermone, ut patet Math. xxiii.: iniuriam autem sue humanitatis nedum pacienter sustinuit sed pro inferentibus exoravit; nam Luc. xxiii. 34, scribitur, *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quod faciunt*. Et utinam nos, in quibus pro 25 affectione temporalium refrigescit caritas, istam leccionem, que est principium fidei et mandatorum observancie, disceremus; quod in causa Dei, remittendo nostras iniurias instar Christi, quem debemus sequi in moribus, diligentius sequemur: aliter indubie deficimus in primo mandato et primo 30 fidei articulo tamquam a fide devii.

Wherefore this is  
also the distinct  
teaching of the  
canon law,

Unde in Canone xxiii., questione iv., sub auctoritate Am-

26. *affectione*: cod. *afeccione*. 27. *observancie*: cod. *observancia*.

16. S. Jo. Chrysost. Hom. xiii. 3 [in Matth. iv. 8-10]; vol. vii. 172 A, B, ed. Montfaucon.

32. Decret. II. ca. xxiii. qu. iv. 26; vol. i. 911, ed. Friedberg:—from S. Ambrose, Expos. evang. Luc. vii. 27, Migne xv. 1706 A.

- 98C] brosii, pulcre docetur ista conclusio, per hoc quod *Christus*  
*discipulos suos increpavit quando voluerunt super Samaritanos*  
*ignem de celo descendere, ut patet Luc. ix. 55.* Et hinc in-  
 mediate sequitur alia conclusio Canonis, quod nemo debet  
 5 excommunicare principaliter in causa propria; nam sub  
 auctoritate Gregorii sic scribit ecclesia, *Inter querelas multi-*  
*plices Ysidorus, vir clarissimus, a fraternitate tua frustra se*  
*esse excommunicatum anathematizatumque conquestus est; quod*  
*quam ob rem factum fuerit, dum a clerico tuo, qui presens erat,*  
 10 *voluissimus addiscere, quod nulla alia causa nisi quod tibi ini-*  
*iuriaverat factum innotuit: que res nos vehementer afflixit,*  
*quia, si ita est, nil te cogitare de celestibus ostendis, sed terrenam*  
 D *te habere conversationem significas; dum \* pro vindicta pro-*  
*prie iniurie (quod sacris regulis prohibetur) malediccionem*  
 15 *anathematis invexisti. Unde de cetero omnino esto circum-*  
*spectus atque sollicitus, et talia cuiquam pro defensione tue ini-*  
*urie inferre denuo non presumas. Nam si tale aliquid feceris, in*  
*te scias postea vindicandum. Ex istis patet quod nemo debet*  
 excommunicare principaliter pro temporalibus, cum non  
 20 debet, iuxta textum, excommunicare pro sua iniuria, quod  
 est magis. Unde glossa Iohannis: *Episcopus*, inquit, *non*  
*potest excommunicare aliquem pro iniuria sibi illata, ut hic, et*  
*infra, eadem, questione v. De occidendis; nec potest esse iudex*  
*in causa sua, ut IV., questione iii., quod intelligendum est potis-*  
 25 *sime, nemini licere excommunicare principaliter pro causa*  
*propria.*

which further-  
 more ordains that  
 no man may ex-  
 communicate  
 another for his  
 own cause or  
 injury;

much less then  
 on account of  
 temporal goods.

2. *increpavit*: cod. *increpat*. 6. *scribit*: cod. *scribitur*. 7. *Ysidorus*:  
 cod. *Ysiod*. 8. *anathematizatumque*: cod. *anathematizatum qui*. 9. *presens*:  
 cod. *prius*. 10. *addiscere*: cod. *adiscere*. 11. *nos*: cod. *suos*. 12. *ostendis*:  
 cod. *ostendi*.

4. Ibid., can. 27, 'Pro iniuria propria episcopo aliquem excommuni-  
 care non licet;' p. 912. The following extract is from S. Gregory,  
 epist. ii. 49, vol. ii. 613 C, D.

21. The gloss of Johannes Teutonicus, printed in the margin of the  
 edition of the Decretum Gratiani published at Paris in 1561, pp. 1372 D-  
 1373 A.

23. *Eadem*: ca. xxiii. qu. v. 8, p. 932, ed. Friedberg.

24. IV., questione iii.: ibid., ca. iv. qu. iv. 1, p. 541. Wycliffe's error  
 in the number is accounted for by the fact that the second and third  
 quaestiones are combined under one head in the original text.

c. i. Punishment must be in proportion to the offence,

and it is clear that excommunication stands parallel to civil proscription which ranks next to bodily death;

it can therefore only be pronounced in consideration of notorious sin,

i. e., as is held, for contumacy alone,

according to the precept of Christ,

Item omnis pena iusta debet esse proportionalis delicto, [99D] maxime quoad genus; cuiusmodi non est debitum temporarium, que nos exigimus; ergo pro illis non est excommunicatio principaliter infligenda. Maiori existenti per se nota, minor ex hoc evidet, quod sicut mors corporalis est simpliciter ultimum corporale supplicium, et post ipsum proscripcio, que est mors civilis; sic mors spiritualis est simpliciter ultimum supplicium, et excommunicatio, que est spiritualis exulatio, et per consequens mors ecclesie, post ipsum est pena gravissima: respicit enim mortem civilem, sicut bona 10 gracie respiciunt bona naturalia vel fortune. Ex istis patet quod notorium et grave oportet esse peccatum pro quo sit excommunicatio inferenda.

Unde archidiaconus in sexto, de Excepcionibus, capitulo *Pia*, super verbo *contumacie*, \* declarat quod maior excom- 100A municatio propter solam contumaciam est ferenda, et fundat hoc lege multiplici: et quantum ad omnes alias leges que videntur dicere hominem debere excommunicari pro crimine adulterii, furti, vel huiusmodi, dicit quod intelligunt ex tali crimine descendente; et huius sentencie dicit fuisse Hug- 20 wicium et Inocencium dicentem pro solo crimine non est quis excommunicandus si velit se corrigere. Et concordat cum sententia Salvatoris, Math. xviii. 15-18, ubi excommunicatio est fundata; ubi patet quod oportet triplicem correptionem precedere, et quarto, stante contumacia, exhinc ex- 25

19. Post *dicit*, in cod. *inquit* legitur.

22. *velit*: cod. *vellit*.

14. *Archidiaconus*: Guido de Baysio, archdeacon of Bologna, gloss. in Sext. Decret. lib. ii., tit. xii. de exceptt., cap. i, *Pia*: p. 364, ed. Paris, 1561. Guido's full comment,—the 'Rosarium' which encircled the text of the Corpus Iuris canonici,—on the sixth book, I have been unable to discover. The question whether excommunication could be pronounced for any cause other than contumacy was decided in various ways by the canonists. Wycliffe seems to have the support of the gloss on the Secunda Pars, ca. xi. qu. iii. [8.] *Episcopi*, p. 965. But see the glosses on the later canons of the same quaestio, e. g. 41, *Nemo episcoporum*, p. 978; and on ca. xvii. qu. iv. [23.] *De presbyterum*, p. 1237; and on the Decretals of Gregory IX, lib. v. tit. xl. de verb. signif., cap. xxiii. *Ex parte*, p. 2114.

20. *Hugwicius*: cf. J. F. von Schulte, Geschichte der Quellen und Literatur des canonischen Rechts, i. 156 seqq.; Stuttgart 1875.



100A] communicacionem succedere. Sicut enim nemo sine perseverancia, secundum Gregorium, coronatur; sic nemo sine contumacia condempnatur. Et proportionaliter ad contumaciam oportet esse dampnationem: ut si fuerit finalis contumacia, que est peccatum in Spiritum sanctum, tunc est eterna dampnatio adaptanda; et si contumacia post triplicem monicionem hominis legitimam, tunc est excommunicatio inferenda. Et patet cum quanto examine procedendum est antequam ad excommunicacionem huiusmodi procedatur.

10 Unde XI., questione iii., dicit ecclesia, *Nemo episcoporum quemlibet sine certa et manifesta peccati causa a communione privet ecclesiastica*: et ratio est, quia omnis iniuste excommunicans, ut sic, excommunicat se ipsum; patet quia, ut sic, peccat mortaliter, diffamans vel scandalisans proximum ex invidia, 15 nunquam debet excommunicare nisi ex caritate fraterna ad medicinam contra peccatum notorium.

Unde XI., questione iii., sub auctoritate Augustini, sic <sup>ii. Besides it is to be noted,</sup> B dicitur: *Secundum catholicam fidem nec Dei nature \* nocere quisquam potest, nec natura Dei iniuste nocere cuiquam nec noceri iniuste patitur quemquam*: *Qui enim nocet, ut ait apostolus, recipit hoc quod nocuit*. Ex quo tunc dicto patent tres conclusiones notabiles: prima, quod sic Deus non potest peiorari sic, nec potest aliquem peiorare; secunda, quod Deus non potest sinere noceri homini ad sui peioracionem nisi ipsemet 25 originaliter sit in causa, et per consequens quotcunque excommunicaciones non obsunt sed sic prosunt iusto perseveranti in sua iusticia. Non enim aufert excommunicacio ecclesiastica iusticiam vel virtutem, nec infert peccatum, quia tunc esset iniusta; sed separacionem a communione sacramentorum ostendit, et communicacionem cum ecclesia vel eius 30 sacramentis medicinaliter interdicit. Unde archidiaconus, in <sup>a. that God can neither be wronged nor suffer man to be wronged;</sup> <sup>β. that man can only be injured by an excommunication if he be himself primarily in fault; for the excommunication does not deprive him of righteousness and make him sinful, it can but declare his separation for his own benefit,</sup>

10. XI.: cod. 2a. *quemlibet*: cod. *quilibet*. 17. XI.: cod. 2a.

19. *quisquam*: cod. *quidquam*. *iniuste*: cod. *iuste*.

10. Decret. II. ca. xi. qu. iii. 41; vol. i. 655, ed. Friedberg.

17. Ibid., can. 47, pp. 656 seq.: from S. August. de Nat. Boni, xl.; vol. viii. 511 C, D.

20. *Qui enim*, &c.; loosely cited from Col. iii. 25.

31. Rosar. in Decret. II. ca. xxiii. qu. v. [49.], f. 314 C; ed. Venet. 1601.

and only hold good when it is conformable to the laws of Christ :

γ. that an unrighteous excommunication can only injure the promulgator of it,

since he is thus guilty of sacrilege.

Still any excommunication is to be feared, even in the case of one against whom it is unrighteously pronounced ;

as we see by the history of bishop Grosseteste.

Rosario, xxiii., questione v., *Remittuntur*, postquam ostenditur [100B

quod claves ecclesie solum qui discrete conformantur clavibus Christi ligant vel solvunt, sic inquit, quod *ligacio vel ab-solutio prelati non est causa quare aliquis ligatur vel solvitur in celo ; sed sic dicitur quod frequencius se commilantur, et* 5 *quia debent se commilari*, ut patet xl., questione iii., *Tunc vera*. Est enim concors doctorum sententia quod claves errantes non ligant vel solvunt similiter quoad Deum. Et tercio patet quod iniuste excommunicans, quoad faciem ecclesie, nocet principaliter sibi ipsi ; quia abutitur potestate 10 data sibi solum ad edificacionem ecclesie, dum zelo vindicte vel cupiditate temporalium excommunicat fratrem suum. Sicut enim omnis caritas incipit a se ipsa, sic omnis invidia \* vel deterioracio hominis incipit a se ipsa. Licet C enim contingit sic fatue excommunicantem esse causam 15 perdicionis excommunicati et multorum, cum quibus communicando eos in via fidei et virtutis instrueret ; tamen antequam ista mala eveniant excommunicacio intoxicat et occidit clavibus abutentem. Unde xxiv., questione ii., *Non in perpetuum*, dicit archidiaconus quod *qui subditos iniuste excom-* 20 *municat incurrit sacrilegium, quia sacrilegium est violare sacrum ; qui ergo iniuste excommunicat, violat sacrum, quia corpus ecclesie, a quo evellit membrum eius iniuste*.

Nec negatur quin quelibet excommunicacio sit timenda, cum iniuste excommunicatus debet diligenter examinare se 25 ipsum iuxta Scripturam sacram ne in aliquo sit conscius sibi ipsi ; debet secundo timere de iniuste excommunicantis periculo, et tercio de dampno sanctorum quod ex prohibitione sue communicancie doctrine eveniet. Et ita timuit dominus Lincolniensis de quo Cestrensis scribit, libro vii., capitulo iii., 30

1. *ostenditur* : an *ostenderit* legendum ? 28. *sanctorum* : cod. *factum*.  
30. *Cestrensis* : cod. *Crestrensis*.

6. Decret. II. ca. xi. qu. v. 62, p. 660.

19. Guid. Rosar. in id., ca. xxiv. qu. iii. [5.], f. 322 c.

24. *Excommunicacio sit timenda* ; referring back to Sext. Decret. ii., tit. xii. de exceptionibus, cap. i. 'ut ex hoc magis censura ecclesiastica timeatur ;' vol. ii. 1005, ed. Friedberg.

30. Ranulph. Higden. Polychron. vii. 36 ; vol. viii. 242, ed. H. R.

100C] post multa commendabilia sciencie et virtutis, quomodo ad curiam pape vocatus, cum ibid. multipliciter molestaretur, appellavit constanter a curia Inocencii quarti ad tribunal Christi. Unde contigit quod Roberto in Anglia obeunte, 5 audita est vox in curia pape, Veni, miser ad iudicium; repletusque est in crastino papa exanimis tamquam cuspidem baculi in latere percussus. Hiis de causis, licet perspicacius efulserit D Robertus miraculis, transferri tamen et poni in \* sanctorum cathologo nondum est permixtus.

- 10 Redeundo itaque ad conclusionem, patet quod innitendo logice archidiaconi nedum concedi debet, nemini licere excommunicare principaliter propter divicias; sed nec excommunicare simpliciter propter decimas: quia iuxta eum solum propter contumaciam debet excommunicari, omnes omissiones decime non sunt contumacia, ergo propter nullas 15 decimas debet excommunicari. Si enim non propter furtum, adulterium, vel homicidium, sed propter inobedienciam exinde contractam, sit excommunicatio (ut doctor asserit) fulminanda; multo magis non propter decimas, sed propter 20 contumaciam ex earum detencione iniusta.

Quod si intelligit propter dicere circumstanciam cause materialis principalis, ut dictum est proximo capitulo de pro preposicione, indubie orthodoxe loquitur. Non enim videtur excommunicandum propter decimas, nisi quia iniusta detencio 25 decimarum est per accidens causa quare est excommunicandum. Sed per idem sequeretur quod excommunicandum est propter volicionem Dei eternam, propter caritativam elemosinam, et propter penam iustissimam a Deo inflictam: ut posito quod Petrus pauper parrochianus Pauli rectoris ratione

iii. It is therefore unlawful to excommunicate not only for the sake of money but even for tithes *per se*,

since the simple omission to pay them does not constitute contumacy;

unless we are to use the expression 'for the sake of' in an ambiguous sense,

in which case

we might be led to absurd conclusions.

4. contigit: cod. contingit. obeunte: cod. obediente.

14. omissiones addidi e conjectura. 22. pro preposicione: cod. proposicione.

Luard. It is worthy of notice that Wycliffe's citation, while it differs throughout from the text of the printed edition, agrees nearly word for word with the readings collated by Dr. Luard from two manuscripts of an older date than those which serve as the basis for his text. These two (designated C and D) are preserved at Magdalen College, Oxford (cod. clxxxi.), and S. John's College, Cambridge (cod. A. xii.). See Babington's introduction to the first volume of Higden, pp. l., li.

11. V. supra, p. 306.

22. V. supra, f. 97 D.

decime debeat sibi x, et quod occurrente paupere det sibi [100D totum victum suum, et prosequatur Paulus contra ipsum exinde insufficientem, exigendo decimas per excommunicationem; et patet, iuxta logicam a logica archidiaconi variatam, quod Petrus excommunicatur propter implecionem 5 voluntatis divine et elemosinam iuste factam; ymmo cum pena unius peccati potest esse causa contumacie, pro qua quis iuste excommunicari debeat, sequitur de possibili quod quis debet iuste excommunicari propter \* iustam penam, 101A propter volicionem Dei eternam, et quotlibet iusticias; quod 10 non consonat, cum *propter* signat substanciam: licet enim in genere cause finalis debeat excommunicari pro honore divino, pro utilitate ecclesie, et persone excommunicate; non tamen materialiter pro illa.

3. With respect to the question whether tithes are rightly payable to a wicked clergyman,

a. the cardinal of Ostia decides in the negative,

granted the wickedness of the clergyman to be notorious;

Sed dubitatur si parochianus tenetur decimare preposito 15 quem novit abuti habitualiter bonis Dei. In illa materia nolo ego ex causa quidquam asserere, sed dicam sententiam Hostiensis in Summa super tercio Decretalium de Decimis, Primiciis, et Oblacionibus, *Et quare*, ubi patet, sic, inquit, quod si clericus non fecerit servicium ut deberet, vel notorius 20 fornicator sit, laicus non tenetur ei dare decimam. Argumentum supra, de Cohabitatione Clericorum et Mulierum, et capitulo *Tua* et capitulo ultimo: sed tunc laicus tenetur dare decimam proximo superiori, et superior in utilitatem ecclesie, cui dari debeat decimam, ipsam debet convertere; 25 et sequitur Hostiensis causa huius opinionis: dico, inquit, de clericis secularibus quod sibi caveant: nam, quamvis licite exigant decimas que eis licite solvantur, tamen si in malos usus convertant, licite receptis illicite abutuntur.

1. *X*: cod. *decem* (cf. infra, p. 312, ll. 4, 5).

11. *propter*: cod. *propria*.

18. Henr. de Segusio, card. Host., in iii. Decr. lib. comment., [tit. xxx.] cap. xxvi. 17, fol. 103; Venice, 1581, folio. The initial *Et quare* does not appear either in the Decretal or in the commentary.

22. *Supra*: [tit. ii.] cap. vii. fol. 6. 'Capitulum *Tua*' refers to the following chapter of the same title and 'capitulum ultimo' to chapter x. They concern the definition of the word *notorius*.

23. *Sed tunc*; returning to the argument of Henry de Segusio first cited, l. c., fol. 103 b.

- 101A] Potest autem ista sententia doctoris tripliciter confirmari: and this position  
 primo, sicut per se causa quare solvende oblaciones sunt, may be supported  
 vel decime, cuicumque preposito, est ut exinde Deus in cari- by three argu-  
 tate colatur et ecclesie debite serviatur; sed ista causa tollitur ments:  
 5 presidente tali preposito; ergo medium est rationabiliter i. tithes and  
 auferendum. Quandocunque enim per se finis tollitur offerings are  
 B tollenda sunt media ad hunc finem; aliter \* enim forent granted as a  
 media per se frustra, quod perficere non est licitum Christiano. means to an end,  
 Maior patet ex hoc quod generaliter gracia huius donatur viz., the service  
 10 quecunque habet ecclesia; non enim potest Deus nisi gracia of God and the  
 huius donare quidquam ecclesie. Minor autem ex hoc evidet, ministry of the  
 quod ex habundancia bonorum tales prepositi in suis lasci- church;  
 viis nutriuntur, bona pauperum in abusus illicitos consu- and if the end be  
 muntur, et subditi a spirituali ministerio excluduntur. taken away, the  
 means falls with  
 it.  
 15 Item omnis talis prepositus, pro tempore quo sic induratur ii. since a wicked  
 peccato, iniuste occupat quidquid habet, et per consequens clergyman only  
 caret iusticia ad recipiendum decimas vel oblaciones a sub- holds what he has  
 ditis; ergo subditi non debent scienter tali donare decimas unrighteously,  
 ecclesie vel proventus. Probatur consequentia ex hoc quod he can have no  
 20 nemo debet scienter auctorizare iniustum; sed iniustum foret right to tithes;  
 talem prepositum recipere bona ecclesie, eo quod omnis to grant him them  
 iniustus (ut patet in principio huius operis) iniuste habet quid- would be but to  
 quid habet; ergo parochianus in istis instructus non debet aid him in his  
 huiusmodi preposito talia temporalia ministrare: ministerium wickedness;  
 25 quidem huiusmodi principia ret receptionem iniustam. Cum the parishoner  
 ergo scitur quod Deus non potest donare quidquam homini therefore is bound  
 dum sic indisponitur, videtur quod non liceret homini, qui in such a case to  
 debet omnia opera sua exemplare in Deo, donare aliquid withhold his  
 huiusmodi notorio peccatori. Confirmatur ex hoc quod pre- offerings,  
 30 positus debet esse post tantam induracionem sicut ethnicus et and treat the  
 publicanus (ex doctrina Christi, Math. xviii. 17); sed talibus clergyman as an  
 non licet communicando contribuere; ergo nec sic notorie heathen man and  
 excommunicatis. a publican;
- C Item omnis homo tenetur non iniuriari proximo; \* sed iii. Since we are  
 bound not to

2. primo: cod. posito.

22. V. supra, f. I C, &amp;c.

wrong our neighbours, and since all oblations and tithes are the due of the poor, it follows that to them and not to the wicked clergy should tithes be paid;

omnes huiusmodi oblaciones vel decime sunt bona pauperum, [101C et non huiusmodi pseudorectorum; ergo subditi tenentur bona huiusmodi dare pauperibus et non illis. Nam si debeo Petro x et ipso presente subtrahō ab ipso, dans suo capitali inimico, cui ista x non sunt debita, quomodo non iniurior 5 dicto Petro? Patet autem maior argumenti ex fide qua quilibet tenetur esse iustus declinando a malo iniusticie, et minor patet ex secunda veritate qua docetur quod iustorum pauperum sunt omnia. Posito ergo quod Petrus dives dominativus habeat me vel alium prepositum, et cognoscens prox- 10 imum suum in caritate in summa indigencia positum, det sibi illud quod daret iusto preposito, videtur quod non facit illi preposito iniuriam, eo quod sibi, ratione peccati, non debentur he decime, et alteri egeno, cum solvit sibi debitum, facit complementum iusticie; ergo facit undique sicut debet, et 15 per consequens faciendo, cum paribus, istis oppositum faceret aliter quam deberet.

even as the saints distributed to the poor the goods of heathen princes.

Ex istis rationibus videbatur sanctus Thomas apostolus motus qui thesaurum infinitum regis Gundofori, cum ductus fuit in Yndiam, non in fabricam temporalis pallacii sed in 20 relevamen pauperum, quos novit dominari hiis bonis, in absencia regis distribuit: sic et beatus Laurencius, petendo a Decio inducias triduanas, pauperibus dedit bona ecclesie. Licet autem (ex supradictis xxviii. capitulo) temporalia sunt danda iuxta \* informacionem Christi discolis et tirrannis, hoc D tamen non per viam donacionis sed per viam ministerii ad faciendum bonum opus de genere. Sed, sicut ibi dictum est, si subditus crederet verisimiliter se sufficere per subtraccionem temporalium dominantem a tyrannide sua extrahere, ac in

9. *dominativus*: cod. *dominaturus*.

14. *he*: cod. *hec*.

24. *xxviii.*: cod. 18.

8. *Secunda veritate*; supra, f. 15 D, &c.

18. *Thomas*. This story will be found in the Greek Acta Thomae, xvii.-xx., pp. 30-33, ed. J. C. Thilo; Leipzig, 1823.

22. *Laurencius*; v. Ado, Martyrolog. iv. Id. Aug.; Migne cxxiii., 323 B, C.

24. V. supra, ff. 65 C-66 B.

28. *Si subditus*, &c.: v. supra, p. 201, ll. 31-33.



101D] alios pios usus subtracta sine perturbacione convertere, hoc deberet: ad quod discutiendum requiritur spiritus specialis consilii.

Nec moveat quod 'factum personale non debet vergere  
 5 'ad dampnum ecclesie;' nam licet non debeat, tamen hoc  
 nimis communiter evenit in effectu. Sed vellem quod alle-  
 gantes hoc verbum attenderent primo quod ecclesia ad quam  
 debemus primo attendere sit universitas fidelium; et quod  
 secundo attenderent hanc ecclesiam de tanto meliorari de  
 10 quanto in ipsa virtutes creverint et vicia subtrahantur; et  
 tunc viderent tercio quod non ad dampnum sed ad lucrum  
 ecclesie redunderet, quod temporalia in casu subtraherentur  
 a nobis discolis et darentur alteri parti ecclesie illis digne,  
 sicut non vergit ad dampnum persone quod una pars eius  
 15 onusta pannis sit exonerata, parte alia frigida illis tecta. Nec  
 moveat quod, 'succedente alio curato bono, subditi ex mala  
 'consuetudine subtrahendi non solverent sibi debitum deci-  
 'marum;' quia prudens decimacio vel ministracio decima-  
 rum pro tempore viciosi rectoris disponderet virtuosos subditos  
 20 ad fidei servo succedente debite decimandum. Non enim  
 debet dimitti legitimum et committi illegitimum propter  
 102A \* spem boni aut timorem mali quod inde ingrueret. Et, si  
 non fallor, nos curati habemus ampliorem materiam conque-  
 rendi de viciis quam de subtractione temporalium subditorum:  
 25 raro quidem vel nunquam visus est prepositus in officio suo  
 deficere propter defectum vite necessarium, sed potius  
 propter habundanciam temporalium, propter inerciam prela-  
 torum, et propter viciosam repugnanciam subditorum. Nec  
 oportet, iuxta sententiam Hostiensis, 'quod pro quacunque  
 30 'decima recurratur ad episcopum vel papam, posito quod  
 'ipsa verisimiliter virtuose dispergerent:' sed videtur sufficere  
 per ydoneum intervenientem transmittere, vel habita notoria  
 probabilitate de subtractione ministracionis debite, illam  
 decimam in nomine capitis ecclesie pauperibus erogare;  
 35 sicut Thobias primicias et decimas in tercio anno prose-

δ. It avails not to object

i. 'that personal misdeeds should not involve the church's loss,' since this is in fact their

common result; besides

α. the church being understood as the body of the faithful, and

β. this body being advantaged by growth in virtues and loss of vices, it follows

γ. that it is a gain to it for goods to be taken from the froward and given to worthy members of it: nor

ii. 'that the custom thus established of refusing tithes may turn to the detriment of a future good curate,

since the parishioners' sound judgement in the one case will make them act rightly in the other:

nor

iii. 'that the tithes thus withheld from the clergyman should revert to the bishop or the pope for him to distribute,'

since the requirements of the case are satisfied by their administration through an agent, or by their gift, in the name of the head of the

church, to the poor directly.

litis et advenis ministravit, ut dicitur Tobie primo capitulo, 7. [102A]

*Corollary.*

Tithes are to be withheld from any church or corporation, or any foreign holder of a benefice, provided that it or he fail notoriously in performing the duties of that cure; on the same principle as that which forbids archdeacons to demand procurations in their visitations, except they visit in person.

Ex istis dictis doctorum, si sint vera, videtur concludendum consimili ratione quod particulari ecclesie, conventuali domui, vel alteri appropriata, aut beneficio, curato vel non curato, 5 cardinali, vel alteri alienigene collato, dum notorie subditis deficiunt in servicio quod eis incumberet, vel aliunde sint notorie publici peccatores ab officio vel religione Christi degenerantes, licet parochianis decimas et oblationes subtrahere, cum par sit ratio huius. Et inde et illud vidi notabiliter 10 tactum in constitutionibus Wallussibus, quintodecimo capitulo, de archidiaconis, sub hiis verbis: *Cum*, inquit, *non sit porrigendus retributionis denarius nisi in vinea laborantibus, et operarius mercede sua sit dignus, † et sustentacio visitantis; precipimus quod archidiaconi ab ecclesiis quas personaliter non*

13. nisi conieci: cod. nec.

14. sit: cod. sic.

et sustentacio visitantis.

E capitulo in annotatione infra laudato plane liquet sententiam ita fere restituendam esse: *Et procuracio aliud non sit nisi sustentacio visitantis.*

11. *Constitutionibus Wallussibus.* The actual constitutions referred to by Wycliffe under this manifestly corrupt form I have not been able to discover. Similar enactments occur repeatedly in the capitules of English synods. See for instance those of the Exeter synod of 1287, cap. xl.: Aeterni largitor praemii laborantibus panem manducare concessit, quem otiosis omnibus interdixit: idemque Dominus omnium solis operariis in vinea sua laborantibus retributionis denarium est largitus . . . Ex his sancti patres provide informati in suis canonibus decreverunt ne quisquam praelatorum, cui visitationis incumbit officium, pro procuracione reciperet, nisi quando personaliter visitaverit, cum procuratio aliud non sit nisi sustentatio visitantis; alioquin duplici infamia, negligentiae scilicet et avaritiae notaretur. Hinc est quod singulis archidiaconis praecipimus ut ab ecclesiis, quando personaliter non visitant, procuraciones exigere vel percipere non praesumant . . . In suis visitationibus evectionum numerum in concilio Lateranensi statutum nullo modo excedant; sed in equis, familia, victualibus, et aliis necessariis [se] habeant per omnia moderate: Wilkins, Conc. magn. Brit. ii. 150 sq. Compare too Concil. Oxon. [1222], cap. xxii., vol. i. 588; and the constitutions of cardinal Otho [1237], cap. xx., ibid., p. 654, and of bishop Cantilupe of Worcester [1240], p. 671; which however do not approach so near to Wycliffe's text as the passage cited. The number of horses which an archdeacon might claim for his journeys in visitations ('numerus evectionis' or 'evectionum') was fixed by the Third Lateran Council in 1179 as five or seven 'pro diversitate provinciarum et facultatibus ecclesiarum:' cap. iv. Mansi, Conc. Coll. ampliss. xxii. 219 E-220 A.

102B] *visitant, procuracionem exigere vel recipere non presumant: cum autem visitaverint, eveccionum numerum in concilio Lateranensi statutum, nullo modo excedant, sed tam in equis et familia, in victualibus et aliis necessariis, ita se habeant moderate quod*  
*summa, iuxta constitucionis tenorem archidiaconumque contin-*  
*gentem, ipsorum procuracionem non excedit.* Quotlibet leges humane ex legibus eternis elaborate que idem sentenciant. Quis enim conveniens cum operario corporali cum denario diurno, et cernens notorie desidentem a labore convento,  
 10 nonne rationabiliter subtraherit ab ipso denarium? quanto magis in ministerio spirituali, ubi causa Dei agitur et infinitum uberior profectus deponitur? Numquid est rationabile sive legitimum quod pro nichilo habeamus temporale stipendium?

15 Sed in omnibus istis est triplex fucus sophisticus: primo quod 'non est laicorum defectus sacerdotum discernere.' Et patet ex dicendis tractatu —, capitulo quinto usque ad duodecimum, quod secularium est facta clericorum degenerancium in defectu prepositi spiritualis discutere. Oportet enim  
 20 laicos, quibus alimentum spirituale et ministerium corporale summe necessarium subtrahitur, cum causa sua agitur, ex defectu conqueri; cum navigantes absenciam naute qui C\* naulum receperat, rationabiliter reprehendunt.

Secundus fucus est quod 'curati in universalioribus nego-  
 25 'ciis ecclesie utilioribus occupantur.' Hic oportet videre si occupacio et temporalium consumpcio sit consona legi Christi. Ad hoc enim actus et vitas apostolorum legimus post ewangelium Christi, ut videamus si nos curati faciamus eis conformiter: si autem negociis universalibus in toto intendi-  
 30 mus, sorciamur nomen correspondens officio; et non usurpemus nomen spiritualis curati, ius ecclesie, subtrahendo temporalia et ministerium quod sibi incumberet, sed vivamus stipendiis ecclesie quam curamus. Non enim bene curat

c. It is sophistical to combat our view by arguing i. 'that it is incompetent for the laity to examine the failings of priests,' whereas it is plainly in their right to complain of the withdrawal of their spiritual support and bodily ministry:

ii. 'that the non-resident clergy are occupied in greater businesses, more useful to the church,' whereas we are bound to act in conformity with Christ's law, and if we employ ourselves in those larger businesses we had best adopt a name agreeable to our occupation, or else attend to our own cures;

2. concilio: cod. consilio.

9. desidentem: cod. deside<sup>t</sup>.

17. Tractatu —. The reference is to the second book De civili Domino, infra, ff. 165 D-204 C.

for no advantage  
to the church  
universal can be  
purchased by the  
injury of our own  
church :

negocium universalis ecclesie qui particulari facit iniuriam. [1020  
Et indubie tunc iniuriamur quando bona ecclesie excessive,  
ultra necessitatem officii nostri consumimus vel profectum  
ecclesie particulari debitum occasione nostri episcopis sub-  
trahimus. 5

iii. 'that a clergy-  
man may obtain  
dispensation from  
his superior ;'  
whereas such dis-  
pensation can  
only be given in  
accordance with  
the law of Christ,  
revealed in holy  
Scripture,

Tercius fucus est ' quod superior, ut episcopus, metropoli-  
tanus, vel papa, dispenset cum talibus [officiis.] Sed patet  
quod non potest cum talibus] dispensare contra legem  
Christi vel rationem : ideo oportet Scripturam sacram esse  
speculum et regulam in omni tali dispensacione vel habilita- 10  
cione ; cum sit per se notum theologo quod nullus Christia-  
nus potest habilitare prepositum vel cum aliquo dispensare,  
nisi Scriptura sacra hoc prius faciat. Ideo oportet ipsam  
prius consulere, ne propter fastum seculi vel propter consue-  
tudines seculariter introductas deviemus a talibus quos Chris- 15  
tus instituit, quia indubie nullus Christi \* vicarius habet ad  
hoc potenciam ; eo quod non est potestas nisi a Deo, sed  
Deus non potest dare potenciam ad peccandum, sed quando  
quis ex potencia sua peccat, tunc abutitur potestate : Deus  
ergo non potest dispensare cum homine, ut sit curatus spe- 20  
cialis ecclesie et non exerceat eius officium ; quia, cum omnia  
predicta sunt nomina officii, Deus tamen contra primum  
principium dispensaret faciendo idem simul esse et non esse.  
Ideo quando cessabit omnis exaccio et precludetur palliatio  
in facie ecclesie contra primam iusticiam, videbitur quam re- 25  
trograda sit humana auctorisacio in hiis que sunt obvia legi  
Christi. Licet autem oporteat extorsiones ecclesiasticas in  
pauperes plebeos ad tempus transcurrere, subtraccio tamen  
modesta temporalium, ut oblacionum et decimarum, facta  
concorditer per laycos zelantes pro bono publico, posset 30  
plurimum effrenem sacerdotum rabiem mitigare, ut patet  
inferius capitulo xlii.

beyond which no  
vicar of Christ  
has power to  
prescribe ;

and God cannot  
make dispensa-  
tion to a man  
that he hold a  
cure of a certain  
church and not  
do duty therein.

7. Verba uncis inclusa, quippe quae ex homoeoteleuto facile omitti potuissent, supplevi ipse. 13. *ipsam* : cod. *ipsum*. 19. *sua* in margine additum 2da manu. 32. *xlii.* : cod., ut videtur, 12<sup>o</sup>.

102D]

## XLI.

Secundo sic argumentatur: 'Oblaciones et decime debentur clericis pro Christi ministerio subeundo; ergo et media aptissima, in casu quo ille subtrahantur, aptanda sunt ad illas debite exigendum: huiusmodi sunt excommunicationes; ergo licet excommunicare pro hiis temporalibus: multi quidem subditi non darent decimas, nisi excommunicatio deterreret; et sic periret divinum dominium ex defectu organi ministrandi.'

OF THE NATURE OF TITHES.

1. It is objected: 'Tithes being the due of the clergy, they must be enforced by the fittest means, and thus by excommunication.'

10 Hic primo videndum est, si decime debeantur sacerdotibus Christi sicut debebantur sacerdotibus Veteris Testamenti.

As to the obligation of paying tithes,

103A Non enim \* videtur per locum a simili quod debentur nobis, sicut non oportet nos observare ritus et cerimonias quas Levite et ministri synagoge servaverant; sed sicut oportet nos

a. although it may be argued that the laws of the Jews are not binding on Christians

1 eis esse spiritualiores, ita videtur quod debemus instar Christi et apostolorum minus ad temporalia anhelare. Et videtur quod non in toto Novo Testamento cavetur expresse quod decime sacerdotibus Christi sunt solvende. Quod autem Phariseus dixit, *Decimas do omnium que possideo* (Luc. xviii.

and that the payment of tithes is not enjoined in the New Testament;

20 12), et quod Christus (Math. xxiii. 23) dicit Phariseis quod oportet decimacionem mente, aneti, et cimini non ommittere, dictum est pro sta u et tempore Veteris Testamenti. Unde non legitur Christum vel aliquem eius apostolum decimas exegisse.

25 Quoad istud videtur michi quod pro tempore gratie decime rationabiliter sint solvende. Nam pro tempore legis nature patriarche ex naturali instincta dederunt Deo decimas, ut creditur Gen. iv. 3, de filiis Adam; Gen. xiv. 20 dicitur de Abraham quod dedit decimas Melchisedech; Gen. xxviii. 22

yet it should seem that tithes were given by the patriarchs by a natural instinct as well before

30 professus est Iacob quod de omnibus que sibi Deus dederat, offerret decimas. Pro tempore autem legis Mosaice patet ex precepto Domini quod decime sunt solvende, Exod. xxii. 29,

as after the promulgation of the Mosaic law.

2. *Secundo.* The first 'objection,' that which opens the preceding chapter, supra, p. 299, relates to the *nature* of excommunication; the present one concerns its *application*.

Levit. xxvii. 30, 32, et Num. xviii. 21-30, limitans Dominus [103A decimas ad Levitas: quotlibet sunt talia dicta Veteris Testamenti, tam legalia quam prophetica, et idem sonancia.

δ. The number ten, the symbol of universality, is rightly due to the Lord of the universe;

manifested as it is i. in the tenfold composition of the material substance,

Et dicunt doctores rationem quare pocius decima quam alia aliquota sit solvenda. Denarius enim est numerus unitatis; ideo est \* rationabile quod Dominus universitatis B sit illo numero adoratus. In omni quidem substantia materiali creata, secundum Lincolnensem, tractatu suo de Luce, relucet denarius. Forma enim secundum suam rationem analogam, representat universitatem que est prima forma 10 omnium exemplaris; ab illa enim quelibet creata essentia est formosa. Materia vero, cum sit potencia nature ad actum, dualitatem includit, ex quibus ternarius colligitur: unio vero materie cum forma, que distinguitur a duobus prioribus, habet in unitate increata numerum ternarium exemplantem; 15 ex quibus numerus senarius colligitur. Suppositum vero, hec tria principia presupponens, habet quaternarium exemplantem; ex quibus numerus denarius colligitur: et idem reperies, licet simplicius, in qualibet spirituali essentia creata.

ii. the structure of the material

Et hinc extracti sunt novem orbes celorum, scilicet, celum 20 non stellatum, octava spera, et septem spere planetarum, et sub hiis omnibus spera decima sublunaris. Sic eciam, se-

5. *numerus* e corr. 2dae manus: text. *iturg.*

8. *Luce*: cod. *luç.*

20. *extracti*: ita in margine correctum 2da manu.

8. Grosseteste, Tract. de Luce, cod. Digb. (bibl. Bodl.) ccxx. f. 107 c: Est igitur in primo corpore in quo virtualiter sunt cetera corpora quaternarius, et ideo radicaliter numerus ceterorum corporum non ultra denarium reperitur. Unitas namque forme et binarius materie, ternarius compositionis et quaternarius compositi, cum adinvicem agregantur, denarium constituunt. Et propter hoc est denarius numerus corporum sperarum mundi, quia spera (*cod. speram: I correct from two other manuscripts, Digb. xcviij. f. 153 b and civ. f. 110 c*) elementorum, licet dividatur in quatuor, una tamen est participatione nature terrestris corporalalis. Ex hiis autem patet quod denarius sit numerus universitatis et perfectus; quia omne totum et perfectum aliquid habet in se sicut formam et unitatem, aliquid sicut materiam et binarium, aliquid sicut compositionem et ternarium, et aliquid sicut compositum et quaternarium: nec potest ultra hec quatuor fieri quinti addicio. I may observe that the text of the manuscript from which I cite is notably superior to that presented by the other two with which I have compared it.



103B] cundum Scripturam sacram, sunt novem ordines angelorum, <sup>and of the spiritual universe;</sup>  
 et sub illis ordo decimus humane nature, quem Salvator,  
 Luc. xv. 8, in sua parabola vocat dragmam decimam. Et  
 sic in natura corporali et spiritali, simplici et aggregata,  
 relucet denarius tamquam numerus universitatis. Unde et <sup>and even</sup>  
 5 omne genus hominum quodam naturali instinctu, cuiuscun- <sup>iii. in the instinctive arrangement of the digits.</sup>  
 que lingwe fuerit, nominat omnem numerum *digitum* nomina-  
 cione simplici usque ad denarium inclusive, et ab illo primo  
 C limite adaptat nomen \* compositum, sive fuerit numerus  
 articulus sive compositus. Dignum ergo est ut ille, cuius sa-  
 10 piencie non est numerus, numero denario exemplari, qui est  
 sapiencia obiectiva quemcunque numerum creatum efficiens,  
 sit numero denario confitendus, cuius universale dominium  
 adoratur. Sic enim secundum Aristotelem, primo de Celo,  
 capitulo iv., *tamquam a nature legibus accipientes, numero*  
 15 *ternario ulimur ad deorum sanctificationes.*

Unde licet decimacio Veteris Testamenti fuit moralis et <sup>c. Wherefore</sup>  
 ideo ratione naturali in omnis legis tempore observanda, <sup>i. the payment of</sup>  
 tamen cum omnia contingebant in figura patribus Veteris <sup>tithes thus be-</sup>  
 Testamenti, ut dicit apostolus, 1 Cor. x., figurabat illis Chris- <sup>longing to the</sup>  
 20 tum, qui appropriate est sapiencia et numerus, ut sepe sen- <sup>moral law,</sup>  
 tenciat Augustinus. Sic enim intelligitur illud Sap. xi. 21, <sup>and the law of</sup>  
*Omnia in mensura, numero, et pondere disposuisti*; id est, in <sup>of the Old Testa-</sup>  
 Trinitate, cuius medium est numerus vel sapiencia Dei Patris, <sup>ment shewing</sup>  
 ut exponitur Super Genesim ad litteram. Unde tres dabant <sup>forth the figure</sup>  
 25 maneries decimarum: Levite quidem sacerdotibus decima- <sup>of the New,</sup>

6. *lingwe*: cod. *ligwe*.12. *confitendus*: cod. *confitente*.

4. *Unde et omne genus, &c.* Cf. De Officio pastoralis, i. 14, p. 24:  
 In huius signum omnes homines expriment omnem numerum usque pri-  
 mum articulum et singulas eius partes nomine simplici. Et exposit  
 untur nomine composito numero articulo et parte eius secundum con-  
 gruenciam numeri adaptato. Unde arithmetici dividunt numerum in  
 tres partes, numerum digittum, numerum articulum, et compositum:  
 numerum *digittum* vocant quemlibet citra decem; numerum *articulum*  
 quemcunque qui potest dividi in decem partes equales; et numerum  
*compositum* vocant quemcunque alium numerum ex numero digitto et  
 articulo integratum.

14. Arist. de Cael. i. 1.

23. August. de Gen. ad Litt. iv. 3, 4 §§ 8, 9, vol. iii. par. i. 163 E-G.

verunt sicut ipsi receperunt decimas a populo, ut patet Num. [103C xviii. 26-28; sed tercio anno dabantur decime communicande Levitis, peregrinis, et viduis, ut patet Deut. xiv. 18, 19: et omnes ille figurarunt quod Christus sacerdos, Levites, et peregrinus, fuit de genere suo descensurus et dragmam de- 5 cimam reparaturus. Ex istis formetur talis ratio: In quinque etatibus mundi preeuntibus Messiam, solverunt fideles decimas de omnibus naturaliter innovatis, sed post adventum Messie debent esse \* religiosiores, Dei dominium devocius D confitentes; ergo multo magis in tempore gracie debent se- 10 culares Christiani decimas tales persolvere: et cum verisimiliter sacerdotes de sorte Domini renunciante seculo optime disponerent pro illis decimis, sequitur quod illis, ut in Veteri Testamento, sunt decime persolvende.

it follows that in the more religious state of Christianity

tithes are even more binding upon us than they were upon the fathers.

ii. The gifts which under the law of nature were offered as burnt-offerings,

and under the law of Moses were granted to the priestly tribe,

are now under the law of grace

transferred to the poor, to whom the clergy are bounden to minister;

Sicut ergo tempore legis nature, quando fuit seculum 15 aureum, ex fertilitate terre quolibet fideli temporalibus habundante, comburebantur decime, ut offerencium oratio ac devocio in celum ascenderet instar flamme vel fumi decimarum; sic tempore legis date, quando fuit seculum ferreum, erant decime striccius tribui Levitice reservate, ut ipsi sup- 20 pleant exemplar populo attendendi per devocionem in Deum, quod prius fecit combustio decimarum: sed tercio tempore legis gracie, quando debet esse seculum argenteum resonans legem Christi, et Christicole renunciarent seculo conversantes in celis, sunt decime lacius dande pauperibus quorum pro- 25 curacione clerici debent fungi; et hinc tam crebro dicunt doctores quod omnia bona ecclesie sunt bona pauperum. Patet ergo quod hoc tempore sunt decime maxime a laicis debite, cum ex maiori fervore caritatis debent benediccione elemosine habundare. Et hinc, si non fallor, in Novo Testa- 30 mento non sub nomine decime sed sub nomine renunciacionis totalis, cum omnia debent esse communia, precipimur decimare. Sic enim Zacheus dimidium bonorum promisit dare pauperibus (Luc xix. 8); \* sic apostoli audientes a 104A Christo, *Si vis perfectus esse, vade et vende omnia que habes et 35*

104A] *da pauperibus* (Math. xix. 21), relinquerunt omnia et secuti sunt ipsum. Et sic alii fideles domini seculares, communicantes temporalia sua egenis, ad istum finem de redditibus suis dotaverunt ecclesias.

5 Unde venerabilis doctor Pechamensis, archiepiscopus Can-  
tuariensis, in libro suo de Perfectione ewangelica, sexto even as arch-  
capitulo, ita scribit: *Cum* (inquit) *omnes possessiones ecclesie* bishop Peckham  
*sunt vota fidelium, sicut precia peccatorum sunt elemosine divi-* teaches.  
*tum, non pro quoruncunque usibus, sed istorum qui ecclesie*  
10  *militant et pauperibus provident, cum nemo habeat ius in illis*  
*nisi ratione donacionis a suis possessoribus, non habent ex dono*  
*sed ex furto et rapina, qui illam pro qua hec data sunt non*  
*observant honestatem et pietatem. Et sequitur: Sed dicunt*  
15 *quod res ecclesie non sunt res mundi sed Dei, quia Domino con-*  
*secrate; sed qualiter non sunt mundi que de terra, sicut alie,*  
*egrediuntur, similiter inpugnant, materiam superbiendi mini-*  
*strant, afficiunt possidentes, et plus ceteris excitant lites: sed pro*  
*tanto dicuntur res Dei, quia servorum suorum, non malorum homi-*  
*num vel mundanorum, usibus habent ministrare. Hec doctor.*  
20 Unde inter alios abusus nostros videtur michi abusus maxime  
detestandus, quod nos, qui debemus esse pauperes elemosi-  
narii secularium dominorum, nedum ex elemosinis eorum  
dominemur in clero, sed plus secularibus dominis, in populo  
laycali et ad sustinendum fastum nostrum pomposum, in  
B manifestam \* iniuriam pauperum, abutimur elemosinis pluri-  
mum egenorum. Debemus enim humiliter, parce, et penaliter  
vivere, et de elemosinis que supersunt hilariter pauperibus  
errogare.

Et ex ista radice dicta de decimis fundantur leges quare

5. Pechamensis: cod. Pecham.  
11. possessoribus: cod. possessoribus. non addidi.

8. sicut: cod. sunt.

10. ius addidi, facts  
iii. This principle  
is shown by the

5. John Peckham, archbishop of Canterbury, de Perfectione ewangelica in generali, cap. vi.: cod. C. C. C. Oxon. clxxxii. f. 14 c. The second quotation, after 'Et sequitur,' I have not succeeded in verifying.

11. Possessoribus. The words which follow in the original, 'nec donacio excedat intencionem donatoris,' Wycliffe has omitted, I have no doubt, in order to avoid a conflict with his own doctrine on this point, supra, f. 84 D.

23. Dominemur in clero: cf. 1 Pet. v. 3.

a. that tithes are not due from tithes, since these are required to be entirely devoted to their proper object;

β. that they are paid on other sources of income than was the case under the old law;

and

γ. that they are not chargeable on rents.

The foundation or the payment of tithes consists in the continuance of a voluntary grant,

clerici de oblacionibus vel decimis non debeant decimare. [104B

Debent enim de parcis alimentis et tegumentis contenti omnia habere in communi, et sic esse quasi decime in abstracto.

Per idem patet secundo quare tempore nove legis debent decime de milicia, negociacione, et artificio dari pauperibus, 5 licet hoc non sit fundabile ex Veteri Testamento; quia nedum omnes sacerdotes Christi non debent, secundum doctrinam apostoli, secularibus negociis implicari, sed multi laici sancti, quorum Deus tangit corda, ultra tribum Levitarum Veteris Testamenti: ideo oportet activos ecclesie suis con- 10 templativis in temporalibus copiosius providere. Et patet tercio quare domini seculares non debent de civili redditu decimare, non solum quia eorum tenentes decimant de frugibus, pascuis, silvis, et animalibus domesticis, que vocantur decime prediales (cum dominis secularibus supercrescit no- 15 vum lucrum redditu, preter lucrum tenencium decimatum, sicut enim ratione innovacionis redecimant semel decimata); nec solum quia tales domini cum gleba et mansa dotarunt ecclesias; nec solum quia redditus preter opus nature sunt humanitus adinventi: sed, pensatis \* hiis omnibus, limitatum C est in prima fundacione ecclesie, ex quibus et quantis elemosinis temporalibus possit omni tempore preposito et necessariis contemplativis adiacentibus de temporalibus ministrari. Nam de lege nature est quod parrochiani et omnes mercantes, simpliciter viventes, sive artifices, non habentes unde solve- 25 rent decimas prediales, ministrent rectoribus et contemplativis suis de lucris arcium vel bonorum licite excrescentium, cum ipsi eis in spiritualibus reministrant. Ille autem vocantur generali nomine decime personales.

Et patet ex variacione consuetudinis patrie quod in grata 30 donacione continuata decimancium fundatur nobis ministerium spirituale retribuentibus ius ad decimas vendicandum. Unde

1. *decimare* in margine additum 2da manu.

17. *semel*: cod. *semina*.

12. *domini* in margine suppletum

29. *Decime personales*: cf. G. Lyndwood, Provinciale, i. 3. p. 21, note d, ed. Oxford 1679 folio.

104C] vane videntur michi contenciones de decimis lignorum ve- not in any details  
 terum, de silva cedua, de mineris, de lucris mercancium, et about their pay-  
 stipendiis conductorum: possunt enim sacerdotes ab offeren- ment.  
 tibus decimas istorum vel illis oblatum recipere, et intercidente  
 5 oblacione vel consuetudine modeste repetere; sed oblaciones  
 ex lucro artis illicite, ut meretricii, usure, ioculacionis, vel al-  
 terius consimilis tenentur abnuere, saltem dum offerentes in  
 suis abusibus perseverant.

Et in ista ratione de decimis fundatur responsio qua dicitur *Illustration.*  
 10 nos ieiunare quadraginta diebus, ad solvendum Deo decimas  
 tam carnis quam corporis, instar Christi. Constat quidem  
 D quod decima \* trecentorum sexaginta dierum est numerus 36  
 dierum, quibus infra quadragesimam ieiunamus; et ratione  
 quinque vel sex dierum anno communi vel bissextili crescen-  
 15 cium, ieiunamus feria quinta precedenti, cum tribus aliis feriis  
 ieiunio consuetis: et sic imperfecte contingimus ad numerum  
 quadraginta dierum quos Christus perfectissime ex integro  
 ieiunavit.

Habito ergo quod decime ex purissimo debito clericis sunt 2. The best  
 20 solvende, videndum per quod medium ab iniuste detinenti- means of secur-  
 bus fuerint requirende: et videtur michi quod nec vi aufe- ing the payment  
 rendo, nec in foro contencioso per censuras ecclesiasticas of tithes are  
 exequendo, cum utrumque istorum sit extorquere vel coacte not force or legal  
 exigere. Sunt ergo quatuor media citra excommunicationem but process,  
 25 ad decimas acquirendum, scilicet, vite sanctitas, predicacionis  
 verbi Dei vivacitas, sacramentorum ac sacramentalium per- personal holi-  
 perfecta ministratio, et prudens fraterna correctio. Ista sunt ness,  
 media, non dico exactiva, sed secundum caritatem ewangelic- activity in  
 cam allectiva, ad temporalia viris ewangelicis ministrandum. preaching,  
 30 Et suppono quod primo loquamur de vite necessariis ad regularity in  
 ministerium sacerdotis subductis decimis, modo quo vixerunt ministering,  
 apostoli et hodie vivunt fratres; et tunc videtur quod predicta and judgement  
 media ad hoc sufficiunt. in reproving.

2. cedua: cod. ced'ua.

4. vel in margine additum 2da manu.

6. meretricii: cod. meretrice. Cf. tract. de Offic. past. xv., p. 26, ed. Lechler.

9. S. Gregory has a like explanation, Hom. in Evang. i. 16, § 5, vol. i. 1494 E-1495 A.

a. The first two qualifications were found sufficient in the primitive church in the face of the greatest opposition of unbelievers: much more must they now suffice when no such opposition exists; their adequacy being shown in fact by the life of the friars.

Such then was the injunction of Christ, who forbade his disciples the possession of any temporal goods

and yet assured to them the necessities of life:

and he who supplied them then will supply us now.

Nam duo prima suffecerunt in primitiva ecclesia, inter [104D] auditores infidelissimos et copiosissime et acutissime legem ewangelicam inpu gnantes, ut patet in Actibus Apostolorum et concremento primitive ecclesie; ergo multo magis non deficerent modo fideles et devoti laici, tam \* spissim positi, 105A prepositis regnum celorum exhortantibus eciam cum modica sanctitate. Sic enim videmus ad oculum fratres et alios Christum et apostolos imitantes habere satis copiose, sine exaccione huiusmodi excitativa, temporalia ministrata: quanto magis haberent domestici familiarius ministrantes. 10

Nec difideret de hoc aliquis fidelis prepositus in usu temporalium moderatus: nam Math. x. 9, 10, mandat Veritas, mittens discipulos suos ad praedicandum, ne quid appeterent possidendum, *nec aurum neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris; non peram in via, neque duas tunicas, neque 15 calciamenta, neque virgam*: perque octo indubie intelligitur prohiberi omnibus sacerdotibus Christi, sub pena peccati mortalis, quod ipsi afferant sive possideant quidquam temporalium quod retardaret eorum officium, in quantum tales.

Unde providens de necessariis vite eorum subdit, Math. x. 10: 20 *Dignus est operarius cibo suo*. Ideo licenciat ac precipit quod sint *edentes et bibentes que apud eos sunt*, ut dicitur Luc. x. 7. Multo magis ergo possessionati, in pace ecclesie recumbentes, non maledicentes, sed pacem Domini (ut precipitur Math. x. 12) inprecantes, non deficeremus in temporalibus necessariis 25 ad nostrum officium. Nam Luc. xxii. 35, 36, scribitur: *Quando misi vos sine sacculis et calciamentis numquid defuit vobis? Et dixerunt, Nichil*. Cum ergo idem sit Deus qui tunc, eque potens, eque cogitans, et eque benivulus, populusque laicalis devocior quam tunc \* fuit; patet ergo quod B eque provideret dignis ministris suis, legem suam servantibus, ut tunc fecit. Revera mundanus discredens huic sentencie foret infideli deterior.

1. *suffecerunt*: cod. *sufficerent*. 14. *possidendum*: cod. *posidendum*. 18. *afferant*: cod. *afferent*. 27. *numquid* in margine additum 2da manu.

16. *Octo*. The 'two coats' are reckoned as separate items in the enumeration.



105B] Et patet quod radix defectus ecclesie stat in sacerdotibus <sup>b. i. Wherefore</sup>  
torpentibus a suo officio. *Sivideris*, inquit Crisostomus, *arborem* <sup>a. if we lack, it is</sup>  
*ariditate in culmis deficere*, *noveris defectus originem in radice*. <sup>owing to failure</sup>  
<sup>in our duty ;</sup>

Patet secundo quod accusacio quam emuli inponunt fratribus <sup>β. it is false to</sup>  
5 et aliis viris ewangelicis non sit vera, scilicet, quod illi non suffi- <sup>charge those who</sup>  
cerent sibi in temporalibus nisi mendaciis, adulacionibus, et <sup>(as the friars</sup>  
aliis duplicitatibus uterentur, nec possessionatis adesset copia <sup>and others)</sup>  
temporalium nisi preter legem Christi uterentur censuris huma- <sup>subsist without</sup>  
nitus adinventis. Absit, fidelem credere quod lex Christi red- <sup>temporal posses-</sup>  
10 deret aliquem sic perplexum vel quod non per se sufficiat in <sup>sions, of obtain-</sup>  
cunctis necessariis ad statum ecclesie. Ideo indubie sive fratres <sup>ing their liveli-</sup>  
sive seculares duplicitatem sic pallient, sine coaccione vel <sup>hood by flattery</sup>  
deficiencia legis Christi hoc faciunt. Tercio videtur quod <sup>and fraud ;</sup>

excommunicative exacciones, preter ewangelium adinvente, <sup>γ. it is owing to</sup>  
15 originantur ex nobis preter alimenta et quibus tegamur prop- <sup>the demand for</sup>  
ter curiositatem fastus sollicitis ; et sic, si quis auderet dicere, <sup>more than the</sup>  
exacciones huiusmodi multiplicant ad onus ecclesie preda- <sup>necessaries of life</sup>  
tores. Nam pastores non venientes per viam ostii, qui est <sup>that exactions,</sup>  
Christus, propter sacerdotis officium sunt tamquam *fures et* <sup>enforced by ex-</sup>  
*latrones* propter affectiones temporalium et libidinem ad civi- <sup>communication,</sup>  
20 liter dominandum ; furantur enim bona ecclesie in nocte <sup>have arisen :</sup>  
ignorancie et peccati, predanturque in cursu meridiano aliena  
sub palio sanctitatis.

C Omnis enim exaccio \* temporalium a tumultu indigno pre- <sup>they are the</sup>  
25 positio per censuras varias ecclesiasticas est violenta predacio <sup>booty of thieves</sup>  
cum tumultu : et ista secundum beatum Bernhardum, super <sup>and robbers.</sup>  
Cantica, sermone xxxiii., et secundum abbatem Ioachim, est  
*incursus demoniumque meridianum*, quo mercenarii tam in-

stanter et publice simplices et pauperes depredantur ; et ita,  
30 ut elicit ex textu Psalmo xc. 5, 6, inter quatuor plagas  
ecclesie, scilicet, *timorem nocturnum*, *sagittam volantem in die*,  
*negociumque perambulans in tenebris*, est quarta finalis et

ii. The practice  
of enforcing tem-  
poral exactions  
is the fourth  
great plague of  
the church :

ut elicit ex textu Psalmo xc. 5, 6, inter quatuor plagas  
ecclesie, scilicet, *timorem nocturnum*, *sagittam volantem in die*,  
*negociumque perambulans in tenebris*, est quarta finalis et

3. *culmis*, ita 2da manu in margine correctum.  
ad statum ecclesie in margine sunt addita 2da manu.  
19. sunt : cod. sed.

10. Verba a vel quod usque  
15. propter : cod. preter.

18. Ostii . . . fures et latrones, John x. 8, 9.

26. Bern. Sermon in Cant. xxxiii. 4, vol. i. 1392 B. Ca

α. in the first age the martyrs contended against unbelievers;

β. in the second the holy doctors defended the faith against heretics;

γ. in the third arose the plague of simony;

and δ. in the fourth the clergy itself breaks out into open violence,

until the coming of Antichrist.

iii. Sin therefore is the cause through which any priest is left without the necessities of life.

c. The sacraments are to be administered,

amarissima plaga ecclesie. Primo enim erant pauci martires [1050

*timore* infidelitatis nocturne quoad corpus suppressi, sed virtuose superando carnifices, a timore inimici erepti, edificarunt ecclesiam. Secundo, tempore sanctorum doctorum, erat *sagitta* hereticorum patenter *volans in die* fidei illucentis, quas 5 Augustinus, Martinus, Ambrosius, Ieronimus, Gregorius, et ceteri sancti doctores scuto fidei ab ecclesia defenderunt.

Tercio, sopitis hiis duabus plagis ab ecclesia, subrepat intra *negocium perambulans in tenebris*, peccatum (scilicet) simonie, quo negociatores laboriosi ponunt cum cubiculariis 10 summas monstruosas in deposito pro mercandis beneficiis ecclesiasticis, comerciis tenebra sophisticatis sophistice Deo odibilibus palliatis. Sed quarto, nactis huiusmodi beneficiis, faciunt effrenes prepositi *incursus* irreligiosos in subditos et patule in fervore malicie perpetrant omne genus facinoris. 15

\* Et iste summus gradus malicie in adventu Antichristi per 20 temporalia confederantis sibi complices terminatur. Licet autem hec scriptura habeat sensus alios secundum quatuor gradus temptationum hominis, tamen non obest, sed propter fertilitatem sensus Scripture consonat, quod sit quatuor temp- 20 tacionibus ecclesia gravidata.

Ex istis omnibus et fide colligitur quod si vite necessaria desint sacerdoti Christi vel cuiquam Christiano, peccatum prius originans est in causa; quia aliter deficeret argumentum Christi, Math. vi. 26, 28, de volucris celi et liliis, qui- 25 bus Deus non deficit in nutrimentis et tegumentis, ergo multo magis non deest, nisi in pena peccati, Christicolis. Sic debemus ex fide credere quod nobis legem Christi sine obliquitate servantibus, non est impossibile Deum deesse in bonis maximis; multo magis ergo in bonis minimis, si adiacenciam 30 eorum, quecunque contigerit, cum illis paribus, debemus suspicari nobis plus utile.

Quoad sacramentorum ministracionem, patet quod debet esse expers avaricie, non requirendo pro confessionibus con-

2. *suppressi* ex emendatione 2dæ manus in margine apposita: textu *suspensi*.  
10. *ponunt*: cod. *possunt*. 12. *sophisticatis*: cod. *sophis*. 13. *odibilibus*:  
cod. *odibilis*. 25. *liliis*: cod. *filis*.

- 105D] fitentis denarium, non pro communicacionibus, purificacio- not for money,  
nibus, vel quibuscunque sacramentis a sacramentalibus; sed but freely and  
gratis, promte, et rite ministrando et recipiendo quod gratis with a ready will.
- 5 sacerdoti in vite necessariis ad ministerium subeundum, opus If the people fail  
supererogacionis foret pati penuriam, exhortando et mini- their priest in the  
strando illi populo, et vivendo stipendiis alterius populi vel means of his sup-  
106A labore manuum, \* instar apostoli, ut dictum est xxxviii. ca- port, it is a right-  
pitulo, dum ille populus non fuerit desperatus. Et aliter opus ous work of  
trahendum est sacerdotale ministerium, et excuciendo supererogation  
10 pulverem pedum a sic obstinatis, ad populum alium conver- for him to endure  
tendum, ut docet Veritas, Math. x. 14: que doctrina practi- poverty,  
zata est a Paulo et Barnaba, Act. xiii. 46, 47, 51; *Quoniam*, obtaining a  
inquiunt, *repellit is verbum et indignos vos iudicatis vite eterne*, living from others  
or by the labour  
of his hands.  
If the people  
persist in their  
misdoing, he is  
to quit that  
ministry and  
shake off the  
dust of his feet  
against them,  
according to  
Christ's precept;
- 15 ecce, convertimur ad gentes; sic nobis enim precepit: et sequi-  
tur, *At illi, excusso pulvere pedum in eos, venerunt Yconium.*

Excussio quidem pulveris, cum Christus nichil puerile whereby is indi-  
gessit in doctrina vel opere, significat secundum doctores cated  
i. the preacher's  
freedom from  
the lust of tem-  
poral goods,

20 immunitatem affectionis ewangelizantium ad temporalia sub-  
ditorum; quod non pro temporalibus eorum, que excusserant,  
ut materia terrestris a caritate segregans, sed auro ignito  
caritatis Dei et proximi, taliter ministrarent. Secundo signi- ii. the scattering  
of the covetous  
by God,

25 ficat excussio pulveris avarorum a Christo, et per consequens  
ventilacionem instabilem ex temptacionum multitudine per  
tres hostes; seiuncti quidem a petra ecclesie, et in se divisi,  
ex multiplicitate affectionum circa temporalia, sunt, iuxta  
psalmiste sententiam, Psalmo i. 4, *tamquam pulvis quem*  
*proicit ventus a facie terre.* Tercio vero significat talis ex- and  
cussio promptitudinem discipulorum Christi ad affectuose  
30 ewangelizandum et sollicite calcatis terrestribus ewangelice  
ministrandum. Pes quidem affectionem significat, et pulveris  
contricio eius laborem, sicut excussio terrestrium alienacionem;  
et hoc est dictum Christi testificans pro die iudicii quod non

10. excuciendo: cod. exuendo. 25. divisi: cod. divise. 33. dictum addidi.

8. V. supra, f. 20 A, B.

21. Auro ignito; Rev. iii. 18.

23. Avarorum: subaudi excussionem.

33. Testificans: cf. Matth. x. 15.

stetit per suos discipulos, \* sed per obstinatos verbum Dei **106B** repellentes, quominus in illo iudicio sunt salvati.

Howbeit this rule against covetousness

is now generally disregarded,

even as the other precept which forbids the assumption of civil power by Christ's disciples.

Et patet quomodo tam Christi discipulis quam laicis datur doctrina saluberrima ad excuciendo radicem omnium malorum, que est, secundum apostolum, **1** Thim. vi. 19, *cupiditas*. 5 Nunc autem, contra Christi regulam, non pulvis a nobis excutitur, sed sanguis capitis, per gladios et baculos quos portamus, extrahitur; et tamen Math. x. 10 et Luc. ix. 3 precipimur non ferre baculum, in signum abdicacionis potencie civiliter coactive, sed virgam (ut patet Marc. vi. 8, et concordat Augustinus in De Concordancia iii.) in signum potencie ewangelice correptive, ad modum loquendi apostoli, **1** Cor. iv. 21, *In virga veniam ad vos?*

3. With respect to reproving those who are unwilling to support the ministry there are special rules and a general law:

a. The special rules are educed from the words of S. Paul,

i. *Who goeth a warfare any time at his own charges?*

which we explain by reference to the necessary support of the church militant.

Uterius, quoad quartum modum, notandum quod ad propositum est duplex correpcio, scilicet, specialis et generalis. 15 Specialis tangitur **1** Cor. ix. 7, ubi apostolus facit ad hoc propositum triplex efficax argumentum; supponens primo hoc principium per se notum, quod nemo debet in negotio communi militare suis stipendiis, eo quod carente dotacione civili, que tempore defensionis patrie debet communitas de patria, 20 pro qua militat, in vite necessariis subveniri. Ex istis formetur ratio sic: Omnes viri ewangelici debent militare pro universali ecclesia et nullum temporalium habere in proprio; ergo debent de bonis ecclesie in ista milicia sustentari: supposito antecedente pronunc, patet quod milicia sacerdotum expug- 25 nat demones hereticos et cetera membra dyaboli que ecclesie spiritualiter et per consequens periculosissime \* adversantur. C

ii. *Who planteth a vineyard, and eateth not of the fruit thereof? or who feedeth a flock, and eateth not of the milk of the flock?*

understood of the church's husbandmen and pastors.

Secundum argumentum apostoli est de agricola et pastore, quibus de lege nature est licitum sustentari de fructu vinee quam colit, et gregis peccorum quem custodit: ergo multo 30 evidencius viris ewangelicis, qui colunt ecclesiam vicia extirpando, terram cordium temperando, et semen veritatis ewangelice seminando, et pascunt gregem dominicum spiri-

7. *sanguis*: cod. *saguis*.

10. *Marc.*, 2da manu e *Math.* correctum.

16. *tangitur*: cod. *can* 2.

10. August. de Consensu Evang., ii. 30, §§ 71-74; vol. iii. par. ii. 63 A, B, 64 D, E.

106C] tualibus alimentis, debet a subditis de vite necessariis provi-  
deri.

Confirmatur per illud Deut. xxv. 4, *non alligabis os bovis* Again, Thou shalt not muzzle the ox that treadeth out the corn,  
triturantis, quod oportet secundum apostolum intelligere  
5 predicantibus verbi; eo quod Vetus Testamentum complete  
figurat Novum, et specialiter quoad ewangelicam sanctionem.  
Cum ergo non sit alius textus Veteris Testamenti figurativus  
plus pertinens ewangelice predicatori, videtur quod per bovem  
debet predicator ewangelicus intelligi. Sicut ergo nulli bovi,  
10 sic nec predicatori debent vite necessaria denegari. Ideo  
subdit apostolus, *Numquid Deo est cura de bobus? an propter  
nos utique hoc dicit?* quamvis enim Deus habeat generalem  
providenciam universi, non tamen curat de bobus ad beatitu-  
dinem acquirendum, et per consequens superfluum esset in  
15 lege tam solempni, cuius est ad beatitudinem servitores legis  
dirigere principaliter, legem boum intendere. Et ex isto  
patet quod sensus mysticus Scripture per aliam eius partem  
edoctus est eque authenticus, sicut alius literalis; ymo concedi  
debet quod textus Deuteronomii iam dictus est eius sensus  
20 precipuus, ut docet apostolus.

D Debet ergo predicator ewangelicus, \* tamquam bos, iugo who is required a. to take Christ's yoke upon him,  
suavi Domini (de quo Math. xi. 29, 30) collum submittere:  
Christus enim signantissime mandat suis discipulis, *Tollite  
iugum meum super vos*. Secundo debet terram cordium pecca-  
25 torum, trahendo carucam ewangelii, id est, connexas veri-  
tates salutiferas, exarare, et *cogitationes ex multis cordibus  
revelare*: sic enim faceret novale, exponendo soli iusticie  
virtutem anime prius abditam per peccatum, nunc verbis  
lingwe, tamquam cultro aspere divisivo, et nunc caritativo  
30 opere, tamquam vomere leniter ac humiliter frangitivo. Et  
ad istum sensum exponit beatus Gregorius illud Iob i. 14,

12. nos: cod. vos. 14. acquirendum: cod. acquirendi. 29. divisivo e corr.  
2da manus in margine apposita: textu diversivo.

3. Deut. xxv. 4; quoted through 1 Cor. ix. 9.

26. Luke ii. 35.

31. Greg. Moral. ii. 30, § 49: Quid aliud per figuram boves quam bene operantes, quid aliud asinas quam quosdam simpliciter viventes accipimus? vol. i. 57 C. Cf. lib. i. 16, § 24, p. 25 B.

γ. to water the seed,

and  
δ. to separate the grain from the chaff.

iii. On the principle that a man should place his money where he may obtain the clearest profit, and no profit can be so great as that of the teaching of the Gospel,

the apostle adds, *If we have sown unto you spiritual things, is it a great thing if we shall reap your carnal things? spiritual things being those which make for blessedness.*

Wherefore  
α. it is an abuse of language to call all temporal things granted to churchmen, 'spiritual things.'

*Bobes arabant et asine pascebantur.* Et sic debet tercio semen [106D] verbi Dei, ut uberius fructificet, irrigare, ut loquitur apostolus, 1 Cor. iii. 6, *Ego plantavi, Apolos rigavit.* Ideo signanter dicitur Prov. xiv. 4, *Ubi non sunt boves, ibi presepe vacuum est.* Et quarto debet separare grana virtutis a comburendis paleis 5 viciorum; ideo vocatur ab apostolo *bos triturations.*

Tercia ratio apostoli est ista: Quilibet bonus yconomus vel mercator debet pecuniam pro evidenti, notabili, et necessario lucro exponere; omnis laicus minister temporalium est huiusmodi, respectu doctrine ewangelice; ergo debet temporalia 10 sua pro illa exponere margarita, que quidem est necessaria cuilibet salvando et (ex dictis xiii. capitulo) infinitum melior bonis fortune. Magna ergo foret stulticia propter avaram detencionem temporalium a curatis frustrari a doctrina ewangelica et virtute. Ideo dicit apostolus, *Si nos vobis \* spiri-* 107A  
*tualia seminavimus, non est magnum si nos carnalia vestra metamus;* intelligens indubie per *spiritualia* bona anime que primo et principaliter ad beatitudinem ordinantur, per *carnalia* bona fortune que primo et principaliter pro statu vie ad necessitatem corporis ordinantur. Non enim vocat apostolus 20 *bona spiritualia*, bona fortune corporalia ecclesiasticis dedicata; sed et ista vocat hic et Rom. xv. 27 *carnalia*, sive sint decime sive oblaciones sive quecunque temporalia quibus ecclesiastici corporaliter sustentantur. Et sic videtur quod ecclesiastici nostri, phariseice baptisantes terminos locuntur 25 infundabiliter in Scriptura, vocantes 'bona spiritualia' quecunque temporalia ecclesiasticis dedicata: sunt enim res sacre, ut patet inferius x. capitulo, supposita sanctitate sacerdotis.

3. *Apolos*: cod. *Apolo*.

6. *triturations*: cod. *tricurans*.

12. Possibly f. 29 B, C.

28. V. infra, lib. ii. 10: Appropriare autem nobis sacerdotibus Christi temporalia, vocando ipsa 'spiritualia' et sancta ex auctoritate Veteris Testamenti, videtur tam extraneum quam alienum... Licet autem doctores dissolvant aliter, tamen hoc est certum, quod non est color appropriandi bona nisi universali approprientur ecclesie gracia sanctitatis et observancie legis Christi: res autem dedicatas ecclesie observanti sanctitatem possumus rationabiliter dicere esse *sacras*: f. 190 A.



107A] Patet secundo quod primo ab apostolo, Act. xx. 35, allegatum, *β. The doctrine that it is better to give than to receive does not militate against the profession of evangelical poverty:*  
 tamquam dictum Domini, quod *beacius est dare quam accipere*,  
 non militat contra profitentes ewangelicam paupertatem. Si  
 enim beatum sit dare, sequitur quod proportionaliter beacius  
 5 sit dare prestancius: et ex opposito, si inferioritatis condicio  
 sit recipere, sequitur quod naturam creatam indigere recipere  
 perfeccionem sit maior indigencia quam eandem naturam  
 egere solummodo viliori; ut sicut perfeccius est dare doctri-  
 nam ewangelicam quam omnia mundi temporalia propter  
 10 prestanciam rei date, sic magis imperfectum est egere solum  
 sapiencia vel bonis oportunis; nam maioris boni carencia in  
 egeno est maior egencia. Tercio patet cuilibet fideli m ti- *γ. S. Paul's words furnish a sufficient motive for furnishing clergymen with the necessities of life;*  
 B vum sufficiens ex verbis \* apostoli ad providendum suo pre-  
 lato de mediis necessariis ad dictum spirituale ministerium  
 15 subeundum. Ideo, si non fallor, principaliter defectus est ex  
 parte nostrum desidium qui efficaciter hortaremur, dum ex  
 una parte torpemus, ex alia parte bona ecclesie prodigaliter  
 consumimus, et ex tertia multa nobis indebita extorquendo  
 exigimus. Si enim non deficeremus in fide vel nostri officio,  
 20 sed crederemus quod Deus non potest suis in quoque deficere  
 nisi ipsimet sint in causa, tunc teneremus nos in limitibus  
 nostri officii.

Secunda est exhortacio generalis, que tangitur Math. xviii. *δ. The general law of reproving is laid down by Christ, If thy brother shall trespass against thee (brother being understood of all Christians,*  
 15-17, de correptione fraterna, que foret per se sufficiens ad  
 25 omnem instruccionem vel coaccionem ecclesiastici peragen-  
 dam. Ideo quilibet Christianus debet istam leccionem cum  
 reverencia annotare. Pro qua primo, quod illa doctrina ligat  
 quemlibet Christianum cui Deus donavit sufficienciam et  
 oportunitatem corrigendi, ut notat sanctus Thomas, secunda  
 30 secunde, questione xxxiii., ostendens quod cadit sub precepto.  
 Et idem dicit glossa super Distincione xl. *Et si papa.* Et

16. *desidium*: cod. *desiderium*.  
 corr. 2dae manus in margine apposita.

27. *annotare*: cod. *anotare*. *primo e*  
*ligat* addidi.

29. Thom. Aquin. Summ. Theol. sec. sec. xxxiii.; vol. iii. 289 seq.,  
 ed. Migne.

31. Gloss. in Decret. I. xl. 6, *Si papa*: 'Cum nomine fratris quilibet  
 Christianus dicatur:' p. 203, ed. Paris, 1561.

who are bound  
to help one an-  
other as brethren

in mercifulness  
and meekness),

i. *Go and tell  
him his fault  
between thee and  
him alone:*

*if he will hear  
thee, thou hast  
gained thy  
brother.*

ii. *But if he will  
not hear thee,  
then take with  
thee one or two  
more, that in the  
mouth of two or  
three witnesses  
every word may  
be established*

fundatur ratione caritatis fraterne : omnes enim homines sunt [107B] fratres, cum Christus sit frater noster (Hebr. ii. 12), et dominus ac servus suus sunt fratres (1 Thim. vi. 2), et omnes fratres tenentur cum illis paribus se iuvare, cum aliter deficerent a vinculo caritatis. Secundo notandum quod minister miseri- cordis et mitis Domini (ut patet Math. xii. 7 et xi. 29) debet primo incipere a lenibus, et post resistenciam usque ad quartum gradum paulatim accurrere.

Dicit ergo primo, *Si peccaverit in te frater tuus, \* vade et corripe eum inter te et ipsum solum.* Dicit ergo *in te* ut per hoc significet quod causa tua in quocunque peccante agitur; non enim est possibile quod aliqua pars ecclesie peccet in aliquem nisi peccet in Deum et quemlibet fratrem suum: ergo ex notabili iniuria qua peccat in te, ex speciali, av- 15 ricia, qua est frater tuus, debes ipsum corripere; non laudando verbis adulacionis, non fovendo auxilio instrumenti vel operis, sed corripiendo primo private et leniter, ne scandalisatus perdat verecundiam vel irritatus incidat in obstinanciam. Sic enim filii Israel, ut patet Deut. xx. 10, offerrent primo 20 pacem civitati contrarie antequam expugnarent. Et moveret ad talem correpcionem mandatum precipientis diligenciam in correptione huiusmodi, quod notatur per hoc quod dicitur, *Vade et corripe eum.* Secundo moveret spes lucri, cum subdit, *Si te audierit* (supple, et merito tuo conversus fuerit), 25 *lucratus es fratrem tuum.* Et hoc indubie valet omnem questum bonorum fortune possibile, instrumentaliter salvare hominem, ut patet ex valore quesiti et perpetuitate resultantis premii. Et sic amor, mandatum, et lucrum moverent ad hoc preceptum perficientum.

Quod si illo lenitivo amoris non corripitur, *Adhibe tecum unum vel duos* ydoneos ad hortandum et diligenciam testifi- 30 candum; cum, Deut. xvii. 6, *In ore duorum vel trium peribit \* qui interficitur.* Nec refert quantumcunque occultum D fuerit peccatum testibus, dum tamen correptori fuerit notorie 35 reassumptum a tempore prime correptionis; quia prudenter

2. ii.: cod. 20.

7. lenibus: cod. levitis.

20. offerrent: cod. offerent.

107D] puplicans peccatum piis pure intendentibus peccatorem corrigere, non diffamat, sed ipse peccator peccatum continuans, ut patet supra octavo capitulo. In istis tamen oportet cor- (the rebuker being  
a. first anxious about his own sin,  
β. not taking such action except on account of grievous and notorious sin,  
and  
γ. proceeding gradually from exhortation to warning and then to threatening).

5 Christus, Luc. vi. 41, 42; oportet secundo quod peccatum sit notorium et vehemens, fundatum in actu vel omissione sensibili, cuiusmodi sunt mechia, furtum, homicidium, cum sibi similibus, et non solum abditum, ut superbia, invidia, et ira. Tercio vero oportet quod sit prudens correpcio, prima  
10 hortativa, secunda monitiva, tertia minativa, nunc verbis generalibus, nunc specialibus, ut pertinent corripienti et correpto.

Quod si hac duplici correpcione, amoris et timoris, correptus iii. But if he shall neglect to hear them,

non fuerit sed in peccato testibus notorie perseverans, tercio

*Dic ecclesie*, id est, cuicumque congregacioni fidelium, ad tell it unto the church (i. e. to any congregation of the faithful,

15 corrigendum a peccato publico, ut iuvamine primi correptoris, testium, et ecclesie *spiritus salvus fiat*. Et signanter dicit

*ecclesie* in communi, ad demonstrandum quod cuicumque ecclesie clericorum, laicorum, vel mixtim, licet quemcunque peccantem corripere, dum tamen recta intencione, prudenti  
20 applicacione, et diligenti execucione illud fiat, ut patet posterius de iurisdiccione. Sicut enim quodlibet membrum

108A \* humani corporis tenetur iuvare quodlibet ad sanitatem et in token of the mutual responsibility of all Christians,

vitam corporalem, sic quodlibet membrum corporis Christi mystici tenetur stricciori obligacione iuvare, quod hii predi-

25 cando et scelera populi nunciando (quod vocatur generalis correpcio), hii orando vel aliter promerendo (ut contemplativi), et hii secundum potenciam coactivam peccatores penis corporalibus astringendo: et omittendo quodcunque pertinens officio sic vocati, peccatur in Deum et proximum, quia  
30 taciturnitate vel omissione debiti ex regulis caritatis. Unde Augustinus, xix. de Civitate Dei, capitulo xvi.: *Sicut non est beneficiencie adiuvando efficere ut bonum quod maius est amit-*

3. octavo: cod. 130.

textu miserativa.

textu apriori.

10. minativa e corr. 2dae manus in margine apposita:

15. a peccato e corr. 2dae manus in margine apposita:

21. iurisdiccione: cod. iurisdiccione.

3. V. supra, f. 19 A, B.

16. I Cor. v. 5.

31. August. de Civit. Dei xix. 16; vol. vii. 560 G, 561 A.

tatur, ita non est innocencie parcendo sinere ut in malum gravius [108A] incidatur.

iv. But if he neglect to hear the church, let him be unto thee as an heathen man and a publican;

Quod si frater post terciam correpcionem amoris, timoris, et rigoris manserit induratus, sit tibi sicut ethnicus et publicanus, id est, infidelis et temporalibus deditus: *ethna* enim *gentiles* 5 interpretatur, et cum talibus non communicant Iudei (ut patet Ioh. iv. 9, *Non utuntur Iudei Samaritanis*) nec ceteris publicanis (cum Luc. v. 30 queritur, *Quare cum publicanis et peccatoribus manducat magister vester?*). Cum ergo sollicitudo correpcionis non debet procedere infinite, patet quod debe- 10 mus stare in tribus gradibus et forma quam Christus limitat, iuxta illud Amos i. 3, \* *Super tribus sceleribus Damasci et super B quatuor non convertam eum*. Qui enim resistit correptioni triplici deformat ymaginem Trinitatis, dum memoriam perdit de resipiscencia peccati commissi, quod unus caritative com- 15 memorat; secundo ratio cecatur, dum duo testes sylogistice inferunt inconueniens quod sequitur ex peccato; et tercio si, ecclesia super tria posita increpante, resistit obstinaciter contra benivolenciam Spiritus sancti, ideo debet tali, tamquam desperato, fidelium communicacio, sacramentorum perceptio, 20 et temporalium ministracio denegari. Ideo 1 Ioh. v. 16 dicitur, *Est peccatum ad mortem; non pro eo dico ut roget quis*; et 2 Ioh. 10 dicitur, *Si quis venit ad vos et hanc doctrinam non affert, nolite eum recipere in domum nec Ave ei dixeritis*; quicunque enim dixerit ei *Ave* communicabit operibus eius 25 malignis; et Thit. ultimo, *Hereticum hominem post unam et secundam correpcionem devita*.

at which last stage of excommunication the sinner is wholly excluded from the communion of the church,

Isti sunt quatuor gradus excommunicacionis, et sue generacionis quarta est maxima: unde exclusio a corpore Christi mystico per communionem meriti vocatur specialiter *anathema*; 30 alie autem exclusiones a sacramentis sensibilibus vocantur *excommunicaciones* ut patet II., questione iii., *Ad mensam*. Et cum omne anathema sit excommunicacio, patet

8. v.: cod. 4°. 10. *procedere*: cod. *precedere*. 29. *quarta* e corr. 2dae manus in margine notata.

26. Tit. iii. 10.

32. Decret. II. ca. xi. qu. xxiv. 1; vol. i. 651, ed. Friedberg.

108B] quod ipsa est communior. Nec credi debet quod omnis  
 quater peccans in eodem peccato peccat in Spiritum sanctum  
 vel irremissibiliter††, sicut ~~sen~~serant Caymite; sed quociens-  
 Cunque quis peccaverit \* eodem genere peccati citra finem  
 5 vite, remitti poterit, licet multa sint peccata hic iniciata que  
 remitti non poterunt. Sed hoc secundum formam ewangelii  
 est tenendum, quod quater peccans notorie apud coripientem  
 ecclesiam, licet interim triplici vice confessus fuerit de peccato,  
 debet quarta vice horreri, tamquam excommunicatus atque  
 10 hereticus, et omnis Christiani communicacio debet sibi inter-  
 dici, nisi forte appareant signa in ipso humilis penitencie;  
 tunc enim licet communicare cum eo ad finem ut convertatur.  
 Et ista doctrina Christi sine pluribus legibus sufficeret ad  
 totum regimen ecclesie per censuras. Nec video quomodo,  
 15 ista doctrina debite practizata, regnarent peccata notoria inter  
 Christicolas. Nunc enim habent notorii peccatores ampliores  
 favores quam virtuosi, et fraterna correpcio nimis dimittitur;  
 ideo peccatum sue ommissionis perturbat ecclesiam.

albeit not neces-  
sarily guilty of  
the sin against  
the holy Ghost

and still capable  
of repentance

and ultimate  
conversion.

## XLII.

20 Sed adhuc pendet difficultas, si licet excommunicare pro  
 decimis: patet autem ex dictis xl. capitulo quod non licet  
 principaliter excommunicare pro decimis; ymmo, supposita  
 significacione preposicionis *pro* xxxix. capitulo limitata,  
 scilicet, quod significet circumstanciam per se cause aut  
 25 principalis (sicut archidiaconus legitur de preposicione *propter*,  
 ut patet capitulo proximo), nullomodo debet excommunicari  
 pro decimis vel aliquo temporalis. Verumtamen quilibet  
 laicus potest incidere in contumaciam et multas iniusticias ex  
 D iniusta detencione \* decimarum, pro quibus excommunicare sit  
 30 licitum; cum quilibet iniusticia sit excommunicacionis ecclesie

OF THE  
CHURCH'S RELA-  
TION TO  
TEMPORAL  
PROPERTY.  
1. With respect  
to tithes,  
a. it is plain from  
the principles  
already laid  
down that their  
refusal cannot of  
itself justify ex-  
communication:

3. †† Sequuntur in cod. verba *sic dyater*, quae quia intelligere nullo modo potui, hic seponere ausus sum. *sicut senserant*: cod. *sic senserat*. 6. non 2da manu in margine additum. 23. *xxxix.*: cod. 30 (2da manu ex 3<sup>o</sup> correctum).

21. V. supra, f. 99 A-100 D. 23. V. supra, f. 97 D.

26. V. supra, f. 100 D. Here and in the next page (l. 27) the reference to 'capitulo proximo' concerns ch. xl.; whence we may perhaps suspect that chapters xli. and xlii. formed a single chapter in the original draught of the work.

inductiva, tamen nunquam principaliter aut per se pro decimis. [108D]  
Ex quibus, cum sancto, ecclesie verisimiliter credi potest quod  
nimis proni sumus ad excedendum limites excommunicative  
potestatis propter affectionem inordinatam ad temporalia.

for  
i. excommunica-  
tion is only  
lawful when  
dictated by love  
for the offender;

Nam conclusio est demonstrabilis ex Scriptura, quod 5  
nemini licet excommunicare aliquem pretextu temporalium,  
nisi propter precedentem amorem excommunicati, cuius  
bonum preponderat temporalibus pro quibus excommunicat;  
quia aliter (iuxta dicta xl. capitulo) infringeret regulam cari-  
tatis. Sed si ista conclusio esset universaliter debite obser- 10  
vata, non exigenter sic sacerdotes decimas et debita per  
excommunicativas censuras; ergo sic exigere est minus  
licitum. Si enim curatus plus diligit excommunicatum suum  
quam debitum temporale, et sit sibi verisimile quod utrinque 15  
foret mente quiescior et amabilius Deo et homini, remittendo  
debitum aut ab excommunicato vel alio receptum redonando,  
videtur quod taliter faceret in effectu; cum signum infallibile  
dilectionis est exhibitio operis. Nam *ex habundancia cordis*

ii. it must only  
be directed,  
according to  
Christ's rule,  
against a notori-  
ous sinner,

*os loquitur*, manus et cetera organa operantur. Item, cum  
debemus, iuxta preceptum Christi iam expositum, observare 20  
formam correptionis duplicis adiacente oportunitate, si frater  
noster in nos peccaverit, videtur quod debemus secundum  
istam formam \* rectificare iniuriam decimarum; sed propter 109A  
detencionem temporalium per se non debet quis anathemati-  
sari ab ecclesia; ergo non debemus per illud medium decimas 25  
extorquere. Minor patet eo quod solum pro notorio peccato;  
sed stat quod decimaturus decimas iuste detineat (ut patet ex  
proximo capitulo), stat etiam quod curatus iniuste recipiat;  
ergo non est per se evidens quod date decime sint ab isto  
subdito isti curato cum istis positis solvende, et per conse- 30  
quens tam periculosa pena ex utraque parte non est in causa  
tam ambigua infligenda: licet enim homo debet cogi secun-  
dum legem Christi, cum solum ad illa que ad legem Christi

but such a case  
does not neces-  
sarily arise from  
the refusal to pay  
tithes;

9. xl.: cod. 48.

14. *utrinque*: cod. *utrique*.

33. Verba *cum solum* et  
sequentia usque ad *legem Christi* in superiori margine, fortasse a librario ipso,  
addita sunt.

9. V. supra, f. 99 A.

18. Matth. xii. 34.

21. *Duplicis*: v. supra, p. 333, l. 12.

27. V. supra, f. 101 A-C.



109A] directe per se sapiunt, cuiusmodi non est decimarum solutio vel debiti humani in foro contenciosa repeticio. Ideo videtur (iuxta dicta xl. capitulo), cum iniuria humana agitur, debet esse paciens peccati remissio: patet inferius xiii. 5 capitulo.

Item omnis ecclesiasticus debet habere omnia temporalia in communi; sed pro nullis bonis communibus debet tanta sedulitate contendere, ergo nec pro bonis ecclesie. Supposita maiori pro modo, minor tripliciter ostenditur: primo ex hoc 10 quod satis est ecclesiastico quod fidelis occupet bona ecclesie, cum scit tunc illum cuius sunt bona ipsa ad sui alleviamen debite occupare; si autem infidelis vel iniustus hec occupet, sacerdotis non est ipsa contenciose repetere, ne iniustior fiat et ex avaricia diffametur Christiana religio, ut patet inferius B xiii. capitulo. Similiter ille a quo exigimus \* decimas est excommunicatus, non habens unde solveret decimas nisi turpe lucrum, nedum in mortali peccato quesitum, sed per media per se mala, ex nobis ambiguo: cum ergo et nobis et sibi in exactione decimarum per medium tam periculosum posset malum 20 contingere, quod in condonacione evacuaretur securius, videtur quod pars securior sit tenenda. Sic enim non debemus cum excommunicatis communicare vel decimas de turpi lucro exigere. Similiter sacerdos Christi debet omnem solitudinem suam in ipsum proicere, ministrando populo in 25 hiis que sunt ad Deum, quod non stat cum tali contencione; ergo debet, tamquam officium vilius, ipsum abnuere: argumentum patet inferius capitulo xiii.

In ista enim materia sunt duo fuci sophistici, quorum primus dicit, quod 'sacerdos non potest remittere decimas, 30 'cum sint bona ecclesie.' Sed iuxta hoc zophisma vulpinum non liceret alicui persone ecclesie alienare vel donare aliquid, cum quidquid habet est bonum ecclesie. Similiter ad hoc colligenda sunt bona ecclesie sacerdoti, ut rite inperciatur

iii. since the churchman should hold all things in common,

a. he must not exact goods from the faithful

(for their possession of them is in any case to his advantage), nor from unbelievers (lest he fall into covetousness);

β. if he from whom we require tithes be excommunicate, his earnings being tainted by his sin are dangerous both to him and us, and it is safer not to exact them;

γ. the priest's thoughts should be set on his ministry and not on wrangling about baser things.

δ. Objections:

i. 'the priest has no power to remit tithes, since they are the property of the church;' but

a. on this shewing no priest may make any gift whatsoever, whereas  
β. the goods of the church are

4. *paciens*: cod. *pacientis*.

11. *alleviamen*: cod. *aleviām*.

3. V. supra, f. 99 A, B.

4. Lib. ii. 13, infra, f. 204 C et seqq.

14. Ibid., f. 206 C, D.

27. Ibid., f. 205 A-C.

given to the priest to the end that they be distributed ;

moreover y. if the priest has no right to remit debts, he has no right also to forgive injuries ;

it is with a seared conscience that we devote the goods of the church to our own luxury, deprive the poor, and seek only the benefit of our own kinsfolk :

ii. 'the priest is bound to enforce the church's right, and that excommunication is the most proper means of securing this ; whereas if the clergy abuse their grants,

pauperibus et ad pacandum rebelles pro temporalibus conten- [109B] dentes, sicut fecit Christus, qui est caput ecclesie (ut patet capitulo —) ; ergo minister bonorum ecclesie habet auctoritatem a Christo unde hoc posset facere legitime. Similiter quelibet persona ecclesie, quantum ad personam propriam 5 attinet, potest legitime credere iuri suo, quia aliter nemo posset iuxta doctrinam Christi iniuriam fratri remittere ; persone ergo legitime volenti \* pro amore Christi remittere non fit iniuria, C specialiter communicando bona ecclesie quibus sunt debita. Et patet quam cautizatum conscienciam habemus, bona 10 ecclesie, quorum ministri constituimur, in nobis et nostris apparatibus voluptuosius consumendo, avare in clausuras ad iniuriam pauperum retinendo, cum summa personarum acceptione, affinibus nostris atque complicibus bona ecclesie inequissime parciendo. Ideo vellem quod palparemus ra- 15 cionem quietam, videndo si, subducta intencione corrupta triplici, pure prosequimur pro bonis ecclesie per censuras, ut habeamus unde ad edificacionem ecclesie distribuamus pauperibus. Revera quidquid lingua sic loquitur, factum negat. Tunc enim non affectaremus sic esse proprie- 20 tarii contra regulam nostram civiles domini, sed potius insisteremus bonis communibus atque spiritualibus ad edificacionem ecclesie magis utilibus, sed et parceremus de nostris expensis quibus iniuriamur pauperibus ; que omnia cum desunt, et assunt tres abusus predicti, videtur quod potius 25 prosequimur propter illos.

Secunda responsio dicit quod 'sacerdos tenetur prosequi 'pro iure ecclesie ; et occupacio, ut sic, est plus meritoria 'quam actus contemplacionis ; mediumque acute ac expedite 'exigendi per excommunicationem \* est eo apcius quo resti- D 'tuit sua iura paracius.' Hic dicitur quod si communitas cleri abutitur oblacionibus vel decimis quas capit de laicis,

1. *pacandum* : cod. *pacendum*.

clausuris.

8. *fit* : cod. *fit*.

19. *lingwa* : cod. *ligwa*.

12. *clausuras* : cod.

2. V. infra, cap. xliii., ff. 116 A, 119 B, C, &c.

10. *Cauterizatum conscienciam* ; 1 Tim. iv. 2.

27. Wycliffe returns to this objection, infra, p. 353.

109D] est iustum quod non sic prosequantur vel habeant dicta bona, they have no right to enforce payment of them:  
 Unde eo ipso quod quis nimis solícite preter legem Christi pro illis prosequitur, perdit ~~us~~ ad ipsas repetendum vel possidendum.

5 Unde sanctus Thomas, secunda Secunde, questione lxxxvii., besides, as S. Thomas shews,  
 articulo i., dubitat quomodo debentur decime in Novo Testamento, cum per idem omnes eque tenerentur de omnibus decimandis conformiter decimare; cum ergo multe terre since tithes are not of universal obligation,  
 Christianismi non solvunt decimas, videtur quod tam ipsi

10 quam sacerdotes qui peterent incidunt in mortale: et respondet, *Dicendum* (inquit) *quod ministri ecclesie maiorem curam debent habere spiritualium bonorum in populo promovendorum quam temporalium colligendorum; et ideo apostolus noluit uti potestate a Deo sibi tradita, ut, scilicet, acciperet*  
 15 *stipendia victus ab hiis quibus ewangelium predicavit, ne daretur impedimentum ewangelio Christi. Nec tamen peccabant hii qui ei non subveniebant: alioquin apostolus eos corrigere non omisisset. Et sic laudabiliter ministri ecclesie decimas ecclesie non requirunt, ubi sine scandalo requiri non possent propter dissuetudinem vel aliquam aliam causam. Nec tamen sunt in statu*  
 20 *dampnationis\* qui non solvunt in locis illis in quibus ecclesia non petit; nisi forte propter obstinanciam. Unde in aliquibus regionibus solvunt vicesimam, tricesimam, vel aliam partem aliquotam; in aliis regionibus decime dantur militibus.*

110A *dampnationis\* qui non solvunt in locis illis in quibus ecclesia non petit; nisi forte propter obstinanciam. Unde in aliquibus regionibus solvunt vicesimam, tricesimam, vel aliam partem aliquotam; in aliis regionibus decime dantur militibus.*

25 Unde iste sanctus nescit fundare ex Novo Testamento quod decime dande sunt clericis, nisi ex illo Math. x. 10, *Dignus est operarius cibo suo*, et rationibus apostoli, 1 Cor. ix. Sed suasum est quod iste non necessitant temporalia dare sacerdoti, nisi de quanto sunt necessaria ad complecionem sui  
 30 officii, ad quod in casu non oportet dare decimas: sed propter

19. *dissuetudinem* e corr. 2dae manus in inferiori margine apposita.  
*cessitant*: cod. *necessitat*.

28. *ne-*

5. Thom. Aquin. Summ. Theol. sec. sec. qu. lxxxvii. 1. § 5; vol. iii. 660, ed. Migne.

11. Ibid., sub fin., p. 662.

13. 1 Cor. ix. 12.

25. Thom. Aquin., ubi supra, p. 661.

27. Cf. supra, ff. 106 B-107 A.

hoc suasum est quod omnes gentes debent ad profitendum [110A  
universalitatem divini domini decimare. Sed non video quomodo absolute necessario tenentur decimas solvere sacerdoti. Sed, ut dictum est, quia in primitiva ecclesia erant clerici victus perfectissimi, et ad procurandum, conservandum, et 5 erogandum prudenter bona pauperum diligentissimi, ideo illis assignabantur dicta officia decimarum. Quod si phariseice subversi fuerint, plus prodigaliter consumentes bona pauperum in se et suis, et minus equaliter distribuentes propter affectiones carnales, quam faceret populus laycalis; iustum 10 esset quod illis ministrentur vite necessaria, ut fiebat apostolis; et laycis vel cuicunque communitati que hoc opus perfectius perficeret, committeretur procuratorium ad recipiendum, conservandum, et distri\*buendum bona pauperum de decimis et B oblationibus laicorum. 15

as a trustee of  
the goods of the  
poor,

from which per-  
formance if he  
depart,

he must be left  
with but the  
bare necessities  
of life,  
and the tithes  
themselves must  
be paid to the  
laity for the  
benefit of the  
poor.

2. Wherefore,  
assuming that  
the clergy may  
fail in their duty  
as almoners for  
the poor,

in such a case it  
is right that they  
should be de-  
prived of their  
possessions;  
and assuming  
that the lay-folk  
may be more  
competent to  
execute that  
trust,

it is right that in  
the supposed  
case the posses-  
sions of the  
clergy should be  
handed over to  
them,

as the more vir-  
tuous agents,  
and therefore the  
more acceptable  
to God;

for if the clergy  
be in the state  
supposed

Ex quo videtur, cum clerici possunt perverti occasione elemosinarum, quas in nomine pauperum ecclesie Christi recipiunt, plus voluptuose, plus excessive, et plus sumtuose secundum exigenciam fastus seculi, bona pauperum quam facerent laici consumentes, et sic de conservacione et distri- 20 bucione minus providi; videtur quod dicta bona iuste ab ipsis auferri poterint, et dari populo qui dicta bona plus provide dispensaret. Cum ergo populus laycalis posset virtuosius bona ecclesie ministrare quam nos clerici de facto facimus, ac universalis ecclesia posset de facto assignare illis 25 illud officium subtractum a clericis; ponitur quod de facto, cum illis paribus, illud fiat. Et patet, cum datus populus, exposito, virtuosius distribuat quam facit communitas clericorum, et necessario omne opus virtuosius Deus magis approbat, datum ministerium laycorum et per consequens ipsum est 30 magis iustum, magis legitimum. Cum ergo totum argumentum possibile sit, sequitur quod et conclusio que infert conclusionem xxxvii. capitulo recitatam. Si enim ecclesia sic faceret, in penam habitualis abusus temporalis iustum foret,

7. assignabantur: cod. asignabantur.

21. providi: cod. provida.

25.

assignare: cod. assignare.

29. Verba Deus magis approbat bis legere mallet.

1. Ad profitendum, &c.: cf. supra, f. 103 A, B.

33. V. supra, f. 88 A.

110B] et de regulis caritatis et correpcionis fraterne, que est lex universalissima, requisitum, quod defectus huiusmodi per quosunque potentes secundum oculum simplicem emendetur: nec iniuriatur clericis, sed caritative iuvantur, eo quod existentes in mortali peccato \* iniuste faciunt quidquid agunt, ut patet superius primo capitulo.

their loss would be their real gain, since now all they do is unrighteous.

Et adducitur hec triplex ratio: prima ex testimonio Scripture, Psalm. xlix. 16, 17, dicentis, *Peccatori autem dixit Deus, Quare tu enarras iusticias meas, et assumis testamentum meum per os tuum? tu vero odisti disciplinam.* Ubi plane patet quod peccator redarguitur ex hoc quod predicat verbum Dei; cum ergo illud sit opus perfectissimum de genere in viante, videtur quod omne reliquum opus factum in mortali obliquat a iusticia, ut et docetur infra xii. capitulo. Confir-

15 matur ex sententia Lincolniensis, super eodem textu: Nonne, inquit, plus blasfemat qui dicit duo opposita Deo quam qui dicit solum illud quod falsum est? Contradicendo enim in termino impossibilitatis est; ergo plus, ut videtur, qui ore laudant et factis negant, quam qui solum factis negant; ergo

20 iuste dicitur peccatori, *Quare tu enarras iusticias meas?* Verumtamen est qui scit verbum loqui, si eius locutione non credat, scandalizari sed emendari auditores; minus malum est verbum loqui quam silere, quia silendo suffocat verbum quod potest crescere in cordibus auditorum, et sic negat

25 Deum non solum factis sed et ipso silencio. Qui ergo existens peccator narrat verbum, eo ipso peccat; sed adhuc plus peccat silendo, si scit et potest sine scandalo aliorum profectum enarrare. Non vult ergo Dominus ut nullus episcopus peccator enarret, sed vult quod non sit peccator nec

30 sic enarret; ut innuit esse peccatum coniunctionem verbi sui mundi cum \* inmundicia peccati. Exemplum de canali sortidente directo ad ortum, per quod aqua munda transfusa

For, a, it is plain from the Bible that the most perfect acts may be unrighteous, if performed by one in mortal sin;

much more than less excellent acts;

4. iniuriatur: cod. iniuriantur.

6. V. supra, ff. I D-2 A.

14. Lib. ii. 12, infra, ff. 202 B-203 B.

15. This reference I have not been able to verify in the writings of Grosseteste accessible to me. Some close parallels to the following exposition may be found in his sixth Dictum, cod. Bodl. 830 ff. 8 D-9 C.

prodest quibusdam hortensibus (licet non tantum sicut si [110D  
semita foret munda), et aliis in radice deficientibus, quantum  
ad fructificationem attinet, nichil prodest.

thus too we know  
that mortal sin  
infects

i. the sinner's  
participation in  
the body of  
Christ,

ii. his work of  
preaching,

and  
iii. his very  
prayers:

5. all that a  
sinner does is a  
lie,

since lying is sin,

Confirmatur ex hoc quod secundum apostolum, 1 Cor. xi.  
27, 29, *Qui manducat et bibit corpus Domini indigne, erit reus* 5  
*corporis Domini, ad iudicium sibi manducans et bibens*: et  
tamen conficere corpus Christi et ipsum sumere est unum de  
optimis operibus viatorum quoad genus. Si ergo peccatum  
comitans inficit illud opus, eque evidenter opus quodlibet  
minus bonum. Secundo confirmatur per illud apostoli, 10  
1 Cor. ix. 27, *Castigo corpus meum et in servitute redigo, ne*  
*forte, cum aliis predicaverim, ipse reprobus efficiar*. Si ergo  
peccatum carnis facit predicationem reprobam, per idem  
omne peccatum inficit quantumcunque bonum actum de  
genere. Tercio confirmatur ex illo Psalmi cviii. 7, *Oratio* 15  
*eius fiat in peccatum*; ubi patet quod oratio peccatoris, in  
quantum huiusmodi, inficitur ex peccato. Ideo Eccli. xviii. 23  
dicitur: *Ante oracionem prepara animam tuam, et noli esse ut*  
*homo qui temptat Deum*. Que, rogo, maior Dei temptatio  
quam publicum Dei inimicum frontose petere quod est in- 20  
dignus accipere? Ideo vere dicit apostolus, 1 Cor. xii. 3,  
*Nemo potest dicere, Dominus Iesus nisi in Spiritu sancto*. Patet  
hoc inferius, quomodo non possumus de iure a Deo quid-  
quam salutare petere cum consistimus \* in mortali peccato. 111A

Item omne mendacium est peccatum, omnis peccator quid- 25  
quid facerit mentitur, ergo et quidquid fecerit peccat. Sup-  
pono maiorem ex dictis sanctorum: omne quidem menda-  
cium sapit duplicitatem quam Veritas increata per se odit,  
iuxta illud Psalmi v. 7, *Perdes omnes qui loquuntur mendacium*;  
et illud Sap. i. 5, *Spiritus sanctus discipline effugiet fictum*. 30  
Sed et istam conclusionem declarat Lincolniensis, Dicto vi,  
septemplici ratione. Minor vero argumenti patet supponendo

1. *hortensibus*: cod. *horrensibus*. 3. *attinet*: cod. *actiet*. 29. v. cod. 4<sup>i</sup>.

10. *Secundo, &c.* This 'confirmation' would more naturally be in-  
cluded under the main head (above, p. 341, ll. 11 seqq.); but the  
repetition is excused by the fact that Wycliffe is here not supporting his  
position by new arguments, but simply by new texts from the Bible.



- 111A.] quod quelibet res dicat se, ymmo quod realius homo dicat, and lying in act is more real than lying in word,  
facto quam verbo. Quod ostendit venerabilis Anshelmus, in  
De Similitudinibus xvi., per hoc quod plus credetur facto  
medici comedentis herbam quam verbis dicentis ipsam esse  
5 mortiferam; ergo factum suum dicit efficacius quam loquela.  
Quis, inquam, non crederet inimiciciam subdole vulnerantis  
quam amiciciam verbaliter blandientis? Ex quibus doctor and thus all sin is a lie;  
concludit, *Omne (inquit) peccatum est mendacium.* Probatur:  
Ponatur ergo quod Petrus peccator faciat quantumcunque so that if a sinner does good deeds  
10 bonum de genere non menciendo, si sit compossibile; contra, there exists a contradiction between his real nature and his actions,  
mens sua peccato mortali deformata dicit quod est proditor  
Dei sui, opus suum de genere dicit naturaliter (licet false)  
quod debite serviatur Deo suo; ergo est falsa duplicitas and consequently a false duplicity of mind and act,  
mentis et operis, et per consequens mendacium. Si enim  
15 opus bonum, assistente virtute, in aliquo diceret subiectum  
suum servire debite Deo suo, ita et assistente peccato; cum  
hoc facit naturaliter, sicut habitus religiosi est signum religio-  
20 \*sitatis. Cum ideo dicit Anshelmus quod habitus et animus  
religiosi peccantis gignunt in ipso mendacium, et idem est  
argumentum de quolibet peccatore; cum imago Dei dicit se  
esse ad similitudinem Dei factam, et deformacio ex defectu  
similitudinis contradicit. Et ista est sententia apostoli, Thit. as S. Paul also teaches:  
i. 15, *Coinquinatis autem et infidelibus nichil est mundum:* et  
probat hoc ex duplicitate mendacii; *Confitentur, inquit, se*  
25 *nosse Deum, factis autem negant.* Ex quo patet quod omnis  
existens in peccato mortali quidquid responderit malefacit,  
quia contradicit in bonis maximis sibi ipsi. Et ista est  
redargutio periculosissima, quia innuitur expositione Augus-  
tini Psalmo xxvi. 12, *Mentita est iniquitas sibi;* omnis enim  
30 iniquitas dicit subiectum suum esse hominem, et sic ad  
ymaginem et similitudinem Dei factum, et ex deformatione  
ymaginis contradicit: ideo dicit Augustinus quod mendacia,  
si non habeant quid decipiant, sibimet menciuntur.

3. *Similitudinibus*: cod. *Similibus*.4. *dicentis*: cod. *dicat*.

3. Pseudo-Anselm. de Simil. cxxvii. et seq.; Opp. iii. 162 b, ed. Picard, Cologne, 1612.

32. August. Enarr. in Psalm. xxvii. 2. § 22; vol. iv. 128 D.

c. assuming the case of one who moves another in mortal sin to repentance,

it should seem that the latter's works, done before his perfect contrition, are sinful, inasmuch as they are done in sin;

although his attrition may lead to contrition and thus to merit:

while on the other hand his converter's exhortation has the ultimate view of producing virtue, although it leads in the first instance to a sinful act.

3. Applying then these principles,

Item pono quod Petrus existens in mortali peccato quan- [111B]  
tuncunque faciat bonum opus de genere, et Paulus in gracia,  
cui revelatum sit Petrum esse in mortali, corripiat eum eo  
quod serviat Deo in mundo corde, cum tamen solum debeat  
servire Deo in gracia; et respiscat Petrus dimittendo opus 5  
extrinsecum, attritus de peccato, quousque plenarie contera-  
tur, et post compleat opus suum meritorie in gracia, sicut  
debet: quo posito, patet quod uterque istorum benefacit et  
post gratiam virtuose; sed cum nemo debet corripi \* ewan- C  
gelice nisi pro peccato, videtur quod Petrus ante contricionem 10  
peccat faciendo bonum opus de genere, et per idem quilibet  
in mortali. Et si argumentatur quod attricio Petri sit viciosa,  
et per consequens Paulus hortans ad ipsam hortatur proxi-  
mum ad peccandum, consequitur argumentum. Sed conse-  
quencia est neganda: nam idem actus attricionis factus in 15  
gracia posset esse contricio, et sic actus meritorius atque  
virtuosus; et sic Paulus consulit Petro quod faciat opus  
quod de facto est viciosum, et tamen non consulit ad  
viciositatem, ut dicit Lincolniensis de peccatore predicante,  
cui Deus precipit predicare, sed medium viciosum non pre- 20  
cipit. \* Et ista est difficultas logica quam movet Aristoteles,  
secundo Ethicorum, utrum virtus post viciu generatur ex  
operibus virtuosis vel viciosis: sed responsio est quod  
generatur ex operibus viciosis; et sic debet facere data opera  
sed non illo modo, cum debet esse immunis a peccato, 25  
faciendo idem opus in gracia; et sic actus contricionis pro  
instanti infusionis gracie fit ut debet, cum prius origine sit  
quam sit contricio.

Ex istis colligitur, cum omnis ecclesiasticus in mortali,

21. Arist. Eth. Nicom. ii. 2.

29. The register, *infra*, f. 152 C, says 'Tercio excusando legem probat tripliciter quod ecclesia Anglicana posset legitime ac meritorie auferre a clericis et religiosi bona pauperum in casu satis possibili;' of which triple proof there is no trace in the text. The register continues, 'Et stabilit istam conclusionem pro maxima quod Deus non potest donare aliquid creature nisi sub condicione quod serviat sibi in gracia. Secundo probat quod ista convertuntur, creaturam Deum diligere et mandata eius servare. Ex quibus concludit sextuplex correlarium, quorum tertium

1110] distribuendo bona ecclesie quantumcunque bene de genere, male facit; et multi layci habent in tali casu potenciam ad corripiendum eos ac caritative distribuendum bona pauperum, eciam ipsis invitis, pauperibus quibus debent: videtur quod  
 5 hoc possunt caritative, et per consequens legitime, facere.

Patet deduccio ex hoc quod omne opus bonum non repugnat  
 D pro\*cedere ex caritate, ut patet infra xii. capitulo: sed constat ex dictis primo capitulo quod distribucio decimarum facta per laicum quibus debet est bonum opus de genere, sicut et

10 actus eius intrinsecus, ergo potest fieri legitime ac meritorie. Absit ergo Christianum ad tantum diffamare legem Anglie, ministros practizantes, et dominos approbantes, ut dicat non  
 esse possibile quod rex auferat a clerico bonum nature vel fortune secundum opus bonum de genere, quomodocunque  
 15 peccaverit: indubie tunc multe leges Anglie de forisfactoris levandis ex clericis forent per se inique; quod tamen non consequitur de opere peccatoris.

Ex isto videtur quod inminente casu possibili ecclesia Anglicana posset legitime ac meritorie auferre a clericis bona  
 20 pauperum a domibus religiosis, posito quod consumant ipsa prodigaliter in se et suis, detineant ea pertinaciter ab egenis, et occasione illorum divertantur a religione primaria seculariter dominantes cum laycis. Patet de lege correpcionis fraterne capitulo proximo explanata, et ex dictis hic et dicendis  
 25 xii. capitulo, sed ad idem hic adiciam rationem: Deus non

and considering that to deny the right of the king of England to take property from the clergy would imply the illegality of sundry of the laws of the land,

we conclude *a.* that in a possible state of things the church of England may rightfully deprive the clergy of their temporal possessions, due properly to the poor, supposing they consume them prodigally for their private benefit;

18. *quod* in margine additum 2da manu.

22. *divertantur*: cod. *divertatur*.

est quod nulla lex, &c. (as below, iii., p. 347). This sixfold corollary is, however, the very set of conclusions of which the two just mentioned in the register as preceding it, really form the first and second members. This difference may perhaps be explained by a considerable omission, due to an homoeoteleuton, in the manuscript; but the previous discrepancy in the register suggests rather the conclusion that the latter, and not the text of the book, is in fault.

7. Lib. ii. 12, infra, f. 202 A.

8. Apparently, *ibid.*, cap. 10, ff. 188 B et seqq.

23. V. supra, ff. 107 B-108 B.

24. Lib. ii. 12, infra, ff. 198 A et seqq.

25. The following divisions, i.-vi., form a digression in which several of the leading principles of the earlier portions of this book are resumed and enforced with fresh proofs.

for  
i. the condition  
of God's grant to  
the church is  
that it rightly  
serve God,  
failing in which  
condition it lacks  
the divine title to  
the grant,

potest quidquam impertire ecclesie nisi sub condicione quod [111D  
debite serviat Deo et ecclesie, et per consequens preservando  
se a peccato faciat vite necessaria bona pauperum, ut ipsa  
prudenter conservent atque distribuunt. Videtur quod defi-  
cientes ab illa condicione, de natura rei consequentis deficiunt 5  
a titu\*lo divine donacionis; et cum nulla creatura potest 112A  
quidquam dare alteri ut eius dominetur nisi Deus ipsum prius  
donaverit, patet quod nemo potest quidquam habere ut domi-  
nus, nisi sub condicione quod in gracia serviat Deo suo:  
clerici ergo deficientes ab illo officio iuste privantur dato 10  
beneficio. Unde iocacione verborum est, quasi per se notum,  
rotatum in ore politici quod non datur beneficium nisi propter  
officium. Et fundatur plane ex verbis apostoli, 2 Tess. iii. 10,  
*Cum essemus apud vos denunciabamus vobis quoniam si quis*

since God's grant  
involves the  
antecedent grant  
of himself;

*non vult operari nec manducet.* Argumentum patet primo ex 15  
hoc quod Deus, ex condicione sue magnificencie, nichil donat  
homini nisi det se ipsum et per consequens gratiam; sed eo  
ipso quod homo habet sic gratiam, servit debite Deo suo;  
ergo Deus nichil donat homini nisi sub condicione quod debite  
serviat Deo suo: et constat si pars ecclesie servit sic Deo, 20  
tunc servit proficiendo ecclesie. Minor argumenti patet ex eo  
quod non est possibile hominem esse in dileccione Dei vel  
gracia nisi mandata eius pro tempore suo servaverit, et per  
consequens serviat debite Deo suo.

and  
ii. the love of  
God and the  
keeping of his  
commandments  
are convertible  
terms:

Ista enim convertuntur, creaturam Deum diligere et man- 25  
data eius servare. Nam Ioh. xiv. 15 dicit Christus, *Si  
diligitis me, mandata mea servate*; quasi, De hoc faciendo se-  
quitur quod me diligis. Unde consequitur exponendo quid  
descriptive sit Deum \* diligere, ita subdit: *Qui habet mandata B  
mea et servat ea, ipse est qui diligit me.* Unde quia fingi posset 30  
quod in priori auctoritate si tenetur exhortative et non con-  
dicionaliter, ideo subdit eodem capitulo, *Si quis diligit me*

1. *impertire*: cod. *parti*.

11. *verborum*: cod. *verbum*.

13. 2: cod. 1<sup>a</sup>.

15. The same principle is stated in the De Dominio divino, iii. 2,  
cod. Vindob. 1339, f. 71 D, and above, cap. vii. f. 16 D.

29. Joh. xiv. 21.

32. Ver. 23.

112B] *sermonem meum servabit; qui non diligit me sermones meos non servat*: ubi patet quod Veritas non argueret ex opposito antecedentis nisi ista et eorū opposita convertantur. Patet ergo quod non est possibile creaturam Deum diligere nisi  
 5 pro tempore suo mandata sua servaverit; quia non est possibile creaturam rationalem esse nisi Deus mandata sibi dederit, nec est possibile debite servare unum mandatum nisi ex commixtione eo ipso plura servaverit, ut patet Iac. ii. 10. Quicunque ergo servat *primum et maximum mandatum*, quod  
 10 est Deum diligere, servat mandata. Unde quod sequitur e contra, Si quis legem Christi servaverit tunc ipsum diligit: patet Ioh. xv. 10, 13, *Si precepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea*; et iterum, *Vos amici mei estis si feceritis que precipio vobis*; et 1 Ioh. ii. 3, 5, *In hoc scimus quoniam cognovi-*  
 15 *mus eum*, scilicet, fide caritate formata, *si mandata eius servamus*; et sequitur, *Qui autem servat verbum eius, caritas in eo perfecta est*; et 1 Ioh. iii. 24, *Qui servat mandata eius, Deus in eo manet et ipse in eo*; et 1 Ioh. v. 3, *Hec est autem karitas Dei, ut mandata eius servemus*.

C \* Ex istis sequitur tercio, si non fallor, quod impossibile est quod aliqua lex sit inpertinens legi Dei; quia da quod Petrus faciat istam legem, et quero utrum placeat Deo quod Petrus sic faciat. Si Christus preveniendo precipit ut sic fiat, et per consequens + facto non est interno, et lege eterna, que est Dei  
 25 volicio, iste facit hanc legem; tunc est in gracia 'inpertinens' 'legi Dei.' Similiter si Petrus meritorie facit hanc legem tunc est in gracia, et per consequens sic faciendo servat mandatum; si demeritorie, tunc est extra gratiam, et non aliunde (ut supponitur) quam sic agendo: ergo repugnat  
 30 quod date legis complecio sit inpertinens legi Dei. Item nulla quorum unum sequitur ad aliud sunt inpertinencia, sed Dei volicio sequitur ad omnem legem creatam, ergo nulla lex creata est sibi inpertinens; oportet enim quod placeat sibi vel displiceat de quocunque signabili. Supremus ergo et  
 35 universalis Dominus non potest sinere in suo dominio aliquid

so that  
 iii. no law can be  
 unconnected  
 with the law of  
 God: for  
 a. if the lawgiver  
 follow the pre-  
 cept of Christ,  
 his legislation  
 must rest upon  
 the eternal law  
 of the divine  
 will; and  
 β. if he makes a  
 law with merit  
 or demerit, this  
 must be in conse-  
 quence of his  
 being, or not  
 being, in a state  
 of grace; moreover  
 γ. acts which  
 have a definite  
 sequence cannot  
 be said to be un-  
 connected, and  
 such is the rela-  
 tion of the divine  
 will to every  
 human law,

32. volicio: cod. volucio.

9. Matth. xxii. 28.

which is necessarily either pleasing or displeasing to it.

esse inpertinens legi sue; cum, iuxta commentatoris testimonium, duodecimo Methaphisice, sibi sit cura de omnibus et specialiter de actibus humanis: cum non sit possibile actum vel opus hominis esse, nisi modificetur ad Dei beneplacitum vel displicenciam. Modos enim specialiter respicit: si modus rei Deo displiceat, est contraria legi sue; et si sibi placeat, est consona legi sue. Lex enim mandatorum \* complectitur omnes modos agendi posibles, si ponuntur.

iv. Only the law of sin is opposed to the law of God,

Ex istis, si diligenter discutimus, patet quarto quod solum lex peccati vel peccatum aut ipso informatus opponitur legi

since no law of God can be opposed to another;

Dei. Omnis enim creatura, sicut et Creator, est lex Dei (ut patet alibi); nulla lex Dei opponitur per se alteri, cum Deus diligit hec omnia; solum ergo defectus ordinis vel ipsum faciens est sibi contrarius: et patet conclusio. Ideo signanter, ratione universalitatis sue legis atque dominii, dicitur Math.

therefore whoso serves sin is far removed from God.

xii. 30, *Qui non est mecum contra me est.* Unde cum peccatum sit tantum elongatum a Deo quod non potest sibi servire, sed ipsum solum per se alienat a Dei servicio quemcunque qui sibi servierit; patet quantum elongatur peccator a Deo, subiciendo se peccati dominio. Ioh. viii. 34 dicitur, *Omnis qui facit peccatum servus est peccati*, et sic est summus ydolatra; quia peccatum proprium, quod non est creatura Dei, colit ut deum. Unde signanter dicitur Ysa. lix. 2, *Iniquitates vestre dividerunt inter vos et Deum.*

v. The law of Christ is sufficient for the government of the universal church militant:

Et ex istis patet quinta conclusio, quam sepius inculcavi, quod legifer noster Dominus Iesus Christus legem per se sufficientem dedit ad regimen universalis ecclesie militantis. Patet

1. Averrois in Arist. Metaphys. xii. comm. 37: Ex hoc videtur Deum habere curam circa omnia entia. Dicentes autem quod Deus sollicitus est circa unumquodque individuum, aliquialiter est verum et aliquialiter non; quia nullum individuum habet dispositionem propriam nisi illa dispositio inveniat in aliquo modo illius speciei: hoc igitur modo verum est Deum sollicitari circa individua: vol. viii. f. 150 D. ed. Venice, 1552. Cf. comm. 52: Sunt enim quidam qui dicunt quoniam nihil est de quo Deus non habeat sollicitudinem: f. 158 D.

9. Cf. supra, f. 10 C, D.

22. Cf. supra, f. 11 B, C.

25. V. supra, cap. xvii.



112D] primo eo quod se ipsum dedit, ut patet Ysa. ix. 26, *Filius* <sup>a. since</sup>  
*datus est nobis*; ipse est lex increata, per se sufficientissima; <sup>(1) Christ, the</sup>  
 ergo conclusio. Ipse autem vocatur *legifer noster et dux* <sup>law uncreate,</sup>  
*noster*, Ysa. xxxiii. 22. Item legis Christi observancia, cum <sup>gave himself to</sup>  
 5 sit lex mandatorum Dei, est per se sufficiens ad manendum in <sup>us;</sup>  
<sup>(2) his law, being</sup>  
<sup>sufficient to keep</sup>  
<sup>us in his love,</sup>

113A eius dilectione (ut patet \* ex dictis); sed quidquid mancipavit  
 homini ad manendum in Dei dilectione sufficit ad suum <sup>is sufficient also</sup>  
 regimen, cum ille sit optimus status ecclesie; ergo conclusio. <sup>for our govern-</sup>  
 Item aliter foret legis Christi tradicio imperfecta; cum tamen <sup>ment;</sup>  
 10 sit Deus, cuius generaliter *perfecta sunt opera* (Deut. xxxii. 4): <sup>(3) if it were</sup>  
<sup>otherwise it</sup>  
<sup>would be im-</sup>  
<sup>perfect, whereas</sup>  
<sup>God's works are</sup>  
<sup>perfect:</sup>  
 Deus enim irrationabiliter exigeret a servo suo quod non sibi  
 preciperet, nec pro non prohibito rationabiliter increparet.  
 Quantam ergo apponeremus diligenciam ad discendum hanc  
 legem tam necessariam et completam; nam in hac maxima,  
 15 Math. vii. 12, *Omnia quaecunque vultis ut faciant vobis homines,*  
*hec et facite illis.*

In hac enim lege includitur quelibet lex humana; ideo <sup>β. in that law</sup>  
 signanter dicit Augustinus, epist. v., quod non est alia veritas <sup>are contained all</sup>  
 que non est reperibilis in Scriptura, ut patet in hac maxima, <sup>human laws,</sup>  
 20 *Quod factum est in ipso vita erat* (Ioh. i. 3, 4). Iura ergo  
 humana includuntur in iure divino, ymo sunt lex Dei, de <sup>yea, they are</sup>  
 quanto sunt utilia de serviencia legi Dei, ut tangitur xvii. <sup>that law, so far</sup>  
 capitulo. Unde ius canonicum et ius civile dicunt aggregative <sup>as they assist the</sup>  
 huiusmodi veritates, connotando promulgaciones humanas, <sup>service of God;</sup>  
 25 modo quo loquitur apostolus, Gall. ii. 17, dicens, *Post* 430  
*annos* (post fidem Abrahe) *facta est lex*, et tamen illius legis  
 substantia est eterna: sic quoscunque ritus lex Christi <sup>but rites are liable</sup>  
 assumpserit, sufficiens est eos nunc deponere, quantum- <sup>to change so as</sup>  
 cunque offendunt vel tardant ab eius observancia, et nunc <sup>best to attain their</sup>  
 B \* assumere de quanto promovent ad eandem. Ideo in illa <sup>first object, the</sup>  
 residet per se sufficiencia ad regimen sponse Christi, eo quod <sup>observance of the</sup>  
 est lex caritatis perfectissime docens artem amandi Deum et <sup>divine law,</sup>  
 proximum, *in quibus duobus mandatis universa lex pendet et* <sup>which still is by</sup>  
<sup>itself sufficient:</sup>

7. homini: cod. hominem.  
 agregative.

19. est addidi.

23. aggregative: cod.

25. 430: cod. 43º.

*prophete* (Math. xxii. 40). Si ergo universa lex humana in ipsis [113B] pendeat, si enim mandatum de dilectione perficitur, diligens a Deo diligitur, et per consequens non est compossibile quod per aliquid deterioretur; Deus enim diligit encia ut sunt bona: ideo nemo peioratur nisi in quantum excidit ab amore Dei, quod 5 non potest contingere nisi deficiendo a dilectione Dei. Lex ergo caritatis est per se sufficiens ad regimen pro spiritu sponse Christi, cum hoc solo proportionaliter procedit prospere, nec sine illo potest proficere. Ideo dicit apostolus, Rom. xiii. 10, quod *plenitudo legis est dilectio*. Adinventiones autem hominum 10 prosunt per accidens, de quanto facilitant ad hanc legem.

γ. it does not however follow that other laws are superfluous,

albeit none are binding except they bend towards the observance of the divine law.

Nec sequitur, 'Lex Christi per se sufficit ad regimen totius mundi, ergo omnes alie leges superflue;' sicut non sequitur, 'Homo sufficit per se ridere et movere et ceteros actus facere; ergo partes sue, obiectivum, medium, et cetera concur- 15 rencia superfluunt:' sed, ut ostendi alias, nulle leges humane obligant nisi de quanto ministracione facilitant ad observanciam legis Christi; si enim impediunt dileccionem Dei vel proximi sunt inique; \* neutre autem non possunt esse, ut 20 patet ex dictis. Sed si non fallor, lex Christi sufficeret preter omnem legem humanam regere omnem ecclesiam: quia Christus non venit solvere legem sed implere, ut patet Math. v. 17; sed non venit ad faciendum aliquid quod non perfecit; ergo, cum prius Testamentum non sit aliquod tamquam perficiens, superaddendum sequitur eius per se sufficienciam 25 qui regit ecclesiam in purgatorio et ecclesiam triumphantem perpetuo sine commixtione legis aliene; ideo quod in via amplius est a malo est. Et illa videtur michi esse sententia Augustini, epist. iii., et ostenditur capitulo xvii.; de quo inferius. Leges ergo dominorum temporalium sunt utiles 30 ecclesie, ut docet Augustinus, epist. xxxiii. ad Bonifacium, et patet capitulo xvii. huius.

15. *obiectivum*: cod. *obm*.

20. *Christi*: cod. *Cristi*.

26. *qui* addidi.

20. V. supra, f. 39 A.

29. August. ep. cxxxvii. ad Volus. 5, § 17; vol. ii. 409 D, E.

30. V. supra, f. 39 B.

31. August. ep. clxxxv. 2, § 7, vol. ii. 645 E, F; et passim.

113C] Et patet sexto quam periculosum est hereticare legem  
 humanam, nisi forte patenter posset doceri quod sit Scripture  
 sacre contraria; quia aliter indubie nec ipsa nec eius exe-  
 cutione est iniqua, ut patet ex tercio correlario. Si enim opus  
 5 legis sit, tunc est legi Dei consonum; si extra gratiam est,  
 tunc est legi Dei contrarium. Ideo, ut sepe dixi, non est  
 possibile quod sit aliquod opus hominis Deo neutrum. Unde  
 illi qui inficiunt leges Anglicanas de auferendo bona ab  
 ecclesiastico delinquente, quod non possunt esse sine mortali  
 10 execute, nimis presumunt; cum non repugnat sed consonat  
 Scripture sacre nullum clericum civiliter dominari. Multe  
 ergo leges sunt \* bone et sancte; et tamen istarum abusus, ex  
 interpretatione sinistra et sensu erroneo, est iniquus. Unde  
 Augustinus, epist. xxxvii. ad Macedonium: *Plurimum in-*  
 15 *terest quo animo quisquam parcat. Sicut enim aliquando est*  
*miseriordia puniens, ita est crudelitas parcens.* Et ponit ex-  
 emplum de puniente et corrigente puerum volentem ludere  
 cum serpente.

Secundo principaliter argumentatur ad conclusionem prin-  
 20 cipalem quod non sit possibile Deum donare quidquam  
 homini nisi sub condicione ut serviat in gracia Deo suo.  
 Nam impossibile est hominem tenere de Deo dominium, ut  
 capitali domino, nisi pro tentivo servicio Deo debito (ut patet  
 superius ex vehemencia divini domini); sed omne servicium  
 25 creature rationalis preter servicium in caritate est indebitum;  
 ergo impossibile est hominem tenere de Deo dominium nisi  
 sub condicione quod serviat sibi in caritate. Nam summa  
 caritas requirit sui dileccionem, et per consequens obser-  
 vanciam mandatorum: et hoc est quod Psalmo civ. 44, 45  
 30 dicitur: *Dedit eis regiones gencium, et labores populorum pos-*  
*sederunt, ut custodiant iustificaciones eius et legem eius requirant.*  
 Unde quando lapsi sunt a gracia detinendo debitum Deo  
 servicium dicitur quod *pro nihilo habuerunt terram desidera-*

Indeed,  
vi. it is perilous  
to call human  
law heretical  
unless it plainly  
conflict with holy  
Scripture.

b. That the con-  
dition of God's  
grant is that  
man serve him  
in grace

is further  
proved by the  
fact that no  
service is right  
except such as  
is done in  
charity;

14. xxxvii. : cod. 36. 33. nihilo: cod. nullo.

4. V. supra, f. 112 c.

14. August. ep. cliii. 6, § 17; vol. ii. 530 E, F.

33. Psalm cvi. [Vulg. cv.] 24.

and that service  
is required is  
evident from the  
fact that God  
alone is exempt  
from service,

and his glory  
will he not give  
to another.

The principle  
therefore of the  
conditionality  
of God's grant  
of earthly things  
to his creatures  
is repeatedly  
enforced in holy  
Scripture and by  
the fathers ;

*bilem.* Nec licet catholico dubitare quin omnis creatura [113D  
rationalis debet servire Deo continue in caritate, ratione  
beneficii accepti ab eo, tamquam domino capitali. Nam si  
Deus daret quidquam homini sine onustate sui \* servicii, cum 114A  
proprium sit Deo habere bona sine subiectione vel servitute  
domini superioris, tunc gloriam suam daret alteri coequando  
sibi ; quod est impossibile, cum Ysa. xlviii. 11 scribitur,  
*Gloriam meam alteri non dabo :* Christus ergo, secundum  
hominem, non potuit nisi illa condicione recipere donum  
Dei ; quomodo ergo alius minus liber ? 10

Unde creberrime exprimitur in Scriptura ista condicio ; et  
quia consequitur ad naturam rei, ubi non exprimitur, impli-  
catur. Unde Augustinus, secunda parte sermonum, sermone  
xix. de divite avaro, quo nullus est pauperior, quoniam ad  
illum finem concessit ei Deus temporalia ut bene eis uteretur ; 15  
quod si non fecerit, nullum ius habet ea retinendi, quia sub  
condicione recepit quam infringit. Et beatus Gregorius in  
omelia ix. : *Cum augentur dona, rationes eciam crescunt dono-  
rum. Tanto ergo humilior atque ad serviendum promcior Deo  
quolibet debet esse ex munere, quanto se obligacionem esse con- 20  
spicit in reddenda ratione :* ubi patet quod in quantum Deus  
plus donat homini, in tantum obligatur plus sibi servire ; et  
ad illum finem Deus donat ut ipse meritorie diligatur, et per  
consequens sibi debite serviatur. Quomodo, queso, Deus  
posset michi plus donare nisi inde tenerer eum plus diligere 25  
et per consequens in caritate servire ? Revera tunc Deus  
donaret michi ad mei deterioracionem blasphemam, quod sibi  
non convenit.

Unde Augustinus in xix. de Civitate Dei inquit, \* *Deus enim B  
naturarum omnium sapientissimus conditor et iustissimus or- 30  
dinator dedit hominibus pacem et ea que sibi adiacent, eo pacto  
equissimo ut qui recte eis usus fuerit, accipiat potiora ; qui*

14. de addidi. quo : cod. *quia*.

18. ix. : cod. 92 (i. e. *commune*).

30. *iustissimus* correxi ex August. : cod. *infalsissimus*.

17. Greg. Hom. in Evang. i. 9, § 1 ; vol. i. 1463 E-1464 A.

29. August. de Civit. Dei, xix. 13 ; vol. vii. 558 C, D.

114B] *autem perperam, nec illa accipiat sed hec amulat.* Et infra, xxi. capitulo, probat quod *nunquam fuit Romana respublica* quando gens illa non fuit *secundum fidem* Deo subdita, quia descriptive *respublica est res populi*: populus autem descriptive  
 5 *tive est cetus multitudinis, iuris consensu et utilitatis communione sociatus*; qui, abutens iurisdiccione sua, ymmo omnino perdit illam. Non ergo est possibile quod creatura deobligetur servire summo Domino secundum summam eius  
 10 *potenciam, scilicet volitivam*; et per consequens super omnia diligat Deum suum. Nec est possibile aliter dominari, cum enim *dominari dicit regere*; si vero homo dominetur inique, tunc regeret inique, quod esset unum regimen, sive Deo approbante sive non approbante, blasphemum edicere, ut patet Sap. xvii. 2, de illis qui *persuasum habent iniquos posse*  
 15 *dominari*, etc.

Ex istis patet quod Deus non potest donare quidquam and thus, homini nisi sub condicione quod serviat sibi in gracia: et since our actions ought to follow the example of God's, it is clear that grants to the church should be limited by the same conditions, cum oportet omnem donacionem hominis exemplari a donacione divina, patet quod nemo potest donare quidquam ec-  
 20 *clesie nisi sub condicione ut serviat Deo in gracia*; oportet enim Deum prius donare omne quod creatura sua donat. Si ergo populus laicalis videt quod genus clericorum inve-  
 C *teratum abusu dissolvit istam condicionem Deo et homini*, and revoked if those conditions be not observed. quoad bona pauperum abutenda, et recta intencione hoc  
 25 *auferat, dans populo conservanti ipsam debite Deo et homini*; videtur quod iusticiam iuste facit. Nec credo quemquam dicere quin domini temporales sic possunt de facto facere, sicut et alius populus. Ideo est melius quoad Deum hec bona expendere.

30 Sed redeundo ad secundam responsionem sophisticam 4. Returning then to the question whether the clergy may enforce the payment of tithes, by excommunication, if necessary, on account of contumacious refusal, conceditur quod inferiores ecclesie possunt decimas et alia eius debita moderate repetere, et propter contumaciam, occasione iniuste detencionis eorum exortam, excommunicare.

6. *iurisdiccione*; cod. *iurisdiccione*.

7. *omnino conieci*: cod. *omnia*.

23. *abusu*: cod. *abusum*.

2. Ibid., cap. 21, col. 564 B, C.

14. *Iniquos*. The Vulgate, following the Greek, has *iniqui*.

a. it is certain that such action is lawful if it be not employed for the sake of the tithes as a principal object,

but only for them accessory, as a means for the welfare of the disobedient,

unless we be infidels and reckon earthly things to be our chief good.

Sed Deum contestor quod nunquam audiui evidenciam vel [114C] solutionem rationis in oppositum militantis, quomodo licet ecclesiastico per se, aut principaliter, sic prosequi propter decimas per censuras. Conceditur tamen quod per accidens accessorie potest ecclesiasticus per censuras cogere suos sub-5 ditos decimare. Nec est talis coaccio exaccio, sed medicinalis et gratuita curacio; ut pius frater carnalis cogit per accidens fratrem suum egere, in hoc quod cogit eum medicinam salubrem laxativam recipere. Ille ergo qui principaliter intenderet bonum fortune ipsum exigeret, quod est 10 nimis crebrum hodie, etiam in religiosis profitentibus ewangelicam paupertatem. Dici quidem potest hodie, cum Stoycis et Epicureis infidelibus, illud Psalmi cxliii. 13, 15, *Promptuaria eorum plena, eructancia ex hoc in illud. Beatum dixerunt populum, cui hec sunt* \* (ut exponit Augustinus epist. xxxiv.). D Nos autem fideles econtra dicimus, *Beatus populus cuius dominus Deus eius*; respondentes ad illud Ier. xii. 1, *Quare via impiorum prosperatur, bene est hiis qui agunt malum?* quod factum assumitur, quia Ysa. iii. 10, 11, scribitur, *Dicite iusto quia bene*, etc.; et sequitur, *Ve in pio in malum*. Quis, in- 20 quam, fidelis dubitat quin dominari vel regnare secundum legem Christi sit vere regere; et econtra stultissime regere secundum legem humanam in peccato mortali, contrarie legi Christi, sit in pie et dampnabiliter dominari. Iterum certum est quod Augustinus non asseret oppositum rationis in isto 25 errore laborantibus pro omnibus bonis mundi.

On the other hand,

Ex istis credi debet quod cum vita contemplativa sit activa melior (ex xxiii. capitulo), et observancia legis Christi sit optime, expeditissime, et utilissime directiva ecclesie (ex xvii.

13. cxliii.: cod., ut videtur, 14 scilicet.

29. xvii.: cod. isto.

13. Psalmi cxliii. 13. It may be desirable to point out that the translation of the last four verses of the Psalm (cxliv. in the Hebrew) contained in the Septuagint and Vulgate gives them an exactly opposite application to that presented by the English text, which however is plainly truer to the Hebrew original.

15. August. ep. clv. 2, §§ 7, 8; vol. ii. 538 D-539 A. The reference to the Stoics and Epicureans may come from ep. cxviii. 3, §§ 14, 15, ibid., col. 334 D-335 D.

28. V. supra, ff. 52 D et seqq.

29. V. supra, ff. 38 C et seqq.



- 114D] capitulo), quod melius foret prosequi pro temporalibus se- the better method of enforcing temporal grants is that fourfold reproof recommended by Christ :  
 cundum quatuor vias proximo supra tactas, dimittendo solici-  
 tudines et censuras humanitus introductas; quia, si non  
 fallor, exhinc homines aspirant ad ordines prelatie, multi-  
 5 plicantur sacerdotes indocti ad onus ecclesie, et seminario  
 licium ministrato, dimissa religione Christi, contenciones et  
 desideria mentalia invalescunt clericis et monachis in tem-  
 poralibus monstruose superhabundantibus, et vulgaribus nimis  
 egentibus, et per consequens bonis fortune contra seriem  
 10 utriusque Testamenti inequaliter distributis. Non tamen ne- but if excom-  
 munication is to  
 be pronounced  
 on account of  
 tithes, this duty  
 should devolve  
 upon the lay-folk,  
 as a part of  
 secular business.  
 115A gandum \* est quin licet accessorie excommunicare pro decimis,  
 sed active viventibus (ut patet ex dicendis xiii. capitulo),  
 cum executio huius exactionis sapit negotium seculare, et  
 1 Cor. vi. 4 scribitur, *Negocia enim secularia si habueritis, con-*  
 15 *temptibiles qui sunt in ecclesia, illos constituite ad iudicandum.*

Sed et istud notabiliter docetur xxiv., questione iii., *Certum* b. The Christian is commanded to bless and curse not;  
*est*, sub auctoritate sancte synodi et beati Ieronimi; ubi  
 postquam ostendit quod *illicita excommunicatio non ledit eum*  
*qui notatur ea, sicut innocentes* (inquit) *ex alterius crimine con-*  
 20 *dempnari non possunt*, obicit sub hac forma: *Videtur quod*  
*criminosi non sunt maledictionis sententia feriendi. Ait enim*  
*Christus, Math. v. 44, et apostolus, Rom. xii. 14, Orate pro*  
*persequentibus et calumpniantibus vos, benefacite hiis qui vos*  
*oderunt. Iterum apostolus, 1 Pet. ii. : Benedicite persequentibus*  
 25 *vos, et nolite maledicere. Item : Maledici regnum Dei non*  
*possidebunt. Item Ieronimus in epistola ad Titum : Si ergo*  
*Michael non fuit ausus dyabolo, certe maledictionis dignis-*  
*simo, iudicium ferre blasphemie* (ut notat inspiratus apostolus  
*Iudas*); *quanto magis ab omni maledicto puri esse debemus?*  
 30 *Merebatur diabolus maledictionem, sed per os angeli blasphemia*

2. V. supra, ff. 107 B-108 B. 12. Lib. ii. 13, infra, f. 205 A.

16. Decret. II. ca. xxiv. qu. iii. 9-11; vol. i. 992 seq., ed. Friedberg.

22. *Et apostolus, Rom. xii.* The references here are misplaced. The passage from Rom. xii. is that cited as 1 Pet. ii; while the latter has no representative in the text.

25. 1 Cor. vi. 10.

26. Hieron. comm. in ep. ad Tit. iii.; vol. iv. 434.

29. Jude 9.

and it is a lesson taught by the disposition of the tribes on Gerizim and Ebal that the work of cursing belongs to the inferior members of the community.

*exire non debuit. Relege veteres libros, et vide que tribus in monte Garisim constitute sunt, ut benedicerent populo, et que in altero, ut maledicerent. Ruben qui maculavit thorum \* parentis, et Zabulon novissimus Lye filius, et ancillarum liberi in monte Ebel ponuntur, ut maledicant hiis qui malediccione sunt digni* (patet historia Deut. xxvii. 12-26). Cum ergo in singulis historiis Veteris Testamenti docemur mystice quomodo sit tempore gracie operandum, videtur quod medietas tribuum benedicens significat eos qui caritative principaliter promissionum desiderio veniunt ad salutem; alia autem medietas maledicens illos indicat qui malorum metu et suppliciorum timore legem complentes veniunt ad salutem: sed et activos et contemplativos significant, qui hiis duobus modis excitantur ad virtutes. Superiores enim ecclesie non debent maledicere pro temporalibus nec circa ipsa esse solliciti sed benedicere et predicare.

c. Nevertheless, that cursing is permitted is plain from numerous instances in the Bible,

Quod autem licet maledicere, patet ex ista historia. Item Deus primos parentes pro transgressione mandati mortis malediccione percussit (patet Gen. iii. 16, 17). Caym quoque, quia fratricidium adiunxit, sententiam malediccionis a Domino reportavit (Gen. iv. 11). Abrahe quoque dixit Dominus (Gen. xii. 3), *Maledicam maledicentibus tibi: et Christus* (Math. xxi. 19), *cum esuriens veniret ad ficum, non inveniens in ea fructum, sua malediccione perpetua sterilitate dampnavit. Iterum Noe, cum verecunda sua a Cham derisa cognosceret, filio suo Canaan maledixit: Gen. ix. 25 scribitur: Maledictus Canaan; servus servorum sit \* fratrum suorum. Item Ysaac cum benediceret filio suo Iacob (Gen. xxvii. 29) sic loquitur: Qui maledixerit tibi, sit ille maledictus. Item in Novo Testamento Petrus Symoni maledixit, dicens, Pecunia tua tecum sit in perditionem* (Act. viii. 20). Item Paulus (1 Cor. v.) for-

10. promissionum: cod. promissionem.

14. excitantur: cod. excitant.

6. Cum ergo, &c. The following sentence reproduces the meaning but not the words of the original (which is cited in the Decretal from Orig. in lib. Iesu ix. 7, vol. ii. 422 b): the sequel, from 'sed et activos,' &c., is Wycliffe's own.

18. Decret., l. c., cap. 11, pp. 993 seq.

115C] *nicarium Corinthium iussit excommunicari. Item (1 Cor.*

*ultimo, 22): Si quis non amat Dominum Iesum Christum, anathema sit. Item (Gal. i.<sup>o</sup> 8): Si angelus de celo veniens aliud vobis ewangelizaverit, anathema sit. Post hec obiecta*

*but only that which is actuated by the love of righteousness, not by revenge or hatred,*

5 Canon sic distinguendo dissolvit: *Maledictum quod prohibetur est illud quod procedit ex voto ulcionis aut odio persequentis, non pure ex amore iusticie. Maledicchio qua sancti maledicunt non procedit ex livore vindicte vel odio persequentis, sed amore iusticie. Et probat hoc multipliciter ex sanctorum*

10 testimoniis. Ideo certum est quod omnis excommunicans preter instinctum Spiritus sancti, vel non intendens caritatem vel bonum excommunicati et bonum ecclesie, peccat graviter. Ideo dicit Canon, sub auctoritate Gregorii, *Sacerdotes eo maledicchio non peccant, quo ab interno iudice non*  
15 *discordant. Et consequenter, sub auctoritate Augustini, Corripiantur a prepositis suis subditi correpcionibus de caritate venientibus pro culparum diversitate. Nec credo aliquem*  
D catholicum \* dubitare de illa sententia.

Vellem ergo quod nostri ecclesiastici, ponderantes istam  
20 fidelem sententiam, examinarent discrete suam conscienciam,

utrum exequerentur excommunicationem potius propter  
amorem excommunicati atque ecclesie, quam propter pec-  
cuniam sive questum: et cum notum sit ex fide quod aliter  
non debent ad excommunicationem procedere, credo, si

25 non palliarent, cessarent excommunicationes contenciose.

Talis enim duplicitas in excommunicando, sine Deo prius notorie excommunicante, fuit execrabilis etiam infidelibus qui ad maledicendum erant promptissimi. Nam Num.  
xxiii. 8 dicit Balaam ariolus ad maledicendum conductus,

30 *Quomodo (inquit) maledicam cui non maledixit Deus? Quare ratione detester quem Deus non detestatur?* Si ergo iste ariolus non malediceret nisi quem noverit Deum maledicere,

31. *detester: cod. detestor.*

5. Ibid., § 4. p. 994.

13. Ibid., cap. 12: from Greg. Moral. iv. 1, § 2; vol. i. 105 E.

15. Ibid., cap. 17, p. 995: from August. de Corrept. et Grat. xv. § 46; vol. x. 775 D.

eciam pro domo plena auro; qua fronte nos fideles sacer- [115D  
dotes Christi malediceremus pro solo denario? Si non  
fallor, potius relinqueremus omne civile dominium mundi,  
antequam per excommunicationem daremus scandalum fratri  
nostri. Notemus ergo omnes excommunicationes predictas,  
quomodo late sunt in causa Dei ad medelam ecclesie, et non  
propter temporalia quorum possessiones nescimus fundare; et  
faciamus nos ab exemplo similiter, et non incidamus propter  
locum ab insufficiente similitudine in Caribdim. \* Conceditur 116A  
ergo quod contingit accessorie excommunicare pro tempora- 10  
libus, sed non principaliter, isto ordine pretermisso; et sic  
solvuntur omnes leges in oppositum allegande, etc.

### XLIII.

OF THE  
SUPREME  
AUTHORITY IN  
THE CHURCH.  
Against the  
argument that  
'the church, i. e.,  
the clergy and  
specially the  
Roman court,  
cannot err in  
her judgements,  
since upon that  
authority rests  
our faith in the  
authority of the  
Gospel,'

Sed arguitur communiter quod 'laicus et quilibet excom-  
'municatus debet credere quod nullus sacerdos et specialiter 15  
'Romana ecclesia quemquam excommunicaret nisi iuste,  
'precipue cum auctoritas ecclesie originans auctoritatem  
'ewangelii sit par ewangelio vel ipso prestancior; dicente  
'Augustino, contra epistolam Manichei, *Ego* (inquit) *ewan-*  
'*gelio non crederem nisi me ecclesie moveret auctoritas*: et 20  
'similiter arguit epistola ix. de Scriptura, si in parte standum  
'sit auctoritati cuiusquam, standum sit generaliter cuicumque  
'quod approbat vel difinit; nam si in minimo deficit, quid-  
'quid difinierit est suspectum. Verisimilius ergo est quod  
'capitales ecclesie non errarent, quam una vel pauce private 25  
'persone eis subdite.' Pro solucione huius materie necesse  
est supponere unam veritatem methaphysicam, necessariam  
ad explanacionem propositi et multorum sensuum Scriptu-  
rarum, scilicet, quod ecclesia catholica sive apostolica sit  
universitas predestinatorum, quorum aliqui sunt mortui, ali- 30  
qui vivi, et aliqui generandi; et istam ecclesiam necesse est  
esse sponsam Capitis, qui ratione preordinacionis ac pro-  
missionis non potest ipsam deserere.

we reply:

A. THE CHURCH  
IS THE ENTIRE  
BODY OF THE  
PREDESTINATE,  
PAST, PRESENT,  
AND FUTURE,

WHOSE HEAD  
IS CHRIST.

32. *qui*: cod. *quam*.

1. *Domo*, &c.: Num. xxii. 18, xxiv. 13.

19. August. contra epist. Manich. v. § 6, vol. viii. 154 A.

- 116A] Ista suppositio continet primo quod apud Deum omnia <sup>Because</sup> <sup>1. All things,</sup> <sup>whatsoever have</sup> <sup>been or shall be,</sup> <sup>are present to</sup> <sup>God.</sup> que fuerunt vel erunt sunt tempore suo \* presencia. Patet ex Scriptura, cuius modus loquendi non est minus autenticus quam eius sententia. Unde Ioh. iii. 13 testatur eadem
- 5 Scriptura quod *Nemo ascendit in celum nisi qui descendit de celo, Filius hominis qui est in celo*: ubi patet quod ascensum suum, sicut et quotlibet temporalia, testatur esse pro suo tempore, que tamen non sunt quando sic loquitur. Et iste est modus loquendi naturaliter innatus tam Novi quam
- 10 Veteris Testamenti. Nam 1 Thim. vi. 15, dicit apostolus quod *adventum Domini nostri Iesu Christi suis temporibus ostendit beatis*. Et Ecclesiastes, *Quid est quod fuit? Ipsum quod futurum est. Quid est quod factum est? Ipsum quod faciendum est. Nichil sub sole novum*. Super quo Hugo de
- 15 sancto Victore sic loquitur: *Supra solem eat, ubi solum non est novum aliquid, sed nec transitorium; ubi et priorum memoria et presencia futurorum, ymmo omnia preterita presencia sunt*: quam sententiam cum alias diffuse exposui, nunc suppono.
- 20 Secundo continet hec suppositio quod tota ista ecclesia, <sup>2. The whole church is one single whole, i.e. one person, an animated rational body,</sup> sicut est sponsa Christi et corpus Christo spiritualiter coniugatum, sic est una persona, quia corpus animatum rationabile, quod non potest esse multarum personarum: quelibet ideo est rationalis nature individua substantia, et per con-
- 25 sequens incommunicabilis singillatim multis suppositis, ut persona. Unde beatus Gregorius, quarto Moralium, capitulo Cix.: *Sicut, inquit, Redemptor noster una persona est \* cum aggregacione bonorum (ipse namque caput est corporis et nos huius capitis corpus), ita antiquus hostis una persona est cum*
- 30 *cuncta colleccione reproborum, quia ipse eis ad iniquitatem quasi caput preminet*. Et iterum xxxv. Moralium, capitulo ix., *Quia, inquit, Christus et ecclesia, id est, caput et corpus, una*

10. 1 Thim.: cod. Thio.

11. Christi: cod. Cristi.

15. eat: cod. erat.

25. singillatim: cod. sigillatim.

28. aggregacione: cod. agregacione.

12. Eccl. i. 9, 10.

14. Hug. de S. Vict. in Eccles. Hom. ii.; Migne clxxv. 146.

26. Greg. Moral. iv. 11, § 18; vol. i. 112 B, c.

31. Ibid., lib. xxxv. 14, § 24; p. 1153 C.

*persona est, sicut beatum Iob diximus modo figuram capitis, [116C modo corporis designare. Et inter ceteras logicas ac methaphisicas hec est una subtilior, ad sensum Scripture cognoscendum utilior, et ad instancias sophisticas evacuandum securior. Sic enim intelligitur illud 1 Cor. x. 17, Quoniam 5 unus panis et unum corpus multi sumus: et infra, xii. 27, Vos autem estis corpus Christi: et Gal. iii. 28, Omnes vos unum*  
*estis in Christo Iesu. Illud autem unum est corpus Christi*  
*misticum, ex omnibus predestinatis aggregatum; ut loquitur*  
*apostolus, Rom. xii. 5 et 1 Cor. xii. 12. Et sic intelligitur 10*  
*dictum Christi, Marc. x. 8, sine terrore sophistico; Erunt, in-*  
*quit, duo in carne una. Sicut enim unitiva virtus, que est*  
*omnis caritas, requirit cor unum et animam unam (ut dicitur*  
*Act. iv. 32); sic esse coniugatum requirit aggregatum ex*  
*duabus personis esse unam personam ac nullam carnalem, 15*  
*et tollit divisionem que est in duobus non coniugatis.*

even the mystical  
body of Christ  
composed of all  
the predestinate:

for

a. this unity is  
that by virtue  
of which all in-  
dividuals make  
up a species,

and are one by  
participation in  
that species;

without which  
no individual  
would be any-  
thing:

Alias autem declaravi hoc esse commune omnibus indi-  
viduis eiusdem speciei, quantumcunque \* semotis: quelibet D  
duo vel alia quotlibet sunt unum aggregative, et illud unum  
est illa collectim, sed nullum illorum; quo modo loquitur 20  
Porphirius, capitulo iii., dicens quod *participatione speciei*  
*plures homines sunt unus homo.* Species enim humana par-  
ticipatur a tota multitudine hominum, que est tota persona  
speciei humane, et a qualibet persona hominis, eius parte.  
Aliter enim sacramentum ecclesie, sonus, oratio, et omnis 25  
quantitas discreta non foret aliquid; nec mundus, nec ali-  
quid, nec accidens, ut situs, tempus, vel magnitudo, pan-  
nusque, et singulum artificialium non foret aliquid, nec  
aliqua persona foret membrum ecclesie; quia membrum vel  
pars non dicitur nisi respectu sui totius, sed 'non est dare 30  
'ecclesiam que est aliquod totum, ergo nec aliquod eius  
'membrum:' consequens contra apostolum, Rom. xii. 4, 5,

9 et 14. *aggregatum*: cod. *agregatum*.  
19. *aggregative*: cod. *agregative*.

14. *coniugatum*: cod. *coniugum*.

21. Porphyr. Isag. iii. in the translation of Boëthius (Aristot. Opp. i. f. 3 C., ed. Venet. 1553).



116D] *Sicut, inquit, in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent; ita multi unum corpus sumus in Christo.* Nec moveat quod ecclesia sit iam isti the church is all its members, but none of them severally;  
multi fideles et nullus eorum, quia, sicut omne totum est sue  
5 partes et nulla eorum, teste apostolo, 1 Cor. xii. 12 (*Sicut, inquit, corpus unum est et membra habet multa, omnia autem membra corporis, cum sint multa, unum corpus sunt; ita et Christus*); sic est de numeris, et per idem de omni continuo

117A eis subiecto, cuius partes non superadduntur a toto, nisi \* secundum formam accidentalem que est unio vel continuatio.

Aliter enim materia prima divisa ad omnem punctum foret annichilata in induccione successiva forme elementaris cum  
cuiuslibet partis materie qua pars erit divisa. else the original matter would be destroyed by continual division.

Iterum Christus plus dilexit ecclesiam quam se ipsum secundum humanitatem, sed omnis dilectio vel proportio  
15 bonitatis requirit duo extrema, ergo oportet ecclesiam esse unum extremum talis habitudinis relative. Pro assumpto dicit apostolus, Eph. v. 25-27, quod *Christus dilexit ecclesiam et semel ipsum tradidit pro ea*, et mundavit eam ut non haberet  
20 maculam neque rugam. Sed ad quid hoc? cum non potuit habere maculam vel rugam, sicut nullam aliam maculam potest habere; nec potest esse mater nostra vel sponsa Christi  
vel virgo casta, nec habere auctoritatem, potestatem, regimen, fidem, vel aliud sacramentum; nec potest mereri vel agere,

25 sentire vel pati. Non enim sufficit quod isti sic se habeant, ex quod aliquis istorum sic se habet, nisi ipsi sint aliquod unum; quia sic prescitus et predestinatus forent simul dampnati et salvati; Christus et Scarioth forent horribilimi peccatores et non forent peccatores, quia tantum alter eorum; sic enim  
30 de mille hominibus non foret possibile unum eorum esse virtuosum, pravum, vel quomodolibet denominatum, nisi omnes illi taliter denominentur. Nam ideo dicitur quod ecclesia  
B regitur isto regimine, utitur \* ista potestate vel auctoritate, habet hoc vel illud; quia aliqua persona de minimo illorum  
35 fidelium sic se habet; cum tamen illi fideles, ut dicitur, non

z. i. Christ's love for the church must have had a single object;

and if that object were not one whole we should be involved in absurd contradictions,

since it is impossible to argue the character of a number of things from that of any given individual among them, unless they form one whole;

12. *annichilata*: cod. *anichilata*.  
sum: cod. *victum*.

17. *assumpto*: cod. *asumpto*.

30. *virtuo-*

for on this shew-  
ing we should  
have to deny that  
a community can  
do a thing unless  
every single  
member of it do  
it also.

sint aliquod unum: aliter enim nichil fieret ab exercitu, a  
communitate, vel ecclesia, nisi quelibet persona illius commu-  
nitatis hoc faceret. Non enim potest dici quod talis commu-  
nitas sic se habet secundum potestatem nisi ipsa foret

quoddam totum; et rex non est pars sui et uxoris sue nisi  
ipsi sunt unum maius quam pars illa; quia de ratione partis  
est componere suum totum, sicut de ratione membri est  
quod est pars corporis vivi sensibilis.

ii. If the church  
were not one,  
then would  
Christ be guilty  
of bigamy,  
howbeit he  
prayed that all  
might be one,

Item nisi ecclesia foret quoddam unum, Christus foret  
bigamus propter defectum unius sponse; consequens contra  
illud Cant. vi. 8, *Una est columba mea, perfecta mea*. Ad quid,  
queso, aliter rogaret Christus tam crebro ut omnes credituri  
in eo sint unum, sicut tres Persone sunt unum, ut patet  
Ioh. xvii. 20, 21? Et cum unitas ecclesie catholice facit  
illam unum (ut patet ex diffinitione unitatis qua unaqueque  
res una dicitur, ut declarat Boecius), sequitur quod ecclesia  
illi unitati subiecta sit res una. Sequitur enim, Hoc est  
unum, ergo unum est hoc, et sic una res est hoc; trans-  
cendencia enim sunt superiora, etc., sic quod mne huius-  
modi est res et aliquid, ut patet expository; ut si ecclesia  
est in gracia vel regimine, tunc est dare gratiam vel regimen  
in quo est.

iii. whereas it is  
a deformity to  
be capable of  
being conceived  
as variously one  
and two.

Iterum monstrum a dyafragmate \* versus superius gemi-  
natum, secundum duo corda et duo capita, est duo homines,  
secundum principia philosophorum, in tantum quod contingit  
unum mori vivente altero, secundum experimentatores; et  
ipsum idem monstrum est unus homo; et ergo duo homines  
sunt unus homo. Et cum continuacio sibi sit accidentalis,  
sequitur quod dissoluta continuacione manere poterit eciam  
unus homo; et per idem omnes duo homines et quotlibet  
signandi forent unus homo. Est enim illud monstrum  
unum corpus vere continuum bifurcatum, ergo per idem est  
corpus animatum rationale, et sic homo; et sic videtur unum  
esse ex commixtione seminum coeuncium, iuxta apostolum,  
1 Cor. vi. 16, *Qui adheret meretrici unum corpus efficitur*.  
*Erunt, inquit, duo in carne una.*

117C] Item cumulus sabuli, bosculus populi, et cetera discreta  
possunt videri per quantumlibet magnam distanciam, et non  
distincte nisi propria specie; ergo est dare eis propriam  
speciem, et per consequens eius proprium subiectum termi-  
nans visionem. Non enim agit quelibet pars propriam  
speciem per tantam distanciam, quia tunc distincte videretur  
quod non habet colorem, cum tunc eque per se videretur, nisi  
partes se mutuo iuarent in agendo huiusmodi speciem. Non  
ergo est dare distinctas species aggregatas, sed unam distinc-  
tam qua totum apprehenditur distincte: \* aliter enim mundus  
non foret sensibilis nec divisibilis nec ad corpus in mundo.

iv. In distant ob-  
jects we see not  
the individual  
but the species;

they cannot be  
apprehended  
except they form  
one species.

Item, ut alias diffuse exposui, omnis continuacio est acci-  
dentalis corpori, in tantum quod quomodocunque corpore  
lacerato vel discontinuato non exinde sequitur illius corporis  
desicco; cum corpus remanens non potest dici fuisse pars  
corporis desinentis eo quod est pars sibi in materia, in forma,  
qualitate, quantitate, et ceteris accidentibus: non ergo fuit  
pars quantitativa. Et per idem sequitur quod, discontinuata  
quacunque multitudine parcium abinvicem remanet idem  
corpus; cum nulle substantie inest primo et per se corruptio,  
sed tantummodo accidenti quod est continuacio. Posito  
ergo quod universitas hominum continuetur secundum  
corpus, ex Dei omnipotencia, patet quod est unum magnum  
corpus humanum compositum, quod remanet idem post  
discontinuacionem. Universitas ergo hominum, sicut est  
una res, sic est unum corpus.

v. The continu-  
ity of its parts is  
not essential to  
the existence of  
a body;

and thus the  
church may con-  
tinue one body  
in spite of the  
interruption of its  
several members:

Confirmatur ex hoc quod aliter populus non plus tenderet  
ad unitatem nisi poterit esse unum. Similiter transcen-  
dencia non forent summe communia, cum non communi-  
cantur universitati create nec alicui multitudini. Si enim  
omnis talis multitudo foret res vel aliquid, per idem foret  
aliqua multitudo, substantia, et corpus; alia vero qualitas  
118A \* et alia quantitas, dicente Aristotele, primo Periermenias, quod

a. otherwise a  
people could not  
tend to unity,  
β. nor could the  
transcendental  
be the most uni-  
versal of expres-  
sions;

9. *aggregatas*: cod. *agregatas*.

19. *invicem* e corr. 2dae manus in margine

apposita: cod. *idem* (quod exstat etiam post *remanet*).

20. *nulle*: cod. *mille*.

33. *Periermenias*: cod. *per leras*.

y. nor again  
could a religious  
order preserve its  
corporate unity

or have any  
merit.

c. Explanation  
of difficulties  
that may be  
raised from the  
bearing of the  
principles here

*oratio est vox significativa ad placitum.* Quis, queso, negaret [118A  
quin oratio, disputacio, operacio populi, et quelibet talis accio  
communitatis vel persone, licet interpolata, sit aliquid? Simi-  
liter ordo subiectus religioni est aliquid compositum ex om-  
nibus personis post datum patriarcham talis religionis sibi 5  
succedentibus; ergo tale aggregatum oportet concedere. Ar-  
gumentum videtur ex hoc quod aliter nullus talis ordo esset  
alio senior vel novellior, peior vel melior, et per consequens,  
nullius valoris, quia nullius entitatis aut bonitatis; nec foret  
possibile ipsum proficere. Si enim meretur, aliquo merito 10  
meretur, cum eque potest meritum aggregatum signari  
nomine singulari sicut et verbo: ut si communitas talis vivit,  
tunc vita vivit; quia aliter foret falsum quod tam ista commu-  
nitas quam quelibet eius pars vivit. Sicut ergo verbum, sic  
nullum sub figura singularis numeri potest significare sua 15  
supposita collective, ut patet de ista, *Populus est vivens*, et  
nisi foret talis unitas inpertinens esset quod una pars ecclesie  
meretur aut demeretur alteri. Et sic negantes talem unitatem  
non ascendunt in celum cum Capite, ut ostendit Augustinus,  
omelia xii. super illo Ioh. iii. 13, *Nemo ascendit in celum*: 20  
*Unum*, \* inquit, *estote, unus estote*; et super Psalmum xviii. 10, B  
*Secundum talem unitatem unus homo in omnibus gentibus linguis*  
*omnibus loquitur*; et explanat illum magnum hominem sic  
dispersum: *Unus*, inquit, *homo caput et corpus, unus homo*  
*Christus et ecclesia, videlicet, ille perfectus sponsus et ista sponsa.* 25  
*Erunt, inquit, duo in carne una.* Ille, inquam, *homo ascendit*  
*in celum*, et non plures, cum sint omnes homines salvandi.  
Solum ergo ipse vel sui pars ascendit vel descendit. Et sic expo-  
nitur exclusiva atque exceptiva gracia materie, ut dicunt logici.

Quantum vero ad obiectus oppositos, ostendi diffuse alias 30  
quod exemplum non sequitur, tres Personas divinas esse unam  
aggregatam personam ita quod in toto sint septem Persone

6. aggregatum: cod. agregatum. 21. xviii.: cod. 10<sup>th</sup>. 25. videlicet: Aug.  
vir. 32. aggregatam: cod. agregatam.

20. August. in Ioh. Evang. Tract. xii. 9; vol. iii. par. ii. 387 G.

21. Eiusd. in Psalm. xviii. Enarr. ii. 10; vol. iv. 85 G, 86 A.

118B] divine ; quia primo conveniunt in natura, que non dicit <sup>laid down as to the relation of parts and whole, i. upon the doctrine of the nature of the Trinity;</sup> aggregatas essencias Personarum, et ista communis natura est Trinitas et quelibet Persona divina ; et per consequens ratione communicabilitatis non est formaliter persona, nec  
 5 per idem nec commune principium Spiritus nec commune principium Patris. Ubi enim non est multitudo essenciarum vel naturarum, non est ex talibus combinacionibus personarum pluritas ; et sic licet Christus et membrum suum constituent unam creatam, quia cum solum secundum humanitatem que est pars illius persone, \* et non secundum divinitatem personam aggregatam constituit, ideo persona Christi est infinitum perfectior quam illa persona aggregata, sed non secundum naturam secundum quam componit cum persona creata. Et cum nemo per accidens sit homo, concedendum  
 15 videtur quod solum predestinati componant adinvicem personam hominis perfectionem ultimam attinentis, modo quo peccatores vocantur bestie, cum ut dicit singulariter naturas aggregatas in specie vel unitas, sicut singulus predestinatus, componit eciam cum singulo prescito unam personam  
 20 hominis ; et sic suppositum nature specie aggregatum ex omnibus sibi succedentibus consistit in successione ; et ita in quolibet instanti sunt multa supposita aggregata in genere illius speciei, licet non secundum se tota, ut patet de tempore ; et ita concedi potest quod sunt multa supposita aggregata in  
 25 genere, et non in specie, ut aggregatum ex intelligencia et orbe ; ymmo secundum philosophos est dare aggregatum ex substantia et accidente.

Ostendi secundo quod si sunt duo homines tunc sunt tres, <sup>and ii. from the apparent contradiction which they involve to arithmetical laws,</sup> quia persona aggregata ex duobus hominibus est tercius  
 30 homo. Sicut enim non possunt esse due Persone divine nisi sit tercia, sic non possunt esse due persone create nisi sit tercia aggregata et correspondencialis, licet possunt esse solum tres homines : tamen non possunt esse quatuor nisi sint septem,

2 et 18. *aggregatas*: cod. *agregatas*.12, 22, 24, 29, 32. *aggregata*: cod. *agregata*.20, 25, 26. *aggregatum*: cod. *agregatum*.11. *aggregatam*: cod. *agregatam*.16. *perfectionem*: cod. *perfectionem*.

nec possunt esse octo nisi sint quindecim, ut patet in com- [118C  
 binacionibus numerorum. In principio autem erant \* tot D  
 homines secundum partem quot sunt combinaciones homi-  
 num ad Adam, sed non infiniti : licet totum et sue partes sint  
 multa, non tamen plura vel alia quam omnes sue partes ; et 5  
 sic licet tres homines sint quatuor homines, et quatuor, septem,  
 tamen numeri quibus formaliter sunt totidem ex opposito  
 distinguuntur. Licet autem aliqui hec audientes derideant  
 istam sententiam ut insanam, ego tamen malo reputari apud  
 mundanos ignaros stultus propter Christum, cuius ista est 10  
 logica, quam negare Scripturam de virtute sermonis, que est  
 fides mea ; vel ista nominatenus concessa inconsequenter  
 abicere que secuntur : Christus enim concessit quod vir et  
 mulier sint *una caro* ; apostolus, 1 Cor. xii. 12, dicit quod  
*omnia membra corporis, cum sint multa, unum corpus sunt*. Sed 15  
 et commentator, primo Phisicorum, movens dubium de toto  
 et partibus dicit quod omne totum est sue partes collectim  
 et non divisim, quia potissime caperet evidenciam de discretis.  
 Nec negabit compos mentis quin tales multitudines tendant  
 ad unitatem quandam, ut sint : populus Christi unus est, sic 20  
 est unum ; cum Ioh. xvii. 22 rogat Veritas quod sui discipuli  
*unum sint*, et apostolus, Gal. iii. 28, dicit quod omnes illi  
 unum sunt in Christo Iesu. Et cum idem sit *unum et una*  
*res*, patet quod est dare rem que est huiusmodi numerata,  
 que quidem res subi\*citur numero et ceteris accidentibus 119A  
 que sibi tribuimus. Sic ergo potest inteligi Scriptura sine  
 domigerio sophistarum, in forma qua dicitur, intelligendo  
 omnes terminos, quando pertinet, collective.

and  
 iii. to logic.

Tercio vero concedendum est quod idem homo dormit et  
 vigilat, vincit et vincitur, salvatur et dampnatur ; et sic de 30

14. Mark x. 8.

16. Averr. in Arist. Phys. i. comm. 17 : Omnis pars est alia a toto,  
 et totum nihil aliud est quam congregatio partium, ergo totum est aliud  
 a se. Et istud sophisma est compositionis et divisionis, quoniam una-  
 quaeque partium dicitur esse aliud a toto, sed omnes insimul non possunt  
 dici aliud a toto : Arist. Opp. iv. f. 7 c, ed. Venet. 1550. Cf. comm.  
 21 : Potest esse aliquid unum secundum compositionem, secundum  
 autem divisionem plura, v. g., totum et partes ; f. 8 B.



119A] quolibet denominationibus contrariis, que secundum partes  
possunt eidem accidere : ut alias declaravi idem possibile  
esse et azurum et nigrum, <sup>1</sup> licet non secundum totum ; quia  
denominatio contraria non impedit suum contrarium nisi  
5 quoad subiectum primum. Ideo sicut pedale subducta  
nigredine foret azurum secundum quartam partem azuram,  
ita coexistente nigredine per totam partem residuam. Ideo  
Aristoteles, primo Elenchorum, modificat opposita quod non  
insunt eidem *secundum idem, similiter, et in eodem tempore*.  
10 Sicut ergo idem populus est bonus et malus, sed secundum  
partes ; verumtamen non sequitur quod sit monstruosus,  
habens mille capita, est sic de aliis membris parcium. Sicut  
enim non sequitur, 'Hoc est caput meum, ergo est meum  
'caput,' propter habitudinem relativam inclusam in con-  
15 sequente, ultra habicionem simplicem in antecedente in-  
plicitam ; ita non sequitur 'Quolibet membrum cuius-  
'cunque persone date ecclesie est eiusdem ecclesie, ergo est  
'membrum illius ecclesie,' quia sicut non quolibet pars quanti-  
tativa hominis est eius membrum, sic non quolibet pars  
B quantitativa ecclesie est membrum ecclesie ; \* sed homo est  
minimum membrum ecclesie. Et patet quod caput unius  
persone ecclesie non est caput eiusdem ecclesie, sed persona  
que regit eam capitaliter in spiritualibus ac temporalibus, ut  
papa vel imperator ac alii capitanei particularium ecclesiarum ;  
25 et per consequens quolibet ecclesia habet unicum caput  
sublime rationis.

What is true of  
the whole is not  
necessarily true  
of each indi-  
vidual part.

Et sic intelligendi sunt sancti dicentes ecclesiam sponsam  
Christi esse virginem, eo quod ex ea Christus gignit spiritua-  
liter sine carnali copulatione filios adoptivos ; modo quo  
30 loquitur apostolus, membrum Christi, 1 Cor. iv. 15, *In Christo*  
*Iesu per evangelium ego vos genui*. Et huiusmodi filios dicit  
apostolus se despondi se *exhibere virginem castam uni viro*  
*qui est Christus*, 2 Cor. xi. 2. Omnes enim Christianos  
dicit apostolus *vocatos in uno corpore* quod est ecclesia,

1. Arist. Soph. Elench. i. 4.

13. Cf. supra, f. 32 D.

Col. iii. 15. Et patet quod compositum ex viro et muliere non [119B  
est ermofrodita, cum sit tam vir quam mulier, non habens  
in eodem corpore quod non est multi homines talis sexus.  
Et sic intelligunt calculantes homines in vulgari : intelligunt  
enim de suppositis non communicantibus quoad partes 5  
quantitativas, ut dando tres nobiles dantur tres marce com-  
municantes pro transeundo bipedale vel biduum, transeuntur  
huiusmodi communicancia infinita ; ut norunt pueri quibus  
remitto reducentes tales conclusiones quando deficiunt argu-  
menta.

10

3. Christ is the  
head of the  
church, over  
which his in-  
fluence cannot  
cease.

α. That he is  
head is proved  
by the teaching  
of holy Scripture.

as God, he is  
present in the  
whole church,

as man he forms  
one body with it ;

for a head may  
be either intrinsic

or extrinsic.

Christ is not  
only head of  
the church,

Tercio principaliter continet dicta suppositio quod Christus  
sit caput ecclesie in quam \* non potest cessare influere. C  
Prima pars patet per apostolum, Eph. i. 20-23, ubi dicit quod  
Deus *operatus est in Christo, suscitans eum a mortuis et*  
*constituens ad dexteram suam in celestibus, supra omnem princi-* 15  
*patum, potestatem, et virtutem, et dominacionem, et omne nomen*  
*quod nominatur, non solum in hoc seculo sed etiam in futuro ;*  
*et omnia subiecit sub pedibus eius, et ipsum dedit caput supra*  
*omnem ecclesiam, que est corpus ipsius.* Ubi videtur michi  
apostolum arguere quod Christus ex duplicitate nature sit 20  
capitaneus cuiuscunque collegii sanctorum. Nam ratione  
divinitatis est ubique influens sensum et motum, ad modum  
capitis, specialiter cuilibet membro suo ; sicut promittit  
Math. ultimo, *Ecce, ego vobiscum sum omnibus diebus usque*  
*ad consumacionem seculi.* Et ratione humanitatis integrat 25  
cum ceteris unum corpus, quod est ecclesia, cum singulo  
particularem ecclesiam, ut patet capitulo xxiii. primi huius.

Unde dupliciter potest intelligi caput ecclesie vel intrinsecum  
vel extrinsecum : intrinsecum, ut capitalis persona eiusdem  
ecclesie : et hoc dupliciter, vel quod presideat quoad bona 30  
corporalia eiusdem ecclesie, vel quoad bona spiritualia in  
regendo. Caput extrinsecum est persona presidens subditis  
sue nature, sed extra eorum numerum, que, dum influendo  
regit eos, dicitur illis caput. Et sic Christus est caput intrin-  
secum unius persone venerabilissime create, que \* est univer- D

3. *talis* : cod. *tales*.

7. *pro* : cod. *per*.

13. *Eph.* : cod. *Colo*.

119D] sitas predestinatorum. Illa, inquam, est homo qui descendit de celo et ascendit in celum (ut dicitur Ioh. iii. 13), non secundum se totum sed secundum caput; cuius descensus non fuit localis mocio sed incarnacio vel inanicio, et ascensus fuit localis mocio qua partes alias corporis secum trahit. Unde cum secundum divinitatem sit omnia in omnibus, eo quod est omne ens secundum esse intelligibile (ut ostenditur in materia de ydeis), quolibet persona ecclesie citra eius humanitatem dicitur membrum Christi. Ipse enim sinoni-  
 10 mize et autonomatice dicitur universalis ecclesia; nedum quia omnis res est Christus et per consequens ecclesia est res que est Christus, sed quia Christus est persona que foret eadem ecclesia, non existente vel corrupta quacunque alia persona ecclesie. Sicut enim anima manet eadem persona,  
 15 quomodocunque corpus adveniens et defluens varietur; sic est de Christo quoad ecclesiam, qui semper fuit secundum divinitatem, et in causis secundis continue fuit cum ecclesia secundum humanitatem. Et patet quomodo Christus est caput extrinsecum cuiuscunque particularis preter ipsum. Et  
 20 sic sine monstruositate habet eadem persona hominis multa capita disparium rationum, ut multa capita extrinseca subordinata.

but he is the church universal in his own person.

Quod autem Christus non potest cessare in corpus suum influere ex hoc patet quod dedit sponse sue omnia presenciam  
 25 sua vel futura, ut dicit apostolus, 1 Cor. iii. 22, et per consequens  
 120A quens dedit ei beatitudinem futuram: sed ab illa \* nemo potest excidere; ergo dedit illi donum a quo non potest excidere; et cum non potest habere illud donum sine sua speciali influencia, sequitur quod Christus non potest cessare in ipsam  
 30 influere. Ipsa enim potest non esse, sed non potest desinere esse. Et ad istum sensum dicit apostolus, Rom. viii. 38, 39, quod nichil potest eos separare a caritate, ut exponitur superius. Ista suppositione premissa, dico quod Augustinus et  
 ceteri sancti rectiloqui intelligunt de ecclesia catholica supra-

Wherefore  
 b. it is impossible  
 but that he  
 should eternally  
 influence it:

and this is the catholic doctrine touching the re-

6. cum addidi.

33. suppositione: cod. suspōne.

4. Inanicio: cf. Phil. ii. 7.

lation of Christ  
to the church.

dicta vel quacunque alia, cuius Christus est caput, secundum [120A  
rationem qua influit motum ad caritatem operandum, et  
sensem catholicum ad intelligendum; et isti ecclesie, tam-  
quam ab auctoritate Christi, oportet omnem salvandum credere,  
sed nulli alteri.

5

B. THE POPE  
MAY EXCOM-  
MUNICATE UN-  
RIGHTEOUSLY:

for

a. a pope may be  
in mortal sin

and thus excom-  
municate unduly  
from motives of  
cupidity;

Ex quo patet primo quod licet predestinatum credere  
quod dominus papa et Romana ecclesia excommunicent ipsum  
minus iuste. Probatur ex hoc quod tam papa quam totum  
residuum illius ecclesie potest mortaliter peccare et dampnari,  
et per consequens abuti potestate sua in excommunicando 10  
minus licite propter cupiditatem honorum vel bonorum fortune;  
ecclesiasticus enim qui non potest isto peccato infici, cum  
sit *radix omnium malorum* (1 Thim. vi. 10), non potest ceteris

and that any man  
may sin mortally  
is clear from the  
fact that God,  
who can grant,  
can also abstain  
from granting  
grace;

infici. Et argumentum videtur illis qui considerant quam  
libere contradictorie Deus, qui preveniendo omnem creaturam 15  
in agendo agit adextra, potest subtrahere gratiam, non  
agendo cum quocunque citra Christum ad actum eius meri-  
torium, sed conservando ipsum \* in esse nature quo facto B  
dampnaretur; ergo quilibet ecclesia citra Christum dampnari  
poterit. Posset enim Christus istas creaturas nunc producere, 20  
sed omnino dispares, quas posset constituere corpus suum;  
ergo per idem vel a maiori posset permittere eas dampnari.  
Aliter enim non mererentur, sed absolute necessitarentur ad  
agendum.

and thus any  
man may be  
damned:

b. S. Peter him-  
self sinned thrice  
after he was  
chosen apostle,

Item beatus Petrus, qui fuit apostolus preelectus, gracia 25  
et informacione Christi principaliter sibi assistentis dotatus,  
peccavit tribus vicibus post eleccionem, consecracionem, et  
potestatis vicarie commissionem; ergo multo magis quilibet  
alius papa posterior poterit peccare. Argumentum patet  
Math. xvi. 22, 23; ubi, postquam ex confessione fidei dictus 30  
est Petrus et claves celorum sibi sunt tradite, dictum est sibi  
a Domino, ex adversancia sua qua dixit, *Absit hoc a te,*  
*Domine,—Vade post me, Sathana:* ubi non dubium quin pecca-

i. immediately  
after he had been  
given the keys of  
heaven,

13. *ceteris* addidi e conjectura.

14. *considerant*: cod. *considerantes*.

26. *assistentis*: cod. *asistens*.

8. Cf. supra, f. 93 A, et infra, lib. ii. 11 ff. 193 C et seqq.

- 120B] vit. Similiter Math. xxvi. 69-75, patet quod peccavit mortaliter blasphemando et negando infideli periurio Deum suum. ii. in his denial of Christ,
- Similiter ex temeritudine cæca peccavit saltem venialiter post missionem Spiritus sancti, annuendo suis conversis negacionem and iii. in his refusal to admit gentiles to the communion of the church :
- 5 onem comunicacionis cum gentibus Christianis, ut patet Gal. ii. 11, 12, et declarat Augustinus, epistola ix. contra Ieronimum. Si ergo tantus sanctus ex testimonio Scripture sic peccavit, quis dubitat quin minores succedentes in suo officio peccare potuerint?
- C Item non eo ipso quo quis fit papa est confirmatus in c. election to the papacy does not ensure grace to the elected person;
- \* gracia; sed eo est vita sua ab hostibus spiritualibus acucius being by his elevation exposed to greater temptations, he is the more liable to fall away :
- in pugnanda; ergo stat cum illo officio pape dampnacio, et per idem cum quocunque reliquo officio hic in terris. Argumentum patet de officio apostolatus immediate a Christo com-
- 15 misso Scarioth, cuius episcopatum post dampnationem accepit Mathias, ut patet Act. i. 20-26; multo magis ergo cum quocunque officio humanitus instituto stat dampnacio in prescito. Nam cum sacramentis baptismatis et penitencie, the sacraments of baptism and penance, though necessarily accompanied by God's grace, do not ensure salvation; far less can human appointments which are not necessarily so accompanied, and to which plainly God cannot be compelled to add the grace of predestination.
- 20 dampnationem succedere; multo magis ergo cum quocunque officio humanitus limitato, cum quo Deus non determinavit se conferre gratiam. Non enim necessitant electores Deum ad conferendum electo gratiam predestinacionis, nec habetur in Scriptura quod talia officia et huiusmodi gracia conse-
- 25 cuntur. Nec obest eligere presciturum existentem in gracia, cum contingit errando eligere existentem notorie in mortali; et confirmacio illius est ex effectu inferius xi. capitulo recitando.

Ex isto videtur quod applaudentes prelati per eorum inpeccabilitatem, sicut et acceptantes talem blasphemiam, sunt Hence follow three conclusions :

1. xxvi. : cod. 270.

7. Ieronimum : cod. Iouñam.

6. August. epist. lxxxii. ad Hieron. 2 §§ 4-15; vol. ii. 191 A-195 c. Cf. epist. xl. ad Hieron. 4 § 5, p. 85 D, E. The former is distinguished by Wycliffe as 'contra Ieronimum,' presumably because it controverts S. Jerom's view on this particular question. S. Augustin, I observe, seems to avoid the word 'peccavit.'

18. Cf. G. V. Lechler, Johann von Wiclif, i. 607.

27. Lib. ii. 11, infra, ff. 193 C-195 D.

1. It is blasphemous to say that the pope or any other prelate is impeccable. *a.* If it be said i. that 'the pope cannot commit simony because all the goods of the church are his,' we reply that he is only their trustee, and that by the commission of mortal sin he ceases to possess them : ii. that 'he cannot sin or err *qua* pope,' any logician will detect the sophism, which amounts to the assertion that the pope cannot sin at all, notabiliter increpandi. Illi ergo qui dicunt quod 'papa iste [120C  
'non potest committere symoniam' attribuunt creature quod Deo est proprium. Solus ergo Christus, qui est simul Deus et homo, est viator qui \* peccare non poterit. Nec movet D  
quod 'pape sunt omnia bona ecclesie;' quia, cum solum sit accomodarius eorum, eo ipso quod abutendo potestate sua ministrat indebite ista, peccat mortaliter excidens ab eorum dominio. Ideo notum est quod gracia favoris, nummismatis, vel sangwinis conferendo indigno beneficium ecclesiasticum potest faciliter committere symoniam. Et eodem modo de- 10  
struitur glosa sophistica qua dicitur 'quod papa, sub ratione 'qua papa, nec peccare poterit nec errare.' Constat quidem logicis naturam reduplicatorum noscentibus, quod omnia similia reduplicative intellecta sunt impossibilia; eo quod, signo reduplicacionis affirmato, implicatur quod papa nullo 15  
modo peccare poterit: quod si intelligitur simpliciter quod papa non sub ratione qua papa peccare poterit, revera nichil ad difficultatis propositum; tum quia hoc queritur, scilicet, si quis, cum hoc quod maneat papa, peccare poterit et dampnari, tum etiam quia non in hoc habet papa prerogati- 20  
vam ultra dignitatem cuiuscunque sacerdotis vel simplicis Christiani. Ideo si hoc moveret concedere quod nullus papa peccare poterit, moveret etiam concedere quod nullus Christianus peccare poterit, cum non peccat in quantum huiusmodi, eo quod Christianitas non est cuiquam peccandi 25  
ratio. Unde reor papam percipientem clericum \* tali 121A  
adulacionis oleo blasphemantem, debere sibi negare ecclesiasticum beneficium tamquam indigno. Conformiter destruitur sophismus de cardinalibus vel quibuscunque membris ecclesie, quod 'contingit aliquos eorum dampnari peccando 30  
'mortaliter, sed non omnes.' Nam iuxta primam rationem omnis persona ecclesie citra Christum peccare poterit et dampnari, quecunque talis particularis ecclesia est persona citra Christum, ergo conclusio.

Similiter si homines, in quantum talis officii, fuerint con- 35

20. *tunc* : *con* *cum*.

on the same shewing we might say that no Christian can sin, because he does not sin in virtue of his being a Christian :

iii. that 'although some cardinals may fall into mortal sin, yet all cannot;'

whereas any man, and therefore any church, may fall into sin.

b. If office ensured sanctity



121A] firmati, sanctissimi viri avidissime aspirarent ad illud officium; all the best men  
 sed et ecclesia, que debet Christianis cunctis proficere, crearet <sup>would press to-  
 wards it,</sup>  
 propter certitudinem beatitudinis quotlibet cardinales. Et <sup>and the church  
 would be bound  
 to create car-  
 dinals without  
 number;</sup>  
 idem est argumentum de quantumcunque multitudine occu-  
 5 pante ecclesiam Romanam vel aliam. Si autem multe persone  
 date multitudinis dampnari potuerunt, sed non omnes, capi-  
 endi sunt omnes dampnabiles, et residui blasphemandi sunt <sup>it is admitted  
 however that  
 some officers of  
 the church are  
 damned,</sup>  
 eque confirmati et inpeccabiles cum Beghardis; quia de-  
 structis suis sociis vel non pacatis, dampnari non possent, ut  
 10 fingitur. Sed constat quod mors fratrum non confirmat resi-  
 duos, cum mutuo se iuvant, vel non tantum retardant quan-  
 tum eque mali illis succedere possunt; et, quomodocunque  
 fingatur, nec mala societas possibilitat ad dampnationem, nec  
 B mors gratiam predestinacionis in\*ducit: ideo oportet sic  
 15 errantem dicere quod nunquam posset dampnari, quod re-  
 pugnat divine potencie. Unde et istam sententiam tenet  
 Hostiensis, in lectura super quinto Decretalium *A nobis*, quod <sup>and even that  
 the pope and  
 the whole court  
 of Rome may  
 err in matters  
 of morals, as  
 also of doctrine,</sup>  
 papa, sicut et tota Romana curia, errare poterit in via morum,  
 sicut sepe errat in iudicio veritatis. Nec oportet si non de-  
 20 ficiet fides ecclesie Catholice, quod non deficiet fides huius  
 curie; quia ipsa potest apostotare ab ecclesia, habente caput  
 aliud, quod tamen non est presumendum sine patente errore <sup>and thus become  
 apostate from the  
 catholic faith.</sup>  
 a lege Christi.

Item superiores persone ex minori evidencia peccarunt gravis-  
 25 sime, ergo multo magis papa cum toto suo collegio peccare  
 poterit. Argumentum patet de Lucifero cum suis complicitibus  
 apostatis (Ysa. xiv. 12-15), de primis parentibus in statu inno-  
 cencie (Gen. iii.), de cetu apostolorum in triduo infidelitate

10. *confirmat*: cod. *confirmans*. 13. *fingatur*: cod. *fungatur*. 17. *Hostiensis*: cod. *hostis*.

5. *Si autem*, &c., returns somewhat awkwardly to the last question (iii) raised in the preceding paragraph. But the whole passage is apparently corrupt.

17. H. de Segusio super quinto Decret. xxxix. 28: '*Ecclesie* [in the passage quoted by Wycliffe, below p. 375 l. 5], scilicet, militantis: intelligas tu specialis vel etiam Romanæ generalis; nam simul congregata nunquam errare potest . . . a recta fide,' f. 111 c.

26. *Lucifero*: cf. supra, f. 93 A. See too Grosseteste, epist. cxxviii. pp. 434 seq. (ed. Luard, 1861), cited below, f. 126 A.

especially in these last days when men are above all eager for temporal advancement.

Even the apostles declared concerning themselves,

*If we say that we have no sin we deceive ourselves and the truth is not in us.*

From all this it follows that if the Roman church excommunicates for improper reasons,

we are bound to hold that the church is in error,

the possibility of such a case

percusso (Ioh. xviii. scribitur: *Percuciam pastorem et disper-* [121B  
*gentur oves gregis*). Cum ergo in novissimis hiis diebus instant

*tempora periculosa*, in quibus homines se ipsos amantes instant pro dignitatibus et temporalibus, plus solito blasphemantes, patet quomodo cetus quicunque modo superstes peccare 5 poterit. In cuius signum nunquam surrepisset usurpacio inpeccabilitatis potius quam in primitiva ecclesia, nisi fuisset

Luciferina superbia. Apostoli quidem post missionem \* Spiritus sancti, cognoscentes propriam fragilitatem, confessi C sunt se esse nedum peccabiles sed actualiter peccatores: 10

I Ioh. i. 8 scribitur, *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus et veritas in nobis non est*; unde apostolus ewangelice videtur, ad humiliacionem et destructionem superbie dignificationis ecclesie, opinionem huius inpeccabilitatis destruere. Et patet, licet quamlibet personam 15 ecclesie predestinatam sit impossibile (ex supposicione) ut dampnetur, et paucas preordinatas ut non actu peccent mortaliter sic taliter impossibile est sic peccare; tamen omnem personam ecclesie citra Caput est possibile simpliciter peccare mortaliter et dampnari: personaliter autem intelligo et non 20 simpliciter, predestinacionis gratiam commutando. Nemo ergo cui non sit revelacio specialis debet presumere scire vel credere absque formidine quod amore vel odio tali sit dignus.

Quo supposito, quod si Romana ecclesia ex ignorancia Scripture, zelo vindicte, vel appetitu commodi temporalis, 25 excommunicet quemquam illegitime, et Deus revelet sibi in Scriptura suam excommunicacionem esse erroneam (ut credo fuisse de domino Lincolnensi); tunc nedum licet sed oportet ipsam personam credere ecclesiam Romanam excommunicando errare. Cum ergo totum antecedens ex \* dictis sit D possibile, patet conclusio, scilicet, quod licet predestinatum credere quod Romana ecclesia ipsum excommunicet minus

28. domino Lincolnensi: cod. *dn̄o Lincoln̄.*

1. Ioh. xviii.: actually Matth. xxvi. 31.

2. 2 Tim. iii. 1, 2.

28. Cf. Higden, Polychron. vii. 36; vol. viii. 241 seq., ed. Luard. On the origin of the story about Grosseteste's excommunication, see Dr. Luard's note in the preface to his edition of the Epistolae, p. lxxxi.

- 121D] iuste : non enim est articulus Christiane fidei quod omnis eius excommunicancia sit legalis. Unde libro quinto Decretalium de Sententia Excommunicacionis, *A nobis*, sic dicitur : *Iudicium Dei veritati, que nec fallit nec fallitur, semper innititur, iudicium autem ecclesie nonnumquam opinionem sequitur, quam et fallere et falli sepe contingit : propter quod interdum evenit ut qui ligatus est apud Dominum, apud ecclesiam sit solutus, et qui liber est apud Deum, ecclesiastica sententia sit nodatus.* Et eadem est sententia xxiv., questione iii., *Si quis*, ubi sub auctoritate Ieronimi dicitur quod *si illi qui presunt errando quemquam foris miserunt, si ipse antea non exiit, hoc est, si non ita egerit ut mereatur exire, nichil leditur in eo quod non recto iudicio ab hominibus videtur expulsus : et ita fit ut interdum ille qui foras mittitur intus sit, et illa foris qui intus videtur retineri.* Et idem patet eadem questione, Cum aliquis, sub auctoritate Origenis. Et hinc dixi superius, xxxviii. capitulo, quod *nemo excommunicatur nisi excommunicetur principaliter a se ipso* : oportet enim excommunicacionem, que est divisio a corpore Christi, et sic lesio vel peioracio spiritualis, originari ab excommunicato se ipsum dampnificante ; opus igitur apostolicum foret predicare fragilitatem \* humanam ad observanciam mandatorum Dei astringere, et non prohibendo tractatum huius materie dignitatem inpeccabilitatis blasphemando assumere.
- 25 Secundo patet quod, licet necesse sit nos credere ecclesie apostolice pro direccione in via Domini, tamen nulli particulari ecclesie credi debet nisi de quanto sensus credendi emanat a capite nostro Christo. Patet prima pars ex hoc quod necesse est viatorem credere multa a sensibus elongata,

being admitted  
also in the canon  
law ;

according to  
which the excom-  
municated person  
suffers no injury  
through such a  
sentence.

2. While we are  
bound to believe  
the church apos-  
tolic, any particu-  
lar church is only  
to be believed in  
so far as its judge-  
ment proceeds  
from Christ, our  
head.

17. xxxviii. : cod. 39.

28. Christo : cod. Cristo.

2. Decret. Greg. IX. v. tit. xxxix. 28 ; vol. ii. 899, ed. Friedberg.

9. Decret. II. ca. xxiv. qu. iii. 4 ; vol. i. 990 :—from Origen, in Levit. Hom. xiv. 3, in the Latin translation formerly ascribed to Jerom ; Orig. Opp. ii. 260 a.

15. Decret., l. c., cap. 7 ; p. 992. The extract from Origen is the same passage which has just before been erroneously attributed to Jerom.

17. V. supra, f. 90 B.

a. That faith in the church is necessary, is proved by the fact that without it we could not believe things remote from the observation of the senses, such as the facts of the life of Christ, &c.,

which are by God's grace handed down by tradition,

else we should have no warrant for the articles of the Christian faith.

We must know that a thing is before we can know why it is.

We should have no protection against unbelievers

unless Christ had left witnesses in our mother the church;

wherefore the knowledge of faith is described as *through a glass*

quoad locum, quoad tempus, et quoad evidenciam; ideo [122A] necesse est fidem fore fundamentum scole Cristi. Quomodo, queso, adheret viator dictis Ducis de gaudiis sensibilibus in celo aut de penis sensibilibus in inferno, nisi per fidem? Ideo dicit apostolus, ad Hebr. xi. 6, quod *sine fide impossibile est placere Deo*. Aut quomodo adheret fidelis dictis de predicatione, passione, et conversacione Christi, et ceteris vitis patrum qui non fuerunt secum simul in tempore, nisi fide narrationi ecclesie adhererit? Oportet enim ex Christi gracia Dei genus fidelium sibi succedere, patribus narrantibus 10 filiis que senserunt, ut patet Deut. xxxii. 7, *Interroga patrem tuum, et narrabit tibi*. Et hoc innuit sanctus ewangelista: *Quod, inquit, audivimus, quod vidimus oculis nostris, et quod manus nostre tactaverunt de verbo vite, annunciamus vobis, 1 Ioh. i. 1, 2*. Unde in premium talis fidei Christus dicit, 15 *Beati qui non viderunt, et crediderunt*. Quomodo, queso, crederet cathecumenus Trinitatem et alios articulos insensibiles, nisi prius crediderit ex auditu predantis missi a Deo \* ad lumen fidei seminandum, ut dicit apostolus, Rom. x. B 14-17? Ymmo, ut alias ostendi, non est possibile hominem 20 quodcunque demonstrabile cognoscere ostensive, nisi prius ipsum crediderit; cum noticia quia est oportet precedere noticiam propter quid est, saltem tempore vel natura; et illa prima simplex adhesio est fides qua creditur.

Patet eciam per locum a maiori quod elongata a sensibili- 25 bus loco, tempore, vel natura, oportet credere; aliter enim negaret infidelis proterviens Scripturam nostram fuisse Christi vel alicuius sancti sentenciam, sed fictum aut apocrifum, nisi mater ecclesia haberet testes sibi succedentes secundum internam inspiracionem Christi, tam doctores quam discipu- 30 los informantes. Ideo Psalmo xlv. 17 dicit Spiritus sanctus matri ecclesie, *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii*; unde noticia fidei vocatur noticia specularis, dicente apostolo, 1 Cor. xiii. 12, *Videmus nunc per speculum et in enigmate, tunc*

19. x. : 11°.

25. Patet eciam : cod. eciam patet.

16. John xx. 29.

122B] *autem facie ad faciem*. Sicut enim, iuxta perspectivos, con- which makes distant things visible.  
tingit per specula vel media diversarum dyafanitatum, quan-  
tumlibet parvum per quantamcunque magnam distanciam  
apparere ex elargicione anguli pyramidis radialis: ita con-  
tingit fide videre ea que sunt in principio mundi et die iudicii  
ex fideli narratione fidelium sibi succedencium tam dispa-  
rium fidei speculorum. Sicut ergo quilibet nostrum carnaliter  
generatur ex Adam et ceteris patriarchis, ita spiritualiter  
gignitur ex fide Abrahe et ceterorum patrum, mediantibus  
C quibus fides est ad posteros \* derivata. Ideo apostolus,  
Rom. ix. 7, quod gentiles conversi sunt *semen Abrahe*.  
Oportet ergo unum membrum ecclesie precedens membro  
sequenti conum fidei elargire.

Et si queratur, que sit maior auctoritas, Scripture sacre With respect to the relative authority of the Bible and of the church, considering that the latter's authority only exists in so far as it proceeds from its head, Christ, the two teachings may be compared to the knowledge of the understanding and that of the senses.  
15 sive ecclesie, dicitur, quia Scripture sacre auctoritas non est  
prestancior quam auctoritas Christi circa ecclesiam, quia  
ecclesie auctoritas est nulla nisi de quanto emanat a capite  
suo Christo (ideo dicit apostolus, Rom. x. 17, *Auditus autem  
per verbum Christi*): unde proportionaliter videtur de doc-  
20 trina Christi et doctrina ecclesie, sicut est de noticia intellectus  
et noticia sensitiva. Sicut enim in via ementacionis vel  
ordinis ascendendi, noticia sensitiva precedit intellectivam ex-  
posterum, et econtra in via fruicionis vel ordinis naturaliter  
est; correspondenter fides matris ecclesie est fidei Christi  
25 supposita. Et sicut contingit interiorem hominem, sine  
adminiculo sensuum, de quocunque obiecto noscibili habere  
noticiam; sic contingit fidelem, per purum instinctum verbi  
Dei, habere fidem ecclesie, ut patet de Moyse et ceteris  
prophetis. Et sicut sunt sensus multiplices, a quorum quo-  
30 libet contingit hominem elaborare noticiam intellectus; sic  
sunt multe partes ecclesie, a quarum qualibet contingit  
discere fidem Christi. Quecunque ergo persona fidelis  
ecclesie, laycus vel clericus, Latinus vel Grecus, masculus vel  
As we may have knowledge without the help of the senses, so we may have the faith of the church purely through the word of God; and conversely, as there are many senses through any one of which we may attain to the knowledge of the understanding, so there are many parts of the church, any

25. *supposita*: *suspl<sup>a</sup>*.

1. Cf. Vitellonis Optica, vii. and ix., in Risner's Opticae Thesaurus.

11. Rom ix.: rather ch. iv. 16.

one of which, whether lay or clerical, may serve to produce faith, granted only that its judgement emanate from the Head; for as the senses are liable to error unless controlled by the understanding, so it is with the members of the church, unless guided by the Head; whereas holy Scripture alone is entirely free from error.

femella, sufficit ad fidem \* instrumentaliter ac occasionaliter [122D] dignendam, dum tamen sentenciat sensum emanentem a capite. Et sicut contingit in sensibus error, nisi de quanto ab intellectu reguntur; sic contingit error in membris ecclesie, nisi de quanto reguntur a capite. In Scriptura vero sacra, 5 que est unicus liber vite non est error possibilis, licet in nostris codicibus incorrectis, sinistre conceptis, et aliter defectivis, sint errores plurimi. Et patet quod natura, dignitate, et origine precedit influencia Capitis doctrinam ecclesie, licet ipsa per accidens precedat quandoque temporaliter ac 10 inferribiliter infusionem fidei; et sic credere nos oportet ecclesie, qui deficiamus a prophetica illustracione.

b. That any particular church is only to be believed in so far as its judgement proceeds from Christ, is evident, i. a. because the divine action is antecedent to any action of man, so that Christ must move a man to believe before he can believe;

β. because Christ, being all truth, must alone be believed;

γ. because we are only to obey God's commandments, and these all proceed from Christ;

Secunda pars conclusionis patet ex hoc quod necesse est Deum prevenire in accione quelibet creature; ideo non est possibile animum humanum moveri ad credendum aliquid 15 nisi Christus moveat ad credendum. Sed propius accedendo patet quod solum veritas est credenda; Christus est omnis veritas, sicut est omnis entitas; ideo solum Deus est credendus. Sed quia non omnes concipiunt quomodo quodlibet esse intelligibile creature sit Deus, et sic omne quod est 20 creatura, licet non sit quelibet creatura, ideo plus ad homines sit argumentacio: Solum in mandatis Dei obediendum est homini, omnia mandata Dei emanant a capite Iesu Christo, ergo conclusio. Maior probatur ex eo quod solum in illis quibus \* conplacet Deo obediendum est homini; solum in 123A observancia mandatorum conplacet Deo; ergo solum in observancia mandatorum obediendum est homini. Minor huius ex hoc evidet quod hominem diligere Deum et observare eius mandata (ex proximo capitulo) convertuntur; sed hominem diligere Deum et ipsum diligi a Deo, et per conse- 30 quens ipsum diligere, convertuntur; ergo solum in obser-

6. error: cod. *herror*. 8. natura (n<sup>a</sup>): cod. *nulla* (n<sup>a</sup>). 22. argumentacio: cod. *arguo*. 25. homini: cod. *hiis*.

6. *Licet in nostris codicibus*, &c. The qualification is probably suggested by the words of S. Augustin, ep. lxxxii. ad Hieron., 1 § 3; which are in fact quoted below, f. 133 C.

29. V. supra f. 112 A, B.



123A] vancia mandatorum conplacet homo Deo. Si enim quis observat unum mandatum, observat et quodlibet; et si solvit unum, tunc propter connexionem solvit et quodlibet: sed si placet Deo, observat unum mandatum; ergo si placet Deo, 5 observat eius mandata, et econtra. Non ergo obediendum est homini nisi observando Dei mandata. Ex quo patet ulterius, cum Dei mandata explicantur sufficientissime in sacra Scriptura, eo quod lex Dei est per se sufficiens ad regimen universalis ecclesie (ex proximo capitulo), sequitur quod 10 solum in hiis que fundantur ex sacra Scriptura obediendum est homini.

and since these commandments are sufficiently declared in holy Scripture,

to that alone is obedience necessary.

Similiter, cum divisio immediata humanorum operum sit 11. Human actions must be either virtuous or vicious, quod vel sunt virtuosa vel viciosa, sequitur quod omne mandatum prelati ad opus sit vel ad opus virtuosum vel ad opus 15 viciosum; si virtuosum, mandatum est fundabile in Scriptura, in other words agree or disagree with holy Scripture; and this distinction determines the duty of obedience or resistance. sed viciosum est repellendum tamquam Scripture contrarium. Argumentum patet eo quod si homo sic viciosus agit quid- 20 quam, tunc agit viciose; quia sicut viciu \* inficit universaliter actus subiecti, sic virtus vivificat, in tantum quod existens in gracia dicitur mereri et orare dormiendo et quomodolibet operando. Aliter enim non ponerent philosophi eutrapoliam virtutem moralem; nec apostolus, 1 Cor. x. 31, preciperet, *Omnia in gloriam Dei facite*. Totus ergo modus vivendi caritativi est virtuosus. Ex quo patet quod sicut nemo potest 25 esse neuter quoad virtutem et viciu, sic nulla conversacio hominis potest esse neutra. In virtuosis igitur obediendum est preposito, et in viciosis preceptis resistendum.

Similiter, ex parte mandantis, patet quod nichil precipit 30 primo auctoritate propria, et non, ut sic, sibi est obtemperandum, quia Psalmo cxxxviii. 16 dicitur, *Dies formabuntur et nemo in eis*, vel ut minister Christi vel ut minister diaboli; 111. No man can ordain anything of his own original authority, nor can command obedience as such;

5. obediendum: cod. obidiendum.

9. V. supra, ff. 112 D-113 C.

21. *Eutrapoliam*: the word (*eutrapelia*, *εὐτραπεία*) is given by Averroës, comm. in Arist. Eth. Nicom. ii. 7 (Arist. Opp. iii. f. 14 A). The Latin version has 'facetudo.'

since he must be minister either of Christ or of the devil.

cum hii duo capitanei dividunt immediate totum genus hominum: si ut minister Christi, obtemperandum est sibi tamquam habenti auctoritatem emanantem a Capite; si tamquam minister diaboli, resisti sibi debet universaliter: et patet conclusio.

5

3. No pope or body of cardinals is necessary for the government of the church of God:

a. because  
i. the pope may fall into mortal sin, and thus cease to be a member of the church;  
ii. God's grace is granted, and the mystical union of Christ with the believer takes place, without the need of any human mediation.  
iii. Christ is of himself sufficient for the governance of the church; and to add another chief ruler would be to invest the latter with divine prerogatives.

Ex istis colligi potest quod nullum papam cum cetu cardinalium citra Christum sit absolute necessarium capituliter regere ecclesiam sanctam Dei. Primo patet ex hoc quod omnem talem personam sit possibile peccare mortaliter et dampnari (ex proximo dictis), sed tunc non est pars ecclesie, ergo conclusio. Item Deus libere contradictorie dat sua carismata cuilibet Christiano, \* constituens cum eo, tamquam membro suo, unum corpus mysticum; ad nullam talem influenciam requiritur persona hominis disparata; ergo nulla persona Romane ecclesie requiritur tamquam mediamen absolute necessarium ad regulandum ecclesiam. Item caput Christus cum sua lege est per se sufficiens ad regulam sponse sue, ergo nullus alius homo requiritur tamquam sponsus: tunc enim ille foret yperdulia adorandus, mensuraret tamquam Deus actionem spiritualissimam Dei adextra (ut iustificationem cuiuscunque persone ecclesie), et ad votum suum spectaret dependenter cuiuscunque virtutis infusio, quia ad beatitudinem habilitatio; quod blasphemum est dicere. Sufficit enim modo, sicut sufficit in primitiva ecclesia, quod Christianus sit in gracia, credendo in Christum, licet nullum aliud caput ecclesie ipsum direxerit. Unde igitur somniatur articulus fidei quod aliud sit caput universalis ecclesie? Scio enim quod non sequitur, '*Credo ecclesiam catholicam*, ergo hos 'homines.'

10

15

20

25

Moreover the church has in fact, during intervals of the papacy or in other extraordinary circumstances, subsisted without a head; so that such a person cannot be considered absolutely necessary.

Confirmatur illud in effectu ex hoc quod Petro cum ceteris apostolis deficiente infideliter in triduo, papa cum suo collegio facto heretico, et tempore medio inter mortem pape precedentis et electionem pape sequentis, militat ecclesia

30

20. *adextra*: cod. *ad dextra*.

30. *Petro*, &c.: cf. supra, f. 121 B.

123C] sponsa Christi; ergo conclusio. Nec credo aliquem sentire oppositum nisi hereticum vel blasphemum. Ergo absolute necessarium est quod ecclesia Christi non desinat nec ex peccato dyaboli destruat<sup>r</sup>; sed nulla persona \* citra Christum absolute necessaria requiritur ad componendum dictam ecclesiam. Persone autem quas Deus elegit, quod est nobis incognitum et contingens, sunt necessarie ex suppositione: sed nemo cui non fit specialis revelacio debet presumere se esse sic electum; licet ex permissione Dei habeat in facie ecclesie quantumlibet pretensam dignitatem.

Certain persons whom God may choose may be necessary to the church, but no man can assume without special revelation that he is such a person.

Unde pro dictis doctorum et legum de Romana ecclesia est notandum quod sponsa Christi, que incepit ab origine mundi, et durabit secundum partem militantis usque ad diem iudicii, secundum partem quiescit in purgatorio, et secundum partem triumphabit in celo, extunc integre in perpetuum triumphabit.

δ. The church, the spouse of Christ, which begins with the creation of the world and continues unto the day of judgement,

Ipsa autem sponsa secundum loca que inhabitat capit nomen, et precipue post passionem beati Petri vocatur Romana ecclesia, quia tempore suo et longe post ibi peregrinatur. Ideo sicut quartum imperium (de quo Dan. ii. 40) est imperium Romanorum, sic consenserunt sancti et iura canonica vocare dictam sponsam, secundum quandam excellenciam, Romanam ecclesiam; non negando quin sit ecclesia Indica, Greca, Gallicana, Anglicana, et sic de quibuscunque locis que secundum partem papa inhabitat. Papa ergo, ubicunque fuerit, cum nullam personam citra Christum absolute necessario requirit aliam, non potest ab amore vel auctoritate Christi deficere; et sic de aliis que sancti et leges loquuntur

bears divers names according to its local habitation, and thus is called the Roman church in honour of the work and passion of S. Peter there, but not so as to exclude other churches, as the Indian, Greek, Gallican, or English church;

124A de ecclesia Christi. Ipsa autem ecclesia Novi Testamenti est generacio iustorum que nunc residet in una gente et uno loco, nunc vero in aliis, sicut in tempore Veteris Testamenti; ut ostendit Crisostomus super illo Math., *Venient hec omnia super generationem istam.*

Unde credere debet catholicus quod nec imperator nec

but no power can ordain that a

16. Cf. de Ecclesia, iv. pp. 86 seq.

31. S. Io. Chrys. in Matth. [xxiii. 26] hom. lxxiv. [al. lxxv.] 2; vol. vii. 716 seq.

man, by virtue of his succession to S. Peter and his name of bishop of Rome, is therefore head or even a member of the church.

ecclesia universalis nec Deus, deposita sua absoluta, ordinare [124A] potest pro eo ipso quo quis succedit post Petrum, vocatus in facie ecclesie Romanus episcopus vel papa, eo ipso sit caput vel pars ecclesie, cui obediendum esset ut ewangelio Iesu Christi. Patet sic: Derogaretur omnipotencie Dei nisi qui- 5 cunque talis dampnari possit et esse pars corporis dyaboli. Verumtamen pie credere possumus et debemus quod Romanus pontifex sit caput particularis ecclesie, cui obediendum est in terris pre ceteris, de quanto in ipso Christus loquitur legem suam. Si autem homo in honore tali positus non 10 intellexerit istam sententiam, sed credit maniace quod ab ipso dependet essencialiter regimen universalis ecclesie, opus caritatis foret ipsos instruere.

But even as the Jews of old thought that because of the temple

Unde in isto errore laboraverunt pontifices et sacerdotes tempore sinagoge, quos reprobatur propheta, Ier. vii. 4: *Nolite*, 15 inquit, *confidere in verbis mendacii, dicentes, Templum Domini, templum Domini est.* Posuerunt enim tantam constanciam

God would never leave them,

gentis sue ex dignitate sinagoge, quod Deus non relinqueret eos, quomodocunque \* peccaverunt, scilicet, ex triplici pro- B missione, ex triplici servorum Dei ministracione vel oblacione, 20 triplicis partis legis observacione, que partes sunt cerimonie, iudicia, et precepta, non peribit gens Iudaica, quomodocunque peccaverit; ignorantes quod condicionaliter facta est eis promissio, ut docet apostolus, Rom. xi. Unde apostolus, videns figuralia legis veteris consumata et tres maneries gentis 25 Iudaice dissipatas, ait, 1 Cor. i. 20, *Ubi* (inquit) *sapiens? ubi scriba? ubi conquisitor huius seculi?* Nam sacerdotes et prophete, doctores et scribe, reges et brachium seculare, erant ternarius in quo postponentes legis observanciam et per consequens Dei amicitiam temere confidebant. Unde Ier. xviii. 30 18: *Non, inquit, peribit lex a sacerdote, neque consilium a sapiente, neque sermo a propheta.*

not understanding that the promises were conditional;

so now our prelates appeal

Correspondenter nostri prepositi nunc dicunt, 'Nonne

9. in terris in cod. bis legitur.

12. ipso: cod. *ipsis*.

10. *Homo*, &c.: Psalm xlix. 12, 20 [Vulg., xlviii. 13, 21].

124B] ‘Christus dicit Petro in persona ecclesie, Luc. xxii. 32, *Ego* to the promises  
 ‘*rogavi pro te ut non deficiat fides tua*; et Math. ultimo, *Ego* given to Peter,  
 ‘*vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consumacionem seculi*?  
 ‘et Ioh. xvii. 11, 20, *Sancle, inquit, Pater, serva eos*; et  
 5 ‘sequitur, *Non pro eis rogo tantum sed pro eis qui credituri sunt*  
 ‘*per verba eorum in me.*’ Ideo dicunt quod ‘navis Petri and deem that  
 ‘fluctuari potest, non submergi,’ ignorantes quod nichil ad his ship may be  
 illos nisi de quanto servaverint legem Christi: credant ergo tossed but never  
 C\* in Christum et non sint de mundo, et indubie salvabun- sunk.  
 10 tur: et alii sunt filii perdicionis, ut loquitur Scriptura, Ioh.  
 xvii. 12.

Quod si obicitur oportere in corpore ecclesie, sicut in c. If it be said  
 humano corpore, esse ordinem membrorum sibi influencium, that in the  
 ut testatur apostolus, Rom. xii. 4–8 et Eph. iv. 16, concedi church, as in the  
 15 conclusio debet: sed oportet vocacionem et officii limitacio- body, there must  
 nem quam Christus edocuit observari; scilicet, quod omnes be an order  
 sibi ministrent reciproce ad edificacionem ecclesie in via among the mem-  
 20 morum, et eo sit membrum ecclesie maius sive superius, quo bers;  
 in isto officio humiliter ministravimus. Unde repugnat quod we reply that  
 contendat circa dignitatem, quod usurpet ad supportacionem this order should  
 sui ecclesie necessitatem, vel quod aspiret ad maioritatem be one of recipi-  
 25 seculari; patet Luc. xxii. 26 et Rom. xii. cal service,  
 not of contention  
 for dignities,  
 money, or  
 worldly superior-  
 ity:

Sed est inter membra ecclesie et membra humani corporis for there is this  
 ista distancia quod membra ecclesie possunt in se reciproce difference be-  
 25 transformari, quod unum membrum potest supplere officia tween the mem-  
 multorum, et quod unumquodque istorum membrorum potest, bers of the church  
 stante eorum corpore mistico, prescindi vel gratis deficere; and those of the  
 eo quod caput huius corporis est Vita prima existens in medio human body,  
 quorum unque duorum vel trium eo ipso quo in nomine suo that the former  
 30 congregantur. Est enim *murus et attemurale*, non requirens can change  
 cor aliud ut influat in membra cetera; sed ut dicit Petrus, places among  
 Act. x. 34, 35, sine acceptione personarum *in omni gente* themselves  
*qui timet Deum et operatur iusticiam acceptus est illi*: secus est or even be cut  
 D de vita \* creata quoad suum corpus imperfectum quod natu- off without injury  
 to the whole,  
 since not one of  
 them is necessary  
 to the rule of the  
 divine Head.

21. *sui ecclesie*: cod. *ecclesie sui*.27. *prescindi*: cod. *prescidi*.

28. Matth. xviii. 20.

30. Isa. xxvi. 2.

raliter informat. Et istam sententiam docuerunt apostoli in [124D] diversas terras dispersi, ex pura auctoritate Christi sine requisita auctoritate Petri eorum capitanei populos convertentes.

Christians are therefore bound to obey one another, and especially the Roman church,

but the Roman pontiff only in so far as his action is governed by the Head of the church, even Christ,

whose sentence is founded in holy Writ;

since it is possible that the dignitaries of the church may be so worldly as to think the church destroyed if they lose civil lordship, or so mad as to account their ordinances as of like authority with the Gospel.

Should such a case occur, the Christian is bound to resist, if need be, unto death.

C. OF THE LIMITS OF OBEDIENCE TO THE POPE.

1. Bishop Grosseteste lays down

Unde oportet quod omnes Christiani sibi sint reciproce obedientes, et precipue instanti Romane ecclesie, de quanto 5 dirigit secundum regulam legis Christi. In isto ergo errore bestiali fallaciose consequentis cecantur plurimi, 'Credendum 'et obediendum est necesse, ergo illi Romano pontifici.' Non autem nego, sed profiteor, quod obediendum est sibi, sed non nisi in quantum obeditur ecclesie; ymmo in quantum ipse 10 cum suo collegio recipit influenciam a capite ecclesie, qui est Christus, cuius iudicium capiendum est ex hoc quod eius sententia est fundata ad edificacionem ecclesie in Scriptura sacra, etc. In hoc autem est possibile ipsos ignoranter deficere, et ad tantum attendere civilitati quod credant ecclesiam 15 destrui si dominio civili caruerint; credant maniace quod nichil in ecclesia particulari sit licitum nisi de quanto originatur et autenticatur a sua curia; sed eo ipso quo mandat epistolas, parendum sit illi pari obediencia cum ewangelio; et sic de multis blasphemiiis impossibilibus in quas possibile est 20 ipsos incidere, declinando a religione Christi et preparando ad blasphemiam Antichristi. Non autem assero ita esse, sed sic possibile esse: quo posito, \* clamo quemlibet Christianum 125A sufficientem debere resistere non solum scissis vestibus sed membris, si oporteat, laniatis.

25

Unde Lincolniensis, in responsione ad litteras Romani pontificis de preficiendo quendam cognatum in canonicum Lincolniensis ecclesie, sic respondet: *Mandatis*, inquit,

15. credant; cod. credat. 16. credant; cod. credantur. 19. parendum; cod. per eundem. 22. Antichristi; cod. anticristi. assero; cod. asero 23. clamo; cod. clama.

26. Grosseteste's famous letter to pope Innocent IV, 1253, refusing to induct one Frederick of Lavagna into a canonry at Lincoln to which he had been preferred by the pope: epist. cxxviii., pp. 432 seqq., ed. Luard. Dr. Lechler argues that this letter, though plainly intended for the pope's eyes, was not addressed to him directly, and suggests that it was written to the pope's agent, who was also named Innocent: Johann von Wiclif, i. 197 n. 3.



- 125A] *apostolicis affectione filiali omnino devote et reverenter obedio*; the rule that it is equally a duty to obey the apostolic commands and to resist whatever runs counter to them:  
*hiis quoque que mandatis apostolicis adversantur, paternum zelans honorem, adversor et obsto: ad utrumque in ratione filiationis realiter teneor ex divino mandato. Apostolica quidem*  
 5 *mandata non sunt nec possunt esse alia quam apostolice doctrine et ipsius Domini nostri Iesu Christi, apostolorum magistri, cuius typum et personam maxime gerit in ierarchia ecclesiastica dominus papa. Ex istis conclusionibus istius sancti, indubie* so that the pope's commands are to be taken as apostolical  
 10 *dixerit verbaliter vel in scriptis quod quamquam provisionem vel aliam sententiam mandat fieri auctoritate apostolica, ita fiat;—sic enim blasphemando asserere, foret innuere papam esse Illum inpeccabilem qui dixit et facta sunt omnia;—oportet ergo in minori capere quod papa sic mandando non* so far as they accord with the teaching of the apostles and of Christ, and not otherwise.  
 15 *discrepat a sententia apostolica vel Domini Iesu Christi: cuius tamen oppositum est satis possibile; quo contingente papa excideret a papatu, et episcopus pareret mandatis apostolicis atque ecclesie resistendo. Unde Lincolniensis,*  
 B\* *ubi supra, Non, inquit, est predictæ littere tenor apostolice*  
 20 *sciencie consonus sed absonus plurimum atque discors.*

Sic enim scriptum est in littera Lincolniensi directa: Letter of Innocent IV providing his nephew to a canonry in Lincoln cathedral.  
*Nos per apostolica scripta mandamus, quatenus dictum Fridericum vel procuratorem suum in corporalem possessionem (vel quasi) canonicatus et prebende auctoritate nostra inducat, et*  
 25 *defendatis inductum, contradictores per censuram ecclesiasticam, appellatione postposita, compescendo: non obstantibus aliquibus consuetudinibus vel statutis, iuramentis vel confirmationibus, auctoritate sedis apostolice seu quacunque alia firmitate roboratis; vel quod dictus Fridericus presens non fuerit ad prestandum*  
 30 *iuramentum de observandis consuetudinibus eiusdem ecclesie consuetum; sive si prefato episcopo vel capitulo ipsius ecclesie com-*

10. *quamquam*: cod. *quemquam*. 19. *predictæ*: cod. *pridem*. 20. *absonus*: cod. *obsonus*. 31. *capitulo*: cod. *capitali*.

13. Psalm xxxiii. [Vulg. xxxii.] 9.

18. Grosseteste, ubi supra, p. 434.

22. Letter of Innocent IV, usually prefixed to that of Grosseteste and printed *ibid.*, p. 432 note.

*muniter vel singulatim, seu quibuscunque aliis personis a dicta [125B  
sede indultum existat, quod ad receptionem vel provisionem  
alicuius compelli nequeant, sive quod quivis alius in eadem  
ecclesia nemini providere valeat; vel quod interdicti, excommu-  
nicari, aut suspendi non possint per litteras apostolicas sub qua- 5  
cunque forma verborum obtentas vel etiam obtinendas, etiamsi  
totus tenor indulgentiarum huiusmodi de verbo ad verbum in  
eisdem litteris sit insertus, sive quibuscunque aliis indulgentiis qui-  
buscunque personis, dignitate vel officio sub quacunque forma con-  
cessis a sede apostolica vel etiam \* concedendis, per quas effectus C  
provisionis huiusmodi possit impediri aliquatinus vel differri;  
tamen volumus eos ex certa sciencia, quantum ad provisionem  
factam vel faciendam Friderico predicto in ecclesia Lincolniensi,  
viribus omnino carere. Ceterum si aliqui predicto filio Friderico  
vel procuratori suo super premissis, vel aliquo premissorum, se 15  
aliquatenus dixerint oppositores; ipsos ex parte nostra citare  
curetis, ut infra duorum mensium spacium post citationem  
vestram personaliter compareant coram nobis, eidem Friderico  
super premissis legitime responsuri: non obstantibus privilegiis  
sive quibuscunque indulgentiis personis regni Anglie generaliter 20  
vel cuivis alii persone, dignitati, vel loco specialiter a predicta  
sede sub quacunque forma verborum concessis, quod non possit  
citra mare seu extra civitatem seu dyocesim suam in iudicium  
evocari per litteras apostolicas sub quacunque forma verborum  
obtentas; que privilegia et indulgentias eisdem personis de certa 25  
sciencia nullatenus volumus suffragari, et constitutione de duabus  
dielis edita in concilio generali non obstante.*

To this demand,

implying as it  
does the omni-  
potence of the  
author,

Iste autem est tenor littere quam Lincolniensis dicit non  
posse esse apostolicam; quia, si bene respicitur, ut implicatur  
quod papa sit sicut omnipotens Dominus omnifaciens, vel 30  
aliter mandat quod recipiat dictum Fridericum, *non obstante*  
quod sit inhabilis, et *non obstante* quod de iure divino ac  
privilegio humano ecclesia \* Lincolniensis debet obstare D

1. *singulatim*: cod. *sigilatim*.  
additum.

2. *ad receptionem* 2da manu in margine  
additum. 3. *nequeant* additi ex exemplari impresso; sicut et 12. *quantum*;  
et 17. *spacium*. 27. *concilio*: cod. *consilio*. *non obstante* additi ex exemplari  
impresso.

125D] induccioni huiusmodi. Posset enim esse quod dictus  
Fridericus esset inhabilis; quod alii humiliori iniuriaretur;  
quod nunquam laboraret in officio ad quod canonicatus huius-  
modi ordinatur; quod episcopus debet esse ex consciencia  
5 regulatissima cognoscere inducendum; et, quod maximum  
est, quod episcopus consensiendo iniurietur piis fundatoribus  
ac curandis animabus, quas talis prebendarius custodiret.  
Unde duas rationes satis gravioras facit Lincolniensis ad pro-

the bishop  
answered

10 ecclesie vel capite qui est Christus: *Primo, inquit, de illius littere  
tenore et ei consimilium longe lateque dispersarum superaccumu-  
lando 'Non obstante,' non ex legis naturalis observande necessitate  
inducto, staret cathoclistismus inconstancie, audacie, procacitatis, et  
inverecundie menciendi et fallendi, diffidencie cuiquam credendi vel  
15 fidem adhibendi, et ex hiis consequencium viciorum, quorum non  
est numerus, Christiane religionis puritatem et socialis conver-  
sacionis hominum tranquillitatem commovens et perturbans.*

a. that the heap-  
ing together of  
privileges and  
exemptions is  
unsettling to the  
faith

and social  
tranquillity of  
Christendom;

Patet autem huius deduccio notanti subtracciones ordinaci-  
onum et privilegiorum quantumcunque rationabilium propter  
20 privatam affectionem carnalem et preter necessitatem edifica-  
cionis ecclesiastice. Ubi, queso, maior inconstancia aut  
magis frontosa vel fallax illusio, quam hodie concedere com-  
126A munitati vel persone rationabile privilegium \* seu gratiam, et  
cras sine peccato illius persone vel ratione privandi ipsum  
25 subtrahere? Deus enim non potest dampnare hominem sine  
suo demerito, nec potest quidquam uni tribuere auferendo  
ab alio sine previa ratione: quomodo ergo potest hoc papa  
peccabilis? cum non sit ille de quo verificatur hoc metri-  
cum,

as indeed is  
evident from the  
injustice and dis-  
honesty of such  
proceedings:

30 Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas.

Cui, queso, crederetur, si caput ecclesie hodie concedit michi  
aliquid, non cameraliter sed manifeste, per bullas patulas ad  
sumptus non modicos et labores; et cras, sine obice a me

12. alterum non addidi ex exemplari impresso. observande: cod. observanda.  
14. cuiquam: cod. inguam. 19. propter in margine scriptum 2da manu:  
textu per.

posito, aversa voluntate pape, propter affectionem affinitatis, [126A  
peccunie, vel sanguinis aut aliam personalem, falsificat bullas  
atque sententiam hodie confectas? Numquid scriptorum ac  
promissorum veritas dependet ex voluntate pape vertibili, ut  
sibi assistatur continue per aliquem Caput ecclesie oleo retri- 5  
bucionis ac adulacionis continue lenientem? Revera sic  
dicere et actu facere foret inverecunde, quia patule incon-  
stantissime quia ad mutacionem voluntatis pape, et periculo-  
sissime quia in materia concernente salutem anime plus quam  
facere debet, perturbare tranquillitatem ecclesie. 10

b. that there can  
be no more  
abominable sin

Secunda ratio Lincolniensis est ista: *Post peccatum*, inquit,  
*Luciferi, quod idem erit in fine temporis ipsius filii perdicionis*  
*Antichristi, quem interficiet Dominus Iesus spiritu oris sui, nec*  
*est nec \* esse potest alterum genus adversum vel contrarium B*

than to sacrifice  
the souls en-  
trusted to a man's  
pastoral charge,

*apostolice doctrine vel ewangelice et ipsi Domino nostro Iesu 15*  
*Christo, tam odibile, detestabile, ac abhominabile, et humano*  
*generi tam pernecabile, sicut animas pastoralis cure officio et*  
*ministerio vivificandas et salvandas, pastoralis ministerii de-*  
*fraudacione mortificare et perdere. Quod peccatum evidentissi-*  
*mis Scripture sacre testimoniis committere dinoscuntur, qui in 20*  
*potestate pastoralis cure constituti, de lacte et lana ovium Christi*  
*suis carnalibus desideriis respiciunt, et pastoralis officii mini-*  
*steria in eternam ovium Christi salutem operandam debita non*  
*ministrant; ipsa enim ministeriorum pastoralium non admini-*  
*stracio est, Scripture testimonio ovium Christi occisio et perdicio. 25*  
*Quod autem hec duo genera peccatorum, licet dispariter, sint*  
*pessima, et omne genus alterum peccati inestimabiliter superex-*  
*cellencia, manifestum est ex hoc quod ipsa sunt duobus existi-*  
*tibus et dictis, licet dispariter et dissimiliter, optimis directe con-*  
*traria; pessimum enim quod optimo contrarium est: quantum 30*  
*enim est in dictis peccantibus, unum peccaminum est ipsius*

for the sake of  
his own carnal  
desires:

2. sanguinis: cod. saguinis.

7. inconstantissime: cod. instantissime.

12. temporis: cod. tempore.

plari impresso peccati tam.

margine sunt addita 2da manu.

3. confectas: cod., ut videtur, confractas.

10. facere debet conieci: cod. faciunt

14. Post genus sequuntur in exem-

plari impresso peccati tam.

16. Verba et humano generi tam pernecabile in

20. dinoscuntur: cod. dinoscunt.

11. Grosseteste, ubi supra, pp. 434 seq.

13. Quem interficiet, &c., 2 Thess. ii. 8.

126B] *Deitatis superessencialiter et supernaturaliter, alterum vero Deiformitatis et Deificacionis, ex divini radii gratifica participatione, essencialiter et naturaliter, optime interempcio. Et quia igitur in bonis causa boni melior est causato, et sic in malis 5 causa mali peior est causato; manifestum est quoniam talium C\* pessimorum interemptorum Deiformitatis et Deificacionis in ovibus Christi in ecclesiam Christi introductores, ipsis pessimis interemptoribus sunt peiores, et Lucifero et Antichristo proximiores: et in hac peioritate gradatim magis superexcellentes 10 qui, ex maiore et diviniore potestate sibi data in edificacionem et non in destruccionem, magis tenentur ab ecclesia Dei tales interemptores pessos excludere et extirpare.*

Ex istis concludit Lincolniensis, simpliciter et abstractive c, consequently, intelligendo conclusionem quam vult defendere, in hec verba: that such commands could not proceed from the apostolic seat,

15 *Non, inquit, potest sanctissima sedes apostolica, cui a sancto sanctorum Domino Iesu Christo tradita est potestas omnimoda, testante apostolo, in edificacionem et non in destruccionem, aliquod vergens in huiusmodi peccatum Domino Iesu Christo tam odibile, detestabile, et abhominabile, et humano generi summe 20 pernecabile, vel mandare vel precipere, vel quoquo modo aliquod tale conari. Hoc enim evidenter esset sue potestati sanctissime atque plenissime vel defensio vel corruptio vel abusio, et a trono glorie Domini Iesta Christi summa elongacio, et in cathedra pestilencie penarum Iehennarum duobus predictis tenebrarum 25 principibus proxima coassessio. Nec potest quis immaculata et sincera obediencia eidem sedi subditus et fidelis, et a corpore Christi ac eadem sede sancta per censuram non absctis, huius- no one therefore who is truly faithful to that power can obey such commands,*

D *modi mandatis vel preceptis\* vel quibuscunque conaminibus undecunque emanantibus, eciamsi a summo angelorum ordine venerint, 30 obtemperare; sed habet totis viribus contradicere et rebellare. Propter hoc, reverendi domini, ex debito obediencie et fidelitatis quo teneor, ut utrique parenti, Christo et sanctissime apostolice but is bound with all his might to resist them*

1. Post *supernaturaliter* adduntur in textu impresso verba *optimae vilipensio*; in nonnullis vero epistolae codicibus *vilipensio* deest.

17. *apostoli*: cod. *apostoli*. 20. *pernecabile*: cod. *pernicabile*. 30. *sed* addidi. 32. *teneor* addidi.

15. Grosseteste, ubi supra, pp. 435 seq.

17. 2 Cor. x. 8.

*sedi ; et ex amore unionis in corpore [Christi cum ea ; his que* **[126D]**  
*in predicta littera continentur (et maxime quia in pretactum pec-*  
*catum] nostro Domino Iesu Christo abhominabilissimum et*  
*humano generi perniciosissimum, evidentissime vergunt, et apo-*  
*stolice sedis sanctitati omnino adversantur, et contrariantur* **5**  
*catholice unitati), filialiter et obedientes non obedio, contradico,*  
*et rebello. Nec ob hoc potest vestra discrecio quidquam durum*  
*contra me statuere, quia omnis mea in hac parte dicio vel accio*  
*nec contradicio est nec rebellio, sed filialis debita patri et matri,*  
*Christo (scilicet) et ecclesie, honoracio, quia divini mandati* **10**  
*observacio. Breviter autem recolligens dico quod apostolice*  
*sedis sanctitas non potest nisi que in edificacionem, non in*  
*destruccionem : hec enim est plenitudo potestatis, omnia posse in*  
*edificacionem ; he autem quas vocant provisiones non sunt in*  
*edificacionem sed in manifestissimam destruccionem ; non ergo* **15**  
*potest eas beatissima sedes apostolica. Hec Lincolniensis.*

for the honour  
due to Christ  
and the church.

2. From these  
principles it  
follows  
a. that the pope  
can sin, and sin  
the more griev-  
ously in propor-  
tion to the extent  
of his influence :

Ex quibus manifeste patet quod papa potest errare, et eo  
peccare gravius, quo in casu possibili peccatum suum multi-  
pliciter copiosius, intensius, et insuperabilius, ut docet Bern-  
hardus primo libro ad Eugenium : copiosius, si per totum **20**  
Christianismum ; inten\*sus, si circa temporalium bonorum **127A**  
[acquisicionem et bonorum] spiritualium subtraccionem, con-  
cernencium curam animarum ; et insuperabilius, si nemo  
audet ei contradicere, quid propter confederacionem cum  
brachio seculari, quid propter paliatas censuras in filios obedi- **25**  
encie fulminatas, et quid propter promociones ac dignitates  
ecclesiasticas quas providet suis complicitibus. Sicut enim  
status papalis proficiens ecclesie plus meretur, sic status pa-  
palis perversus, plus ecclesiam inficiens, amplius demeretur.

d. i. that the apos-  
tolic see to which  
obedience is due  
is the succession  
of holy popes

Patet secundo quod sedes apostolica, cui Lincolniensis se **30**  
meminit obedire, est genus sanctorum paparum sibi succe-  
dencium, quod providet ut sentit ad honorem Dei prestancius,

1. Verba uncis inclusa ex exemplari impresso supplavi.

unic<sup>o</sup>.

9. est addidi.

14. he : cod. hec.

6. unitati : cod.

inseparabilius.

19. & 23. insuperabilius : cod.

22. Verba uncis inclusa ipse supplavi.

25. quid : cod. quis.

19. See generally Bern. de Consid. ad Eugen. III. ; vol. i. 407 et seqq.



- 127A]** ecclesie sancte utilius, et presidenti ac subdito salubrius, non preficiendo indignum, non postponendo plus habilem, nec in examinante limitando cuiquam officium ecclesiasticum propter questum, sanguinem, vel affectionem aliam personalem.
- 5** Illi, inquam, ecclesie obedit Lincolniensis, et paret eius monitis, ut Christus precipit; non autem ab ea, sed a synagoga Sathane, appellat. Unde triplex est appellacio a particulari ecclesia aberrante: prima ad caput ecclesie, Dominum Iesum Christum, secunda ad proximum papam catholicum
- 10** successurum, et tertia ad universalem ecclesiam militantem: et quelibet istarum est papa deviante prestancior. Est autem Scriptura sacra speculum appellandi contra talem prepositum rebellan\*tem ecclesie, cum nec habet potestatem mandandi, nec subditi licenciam sibi obtemperandi, nisi de
- 15** quanto Scriptura sacra hoc docet et precipit. Aliter enim deberet aliquid fieri divinis mandatis contrarium. Signum autem defectus pape est, si ipse cum sede apostolica, traditionibus hominum attendens, professores huius Scripture ac eius studium in se et prepositis eius subditis parvipendit. Nam
- 20** sine huiusmodi sciencia non potest ecclesia bene regi. Secundum signum est quod papa et ecclesiastici prepositi derelinquentes conversacionem Christi sint mundo seculariter implicati. Et tertium signum est si mercatores seculi in ministerio Christi preficiant et studeant precipue ad vitam
- 25** secularem continuandum pauperes ecclesias demultare.
- Tercio patet quod solum in Dei mandatis que Scriptura sacra continet obediendum est creature, angelo vel homini: solum in illis creatura rationalis obedire oporteat Creatori, nulli quidem creature est obediendum sed Deo, ergo conclu-
- 30** sio. Unde in illis que non videntur subditis sapere mandata Dei nec eorum opposita, debent ex mandato dileccionis proximi obedire prepositis cum hoc sit voluntas ut suos discipulus obediat eciam discolis, salva observancia mandatorum: sic enim humilitate vincetur malicia. Si enim alterutra

seeking only the honour of God and the good of the church;

ii. if the existing pope fail in his duty, an appeal still lies

a. to Christ, the head of the church,

β. to the next occupant of the papal chair, and

γ. to the universal church militant;

iii. such failure being shewn

a. by the pope's disregard of the holy Scriptures,

β. by his devotion to the things of this world,

γ. by his appointment of mere traffickers to the ministry of Christ:

c. that obedience is only due to commands that may be found in holy Scripture

and to such as are not plainly opposed to the same;

4. sanguinem: cod. sanguinem.  
in margine additum 2da manu.

8. aberrante: cod. oberrante.

28. obedire

but if they be plainly contrary to Scripture we are bound to resist them,

and not be afraid of the dogma that 'inferiors have no right of judgement as touching the hierarchy,'

or that 'the ship of Peter must be steered safely,'

as though the ecclesiastics alone were the church, whereas its composition has varied heretofore,

and whereas it might easily be conceived as consisting solely of the laity.

Obedience to the true church may lie in rebellion to the existing church of Rome,

if, in the language of Grosseteste, it fall into heresy,

pars ex obediencia fuerit prevaricationi consenciens, est viriliter resistendum. \* Quod cognosci potest in prepositis

secundum tria signa proximo recitata : et sic *A fructibus*

*ipsorum cognoscetis eos*, non terriți resistere ex eorum pre-eminencia ierarchica, de qua (ut fingunt) 'non licet inferioribus 5  
'iudicare;' nec ex eorum superhabundanti sciencia, dum verbis opera non compensant; nec ex illo fuco sophistico

quod 'oportet naviculam Petri ex remigio Christi et apostolorum sine submersione possibili gubernari: fluctuari,' in-quiunt, 'potest et concuti, non submergi.' Navicula quidem 10

Petri est ecclesia militans, que nunc stat in una femina (ut patet in sancto sabbato de Maria), nunc in paucis discipulis (ut patet in die ascensionis); nunc in una gente et nunc in altera, sicut in Veteri Testamento stetit generacio electorum :

nec video quin dicta navis Petri possit pure per tempus stare 15

in laicis. Ideo nimis sophisticant qui triplicant templum Domini et referunt navem Petri tamquam ad per se causam originalem, id est, ad istam Romanam ecclesiam vel quam-

cunque particularem citra Christum. Obedire ergo sedi apostolice est Romane ecclesie devianti de possibili rebellare, 20  
quod potissime contingit in provisionibus que affectionem sapiunt personalem.

Unde Lincolniensis ultimate egritudinis lecto detentus, *cognoscens in spiritu tribulaciones ecclesie in proximo iminere, recitans coram clericis suis \* quedam facta Romane ecclesie, D  
graviter redarguit fratres, qui ideo constituti sunt in voluntaria paupertate ut peccata potentum ecclesie audacius reprehendant. Nunc autem bulle papales, inquit, sunt hereses contra quas*

14. generacio : cod. <sup>a</sup>guo.

20. devianti : cod. deviantc.

3. Matth. vii. 16.

9. *Fluctuari*, &c. : cf. supra, f. 124 B.

23. V. Matth. Paris, Hist. Angl. a. 1253; vol. iii. 145 seq., ed. sir F. Madden: Chron. mai. v. 400 seqq., ed. Luard. The quotation is exceedingly loose. The definition of 'heresy' is cited by Wycliffe in book ii. 7, infra, f. 173 D, as occurring 'in quodam libello [Lincolniensis] specialius istius materie;' and the passage is in fact in at least one manuscript subjoined to the epistle of Grosseteste quoted above. See Dr. Luard's edition of the Epistolae, p. 437, n. 7.

127D] *omnes Christiani et specialiter fratres viriliter se exponerent.*

*Aliter enim consensiendo sunt heretici.* Quod autem bulle huiusmodi sunt heretice ex hoc edocet quod *heresis descriptive est sententia falsa, palam edocta, Scripture sacre contraria,*

as for instance by the issuing of such bulls as were those addressed to him.

5 *pertinaciter defensa* ; ut infra exponitur capitulo vii. Huiusmodi autem est sententia dictarum bullarum. Nam earum falsitas patet ex dictis ; et patencia bullarum apertarum ubilibet delatarum docet doctrine patenciam ; et cum sit maxime Scripture sacre contrarium quod preficiantur inepti prepositi, 10 patet tertia descriptio partis ; et cum repugnatur, excommunicatur, suspenditur, et privatur, patet quam pertinaciter ista sententia sic defensatur. Omnes igitur episcopi et provinciales populi debent ex professione Christiana concorder contra talem heresem rebellare. Hec Lincolnensis.

15 Nec timeret quisquam prudenter corripere Romanum pontificem, cum Moyses correptus fuerit a Ietro, Exod. xviii. 17, 18 : qua evidencia beatus Bernhardus Eugenium papam acute corripuit. David vero a Nathan (2 Reg. xii. 1-14), Petrus a Paulo (Gal. ii. 11), et alii pape a suis subditis, ut patet

3. No man therefore need fear to rebuke the pope, in the example of Jethro (followed by S. Bernard), Nathan,

20 inferius, correpti sunt. Unde beatus Gregorius sepe in re\*gistro subdit se obedienter correptionibus imperatorum.

and S. Paul, according to the precept of S. Gregory,

Unde libro ix. capitulo xiii. scribit duobus regibus Francorum, audiens quod episcopi inepti constituti sunt symoniace in dignitatibus suis pro munere ; et postquam multipliciter declaravit hoc esse ad Dei iniuriam et regum maximum detrimentum, sic subdit : *Proinde paterno saluantes affectu, petimus, excellentissimi filii, ut hoc detestabile malum de regni vestri studeatis finibus prohibere, et nulla apud vos excusacio, nulla contra animam vestram suggestio locum inveniat, quia* 30 *facientis proculdubio culpam habet qui quod poterit corrigere negligit emendare ; qua de re, ut magnum omnipotenti Domino*

3. *sunt* in cod. bis legitur. cod. *solutantes*.

5. *defensa* : cod. *defensata*.

26. *saluantes* :

5. Lib. ii. 7, infra, f. 173 D et seqq.

17. Bern. de Consid. i. 2 § 3 ; vol. i. 409 D.

22. Greg. ep. ix. 110 Theoderico et Theodeberto regibus Francorum ; vol. ii. 1017 E-1018 A.

with the view of  
hindering any  
injury to God,  
to a man's own  
soul, or to the  
commonwealth,

and thus of pro-  
moting the law  
of Christ, the  
salvation of the  
individual, and  
the public good.

*munus valeatis offerre, sinodum congregari precipite.* Voluit [128A] enim iste sanctus, ut Augustinus, Ysidorus (sicut recitatur capitulo xxxvii. huius), quod omnes potentes sine acceptione gradus modeste corripere inquietos; quia torpor in ista medela vergeret contra mandatum Dei de dilectione ad 5 iniuriam Dei et proximi, ad dampnationem anime proprie, et ad destructionem reipublice, cui domini tales president a Deo pro custodia constituti.

Ideo nemo potest ordinare quod nulli domini corripiant clericos sub suo dominio, quomodocunque peccaverint, cum 10 hoc foret interdicerere eis legem Christi, propriam salutem, ac bonum publicum, ut declarat beatus \* Gregorius, libro B secundo, capitulo xxix. et xxxiii. (ut notatur infra capitulo vii. libri proximi, capitulo iii. libri quinti), sic scribit Gregorius, *Dum omnis avaricia ydolorum sit servitus, quisquis 15 hanc, et maxime in dandis ecclesiasticis honoribus, vigilanter non precavet, infidelitatis perdicioni subicitur, eciam si tenere fidem quam negligit videatur.* Combinemus ergo dicta libri primi huius, capitulo xii., de personarum acceptione in conferendo beneficia ecclesie, et dicenda libro proximo, capitulo 20 vii. et capitulo xi., de correptione pape; et videbimus quod Robertus verum senserat in hac parte, etc.

#### XLIV.

OF THE SUFFICI-  
ENCY OF THE  
LAW OF CHRIST  
REVEALED IN  
HOLY SCRIPTURE.

Occasione dictorum duobus proximis capitulis de per se sufficiencia legis Christi, dubitatur si ipsa per se sufficeret, 25 sine lege humana superaddita, fundare et dirigere pro statu

1. *precipite*: cod. *precipe*, 9. *Ideo*: cod. *deo*.

2. V. supra, ff. 88 D, 89 B.

13. Lib. ii. 7, infra, ff. 175 C et seqq.; where however no reference to S. Gregory occurs.

14. *Libri quinti*, i.e., De civ. Dom. iii.

15. The precise quotation I have not been able to trace. Compare however Greg. ep. ix. 106, vol. ii. 1007 B; xi. 55, p. 1140 D.

20. V. infra, lib. ii. 7, l. c.; cap. 11, ff. 193 C et seqq.

128B] vie religionem integram Christianam. Et videtur quod sic :

- primo, nam lex Christi sufficit regere humanitatem Christi cum omnibus discipulis suis sine tradicionis humane commixtione; sed lex illa non est nunc minus sufficiens quam  
 5 tunc fuit, nec debilitatur ex pluralitate vel rebellione conversorum, sed potius vigoratur; ergo semper sic sufficit. Item, cum sufficiencia legis Christi non sit exhausta ex conversione qua connectit populum maxime rebellem in primitiva ecclesia ad vitam apostolicam, suffecit convertisse plures, et sic usque  
 C ad singulos electorum (cum non possunt \* nisi per illam converti); sed quoscunque suffecit, suffecit etiam in vita et moribus regulasse, cum hoc sit facilius; ergo lex Christi pure sufficit per se fundare et dirigere singulam sponsam: et cum regula religionis Christi sit melior quam regula humani-  
 15 tus sic commixta, quis dubitat quin sponsa Christi foret tunc viando perfectior? Et sequitur confirmacio ex hoc quod lex vetus de facto regulavit totum populum Israeliticum pure per se usque ad reges, longe perfectius quam post, quando ius regum est permixtum, sicut patet capitulo xxvii. huius; lex  
 20 Christi est lege veteri complecior; ergo ipsa pure per se sufficit regere totum populum Christianum. Unde videtur michi quod sicut populus Israeliticus debet se habere ad legem veterem, sic populus Christianus, ymmo universitas hominum, debet se habere ad legem Christi; nam ista pure  
 25 per se efficit Christianum. Item Christus precipit ecclesie sub pena peccati mortalis ad observanciam legis sue; sed nullam creaturam obligat ad aliquid quod non potest, eo quod talis obligacio foret irrationalis; ergo tota ecclesia potest perficere legem Christi: et cum de quanto servatur purius, de tanto  
 30 melius (quia statui innocencie, statui beatitudinis, et Dei beneplacito conformius), sequitur quod ecclesia potest istam legem perficere inpermixte; quo posito, patet quod regularetur ad Dei beneplacitum plus quam modo.

i. α. The law of Christ unmixed with human traditions

i. was found sufficient by Christ himself and his disciples; ii. it was sufficient to convert the heathen,

much more must it suffice for the rule of life;

even as the Israelites were better governed under the divine law alone than when they passed under the rule of kings;

iii. Christ enjoined the observance of his law under pain of mortal sin, so that its observance must be possible;

and the observance of it by itself must be better, and better pleasing to God, than any admixture of human ordinances.

11. alterum suffecit: cod. sufficit.  
 cod. Confirmatur.

15. sic: cod. sit.

19. xxvii.: cod. 26.

16. confirmacio:

19. V. supra, f. 63 B, C.

The law remains fixed ; it is we who fail in its observance : the fire kindled by Christ should grow stronger with the extension of its material,

whereas it has continually waxed feeble in men's hearts from the first days until now.

Understanding therefore the law of Christ to include all that he prescribed to his disciples, and to be identical with the law of Scripture, the law of charity, and the law of God,

its sufficiency for the government of the church in all conditions is evident ; because i. the Bible contains all truth,

Lex igitur Christi manet immobiliter \* per se sufficiens, [128D] sed deficient exequentes. Si enim paucus ignis legis amoris, quem Christus venit mittere in terram ut ardeat, suffecit tantam conversionem secularem consummare in primitiva ecclesia, et alios ad religionem Christianam convertere, alios consumere ; quanto magis eque incensus ignis diffusor in materia tam capaci ? Sed heu, iste ignis gradatim tepuit ab apostolis ad martires, ab eis ad confessores, et abhinc *refrigescebat caritas multorum* ad manifestissimos Domini proditores, sic quod mater ecclesia potest illud dictum Ezechie, Ysa. xxxviii. 17, *Ecce in pace amaritudo mea amarissima*. Amara quidem fuit ex tiranide tempore martirum, amarior ex patenti heresi tempore confessorum, sed amarissima ex ypocrisi, symonia, et ambicione honoris mundani tempore proditorum ; et hoc postquam diffusum est venenum mortificans in ecclesia 15 sancta Dei.

Pro dicendis in ista materia suppono quod lex Christi includat omnem legem quam Christus docet suum discipulum facere vel implere, cuiusmodi est lex cuiusunque virtutis faciende et lex vicia puniendi ; et eadem est lex Scripture, 20 lex caritatis, et lex Dei. Leges autem vocatas humanas suppono non solum se extendere ad istas, sed ad errores a iusticia obliquantes : sic enim loquitur Scriptura, Ysa. x. 1, *Ve, qui condunt leges iniquas*. Aliter enim oportet omnem legistam de iure humano quocunque \* signabili originaliter 129A fundare quamlibet legem suam in ewangelio, quod non potest.

Quo supposito, patet primo quod lex Christi pure per se sufficeret pro omni statu dirigere sponsam suam. Probatur tripliciter : primo, sicut universitas legum sufficit regere 30 totum mundum, lex Christi continet in se omnem legem particularem, ergo conclusio. Minor patet ex eo quod

3. *suffecit* : cod. *sufficit*. 4. *consummare* : cod. *consumere*. 5. *alios ad* : cod. *a'd* (i. e., *aliquid*). *alios* : cod. *alias* 2da manu in margine additum.  
6. *eque* : 2da manu in margine additum.

2. *Ignis* : Luke xii. 49.

8. Matth. xxiv. 12.



- 129 A] Scriptura sacra (que est lex Christi) continet in se omnem and therefore all law : veritatem, omnis lex est veritas, ergo continet in se omnem legem. Argumentum patet secundo de Doctrina Christiana, as S. Augustin says, capitulo —, ut sepe allegavi: *Quidquid*, inquit Augustinus, whatever a man learns elsewhere, homo extra sacram Scripturam didicerit, si noxium est, ibi if it be harmful, dampnatur; si utile, ibi invenitur: et cum ibi quisque invenerit is already condemned in the Bible, and if useful, is found there. omnia que utiliter alibi didicit, multo habundantius inveniet ea que nusquam omnino alibi, sed in illarum tantummodo Scripturarum mirabili altitudine, mirabili humilitate. Et idem patet
- 10 epistola tertia ad Vollusianum, et sepe alibi. Et idem tenet Iohannes Damascenus, primo Sententiarum suarum, secundo capitulo: *Non*, inquit, est possibile quid preter ea que a divinis eloquiis Veteris et Novi Testamenti enarrata sunt et manifestata, dicere de Deo vel universaliter intelligere. Et istam conclusio-
- 15 nem tenet Lincolniensis et sancti doctores concorditer. Patet etiam ex fide cum istis conclusionibus, Ioh. i. 3, 4, *Quod factum est in ipso vita erat; omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nichil*, includitur saltem implicite omnis
- B veritas nominanda, \* ut sepe assumpsi, et hic necesse est
- 20 repetere, sicut et illum fucum sophisticum tamquam Scripture sacre contrarium abicere, quo dicitur quod 'Scriptura sacra docet omnem veritatem esse, sed non omnem veritatem; Christus dat legem ad diligendum proximum sed non illum;

8. nusquam: cod. nunquam.

10. tertia ad Vollusianum: cod. 38 ad Colusianum.

3. August. de Doctr. Christ. ii. 42 § 63; vol. iii. 44 c.

9. Eiusd. ep. cxxxvii. 4 § 17: Quae disputationes, quae litterae quorumlibet philosophorum, quae leges quarumlibet civitatum, duobus praeceptis, ex quibus Christus dicit totam legem prophetasque pendere, ullo modo sint comparandae? . . . Hic etiam laudabilis reipublicae salus: neque enim conditur et custoditur optime civitas, nisi fundamento et vinculo fidei firmaeque concordiae; cum bonum commune diligitur, quod summum et verissimum Deus est, atque in illo invicem sincerissime se diligunt homines, cum propter illum se diligunt, cui quo animo diligunt occultare non possunt: vol. ii. 409 D, E.

11. Io. Damasc. de Fide orthodoxa i. 2; Migne, Patrolog. Graec. xciv. 793 B.

17. *Quod factum est*, &c.: according to the division of the sentence adopted, among others, by S. Augustin, in Ioh. Evang. tract. ii. 16; vol. iii. par. ii. 295 G-296 B.

'Deus precipit quod homo observet sabbatum, sed non pre- [129B  
'cipit illum hoc sabbatum observare;,' et sic de aliis univer-  
salibus, que, cum sunt omnia eorum singularia, patet quod  
stultum est sic fingere. Et ista ratio dat plenam fidem ad  
sensum conclusionis propositæ. 5

ii. Else this law  
of Christ would  
not be perfect.

Secundo patet idem ex hoc quod aliter lex Christi non  
fuisset complete et perfecte data et per consequens Christus  
non fuisset Deus explicans legem suam. Et, ut breviter  
dicatur, omnes rationes que probant superius xlii. capitulo  
quod legifer noster dedit legem per se sufficientem ad regi- 10  
men universalis ecclesie, probant quod lex Christi pure per  
se sufficit pro omni statu regere sponsam Christi; sicut et  
tres rationes facte in principio huius capituli.

iii. If we should  
assume the exist-  
ence of a bene-  
ficial law supple-  
mentary to the  
law of Christ,

Tercio probatur per deducens ad impossibile. Nam si  
requiritur alia lex superaddita, sit illa A, cuius execucionem 15  
oportet concedere esse utilem facienti et toti ecclesie; quia  
aliter non foret lex bona, dicente Augustino, primo de libero  
Arbitrio, quinto capitulo, *Lex mihi non videtur que iusta non  
fuerit*. Sicut ergo A legis conplecio sit sic utilis, tunc cum  
posito frater conplens A legem facit ut debet, placendo Deo 20  
et proficiendo cuicunque parti ecclesie: \* sicut enim omne C  
peccatum fit ad iniuriam Dei, ad iniuriam cuiuslibet proximi  
et peccantis, sic omne meritum partis ecclesie fit ad Dei  
beneplacitum et profectum cuiuscunque partis ecclesie, ut

any man who  
should perform  
that law

might be shewn  
to be in effect  
merely perform-  
ing the command  
of Christ;

patet ex vi communionis sanctorum. Ex istis sic arguo: 25  
Frater conplens A legem prodest proximo, sed sic debet de  
lege nature velle proximum facere sibi, ergo facit alteri ut  
debet sibi velle fieri; sed hoc est preceptum a Domino,  
Math. vii. 12, *Omnia quecunque vultis ut faciant vobis homines,*  
*hec et facile illis;* ergo faciendo A legem facit preceptum 30  
Domini. Et idem est argumentum, quidquid homo iuste  
fecerit. Si ergo in principiis scienciarum doctrialium inclu-

and thus the new  
law would be no  
real addition.

3. *patet* addidi: ipsum vero verbum corrector margine inserens voluit ante *ista*  
*ratio* in proxima sententia legere. 19. *Sicut*, ita (pro *Si*) in margine correctum  
2da manu. 30. *hec*: cod. *hoc*.

9. V. supra, ff. 112 D, 113 A.

13. V. supra, f. 128 B, C.

17. August. de lib. Arbitr. i. 5 § 11; vol. i. 573 E.

129C] duntur omnes conclusiones sue sciencie ficticie, sic in dicta maxima includitur omnis conclusio moralis a quocunque rationabiliter practizanda, *et* (ut probabitur inferius) non oportet specialius descendere vel legem Christiani specificare 5 quam lex Christi non specificat. Sicut enim Christus dedit oracionem dominicam in medio simpliciter quoad superhabundanciam et defectum, sic credi debet de edicione explicita legis sue. Istud patet ex dictis xlii. capitulo, quod omnis lex humana est in lege Christi implicata vel repugnans.

- 10 Ex istis secundo sequitur quod omnes tradiciones humane quas lex ewangelica non docet facere sunt superflue et inique. 2. All human ordinances not taught in the law of the Gospel are superfluous and wrong.  
Quoad suppositum patet quod sunt multe huiusmodi, tam ab experientia quam testimonio Augustini, epistola xxxiii., Dasserentis quod cum \* legibus humanis multe iniuste sunt per-  
15 mixte, que tamen leges secundum partes iustas directe proficiunt, et secundum partes iniustas vocatas leges occasione accepta proficiunt, ut peccata. Sola enim *lex Domini est immaculata convertens animas*, ut dicitur Psalmo xviii. 8. Unde iura civilia et canonica, secundum id quod continent de  
20 pura iusticia, sunt lex Christi, ut patet proximo et Math. xxii. 40, *In hiis duobus mandatis*. Et cum illa dependencia sit causacio vel inclusio, sequitur quod omnis lex humana causatur et includitur in mandatis.

- Ideo, ut dixi superius xlii. capitulo, leges humane non  
25 superfluunt, cum facilitant ad observanciam caritatis; sed sicut gentiles philosophi adinvenerunt veritates multas que sunt copiosius in Scriptura, sic et invenerunt gentiles philosophi leges multas et iura que sunt compendiosius, expressius, et utilius in Scriptura. Patet ex hoc quod omnis lex est veritas;  
30 sed secundum Augustinum, secundo de Doctrina Christiana,

1. *ficticie* in margine additum 2da manu.  
conieci: cod. *sicut*.

5. *non* addidi.

20. *sunt*

8. V. supra, f. 113 A, B; cf. f. 112 C.

13. See generally August. ep. clxxv., especially ch. ii. §§ 7, 8; vol. ii. 645 seq.

20. V. supra, f. 113 A.

24. V. supra, f. 113 B, C.

30. Cited supra. f. 129 A.

et epistola tertia, *Veritas que in Scriptura non est, nusquam* [129D  
*est.* Istas ergo veritates hominum virtualiter directivas, secun-  
 dum quod invente ab hominibus sunt, voco leges humanas  
 simpliciter: alias autem tradiciones a iusticia obliquantes voco  
 leges et iura nominatenus vel pretensa, aut cum distrahente 5  
 termino dicta, vel vocata iura; non autem nunc solicator que  
 sunt illa, sed universaliter dico quod quecunque non faciunt  
 ad observanciam caritatis.

z. the tradition of  
 men by itself is a  
 distraction from  
 the observance of  
 God's commands,

\* Quod autem aliqua sunt talia ex fide capio, cum Math. 130A  
 xv. 3 dicit Christus, *Quare vos transgredimini mandatum Dei* 10  
*propter traditiones vestras?* Ex quo patet quod tradicio

humana retardat ab observancia mandatorum; et cum man-  
 data sint connexa, sequitur quod tradicio humana distrahit ab  
 observancia caritatis. Et hoc idem testatur Psalmus cxviii.  
 85, *Narraverunt michi iniqui fabulaciones, sed non ut lex tua.* 15  
 Ex quo patet quod impossibile est iustificare simpliciter omnes  
 vocatas leges humanas, cum ex Scriptura sacra necessario sit  
 tales aliquas esse fabulaciones iniquas; ideo quicumque ceperit  
 istud opus pre manibus, opus supra possibilitatem suam sus-  
 cipit. Nam quamcunque personam citra Christum possibile 20  
 est peccare (ex capitulo proximo); et omnis persona vel  
 communitas que condendo leges iniquas peccare non poterit  
 est inpeccabilis; ideo necesse est leges humanas posse a  
 iusticia obliquare: sed secus est de lege Dei propter perfec-  
 tionem auctoris. In cuius signum, homines nunc condunt 25  
 leges et nunc revocant, tamquam minus provide latas. Ille  
 ergo qui vult omnem iniusticiam a legibus humanis exclu-  
 dere necesse habet quamlibet allegandam defendere et in  
 Scriptura sacra fundare; quia certum est quod nullum colle-  
 gium viatorum habet tantam auctoritatem vel confirmacionem 30  
 ex divina \* assistencia, quod eo ipso quo quidquid decreverit B  
 ipsum est iustum simpliciter. Cum ergo non sit articulus  
 fidei nec demonstrabile quod nulle leges huius collegii sint

and the imper-  
 fection of human  
 laws is shewn by  
 their liability to  
 repeal and re-  
 enactment.

25. *condunt* (i. e., *gdnt*) recepi e con. d. Herzberg-Fraenkeli: cod. *ostendunt* (*ondnt*).

1. V. supra, p. 397 n. 9.

21. V. supra, f. 120 A et seqq.

130B] inique, ad quod redderet se Christianus sollicitum circa illud?

Capiendum ergo est ex fide, quia ex Scriptura sacra, quod  
 alicue sunt vocate leges hominum pro tempore Veteris Testa-  
 5 menti legi divine contrarie; et verisimile est doctis quod hodie  
 sunt tales legibus humanis commixte de quibus verifico con-  
 clusionem propositam. Nam omnes tales leges sapiunt  
 iniusticiam, sed omnes leges tales sunt superflue et inique,  
 ergo conclusio. Item Legifer noster dedit legem per se  
 10 sufficientem ad regendum universalem ecclesiam (ex xlii.  
 capitulo); sed non dedit aliquam legum istarum quas memini,  
 sed patenter reprobavit, cum non sit lex ewangelica vel aliqua  
 eius pars; ergo omnes ille superfluunt. Patet consequencia  
 ex hoc quod finis per se, gracia cuius quecunque lex foret  
 15 condita, esset ad regendum et edificandum ecclesiam; quo  
 fine a quacunque lege frustrato, sequitur quod illius legis  
 edicio sit per se frustra: et quod omnis talis lex sit iniqua,  
 ex hoc evidet quod nulla lex est inpertinens legi Christi (ex  
 xlii. capitulo), sed vel est implicita vel repugnans; cum ergo  
 20 nulla talis lex sit implicita, quolibet huiusmodi est repugnans,  
 C et per consequens iniqua. Item, \* quandocunque aliquis finis  
 potest per se perfici eque perfecte per pauciora media, sicut  
 per plura, multiplicare ad hoc media foret frustra; sed regi-  
 mine universalis ecclesie potest eque perfecte vel perfeccius  
 25 perfici per nudam legem Christi, sicut per omnes leges alias  
 humanas sibi superadditas; ergo talis superaddicio foret  
 frustra. Argumentum patet per hoc principium philosopho-  
 rum assumptum ab Aristotele, primo Phisicorum, *Frustra fit*  
*per plura quod fieri potest per pauciora*; et minor patet ex hoc  
 30 quod ecclesia crevit inter plurimos et maximos inimicos pure  
 lege Christi, pretermisissis tradicionibus humanis; illam ergo  
 potuit puram observasse posterius, cum maxima difficultas fuit  
 in primordiis observancie legis Christi. Illi ergo qui a summo

c. Such then being the limitations of human laws, it is plain that, as such, they are superfluous;

because i. they are tainted with unrighteousness,

ii. Christ gave a law sufficient in itself for the government of the whole church, so that any other law must be superfluous,

iii. if we can attain an end by few and simple means, it is profitless to add to them.

28. *assumptum* conieci: cod. *am* (i. e. *argumentum*).

10. V. supra, ff. 112 D-113 C.

19. V. supra, f. 112 C.

28. Arist. Phys. i. 6.

gradu secularitatis suffecerunt relinquere mundum cum suis [130C  
legibus, suffecerunt continuasse hanc vitam, cum omnis via  
virtutum ex sua continuacione facilitatur, roboratur, et (ex  
testimonio Aristotelis) plus delectat; oportet multiplicare argu-  
menta ad conclusionem istam, cum omnis lex bona est lex 5  
Christi (ex conclusione proxima); superfluit igitur sibi super-  
addere legem malam.

3. Every Chris-  
tian must be a  
theologian

since the know-  
ledge of the  
Scriptures is the  
essence of all  
knowledge.

Ex istis tercio sequitur quod omnis homo debet esse theo-  
logus et legista, nam omnis debet esse Christianus; quod  
tamen non potest esse nisi legem mandatorum Dei cogno- 10  
verit; sequitur quod omnis homo debet \* cognoscere legem D  
istam: cum ergo omnis homo sit eo perfectior theologus quo  
perfectius cognoverit legem Dei, sequitur quod omnis homo  
debet esse theologus. Unde Ieronimus in epistola ad Pauli-  
num, sexto capitulo, innuit quod quodam instinctu naturali 15  
omnes huic legi provide vel inprovide innituntur. *Sola,*  
*inquit, Scripturarum ars est, quam passim omnes sibi vendicant.*  
*Hanc garula anus, hanc delirus senex, hanc sophista verbosus,*  
*hanc universi presumunt, lacerant, docent antequam discunt.*  
*Alii obducto supercilio verba grandia trutinantes inter mulier-* 20  
*culas de sacris literis philosophantur.* Omnes, inquam, homines  
appetunt cognoscere istam artem; cum sola illa docet viam  
ad beatitudinem, quam omnes ex natura desiderant. Ordo  
igitur discendi hanc artem instar nostri Legiferi foret, primo  
verba legis facere et posterius edocere: et cum ars ista sit 25  
principalissima, etsi homo mille alias habuerit, patet quod  
non ex aliis eximitur ad denominationem theologi, sed ipsam  
discendo et docendo, tamquam a forma nobilissima prima  
omnium denominatur theologus. Et cum lex Christi sit lex  
simpliciter, sequitur quod solum huiusmodi professor simpli- 30  
citer sit legista, etc.

4. The law of  
Christ is the only  
law which we  
ought to learn,  
teach, or practise:

Ex istis quarto sequitur quod solum legem Christi licet  
practizare, discere, vel docere. Patet sic: Solum legi bone  
8 et 12. *theologus*: cod. *theo*<sup>9</sup>. 17. *passim*: cod. *passivi*. 28. *et docendo* in  
margine additum 2da manu.

6. V. supra, f. 129 B, c.

8. Cf. supra, f. 40 B, c.

14. Hieron. ep. l.; vol. iv. par. ii. 571.



**131A** licet sic intendere, solum lex Christi est lex bona \* (ex duabus primis conclusionibus), ergo illa conclusio vera. Quicumque ergo practisaverit legem que non dirigit directe ad beatitudinem, diligendo Deum et proximum (ex proxima), facit se ipsum dampnabilem; solum lex alia quam lex Christi est huiusmodi; ergo quicumque practisaverit legem aliam est iniquus. Item solum in ista lege est practisandum cui est obtemperandum; ergo solum in ista lege est practisandum. Si enim quis meritorie obedit vel obtemperat alicui, tunc primo et principaliter servit Deo, benefaciens Deo et toti ecclesie sicut debet; sed hoc cadit sub precepto dilectionis Dei et proximi; ergo non est possibile obedire alicui nisi obediens, ut sic, obtemperet legi Dei.

Unde propter necessitatem huius legis scribitur Deut. vi. 6, 7, post mandatum de dilectione Dei: *Erunt, inquit, verba hec que ego precipio tibi hodie in corde tuo, et narrabis ea filiis tuis, et meditaberis ea sedens in domo tua, et ambulans in itinere, dormiensque et consurgens.* Cum enim omnis homo naturaliter appetit beatitudinem, sicut terra centrum, nichil debet facere, discere, vel docere, nisi gracia huius finis; et per consequens in omni tempore suo debet hunc finem principaliter intendere: sed cum principalissimum medium et finis huius intenti sit Deum cognoscere et amare, sequitur quod omnis homo debet huic fini vel mediis ad illum intendere. **B** Unde audenter \* assero quod quicumque artem liberalem vel methaphisicam didicerit que non ad hunc finem promoverit, se ipsum dampnificat.

Licet autem omnis homo debet esse theologus, qui in quacunque arte sua principaliter intenderet Deum cognoscere; tamen ille qui dimissis curis seculi studet Deum diligere, secundum quod est omnia in omnibus, est secundum excellentiam quandam theologus. Quicumque ergo pausaverit in existencia vel substantia citra Deum propter curiositatem,

a. because it is the only good law, and any other must lead to damnation;

and because we must only carry into effect a law which we obey, and any law which can be meritoriously obeyed must be a part of the law of the Gospel.

b. Wherefore the constant practice of that law is commanded in the Bible;

since it is the means to blessedness, towards which all men naturally strive

and since the knowledge and love of God is both the means and the end of this intent: all other knowledge tends to damnation.

c. While every man should be a theologian, yet he is most properly worthy of the name who devotes himself exclusively to the knowledge and love of God, as revealed in his law.

29. *intenderet*: cod. *intendere*.

33. *vel* addidi.

1. V. supra, f. 129 A, D.

4. V. supra, f. 130 C.

quaestum, vel voluntatem corporis, illicite discit legem; cum [131B] ergo omnis veritas sit ibi, solum illi libro licet intendere. Quamvis autem Legifer noster *illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, inprimendo primo omnium in eo noticiam transcendentis, et per consequens docendo eum omnia; cum 5 adhuc nondum scit quomodo oportet eum credere et intelligere, ideo necesse est legem ewangelicam in particulari studere, quomodo *omnia per ipsum facta sunt* et peccatum annichilans factum est sine ipso; et tercio de doctrina Spiritus suggerentis intelliget Christianus omnia, quando sciet quomodo omne 10 *quod factum est fuit vita in ipso*: et sic non superfluit sed expedit iterum ac iterum in particulari addiscere prius cognitum in communi.

Caution against  
sophistical eva-  
sions of this law.

Inter omnia siquidem sophismata theologie contraria, est illud nephandius quo dicitur Christianum non cognoscere hoc 15 vel illud, nisi in particulari ipsum cognoverit; quia, ut false fingitur, \* 'nulla est confusa noticia in communi': sic enim C nonnulli dicunt verbo et opere quod 'Deus non mandavit eis 'proximum diligere vel peccata cavere, sed homini in com-  
'muni'; licet nulli ita mandaverit: contra Veritatis sententiam, 20 Marc. xiii. 37, *Quod uni dico, omnibus dico, Vigilate*; a quo didicit Ecclesiasticus xvii. 12, *Unicuique mandavit Deus de proximo*. Et conformiter erratur in hoc sophismate, 'Teneor  
'diligere proximum, sed non hunc nec aliquem proximum  
'teneor diligere'; et sic de similibus ficticiis sophisticis quas 25 Aristoteles, primo Posteriorum, et veritas Scripture adimit.

Ex istis quinto sequitur quod omnis veritas est catholica: nam omnem veritatem debet Christianus credere, discere, et studere; ad veritatem catholicam licet Christiano taliter se

5. All truth is  
catholic;  
a. for all truth  
we are bound

4. *omnium*: cod. *omni*. 8. *annichilans*: cod. *anichilans*.

3. John i. 9.

8. *Omnia per ipsum facta sunt* et sine ipso factum est nihil, John i. 3, according to the interpretation of S. Augustin: Peccatum quidem non per ipsum factum est; et manifestum est, quia peccatum nihil est, et nihil fiunt homines cum peccant: in Ioh. Evang. tract. ii. 13; vol. iii. par. ii. 294 B, C. Cf. supra, f. 3 c.

11. John i. 3, 4: cf. supra, p. 397 n 17.

26. Arist. Anal. post. i. 16 et seqq.

- 131C] habere ; ergo conclusio. Argumentum patet ex hoc quod Christianus debet omnia credere, ut patet 1 Cor. xiii. 7 de i. to believe, condicionibus caritatis. Aliter enim non crederet quod timen-  
 5 *ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia* (Rom. xi. 36), et sic de multis scripturis. Ideo sicut de amando naturam nos-  
 tram specificam, quodlibet eius individuum amamus implicite in confuso ; sic credendo omnia a Deo facta esse, sunt omnia et singula a nobis credita, cum credimus ipsa esse : idem  
 10 enim est credere Deo et credere ipsum esse. Et de discere ii. to learn, patet idem : Nam ex testimonio Veritatis (Ioh. xiv. 26)  
 D *Spiritus sanctus* suos discipulos \* *docebit omnia* ; et cum nichil eos docebit nisi quod illi discent, sequitur quod illi discent omnia ; et per idem sequitur quod omnes Christi discipuli  
 15 debent sic facere. Tercia pars argumenti patet eo quod <sup>and</sup> <sup>iii. to study.</sup> Christianus debet meditari quomodo *altitudo divitiarum sapientie Dei disponit omnia in mensura, pondere, et numero* (Sap. xi. 21). Illa autem falsa, que philosophi errantes crediderant, non sunt catholica, quia non sunt.  
 20 De peccato autem est difficultas logica, utrum ipsum sit <sup>b. i. Does this obligation to sin?</sup> catholicum ; et videtur quod non, quia tunc omnis heresis et omne hereticum foret catholicum et de fide. Sed videtur <sup>Sin is truth in the esse secundum</sup> quod sicut peccatum est veritas quoad esse secundum, et sic necessarium, felix, et bonum ; non autem quoad esse primum, (although with respect to the  
 25 quia deficit sibi esse, et habet deesse, quod non est, quoad <sup>esse primum it is non-essential)</sup> illud, veritas sive bonum : sic peccatum quoad esse se-  
 cundum est catholicum sicut bonum est malum, secundum <sup>and, as truth, it is catholic :</sup> disparem rationem. Nam credere debemus remissionem omnium peccatorum, et per consequens peccata, cum se-  
 30 cuntur formaliter ex fide ; irrationabile quidem foret hominem debere credere antecedens et discredere consequens : sicut <sup>we have to be- lieve that sin is,</sup> ergo idem est credere peccatum, et credere ipsum esse ; sic debemus credere peccata, sicut debemus credere ipsa esse. Sic enim oportet credere quod Lucifer, Adam, Iudas, et <sup>and that certain men are sinners ;</sup>

17. *Dei disponit* : cod. *dei ponit*.28. *disparem* : cod., ut videtur, *disparantem*.

16. Rom. xi. 33.

ceteri quos Scriptura meminit, sunt peccantes. Aliter enim [131D non deberemus ex integro discere veritates Scripture, cum tamen scimus quod prodest nos cognoscere \* peccare ut 132A celerius resurgamus. Aliter enim non diceret psalmista in laudem sui, Psalmo l. 5, *Quoniam iniquitatem meam ego cognosco*.

and thus it is the office of the evangelist to teach that men sin,

and not to teach them to sin.

Et ita officium ewangeliste est docere quod homines peccant, quod est peccatum. Et sic de heresibus debemus ipsas credere; cum apostolus dicit, 1 Cor. xi. 19, *Oportet hereses esse*, et per consequens oportet ipsas discere et docere, quod 10 est valde catholicum, ut caucius caveantur. Et patet quod aliud est docere homines peccare et docere homines ad peccandum; non enim licet homines docere ad peccandum, cum talis finis foret illicitus, sed expedit docere quod homines peccant, vel ipsos peccare, vel peccata eorum, quod idem est. 15 Oratio autem est equivoca ad expositionem gerundivi signantis circumstanciam cause finalis, et ad expositionem oracionis indicative dicentis simpliciter rem verbi; licet quandoque fiat limitacio ad primum sensum ex habitudine adiuncti, ut est in Ioh. xiv. 2, *Vado parare vobis locum*. Ille ergo qui pro- 20 baret quod idem, secundum idem, foret hereticum simul et catholicum, deduceret ad inconueniens. Nam quelibet res est catholica, quia catholicum est ipsam esse; et aliquis homo est hereticus, quia errat pertinaciter in fide.

ii. Is every law the law of Christ?

e. g. the law of sin?

Secundum dubium est logicum; si omnis lex sit lex Christi, 25 sicut omnis veritas est veritas catholica: et videtur quod sic 'omnis lex, eciam iniqua, est bona; non est bona nisi a 'Deo; ergo non est lex nisi a Deo, et per consequens est lex 'Dei: sic enim lex peccati secundum quam ipsum punitur, \* et *lex membrorum repugnans legi mentis* (Rom. vii. 23) B 'serviunt Deo; et per consequens sunt leges Dei. Sicut ergo 'peccatum, in quantum bonum, est a Deo; et in quantum 'est lex, est bonum: videtur quod, in quantum est lex, est

8. *debemus* in margine correctum 2da manu.

13. *Verba non enim licet homines docere ad peccandum* in margine sunt addita 2da manu.

27. *lex* in margine additum 2da manu.

20. *Ioh*: cod. 1<sup>o</sup> *Ioh*.

132B] 'a Deo, quia, ut sic, est bona lex, quia placens Deo; sicut  
 'dictum de utilitate, punicione, et pulcritudine factis de pec-  
 'cato. In oppositum militant quotlibet argumenta quod  
 'oportet omnem hominem facere legem Christi; quia in  
 5 'quantum plus peccat, plus facit legem, et sic Christus venit  
 'legem suam solvere, et per consequens Christus ordinavit  
 'inprovide leges suas adinvicem regulari.'

In istis, quando fui iunior, dixi quod lex Christi est de-  
 scriptive lex quam Christus docet ad observandum; et quia  
 10 Christus non docet peccatum ad observandum, sed ad destru-  
 endum vel puniendum, ideo non est lex Christi, cum sibi  
 non serviat: lex vero membrorum, sicut lex puniendi peccata,  
 sunt occasione peccati date et docte a Deo ad observandum,  
 ne ex defectu earum peccetur gravius; et ita sunt leges Dei:  
 15 sed lex Dei simpliciter dicta optat legem caritatis, quam  
 Christus venit implere, dissolvendo legem puniendi, quam  
 occasionaliter sed provide edidit. Nunc autem non sollicitor  
 in talibus, sed voco legem Christi pro famosiori lege, que  
 directe docet diligere; quia secundum apostolum, Rom. xiii.  
 C 10, *Plenitudo \* legis dilectio*. Famosissime autem vocatur lex  
 veritas ordinata ad regendum populum, cuiusmodi est com-  
 muniter veritas extra genus.

Ex istis sexto sequitur quod omne ens est fides credenda: 6. *α.* All being  
 nam omne catholicum est credendum, omne ens est catho-  
 25 licum, ergo omne ens est credendum; et cum fides sumitur  
 tripliciter, scilicet, que creditur ut res credita, qua creditur  
 ut actus credendi, et per quam creditur ut habitus fidei,  
 patet conclusio; cum ergo omne ens, quia omnis veritas,  
 continetur in Scriptura, et illa Scriptura debet credi ex integro,  
 30 sequitur conclusio. Verumtamen aliqua de necessitate salutis  
 sunt credenda, ut principales articuli fidei et sequentia, sine  
 quibus homo non potest salvari, nisi credat ipsa explicite  
 vel implicate pro suo tempore; et aliqua per accidens sunt  
 credenda, ut veritates quas Deus ordinat accidentaliter conco-  
 some as of neces-  
 sity to salvation,  
 and some as  
 accidental ac-  
 companiments  
 thereof.

7. *suas* in margine additum 2da manu. *regulari*: cod., ut videtur, *regulariter*.  
 15. *sed*: cod. *et*, verbo *sed* supra lineam scripto. 26. *tripliciter*: cod. *dupliciter*.

The faithful must believe all things

and thus know all things.

i. Is then all error error in the faith,

so that the smallest fault is tantamount to the invention of a new heresy?

All error is against the faith, albeit the erring person is not necessarily an infidel:

he may err, *i. e.* be unfaithful, in the particular,

without necessarily erring in the universal.

Consequently it is wise not to assert anything unconditionally

mitari salvacioni credentis: fidelis enim confuse credit omnia preterita vel futura, ut patet ex condicione caritatis. Sicut ergo ex fide teneor credere omnia esse, sic ex fide teneor credere omnia; et per consequens omnia teneor scire et credere, modo quo Veritas loquitur Ioh. vii. 28, *Et me scitis et unde sim scitis*; ratione cuius modi loquendi dicit Augustinus super Iohannem, omelia xxix., quod idem est credere Deum et credere ipsum esse, noscere Deum \* et noscere ipsum esse.

Ex istis videtur sequi quod sancti doctores contrarie opinantes, ymmo omnes errantes in quacunque arte sive sciencia, errant in fide, sicut iterator errans in itinere: ymmo homo et bestia errans in quocunque sensibili errat in fide, quia in veritate que est fides; sicut omne operans facit novos articulos fidei, et omnis Christianus peccando facit novas hereses, quas sacerdos et iudex secularis condemnant. Tales multas conclusiones olim concessi, negando exhinc sequi omnem sic errantem esse infidelem, sed solum creaturam rationalem que defecit a caritate; et omnem talem dixi esse infidelem, quia errat in fide quam sub pena peccati mortalis tenetur habere pro mensura erroris illius: licet ergo infidelis credat omne credendum, quia in transcendente; tamen non tunc sicut oportet, quia in particulari discredet fidei, quando tenetur sub pena peccati mortalis non sic discredere, ut credit quod bonum est sibi sic facere. Ideo omnis viciosus actualiter ignorat in particulari fidem necessariam ad salutem: sicut ergo secundum logicos omnis ignorans idem scit et ignorat, quia scit in universali et ignorat in particulari, ymmo credit \* diversimode duo opposita; sic omnis particulariter errans in fide contradicit sibi ipsi, quia illi quod scit in universali contradicit in particulari. Ideo pium est homini non simpliciter asserere quidquam quod ambigit, sed condicionaliter

7. *super* in margine additum 2da manu.

21. *erroris*: cod. *herroris*.

12. *supra* in in cod. *de scriptum* est.

*infidelis* ita correctum 2da manu: text. *fidelis*.

7. Si creditis in eum, creditis ei: August in Ioh. Evang. tract. xxix. 6; vol. iii. par. ii. 515 1).



133A] cum quadam formidine. Quando enim credit falsum, credit in cases where  
contradiccionem; quia falsum suum credit in particulari, et there is any  
ipsum in universali credit non esse. Ista autem credulitas doubt.  
aggregata est tam impossibilis quod non potest deficere ab  
5 errore nisi Deus non esset, cum tale impossibile inficit quid-  
libet; et sic non debemus nimis inniti sensui nostro vel opi-  
nioni.

Videtur insuper quod nullum sit falsum quin ex pertinaci ii. Nothing is  
eius defensione verus Christianus potest cadere in heresim; false except it  
10 quia, docto quod Scriptura hoc asserit, non habet hoc negare: can by possibility  
cum post istam doctrinam sic particulariter negare, auctoritati lead to heresy,  
Scripture sacre foret contradicere, videlicet, quod non sequitur, as would arise  
Si quidquam asserit, ergo verum; et tunc nullum argumentum from denying the  
ex Scriptura sacra daret fidem catholicam, sed solam probabi- truth of the Bible  
15 litatem sive opinionem; quod est nimis hereticum. Sola autem in any particular;  
Scriptura sacra est illius auctoritatis et reverencie quod si  
quidquam asserit, debet credi: ideo, cum multa asserit sine  
quibus homo posset salvari, patet quod multa debent credi, whereas,  
quia Scriptura hec asserit; licet non sint absolute necessario although it con-  
B\* requisita ad salutem. Argumentum patet ex hoc quod tains many things  
sola illa inter assertores veritatis non potest decipi. not indispensable  
to salvation, yet  
all it says must  
be believed,

Unde mirum qua fronte quidam ad tantum magnificent iii. Therefore it  
suam auctoritatem atque scienciam, quia tradiciones sue, ut is presumptuous  
epistole decretales saltem incorporate, sunt paris auctoritatis to magnify man's  
25 cum ewangelio, vel maioris. Nam quilibet talis persona authority, e. g.  
errare potest nedum in via morum sed facilius in via veritatis that of the Decre-  
credendorum (ut patet ex proximo capitulo); nullum falsum, tals of the church,  
quod non est, debet credi; ergo non oportet, si talis per- as equal to, or  
sona quidquid asserit, debet credi. Si enim persona viatrix greater than, that  
30 potest in penam peccati precedentis se ipsam in peccatum of the Gospel:  
inducere, unde dampnetur et totum genus succedencium for  
peiores; sic potest errare in fide, unde ista mala evenient: a. all men are  
ymmo (ut patet alibi) oportet quod hec mala primo insurgant liable to error  
and in such case  
ought not to be  
believed,

4. *aggregata*: cod. *agregata*.5. *inficit*: cod. *infert*.

and this error  
may creep into  
their writings  
and ordinances,

*e.g.*, if the pope  
and cardinals  
should be so mad  
as to arrogate to  
themselves in-  
fallibility;

so that we are  
bound to confess  
with S. Augustin  
that the canonical  
Scriptures alone  
are absolutely  
free from error :

*β.* we cannot en-  
sure that the holy  
Spirit has assisted  
the counsels of  
the pope and  
cardinals  
to keep them  
from error;

bulls are liable  
to be revoked,

or they may rest

ex defectu fidei. Unde primi parentes causam sui peccati [133B]  
pro sua excusacione infideliter retorquebant in Deum : patet  
Gen. iii. Si ergo persona viatrix potest sic in fide deficere,  
quis dubitat quin possit errorem suum in scriptis redigere  
et subiectis suis autenticare pretense? Sic enim contingit 5  
de Machameto et continget de Antichristo; sic ergo potest  
contingere de quocunque episcopo citra Christum. Verbi  
gracia, Romanus pontifex cum cetu cardinalium posset ad  
tantum desipere quod asserant \* si quidquam faciendum vel  
credendum docuerint, eo ipso debet fieri sive credi; quod 10  
cum sit blasphemum (ex proximo capitulo), patet quod ipsi  
possunt in fide errare. Ideo dicit Augustinus, epistola ix.  
ad Ieronimum: *Ego (inquit) fateor caritati tue, solis eis*  
*Scripturarum libris qui canonici appellantur didici hunc hono-*  
*rem timoremque deferre ut nullum eorum auctorem scribendo 15*  
*errasse aliquid firmissime credam: ac si aliquid in eis offendero*  
*litteris quod videatur contrarium veritati, nichil aliud quam vel*  
*mendosum codicem esse, vel interpretem non assecutum esse quod*  
*dictum est, vel minime me intellexisse, non ambigam.* Cum  
ergo littere papales non sint de hac Scriptura canonica, patet 20  
istum sanctum sensisse impossibile esse quod 'si quidquam  
'asserunt, ergo verum.'

Item nec est articulus fidei, nec est deducibile ex Scriptura  
vel ratione, quod si papa cum isto consensu cardinalium  
quidquam in bullis vel litteris suis dictaverit, quod Spiritus 25  
sanctus assistit regulans ne oberret; ergo non est de necessi-  
tate salutis hoc credere: quod tamen oportet de Scriptura  
sacra, ergo scriptura huius persone non est paria auctoritatis  
cum Scriptura sacra. Argumentum patet de bullis quas  
papa sepe revocat preficiendo minus ydoneum (ut patet 30  
proximo capitulo); et ita de iudiciis que secundum deponens

4. *quin* 2da manu in margine correctum: text. *quod*.  
*erassem.*      *offendero*: cod. *ostendero*.

16. *errasse*: cod.

11. V. supra, f. 120 c.

12. August. ep. lxxxii. 1 § 3; vol. ii. 190 f.

31. V. supra, ff. 125 A et seq.

133C] testium fallacium sentenciat et confirmat: ymo de excom-  
 municacionibus et canonisacionibus sanctorum contingit quod  
 D moveat ecclesiam \* ad credendum de beato in celis quod ex  
 anathemate sit dampnatus, et de dampnato celebrando eius  
 5 festum quod inter celicolas sit beatus. In istis enim iudicat  
 opinative, secundum quod testes conducti vel seducti depo-  
 nunt. Ideo fatetur Romana ecclesia quod opinionem sequens  
 decipit et decipitur, ut patet proximo capitulo. Et hinc Augus-  
 tinus, epistola vii. ad Marcellinum, monet eum ne det tantam  
 10 reverenciam scriptis suis, et idem docet epistolis xxx. et cxli.  
 et sepe alibi; et ponuntur in decretis, Distincione ix. capitulo  
 — et capitulo *Negare*. Et idem senserunt omnes doctores  
 qui propriam fragilitatem et ignoranciam cognoverunt.

Si enim sententia cuiusquam auctoritatem vel evidenciam  
 15 habeat, hoc vel erit ex natura rei (ut prima principia), vel  
 natura dicentis (ut contingit de revelacione divina), vel ab  
 extrinseco (ut auctoritate, ratione, vel testimonio). Sed con-  
 stat quod non omnes papales sentencie sunt per se evidentes,  
 ut principia per se nota; nec ex natura dicentis, cum ecclesia  
 20 decipit et decipitur: si autem auctoritati innititur, cum nulla  
 sit pertinens nisi Scriptura sacra, sequitur quod illa dicta est  
 huius persone prestancior; si autem ratione probaverit, hoc  
 est commune omni homini quod soli debet credi de quanto  
 ratio sua docet; et testimonium vero deponencium facit solum  
 25 topicam evidenciam citra fidem, et cum non potest habere a  
 Deo vel Scriptura sacra testimonium quod 'si quidquam asserit,  
 134A 'ergo verum,' patet quod non est credendum alicui \* particulari

upon false evi-  
 dence,

being in any case  
 subject to the  
 risks that attend  
 the formation of  
 human opinion:

they have in fact  
 none of the ele-  
 ments of certain  
 authority,

(1) since they are  
 not necessarily  
 of the nature of  
 axiomatic truths;  
 nor  
 (2) are the utter-  
 ances of an un-  
 erring person;  
 nor  
 (3) rest upon  
 (a) absolute au-  
 thority, nor  
 (b) reason other  
 than that of man-  
 kind at large, nor  
 (c) evidence that  
 can in itself claim  
 more than mere  
 probability.

11. *capitulo*—: textu *ca*<sup>o</sup> 4<sup>o</sup> scriptum est; quantum vero Distinctionis capitulum ipsum est 'capitulum *Negare*.' Corrector itaque numerum 4<sup>o</sup> delevit et *ca*<sup>o</sup> in margine apposuit, cui tamen numerum non addidit. 24. *et* in margine, ut videtur, 2da manu additum.

8. V. supra, f. 121 D, etc.

August. ep. cxliii. 3; vol. ii. 464 B-E.

10. *Epist.* xxx. : Ep. xciii. ad Vincent. 17, pp. 237 F-238 B.

*Epist.* cxli. I have as yet found no means of identifying.

11. Apparently Decret. I. ix. 3, 4; vol. i. 17, ed. Friedberg: where passages are cited from S. Augustin's prologue to his third book de Trinitate, and from the treatise de Anima et eius Origine iv. 1.

ecclesie de necessitate fidei nisi in quantum ecclesia hec est [134A] observans mandata; ergo illis mandatis que sunt Scriptura sacra est plus credendum, cum propter illam debet credi ecclesie.

y. Supposing that the Roman church were to condemn all Italians as heretics for denying that obedience should be paid to it as head, on account of its being in mortal sin,—a case which might be warranted by canon law,—

Item pono quod hec Romana ecclesia conveniat Ytalicos 5 et condempnet tamquam hereticos, quia dicunt quod non est parendum isti Romane ecclesie tamquam capiti, posito quod sit prescita et in mortali: propter quod iste casus est possibilis, eo quod in Canone, Distinccione xxii., capitulo primo, *Omnes, Nicholaus papa sic loquitur: Quod, inquit, Romane ecclesie* 10 *privilegium, ab ipso summo omnium ecclesiarum Capite traditum, auferre conatur, hoc proculdubio in heresim labitur;* et loquitur de privilegio papatus super omnes alias ecclesias. Ex multis talibus canonibus credi posset quod ecclesia non deberet habere Romanam ecclesiam caput sanctum cum istis nisi 15 istos habuerit; sic enim intelligunt nonnulli hodie: et per consequens possibile est Romanam ecclesiam esse tantum insciam Scripturarum et tam ambiciosam honorum quod condempnet quoscumque qui negaverint ipsos capitaliter regere ecclesiam sanctam Dei. 20

then it would be the church itself which would fall into heresy,

Pono ergo quod ipsi sint presciti et sic faciant: tunc patet quod condempnans catholicum tamquam heresim cadit in heresim, eo quod nimis pertinaciter defendit hereticum catholico oppositum, ut patet in Canone, xxiv., questione prima, *Audivimus.* Sequitur ex posito possibili \* quod hec Romana B ecclesia cadit in heresim. Est enim contra Scripturam sacram quod prescitus sit caput vel membrum ecclesie, ut docet Augustinus, tercio de Doctrina Christiana, xxxii. capitulo, ubi reprobatur Ticonium quia vocat corpus Christi mysticum (quod est ecclesia predestinatorum) et corpus diaboli (quod est syna- 30 goga Sathane et numerus prescitorum), *corpus Domini bipar-*

since it is contrary to Scripture that one fore-known to damnation should be head or even member of the church;

1. *ecclesie* inter lineas additum 2da manu. *hec*: cod. *h<sup>c</sup>*.  
vimus: cod. *Audiamus.* 29. *corpus*: cod. *copus.*

25. *Audi-*

9. Decret. I. xxii. 1; vol. i. 73, ed. Friedberg.

24. Decret. II. xxiv. 1, cap. 4, p. 967:—'Excommunicatus alium excommunicare non potest.'

28. August. de Doctr. Chr. iii. 32 § 45; vol. iii. par. i. 58 F.

134B] *titum*. Non, inquit, *revera corpus Domini est quod cum illo non erit in eternum*. Cum ergo ista Romana ecclesia (iuxta positum proximo capitulo probatum esse possibile) non manebit cum Sponso in eternum, sequitur quod non sit caput vel  
 5 pars minima sponse Christi; condemnans ergo illam in heresim, pertinaciter cadit in heresim: et idem patet esse possibile de quotlibet casibus. Non enim habent isti plus  
 cartam sue infidelitatis quam ecclesia Grecorum (que negat Spiritum procedere a Filio), quam abbas Ioachim cum suis  
 10 complicitibus (qui concedit naturam divinam gignere Verbum suum), et ita de multis heresibus que forte, si essent hodie determinande, determinarentur pro suis oppositis, ut patet respicienti cronicas de flexibilitate huius ecclesie, quomodo eius quelibet persona potest a corpore Christi excidere.

15 Ideo, ut sepe dixi, innitentes isti fuco sophistico, 'Ego  
 'occupo istud officium, ideo Deus ex promissione sua non  
 C 'potest michi deficere pre\*servando me ab errore,' indige-  
 rent discere istum articulum fidei, Credo istam sanctam eccle-  
 siam catholicam, quomodo quodlibet eius membrum est acci-  
 20 dentaliter pars ecclesie huius, si sequitur Christum in moribus;  
 tunc enim et non aliter componit ecclesiam. Ideo, ut dixi  
 superius, Romana ecclesia est ecclesia catholica, cum (ex pro-  
 cessu Act. xxii. et xxviii. capitulis) Paulus et multi alii fideles  
 ibi conversati sunt; multi etiam sancti pape, ut Petrus capi-  
 25 taneus apostolorum et alii succedentes, eius vicarii sunt, par-  
 ticularis Romana ecclesia habens primatum super alias. Sed  
 nullus eorum percussus fuit tanta demencia quod condemp-  
 naret aliquem tamquam hereticum si negaret ipsum esse caput  
 ecclesie; quia maior foret ista stulticia quam hereticare homi-  
 30 nem si negaret ipsum esse predestinatum. Oportet ergo  
 fidelem cognoscere logicam de rebus communibus ad cogno-

and thus its  
 determinations  
 might also favour  
 heresy.

b. To argue that  
 the possession of  
 a particular office  
 secures the con-  
 tinuance of God's  
 support,  
 is in plain conflict  
 with the defini-  
 tion of the holy  
 catholic church,  
 according to  
 which member-  
 ship is deter-  
 mined by the  
 following of  
 Christ in life.  
 We speak of the  
 Roman as the  
 catholic church  
 by virtue of its  
 association with  
 so many of the  
 saints;  
 but no one of  
 them condemned  
 any man as  
 heretical for  
 denying his  
 primacy as head  
 of the Roman  
 church.

2. *erit* correxi ex August. : cod. *fuit*.

5. *condempnans*: cod. *condēpnas*.

16. *promissione*: cod. *permissione*.

17. *indigerent*: cod. *indigeret*.

18. *istam*;

an *unam* legendum?

19. *quodlibet*: cod. *quotlibet*. *accidentaliter* cod. *accir*.

3. V. supra, ff. 123 D, et seq.

15. V. supra, ff. 120 C, 124 A, et seq.

22. V. supra, f. 123 D.

23. Act. xxii. 25-29, xxviii. 16-31.

For the catholic church (as has been shewn) embraces the entire body of faithful men, who have been, who are, and who are to be.

scendum istum articulum, *Credo sanctam ecclesiam catholicam.* [134C

Unde Augustinus super Psalmo lvi. 1, sic loquitur: *Totus Christus caput est et corpus, quod bene vos nosse non dubito. Caput autem est ipse Salvator: corpus autem eius est ecclesia; non ista aut ista, sed toto orbe diffusa; nec ea que nunc est in hominibus 5 qui presentem vitam agunt; sed ad eam pertinent hii qui fuerunt ante nos et hii qui futuri sunt post nos usque ad finem seculi.*

\* *Tota enim ecclesia constans ex omnibus fidelibus, quia fideles D omnes membra sunt Christi, habet illud caput positum in celis, quod gubernat corpus suum; quia licet separatur visione, tamen 10 neclitur caritate.* Et conformis sententia ponitur in Decretis, xxiv., questione prima, multis capitulis. Et allegavi in primo huius, capitulo xxiii., multa dicta sanctorum in confirmatione huius sentencie.

But if any observe not the law of Christ he ceases to be a member of the church.

Istam ergo sententiam de quidditate ecclesie oportet fidelem 15 cognoscere, si velit cognoscere supradictum articulum; et tunc cognoscet quod, licet necesse sit pro toto tempore peregrinationis aliquem fidelem esse ecclesiam, non tamen hunc vel illum nisi servaverit legem Christi. Unde Rom. xi. 19-22 apostolus alloquitur Romanos circa dignitatem huiusmodi 20 contententes: *Dicis, inquit, Fracti sunt rami ut ego inserar. Bene: propter incredulitatem fracti sunt rami; tu autem fide stas: noli altum sapere, sed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat. Vide ergo bonitatem*

As the high priest of the Old Testament was overthrown,

so may also the chief priest of the Roman church be overthrown, yea, and be damned too:

*et severitatem Dei.* Ecce prima opinio dicencium quod non 25 sequitur, Summus sacerdos Veteris Testamenti depositus est pro sua prevaricatione, ergo per idem summus sacerdos Romane ecclesie deponi poterit et dampnari; 'quia illi fracti sunt ut Romani pontifices \* finaliter inserantur; ideo non 135A

2. lvi.: cod. 26. 3. nosse: cod. esse. 5. ista: Aug. illa. 9. omnes: cod. omnia. 10. separatur in cod. bis legitur. 24. ergo in margine additum 2da manu. 28. fracti e corr. 2dae manus in margine apposita.

2. August. Enarr. in Psalm. lvi. 1; vol. iv. 530 C, D: cf. in Psalm. lviii. (i.) 5, pp. 559 G, 560 A; lxii. 2, p. 607 C, D.

12. Decret. II. xxiv. 1, vol. i. 966-982 passim.



135A] 'superest quibus aliis Romanum pontificium devolvatur:'

unde do conclusionem sed nego consequenciam ut blasphemam. Ideo, quicumque ~~66~~, Romanus pontifex, cognosce fragilitatem tuam et time, ne et tu a fide devies; quia idem <sup>for he who withdrew the office from the former, may for like cause do so again from the latter,</sup>  
 5 est Deus, utriusque Testamenti, qui, 1 Reg. ii. 30, dicit Heli summo sacerdoti, *Loquens locutus sum ut domus tua et domus patris tui ministret in conspectu meo usque in sempiternum. Nunc autem dicit Dominus, Absit hoc a me; sed quicumque honorificabit me, honorificabo eum; qui autem contempnunt me, erunt*  
 10 *ignobiles.*

Ideo dixi superius xlii. capitulo quod Deus non potest <sup>since God's grants are conditional:</sup> quidquam donare homini nisi sub condicione illud donaverit. Si ergo Deus, qui Exod. xxviii. 43 promisit quod *legittimum sempiternum erit Aaron et filiis eius*, postea retractavit a  
 15 naturalibus filiis promissionis officium dignitatis propter negligenciam operis; quomodo non sic faceret Romanis episcopis in illo loco sibi succedentibus? Non enim promisit quod <sup>he promised not that the successor of Peter in a given place or office should rank like him as head of the church, except he be righteous and rule according to the Gospel: his official dignity comes by ordinance of the emperors; he is not head of the church by God's appointment unless he fulfil the condition specified,</sup> quicumque in isto loco vel officio illo post Petrum successerit, gaudebit dignitate ut sit caput ecclesie; sed si predestinatus  
 20 fuerit, principaliter influens motum caritatis et sensum Scripture sacre in membris, tunc et non aliter capitaliter presidebit. Consideret ergo quomodo ordinacione \* imperatorum  
 B habet primatum huiusmodi, et non a Deo ratione loci sed ratione meriti, ut vix potest elici ex Scriptura. Consideret  
 25 secundo quod a summis sacerdotibus Veteris Testamenti, quibus Deus testimonio Scripture concessit huiusmodi dignitatem, eam abstulit pro peccato; et credat evidencius quod Deus non ponit eum caput ecclesie si eam secundum leges  
 suas non rexit, nisi forte equivoce. Debet tamen pie supponi  
 30 de quocunque Romano pontifice quod sit caput particularis ecclesie, et sic precipue debet fieri reverencia et obediencia; nec quod quidquam sentit infideliter, nisi Scriptura sacra et <sup>We may however hold the pope to be head of his particular church, if he be not proved to act contrary to holy Scripture.</sup> facti sui experientia doceat evidenter oppositum. Sed non

1. *pontificium*: cod. *pontificum*.  
 cod. *que*.

13. *xx.viii.*: cod. 24.

26. *quibus*:

debet sibi applaudi illa blasphemia quod si sit rite electus in [135B  
Romanum pontificem, tunc est caput universalis ecclesie;  
vel, posito quod si sit prescitus nominatenus vel putative papa,  
quod adhuc sit caput huius particularis ecclesie Romane.

*c. Consideration  
of Objections:*

i. 'The argu-  
ment that the  
pope's authority  
is invalidated by  
his liability to  
sin, equally  
mitigates  
against that of  
other men, e. g.  
of the writers of  
the Bible.'

*Answer:*

The objection is  
so far admitted  
that we do not  
claim for the  
word of S. Peter  
or any man abso-  
lute immunity  
from error;

Ex istis colligitur, si non fallor, quod nulla persona citra 5  
Christum est tam autentica ut Scriptura, cum labi potest in  
heresim. Hic autem obicitur quod per istam evidenciam  
non crederetur Petro vel Paulo aut alicui ewangeliste vel  
auctori Scripture, cum ipsi peccare potuerunt, et post missi-  
onem Spiritus sancti de facto saltem venialiter peccaverunt. 10  
Hic negatur consequencia: credendum est beato Petro et  
domino pape et cuicunque persone \* fideli, et eo evidencius, C  
quoad argumentum topicum, quo observat diligencius legem  
Christi: sed nec Petro nec alicui creature citra Christum  
debemus ad tantum credere quod 'si quidquam asserit, ergo 15  
'verum'; de Deo ergo hoc sequitur. Ideo cum solus ipse sit  
Scriptura sacra, loquendo proprie, solum Scripture sacre  
debemus ad tantum credere: cum ergo credimus sentenciam  
alicuius apostoli tamquam Dei, non sic credimus ut suam,  
sed ut Dei sentenciam, ad quod credendum Spiritus sanctus 20  
evidencia topica inducit Christicolas.

when we believe  
the word of an  
apostle, we be-  
lieve it not as  
his but as the  
word of God;

knowing by the  
faith of the  
church that the  
holy Spirit was  
infused into their  
minds,

and deeming that  
it taught them  
what they wrote,

and confirmed  
the same by many  
miracles.

Nam ex fide ecclesie supponimus quod apostoli exarrantes  
legem Christi, habuerunt illam die Pentacostes scriptam in-  
mediate a Spiritu sancto in anima, ut patet Act. ii. 4 et Ioh.  
iii. 34. Ex probabili eciam evidencia supponimus quod 25  
idem apostoli eandem legis veritatem quam a Spiritu sancto  
didicerant, conscripserunt, et ipsa exarata est in codicibus  
nostris: in cuius evidenciam dicti auctores fecerunt multa  
miracula per promulgacionem et observanciam huius legis;  
sed et usque hodie per istam convertuntur ad Dominum, et 30  
in fide viventes conficimus sacramenta. Et, quod multum  
movet, tota lex Christi nec ex contrariis operibus nec ex  
rationalibus evidenciis usque hodie potuit inpugnari; sed  
secludendo affectionem comodi personalis, cuiuscunque vicii,

1. *applaudi*: cod. *aplaudi*.  
cod. *credetur*.

3. *prescitus*: cod. *presitus*.  
23. *die*: cod. *diem*.

8. *credetur*:

135D vel falsitatis, solum docet \* ea que ad mores et cultum Dei pertinent, et fugienda esse quecumque peccata sapiunt; nec ista sufficerent ad fidem gignendam nisi Spiritus sanctus moveat supernaturaliter ad assensum.

5 Opposita autem istorum eveniunt de scriptis episcoporum apostolis succedencium, quoad omnia que dicunt sive sentenciant, et non fundant ea patule ex Scripturis: ideo licet credi debet eis in talibus, tamquam fidelibus, non tamen ultra opinionem que dicit formidinem retrahentem ne quis pro illis

10 in causa martirii exponat inprovidē se ad mortem. Econtra vero Scriptura gignit ex opinione fidem mediam inter opinionem et scienciam, pro cuius certitudine Christianus debet provide se exponere ad mortem. In hoc tamen communicant quod Verbum Dei, quod est caput ecclesie, illuminat et movet

15 ad assensum cuiuslibet veritatis quam creatura cognoverit: fideles autem movet forcius infundendo lumen fidei ad credendum suos articulos qui sunt in modo secundo aliqui ex auditu aut alio sensu cum miraculoso instinctu credibiles, ut articuli historici consistentes in facto; et aliqui preter

20 fidem in luce prima sunt demonstrabiles a posteriori vel priori, ut articuli communes supra facta particularia. Sic ergo debet credi ecclesie, de quanto Caput ecclesie influit in doctorem; cuius speculum examinatorium est Scriptura sacra,

136A si in ipsa sit concors sententia. \* Sed non sequitur, 'Credi si in ipsa sit concors sententia. \* Sed non sequitur, 'Credi

25 'debet ecclesie, ergo episcopo vel collegio talis loci: ' verumtamen inter ecclesias iam militantes nos occidui debemus precipue credere Romano pontifici cum suo collegio, si facta nomini sui officii compensantes nichil edocent vel precipiunt, nisi quod elliciunt ex rationibus Scripturarum. Nam quid-  
30 quid aliud edixerint et specialiter sapiens fastum vel avariciam est suspectum.

Quod si curiosus secundo obiciat quod 'beatus Petrus et ii. 'If we admit  
'quilibet scribe Scripture errasse potuit: unde nobis evidencia that the writers  
'quod non erravit in scribendo istam sententiam, quam voca- of the Bible  
could err, how  
can we be sure  
that they did

6. Verba quoad omnia in margine sunt addita 2da manu.  
cod. histoci.

19. historici:

not err in writing it?

*Answer:*

Because we know by faith that they were divinely inspired in writing;

had they erred, their writing would not have been holy Scripture:

it is otherwise with the writings of later pontiffs.

iii. 'As the authority of S. Peter was greater than that of the other apostles, so must that of his successors be, and not in speech only but also in writing.'

*Answer:*

Admitting the argument for the present, it does not justify the conclusion; for the authority of the apostolic writings exists not by virtue of

'mus Scripturam sacram? vel unde evidencia quod illa est [136A

'Scriptura sacra quam apostolus scripsit?' Patet ex dictis

quod oportet ex fide infusa capere quod beatus Petrus et

quilibet alius scribe Scripture fuit in scribendo divinitus inspi-

ratum, et per consequens non est conpossibile Scripturam istam 5

a veritate deficere; quin etiam quod nostri correcti codices

habent eandem sententiam: et ex illa fide ecclesie assurgimus

ad fidem ac communionem. Unde si beatus Petrus vel alius

scribe errasset in scribendo falsos caracteres, tunc non scrip-

sisset Scripturam sacram, quia non sententiam divinitus inspi- 10

ratam; cuius tamen oppositum debemus credere de qualibet

parte Scripture, quod soli illi non potest error illi accidere.

\* Et longa ac lata est differentia quare non debemus tantum B

credere scripture posteriorum pontificum: debemus tamen

illis credere probabili evidencia capta ex sanctitate vite, ex 15

fulcimento rationis vel Scripture; quod si sit plana Scripture

sententia, tunc debemus illis credere, non ut illis sed ut

organis Scripturarum. Et quia multi pseudoapostoli possunt

ingere se seminare scripturas et in hoc manifeste deficere,

ideo in huiusmodi iudicio sumus plurimum excecati. Est 20

tamen michi pro regula quod si sententia cuiuscunque pre-

positi non sapit vitam aut mores Domini nostri Iesu Christi,

sed discrepat, tunc sit pseudosententia, ut sunt sentencie

sapientes fastum vel avariciam.

Quod si verbosus contendens tercio obiciat per hoc quod 25

quilibet successor Petri est tante potestatis, iurisdiccioni, et

ordinis, sicut Petrus, et per consequens maioris quam alius

apostolus; et per idem tante auctoritatis ad exequendum

suum officium et sentenciandum etiam scribendo; si ergo

scripture aliorum apostolorum sint paris auctoritatis cum 30

ewangelio, multo magis scripta quorumcunque paparum: do

pronunc argumentum, sed ex illo non sequitur paritas auctori-

tatis ad scribendum fidem ecclesie, quia illud est speciale

donum Spiritus sancti, quia donum sapientie et intellectus;

in quo omnes apostoli scribentes sunt paris auctoritatis quan- 35

6. *quin*: cod. *quam*. 23. *sit*: cod. *sunt*. 26. *iurisdiccioni*: cod. *iurisdictionis*.

136C] tum ad veritatem, sed non \* quoad dignitatem sentencie, their apostleship but by virtue of their direct inspiration.  
quia non ut ille persone sed ut organa eiusdem Spiritus hec loquuntur. Sentencie autem Scripturarum variantur in dignitate, ut ewangelium est dignius data hostia; nec oportet  
5 omnes papas vel eciam apostolos parificari in hiis donis.

Et si quis fingat parem illuminacionem cum apostolis, If any man should claim the like authority with the apostles, let him shew the same faith in his works which they did,  
oportet quod ostendat paritatem fidei in factis. Ad quod cognoscendum valet illud Marc. ultimo: *Signa autem eos qui crediderunt hec sequentur: in nomine meo demonia eicient, linguis*  
10 *loquentur novis, serpentes tollent; et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit; super egros manus inponent et bene habebunt.* Que quinque signa sicut excellenter consequebantur fideles magne fidei in primitiva ecclesia, sic proporcionaliter consequi debent fideles iam modice fidei; primo enim oportet  
15 quod eicient a se cum septem peccatis mortalibus septem demonia, quia cuius vita est reprehensibilis quidquid docuerit est suspectum; et tunc post mundificacionem suam locuntur a. purifying himself from sin,  
vivaciter solum caritatem sonancia ad edificacionem proximi: β. speaking the word of life,  
tercio non solum verbis sed factis tollent radicem veneni γ. casting out the root of sin from himself and others,  
20 peccati in se et in aliis: quarto si inpetiti sint a proximis, δ. enduring opposition with patience,  
D pacienter sustinebunt, orando caritative pro suis persecutibus; sic enim non nocebit eis sed proficiet pocio passionis; et quinto nedum removebunt causam morbi sed addent sanitatem, and ε. healing the sick by preaching, administering, and communicating the works of charity.  
25 et communicando alia opera caritatis. Ostendat itaque episcopus ista signa, volens parificari in auctoritate cum apostolis in scribendo. Sed quia illusiones possunt fieri in signis huiusmodi sicut eveniet tempore Antichristi, ideo querunt quidam a talibus antichristis quod indicent eis quid cogitant, alii quod  
30 faciant eos capi ad videndum in verbo intuicione clara divinam essenciam: michi autem videtur optimum petere quod confirmet suam sentenciam ex Scripturis.

Quarto obicitur quod per evidencias factas sequitur quod iv. 'Our argument makes no provision against the entire dis-

11. *eis*; cod. *eos*.30. *in verbo*; cod. *ē uō*.

appearance of  
the faith of the  
church on earth.

*Answer:*

We do not deny  
the possibility of  
this *per se*, but we  
have the promise  
of Scripture that  
it shall not  
happen.

It is not true to  
say that the faith  
failed in the case  
of our first  
parents:

it was the devil  
upon whom the  
curse was in-  
flicted,

potest simpliciter deficere fides ecclesie pro statu vie, sicut [136D  
contigit de primis parentibus in paradiso. Hic dicitur quod

licet per impossibile posset deficere fides, tamen certum est  
ex Scriptura quod non sic deficiet. Non enim sequitur,

‘Fides deficit in istis prepositis, ergo in tota ecclesia mili- 5

‘tante.’ Sic enim narrat apostolus, Rom. xi. 2, quomodo

Helias (3 Reg. xix. 10, 18) Deo conqueritur quomodo ipse

solus relictus est in fide tunc temporis in Iudea: sed quid

dicit ei divinum responsum? *Reliqui michi septem milia*

*virorum qui non curvaverunt genua ante Baal.* Sic \* et modo 137A

fides ecclesie non dependet ab istis prepositis, sed salvatur in

quacunque parte ecclesie, ipsis dampnatis, sive sint Iudei

sive Greci sive Latini. Nec videtur michi quod sponsa

Christi posset in certis deficere simpliciter intelligendo. Illa

quidem sponsa cepit a primis parentibus qui erant in gracia 10

predestinacionis, a qua non potuerunt excidere; et Verbum

Dei fuit tunc caput ecclesie novelle, que habuit eciam post

lapsum fidem, licet informem, secundum presentem iusti-

ciam: non solum igitur secundum Deitatem regulavit Sponsus

tunc ecclesiam, sed ordinans eternaliter massam sanctam, 15

quam in plenitudine temporis dignatus assumere, protexit

tunc, cum exercitu angelorum forciorum exercitu dyaboli,

genus suum: legiones autem et exercitus angelorum sunt

partes ecclesie, secundum Augustinum super Psalmo xxxiii.

Unde Gen. iii. 14, 15, post peccatum condempnavit primo 20

diabolum, a quo originaliter genus hominum est infectum;

qui cum non habuit excusacionem de peccato audivit primam

malediccionem; *Maledictus*, inquit, *es inter omnia animancia*

*et bestias terre.* Lucifer autem plus peccavit; ideo inter

omnes dampnatos, dyabolos vel homines, est ipse maledicciior. 25

Non enim peccavit vel puniebatur sic serpens quem \* diabolus B

agitavit, sed motor lingwe eius, diabolus, quia cessit sibi ad

penam, cum superbus audivit se super terre nascencia et

bestias parvipendi. Secundo audivit penam suam, cum

19. Perhaps August. Enarr. in Psalm. cxxxvii. 4; vol. iv. 1527 A, B.



137B] dicitur, *Super pectus tuum gradieris, et terram comedes cunctis diebus vite tue*; per quod signatur quod sit in superbia ac invidia perpetuo induratus, quod est summa pena: nam gressus pectoris significat perambulationem diaboli in summo gradu corporis superbie; et per hoc quod terrenos homines corrodit invidie, signatur penalis inquietudo dyaboli. Tercio predicatur dyabolo ex peccato quod continuabit in ecclesiam modus quo ille superbus superabitur ab eodem, cum dicitur, *Inimicicias ponam inter te et mulierem, et semen tuum et semen illius*; ipsa conteret caput tuum et tu insidiaberis calcaneo eius.

Ecclesie quidem Christi, que est mulier fortis, et corpus dyaboli secundum omnes suos filios adversatur: ipsa enim mulier, specialiter beata virgine et eius Filio, contrivit superbiam per humilitatem maximam; corpus vero superbie, a qua constituitur inesse diaboli, secundum omnes quatuor species, quatuor regiones. Nam secundum beatum Gregorium, xxiii. *Moralium*, vi., prima species superbie est cum quis bonum ex se habere existimat, et illud \* est caput superbie; secundo, quando bonum ex suis meritis a superiori habere desiderat, et istud correspondet regioni pectoralium; tercio, quando bonum quod non habet se habere pompat, et hec correspondet regioni generatoriorum (de quo Psalmo —, *Ecce concepit dolorem et peperit iniquitatem*); quarto, quando, despectis aliis, ut bona propria appareant laborat (de quo Psalmo —, *Non veniat michi pes superbie*): totum ergo corpus peccati contritum est a matre ecclesia, per Christum et sua membra, ad maximam confusionem superbi

and over whose  
pride the con-  
quest of the  
church takes  
place.

18. xxiii.: cod. 240. 21. *pectoralium*: cod. *pectoralium*. 23. *generatoriorum*: cod., ut videtur, *generatoriorum*.

17. Greg. Moral. xxiii. 6 § 13: Quatuor quippe sunt species quibus omnis tumor arrogantium demonstratur: cum bonum aut a semetipsis habere se aestimant; aut si sibi datum desuper credunt pro suis se hoc accepisse meritis putant; aut certe cum iactant se habere quod non habent; aut despectis ceteris singulariter videri appetunt habere quod habent: vol. i. 736 D, E.

24. Psalm vii. 14 [Vulg., 15].

26. Psalm xxxvi. 11 [Vulg., xxxv. 12].

spiritus. Verumtamen ex innata malicia indurata calide [137C  
 inponit insidias: calide dico, tum quia scit quod non potest  
 publice prevalere contra corpus Christi mysticum, tum etiam  
 quia ad partem infirmiorum ponit insidias. Sicut enim  
 temptavit Evam solam per interrogacionem de longe experi- 5  
 mentalem, dicens, *Cur precepit vobis Dominus ne comederetis*  
*de omni ligno paradisi?* sic temptat matrem ecclesiam per  
 commixtionem membrorum suorum et ad aggressum ad  
 activos, qui cum contemplativis constituunt ecclesiam tam-  
 quam corpus et anima, vel mas et femina; ymmo temptando 10  
 personam simplicem viatricem, incipit ab affectione sensi-  
 bilium, tamquam a pedis calcaneo, et sic \* aggreditur D  
 rationem. Caput ergo ecclesie, sicut ordinavit massam  
 sanctam assumptibilem ad medelam veneni serpentis, sic  
 ordinavit angelos bonos in forma corporea sponse sue assis- 15  
 tere; sed post assumptionem illius nature in unione yposta-  
 tica (facto magni consilii Angelo fratre nostro, qui est in  
 medio quorumlibet qui in nomine suo fuerint congregati),  
 non est tam crebra talis apparicio angelorum. Redeundo  
 ergo dico quod non sequitur, 'Corpus Christi mysticum, sim- 20  
 pliciter intelligendo, non potest a capite separari; ergo nec  
 'iste Romanus pontifex vel alius in huiusmodi dignitate con-  
 'stitutus: ' primum enim ponit Scriptura, non secundum.

v. 'Are not some  
 things in the  
 Bible plainly  
 false?'

*Answer:*  
 If there be ever  
 any appearance  
 of falsehood it is  
 our own under-  
 standing that is  
 to blame.

Quod si quinto sophista contra Scripturam obiciat per hoc  
 quod 'multe Scripture videntur false de virtute sermonis, ut 25  
 'patet de Scripturis parabolicis, de Scripturis truncatis, et de  
 'Scripturis prophetis: ' dicitur quod non est possibile  
 aliquam partem Scripture sacre a veritate deficere; et quan-  
 tum ad Scripturas mysticas vel parabolicas, oportet sophistas  
 sensus rectos cognoscere et illos (si potuerint) inpu gnare. 30  
 Non enim deficit Scriptura a veritate, licet ignarus concipiat  
 per eius codices ex defectu suo erronee ut sola humanitas  
 Christi et cetera creature inpeccabiles a veritate non deviant,

15. *assistere*: cod. *asistere*.

30. *potuerint*: cod. *potuerunt*.

6. Gen. iii. 1.

17. *Magni consilii Angelo*: cf. supra, p. 67 n. 1

138A licet \* ignari erranter concipiant populum † quod non sit maior  
 tigurio per secundum quod non sit persona verbi, et sic  
 erronee de sensibus aliorum. Ideo confidenter assero cum  
 beato Augustino et ceteris sanctis, quod impossibile est ali-  
 5 quam partem Scripture sacre esse erroneam; quod si error  
 accidit, occasio accepta ex decepti ignorancia est in causa.  
 Nam Scriptura sacra habet suam gramaticam et loycam suam  
 rectissimas, quas calumpniatores debent primo addiscere.

In order to learn  
 the grammar and  
 logic of Scripture  
 we have to know

Unde sanctus Thomas, prima parte Summe, in fine ques-  
 10 tionis prime, sic loquitur: *Sensus, inquit, parabolicus sub*  
*literali continetur, nam per voces significatur aliquid proprie et*  
*aliquid figurative; nec est literalis sensus ista figura sed illud*  
*quod est figuratum. Non enim cum Scriptura nominat Dei*  
*brachium, est sensus literalis, quod in Deo sit membrum huius-*

a. that some  
 things in it are  
 declared under  
 the form of a  
 parable or figure,  
 which takes the  
 place of the  
 literal meaning;

15 *modi corporale, sed illud quod per hoc membrum signatur,*  
*scilicet, virtus Dei operativa; in quo patet quod sensui literali*  
*Scripture nunquam potest subesse falsum. Hec doctor. Idem*  
 ergo est de calumpniatoribus Scripture ac si arguerent, 'Ego  
 'volo probare falsum esse quod Deus est, quia hoc intelligo  
 20 'per hec signa quod Deitas comedit: ' discant itaque primo  
 sensum auctorum, et post (si possint) inponant calumpniam.

Quantum ad partes Scripture incomplete asserentes veritatem  
 B ut \* est illud Ioh. viii. 52, *Demonium habes, cum sibi similibus*  
 de quibus emuli Scripture obiciunt; patet quod quolibet talis  
 25 particula est vera, quia debet resolvi in oracionem integram,  
 per quam adequate auctor Scripture asserit veritatem, ut  
 predicta particula significat primo et principaliter quod Iudei  
 dixerunt Christo, *Nonne bene dicimus nos quia Samaritanus es*  
*tu et demonium habes*: non autem significat, nisi forte insciis,

β. other things  
 are stated in-  
 completely,

30 quod Christus est demoniacus. Et per hec patet ad Scrip-  
 turas propheticas, quod non est possibile ipsas deficere a  
 veritate ad sanum sensum et integrum. Licet enim prophete  
 sepe erraverunt, tamen Scriptura texendo hos errores expri-

i. e. are true only  
 in relation to  
 their context:

γ. in the case of  
 the prophets, it is  
 plain that they  
 were liable to  
 err: the Scrip-  
 ture elicits the  
 truth from their  
 error,

6. occasio: cod. occasione.

8. addiscere: cod. adiscere.

19. volo: cod. nolo.

9. Thom. Aquin. Summ. theol. I. I. 10; vol. I. 618 seq., ed. Migne.

mit veritatem ; ut Ysa. xxxviii. 1 narratur quod Isaias ingres- [138B  
sus ad Ezechiam dixit, *Hec dicit Dominus : Dispone domui  
tue, quia morieris tu et non vives.* Ex quo non sequitur quod  
Deus sibi dixit, sed vel quod propheta deceptus est, videns in  
causis secundis dispositionem ad mortem, ultra quam non 5  
viveret ut viator, vel aliter quod intellexit cum condicione  
tacita nisi rex ex Dei gracia vitam meruit longiorem : et sic  
non repugnat Scripture quod sequitur, quomodo Deus adiecit  
quindecim annos ad vitam regis post hoc dictum. Et con-  
formiter illud dictum Ione iii. 4, *Adhuc quadraginta dies et 10  
Ninive subvertetur.* Nam vel fuit propheta \* deceptus, vel  
verisimilius asseruit sub condicione tacita vel ad sensum  
misticum quod infra hoc tempus civitas humilitate converte-  
retur ad Dominum, sic quod populus qui reputative fuit super  
se ex peccato superbie, ex humilitate quam per predicacionem 15  
Deus donaverat, fuit versus sub ista reputacione, destructa  
superbia.

The Bible is then  
to be understood  
in its proper sense  
and as a whole,  
comparing  
passage with  
passage.

Intelligamus ergo Scripturam sacram in sano sensu et sua  
integritate, et non est conpossibile quin subsit sibi veritas.  
Unde multum confert pro distribucionibus et negacionibus 20  
Scripture intelligendum quod fiat multarum Scripturarum per-  
fecta collacio, quia una pars docet quomodo in alia intelligenda  
sit distribucio accomoda. Hoc est pertinens sensui Scripture,  
quomodo auctor per istam debet exprimere ; ut dictum angeli,  
Marc. xvi. 6, *Surrexistis, non est hic,* signat quod Christus non est 25  
tunc in sepulcro humanitus, et ceteris modificacionibus quas  
ellicere possimus ex Scriptura. Nec obest multas scripturas  
eciam sacras vel earum codices, ipsas Scripturas explicantes,  
nobis deficere, quia illa que habemus, si scirentur et observa-  
rentur, sufficerent ad regimen toti mundo ; ymmo hoc unicum 30  
verbum abbreviatum, *dileccio*. Nec obest scripturas eciam  
apocrifas esse et tam veras ut nostri codi\*ces, licet non D

1. *ingressus* : cod. *ingresus*.

cod. *obicere*.

31. *abbreviatum* : cod. *abbreviatum*.

margine correctum : textu *obicere*.

23. *accomoda* : cod. *a comoda*.

27. *obest* :

31. *obest* 2da manu in

138D] teneamur explicite ipsa sic credere. Ideo vana est sollicitudo studendo hos libros aut codices, Scripturis autenticis pretermis-  
missis.

Ex dictis septimo colligi potest quod non licet Christiano  
5 post plenam publicationem legis Christi extraneas leges sibi  
condere ad regimen Christi ecclesie. Patet primo tripliciter  
de virtute sermonis. Nam omnis bona lex est lex Christi,  
ergo nulla est sibi extranea. Similiter nemo citra Christum  
est proprie legis conditor, sed legis primus connaturalis, et per  
10 consequens conditor, promulgator; ergo conclusio. Similiter,  
cum lex Christi pure per se sufficit ad regimen universalis  
ecclesie, superflueret ad hoc novas leges condere quod non  
licet; omnes ergo leges humane legitime non sunt nisi lex  
Christi humanitus promulgata: patet tollendo de corpore  
15 cuiuscunque legis humane illud quod sapit caritatem ab eo  
quod sapit avariciam vel peccatum. Sed propius accedendo  
arguo sic ad idem: Non licet servo post formam ultimam  
architectorum superinducere formam minus perfectam, sed  
Legifer noster induxit formam ultimam in corpus legis sue,  
20 ergo non licet nobis formam ulteriorem inducere. Argumen-  
tum patet eo quod foret presumptio, cum ultimata forma  
inducta sit perfectissima; quomodo ergo presumeremus nos  
post consumacionem operis illius Legiferi, qui non venit  
legem solvere sed implere, formam aliam superaddere?

139A Item \* solum lex docens artem amandi Deum et proximum  
est licita, et de tanto melior, de quanto brevius, reccius, et  
copiosius istam docet; sed quilibet extraneans a lege Christi  
facit legem que non ducit direccius ad hunc finem; ergo qui-  
libet extraneans a lege Christi facit legem illicitam. Argu-  
30 mentum patet ex sepe dictis, eo quod per se finis inplecionis  
vie tocius legis Christi, extra quam non est lex licita (ex con-  
clusionione quarta), est summe diligere Deum in patria; cum  
ergo omnis lex docens medium ad hunc finem docet princi-

7. No Christian may frame any laws, other than the law of Christ, for the government of the church.

a. For

i. It has already appeared that

a. every good law is the law of Christ,

β. no one but Christ alone can properly frame a law,

γ. the law of Christ being sufficient, any addition is superfluous;

besides

it is improper to add to that which is a finished work, something less perfect:

ii. That law alone is right which teaches the art of loving God and one's neighbour:

14. tollendo: cod. colando. 22. sit: cod. fit. 25. solum in margine additum  
2da manu. 32. quarta: cod. qua.

paliter illum finem, sequitur argumentum: et minor argu- [139A  
menti patet ex hoc quod oportet omnem hominem plene  
servare legem Christi vel extraneare ab illa, et de quanto  
extraneat odit Deum et proximum. Nec dubium quin lex  
Christi, secundum formam qua ipsam edidit, compendiosius 5  
ducit ad illum finem quam humanitus superaddita; ergo, etc.

iii. The addition  
of other laws  
would be useless,  
superfluous, and  
profane;

Item non licet condere leges inutiles, superfluas, et prophana-  
nas ad onus ecclesie; huiusmodi forent omnes leges tales  
extranee; ergo conclusio. Argumentum patet ex hoc quod  
non est potestas concessa Christiano nisi ad regimen sonans 10  
in edificacionem et non ad destruccionem ecclesie, ut hic  
supponitur et testatur apostolus: minor autem patet ex con-  
clusionem secunda et quarta. Voco autem legem alienam,  
que non est efficienter deducibilis ex Scriptura sacra, quam  
ex predictis oportet concedere esse inutilem, superfluam, et 15  
nocivam; et eo videtur esse prophana quod \* non habet B  
vigorem subditum obligandi, cum non habeat auctoritatem ex  
Scriptura, ut patet conclusionem proxima. Ymmo cum homo,  
secundum ultimum sui, obligatur ad legem ewangelicam,  
videtur quod sit ceca presumpcio sic extranee obligare; sed et 20  
omnis subditus debet obligacionem talem respicere, cum

those who say  
that like the Jews  
we must have a  
judicial and cere-  
monial, in addi-  
tion to a moral,  
law,

conpleciones talium legum sibi invicem adversantur. Hic  
dicitur communiter quod 'sicut in Veteri Testamento erant  
'quedam moralia, et quedam iudicialia ac cerimonialia superad-  
'dita; sic tempore nove legis est dare eadem moralia que in 25  
'Veteri Testamento, et preter ista est dare cerimonias et iudicia  
'hominum, specialiter post dotacionem ecclesie, ad iudicandum  
'et puniendum et conventualiter conversandum.' Sed sic  
loquentes non attendunt quod cerimonie atque iudicia data  
sunt per Deum in Veteri Testamento, et tradiciones hominum 30  
superaddite infecerunt; nec attendunt quod Christus in  
persona propria ac apostoli post eum fecerunt complementum  
cerimonie atque iudicii; nec attendunt tercio quod omnes

forget that  
a. to the Jews  
both laws were  
given by God

and  
β. were fulfilled  
by Christ and his  
apostles,  
and  
γ. that they

15. *esse*: cod. *r* (i.e. *est*).

28. *conversandum*: cod. *conversandi*.

12. V. supra, ff. 129 C, D, 130 D, 131 A. 18. V. supra, ff. 133 B et seqq.



139B] prediſte leges erant excitantes stimuli ad obſervanciam mandatorum: ideo evidenciam non procedit ex ſufficienti ſimilitudine.

tended immediately to the obſervance of the commandments:

Item illa preter legem Chriſti adinventæ vel ſunt neceſſaria ad regimen eccleſie vel preter neceſſaria: ſi neceſſaria, tunc lex ewangelica non eſt per ſe ſufficiens, quod eſt contra conclusionem principalem; \* ſi ſint preter neceſſaria, cum ſubtrahunt a ſtudio legis ewangelice ſicut ab eius executione, nedum ſunt ſuperflua ſed nociva legi ewangelii contraria, et ſic per conſequens iniqua.

iv. Additional laws if neceſſary would argue the incompleteness of the law of the Goſpel; if unneceſſary, muſt be injurious:

Item lex Chriſti ſufficit per ſe generare fideles eccleſie cum fuit plurima ac fortiffima obieccio, ut patet de curſu Actuum Apoſtolorum; ſed difficilior eſt generare aliquid quam fovere genitum; ergo lex Chriſti ſufficit per ſe ad completum regimen eccleſie. Hoc enim docetur hodie in practica qua fratres minores pura lege Chriſti convertunt infideles externos; et Romana curia excommunicando et civiliter regnando diminuit regnum Chriſti.

v. The law of Chriſt was able to produce the ſons of the church; it muſt therefore be able to rear them:

Item, vel ſunt dicte traditiones inſuperflue legi Chriſti, contrarie, vel inſperate: primo non poſſunt eſſe; ſi ſecundo, ſunt abolende; ſi tercio modo, tunc ſunt lex ewangelica fundabilis in Scriptura, et ſic ſunt veritates divinitus adinvente et in Scriptura ſacra reperte.

vi. Human traditions a. cannot be unrelated to that law; b. if contrary to it, they are wrong; and c. if implied in it, they are no real addition:

Item quam ſufficiens eſt Scriptura in ſenſu, tam ſufficiens eſt in forma; quia diminutio in forma plus imperficere Scripturam quam diminutio in materia: ſed ſententiam non licet mutare, ergo nec formam; quod tamen fit per novitates de lege Cain regentes: ſic enim Hoſtiensis vocat in Lectura ſua iura civilia. Et hinc dicit apoſtolus, Gal. i. 7-9, *Sunt aliqui qui vos perturbant et volunt convertere ewangelium Chriſti; ſed licet nos aut angelus de celo ewangelizet vobis preter illud quod ewangelizamus vobis, anathema ſit.* Et ad imprimendum iſtam ſententiam geminat apoſtolus, *Sicut pre-*

vii. The Bible cannot be made imperfect in form, even as in matter; but this would happen if the innovations of the law of Cain were admitted:

11. ſufficit: cod. ſufficit.  
8. Hoſtiensis: cod. hoſtis.

12. fuit addidi.  
31. nos addidi.

27. mutare: cod. imitare.

*dixi, et nunc iterum dico de istis. Si quis vobis ewangelizaverit* [139D  
*preter illud quod accepistis, anathema sit.* Et post declarando  
 distinccionem inter ewangelium suum et tradiciones humanas  
 subdit: *Notum enim vobis facio, fratres, ewangelium quod*  
*ewangelizatum est a me, quia non est secundum hominem; 5*  
*neque enim ab homine accepi illud, neque didici, sed per revela-*  
*cionem Iesu Christi:* ut patet supra, quod multe sunt vocate  
 leges abolende.

viii. Human tra-  
 ditions burthen  
 and make diffi-  
 cult the law of  
 Christ,  
 as is taught by  
 S. Peter with  
 respect to the  
 observance of  
 Jewish rites:

Item onerare vel perturbare legem Christi est illicitum, sed  
 sic faciunt adinventiones humane, ergo sunt illicitae. Argu- 10  
 mentum patet Act. xv. 7-11 ex sententia beati Petri; ubi,  
 postquam Pharisei arguerant quod oportet observare legem  
 Moysi, convenerunt apostoli ad discutiendum hoc dubium:  
 inter quos beatus Petrus, *Viri fratres, vos estis testes quoniam*  
*ab antiquis diebus in nobis elegit Deus per os meum, audire 15*  
*gentes verbum ewangelii et credere: quod qui novit corda Deus*  
*testimonium perhibuit, dans illis Spiritum sanctum, sicut et*  
*nobis, et nichil discrevit inter nos et illos. Nunc autem quid*  
*templatis Deum inponere iugum super cervicem discipulorum,*  
*quod neque nos neque patres nostri portare \* potuimus? Sed per 140A*  
*graciam Domini nostri Iesu Christi salvari credimus.* Ecce  
 quomodo iste sanctus arguit ex sufficiencia brevis legis  
 ewangelii, confirmate per dacionem Spiritus sancti, superflue  
 observare legem veterem. Et hinc propter suavitatem et  
 levitatem legis Christi cessare debuerunt legalia et non super- 25  
 induci graviora. Minor vero ex hoc videtur, quod si omnes  
 attendentes ad leges hominum, eciam sacerdotes Christi, tan-  
 tam operam darent ad discendum, docendum, et exequen-  
 dum legem Christi, cum paucis theologis iam positis, facilius,  
 extensius, et clarius servaretur lex ewangelii quam modo, 30  
 sicut contestor totum mundum. Unde alias dixi quod nulle  
 leges humane sunt conservande vel licite, nisi de quanto  
 ministrant et facilitant ad observanciam legis Christi.

4. Gal. i. 11, 12.

25. Compare the title of Grosseteste's work De Cessatione Legalium.

33. Compare the second argument, above, f. 139 A.

140A] Item si duarum legum una evidencius, securius, vel fer-  
 venciū doceret artem amandi Deum et proximum quam  
 reliqua, legi priori obtemperandum esset, omīssa reliqua; sed  
 sic est de lege Christi in forma qua traditur respectu cuius-  
 5 cunque humanitus superaddite; ergo legi Christi herendum,  
 quacunque reliqua pretermīssa. Argumentum probatur ex  
 hoc quod de lege nature magis bonum, specialiter facilius  
 acquisibile, est potius eligendum: ymmo facere oppositum  
 foret temptare Deum; cum Petrus in casu oppositi positus ex-  
 10 equendo secundam legem non diligeret Deum ex toto corde,  
 B sed deficiente Spiritu \* consilii exponeret se ambigue ad  
 peccatum; quia, ubi secūra ac alta via facilius potest ince-  
 dere, gratis exponeret se ripe labili puteo abissi, contra divi-  
 num consilium, ubi maior Dei temptatio. Tercio vero idem  
 15 patet ex parte dileccionis matris ecclesie, qua quis scit se  
 plus honorare matrem suam plus proficiendo membris suis,  
 viando pure secundum doctrinam capitis; cum ergo maxi-  
 mus maternus honor stat in bonitate virtutum in filiis, sequi-  
 tur quod ille cessat honorare parentes, qui, spretis eorum  
 20 consiliis, retrocedendo adheret consiliis alienis; et nisi fallor,  
 ista presumpcio perturbat ecclesiam. Minor vero ex hoc  
 patet quod Christus nimis foret diminutus, si alius preter  
 ewangelium suum inveniret compendiosiore[m] viam ad com-  
 prehendendum bravium. Cum ergo Christus non docuit  
 25 istas leges sed repulit, videtur quod sunt illicite, semper in-  
 telligendo de illis legibus quas Christus non docet in ewangelio  
 ut fiant.

Item non licet a mandatis Dei quidquam subtrahere vel  
 addere, sicut nec a mandato de dileccione Dei vel proximi,  
 30 quod est omnia mandata et tota lex; sed leges humane, cum  
 sint seminarium licium proprietatem inducentes contra for-  
 mam ewangelii, sic faciunt; ergo illicite. Unde beatus  
 Iohannes, secunda epistola, 7, 10, istam sententiam inculcans,  
 quomodo mandatum de dileccione sufficit ad regimen ecclesie,

ix. If of two laws  
 one teaches the  
 art of loving God  
 and one's neigh-  
 bour better and  
 more certainly  
 than the other,  
 that one must be  
 obeyed; and such  
 is the case with  
 respect to the law  
 of Christ:

x. It is forbidden  
 to take away  
 from, or to add  
 unto, the word  
 of God;

8. *acquisibile*: cod. *aquisibile*.

25. ante *semper* in cod. *et* legitur.  
 vero *et* habet.

19. *eorum* in margine additum 2da manu.

28. *vel* in margine adiectum 2da manu: textus

hortatur \* ad eius observanciam; *quoniam multi* (inquit) [140C]  
*seductores exierunt in mundum*: et sequitur, *Si quis venit ad*  
*vos et hanc doctrinam non offert, nolite eum recipere in domum,*  
*nec Ave ei dixeritis.* Et confirmari potest per hoc quod  
 ewangelium, quod est liber specialis Scripture, non est minus 5  
 perfectum quam Apocalypsis, qui est liber prophetalis; sed  
 de illo dicitur Apoc. ultimo, *Si quis apposuerit ad hec, apponat*  
*super illum Deus plagas scriptas in libro isto, et si quis dimi-*  
*nuerit de verbis prophetie huius, auferat Deus partem eius de*  
*libro vile.* 10

when Christ did  
 so, he did it as  
 one having  
 authority,

Et ista videtur michi sententia Crisostomi in imperfecto  
 super illud Matth. vii. 29, *Erat enim docens sicut potestatem*  
*habens et non sicut scribe eorum et Pharisei.* Omnis, inquit,  
*doctor servus est legis, quia necque supra legem addere potest*  
*aliquid de sensu suo, nec subtrahere aliquid secundum proprium* 15  
*intelectum; sed hoc tantummodo predicat quod habet in lege.*  
*Nec enim potest mens humana directare quod sapientia divina*  
*dictavit; sic enim ait Moyses ac Salomon, Non addas verbis*  
*Dei neque detrahas inde: Qui enim hoc ausus est facere, se*  
*sapientiores esse putat quam Deum, et incipit esse falsus testis.* 20  
*Christus autem dominus legis est, et subtrahere de lege potest,*  
*quod propter necessitatem temporis iussit; ut, puta, propter*  
*duriciam cordis iussum fuerat dare libellum repudii.* Dominus  
*illud, quasi potestatem habens, subtrahit, dicens, Quod Deus*  
*coniunxit, \* homo non separet.* Item, et addit quod propter in- D  
*firmitatem hominum minus fuerat iussum; ut, puta, Antiquis*  
*dictum est, Non occides, ego autem dico vobis non irasci.* Ideo  
*ergo mirabantur, quia non quasi servus legis sub potestate con-*  
*stitutus illud docebat quod fuerat iussum; sed quasi dominus*  
*legis et habens potestatem, sua auctoritate, addidit supra quod* 30

3. vos: cod. nos.

9. huius: cod. huiusmodi.

15. suo addidi e pseudo-

Chrysost.

17. directare: cod. ditrecticare.

18. Moyses ac addidi e pseudo-

Chrysost. verbis: cod. verbi.

7. Rev. xxii. 18, 19.

13. Op. imperf. in Matth., hom. xx., formerly ascribed to S. Chrysostom and printed in the appendix to the sixth volume of his works, p. xcix.

18. Deut. iv. 2; Prov. xxx 6.

22. Matth. xix. 6-8.

26. Matth. v. 21, 22.

140D] *dictum fuerat antiquis, dicens; Ego dico vobis*: patet Crisost. omelia quinta.

Et patet quod illud Deum iv. 2 non obviat facto Christi: <sup>but man has no such power,</sup> dicit enim Spiritus, *Non addetis ad verbum quod loquor vobis* 5 *nec auferetis ex eo*; licet enim pure homini non licuit hec facere, tamen dominus legis, Iesus Christus, ad hoc habuit potestatem. Verumtamen Christus legem Dei non potuit dampnare vel solvere, sed adimplere; et ita licet doctoribus legem Dei exponere, non novam et extraneam superaddere. <sup>he can only expound but not add anything new.</sup> 10 Et sic intelligo illud Prov. xxx. 5, 6, *Omnis sermo Dei ignitus clipeus est omnibus sperantibus in se: ne addas quidquam verbis suis, et arguaris, inveniariusque mendax*. Ecce quod falsa et viciosa addicio prohibetur, non autem explanativa postilacio; quia Eccli. xxiv. 31 dicit eadem Scriptura, *Qui elucidant me,* 15 *subducta omni tradicionem humana.*

Et quero utrum ecclesia perfecte regatur, vel deficiat a vero <sup>c. Application of the foregoing principle:</sup> 141A regimine: si perfecte, tunc ornare ipsam tradi\*cionibus <sup>i. The church must gain from the adoption of the law of Christ as its single code;</sup> humanis foret superfluum; si imperfecte, tunc lex Christi est insufficiens. Et si dicatur quod sine adminiculo tradicionis 20 humane non sufficit lex Christi servari vel verbum ewangelii currere, patet iterum imperfeccio legis Christi, cum precipue necessarium ad eius observanciam sit ommissum. Et iterum ista responsio contradicit tam effectui quam rationi: effectui, quia pure per observanciam legis Christi sine conmixtione 25 tradicionis humane crevit ecclesia celerime, et post conmixtionem fuit continue diminuta; concordatque ratio, cum traditiones humane provocant secularia desideria, que sunt legi Christi contraria. Ex istis evidet quod defectus regiminis ecclesie stat in defectu execucionis legis amoris, que 30 est lex Christi. Quomodo, queso, quacunque parte ecclesie observante debite caritatem, deficeret ecclesie regimen quoad corpus vel animam? nam aucta caritate foret ecclesia carior quoad Deum, penes cuius amorem habet accendi bonitas vel

1. *patet*: cod. *licet*.10. *xxx.*: cod. 3<sup>o</sup>.14. *Eccli*: cod. *Prov*.

2. Perhaps Hom. xxv. in Matth., cap. 1; vol. vii. 306 seq.

tending as they  
do to covetous-  
ness

and the lust of  
private posses-  
sion.

ii. The law of  
Christ is also best  
adapted for the  
rule of the state,  
since  
a. it best teaches  
righteousness,

profectus. Sed quis dubitat quin *radix omnium malorum*, [141A  
*cupiditas*, minuat caritatem, ut meminit apostolus, 1 Thim.  
vi. 9, 10? Quis iterum dubitat quin proprietates civiles opposita  
communioni ewangelice refrigescere facit caritatem? Caritas  
enim *non querit que sua sunt*, ut dicit apostolus, 1 Cor. xiii. 5. 5  
Sic igitur ubi secundum legem Christi caritas magis ac magis  
\* habundaret quoad Deum et proximum, affectio pro- B  
prietaria plus habundat; quod fit indubio seminario legis  
humane, cum hec doceat Christianorum affectiones circa hec  
temporalia esse sollicitas. Exhinc enim lex ewangelica sub- 10  
peditata contempnitur et lex humana, quia temporalium  
lucrativa, discitur, colitur, et practisatur; que leges augmentate  
cum se minuunt in effectu, quis dubitat quin lex humana  
retardet ab observancia legis Dei? Cuius causa si non fallor  
est defectus clericorum. Ipsi enim, et specialiter ecclesiastici 15  
promoti de patrimonio Christi, forent legiste exequentes in se  
et aliis practicam huius legis.

Item lex Christi perfecte executata docet rectissime quomodo  
omnis iniusticia debeat a republica extirpari, et quomodo-  
cunque offendens in legem debet castigari; docet insuper 20  
quomodo quecumque iusticia viantis foveri debeat et finaliter  
premiari: sed cum declinare a malo et facere bonum due  
sunt partes adequantes iusticiam, sequitur quod lex Christi  
plene iusticiam docet rempublicam regulare. Argumentum  
patet eo quod lex Christi docet completissime quomodo omne 25  
peccatum debet destrui et caveri; sed non est possibile quod  
deterioretur respublica nisi occasione peccati; ergo, obser-  
vata a quacunque persona illa iusticia, sequitur eius prospe-  
ratio; † nam de potencia sua absoluta: et per consequens  
tota universitas creata non posset dampnificare \* hominem, C  
nisi occasione peccati prius dampnificantis, quia tanto peccato

3. *opposita*: cod. *affposita*. 9. *affectiones*: cod. *affectio*. 10. *solicitas*:  
cod. *solicitos*. 23. Verba sequitur quod lex Christi plene iusticiam in margine  
inferiori sunt addita 2da manu.

29. *Nam*, &c. There seems to be at least one lacuna here; and  
the obscurity of the rest of the sentence leads me to suspect a serious  
corruption of the text.



141C] servatur Dei dilectio; et per consequens, cum Deus cuncta diligit ad regulam ut sunt bona, servatur bonitas in dilecto.

Et quantum ad penam infligendam, patet ex lege correptionis quod ista iustissime punit: alie autem pene sunt <sup>and</sup> <sup>β. lays down the rules for punishing offenders,</sup> punitibus ambigue; ideo videtur quod dimittere illam formam puniendi foret temptare Deum, capiendo ambiguum preter legem Dei, dimissa infallibili regula puniendi. Nam <sup>whereas human laws are apt to be unjust</sup> leges humane graviora peccata puniunt levius, et econtra; et de quacunque pena earum restat ambiguum si declinant a medio ad superhabundanciam vel defectum, et per consequens <sup>and thus</sup> <sup>accused:</sup> si incurrunt maledictionem inobedienter declinando a lege Christi, iuxta illud Psalmi cxviii. 21, *Maledicti qui declinant a mandatis tuis.*

Lex enim correptionis fraterne, de qua precipit Christus, <sup>γ. it teaches moreover the due rewards of the wicked and the good,</sup> Math. xviii. 15-17, docet quod post terciam correptionem correptus sit *sicut ethnicus et publicanus*, scilicet, gentilis infidelitate percussus, et falsus Christianus propter peccati duriciem desperatus: cum talibus enim non debet quis communicare obsequendo, defendendo, vel sacramenta ecclesiastica ministrando. Quod si servaretur, quis tyrannus <sup>and leaves no possible support for tyrannies,</sup> haberet ministros quoad vitam suam tyrannicam obsequentes, vel sacerdotes ecclesie sacramentorum ministerio aut communicandi solacio confoventes? Revera si debite servaremus hanc regulam deesset tyrannis non solum corporale servitium <sup>whereas we promote and honour sinners,</sup> sed et tegumentum atque cibarium. Prevaricacio ergo, quae postposita Dei dilectione preponimus amorem temporalium, seminat et confovet sic peccatum; et ita intoxicata est pars maior vocate ecclesie ex prevaricatione mandati correptionis fraterne. Peccatores enim in sua malicia defenduntur, fortique <sup>instead of enforcing that rule of brotherly reproof even unto martyrdom.</sup> recipiunt laudes obediencias et honores; et virtuosus paciuntur oppositum: ubi tamen paciendo martirium staremus concorditer ad ewangelice corrigendum proximum. Ideo fucus sophisticus vulpinus est quod in pace ecclesie non subest causa martirii. Si enim sit tanta obediencia, quare torpendo

3. prius *et* addidi.33. *vulpinus* in margine additum 2da manu.

non corripimus inquietos? numquid non tenemur sub pena [141D  
peccati mortalis sic facere, quia aliter, secundum doctorum  
sententias, dampnabiliter consentimus?

iii. If it be urged  
a. 'that sin and  
sinners are now  
too prevalent  
to admit of the  
adoption of  
Christ's rule,'  
we reply that it is  
through neglect  
thereof that this  
pollution has  
arisen;

Et si dicatur 'quod nunc non proficeret correpcio propter  
'peccatores tam spissim positos et correptores in dampna- 5  
'cione consimili involutos;' unde, queso, ad tantum crevit  
hec macula ecclesie? Certum est quod ex hac prevarica-  
cione ociantis ecclesie. Nec est possibile quod correpcioni  
\* ewangelice profectus deficiat; quia vel correptus emenda- 142A  
bitur, aut eius malicia mitigabitur tunc vel alias, aut sibi 10  
presentes aut sequentes: ad minimum correptor ex caritativo  
opere lucrefacit communitati cuius est pars. Sic enim  
propter decem iustos Deus salvaret Sodomam et Gomoram.  
Armemus nos ergo virtutibus, exclusis viciis, et pugnemus  
contra adversarios legis Christi; quia Math. x. 34 dicit ipse, 15  
*Non veni pacem mittere sed gladium*: sed, ut supra dixi, pro  
ista paliata pace sophistica potest lamentabiliter dicere mater  
ecclesia illud Ysa. xxxviii. 17, *In pace amaritudo mea amaris-*  
*sima*. Et conformiter potentatus seculi ad hoc portantes  
gladium (ut patet Rom. xiii. 4 et Sap. vi. 4, 5) debent pre- 20  
varicatores eis subditos a proteccione eorum, quoad se et sua,  
abicere, et invalescentes efrenes morte corporali cum pru-  
dencia cohercere. Si ergo regula ista auferendi malum de  
medio nostri, quam precipit apostolus, 1 Cor. v. 13, et  
docetur Deut. xxi. 21, foret debite executi; ubi primo, 25  
queso, pullularet iniquitas? Est ergo legis sufficiencia, sed  
deficit qui practiset.

since it gives full  
power to the  
authorities of the  
state to root out  
evil from their  
midst;

β. 'that human  
laws are neces-  
sary for the  
preservation of  
peace, by slaying  
its disturbers,'  
we reply that the  
law of Christ dis-  
tinctly authorises  
the punishment  
of death,

Nec dicat aliquis quod 'leges humane conpendiosius  
'pacificant ecclesiam occidendo rempublicam perturbantem,  
\* et sic non sufficit lex Christi per se.' Patet ex dictis quod B  
omnes leges iuste de occisione sunt lex ewangelica. Unde  
Math. xviii. 6, approbavit Christus quod *expedit scandalisanti*  
*ut suspendatur mola asinaria circa colum eius et demergatur*  
*in profundum maris*: ubi patet quod Christus iustificat occi-

13. Gen. xviii. 32.

16. V. supra. f. 141 D.

142B] sionem corporalem, sed lenissimam propter peccatum scandalī.

Non ergo increpemus nostrum Legiferum quod non onerat but enforces the rule of brotherly correction by preference, suos discipulos officio talis carnificis, sed facesius officio caritative correptionis, innuendo quod secularibus ex pre-

5 cepto ecclesie incumbit illud officium. Correpcio itaque as being fraterna est honesta, est iusta, et est generaliter, faciliter, et <sup>(1)</sup> honourable, autentice exercenda: honesta, quia vix invenies carnificem occidendo fratrem suum observare caritatem fraternam.

Est etiam iusta, cum sit actus virtutis. Alie occisiones <sup>(2)</sup> just, —  
10 sunt mixte iniusticia: licet enim quelibet mors corporalis sit nimis modica pena pro peccato quocunque, cum Deus punit in infinitum gravius gratiam subtrahendo; tamen mortes peccatorum ordinantur communiter maxime pro peccatis in homines et pro ablacione bonorum fortune, que sunt minima.

15 Et preterea dubium est populo si mortis talis infliccio sit whereas in cases of capital punishment a doubt may arise as to their justice reipublice utilior quam foret fraterna \* correpcio et pene addicio, cuius triplex est evidenciam: prima, quod in diversis (a) from the diversities of practice in different kingdoms, regnis pena mortis pro diversis delictis quantumlibet variatur; et cum peccata non porporcionaliter variantur, videtur quod

20 pena et culpa non porporcionaliter correspondent. Secunda (b) from the lack of proportion among the various crimes for which the penalty is exacted, evidenciam est quod furtiva ablacio temporalium punitur morte, tamquam transgressio plus nociva reipublice: et furtive vicissim furans quantumlibet magnum ex maiori malicia non occiditur, ubi alius longe minus furans simul ad minus

25 dampnum ecclesie suspenditur; in tantum quod incrementum quadrantis in furto facit hunc suspendi, et tantum decrementum in furto alterius facit ipsum suspensionem evadere: latrocinium etiam de quantolibet inducit mortem equalem.

In quibus omnibus, cum peccatum quoad Deum sit porporcionale pene, manifestum quod declinatur a iusticia.

30 Tercia evidenciam est quod peccatum gravius commissum in and Deum non sic punitur ut peccatum quod homo cece preponderat; quod videtur significare quod postposita Dei (c) from the fact that sins against God are not visited by man with the same rigour,-- reverencia in vindicando suam iniuriam preponitur amor sui:

20. *correspondent*: cod. *correspondet*.  
rectum 2da manu.

23. *quantumlibet*; ita in margine cor-

cum enim Deus sit infinitum gravior persona quam pure [142C  
creata, quis dubitat quin infinitum gravius peccatur in ipsum  
quam in aliam huiusmodi creaturam, et per consequens  
puniens peccatorem severius, sub ratione qua peccatur in D  
ipsum, quam in Deum, excidit ab ordinata dilectione Dei? 5  
et insuper, si cecitas non obstaret, videremus quod persona  
populi, gravius peccando in Deum, plus populum ipsum et  
quamlibet eius partem dampnificat. Quotlibet sunt tales  
consideraciones ex quibus potest opinari leges humanas  
punitivas esse conmixtas cum iniusticia; sed secus de lege 10  
ewangelice punitiva.

and  
(3) universally  
and easily exe-  
cuted.

Tercia vero condicio huius legis punitive ex hoc evidet,  
quod quelibet pars ecclesie habet potestatem ad taliter puni-  
endum; ideo generalissima et facilima quoad sumptus et  
labores, ut constat; et (quod est maximum) ab auctoritate 15  
omnium est precepta: ideo indubie si tantam vel minorem  
diligenciam apponat ecclesia ad legis Christi observanciam,  
sicut apponit ad observanciam tradicionis humane, longe  
quocius pacificaretur respublica: et patet pro restancia legis  
Christi.

20

d. Conclusions.

i. No state or individual can be prosperous or kept in peace except it be by the law of Christ as its principal guide; since

α. if the soul be rightly governed, all the rest must be so likewise,

β. whereas he who departs from the law of Christ has no righteous possession of his goods, and

γ. because the peace of God is the necessary antecedent of peace towards oneself or one's fellow-men.

Ex istis conclusionibus sequitur primo quod impossibile est  
regnum, populum, vel personam regi, prosperari, vel pacifi-  
cari, nisi hoc principaliter fiat lege Christi, eo quod regimen  
anime appropriatur illi legi; sed ab illo oportet incipere, quia  
illo habito satis est, cum alia ad illud consequuntur, et illo 25  
deficiente totum residuum perturbatur; ergo conclusio: et  
cum omnis deficiens a dilectione legis Dei iniuste \* occupat 143A  
quidquid habet, sequitur quod ista deficiente perit prosperitas,  
ut patet xix. de Civitate Dei, xiv., xix., et xxiv.: et cum tertia  
pax vera, scilicet, Dei ad hominem, primo requiritur ad alias 30  
duas paces, hominis ad hominem et hominis ad se ipsum,  
palam sequitur quod dissoluta ista pace prima non superest  
alia pax vera. Sic enim dixerunt impii, *Pax, pax*; sed quia

22. regi: cod. regi'.

30. scilicet: cod. sit.

29. August. de Civit. Dei, xix. 14, 19, 24; vol. vii. 558 seq., 563, 570 f.

143A.] defecerunt a tertia pace, a qua debuerunt incipere, ideo non erat eis pax (ut dicitur Jeremie vi. et viii. capitulis); quia Ysa. xlviii. 22 dicitur, *Non est pax impiis, dicit Dominus.* Et patet quam necessarius est theologus ad rempublicam gubernandum.

Secundo colligitur quam periculosum est quidquam hereticare vel de novo statuere. Non enim licet hereticare aliquid nisi docendo quod sit Scripture sacre contrarium, quod oportet esse manifestum, ne hereticans incidat in dampnationem consimilem, et per consequens non rite excommunicet vel condempnet; non enim habet potestatem sic facere, ut patet xxiv., questione prima, *Audivimus: Intelligens vero Scripturam sacram aliter quam Spiritus sanctus flagittat, qui est auctor eius, est hereticus*, ut dicit Ieronimus super epistolam ad Galatos, et ponitur in Decretis, xxiv., questione iii., *Hereses*. Ex quibus patet quod solum theologus debet hereticare dampnabile; solum enim iste scit quid est hereticum, qui scit esse Scripture sacre contrarium. Et per idem cum nove constitutiones, que non fundantur in Scriptura sacra, sunt superflue et inique, patet quam periculosum est \* ipsas statuere, specialiter cum preter periculum omittende sint ad onus ecclesie.

Tercio colligitur quod Scriptura sacra, secundum formam et limites quibus exprimitur in nostris codicibus, debet sufficere ad completam instructionem ecclesie. Non enim oportet nos de necessitate absoluta salutis quidquam fidei credere explicite, nisi quod Deus est et remunerat servos suos. Illud autem oportet credere, secundum apostolum, Hebr. xi. 6. Et cum beati in patria solum cognoscunt illud

ii. It is dangerous to call anything or any man heretical, or to frame any new ordinances, except the heresy be plainly proved by,

or the ordinance be founded on, holy Scripture.

12. *Audivimus*: cod. *Audiamus*.  
p. 124, l. 10, not. crit.

14. *auctor*: cod. *A<sup>or</sup>*. Cf. autem supra  
21. *omittende*: cod. *omittendi*.

2. Jer. vi. 14, viii. 11.

12. Decret. II. xxiv. 1 cap. 4; vol. i. 967.

14. Hieron. comm. in Gal. v., lib. iii.: Quicumque igitur aliter intelligit quam sensus Spiritus sancti flagitat, quo conscripta est, licet de ecclesia non recesserit, tamen haereticus appellari potest: vol. iv. par. i. 302. The passage is quoted in Decret. II. xxiv. 3 cap. 27, p. 998.

the knowledge of  
the rest is only  
essential in par-  
ticular circum-  
stances.

explicite, sicut fideles in statu innocencie et infantes mortui [143B]  
post lapsum in fide ecclesie possunt salvari illa sola fide  
explicita; patet conclusio. Beatus enim solum cognoscendo  
in Verbo habet Deum pro omni quod cognoscit explicite;  
anima eciam ante eius separacionem a corpore explicite 5  
cognoscit Deum verum in analogo, sed distinccius secundum  
racionem qua iustus et severus. Illa autem que explicantur  
in ewangelio non oportet de necessitate absoluta salutis  
cognoscere: si quos Deus inspirat ad ista noscendum ex-  
plicate, necesse est ipsa pro salute sua cognoscere; sicut et 10  
recipientes gratiam ad explanandum ista pro edificacione  
ecclesie peccant desistendo ab eius execucione; sed et omnes  
curiose sollicitantes se circa conclusiones non explicitas in  
Scriptura inutiles ad edificandum ecclesiam Domini: foret  
melius illi theologo qui sciret aliquid studere tantum quantum 15  
ad amandum Deum et ecclesiam suam proficere, et ibi  
sistendo sciret dicere curiosis querentibus quod conclusiones  
et doctrine eorum sunt \* eis inutiles ad statum patrie, ubi  
clare cognoscent omnia. Oportet ergo omnem Christianum  
de absoluta necessitate salutis quemlibet articulum fidei 20  
saltem implicite credere, et aliquos pro suo tempore oportet  
credere explicite; de necessitate vero salutis, ex ordinacione  
Dei supposita, oportet hunc plures articulos et hunc pauciores  
explicite credere, sicut Deus ordinavit ad edificacionem  
ecclesie. Sed nunc sciremus, postposita curiositate superflua, 25  
in isto fine persistere. Sollicitudo episcopi circa ritus pro-  
vinciales, consuetudinales, et personales debet excludi, sus-  
penso amore in Deum, qui eo ipso in talibus dirigeret  
subditum suum ut prodesset.

iv. Man may do  
nothing except  
by the authority  
and counsel of  
holy Scripture:  
a. for it is com-  
plete for all the  
purposes of life

Quarto et ultimo patet quod non licet homini quidquam 30  
facere nisi auctoritate et consilio Scripture. Patet primo de  
actu anime, intellectu scilicet et affectu, et per illud Psalm. i. 2,  
dictum de beato viro exemplante totam religionem hominum,  
*In lege Domini voluntas, et in lege eius meditabitur die ac nocte:*



- 143C] et quoad locucionem, 1 Petr. iv. 11, *Si quis loquitur, quasi sermones Dei*: quantum vero ad operationem precipit apostolus, 1 Cor. x. 31, *Omnia in gloriam Dei facite*. Debemus ergo ante omne opus nostrum Scripturam consulere, si ad  
 5 honorem et secundum voluntatem eius procedit; quia Ioh. xv. 5, *Sine me nichil potestis facere*. Nam ex fide debemus credere quod quidquid humani actus ipse non authenticat, est  
 10 prophanum; debemus insuper credere quod tota voluntas sua exprimitur in Scriptura, hoc est, in multitudine \* veritatum que nostris codicibus inscribuntur. Quis ergo fidelis dubitat quin auctoritate illius veritatis debemus agere, dimissa auctoritate pape vel Cesaris, nisi de quanto docetur de auctoritate Christi derivata? auctoritatem vero errabilem oportet inniti immobili per se fixo. Nec miretur catholicus  
 15 de modo loquendi et docendi in nostris codicibus. Nam si eloquencia queritur, ecce Augustinus, quarto de Doctrina Christiana, vi.: *Hic, inquit, aliquis quereretur auctores nostri, quorum scripta divinitus inspirata canonem nobis saluberrima antiquitate fecerunt, sapientes tantummodo an elloquentes*  
 20 *nuncupandi sunt: que quidem questio apud me ipsum, et apud eos qui mecum quid dico sentiunt, facillime solvitur; nam ubi eos inteligo, non solum nichil eis sapiencius, verum etiam nichil eloquencius michi videri potest*. Et si miramur de obscuritate Scripture, patet ex doctrina Augustini, capitulo iv., quod hoc  
 25 est ad exercendum ingenia, ad rumpendum fastidia, ad celandum misteria, et ad dulciter retinendum inventa. Et patet quantum predicatorum increpandi sunt qui, dimissa Scriptura sacra, predicant fabulas et veritates quas in Scriptura tam autentica non fundant.
- 30 Scriptura enim divinitus inspirata est utilis ad Deo placendum, ad peccatores arguendum, ad proficientes animandum, et per consequens ad bonos angelos advocandum ac malos

and the supreme director of human action:

than it, as S. Augustin teaches,

nothing is more wise or more eloquent:

its very difficulties have their proper purpose.

β. The Scripture teaches us

1. quoad: cod. que ad. 3. 1 Cor.: cod. Cor. 7. Verba ipse non authenticat est prophanum in margine inferiori sunt addita 2da manu. 17. vi.: cod., ut videtur, 6o. 18. saluberrima: cod. saluberrimam. antiquitate: Aug. auctoritate.

16. August. de Doctr. Christ. iv. 6 § 9; vol. iii. par. i. 67 E.

24. Ibid., cap. 8 § 22, p. 72 G.

- (1) to please God, fugandum. Quomodo, queso, non placeret Domino quod [143D  
in nomine et mandato suo faciamus opera, \* dimissis tradi- 144A  
cionibus hominum, quas non vult coli ipso postposito?  
Unde quelibet pars Scripture est utilis catholico ad orandum,
- (2) to rebuke sinners, non sic autem tradiciones hominum. Ubi etiam magis 5  
autentica correpcio quam dicendo, *Hec dicit Dominus?*  
Numquid fidei est gravior persona pape vel Caesaris quam  
illius Regis regum et Domini dominancium, qui dicit Ysa.  
xlii. 8, *Gloriam meam alteri non dabo*; et Malach. i. 6, *Si ego*  
*Dominus, ubi est timor meus?* Unde 2 Thim. iii. 16, *Omnis 10*  
*scriptura divinitus inspirata utilis est ad arguendum*. Et
- (3) to help us in the way, quoad tercium, Rom. xv. 4, *Quecunque scripta sunt* (sup-  
pone, in Scriptura sacra) *ad nostram doctrinam scripta sunt,*  
*ut per paciencia et consolacionem Scripturarum spem habeamus*.
- (4) to call down the ministry of good angels, and  
(5) to drive away evil ones. Quoad quartum et quintum, Christus, Math. iv., temptatus 15  
tripliciter allegavit Scripturam; tripliciter, ut vel sic doceret  
nos faciendo similiter mereri instar sui, fugare demones, et  
nobis assistere bonos angelos consolantes. Unde Origenes,  
omelia xx. super Yosue: Et si nullus intelingat preter predi-  
catorem, adhuc debet predicare Scripturam sacram, quia 20  
pascit et fugat demones, quibus fugatis velud quodam genere  
incantacionis, spiritus sancti assistunt et pascuntur.
- γ. All that is right is contained in Scripture: Licet autem quidquid ad cultum Dei promovet precipitur  
in Scriptura, tamen totus error consistit in deduccione. Ideo  
est michi pro regula, dimisso ambiguo, sequi certum: Si 25  
quidquid cultum Dei pure sapiat, tunc precipitur \* in Scrip- B  
tura; si autem sapiat vicium, tunc dampnatur. Tria ergo  
sunt que oportet de Scriptura sacra ex fide credere: primum,  
quod sit vera de virtute sermonis secundum quamlibet eius  
particulam. Nam de virtute Dei Patris, qui est sermo 30  
assertus a Christo esse veritas (Ioh. xvii. 17), est tota  
Scriptura vera, licet ex sinistro sensu male intelligentes falsi-
- for we believe
- (1) that all it says is true,

11. *divinitus* inter columnas additum 2da manu.

18. See generally Orig. in lib. Iesu hom. xx.; vol. ii. 443-445, ed. Delarue.

144B] fificant signa nostra; sed ipsa erronea falsificatio non nocet fidelibus, nec Scripturam sacram potest inficere.

Secundo patet quod licet verba dicte Scripture sint in-  
mutabiliter vera, et per consequens proprie vera, quia iuxta  
5 sensum propriissime loquentis; tamen locuciones nostre sunt  
improprie, quidquid de Deo loquitur, ut patet ex sententia  
Dionisii, de divinis Nominibus, et per beatum Augustinum,  
tercio de Doctrina Christiana, quinto capitulo. Aliud enim  
est dicere, Deus improprie est leo; et aliud, Ista locutio est  
10 impropria, Deus est leo. Aliud enim est dicere, Deus non  
est proprie aliqua istarum rerum sensibilium † earum adextra,  
et, Deus non est proprie aliqua istarum. Est enim locutio  
figurativa, similitudinaria, atque equivoca (ut patet per Au-  
gustinum, super Iohannem omelia xlvii.), sed vera de virtute  
15 sermonis; licet non sit verum de virtute sermonis nostri  
quod est Deus, sed de virtute sermonis dicitur qui est Deus  
verus de Deo vero, Lumen de Lumine vero: † locutio autem  
Deus est, est valde impropria, cum omnis creatura ex  
infinita dissimilitudine Deum signat.

C Tercio patet quod locus ab auctoritate Scripture \* sit  
potissimus Deo possibilis, cum illa Scriptura sit veritas (de  
qua Ioh. xiv. 17); quia, sicut patet Ioh. x. 35, *non potest  
solvi Scriptura* ista, et ipsa est verbum Dei, et per consequens  
sermo eius (Ioh. i. 1 et xvii. 14): locus autem quem male  
25 intelligentes elliciunt ex errore sensus Scripture, non est  
computabilis inter locos. Ex istis patet quod debemus tam  
in eloquencia quam in logica ac methaphisica sequi hanc

26. *quod* addidi.

7. Pseudo-Dionys. de divinis Nominibus (tr. Ioh. Scot.) i., Migne  
cxxxii. 1113 seqq.

August. de Doctr. Christ. iii. 5 § 9; vol. iii. par. i. 47 D, E: &c.

13. Eiusd. in Ioh. Evang. tract. xlvii. 6: Per similitudinem Christus  
multa est, quæ per proprietatem non est. Per similitudinem et petra  
est Christus . . . et leo est Christus . . . Si autem proprietates discutias  
rerum quas videre consuevis, nec petra est, quia durus et sine sensu non  
est; . . . nec leo est, quia fera non est . . . Omnia ergo ista per simili-  
tudinem. Quid ergo proprie? *In principio erat Verbum*, &c.: vol. iii.  
par. ii. 609 D, E.

(2) although it  
sometimes ex-  
presses that truth  
by means of  
figures,

(3) its authority  
is the one secure  
basis for argu-  
ment.

Scripturam, sicut debemus in moribus sequi Christum. [144C  
 Nullus tamen debet presumere auctorizare hanc logicam  
 vel eloquenciam (ut docet Augustinus quarto de Doctrina  
 Christiana, capitulo vi., et expressius capitulo viii.); sed  
 ipsam debemus late colere et usque ad mortem defendere; 5  
 ymmo in nomine eius humanos characteres honorare, quia  
 Eccli. xxiv. 31 promittit eadem Scriptura, *Qui elucidant me  
 vitam eternam habebunt*, quam nobis conferat liber vite.  
 Amen.

FINIS TERCII LIBRI.

10

*EXPLICIT*  
*LIBER PRIMUS DE CIVILI DOMINIO*  
*TERCIUS IN ORDINE*  
*SUE SUMME IN THEOLOGIA.*

11. *Explicit.* Hoc et sequentia verba colore rubro scripta sunt 2da manu.

3. August. de Doctr. Christ. iv. 20 §§ 41 seqq.; vol. iv. par. i. 81 c  
 et seqq.

144D \*CAPITULUM PRIMUM probat tripliciter quod iniustus in-**I. 1**  
iuste occupat bona Dei, primo ex hoc quod peccatum inficit  
substanciam et per consequens omne accidens fundatum in  
eodem : et confirmando illud ex Veritatis sententia concludit  
5 quod omnis iniustus misere perdit animam et aliud quidquid  
habet. Secunda ratio probat idem per hoc quod non est **2**  
possibile iniustum habere sui habiti iustum usum ; et con-  
firmat per apostolum et testimonium Augustini. Tercia ratio **3**  
probat idem quod oportet omne iustum dominium creature  
10 procedere ex auctoritate et licencia Domini capitalis ; et  
confirmat ex Spiritus sancti sententia, Osee viii. capitulo.

SECUNDUM CAPITULUM adicit aliam rationem ex hoc medio **II. 1**  
quod nullus quidquam iuste possidet nisi Deus donando  
illud sibi prestiterit. Et confirmando illud obicit tripliciter, **2**  
15 et dissolvit, ostendendo primo quod Deus dat iniusto quidquid *a*  
habuerit sed non donat : ostendit secundo quomodo Deus *b*  
donat sue ecclesie quidquid prescitis dederit simplici dacione :  
et tercio ostendit quod iniustus quidquid fecerit peccat, licet *c*  
bona opera sua de genere proficiant septemplici ratione.  
20 Et concludit ex habitis correlarie triplicem veritatem : primam, **3 a**  
sicut iniustus protunc non meretur beatitudinem, sic non  
meretur protunc, ut alius mereatur, sibi propriam gratiam  
vel bonum aliquod temporale ; secunda, nullus prescitus *b*  
meretur beatitudinem suam vel gratiam finalis perseverancie,  
148A sed aliquod bonum citra ; tercia, \* quod nullus predestinatus

9. *omne* : cod. *omnem*.

18. post *peccat* in cod. *que* legitur.

22. *proprium* :

cod. *previam*.

25. marg.] Incipit in cod. fol. 148, numeris 145, 146, 147, ex errore praetermissis.

demeretur penam perpetuam, quia dignum non est, cuius [148A  
oppositum placet.

III. 1, 2 CAPITULUM TERCIVM obicit tripliciter; et distingwit de  
triplici habicione atque iusticia, ostendens quod omne posi-  
tivum est iustum et quod nichil potest Deo quoad essenciam 5  
repugnare. Et exhinc descendit ad argumentum concedens  
quod iustus et iniustus, sicut univoce sunt homines, sic habent  
univoce suas partes, + vel quoad habicionem ewangelicam;  
et sic deest iniusto quidquid habet habitu naturali. Et ad  
primam confirmacionem ostendit, quod omnis iniustus est 10  
iustus quoad essenciam, vel passive; et ostendit racione ac  
Scriptura quod illa non sufficit ad beatitudinem vel titulum  
dominandi. Quoad secundam confirmacionem, ostendit quod  
placet Deo de quolibet positivo quod iniustus fecerit, licet  
defectus sibi displiceat; et concordando Scripturas ostendit 15  
quomodo in logica sit loquendum. Quoad terciam confir-  
macionem, ostendit quomodo characteris donum, donum pro-  
phetandi, et potestas utendi temporalibus, est conpossibile  
cum mortali; et quomodo variantur exercicia potestatum.

IV. CAPITULUM QVARTVM ostendit quod nec testium deposicio, 20  
nec iudicis sentenciacio, nec corporalis possessio, nec de-  
scensus hereditarius, commutacio, sive donacio, nec omnia  
ista simul dant homini ius vel verum dominium sine gracia  
super quoquam. Et probat tripliciter quod \* testium de- B  
posicio nichil donat; sed si iusta fuerit, veritatem latentem 25  
dilucidat: et quoad successionem hereditariam, ostendit tri-  
plici racione forisfacture quod sit iustissimum omnem inius-  
tum privari dominio: et demum obviat quadruplici fictioni  
per quam raciones predicte poterunt infirmari.

13. ostendit in margine additum 2da manu.  
facturi.

27. forisfacture: cod. fores.

6. In the text, p. 20, I have by an oversight placed the numeral 3  
against the paragraph succeeding that to which it properly belongs.  
The 'answer to the objections' actually begins with 'Istis premissis,'  
p. 19 l. 20. which words should consequently open a new paragraph.



148B] CAPITULUM QUINTUM probat tripliciter quod omnis iniustus **V. 1**  
 non iuste simpliciter donatur, ymmo ex hoc quod lex est  
 sibi planus adversarius; et sic incidenter ostendit quod  
 qui offendit in uno mandatorum factus est omnium reus.  
 5 Secunda ratio procedit ex hoc quod omnis iniustus servit **2**  
 bono commutabili, et per consequens non est dominus ali-  
 cuius; ostenditque incidentaliter quod omnis iniustus est  
 ydolatra, quia bonum commutabile in amore suo bono in-  
 commutabili anteponebat. Tercia ratio procedit ex subtraccione **3**  
 10 servicii dominis qui peccant; et confirmatur ex hoc quod  
 naturale dominium presupponitur ad civile.

CAPITULUM SEXTUM adducit unam rationem universalem **VI. 1**  
 ex modo donandi Dei: ergo dat gratissime, securissime,  
 et utilissime quidquid donat; et per consequens nichil usibile  
 15 donat homini nisi bonum, quamdiu ipsum habere voluerit,  
 quodcumque et quomodocumque ipso uti voluerit; nec sit  
 qui ab invito donatum rapere voluerit, sed eo ipso quo **2**  
 C quis \* donacione abuti voluerit, auferatur. Et obiciendo de **3**  
 facto quo videtur tyrannos habere divicias, declarat quod non  
 20 habent ipsas nisi equivoce; et narrat triplicem causam,  
 quare talia permittuntur: et obiciendo quod melius esset **4**  
 Dominum auferre simpliciter bona sua quibus iniustus abutitur,  
 declarat tripliciter legem contrariam.

CAPITULUM SEPTIMUM ostendit ratione quintuplici quod **VII. 1**  
 25 omnia bona sunt iustis communia. Et exponit dictum **2**  
 Salvatoris, Marc. x., quomodo relinquentes temporalia propter  
 Christum recipient centuplum in hac vita.

CAPITULUM OCTAVUM ostendit quod bonum fame oportet **VIII.**  
 fundari in virtute, et consequenter adicit sextuplicem veri-  
 30 tatem: prima, quod omnis iniustus pretense dominans sit **1**  
 infamis yppocrita, et contra; tercia, quod bonum fame est **2, 3**

22. *Dominum*: cod. *dominium*.  
 cod. *addicit*.

26. *Marc.*: cod. *Math.*

29. *adicit*:

4 melius quam civilis dominacio alicui possibilis ; quarta, quod [148C  
 5 non est possibile defamare iustum ; quinta, quod nullius  
 6 hominis est fama laudabilis nisi fuerit promulgata ; sexta,  
 quod nichil potest privare hominem fama sua nisi ipse gratis  
 consenciat. 5

IX. 1. a CAPITULUM NONUM : quod Deus non potest donare homini  
 quodvis donum quod sine suo defectu dampnificando quis  
 b auferat, vel quod iustus perseverans privetur dono aliquo,  
 2 nisi Deus secundum \* valencius recompenset. Et exhinc D  
 deducit quod Deus, restituendo humanum genus ad iusticiam, 10  
 restituit ad dominium ; et confirmat ex testimonio apostoli ac  
 3 aliunde tripliciter, tam rationibus quam Scriptura. Et de-  
 scendit distingwendo de dominio iusti presciti et iusti pre-  
 destinati ; ostenditque quod ille solus habet omnia preterita  
 vel futura. 15

X. CAPITULUM DECIMUM elicit ex dictis quatuor veritates :  
 1 prima, quod humanum dominium, ratione lapsus hominis,  
 est extensius et graciosius quam fuisset, toto humano genere  
 2 statum innocencie conservante. Secunda veritas est quod  
 totum genus hominum per mediatorem Dei et hominum 20  
 complecius est redemptum quam fuit perditum per peccatum.  
 3 Tercia : Sicut peccans post maiorem gratiam peccat gravius,  
 sic resurgens post lapsum a gracia redit ad tantam gratiam  
 4 vel maiorem. Quarta veritas quadrimembris est ista : Si sine  
 superaddicione meriti peccans originaliter baptisetur, re- 25  
 stituitur ex equo ad minimum gradum gracia secunde, que  
 per minimum peccatum sibi defuerat. Si mereatur sibi  
 secundam gratiam, restituitur ad gratiam ampliorem : et per  
 consequens Deus restituit naturam lapsam ad gratiam am-  
 pliorem et utilius dominium quam fuit illud a quo ceciderat : 30  
 et sic neminem sanavit \* corporaliter, cui non dedit spiri- 149A  
 tualiter gratiam vel augmentum.

16. *elicit* : cod. *elidit*.  
 additum 2da manu.

19. *statum* : cod. *statutum*.  
 27. *peccatum* : cod. *punctum*.

24. *sine* in margine

149A] CAPITULUM UNDECIMUM obicit contra amplitudinem dominii **XI.** 1  
iustorum per hoc quod Ieremias prepositus gentibus et regnis  
non fuit eorum dominus. Et declarando oppositum, dis- 2  
tinguit de humano dominio; et ostendit tripliciter quod 3  
5 sacerdotes Christi nedum sunt domini, ymmo reges. Et 4  
obiciendo de cantu ecclesie, ostendit ad quem sensum sunt  
domini, non civiles, sed spiritualiter dominantes animas: et  
confirmat ex sententia Augustini.

CAPITULUM DUODECIMUM obicit, 'Per hoc videtur Scripturam **XII.**  
10 'sacram de divitate esse falsam: et dissolvit, distingwendo 1  
de divitate in Deum et in mundum, ponendo earum differen-  
ciam. Ex quibus elicit tres predicabiles veritates: prima 2, a  
quod divicie modo umbre fugiunt et sequuntur; secunda, b  
quod mundum ingrediens, affectus transitoriis inportune, est  
15 quasi ortum ingrediens, umbras fructuum in sumitatibus  
arborum apprehendens: tercio ostenso quod *amare* et *odire* c  
accipiuntur dupliciter in Scriptura, concludit triplicem veri- 3  
tatem: prima, quod quicunque inordinate amat temporalia a  
odit ea, et qui moderate odit temporalia amat ea; secunda, b  
20 quod ordinate odiens quecunque temporalia est dominus  
eorundem; tercia, quod inmoderate amans temporalia non c  
B est dominus eorum, quantumcunque dives fuerit \* aput mun-  
dum: et concludit formam usus temporalium secundum pro- 4  
cessum Cantici Canticorum.

25 CAPITULUM TERCIMUMDECIMUM, distingwendo partes boni, ex- **XIII.** 1  
planat equivocacionem amicicie; et ostendit quod omnis  
amicicia requirit virtutem in altero extremorum: secundo 2  
ostendit quod quinque maneries se habent secundum essen-  
cialem ordinem bonitatis; et tercio quomodo illud Math. xxv., 3  
30 de triplici numero talentorum, intelligitur de noticia quintu-  
plici horum bonorum, cui homo cooperatur quando voluntas  
effectu vel affectu se dirigit secundum talentum sapientie;

10. *divitate*: cod. *divinitate*. *distingwendo*: cod. *distigwēdo*. 11. *divitate*:  
cod. *divinitate*. 23. *secundum* addidi; cf. supra, p. 87 l. 12.

4 quarto, debite ministrando, nec sine commercio cum tali talento, [149B  
salus est possibilis.

XIV. CAPITULUM QUARTUMDECIMUM obicit per hoc quod si omnia  
debent esse communia, tunc non contingeret rapere vel  
1 capere aliena. Et declarando oppositum ostendit primo 5  
2 quod omnia debent esse communia. Secundo tollit obiectum  
quo capitur quod bona communia non curantur; et probat  
tripliciter quod bona communia, ratione prestancie bonitatis  
eorum, debent maxime ponderari; et declarat dupliciter quod  
3 dominium communicatum est eo gratancius. Tercio tollit 10  
obiectum Aristotelis, secundo Politicorum, et instanciam de  
4 Nicolao dyacono. Quarto docet quomodo logice sit loquen-  
5 dum, non quod quilibet sit uxoratus. Et quinto, ex testi-  
monio Scripturarum et sanctorum doctorum, declarat quo-  
modo iniusti quantumcunque in seculo divites rapiunt aliena. 15

XV. CAPITULUM QUINTUMDECIMUM ostendit ibidem condiciones C  
caritatis, de quibus 1 Cor. xiii.: et ostenditur in secunda  
quomodo Deus est debitor creaturis, et quomodo quis potest  
deleri de libro vite: et finaliter concludit fortitudinem cari-  
tatis.

20

XVI. 1 CAPITULUM SEXTUMDECIMUM dat triplex signum cognoscendi  
2 si homo habeat caritatem, docetque ex Scriptura que in-  
3 pediunt et que promovent ad observanciam caritatis. Tercio  
docet quomodo arma spiritualis milicie sunt essencialiter  
ipse Deus, et secundum qualem methaphysicam sunt inteli- 25  
4 genda ewangelice predicata. Quarto ostendit ordinem trium  
5 hostium anime; quinto, quomodo mundiales temporalibus  
6 illusi sunt fantastice sompniantes. Sexto obicit per hoc  
7 quod nemo tam stricte observat regulas caritatis: et septimo  
solvendo declarat quomodo oportet in pena purgatorii hunc 30

9. *dupliciter*: cod. *tripliciter*.11. *secundo* in margine additum 2da manu.*Politicorum*: cod. *policorum*.14. *Scripturarum*: cod. *scripturorum*.

19.

*concludit*: cod. *cocludit*.27. *anime*: cod. *a nre*.

149C] gradum caritatis perfici, antequam intretur in gaudium Domini; et declarat duplici exemplo, contemplativi a mundi intricacionibus sunt exclusi.

CAPITULUM SEPTIMUMDECIMUM probat tripliciter quod lex **XVII. 1**  
 5 Christi sit omnium legum completiva; sed hinc elicit con- **2**  
 clusionem quam fulcit tripliciter, scilicet, quod lex ewangelica  
 per se sufficeret, sine lege civili vel vocata canonica, ad com-  
 pletum regimen ecclesie militantis; et tercio, declarando **3**  
 triplicem conclusionem, ostendit quomodo leges theologie  
**D** subalternate \* non sunt superflue.

CAPITULUM OCTAVUMDECIMUM distingwit inter legem ewan- **XVIII. 1**  
 gelicam, canonicam, et civilem. Secundo distingwit inter **2**  
 dominium ewangelicum et civile. Tercio vero, declarando **3**  
 quomodo iura humana non sunt superflua, ostendit quod ex  
 15 humanis tradicionibus palliatis inolescunt conquestus et omnia  
 mala mundi.

CAPITULUM UNDEVICESIMUM obicit primo ex hoc quod **XIX. 1**  
 videtur quemlibet dominari civiliter; et dissolvit ponendo  
 triplicem diversitatem inter civiliter et ewangelice dominantem.  
 20 Secundo obicit per hoc quod videtur omnem custodem bo- **2**  
 norum esse civilem dominum eorundem; et ostendit quod  
 omnis iustus custos temporalium est dominus eorundem,  
 et quod iustus civiliter dominans est custos vel balliws Do-  
 mini cap. iis; detegitque equivocacionem *regis, usus*, atque  
 25 *dominii*; et declarat quod non quilibet custos temporalium  
 est civiliter dominans eorundem. Tercio obicit, et dissolvit **3**  
 quod non licet civiliter dominanti uti bonis suis quomodo-  
 cunque voluerit; et exhinc inferendo difficultatem civiliter  
 dominandi ostendit quomodo Christus divites comparat ad  
 30 camelos.

9. *theologie*: cod. *theologis*. 17. *undevicesimum*: cod. 16<sup>ma</sup>. 25. *non* in mar-  
 gine additum 2da manu; sicut et verba *temporalium est civiliter dominans eorun-*  
*dem*. Tercio obicit et; atque etiam 26. *civiliter*.

**XX. 1** CAPITULUM VICESIMUM ostendit quod totum corpus iuris [149D  
 humani debet inniti legi ewangelice, tamquam regule essen-  
 cialiter directive : et detegendo officium theologi, exponit illud  
 apostoli, 1 Thim. vi. 17, *Divitibus huius seculi precipere non*  
*sublime sapere* ; declarando quomodo in solo Domino sit 5  
 2 spe\*randum. Et recitando tres leges illas diabolicas reipub- 150A  
 lice infectivas, declarat quomodo sunt impossibiles et legi  
 a divine contrarie : prima, si aliquis possidet quidquam civiliter  
 licet uti ipso quomodocunque voluerit sine regimine legis  
 b Dei ; secunda, quod conquestus sufficit per se ad fundandum 10  
 c conquerenti iusticiam ; et tertia, quod licet homini nocere  
 3 quomodocunque potuerit inimico. Ex dictis fundat inciden-  
 taliter quomodo ab omni iniusto iudicio humano necesse est  
 ad summum Iudicem appellare.

**XXI. 1** CAPITULUM VICESIMUM PRIMUM probat tripliciter quod titulus 15  
 conquerendi non sit per se sufficiens ad iustum dominium :  
 2 et declarat quomodo requiritur ad rectificacionem conquestus  
 caritas conquestorum, auctoritas Creatoris, et indignitas in-  
 3 trusorum. Et declarando originem civilitatis ante diluvium  
 et post in quatuor monarchiis, ostendit quod oportet preter 20  
 successionem hereditariam capere titulum gracie Domini  
 capitalis ; et sic contingit post iustos dominos succedere  
 4 heredes iniustos, et econtra : et quomodo de male quesitis  
 sit restitutio facienda.

**XXII.** CAPITULUM VICESIMUM SECUNDUM ostendit onustatem et 25  
 1 periculositatem civilis dominii : onustatem, ex difficultate ra-  
 cionis reddende, quantum inferunt. Et elicit triplicem veri-  
 a tatem : prima, quod nemo iuste dominatur nisi ex lege  
 b perfecte libertatis sua possi\*deat ; secunda, quod lex ewange- B  
 c lica est necessaria cuicunque parti ecclesie ; et tertia, quod 30  
 2 non potest esse pax homini sine illa. Secundo declarat

4. 1 Thim. : cod. Thim.    *precipe* : cod. *precipue*.    18. Creatoris : cod. *crea-*  
*torum*.    25. post *ostendit* in cod. *quod* legitur.    27. *reddende* : cod. *redende*.



150B] periculum civiliter dominandi, ex parte corporis et anime, sextuplici ratione: et confirmando per apostolum, excludit hoc principium sophisticum, 'Multi sancti erant divites, ergo licet quolibet habundare divitiis': et declarat quomodo debemus imitare divites Veteris Testamenti.

CAPITULUM VICESIMUM TERCIMUM, movendo utrum vita contemplativa sit melior quam vita activa, declarat quod sic tripliciter. Et post solvit duplicem arguciam ad partem oppositam: primo declarat quod vita contemplativa sit necessarior ad regimen ecclesie militantis, cum omni homini ad minimum in fine sit hec vita necessaria; secundo declarat quod actus vite contemplative sit melior actu vite active; et incidentaliter narrat de bigamia et opera generandi carnaliter in speciebus patribus Veteris Testamenti, et quomodo patres Novi Testamenti debent spiritualiter proportionaliter generare gracia eiusdem finis, qui Christus est, propter quod patres Veteris Testamenti carnaliter procrearunt.

CAPITULUM VICESIMUM QUARTUM declarat quomodo papis et regibus vita sit contemplativa necessarior quam activa: et descendendo ad Decretalem probat quintupliciter quod vita contemplativa sit fertilior quam activa; datque duplicem glosam pro sententia Decretalis: et ostendit quod activa et contemplativa sumuntur dupliciter, et quomodo secundum Gregorium contemplativa est brevis et serotina \* pro statu vie.

CAPITULUM VICESIMUM QUINTUM obicit, secundum arguciam Beghardorum, quod nunquam vita contemplativa sit dimittenda propter activam: et declarat quomodo occasione peccati sit magis bonum dimissibile propter minus; ibi distinguendo de magis bono, declarat quomodo Christi conversatio exemplans alias est deformis. Secundo tollit vulpeculam qua ecclesiastici secundum exigenciam seculi consumunt

29. *dimissibile* correxi: cod. *dimitte*.

3 mundialiter tempus datum: et declarando quomodo vita [150C  
 4 humana ad modum tele texte dillabitur, conversacio mun-  
 5 dialis fit quasi tela aranee; et quomodo illa lex adinventata  
 humanitus sit ex causa triplici dimittenda, etc.

**XXVI. 1** CAPITULUM VICESIMUM SEXTUM, movendo dubium utrum ex- 5  
 pedicius sit reipublice regi tantum secundum legem divinam  
 2 iudicibus, quam secundum legem humanam regibus; declarat  
 suppositum ostendens tripliciter quod regis officium sit divi-  
 3 nis legibus appropriatum: et tercio ostendit quod regis  
 a officium consistit in quatuor; scilicet, iustas leges Dei legibus 10  
 b conformes condendo, secundo predictas leges divino cultui  
 c contraria destruendo, tercio ad placandum Deum populum  
 d compellendo, et quarto ad pacificandum populum tam ex-  
 trinsecus quam intrinsecus seculare brachium apponendo;  
 4 et fundat rationibus et Scripturis, concludens correlarie quo- 15  
 modo regum est \* cognoscere quadam excellencia legem D  
 Christi.

**XXVII. 1** CAPITULUM VICESIMUM SEPTIMUM probat tripliciter quod  
 expedicius foret ecclesie regi pure secundum legem Dei per  
 2 Christi apostolos quam per reges. Et declarat secundo, ex 20  
 cursu Veteris Testamenti, quod optima pollicia foret regi per  
 solos iudices; bona, permixtim per reges; sed pessima, per  
 sacerdotes, traditiones phariseicas et Quirinas legi Domini  
 3 conmiscentes. Tercio obiciendo dupliciter declarat, quo-  
 a modo illud intelligitur Osee xiii. 11, *Dabo illis regem in* 25  
*furore meo*, declarans ex regula Augustini qua arte utendum  
 b est in exposicionibus huiusmodi Scripturarum. In secunda  
 obieccione declarat quomodo ius regis (de quo 1 Reg. viii.) in-  
 telligitur mixtim pro tyrannide prophetata et pro exaccione  
 4 legitima in penam inobediencie introducta: ex quo probabi- 30  
 liter concludit quod pro statu vie, ex suppositione culpe, est  
 expedicius reges esse.

4. causa: cod. tam.

28. 1 Reg.: cod. 2º Reg.

150D] CAPITULUM VICESIMUM OCTAVUM dubitat si Christianus debet **XXVIII.** 1  
 potestatibus tyrannidibus obedire; et declarando quod sic  
 tripliciter, concludit correlarie quod ecclesiastici inconsonanter  
 remurmurant contra dominos seculares. Secundo obicit per 2  
 15 hoc quod videtur taliter obedire fore in tyrannide consentire:  
 et declarando oppositum, ostendit sophismata odibilia in dis-  
 pendendo bona ecclesie. Tercio, dando differentiam inter 3. a  
 regem et iudicem, ostendit quomodo prelati ecclesie, quorum  
 151A iudices typum gesserant, debent sub maximo anathemate  
 10 \* digniores preficere, et ex hoc concludit quomodo monarchia, b  
 quoad Dominum, et aristocracia, quoad eius apostolos, foret  
 optima policia.

CAPITULUM VICESIMUM NONUM dubitat si expeditius sit civile **XXIX.**  
 dominium iure hereditario vel eleccione procedere: et ar- 1, 2  
 15 guendo tripliciter ad utramque partem, probat secundo quod 3  
 neuter titulus per se sufficiat; et concludit quid veritatis habeat 4  
 utraque sententia.

CAPITULUM TRICESIMUM, declarando quod virtus regis sit **XXX.** 1  
 per se causa, cum acceptione populi, regendi civiliter; probat  
 20 ex intercisione domini, occasione peccati originalis, quod  
 gracia rectificat utrumque titulum dominandi: et declarando 2  
 quintuplicem distinctionem filii, probat quod primo omnium  
 requiritur ad civile dominium ius hereditarium ex triplici filia-  
 cione a Trinitate quodammodo exemplata. Tercio vero 3  
 25 declaratur quomodo filiis spiritualibus promittitur hereditas  
 in Scriptura, et quomodo ius humanum reddit homines per-  
 plexos ex defectu principii non domini.

CAPITULUM TRICESIMUM PRIMUM, obiciendo primo quod ius **XXXI.** 1  
 paternum, cum non existit, non dat ius filio naturali, et de-

5. *in* addidi: cf. supra, p. 201, l. 11.

16. *et* addidi.

24. *Tercio.* In the text, p. 217, I have wrongly given this as the *fourth* division of the chapter, misreading the 'patet tercio' of p. 216, which really opens the third subdivision of the preceding paragraph (2 b).

clarando oppositum assumpti; ostendit quomodo peccatum [151A  
 originale ex prevaricatione primi hominis de lege invincibili  
 2 consequatur. Secundo obicit per hoc quod videtur peccata,  
 iura, et merita eadem numero redire; et declarando quod re-  
 deunt eadem tam obiecto quam fructu, concordat doctorum 5  
 3 sententias. Tercio obicit \* quod nullum ius foret perpetuum, B  
 cum sit ratione originalis iusticie intercisum; et declarat  
 oppositum, quomodo filiis imitatoriis promissa est et sperata  
 pro alio seculo eterna hereditas.

XXXII. 1 CAPITULUM TRICESIMUM SECUNDUM probat tripliciter quod 10  
 contingit civile dominium proximum suum servituti civili  
 2, 3 adicere. Secundo obicit tripliciter ad oppositum. Et tercio  
 a solvit, declarando quod ex causa triplici homines debent  
 i, ii. subici servituti, primo ad peccata preterita plangendum, se-  
 iii. cundo ad merita inserendum, et tercio ad vicia precavendum: 15  
 b, i, ii. et quoad dominos oportet quod sint in caritate, quod diligant  
 iii. servos suos ut se ipsos, et quod non mancipient illos labori  
 nisi illis utili.

XXXIII. CAPITULUM TRICESIMUM TERTIUM elicit ex dictis triplicem ve-  
 1 ritatem: prima, quod nemo debet ex servitute civili confundi 20  
 2 vel erubescere; secunda, quod cum servitute civili stat  
 3 magna nobilitas; et tercia, quod summa servitus et abiectis-  
 sima prosapia stat cum reputatis nobilissimis et ditissimis  
 quoad mundum.

XXXIV. 1 CAPITULUM TRICESIMUM QUARTUM dubitat si leges hominum 25  
 de servitute hereditaria legi ewangelice sint conformes et  
 a, b swadet quod non tripliciter. Secundo, arguendo tripliciter  
 2 ad oppositum, respondet, declarando quomodo civilis servitus  
 non est hereditaria nisi genitus sit conformis patri et causa  
 huius servitutis: et ostendit triplici exemplo quod libertates 30  
 3 humanas oportet esse divinis legibus regulatas. Tercio vero,

1. assumpti: cod. assumpti.

4. declarando: cod. declarat.

7. inter-

cisum: cod. intercisim. declarat: cod. declarando. 12. adicere: cod. adiscere.

23. nobilissimis: cod. novissimis.

27. non: cod. sic.

Vide autem supra p. 240, l. 32.

151C ad tria argumenta \* respondens, ostendit primo que sunt *a*  
 venalia et quot modis; ostendit secundo quomodo triplici *b*  
 causa filius succedit parenti in servitute civili; tercio vero *c*  
 ostendit quomodo servitutis exaccio fuit causa destruccionis  
 5 regnorum.

CAPITULUM TRICESIMUM QUINTUM, dubitando si contingit **XXXV. 1**  
 hominem dare alteri pro se et heredibus in perpetuum quod-  
 vis dominium, arguit ad utramque partem tripliciter. Secundo **2**  
 elicit triplicem veritatem: prima, Deus potest dare homini *a*  
 10 pro se et heredibus suis in perpetuum caritatis dominium;  
 secunda, Deus non potest dare persone vel generi in per- *b*  
 petuum civile dominium; tercia, creatura potest solum dare *c*  
 ministratorie capaci tam civile dominium quam ecclesiasti-  
 cum. Tercio, detegendo equivocacionem triplicis dacionis,  
 15 respondet ad difficultates in prima, triplici ratione ostendens, **3**  
 primo quod homo potest dare alteri perpetuum dominium *a*  
 naturale: secundo quod non oportet omne dominium posse *b*  
 communicare alteri tam amplum dominium sicut habet; et  
 ostendit quomodo ius civile propter eius imperfectionem non  
 20 potest intrare patriam, et per consequens non stabilit quid-  
 quam perpetuo: et tercio descendit, declarando quomodo *c*  
 elemosine et daciones divino beneplacito mensurantur, et quod  
 non ex bullis habilitantur persone sed per se ex gracia. Os-  
 tenditque quomodo Ieremias emendo agrum, modo quo alii  
 25 prophete, operabiliter prophetavit.

CAPITULUM TRICESIMUM SEXTUM ostendit primo quod con- **XXXVI. 1**  
 Dtingit hominem dare \* alteri pinguiorem possessionem quam  
 ipsemet habeat; et incidenter ostendit quod homo potest  
 dominabilia dare, non proprie donare, sed in spiritualibus  
 30 accessoriis ministrare. Secundo ostendit quomodo valor boni **2. a**  
 operis et dampnum perversi operis in patria innotescet: et  
 distingwendo de triplici modo operum, ostendit quomodo *b*

20. patriam: cod. penitenciam. 21. declarando addidi. 31. innotescet: ita  
 ex innotescit, forsitan 2da manu, correctum.

3 patres in filiis operantur. Tercio ostendit quomodo in omni [151D  
opere vel ordinancia subintelligenda est condicio approba-  
cionis divine, cum tribus correlariis exinde sequentibus.

**XXXVII. 1** CAPITULUM TRICESIMUM SEPTIMUM infert correlarie ex pre-  
dictis, quacunque communitate vel persona ecclesiastica 5  
habitualiter abutente diviciis, reges et principes et domini  
temporalis bene et valde meritorie possunt ipsas auferre,  
eciam quantumcunque tradicionibus humanis eis fuerint con-  
firmate: et invocata benivolencia auditorum, probat conclu-  
2 sionem ex parte cleri tripliciter; secundo ex parte potestatis 10  
3 regie confirmat idem tripliciter; et tercio confirmat eandem  
veritatem tripliciter in exemplo.

**XXXVIII. 1** CAPITULUM TRICESIMUM OCTAVUM obicit per hoc quod se-  
culares hoc temptantes excommunicari debeant, et ecclesias-  
1 tici pro iure ecclesie subire martirium: et solvendo declarat 15  
primo quod nemo excommunicari poterit nisi excommunique-  
tur primo et principaliter a se ipso; ex quo infert correlarie  
quod correpcio ewangelica non est propter excommunicacio-  
2 nem vel censuras pretensas ecclesie ommittenda. Secundo  
a declarat \* quod nemo ad sui deterioracionem excommunicatur 152A  
nisi principaliter in causa Dei: ex quo infert correlarie, post  
triplicem excommunicandi maneriem, quod non debet ful-  
minari excommunicacio nisi in notorie peccatores ad medici-  
b nalem excommunicati vel populi terrorem; et sic nemo debet  
excommunicari principaliter propter peccuniam vel humanum 25  
3 debitum exigendum. Tercio infert quod post dotacionem  
ecclesie non sunt ecclesiasticis temporalia per excommunica-  
cionem vel censuras ecclesiasticas exigenda: et probat  
4 tripliciter, obiciendo de potestate clavium et † solvendo  
clavium.

30

**XXXIX. 1** CAPITULUM TRICESIMUM NONUM probat tripliciter quod edifi-

2. *ordinancia subintelligenda*; cod. *ordinanciam subintelligendam*.  
sunt: cod. *posit*.

7. *pos-*



152A] cacio ecclesie non consistit in bonorum fortune accumula-  
 cione, sed incremento bonorum virtutis et gracie. Secundo 2  
 declarat quod causa pro qua sanctus Thomas obiit, non fuit  
 temporalium appropriacio vel eorum spoliacio, sed legis  
 5 Christi defensio. Tercio declarat triplicem causam rectifi-  
 candi martirium; et distingwendo de multiplici martirio,  
 ostendit quod omnis causa martirii reducitur ad observacio-  
 nem legis Christi, et sic quod nemo debet pro temporalibus  
 subire martirium

10 CAPITULUM QUADRAGESIMUM obiciendo declarat quod nemo XL. 1. a  
 debet excommunicare quemcunque ad sui deterioracionem,  
 sed medicinaliter ex amore: et ostendendo tres condiciones ad b  
 excommunicacionem legitimam requisitas, ponit excommu- c  
 nicacionem octuplicem. Secundo declarat tripliciter quod 2  
 B nemo \* debet excommunicare quemquam propter peccuniam;  
 et narrando multas conclusiones incidentes de provida ex-  
 communicacione, narrat quomodo dominus Lincolniensis ex-  
 communicatus fuit a curia. Et tercio, movendo dubium, si 3  
 decime debent dari indignis prepositis, confirmat ex senten- a  
 20 cia Hostiensis tripliciter in hac parte: et solvendo tres ob- b  
 iectus, concludit correlarie quod eciam habentibus ecclesias  
 appropriatas et alienigenis notorie indignis, licet laicis de-  
 cimas et oblaciones subtrahere: et excludit triplicem fucum c  
 sophisticum; primum de privilegio clericorum, secundum de i, ii.  
 25 occupacione circa negocia universaliora ecclesie, et tertium iii.  
 de excommunicacione vel dispensacione prelati.

CAPITULUM QUADRAGESIMUM PRIMUM obicit primo per hoc XLI. 1  
 quod excommunicacio est medium aptissimum ad decimas  
 exigendum: et solvendo dubitat, et declarat primo quod  
 30 decime debentur Christi sacerdotibus, et ostendit racionem b  
 quare potius decima quam alia pars aliquota sit solvenda.  
 Secundo tangit et declarat quadruplex medium decimas ac- 2  
 quirendi, que sunt vite sanctitas, predicandi vivacitas, sacra-

19. ex sententia addidi.

32. acquirendi: cod. aquirendi.

3 mentum ministratio, et prudens hortatio. Tercio dividit [152B  
 a illam in specialem, secundum tria argumenta apostoli, 1 Cor.  
 b ix., et generalem secundum doctrinam Christi, Math. xviii.,  
 de correptione fraterna.

**XLII. 1** CAPITULUM QUADRAGESIMUM SECUNDUM epilogat, quomodo 5  
 non licet principaliter sed accessorie excommunicare pro  
 decimis: et declarando tripliciter quod in excommunica-  
 tionibus pro decimis excedimus limites potestatis, recitat  
 2 duas responsiones sophisticas, et dissolvit. \* Secundo ponit C  
 conclusionaliter quod clericis per accidens committitur con- 10  
 servacio decimarum; et concludit correlarie quod ab eis  
 potest legitime auferri eorum custodia, eo quod iniuste occu-  
 pantes sunt ad iusticiam revocandi; et probat tripliciter quod  
 3 omnis peccator iniuste facit quidquid fecerit. Tercio, ex-  
 cusando legem, probat tripliciter quod ecclesia Anglicana 15  
 posset legitime ac meritorie auferre a clericis et religiosis  
 bona pauperum in casu satis possibili. Et stabilis istam con-  
 a clusionem pro maxima quod Deus non potest donare aliquid  
 b creature nisi sub condicione quod serviat sibi in gracia: se-  
 cundo probat quod ista convertuntur, creaturam Deum dili- 20  
 gere, et mandata eius servare: ex quibus concludit sextuplex  
 c correlarium; quorum tertium est quod nulla lex est inper-  
 d tinens legi Dei; quartum, Legifer noster, Dominus Iesus  
 Christus, legem per se sufficientem dedit ad regimen uni-  
 4 versalis ecclesie militantis. Quarto, redeundo ad secundam 25  
 excusacionem, ostendit quibus et quomodo sit excommuni-  
 cacio ecclesiastica deputanda.

**XLIII. A** CAPITULUM QUADRAGESIMUM TERCIMUM, obiciendo quod cre-  
 dendum sit ecclesie, premitit supposicionem trimembrem:  
 1 quorum primum continet quod apud Deum omnia que 30

2. *specialem*: cod. *speciale*. 4. *fraterna* 2da manu additum. 15. *Anglicana*:  
 cod. *Anglica*<sup>a</sup>. 16. *auferre*: cod. *auferri*. 18. *donare*: cod. *dotare*. 29.  
*trimembrem* in margine additum 2da manu.

22. There is an error in the subdivision here; see above, p. 344, n. 29.

152C] fuerunt vel erunt, sint tempore suo presencia; secundum, 2  
 quod omnes et singuli homines sunt una persona; tercium, 3  
 quod necesse est Christum influere in suam ecclesiam.  
 Tunc dicit quod soli ecclesie Christi, ut ipse promulgatum  
 5 influit, est credendum: et concludit conclusionaliter quod B  
 licet in casu predestinando credere quod dominus papa et  
 Romana curia ipsum excommunicat minus iuste; et probato  
 illo tripliciter, concludit correlarie quod applaudentes pre- 1  
 latis de eorum inpeccabilitate peccant graviter in Deum et  
 10 homines; et reprobando tres responsiones sophisticas con-  
 firmat illud per leges ecclesie. Secunda conclusio: Licet 2  
 sit necesse credere ecclesie apostolice hic in via, tamen nulli  
 particulari ecclesie credendum est, nisi de quanto sensus  
 D emanat a capite nostro, Christo. \* Et ostendendo pro tercia 3  
 15 conclusione quod nullum papam vel cetum cardinalium sit  
 absolute necessarium regere ecclesiam, declarat difuse quo- C  
 modo sit obediendum preposito, narrando quomodo Lin-  
 colniensis respondit bullis papalibus; et quod solum in man-  
 datis Domini obediendum est Deo, angelo, vel homini, et in  
 20 contrariis nedum obediendum, sed, non obstante gracia  
 dignitatis vel ordinis, resistendum; et confirmat ex ratione  
 et dictis Gregorii in registro.

CAPITULUM QUADRAGESIMUM QUARTUM probat quod lex XLIV.

Christi sine lege humana superaddita sufficit fundare et  
 25 dirigere religionem integram Christianam. Ex quo infert  
 conclusiones: prima, quod lex Christi pure per se sufficeret 1  
 pro omni statu dirigere sponsam suam; secunda, quod omnes 2  
 leges humane quas lex ewangelica non docet facere, sunt  
 superflue et inique; tercia, Omnis homo debet esse theo- 3  
 30 logus et legista; quarta, solum legem Christi licet prac- 4  
 tisare, discere, vel docere; quinta, docens quod omnis veritas 5  
 est catholica, movet duo dubia et dissolvit; sexta, docens 6  
 quod omne ens est fides creata, probat difuse, respondendo

3. *in* in margine additum 2da manu.  
 ens: cod. *omnis*.


22. et dictis: cod. *dictis et*.

33. *omne*

quintuplicem obieccionem, quod sola Scriptura sacra est [152D  
 istius auctoritatis quod, si quidquam asserit, debet credi;  
 7. *a* septima probat per decem evidencias quod non licet Chris-  
 tiano post p<sup>re</sup>nam publicacionem ewangelii extraneas leges  
*b. i.* condere. Et ex istis concludit quatuor veritates: prima, 5  
 quod nulla communitas potest regi, prosperari, vel pacificari  
 ii. sine Scriptura principaliter regulante; secunda, quod peri-  
 culosum est opinionem scolasticam hereticare, vel quidquam  
 iii. de novo statuere; tercia, quod Scriptura expressa in nostris  
 iv. codicibus per se sufficiat; et quarta, Nichil licet homini 10  
 facere nisi auctoritate Scripture: et narrat eius commendacio-  
 nem multiplicem, etc.

*Explicit registrum suum proprium super primo libro de  
 civili dominio, qui est tercius in ordine.*

1. *quintuplicem*: cod. *quintam*. 6. *prosperari*: cod. *prospera*. 13.  
 Verba *Explicit* et sequentia usque ad finem colore rubro sunt scripta 2da manu.

 *The Society's Issues for 1884 and 1885 will be sent only to those Members who have paid their Subscriptions. The Subscriptions for 1885 became due on Jan. 1, and should be paid at once to the Hon. Sec. J. W. Standerwick, Esq., General Post Office, London, E.C. Cheques to be crossed 'London and County Bank.'*

## The Wyclif Society.

*Second Report of the Executive Committee, 1884-1885.*

*(June, 1885.)*

- |   |  |
|---|--|
| 1. <i>The Wyclif Quincentenary</i> , p. 1-2.  | 4. <i>The Books for 1884</i> , p. 6.   |
| 2. <i>The Funds and Position of the Wyclif Society on Dec. 31, 1884, and now. Books preparing in Editors' hands. Manuscripts copied</i> , p. 2-4. | 5. <i>The Books for 1885</i> , p. 6.   |
| 3. <i>Editors' Difficulties</i> , p. 4-5.   | 6. <i>Failure of the Appeal for £1000 for the Quincentenary Publications</i> , p. 6. |
|   | 7. <i>Thanks to Helpers. Miscellaneous</i> , p. 7.                                   |
|   | <i>Hon. Sec.'s Cash Account</i> , p. 8.  |

1. The Five-Hundredth Anniversary of the death of the great Englishman, JOHN WYCLIF, has come and gone; and among the tens of thousands of folk whose knowledge of the great Reformer was increast and freshened by the efforts of his honourers last year, there can have been none who was not glad that a WYCLIF SOCIETY existed, that a set of English and German students had banded themselves together to rescue the Master's Works from their five centuries' neglect, and make the records of his mind and soul accessible to the scholar's gaze. As the year 1884 drew to its end, and men thought sorrowing of the zealous patriot, preacher, missionary, and englisher of the Bible, lying stricken with paralysis on his Lutterworth bed, his tongue silent, his hand still, they felt too, that he "being dead, yet speaketh," and that once more his voice would go forth, his hand point the way, as over the long tract of time his skin-books turned into paper and print, would tell them the steps he trod, the spirit in which he prest onward, as he sought the Right and fought the Wrong, during his time of struggle here on earth.

The declared purpose and constitution of the WYCLIF SOCIETY prevented it joining, as a Society, in the Wyclif Quincentenary Committee's proceedings; but, as individuals, the Members of the Executive Committee, and

many other Members of the Society, especially its Honorary Secretary, took an active part in the Quincentenary Meetings and arrangements. And altho the public response to the Quincentenary Appeal was not so warm as had been hoped for, altho it did not reach the intensity of the feeling cald out by the Luther Tercentenary, yet the Executive Committee cannot but rejoice in the fresh interest which was raised last year in the memory and work of Wyclif,—interest witnest by testimonies from all ranks and estates of men, from the Convocations of Canterbury and York to Meetings and classes in Schools,—and which has left an enduring mark on the present generation of Englishmen. That the work shall continue on their posterity is to be the task of the Wyclif Society.

2. The Quincentenary work had a favourable influence on the Wyclif Society. First, the Archbishop of York assigned £100 out of the profit on *The Speaker's Commentary* to the funds of the Society; and to this sum other donors added £13 5s. Next, about a hundred fresh Members joined the Society, and raised its number to 330. These accessions of money and Members enabled the Society—after paying £50 on account for *De Benedicta Incarnatione*—to close the year 1884 with a balance of £326 17s. 9d., of which it will be able to devote £300 to the printing and binding of the Books for 1884. To the Publications for 1885 it will probably be able also to allot £300, if the 200 Members who have not yet paid this year's Subscription will at once do so.

In regard to the book-issues of the Society, the Executive Committee call the attention of Members to the fact, that in the Society's first three years, 1882–3–4, it had to spend no less a sum than £491 2s. in the copying of Wyclif MSS., that in the first six months of this year £82 has been paid for the like purpose, and that probably £200 more will have to be spent before all the Latin works are transcribed.

Knowing what a heavy tax this copying would be on the Society's early years, the Committee appealed to Members, in its first Prospectus for five years' Subscriptions in advance. Seventy-nine Members generously answered that appeal during the first three years, and their £414 15s. enabled the work to be done without undue loading on the current income of those years. The Committee trust that this forward help may still continue, as most of the Logical



and Philosophical Works, and Wyclif's *Opus Evangelicum*, have yet to be copied. \*

The present state of the Society's work is this :

I. Mr. Reginald Lane Poole's edition of Vol. I. of the *De Civili Dominio* (460 pages, with notes, collations, and side-notes) is all printed off, except four sheets which have still to be returned for press. A short Preface, chiefly on the Manuscript, has still to be written, the main Introduction being kept back till the work is complete. The Clarendon Press, Oxford, is printing this book.

II. The Rev. Edward Harris's edition of the *De Benedicta Incarnatione* (232 pages, with full side-notes and collations) is all printed, save the last three sheets, and these will be soon back for press ; but the difficulty of the subject, and the subtlety and intricacy of Wyclif's argument, with the necessity of giving an historical sketch of the views of his near predecessors on the Personality of Christ, will cause some further delay in the issue of the book. Messrs. Austin of Hertford are printing it.

III. Prof. Loserth's edition of the *De Ecclesia*, with English side-notes by Mr. F. D. Matthew, is in proof to page 240. Another two hundred and sixty pages will finish Vol. I. of the book. The Forewords to it are written, and have been Englished by Miss Alice Shirley, who has naturally taken interest in the Society because it is to carry out her late Father's unfulfilled purpose of printing all Wyclif's works. *De Ecclesia* is at the press of Carl Fromme, in Vienna. He has the 'copy' of the whole of it in hand.

IV. Mr. Pollard's edition of the *Dialogus sive Speculum Militantis Ecclesiae* has been sent to the Clarendon Press for printing, and the first sheet has been issued.

V. Mr. Rudolf Beer's edition of the *De Compositione Hominis* is with Carl Fromme for printing, and he has put forth a few specimen pages. Mr. Matthew will revise the English side-notes to it. It must be finished by October.

VI. The following works are copied, and in Editors' hands, preparing for publication :

**Summa Theologiae.**

Book I. *De Mandatis Divinis*, ed. F. D. MATTHEW, nearly ready for press.

" II. *De Statu Innocentiae*. Ditto.

" IV.-V. *De Civili Dominio*, ed. R. L. POOLE, M.A., Ph.D.

(Book III. is printed.)

" VI. *De Veritate S. Scripturae*, ed. Dr. R. BUDDENSIEG.

(Book VII. *De Ecclesia*, is nearly printed.)

Book VIII. *De Officio Regis*, ed. Dr. AUERBACH. (Book IX. is copied only.)

„ X. *De Simonia*, ed. Dr. HERZBERG-FRÄNKEL.

„ XI. *De Apostasia*, ed. F. D. MATTHEW.

„ XII. *De Blasphemia*, ed. T. A. ARCHER, M.A.

*Sermons*, ed. Prof. J. LOSERTH (not yet all copied).

(The *Sermones Mixti* and the second part of the *Sermones Dominicales* are all copied. Prof. Loserth and his Assistant have been lately working six hours a day at copying and collating. The *Sermons* will fill at least five volumes.)

*Miscellaneous Tracts*, ed. F. D. MATTHEW (43, 44, Shirley); *Expositio S. Matth. c. xxiii. xxiv.*; (54) *Contra Magistrum Outredum de Ornesima*; (55) *Contra Willelmum Vynham*; (48) *De Servitute civili et Dominio seculari*; (64) *De Paupertate Christi*; (77) *De Ordine Christiano*.

*Responsiones etc.*, ed. Dr. AUERBACH; (57) *ad Radulfum Strode*; (58) *ad argumenta cujusdam emuli veritatis*; (59) *ad xlii quaestiones*; (60) *ad decem quaestiones*.

*De Dominio Divino*, ed. R. L. POOLE, M.A.

*De Actibus Animae*, ed. J. H. HESSELS, M.A.

The following works are copied only, and wait for editors. The copies were made by Dr. Buddensieg (except Nos. 18 and 24), and he kindly places them at the Society's disposal.

*Summa*. Book IX. *De Potestate Papae*.

(18) *De Eucharistia tractatus major*. (48) *De Salutatione Angelica*.

(61) *Epistolae Octo*.

(23) *De Eucharistia et Poenitentia, sive De Confessione*. (84) *De Concordatione Fratrum*.

(89) *Descriptio Fratris*.

(24) *De Prophetia*. (92) *De Praelatis Contentionum*.

(39) *Sermo Pulcher*. (94) *De Graduationibus*.

(47) *De Oratione Dominica*. (95) *De Gradibus Cleri Ecclesiae*.

Mr. J. H. BULLOCK has copied part of the *Tractatus de Tempore*, the 6th Treatise of Book I. of *De Ente, sive Summa Intellectualium*, and hopes soon to copy the *Opus Evangelicum, sive De Sermone Domini in Monte*.

3. From this statement, Members will see that, though the Society has been three years and three months in being, and has not yet issued any book besides Dr. BUDDENSIEG's two volumes which were begun before the Society was founded, yet a solid foundation for future work has been laid; as much has been done during the time as was possible; and by the end of its fourth year the Society will be level with its work, that is, all the money paid to it will have been spent in copying and printing. The great hindrances to quicker production have been, the state of Wyclif's texts, and his habit of quoting from memory, and sometimes mistaking the name of the treatise he quoted. Occasionally an Editor reckons on preparing a sheet of 'copy' in a few hours of his scanty leisure, and soon finds himself pulld

up by a reference which his spare hours for the next six weeks fail to identify. Or, he is far away from London, Oxford, or Cambridge, and has to wait for months till he can search the Libraries there. On this point, an extract from a private letter from Mr. Reginald Lane Poole may be quoted :

“I should like to explain a little fully how it is that I am liable to be checked in preparing copy, sometimes for far longer times than I can foresee. My main reason is that, having but one manuscript to go upon, it is absolutely necessary that I should use every possible means—external means—to make the text a little correcter than the manuscript itself is. This involves regular collation of all citations ; and if you compare any of my notes with the text, you will see that Wyclif’s references are of the vaguest character. For instance, the Epistles of S. Augustin are quite differently numbered from the editions we have in print. The chapter-divisions of his other works are also hardly ever in correspondence with those of the editions. Consequently at every second or third page I am liable to be stopped until I have discovered the original passage, or, as has happened a few times, have had to give up the search in despair. Wyclif’s references to Grosseteste and FitzRalph are mostly verifiable only in manuscript ; and you can conceive what trouble this means. Still, all this work is to my mind entirely indispensable. The book is edited once for all, and no consideration of time can hurry it. I know you agree with this principle, and are only harassed by the opposing demands of subscribers. But after all, the goodness of the edition is still the chief point. Along with the difficulties of the work itself, has to be considered the fact that I can call very little time my own. I sit up late at night over the thing, but seldom am able to touch it in the day-time, except when anything has to be done in the Bodleian : and even there I can go so seldom, that I keep most of my staple books (some of them on loan from Balliol library) in my own room. I am seriously thinking over the question whether I have not undertaken more than one person ought to undertake for the Society ; that is to say whether, at the present rate, I can ever satisfy you in getting the books done in any reasonable time.”

Few more difficult tasks than editing a Wyclif treatise can face an Editor ; and, as Mr. Harris says, even after six weeks’ study of a chapter, you cannot be certain that you have caught the exact shade of meaning which existed in Wyclif’s mind, with regard to some abstruse point in scholastic theology or philosophy. Members may rely upon it, that the Society’s Editors have done their best, in the few hours a week which the business of life has allowed them to give to their Wyclif work.

4. The first Book finisht will be Mr. R. L. POOLE’s *De Civili Dominio*, Vol. I. It is estimated to cost at least £175 for printing, and £25 for binding. As Members have put £300 at the disposal of the Executive Committee for the year’s publications, it is obvious that another

thin volume can be included in the Society's issue for 1884. This will no doubt be Mr. R. Beer's edition of the *De Compositione Hominis*.

5. The second Book to be completed will probably be Vol. I. of Prof. LOSERTH's edition of the *De Ecclesia*, inasmuch as its Forewords are ready, while Mr. HARRIS (as above mentioned, p. 3) is obliged to delay his. The estimated cost of the *De Ecclesia* is £150; of the *De Benedicta Incarnatione* £130. The binding and sending out of the two will come to at least £50. The money available for them is only £300. If the Society's Members will, by getting fresh men to join, enable both works to issue this year, the Committee will be only too glad to see them go out. If not, Mr. POLLARD's edition of the *Dialogus* must be issued with the *De Ecclesia* in 1885, and the *De Benedicta Incarnatione* be the first book for 1886. The second will be Vol. II. of Prof. LOSERTH's *De Ecclesia*, or Vol. I. of Mr. MATTHEW's edition of the *De Mandatis*.

Members must realize that the extent of the Society's yearly issue depends solely on them. If they do not send in money enough for two volumes a year, only one volume can be sent out. The early outlay in copying was an absolute necessity, as the getting to understand each treatise, and then preparing it for press, take so much time. Moreover, during a society's first few years, more money generally flows to it than later on. All the Wyclif MSS. ought to be copied by the end of 1886.

6. The Committee's Appeal for £1000 for the Society's Publications for the Quincentenary met with scant response, but the Committee still urge Members to try and get Donations for the Society. Interest in its work is slack; and it needs all the help that can possibly be got for it.

7. The Executive Committee cannot conclude their Second Report without repeating their thanks to the Society's Editors, Copiers, Donors, and Helpers, and specially to Messrs. R. L. Poole, E. Harris, J. Loserth, F. D. Matthew, A. Pollard, R. Beer, S. Herzberg-Fränkell, Patera, J. H. Bullock, T. A. Archer, Drs. R. Buddensieg, and Auerbach; Miss Alice Shirley; and the Archbishop of York and the Committee of the Speaker's Commentary Fund, for the gift of £100. The Society's thanks are also due to the Governing Bodies of Trinity Coll., Cambridge; Trinity Coll., Dublin; Oriel Coll., Oxford; and the University Libraries of Vienna and Prag, for loans of MSS. for the use of the Society's Editors.

The Subscription to the Society is One Guinea a year, payable on every First of January. The payment of five or ten years' Subscriptions in advance will help the Society's work. All Subscriptions and Donations,—which are much desired,—should be paid to the Hon. Sec., J. W. Standerwick, Esq., General Post Office, London, E.C., and Members will save both him and themselves trouble by sending him an Order on their Bankers, in the following form, to pay their subscriptions:—

1885.

To Messrs. \_\_\_\_\_

Till further order, pay to the London and County Bank, for The Wyclif Society, One Guinea now, and on every following First of January.

(Signed) \_\_\_\_\_

## THE WYCLIF SOCIETY.

*Patron*—His Grace the Lord Archbishop of Canterbury.

*President*.—His Grace the Lord Archbishop of York.

*Vice-Presidents*.—Most Rev. Lord Plunket, Archbishop of Dublin; His Grace the Duke of Devonshire, K.G.; His Grace the Duke of Buckingham and Chandos; Rt. Hon. the Earl of Shaftesbury, K.G.; Rt. Hon. Viscount Eversley; Right Rev. Lord Bishops of Bath and Wells, Carlisle, Durham, Down and Connor, Exeter, Liverpool, St. Davids, Sodor and Man; Rt. Hon. Lord Ebury; Rt. Hon. W. E. Forster, M.P.

*Executive Committee*.—F. J. Furnivall, 3, St. George's Square, Primrose Hill, London, N.W., *Director*; Prof. Montagu Burrows, 9, Norham Gardens, Oxford; F. D. Matthew, Quarryton, Hayne Road, Beckenham, Kent.

*Honorary Secretary*.—J. W. Standerwick, General Post Office, E.C.

*Local Honorary Secretaries*.—*Ireland*—The Rev. C. H. H. Wright, D.D., Cliftonville, Belfast; *Scotland*—The Rev. James Kerr, 53, Dixon Avenue, Crosshill, Glasgow; *Wales (North)*—Principal Reichel, University College of North Wales, Bangor; *Cheshire*—Rev. A. MacKenna, Highfield, Bowdon, Cheshire; *Devonshire*—Rev. E. Harris, Wellwood Park, Torquay; *Dorsetshire*—J. C. Mansel Pleydell, Esq., Whatcombe, Blandford; *Gloucester*—The Rev. J. J. Mercier, Kemerton, Tewkesbury; *Lancashire*—Jos. Thompson, Esq., 23, Strutt Street, Manchester; *Lincoln*—The Rev. Canon Pennington, Utterby, Louth; *Middlesex (West)*—The Rev. E. Chester Britton, Hermosa, Ealing; *Norfolk*—Rev. O. W. Tancock, Norwich; *Somersetshire*—Rev. Aubrey Townshend, Puxton; *Yorkshire (East Riding)*—The Rev. Horace Newton, Driffield; *Yorkshire (West Riding)*—Rev. J. N. Worsfold, Haddlesey, Selby.

*Bankers*.—The London and County Bank, Aldersgate Street, London, E.C.

## RECEIPTS AND PAYMENTS OF THE WYCLIF SOCIETY,

FROM NOVEMBER 1883, TO 31ST DECEMBER 1884.

RECEIPTS.		PAYMENTS.	
	£ s. d.		£ s. d.
Balance brought forward .....	131 6 0	Copying.....	195 6 0
37 Subscriptions of 5 guineas each	194 5 0	Printing, etc.	
Other Subscriptions .....	471 16 6	Vols. i. and ii. <i>Polemical Works</i>	233 0 0
Less cost of collection.....	1 4 5	Binding and sending out .....	49 14 9
		<i>De Benedicta Inc.</i> (on account)	50 0 0
		Circulars, etc. ..	30 4 4
Donations—			
(Archbishop's Fund, £100, etc.)	113 5 0	Commissions .....	362 19 1
		Postage and Stationery .....	0 6 1
		Incidental Expenses .....	14 18 2
		Office Furniture .....	5 11 0
		Balance .....	3 10 0
			326 17 9
			<u>£909 8 1</u>

Audited and Approved, March 10th, 1885, { EDWIN FENTON.  
E. C. BRITTON.











BR  
75  
W78  
V. 2  
pt. 1

**THEOLOGY LIBRARY**  
**SCHOOL OF THEOLOGY AT CLAREMONT**  
**CLAREMONT, CALIFORNIA**

A2572.3

